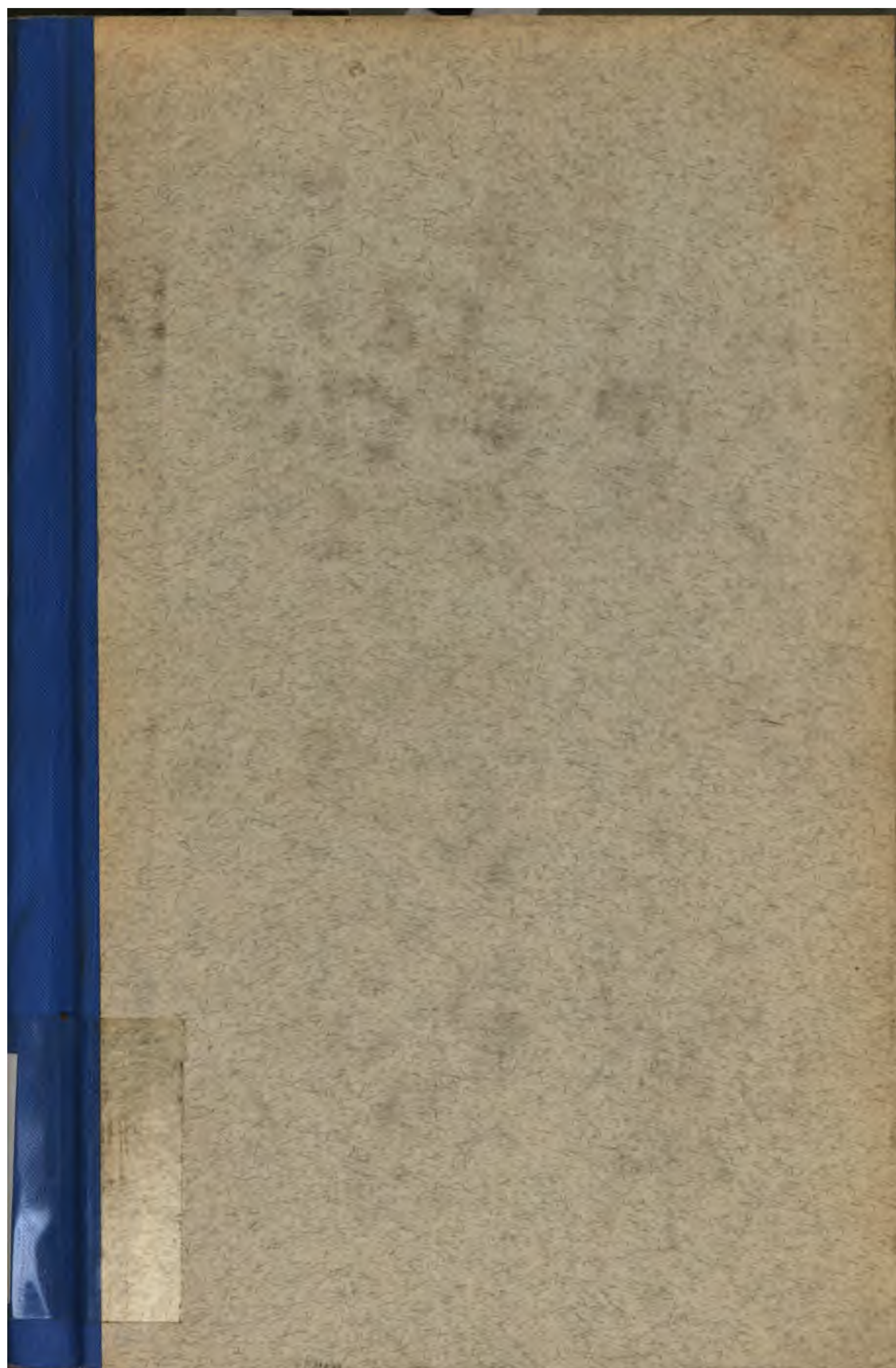
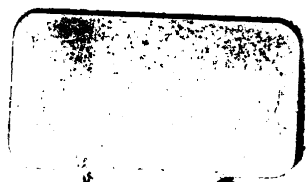

LISTY

filologické a paedagogické.

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

Odpovědní redaktoři

J. KVÍČALA, J. GEBAUER.

ROČNÍK DVANÁCTY.

V PRAZE.
Tiskem dra. Edvarda Grégra.
1885.

Obsah ročníku dvanáctého.

Pojednání.

Úvahy a zprávy.

Báje o zrození Athenině.

Mythologická rozprava Josefa Krále.

§. 1. Pověsti o narození Athenině [1]) nesouhlasí sice v mnohých podrobnostech, avšak možno je velmi dobře děliti ve dvé skupin přesně rozlišených. Dle jedněch bájí jest Athena dcera vod, dle druhých zrodila se z hlavy Diovy. Ale mimo tyto báje vyskytují se také pověsti, povstalé kombinací obojích bájí předešlých, jež tedy na sobě nesou stopy obou skupin. K těmto bájím kombinovaným náleží na př. báje, již zachoval Galenos (De plac. Hippocr. et Plat. libri IX ed. Kühn, V str. 348 nn.). Pověst tato, již čerpal Galenos z Chrysippa, pochází od Hesioda, jenž o zrození Athenině pravil: *τὴν μὲν ἔτικτε πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε πὰρ κορυφὴν Τρίτωνος ἐπ' ὄχθῃσι ποταμοῖο*; srovn. Apollod. 1. 3. 6: *ἐκ κορυφῆς* (*Διὸς*) *ἐπὶ ποταμοῦ Τρίτωνος Ἀθηνᾶ σὺν ὅπλοις ἀνέθορεν*, Paus. 8. 26. 6: *καὶ Διός τε ἱδρύσαντο* (οἱ *Ἀλιφηρεῖς*) *Λεχεάτου βωμόν, ἅτε ἐνταῦθα τὴν Ἀθηνᾶν τεκόντος, καὶ κρήνην καλοῦσι Τριτωνίδα τὸν ἐπὶ τῷ ποταμῷ τῷ Τρίτωνι οἰκειούμενοι λόγον.*

Na prvé pověsti zakládá se epitheton Athenino *Τριτογένεια* (z Tritona zrozená; srovn. *Τριτωνίς*), jež často vyskýtá se u Homera, dosud však náležitě vyloženo nebylo.

Jezero neboli řeku Triton kladli Řekové do rozličných krajů řeckých (schol. Apollon. Rhod. 1. 109: *Τρίτωνες τρεῖς, Βοιωτίας, Θεσσαλίας, Λιβύης, ἐν δὲ τῷ κατὰ Λιβύην ἐτέχθη ἡ Ἀθηνᾶ*). Obyčejně bylo jezero Triton pokládáno za jezero libyjské (Aisch. Eum. 292, Herod. 4. 180 a 188); avšak jezera, řeky a prameny toho jména byly téměř na všech místech, na nichž od starodávna kvetl kult Athenin (Bergk na m. u. str. 301), na př.:

[1]) Srovn. o této otázce: Bergk, Die Geburt der Athena (Neue Jahrb. für Phil. 1860, Bd. 81 str. 289 n.); Robert Schneider, Die Geburt der Athena (Abhandlungen des archaeologisch-epigraphischen Seminars der Universität Wien 1880); Myriantheus, Die Açvins str. XIX a 125; Roscher, Die Gorgonen str. 30 n., Nektar und Ambrosia str. 93 n.; H. D. Müller, Mythologie der griechischen Stämme I str. 265 n.; Schwartz, Wolken und Wind str. 21 a Naturanschauungen des Quintus Smyrnaeus und Lucretius (Neue Jahrb. für Phil. 1874, Bd. 109 str. 366); Mommsen, Delphika str. 26; Forchhammer, Die Geburt der Athena, Kiel 1841.

v Alifeře (Paus. 8. 26. 6), na Kretě (Diod. 5. 70. 4), u Alalkomen (Paus. 9. 33. 7: *ῥεῖ δὲ καὶ ποταμὸς ἐνταῦθα οὐ μέγας χείμαρρος· ὀνομάζουσι δὲ Τρίτωνα αὐτόν, ὅτι τὴν Ἀθηνᾶν τραφῆναι παρὰ ποταμῷ Τρίτωνι ἔχει λόγος, ὡς δὴ τοῦτον τὸν Τρίτωνα ὄντα καὶ οὐχὶ τὸν Λιβύων, ὃς ἐς τὴν πρὸς Λιβύῃ θάλασσαν ἐκδίδωσι ἐκ τῆς Τριτωνίδος λίμνης*). Také podlé Strabona (9 p. 413) byly Alalkomeny rodištěm Atheninym. V Kyziku slula Athena 'Tritonis' aneb 'Iasonia' (Anthol. Pal. 6. 342), ve Feneu 'Tritonia' (Paus. 8. 14. 4). Ba i v Hyperborejsku bylo prý jezero 'Triton' (Ovid. met. 15. 358)[2])

'T r i t o g e n e i a' znamená 'v o d o r o z e n k u' (Bergk na m. u. str. 305 n., Roscher, Gorgonen u. Verwandtes str. 30 n.), vlastně bohyni, jež zrodila se z řeky nebo jezera *Τριτώ*. Neboť že výklad slova toho musí vycházeti z formy *Τριτώ* (srovn. Hesych. *τριτώ· ῥεῦμα, φόβος, τρόμος*), právem tuším tvrdí Bergk na m. u. str. 305 n. Jméno pramene *Τριτώ* nebo *Τρίτων* souvisí s *Τρίτων, Ἀμφιτρίτη* a snad také s *Τριτοπάτορες* (Bergk na m. u. str. 309) a upomíná také na indského Tritu a perského Thraëtaonu, syna Athwyova (Myriantheus, Die Açvins str. XVII n.). Roscher (Gorgonen str. 30 p. 56) odvozuje slovo to z kořene 'tar' (*τέρμα*) a myslí, že značí 'proud hraničný' (Okeanos). Však zajisté lepší jest mínění Bergkovo, jenž pojí slovo to s *τείρω, τρίβω;* kořen jeho byl by pak *τερ* (srovn. o *τείρω, τρύω* Curtiusovy Grundzüge[4] str. 222) a slovo T r i t o n značilo by vodu stále, neunavně se vlnící (srovn. Homerovo *ἀτρύγετος θάλασσα*). Že pak báječný tento Triton, jejž Řekové shledávali později na různých místech země, znamená původně Okeanos, dokázal Bergk na m. u. str. 301 n.; srovn. Roscher, Gorgonen str. 31.[3])

Příjmí *Τριτογένεια* zakládá se tedy na staré, již za dob homerských zatemnělé pověsti, dle níž byla Athena, zrodivši se z vln Okeanu, dcerou Okeanu. Stará tato pověst v podobě původní arci se neudržela; ale stopy její znatelny jsou ještě v některých pověstech místních.

---

[2]) Jiné jméno Tritonu bylo snad *Κωράλιος*. Pramen *Κωράλιος* byl ve Fthiotidě (Strabon 9 p. 411 a 435), kde ctěna Athene Itonia (Paus. 1. 13. 2), v Koroneii (Kall. hymn. 5. 63 n., schol. Apoll. Rhod. 1. 551, Alkmanův fragm. v Bergk. Anthol. lyr.[3] str. 211: *ὤνασσ' Ἀθανάα πολεμαδόκος, ἅ ποι Κορωνήας ἐπὶ πίσεων ναύω πάροιθεν ἀμφι(βαίνεις) Κωραλίω ποτάμω παρ' ὄχθαις*). O *λίμνη Κορησία* na Kretě činí zmínku Stef. Byz. s. v. *Κόριον*. Triton thessalský, o němž se zmiňuje schol. k Apoll. Rhod. 1. 109, zdá se býti právě onen *Κωράλιος* fthiotský.

[3]) Triton jest buď řeka, buď jezero (*λίμνη*). Obé hodí se na Okean, jejž si staří představovali buď proudem nebo mořem; *λίμνη* pak značí často moře. Srovn. Il. 21. 317; Od. 3. 1; Hes. theog. 365; Suidas: *λίμνη ἡ θάλασσα παρ' Ὁμήρῳ καὶ ὁ Ὠκεανός* (podobně Hesychios) *καὶ οἱ ποταμοί*; Fotios: *λίμνην τὴν θάλασσαν κυρίως*. Srovn. dále Aisch. Hik. 529, Sof. fragm. u schol. k Arist. Žabám 665 a Ptákům 1339, Eur. Hipp. 744, Hek. 446, Arion (Bergk, Anthol. lyr.[3] str. 195): *ὥς μ' ἀφ' ἁλιπλόου γλαφυρᾶς νεὼς εἰς οἶδμα πορφυροῦν λίμνας ἔριψαν.*

Nechci příliš velkou váhu klásti na to, že podlé pověsti zachované u Herodota (4. 180) a Pausania (1. 14. 6) Libyjští pokládali Athenu za dceru Poseidona a jezera Tritonu (*λίμνη Τριτωνίς*), protože tomuto kultu Atheninu, jak zmiňují se o něm Herodotos a Pausanias, zajisté základem byly představy cizí, s řeckými pomíchané. Že byly při slavnostech libyjské Atheny také řecké obřady, o tom svědčí výslovně Herodotos (4. 180: dívka v řecké zbroji, na hlavě majíc korintskou přilbu, byla vožena kolem jezera). Ale Mnaseas z Patar (Harpokration s. v. *ἱππία Ἀθηνᾶ*) zmiňuje se o pověsti, dle níž prý byla Athena dcerou Poseidona a Koryfy, dcery Okeanovy. Pausanias (9. 35. 5) vypráví o kultu Athenině v Alalkomenách také toto: *Ἀλαλκομεναὶ κώμη μέν ἐστιν οὐ μεγάλη .... γενέσθαι δὲ αὐτῇ τὸ ὄνομα οἱ μὲν ὑπὸ Ἀλαλκομένεως ἀνδρὸς αὐτοχθόνος, ὑπὸ τούτου δὲ Ἀθηνᾶν τραφῆναι λέγουσιν· οἱ δὲ εἶναι καὶ τὴν Ἀλαλκομενίαν τῶν Ὠγύγου θυγατέρων φασίν.* Avšak tato Alalkomenia jest Athena sama, která nejen v Boiotii, nýbrž i v jiných krajích Řecka měla příjmí takové. Zřídla Alalkomeniina (t. j. Athenina) dotýká se Pausanias (8. 12. 7), o hoře Alalkomeniu v Attice mluví schol. k Il. 4. 8. Ogyges pak jest s Okeanem úplně shodný (Preller, Griech. Myth. I³ str. 27). Tedy jest i podlé legendy alalkomenské Athena dcera Okeanova; snad také Athena *ὄγκα* neb *ὀγκαία*, již ctili v Thebách, má význam týž. [4])

Ne bez důvodu tedy vyskýtá se na vásových malbách Poseidon mezi těmi bohy, již pomáhali Diovi při zrození Athenině (Schneider, Die Geburt der Athena str. 17). Podobnou úlohu měl Poseidon také na obraze Kleanthově v chrámě Artemidy, zvané Alfeionia, blíž Olympie (Schneider na m. u. str. 7 a 8), a na díle Gitiadově v chrámě Atheny zvané Chalkioikos ve Spartě (Paus. 3. 17. 3: *ἐπείργασται δὲ καὶ τὰ ἐς τὴν Ἀθηνᾶς γένεσιν καὶ Ἀμφιτρίτη καὶ Ποσειδῶν*). Ovšem odnášejí se zobrazení tato k jiné, obyčejnější pověsti o narození Athenině; avšak přítomností Poseidonovou a Amfitritinou naráží se rovněž na příjmí *Τριτογένεια* a tím také na pověst starší.

---

[4]) Že Athene Onka slula také Ogygia, právem míní Tümpel (Ares und Aphrodite, Neue Jahrb. für Phil. 11. Suppl. Bd. str. 690). V Thebách měla brána, před níž stála její svatyně, také obě jména. Ogygia nazývána také Athena, ctěná v dědině Onkai, nedaleko onkajské brány (schol. k Pind. Ol. 2. 39, Tzetzes k Lykofr. 1225). Sotva tedy smíme obě příjmení *ὄγκα* (neb *ὄγγα*) a *ὠγυγία*, pátrajíce po jich původu, oddělovati. Roscher (Nektar und Ambrosia str. 97) spojuje epitheton *ὄγκα* s kořenem slovesa *ὀγκᾶσθαι* a vykládá je slovem *ἐγκέλαδος*. Proti výkladu jeho však svědčí zvláštní význam slovesa *ὀγκᾶσθαι*. Srovn. o tom důkladný rozbor Lauerův (System der griech. Mythol. str. 328 n.). Ostatně užíval také Ferekydes syrský formy Ogenos místo Okeanos dle Clem. Alex. Strom. VI p. 621 A: *Ζὰς ποιεῖ φᾶρος μέγα τε καὶ καλόν· καὶ ἐν αὐτῷ ποικίλλει γῆν καὶ ὠγηνὸν καὶ τὰ ὠγηνοῦ δώματα.*

§. 2. Pověst tato, dle níž Athena jest dcerou vod Okeanu, dobře snáší se s původním významem Atheny, bohyně to luny.[5]) Dle mínění starých vycházejí totiž hvězdy, slunce a měsíc z vln Okeanu a dokončivše svoji pouť v ně opět opět zacházejí; koupají se ve vlnách Okeanu a množí tím svůj třpyt, ba leckde dí se o nich zřejmě, že z Okeanu se rodí.

Již u Homera opět a opět vrací se pověst, že slunce a hvězdy v Okean zapadají a z něho opět se vynořují; srovn. Il. 7. 421: *ἠέλιος μὲν ἔπειτα νέον προσέβαλλε ἀρούρας, ἐξ ἀκαλαῤῥείταο βαθυῤῥόου Ὠκεάνοιο οὐρανὸν εἰσανιών* (=Od. 19. 433 n.): Od. 3. 1: *ἠέλιος δ' ἀνόρουσε λιπὼν περικαλλέα λίμνην;* Il. 18. 239 n.: *ἠέλιον δ' ἀκάμαντα βοῶπις πότνια Ἥρη πέμψεν ἐπ' Ὠκεανοῖο ῥοὰς ἀέκοντα νέεσθαι*; Il. 8. 485: *ἐν δ' ἔπεσ' Ὠκεανῷ λαμπρὸν φάος ἠελίοιο* (srovn. Hom. hymn. 31. 16). Táž pověra obráží se také ve slově *καταδύεσθαι* (o západu slunce). Srovn. Il. 1. 605: *αὐτὰρ ἐπεὶ κατέδυ λαμπρὸν φάος ἠελίοιο* a j. v. — Také zoře vynořuje se z vln Okeanu (Il. 19. 1: *ἠὼς μὲν κροκόπεπλος ἀπ' Ὠκεανοῖο ῥοάων ὄρνυτ'*; Od. 23. 347). S týmž názorem potkáváme se u básníků umělých. Srovn. Mimnernův frg. 11 (Bergk, Anth. lyr.[3] str. 11): *Αἰήταο πόλιν, τόθι τ' ὠκέες ἠελίοιο ἀκτῖνες χρυσέῳ κείαται ἐν θαλάμῳ Ὠκεανοῦ παρὰ χεῖλος;* frg. 12 v. 5, Stesich. frg. z Geryoneidy (Bergk, Anth. lyr.[3] str. 227), Verg. Aen. 1. 745 n. (quid tantum Oceano properent se tinguere soles hiberni), Hor. carm. 4. 5. 40 (cum sol Oceano subest), Ovid. fast. 6. 474 (et vigil Eois Lucifer exit aquis), Catull. 66. 68 ([Bootes], qui vix sero alto mergitur Oceano), Cic. Arat. 77 (ut sese ostendens emergit Scorpios alto). Ba i noc vychází z Okeanu; srovn. Verg. Aen. 2. 250 (ruit Oceano nox, t. j. z Okeanu vychází noc), Ovid. metam. 4. 92 (aquis nox exit ab isdem) a j. v.

Jako Řekové *καταδύεσθαι*, tak básníci římští oblíbili si slovo cadere o zapadání hvězd, řídíce se asi týmž názorem. Srovn. Verg. Aen. 2. 9: suadentque cadentia sidera somnos; ib. 8. 59; 4. 81, Ovid. fast. 1. 295, Hor. ep. 10. 10, Tac. Germ. 45: trans Suionas aliud mare, pigrum ac prope immotum, quo cingi cludique terrarum orbem hinc fides, quod extremus cadentis iam solis fulgor in ortum edurat adeo clarus, ut sidera hebetet; sonum insuper emergentis audiri formasque equorum et radios capitis aspici persuasio adicit.

Totéž mínění, jaké o slunci a hvězdách, staří měli zajisté také o luně, jakkoli nemohu v té příčině uvésti tolik dokladů; srovn. Hom. hymn. 32 7 n.: *εὖτ' ἂν ἀπ' Ὠκεανοῖο λοεσσα-*

[5]) Že Athena byla původně bohyní luny, vyložil jsem stručně v Listech filol. a paed. 1882 na str. 1 n.; doklady tohoto tvrzení, jež učiněno bylo na základě srovnání funkcí Atheniných s funkcemi Hery, Artemidy a Afrodity, bohyň luny, uvedu na konci tohoto článku.

μένη χρόα καλὸν (ἡ σελήνη) ... ἐλάσῃ καλλίτριχας ἵππους; Fulg. Myth. (Mythogr. lat. ed. Staveren, str. 617): iam Phoebus disiungit equos, iam Cynthia iungit, quasque soror liquit, frater pede temperat undas.

S takovými názory setkáváme se také u jiných národů indoevropských.

Tak vynořuje se v Rigv. (7. 55. 7) noc s hvězdami z vod a opět v ně se potápí (Rigv. 4. 13. 4). Arijští Dioskurové, Açvinové, kteří dle výkladu Myriantheova jsou bozi soumraku ranního a večerního a zajisté aspoň bozi světelní, zvedají se na úsvitě z vln mořských a vznášejí se pak na oblohu (Rigv. 4. 43. 5). Srovn. Böhtlingk, Indische Sprüche č. 1958: 'Luna (vychází) z moře'.

Dle báje germanské, ze kteréž nyní ovšem skrovné jen stopy zbyly, mešká slunce v noci na ostrově, ležícím vprostřed Okeanu, na ostrově to mrtvých (Mannhardt, German. Mythen str. 365). Podobné pověsti o slunci, luně i hvězdách mají i Slované; srovn. Famincinův spis Božestva drevnich Slavjan str. 155 a spisy i doklady tam uvedené.

Ba i národové nevzdělaní myslí, že zapadající slunce buď umírá aneb noří se do vln mořských (Schwartz, Sonne, Mond und Sterne str. 225).

Dále domnívali se staří, že hvězdy, dlíce v Okeanu, koupají se v jeho vlnách a koupáním tím zvyšují svůj třpyt; představovaliť si ve své prostotě, že třpyt nebeských těles bledne za jejich pouti nebeské a že tedy těmito koupelemi musí býti obnováu. Srovn. Hom. Il. 5. 5 n. (*ἀστέρ' ὀπωρινῷ ἐναλίγκιον, ὅς τε μάλιστα λαμπρὸν παμφαίνῃσι λελουμένος Ὠκεανοῖο*) a výklad Eustathiův k Il. 18. 484: *ἔστι δὲ τὸ τοιοῦτον λούεσθαι, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ δηλοῦται, ῥητόρευμα μυθικῆς ὑπολήψεως, ὡς τῶν πολλῶν οἰομένων εἰς Ὠκεανὸν λούεσθαι τὰ ἄστρα καταδυόμενά τε καὶ ἀνίσχοντα καὶ διὰ τοῦτο λαμπρὰ εἶναι.*

K luně a slunci odnáší se Hom. hymn. 32. 7: *εὖτ' ἂν ἀπ' Ὠκεανοῖο λοεσσαμένη χρόα καλὸν...*, Quint. Smyr. 10. 195: *Περσεὺς δ' ἀντίθεος βλοσυρὴν ἐδάιξε Μέδουσαν, ἄστρων ἧχι λοετρὰ πέλει καὶ τέρματα γαίης, πηγαί τ' Ὠκεανοῖο βαθυρρόου*, Aisch. Prom. lyom. frgm. 186 N.: *φοινικόπεδόν τ' ἐρυθρᾶς ἱερὸν χεῦμα θαλάσσης, χαλκοκέραυνόν τε παρ' Ὠκεανῷ λίμναν παντρόφον Αἰθιόπων, ἵν' ὁ παντόπτας Ἥλιος αἰεὶ χρῶτ' ἀθάνατον κάματόν θ' ἵππων θερμαῖς ὑδάτων μαλακοῦ προχοαῖς ἀναπαύει.* Dle Statia (Theb. 3. 409) koupá bůh sluneční své oře 'Oceani sub fonte'.

Také někteří kmenové slovanští domnívají se, že koupají se slunce a měsíc každodenně v podzemních prostorách vodami naplněných (Ign. Hanusch, Wissenschaft des slavischen Mythus

str. 201). Indové ujišťovali, že sluneční bůh Atri živí se za noci rosou ve sluji jakés, ale na úsvitě prý od Açvinů bývá z temnoty vyváděn (Myriantheus, Die Açvins str. 87). Ba také u národů neindoeuropských nalézají se takové představy. Tak na př. domnívají se Kaliforňané, že jsou slunce a měsíc muž a žena, již prý se na večer ponořují do vln mořských, za noci přeplavou moře a na úsvitě vystupují na druhém břehu jeho (J. G. Müller, Geschichte der amerik. Urreligionen, Basel 1855 str. 53). Eskymáci, Hottentoti a Maoriové domnívají se, že luna v koupelích stále se obnovuje (Ausland 1885 str. 223). Naivní tyto názory ozývají se ještě ve tvrzení nejstarších fysikův a také některých pozdějších filosofů, že totiž hvězdy nebeské živí se výpary mořskými. Obyčejně míněno, že slunce živí se výpary vody mořské, měsíc však výpary vod sladkých.[6])

Dalším vývojem této představy vznikla pověst, že hvězdy, v Okean zapadše, hasnou, vycházejíce pak, znova se rozžíhají. Této pověsti použil Xenofanes a Herakleitos, jakož vůbec nejstarší filosofové při svých badáních rádi vycházeli od názorů

---

[6]) Tomu učil již Thales. Plut. plac. phil. 1. 3. 3: *τρίτον (στοχάζεται), ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ πῦρ τοῦ ἡλίου καὶ τὸ τῶν ἄστρων ταῖς τῶν ὑδάτων ἀναθυμιάσεσι τρέφεται καὶ αὐτὸς ὁ κόσμος.* Arist. Probl. 23. 30: *φασί τινες τῶν ἡρακλειζόντων ἐκ μὲν τοῦ ποτίμου ξηραινομένου καὶ πηγνυμένου λίθους γίγνεσθαι καὶ γῆν, ἐκ δὲ τῆς θαλάσσης τὸν ἥλιον ἀναθυμιᾶσθαι.* Plut. plac. phil. 2. 17. 2: *Ἡράκλειτος καὶ οἱ Στωικοὶ τρέφεσθαι τοὺς ἀστέρας ἐκ τῆς ἐπιγείου ἀναθυμιάσεως.* Plut. quaest. conv. 8. 8. 4: *οὐ γὰρ τρέφεσθαι τοὺς θεοὺς ἀπ' αὐτῆς* (t. *τῆς θαλάττης*), *ὥςπερ οἱ Στωικοὶ τοὺς ἀστέρας ὑπολαμβάνουσι.* Zenon učil dle Diog. Laert. 7. 145, že živí se hvězdy parami: *τὸν μὲν ἥλιον ἐκ τῆς μεγάλης θαλάττης, νοερὸν ὄντα ἄναμμα, τὴν δὲ σελήνην ἐκ ποτίμων ὑδάτων, τὰ δ' ἄλλα ἀπὸ τῆς γῆς.* Kleomed. p. 60: *οὐ χρὴ δὲ ἀπορεῖν ἐνταῦθα, πῶς ἡ γῆ στιγμιαῖα οὖσα πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ κόσμου ἀναπέμπει τροφὴν τῷ τε οὐρανῷ καὶ τοῖς ἐμπεριεχομένοις ἐν αὐτῷ ἄστροις, τοσούτοις καὶ τὸ πλῆθος καὶ τὸ μέγεθος οὖσι.* Porf. de antro nymph. 11: *διαβεβαιοῦνται δέ τινες καὶ τὰ ἐν ἀέρι καὶ οὐρανῷ ἀτμοῖς τρέφεσθαι ἐκ ναμάτων καὶ ποταμῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀναθυμιάσεων· τοῖς δ' ἀπὸ τῆς στοᾶς ἥλιον μὲν τρέφεσθαι ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀναθυμιάσεως ἐδόκει, σελήνην δὲ ἐκ τῶν πηγαίων καὶ ποταμίων ὑδάτων, τὰ δ' ἄστρα ἐκ τῆς ἀπὸ [τῆς] γῆς ἀναθυμιάσεως.* Srovn. o této věci: Zeller, Geschichte der griech. Philosophie I[4] str. 623 a Ritter-Preller, Historia philosophiae Graecae et Romanae[6] str. 18 §. 30 a 31, str. 118 §. 151, str. 388 §. 405 c. Týž názor měli také spisovatelé římští. Plin. N. H. 2. 223: sed in dulcibus aquis lunae alimentum esse, sicut in marinis solis (srovn. Plin. N. H. 2. 82). Cic. de nat. deor. 2. 46. 118: sunt autem stellae natura flammeae; quocirca terrae maris aquarum vaporibus aluntur iis, qui a sole ex agris tepefactis et ex aquis excitantur, quibus altae renovataeque stellae atque omnis aether, refundunt eadem et rursus trahunt indidem. Plin. N. H. 2. 171: Oceano, qui toto circumdatus medio et omnis ceteras fundens recipiensque aquas et quidquid exit in nubes ac sidera ipsa ac tantae magnitudinis pascens. Srovn. Lucan. 10. 257 n.: nec non Oceano pasci Phoebumque polumque credimus, Macrob. Comm. in somn. Scip. 2. 10. 10, Seneca, quaest. nat. 2. 5, Serv. k Verg. Aen. 1. 607 a j. v.

prostonárodních.[7]) Že pak ani toto tvrzení jejich nebylo jimi vymyšleno, nýbrž přijato z pověstí prostonárodních, vidíme z toho, že podobné výroky shledávají se také u básníků, kteří jich zajisté nečerpali ze spisů filosofických. Byla na př. pověst, že prý slunce, zapadajíc v moře blíže sloupů Herakleových, které pokládány byly za nejzazší hranici země na západě, vydává jakýs sykot a tedy hasne.[8])

Na základě tohoto naivního názoru lze některé staré pověsti snadno vyložiti. Tak na př. Faethon, do proudů Eridana s nebe se řítící, jest zajisté jen personifikace slunce, které, urazivši svou denní dráhu, mizí v Okeanu a hasne v jeho vlnách. Báječný Eridanos jest právě Okean (srovn. Bergk na m. u. str. 420 n.).[9]) Slzy Helioven jsou snad jen obrazem kapek rosných, jež po západu slunce s hvězd (= Helioven) kanou a zemi svlažují. (Jinak tuto pověst vykládá Kuhn, Herabkunft des Feuers, str. 97 pozn.) Vše ostatní, co obsahuje ještě báje tato, vzniklo pozdějším rozšířením jádra původního, když počal se Faethon

---

[7]) Tak učil na př. Xenofanes, že slunce, měsíc a ostatní tělesa nebeská sestávají z ohnivých par, které po západu hvězd hasnou jako uhlí, avšak při východu se rozžhavují znova. Achill. Tat. Isag. in Arat. c. 11 str. 133: *Ξενοφάνης δὲ λέγει τοὺς ἀστέρας ἐκ νεφῶν συνεστάναι ἐμπύρων καὶ σβέννυσθαι καὶ ἀνάπτεσθαι ὡς εἰ ἄνθρακας· καὶ ὅτε μὲν ἅπτονται, φαντασίαν ἡμᾶς ἔχειν ἀνατολῆς, ὅτε δὲ σβέννυνται, δύσεως* (Zeller, Geschichte der griech. Philos. I[4] str. 500 n.). Totéž se déje při zatmění slunce a měsíce (Zeller na m. u.). O Herakleitovi srovn. Platonovu Polit. 6 p. 498 A: *πρὸς δὲ τὸ γῆρας ἐκτὸς δή τινων ὀλίγων ἀποσβέννυνται πολὺ μᾶλλον τοῦ Ἡρακλειτείου ἡλίου, ὅσον αὖθις οὐκ ἐξάπτονται.* Arist. Meteor. 2. 2. 9: *ἐπεὶ τρεφομένου γε (τοῦ ἡλίου) τὸν αὐτὸν τρόπον, ὥςπερ ἐκεῖνοί φασι, δῆλον ὅτι καὶ ὁ ἥλιος οὐ μόνον καθάπερ ὁ Ἡράκλειτός φησι νέος ἐφ' ἡμέρῃ ἐστίν, ἀλλ' ἀεὶ νέος συνεχῶς* (srovn. Zellera na m. u. I[4] str. 622, pozn. 2). Chrysippos u Plut. de Stoic. rep. 41. 3: *λεπτυνομένου δὲ τοῦ ἀέρος ὁ αἰθὴρ περιχεῖται κύκλῳ, οἱ δ' ἀστέρες ἐκ θαλάσσης μετὰ τοῦ ἡλίου ἀνάπτονται.* Manil. Astron. 1. 181 n.: nec toties possum nascentem credere mundum, solisve adsiduos partus et fata diurna, cum facies eadem signis per saecula constet.

[8]) Iuven. Sat. 14. 278 n.: sed longe Calpe relicta audiet Herculeo stridentem gurgite solem. Auson. epist. 19. 1 n.: condiderat iam solis equos Tartessia Calpe stridebatque freto Titan insignis Hibero. Statius, Silvae 2. 7. 24 n.: felix heu nimis et beata tellus, quae pronos Hyperionis meatus summis Oceani vides in undis stridoremque rotae cadentis audis. Strabon 3 p. 138: *λέγειν γὰρ δή φησι Ποσειδώνιος τοὺς πολλοὺς μείζω δύνειν τὸν ἥλιον ἐν τῇ παρωκεανίτιδι μετὰ ψόφου, παραπλησίως ὡσανεὶ σίζοντος τοῦ πελάγους κατὰ σβέσιν αὐτοῦ διὰ τὸ ἐμπίπτειν εἰς βυθόν.* Na tom založen také výraz v Aisch. Perš. 232: *τῆλε πρὸς δυσμαῖς, ἄνακτος Ἡλίου φθινάσμασιν.* Srovn. o tom také: Kuhn, Herabkunft des Feuers str. 65 a 77.

[9]) I dle názorů germanských jest sídlo mrtvých obklopeno proudem, jenž totožný jest s Okeanem a Stygem (Mannhardt, Germ. Mythen str. 357 a 364). Tento proud obkličující zemi představovali si, jak se zdá, brzo jako proud vzdušný, brzo jako moře. Stopy obojího názoru shledávají se, jak známo, v hojném počtu; názor však prvý byl zajisté asi původním.

různiti od Helia a kdy začalo se uznávati mezi nimi příbuzenství.[10])

Podobně dlužno vysvětlovati pověst o Diktynně a bohyni aiginské Afaii.[11]) Obě bohyně jsou bohyněmi luny; jejich skok v moře, v jehož vlnách nalézají smrt, jest jen mythologickým výrazem pro týž přírodní zjev, totiž pro mizení a hasnutí měsíce ve vlnách mořských. Tak správně vyložil báj tuto Preller (Griech. Myth. I³ str. 253). Totéž vyprávělo se o Leukothei, jež jest také bohyně luny. Neboť, jako všecky bohyně luny, jest také ona bohyní k porodu pomáhající a má leckdy touž funkci, jako Eileithyia (Prelller, Griech. Myth. I³ str. 495); s tímto původním významem jejím shoduje se také hlavní její funkce; jest, jako bohyně luny vůbec, po přednosti bohyní mořskou. Na Rhodu slula Halia, na Tenedu pokládána byla za dceru Kykna, syna Poseidonova (Preller na m. u.). Také ostatní bohyně luny vládly mořem a vodstvem. Jméno Leukothea neprotiví se nikterak takému významu jejímu. I Dionysos, jehož pokládám rovněž za boha slunečního, skočil do moře, když jej pronásledoval Lykurgos, personifikace to bouří zimních (Preller, Griech. Myth. I³ str. 565 n.), a teprve na jaře zpět se vrátil (ib. str. 548).

Tento úzký poměr mezi Okeanem a hvězdami nebeskými způsobil, že představováno sobě, jakoby tělesa nebeská z vln Okeanových neb mořských se rodila, bohové pak sluneční a lunní pokládáni za rozence rozmanitých bohů mořských.

Indský bůh slunce Savitar slove potomkem vod (tuším, že vln Okeanových; srovn. Rigv. 1. 22. 6). Sluneční bůh Sūrja byl prý skryt před stvořením světa v moři a teprve bozi, tvoříce svět, vyvedli jej na světlo (Rigv. 10. 72. 7). Také Açvinové nazývají se syny moře (Myriantheus, Die Açvins str. 182).

Ba i obyvatelé peruanští věří, že vynořilo se slunce po dlouhých temnotách, z jezera Titikaka a od té teprv doby ctěno prý poctami božskými (Müller, Amerik. Urreligionen str. 306).

Ostatně pokládali rádi národové indoeuropští a také semitští Okean za původ všech věcí. Již v Rigvedě shledávají se stopy takových názorů o původu světa (Rigv. 10. 190. 2); častěji nalezají se v literatuře povedské (Kaegi, Der Rigveda str. 233 pozn. 372, Ludwig, Rigveda IV str. 144 pozn. 141. 2). O podobném mínění Babyloňanů srovn. Smith Chaldaeische Genesis str. 64.

---

[10]) Týmž skoro způsobem vykládá báji tu Robert, Die Phaethonsage bei Hesiod, Hermes 1883 str. 440; srovn. ib. Wilamowitz-Möllendorff, Phaethon str. 428 n.

[11]) Jméno Ἀφαία pochází snad v skutku z kořene φα a znamenalo asi bohyni 'svítící, lesknoucí se (Lucina)'. Zmiňuji se o tom proti Clausovi (De Dianae antiquissima natura str. 46), jenž souhlasí s míněním Hartungovým.

U Homera jest taktéž původem všeho Okeanos (Il. 14. 201, 302 a 246: *ὅςπερ — Ὠκεανὸς — γένεσις πάντεσσι τέτυκται*). K těmto prostonárodním představám sáhli zase první fysikové, na př. Thales (srovn. Prellerovu a Ritterovu Historia philosophiae[6] str. 6); také Orfikové šířili tuto nauku (Zeller, Geschichte der griech. Philosophie I[4] str. 81); Xenofanes měl za prvky světa zemi a vodu (Zeller na m. u. str. 496 a 498).

Také u Řeků podlé těchto názorů pokládáni mnozí bohové sluneční a bohyně měsíčné za potomky bohů mořských. Helios sám jest sice buď syn Hyperionův, neb jedním z Titanů, však nicméně bývá aspoň ctěn velmi často na březích mořských (Preller, Griech. Myth. I[3] str. 349). H y p e r i o n, bytost s Heliem identická, jest však syn Okeanův a Tethyin. Dcerou těchto božských manželů jest T h e i a, snad bohyně luny; aspoň v Hom. hymn. 31. 2 zaměňuje se s E u r y f a e s s o u, u Hygina s A i t h r o u (Preller Griech. Myth. I[3] str. 40 pozn. 2). Za vnuky Okeanovy a Tethyiny bývají označováni A s t r a i o s, P a l l a s, P e r s e s, kteří jsou bezpochyby všichni bohy světelnými (Preller na m. u. pozn. 4). Bohyní luny jest Okeanova dcera P e r s e nebo P e r s e i s, choť Heliova a matka Aietova i Kirčina (Preller na m. u. str. 354). Také Helena, jež rozhodně byla bohyní světelnou (buď bohyní luny nebo zoře), jest dle svědectví Hesiodova dcera Okeanova (Preller na m. u. II[3] str. 110), sluneční heros Bellerofon syn Poseidonův neb Glaukův (Preller na m. u. II[3] str. 78).

Hera byla aspoň u Okeana a Tethye vychována a také k nim prchla, když vzplanul boj s Titany (Il. 14. 203 n.; 303 n.). Jako Athena zrodila se na řece Tritonu, tak zrodila se podlé samské pověsti též Hera na řece Imbrasu (Paus. 7. 4. 4). V Mykenách ošetřovaly ji za mládí tři dcery říčního boha Asteriona, Euboia, Prosymna a Akraia, jež jména svá daly třem vrcholům v okolí mykenském (Paus. 2. 17. 2).

Afrodita nazývána bývá v pověstech nesčetných 'z moře narozená'. Slula *τέκος θαλάσσης* (Bion. Id. 10. 1), *ἀπόσπορος θαλάσσης* (Musaios, Hero a Leandros 249), *θυγάτηρ θαλάσσης* (Ach. Tat. 5, 16), *ἁλὸς θυγάτηρ* (Nonn. Dion. 4. 118; 42. 469), *ποντογενείη* (Oppian, Kyneg. 1. 33), *ποντογενής* (Hymn. Orph. 55. 2), orta mari (Ovid. Heroid. 15. 213; 16. 24); srovn. slova Neptunova ve Verg. Aen. 5. 800.: 'fas omne est, Cytherea, meis te fidere regnis, unde genus ducis', a místa u Stephania (Compte rendu 1874 str. 12 n.) a Engela, Kypros 2 str. 287 n. Na Isthmu v chrámě Poseidonově byla na podstavci quadrigy, věnované od Heroda Attika, zobrazena Thalassa s malou Afroditou (Paus. 2. 1. 8: *μέση μὲν ἐπείργασται Θάλασσα, ἀνέχουσα Ἀφροδίτην παῖδα*). Dle jiné báje zrodila se Afrodita z pěny mořské; však pověst tato povstala zajisté nesprávným výkladem jména *Ἀφροδίτη*. U Cic. de nat. deor. 3. 23. 59 sluje 'spuma procreata'; srovn. Ovid. fast. 4. 62: a spumis est dea

dicta maris; Mart. Cap. 9. 915: spumigena, Anakr. 53. 30 n. (Bergk, Anth. lyr.[3] str. 270): *χαροπῆς ὅτ' ἐκ θαλάσσης δεδροσωμένην Κυθήρην ἐλόχευσεν πόντος ἀφρῷ*, Plut. quaest. conv. 5. 10. 4. 6 a j. v.

Jako všecky tyto bohyně měsíčné, jest však také Athena Tritogeneia dcerou Okeanovou. Zrodilať se na nejzápadnějším pobřeží Okeanu; neboť právě v nejzazší jihozápad kladli Řekové Libyi a jezero Triton (Roscher, Gorgonen str. 28). V těchto krajích mešká luna v interluniu, tu se také rodí, ježto nový měsíc třetího dne po konjunkci se sluncem jako úzounký srp jeví se na nejzápadnějším kraji obzoru brzo po západu slunce.[12])

---

[12]) Měsíc znova se zjevující po interluniu nazývali básníci často 'novorozeným', následujíce tu nejspíše prostonárodních názorů. Srovn. Hor. carm. 3. 23. 1 n.: caelo supinas si tuleris manus nascente luna; ib. 2. 18. 15 n.: truditur dies die novaeque pergunt interire lunae; Lucr. 5. 729 n.: denique cur nequeat semper nova luna creari ordine formarum certo certisque figuris inque dies privos aborisci quaeque creata atque alia illius reparari in parte locoque, difficilest ratione docere et vincere verbis; ib. 746 n.: quo minus est mirum, si certo tempore luna gignitur et certo deletur tempore rursus; Ammian. Marc. 20. 3. 10: nasci autem putatur (luna), cum parva declinatione velut e perpendiculo superiectum gerit solem. — Také východ jiných těles nebeských značen tímto výrazem. Srovn. Verg. Aen. 10. 274 n.: ille (Sirius) sitim morbosque ferens mortalibus aegris nascitur et laevo contristat lumine caelum; Verg. Ecl. 8. 17: nascere praeque diem veniens age, Lucifer, almum; Verg. Georg. 1. 434: totus ille dies et qui nascentur ab illo. U Řeků nevyskýtá se tento výraz v takové podobě; srovn. však Geopon. 1. 6. 2 (z Diofana): *τινὲς ταῖς προσελήνοις μόναις, τουτέστι ταῖς πρώταις τρισὶν ἡμέραις γεννηθείσης αὐτῆς* (t. *τῆς σελήνης*), *φυτεύειν συγχωροῦσιν*. Na témž však názoru založeny jsou výrazy *νουμηνία* (nova luna, Neumond, nový měsíc), *σελήνη φθινάς* (luna senescens), *ὁ μὴν φθίνει* a j. v. Každodenní západ slunce slove u Aisch. Perš. 232 *ἡλίου φθινάσματα*. Srovn. Aisch. Agam. 279: *τῆς νῦν τεκούσης φῶς τόδ' εὐφρόνης*, 264 n.: *εὐάγγελος ἕως γένοιτο μητρὸς εὐφρόνης πάρα*; Sof. Trach. 94: *ὃν αἰόλα νὺξ ἐναριζομένα τίκτει κατευνάζει τε, φλογιζόμενον Ἅλιον Ἅλιον αἰτῶ*; Nonn. Dion. 13. 369: *τικτομένης ναίοντες ἐδέθλια γείτονα Μήνης*. — Macrob. Comm. in somn. Scip. 18. 10: luna postquam a sole discedens novata est, secundo fere die circa occasum videtur et quasi vicina soli quem nuper reliquit, postquam ille demersus est, ipsa caeli marginem tenet antecedenti superoccidens; Hor. carm. 4. 2. 58: tertium lunae referentis ortum. Proto byl Atheně posvěcen vždy třetí den v měsíci. Harpok. s. v. *Τριτόμηνις· Λυκοῦργος ἐν τῷ περὶ τῆς ἱερείας· τὴν τρίτην τοῦ μηνὸς τριτομήνιδα ἐκάλουν· δοκεῖ δὲ γενέσθαι τότε ἡ Ἀθηνᾶ. Ἴστρος δὲ καὶ Τριτογένειαν αὐτήν φησι διὰ τοῦτο λέγεσθαι, τὴν αὐτὴν Σελήνην νομιζομένην*. Bekker, Anecd. Graeca I str. 306: *Τριτόμηνις· ἑορτὴ ἀγομένη Ἀθηνᾷ τῇ τρίτῃ*. O tomto výroku starých, že třetí den měsíce byl posvátný Atheně, netřeba pochybovati; obyčej ten povstal přirozeně již v době prastaré, kdy původní význam Atheny jako bohyně luny nebyl ještě setřen; tehda byl ovšem pro kult její nejvážnější ten den, kdy luna opět na obloze se zjevila. Proto naskýtá se na mincích attických symbolem Atheny úzounký srpek luny, jaký 'na nově' spatřujeme na obzoru. Kombinací tohoto obyčeje, slaviti Athenu vždy třetí den v měsíci, a správného, jak soudím, pojímání Atheny za bohyni luny, povstal asi chybný výklad slova „Tritogeneia.“ Tzetzes k Lyk. 519 vykládá

Pro správnost výkladu našeho tuto šíře uvedeného, že totiž příjmí Athenino Tritogeneia značí rozenku vod Okeanu, svědčí tedy hlavně dvě věci: 1. Naivní pověsti starověké, u všech národů indoeuropských i mnohých jiných rozšířené, dle nichž tělesa nebeská, a tedy ovšem i luna, za jejíž bohyni Athenu pokládám, rodí se z vln Okeanu. 2. Analogie s jinými bohy a bohyněmi světelnými, jichž větší část dle domnění starých také z vod Okeanu pošla. Je-li výklad ten správný, jest ovšem epitheton toto prastaré, pocházejíc z dob, kdy význam původní podstaty bohyně Atheny nebyl ještě zatemněn, tedy z dob daleko před Homerem; neboť v básních Homerových původní fysická platnost bohyně té již značně ustoupila do pozadí.

Pověst Galenova přijatá z Hesioda, dle níž jest sice Athena dcera Diova, avšak zrozena na zřídlech tritonských (*πὰρ κορυφὴν Τρίτωνος ἐπ' ὄχθῃσιν ποταμοῖο*), povstala teprve smíšením staré pověsti právě vyložené s běžnou bájí, v níž jest Athena dcerou Diovou, a jest tudíž z těchto tří parallelních pověstí nejmladší. Κορυφὴ **Τρίτωνος** jest totožná se zřídly Okeanovými (*πηγαὶ Ὠκεανοῦ*; srovn. Hes. theog. 282). ***Κορυφή*** neznačí ovšem v řečtině nikde zřídlo; avšak tutouž metaforu shledáváme, nehledíme-li ani k latinskému 'caput', v docela analogickém užívání slova *κεφαλή*. Srovn. Herod. 4. 91: ***Τεάρου ποταμοῦ κεφαλαὶ ὕδωρ ἄριστόν τε καὶ κάλλιστον παρέχονται πάντων ποταμῶν.*** Častěji vyskýtá se slovo to v tomto významu u Claudia Ptolemaea (srovn. 3. 1. 24: *ἡ κατὰ τὴν Λάριον λίμνην κεφαλὴ τοῦ ποταμοῦ*). Ostatně odvozeno jest také slovo *κρήνη* od téhož kořene, jako *κάρα* (Curtius, Grundzüge[4] str. 142). Srovn. Bergk na m. u. str. 307.

Na základě takého metaforického užívání slova *κορυφή* lze také vyložiti pověst Isaiem a Mnaseou z Patar zachovanou (Müller fragm. hist. graec. III str. 149), že prý Athena *ἱππία* jest dcerou Poseidona a Okeanovny Koryfy. Jest totiž tato Koryfe jen zosobněním pramenů Okeanových.

Náš výklad slov *πὰρ κορυφὴν* ve zmíněném svrchu výroku Galenově liší se patrně od výkladu, který podal Bergk v pojednání svém, jímž často jsme se již dokládali. Dle mého zdání třeba jest rozeznávati dvé mezi sebou nezávislých bájí o narození Athenině a vedlé nich ještě třetí, jež povstala pomícháním obou předešlých. Ale v tom shoduji se s Bergkem úplně, že pověst starší, dle níž Athena se zrodila z Tritonu nebo z tritonských zřídel (*κορυφή*), mnoho přispěla k vývoji pověsti druhé. Onen

příjmí toto tím, *ὅτι* (*ἡ Ἀθηνᾶ*) *ἡ αὐτή ἐστι τῇ σελήνῃ, ἡ δὲ σελήνη ἀπὸ συνόδου τριταία φαίνεται.* Týž výklad nalézá se také v Etym. M. s. v. *Τριτογένεια* a u Eust. Il. 4. 515 (*ἡ ὡς ἐν τρίτῃ μηνὸς γενομένη*). Tvrzení schol. k Il. 8. 39, že jest dnem narození Athenina *τρίτη φθίνοντος*, jest osamoceno a, jak se zdá, vyšlo ze slavnosti Panathenaií, jež v ten den byly slaveny a pokládány později za den narození bohynina.

rys v báji druhé, dle něhož Athena vyskočila z Diovy hlavy, mohl povstati zajisté jen dvojvýznamností slova κορυφή.

§. 3. Již prve vyslovili jsme domněnku, že v pověsti druhé, dle níž byla Athena dcera Diova, nebylo původně žádné zmínky o jezeře nebo pramenu Tritonu. Neboť předně nelze uvésti žádnou příčinu, proč zrodil Zeus Athenu právě u proudů tritonských; i sám jinak vtipný výklad Roscherův (Gorgonen str. 31), dle kterého prý Athena, bohyně blesku, rodí se z hlavy oblačného boha Dia (t. j. z oblačného nebe) u Tritonu proto, že dle řeckého mínění vznikají bouřky na západním břehu Okeanu, jest vrátký, zakládaje se na hypothese, že byla Athena bohyně blesku; nelze-li však mínění to uznati z důvodů jiných za pravé, nelze ani pokládati takový výklad za oprávněný. Za druhé nemůže příjmí Tritogeneia znamenati bohyni zrozenou u Tritonu, nýbrž bohyni zrozenou z Tritonu. Obě parallelní pověsti by bylo lze jen tehdy uvésti v souhlas, kdybychom uznali po příkladě Leona Meyera (srovn. Bergk na m. u. str. 308), že Tritogeneia značí bohyni zrodivší se z Dia. Tento rys druhé pověsti, že totiž Athena zrodila se z hlavy Diovy u Tritonu, jsa později přidán, musí z původního útvaru báje vyloučen býti.

Dle druhé pověsti zrodila se Athena z Dia a to bez matky. Zda-li však měl již Homeros vědomost o tomto narození Atheninĕ bez matky, či náleží-li tento tvar báje teprve dobám pohomerským, těžko nyní rozhodnouti. Homeros, jak se zdá, dotýká se pověsti té pouze na jediném místě (Il. 5. 880: ἀλλ' ἀνιεῖς, ἐπεὶ αὐτὸς ἐγείναο παῖδ' ἀΐδηλον). Ale αὐτός může v této řeči zraněného Area také jinak býti vyloženo. Snad chce jen Ares říci: „ty ve všem povoluješ nesmyslné Atheně, poněvadž jest tvou vlastní dcerou", dávaje na jevo, že by as netrpěl Zeus činů Atheniných, kdyby byla dcerou boha jiného. Tak, zdá se, rozuměl místu tomu již scholiasta, jenž k němu poznamenává toto: αὐτὸς ἐγείναο· τοῦτο δέδωκεν ἀφορμὴν Ἡσιόδῳ τὸ αὐτὸς ἀντὶ τοῦ μόνος λαβεῖν atd.

Obyčejná pověst o narození Atheninĕ bez matky vyskýtá se však určitě již v Hom. hymn. 2. 130 n. (v. 136: καὶ νῦν νόσφιν ἐμεῖο τέκε γλαυκῶπιν Ἀθήνην); srovn. i v. 145: πῶς ἔτλης οἶος τεκέειν γλαυκῶπιδ' Ἀθήνην, Hom. hymn. 28. 4 n., Etym. M. s. v. ἱππία (= Bekkerova Anecdota I. 207. 32 a 350. 25).

Obšírně vypráví tuto pověst Hesiodos (theog. 886—900, 924—926): Zeus pozřel na radu Gaiinu a Uranovu svou první choť Metidu, když byla z něho počala, a později sám porodil Athenu ze své hlavy. Podobně líčí tuto udalost až na přimíšené některé rysy z první báje již vyložené Apollodoros (1. 3. 6) a Galenos (na m. u.). Dle Stesichora vyskočila Athena z hlavy Diovy ozbrojena (schol. k Apoll. Rh. 4. 1310: πρῶτος Στησίχορος ἔφη σὺν ὅπλοις ἐκ τῆς τοῦ Διὸς κεφαλῆς ἀναπηδῆσαι τὴν Ἀθηνᾶν). Avšak tento rys pověsti jest zajisté starší Stesichora; znáť jej

již Hom. hymn. 28. 4 n. (τὴν αὐτὸς ἐγείνατο μητίετα Ζεὺς σεμνῆς ἐκ κεφαλῆς πολεμήια τεύχε' ἔχουσαν atd.).

Hlavu Dia souženého bolestmi porodními rozpoltil dle pověsti sekerou buď Hefaistos (Pind. Olym. 7. 62—65) nebo Prometheus (Filod. περὶ εὐσεβείας 59 p. 31 ed. Gomperz, schol. k Pind. Olymp. 7. 66, Eur. Ion 452, Apollod. 1. 3. 6) nebo Hermes (Filod. a schol. Pind. Olymp. na m. u.) nebo Palamaon (Filod. na m. u., jenž dovolává se Eumolpa, schol. k Pind. na m. u., jenž dovolává se Musaia). Rozštěpení hlavy bývá také zobrazováno na četných malbách vásových (Schneider na m. u. str. 17—19) a jest, jak se zdá, v báji rysem starobylým, ježto dle svědectví právě uvedených zpomínal jeho již Eumolpos a Musaios.

Souhlasím s Bergkem (na m. u. str. 307), že se vypravování o Metidě utvořilo snad vlivem obyčejného příjmení Diova μητιέτα.[13]). Správna-li tato hypothesa, není báje v té způsobě, jak nám se zachovala, právě stará, nýbrž její vzdělání a částečné pozměnění dokonalo se v době mezi Homerem a básníky homerských hymnů. Snad přispělo nemálo ku zvláštnímu pozměnění tomuto i to, že fysická bohyně Athena již za časů Homerových značně klesla k významu bohyně ethické. Později vystoupila tato ethická stránka bytosti její ještě více v popředí a Athena pokládána pak zvláště za bohyni umění a moudrosti. A což bylo tu vhodnější, než učiniti matkou bohyně této Metidu a dáti jí zroditi se z hlavy nejvyššího boha?

Odloučíme-li tedy, jak myslím, pozdější rysy z mythu Hesiodova, zbývá nám pouze toto staré jádro báje: Athena, bohyně světelná, jest dcera oblačného boha Dia, z něhož rodí se za mnohých obtíží přispěním boha větru Herma (srovn. výtečnou monografii Roscherovu Hermes der Windgott) nebo Hefaista a Promethea, bohů blesku a ohně, nebo Palamaona, jenž podoben značně Prometheovi. Spolupůsobení těchto bohů ukazuje k tomu, že Athena rodí se v bouři, a tím zdá se mythus ten ve své původní podobě náležeti k oné řadě indoevropských bájí, dle nichž bohové světelní (zvláště sluneční) rodí se za jarních bouřek v oblacích a zrodivše se zápasí ihned s daemony oblačnými, jim úklady strojícími. Neboť na takové boje, jež bylo Atheně hned po jejím zrození přestáti, poukazuje odění, kterým ozbrojena se zrodila, a řada zcela jasných pověstí o jejích zápasech.

Dia pojímám v této báji již za boha oblačného; záměna jeho prvotné povahy (byltˇ asi z počátku bohem slunečním) byla

[13]) Obyčejně pokládána bývá Metis, dcera Okeanova a Tethyina, za bohyni mračen. Srovn. Preller, Griech. Myth. I² str. 155, Schwartz, Zeus u. Kronos als Wolkenverschlinger (Neue Jahrb. für Phil. Bd. 119, str. 314 n.), Forchhammer, Die Geburt der Athena, Kiel 1841 str. 8. Její původ i funkce, jakouž má v báji této, zdá se tomuto výkladu nasvědčovati, ku jménu se však nehodí.

asi provedena již před Homerem; neboť v básních Homerových vystupuje již patrně tato druhá stránka jeho bytosti. Spočívá tedy pověst ta na názoru prostonárodním, že tělesa nebeská (slunce a měsíc) upadají přes zimu v moc daemonů oblačných, nebo že zmírají na podzim, avšak za jarních bouří opět se rodí a pronásledující je mraky (daemony) vítězně porážejí. Že takové představy vážnou měli úlohu v kruhu bájí nejen o bozích slunečních, nýbrž také o bohyních lunných, ukážeme níže.

Při narození Athenině pomáhají bohové blesku i ohně i bůh větrů, ježto blesk dle starého názoru rozráží mračna, uvolňuje vodu jejich a působí tedy, že mračna ponenáhlu mizejí, vítr pak mraky zahání (srovn. Hermova epitheta *ἀργειφόντης* a *διάκτορος*).

Výkladu takovému zdají se nasvědčovati dvě stará podání. Schol. k Il. 8. 39 dotýká se pověsti, že prý Zeus spolkl Metidu, počavší od Kyklopa Bronta. Kyklopové jsou daemony mrakovými; jméno Brontes pak samo ukazuje na bouři. Athena jest podlé této pověsti vlastně dcera Brontova, tedy zrozena z bouřných mračen. Jinou báj kretskou zachoval schol. k Pind. Ol. 7. 66: *Ἀριστοκλῆς δὲ ὑφίσταται τὴν γέννησιν Ἀθηνᾶς ἐν Κρήτῃ· νεφέλῃ γὰρ κεκρύφθαι τὴν θεόν, τὸν δὲ Δία πλήξαντα τὸ νέφος προφῆναι αὐτήν.* Athena rodí se tedy v bouři z mračen. Proto pokládali ji Myriantheus, Roscher a j. za bohyni oblak a blesku, druzí za bohyni blankytného nebe neb aetheru, jenž leskne se po prudkých bouřích svitem jasnějším (Forchhammer, Preller, Petersen Feste der Pallas str. 9). Proti výkladu Myriantheovu a Roscherovu svědčí však již účastenství Hefaista a Promethea, bohů blesku. Kterak má se roditi bohyně blesku přispěním bohů blesků? A pokládáme-li Athenu za bohyni oblaků, kterak si vysvětlíme, že poráží daemony oblačné? Nikoliv; báj o narození jejím ukazuje rozhodně, že jest vyšší, světelná bohyně, stojící nad božstvy mrakovými. Jsouc pak božstvem ženským, jest zajisté Athena bohyní luny; neboť lunu měli Řekové za bytost ženskou, jako opět slunce za bytost mužskou.

Založena jest tedy pověst tato na naivním názoru starých, že tělesa nebeská hynou od mračen, zvláště v zimě, kdy obloha téměř stále jest zachmuřena, z jara pak zase se rodí, kdy vyjasňuje se znova obloha po prudkých bouřkách,[14]) a že rozrážejí

[14]) Stopy tohoto prostého názoru jsou snad obsaženy v následujících místech starých spisovatelů: Hom. Od. 20. 356: *ἠέλιος δ' οὐρανοῦ ἐξαπόλωλε, κακὴ δ' ἐπιδέδρομεν ἀχλύς*; Il. 17. 367 n.: *ὣς οἱ μὲν μάρναντο δέμας πυρός· οὐδέ κε φαίης οὔτε ποτ' ἠέλιον σόον ἔμμεναι οὔτε σελήνην· ἠέρι γὰρ κατέχοντο μάχης ἔπι, ὅσσοι ἄριστοι ἕστασαν ἀμφὶ Μενοιτιάδῃ*; Plin. N. H. 2. 108: autumnali aequinoctio brumaque cum tempestatibus confici sidus itellegimus. Oppius, de bello Africo 47: namque vergiliarum signo confecto circiter vigiliam secundam noctis nimbus cum saxea grandine exortus est ingens. Podobně vykládalo se i zmizení slunce a luny při jich zatmění. Plin. N. H. 2. 54: (astrologi) viri ingentes supraque mortalium naturam tantorum numinum lege de-

svými paprsky vítězně mračna, jež je zahalují.[15]) Indoevropské pověsti o zápasích bohů světelných s daemony temnosti a mračen spočívají většinou na tomto přirozeném základě. Bohové zápasící s těmito daemonskými bytostmi jsou vesměs bozi světelní, zvláště sluneční. Patří tedy do této skupiny pověstí boje opěvané často v Rigvedě, jež svádí Indra s Vṛtrou, Ahim, Çušṇou, Valou, Pipruem, Çambarou, Uraṇou a s jinými daemony mračnými, kteří zadržují vodu nebeskou, v mracích obsaženou (Kaegi, der Rigveda str. 57, Muir, Original Sanscrit texts V str. 95 n.). Zvítěziv, Indra nalézá opět slunce, jež přes zimu v mračnech bylo skryto (Rigv. 3. 39. 5 a 7). Ovšem nejeví se Indra v této podobě bájí těch již bohem slunečním, nýbrž jest již odloučen od zjevu přírodního, z něhož jeho bytost se vyvinula, a nad něj povýšen.[16]) Indra zápasí sotva se zrodiv (Rigv. 4. 17. 7; 3. 51. 8; 4. 22. 3; srovn. 3. 48. 1 n.; 3. 32. 9 n.); tyto boje Indrovy padají zajisté v jaro (Mannhardt, Germ. Mythen str. 160 n.). Také Thôrr germanský usmrtil na začátku léta obra, jenž namáhal se celou zimu, aby v moc dostal bohyni Freyu, slunce a měsíc (Mannhardt, Germ. Mythen str. 184 n.; srovn. Simrock, Deutsche Mythologie² str. 288 a 420). Sem patří též podobné zápasy Odinovy (Mannhardt na m. u. str. 154 n., Simrock na m. u. str. 244). Také Freyr, jehož dlužno rozhodně pokládati za boha slunečního, podstupuje takové boje (Simrock na m. u. str. 347). Bůh sluneční Baldur (ib. str. 84)

---

prehensa et misera hominum mente absoluta in defectibus siderum scelera aut mortem aliquam siderum pavente, quo in metu fuisse Stesichori et Pindari vatum sublimia ora palam est deliquio solis, at in luna veneficia arguente mortalitate et ob id crepitu dissono auxiliante. Tím vykládá se časté rčení 'lunae' nebo 'solis labores'; představovali si totiž staří, že tělesům nebeským hrozí daemonové, jež tedy snažili se odháněti hlaholem trub a cymbálů. Srovn. Ovid. Am. 2. 4. 37, Sil. It. 14. 348, Verg. Aen. 1. 742, Iuven. 6. 442: iam nemo tubas, nemo aera fatiget, una laboranti poterit sucurrere lunae; Sen. nat. quaest. 7. 1. 2: nemo observat lunam nisi laborantem; tunc urbes conclamant, tunc pro se quisque superstitione vana trepidat; Man. Astron. 1. 225: seroque in extremis quatiuntur gentibus aera. Též u Germanů a Slovanů setkáváme se s tím obyčejem (Grimm, Deutsche Mythol.² str. 668, Famincin, Božestva drevnich Slavjan str. 158) a rovněž u Indů. Srovn. Böhtlingk, Indische Sprüche č. 3002, 2022, 2585, 2060 („Sehe ich . . ., dass Mond und Sonne vom Drachen Rāhu gequält werden“). Všickni tito národové domnívali se, že tělesa nebeská pohlcována bývají od jakýchsi daemonů temnosti.

[15]) Představa, že tělesa nebeská vítězně rozrážejí tmy a mraky svými paprsky, byla podkladem těchto rčení: Nonn. Dion. 38. 86: *ἠέλιος ζοφόεσσαν ἀπηκόντιζε ὀμίχλην*; Ovid. met. 14. 767 n.: talisque apparuit illi, qualis ubi oppositas nitidissima solis imago evicit nubes nullaque obstante reluxit; ib. 5. 570 n.: laeta deae frons est, ut sol qui tectus aquosis nubibus ante fuit victis e nubibus exit; Aus. Epist. 19. 3 n.: iam succedentes quatiebat Luna iuvencas, vinceret ut tenebras radiis velut aemula fratris.

[16]) Ukáži níže, že Indra, Djāus i Zeus a Iuppiter původně byli také bohy slunečními a teprve později změnili se v bohy nebes vůbec.

umírá každoročně před počátkem zimy (ib. str. 90) a na jaře opět se rodí (ib. str. 310). To zdá se aspoň smyslem známé pověsti o Baldurovi. Srovn. také vzhledem ku těmto starogermanským názorům Simrockovu Deutsche Mythol. str. 50.

Germani a Slované domnívají se, že rodí se slunce o Vánocích za zimního slunostání (Čas. Čes. Mus. 1849 I str. 157; ib., 1863 str. 158; Simrock, Deutsche Myth. str. 575). V zimě vládnou daemoni (běsové), přemohše bohy, však z jara sami podpodléhají slunci (Čas. Čes. Mus. 1863 str. 24). Stopy tohoto prostého nazírání na zjevy přírodní jsou také zachovány v dlouhé řadě německých a slovanských pohádek, nejsou však dosud úplně vyhledány a objasněny. Ba i u Finnů shledáváme se s pověstmi zcela obdobnými. Hledáť tam také Ukko slunce a měsíc, jež ukryty jsou (v zimě) ve sluji horské, t. j. v oblacích (Castrén, Vorlesungen über die finn. Myth. str. 33). Podobné pověsti odnášejí se také k osobě reka finského Wäinämöinen (Castrén na u. m. str. 257).

Avšak v touž kategorii bájí náležejí také pověsti o narození a bojích Dia kretského a Bakcha. Oba bozi umírají na zimu, na jaře se rodí a podstupují kruté boje (Welcker, Griech. Götterlehre II str. 218—244). Hora Ida nebo Nysa, na nichž Zeus a Bakchos se rodí, jsou jen obrazem mračen, v nichž na jaře se rodí slunce; mléko a med, jimiž jsou živeny, jest vláha mračen (= soma, ambrosia). Diovy zápasy se zástupy Titanův a Gigantův a s vlastním otcem Kronem jsou spolu s vítěznými boji Dionysovými jen rozmanité obrazy zjevů přírodních právě vyložených, tak jako boje Indrovy s celými zástupy daemonů, zvaných Rakšasas i jinak. Také boje Perseovy a Herakleovy i některých jiných heroů slunečních slušno většinou počítati do téže kategorie bájí. Mnohé z dokladů uvedených mohly by pokládány býti za nedostatečné, protože základní význam Indry, Thôrra a Dia, původně to dle mého mínění bohů slunečních, není dosud dokázán. Důvodem bezpečným však jest nám kultus Apollonův, v němž výmluvně obrážejí se naivní tyto názory o přírodě; i ten zápasí, zrodiv se, hned se saní Pythonem a přemáhá ji (srovn. o významu tohoto mythu Roscherův spis Apollon und Mars str. 39 n.). V Ortygii u Efesu prováděny byly každoročně zbrojné tance kuretské (Strabon 14 p. 639 a 640); dogmatický základ těchto zbrojných tanců spatřován v tom, že prý Kuretové chránili Latonu rodící před úklady Heřinými. Nicméně zdá se, že třeba pokládati Kurety v kultu Apollonově a Diově za ochrance a druhy zápasících bohů a že původně snažili se svým zbrojným tancem zaháněti daemony oblačné, pronásledující bohy ony. Úkol pak, jakýž má Hera v tomto mythu, připadl jí teprve tehdy, když sama jediná počala brána býti za pravou choť Diovou a když vyvinul se mezi ní a ostatními manželkami Diovými, jak shledáváme je v pověstech místních, poměr žárlivý. Toto pojímání bájí těch odůvodněno jest analogi-

ckými tanci zbrojnými římských Saliův, které Roscher právem srovnal s tanci kuretskými.[17]) Také Římané věřili, že jejich bůh sluneční Mars rodí se na jaře a že musí s daemony mrakův a temnoty podstupovati kruté boje. Tyto jeho zápasy podporovali Saliové hlučnými tanci zbrojnými téhož způsobu, jako kněží Diovi a Apollonovi na Kretě a v Ortygii (Roscher, Apollon und Mars str. 45 n.).

Podobné však mythy vyvinuly se také v kultu řeckých bohyň lunných, zvláště v kultu Atheninĕ. Také bohyně luny rodí se za jarních bouřek, také ony podstupují těžké boje s daemony mračen a tmy. Stopy mythů těch nejsou sice mnohé, však lze je přece vypátrati. Již a priori lze se domýšleti, že názory, o nichž svrchu jednáno, neodnášely se pouze k slunci, nýbrž také k ostatním tělesům nebeským, zvláště pak k měsíci. Důvody tohoto tvrzení jsou následující:

a) Athena poráží daemony mračné, jako svrchu jmenovaní bozi sluneční. Dle starého podání attického (srovn. Roscher, Gorgonen str. 38) usmrtila sama Medusu (Eur. Ion 991; srovn. Apollod. 2. 4. 3: *λέγεται δὲ καὶ ὑπ' ἐνίων, ὅτι καὶ δι' Ἀθηνᾶν ἡ Μέδουσα ἐκαρατομήθη*; Hygin. Astron. 1. 12). Proto bývá vyobrazována hlava Medusina na mnohých mincích attických (Beulé, les monnais d'Athènes str. 25, 56). Týž mythus, jak se zdá, byl znám také v Tegei; vyprávělo se tam, že prý Athena dala Herakleovi neb Kefeovi kadeř zabité Medusy. Kadeř ta, jak se podobá, uložena byla v tegejském chrámě Atheninĕ (Apollod. 2. 7. 3; Paus. 8. 47. 5; srovn. Roscher, Gorgonen str. 81 n.). Že však tato pověst asi všude známa byla, kde kvetl kult Athenin, zdá se vysvítati z toho, že bohyně tato všude má na své aigidě hlavu Gorgoninu, zajisté jakožto odznak vítězství vlastního, nikoli jako dar Perseův. Ovšem byla tato stará pověst zatlačena podobnou bájí o Perseovi, avšak zřetelně obráží se ještě ve příjmení Atheninĕ *γοργοφόνος* nebo *γοργοφόνη* (Eur. Ion 1478, Orf. hymn. 32. 8; srovn. Roscher, Gorgonen str. 118). Snad odnáší se sem také epitheton *Γοργώ*, kteréž dle Palaifata 32 u Kernejských bylo obvyklé (Westermann Mythogr. str. 296). Gorgony však jsou personifikací mraků, jak jasně vyloženo Roscherem ve spise již uvedeném.

Podobná báj, ač ovšem, jak se zdá, porušená, nalézá se u Diodora (3. 70. 3). Athena usmrtila prý obludu, zvanou Aigis (patrně povstal název ten záměnou s aigidou bohyně), která pustošila Frygii a kraje sousední, v horách keraunských (*Κεραύνια ὄρη*). Báje tato má podobné jádro, jako mythus o Gorgonách. Jeviště boje toho, *Κεραύνια ὄρη*, ukazuje na bouři; i koná se tedy

[17]) Šíře jsem o věci té vyložil v článku „Studie z oboru srovnávací mythologie“ ve „Sborníku prací filologických“ na str. 81 n.

boj Athenin s netvory oblačnými za bouře. Také v zápase Gigantův vynikla Athena, ubivši na př. Enkelada a Pallanta (Preller, Griech. Myth. I³ str. 59 n., K. O. Müller's Kleine Schriften II. str. 151 a j. v.). Proto jmenována bývala *γιγαντοφόντις* nebo *γιγαντολέτειρα* (Roscher, Nektar und Ambrosia str. 95). Souvisí pak báje tato těsně s bájí o Gorgonách (Eur. Ion 988 n.). Také Giganti byli totiž prvotně daemoni mračen (Roscher na m. u. str. 36 pozn. 75, 79 n., 103). V Thebách usmrtil Kadmos s jejím přispěním saň (Eur. Foin. 1062: *Παλλάς, ἃ δράκοντος αἷμα λιθόβολον κατειργάσω*).

Všecky mythy právě vyložené odnášejí se k zápasům bohyně v bouřích; že konány tyto boje bohů světelných v zimě a z jara, jest pravdě podobno již proto, že bouřky bývají v Řecku a Italii v tento čas právě nejhojnější.[18]) Správnost výkladu svého dokázati můžeme, aspoň pokud se týče Atheny, ještě jiným způsobem. Již svrchu jsme podotkli, že kult Athenin zvláště kvetl v Alalkomenách; jeden zimní měsíc boiotský, odpovídající attickému maimakterionu, slove podlé Athenina příjmení *Ἀλαλκομένη* — *Ἀλαλκομένιος* neb *Ἀλαλκομεναῖος* a byl zajisté dle Atheny pojmenován proto, že chrabrost Athenina nejvíce za měsíců zimních v zápasech nebeských se osvědčovala.

Tyto boje Atheniny dokazují rozhodně, že jest bohyně světelná; za bohyni blesku a mraků nelze ji pokládati, poněvadž jest znepřátelena s daemony mračnými a krutě je potírá. Jest vyšším božstvem světelným, jež mraky a temnoty vítězně rozhání, jako Apollon, Perseus, Herakles a sám Zeus i Indra. Protože však vítězí nad bytostmi mrakovými, stala se vládkyní nad bouří, bleskem a mračny, právě jako Zeus a Indra, a tato odvozená, podružná funkce zatemnila význam její prvotní. Spíše mohlo by se dospěti k uspokojujícímu výkladu těchto mythů, kdyby lze bylo pokládati Athenu pouze za bohyni blesku. Neboť blesk podlé názoru starých jest světelný paprsek, jenž mračna proráží, pocházeje z prostoru nad oblaky (srovn. výklad o tom níže uvedený). Vskutku jeví se ve Vedách Agni, bůh ohně a blesku, druhem Indrovým v jeho zápasech (Indrāgni). Ale pak nutno by bylo za příčinou důslednosti vykládati i jiná božstva (na př. Apollona, Persea, Heraklea) za božstva blesku, poněvadž v mythech zcela podobných podobnou mají úlohu jako Athena. Možno by to ovšem bylo, ježto často vyvíjely se mythy podobné na různých zá-

---

[18]) Roscher (Nektar und Ambrosia str. 104) klade zápasy Atheniny do měsíce března, pravě: „Die bösen Wetter, welche dem Getreide, sobald dessen Halme eine gewisse Höhe erreicht haben, schaden können, scheint man sich unter dem Bilde der Gorgonen und Giganten vorgestellt zu haben.“ A. Mommsen (Delphika str. 26) klade méně správně narození Athenino na podzim, kdy ovšem po palčivých dnech letních dostavují se také bohaté pršky a bouře.

kladech; avšak takému výkladu odporují valně jiné funkce Atheniny, které z takého významu jejího bez násilí vyložiti nelze.

b) Na Rhodu a, jak se podobá, také na Kretě byla rozšířena pověst, že Korybanti jsou synové Atheny a Helia (Strabon 10 p. 472). Pověst tato jest lokální, avšak zakládá se zajisté na staré tradici. Korybanti ovšem nejsou prvotně božskými bytostmi řeckými; i bylo by snad záhodno proto pověsti té žádné vážnější platnosti nepřikládati. Poněvadž však Korybanti bývají často mícháni s řeckými Kurety, není pravdě nepodobno, že v pověsti této nastoupili Korybanti na místo Kuretův, kteří, jak uvidíme hned, také jinde bývají těsně spojeni s Athenou. Podporou jest této hypotese, že také v Ortygii měli Kuretové důležitou úlohu v kultu slunečního boha Apollona a bohyně měsíce Artemidy, ba že pokládáni byli i za druhy měsíčné bohyně Hekaty (Strabon 10 p. 472: *οἱ δ' Ἑκάτης προπόλους νομίζουσιν τοὺς Κουρῆτας τοὺς αὐτοὺς τοῖς Κορύβασιν ὄντας*).

Důvod tohoto spojování Kuretů s božstvy slunečnými a měsíčnými není posud vyložen jasně a dostatečně, poněvadž nepoštěstilo se ještě badání mythologickému základní ideu Kuretů a jiných božstev jim příbuzných uhodnouti (na př. Telchinů, idských Daktylů; srovn. Preller, Griech. Mythologie I³ str. 539 n., Mannhardt, Antike Wald- und Feldkulte str. 136).[19]) Nicméně podobá se již a priori pravdě, že měli ve všech bájích, v nichž vystupují, úlohu touž, t. j. že chránili bohy světelné, s nimiž bývali spojováni, rovněž jako Dia neb v orfické tradici Zagrea (Preller, Griech. Myth. I³ str. 106 a 581) svými hlučnými tanci zbrojnými před úklady daemonů oblačných (Krona, Titanů) a že jim zápasícím v bojích přispívali.

Je-li tato hypothesa správná (rád připouštím, že pohybuji se na půdě velmi kluzké), pak jest ona rhodská báje o Kuretech (= Korybantech), synech Atheniných a Heliových, zbytkem pověstí místních, jež měly za předmět zápasy božstva slunečného a měsíčného a obsahovaly zároveň vypravování o Kuretech, kteří bojujícím božstvům pomáhali. Také Kureti Diovi byli dle jedné báje pokládáni za syny Diovy (Diod. 3. 61. 2; srovn. Strab. 10 p. 472). Tato hypothesa stává se pravdě podobnou také tím, že dle starého podání vynalezla Athena zbrojný tanec kuretský, pyrrhichu, jej tančila po přemožení Titanův a naučila jemu také Kurety (Dion. H. 7. 72, Proklos ad Cratyl. p. 118: *τὴν εὔρυθμον χορείαν ὑποφαίνει* (Athena), *ἧς καὶ μετέδωκε τῇ Κουρητικῇ τάξει· ἐστὶ γὰρ ἡγεμὼν τῶν Κουρήτων, ὥς φησιν Ὀρφεύς;* srovn. Athen. 4. 184 F: *καὶ τὴν Ἀθηνᾶν δέ φησιν Ἐπίχαρμος*

---

[19]) Pokusil jsem se na jiném místě (ve Sborníku prací filologických str. 23 n.) o důkaz, že jsou Kuretové úplně obdobní indským Marutům. Pak byli by jako Marutové zosobněním větrů, kteří rozhánějí mračna, úklady strojící slunci a měsíci, a pomáhají těmto v jejich zápasích.

ἐν Μούσαις ἐπαυλῆσαι τοῖς Διοσκούροις τὸν ἐνόπλιον a schol. k Pind. Pyth. 2. 127).

Athena jeví se v těchto zprávách vynálezkyní zbrojného tance a spolu vůdkyní Kuretův. Byli tedy Kuretové v pověsti rhodské, jak se zdá, druhy Atheninými a měli zajisté podlé své povahy přirozené v těchto mythech týž význam, jako v mythech o Diovi kretském a Zagreovi; pomáhali totiž zápasící bohyni svým zbrojným tancem. Původ jejich tance byl později přičítán Atheně samé a oni pokládáni za její syny.

Toto úzké spojení Kuretů s Athenou má obdobu také v mythologii římské; neboť také v Římě zbrojné tance Saliův, kteří úplně obdobni jsou kněžím kuretským, Kurety napodobícím, prováděny byly nejen v kultu Martově, nýbrž i v kultu sabinské Nerieny a Minervy. Minerva narodila se dle mínění římského 19. března (Preller, Röm. Myth. I[3] str. 293); zdá se, že představovali si staří Římané, že bojuje hned po svém narození. Etruská Minerva metá alespoň za jarní rovnodennosti nejvíce blesků (Serv. k Verg. Aen. 11. 259: aequinoctio vernali, quando manubiae minervales, id est fulmina, tempestates gravissimas commovent). Týž názor byl nejspíše znám také v Římě. V den Minervina narození (19. března) slavena slavnost q u i n q u a t r u s a v týž den tančili Saliové na comitiu (Preller, Röm. Myth. I[3] str. 293). Preller ovšem soudí, že odnášel se tento zbrojný tanec Saliův k sabinské Nerieně. Avšak sabinská Nerio jest úplně shodna s latinskou a etruskou Minervou. Jest rozhodně bohyně luny, jako Mars, manžel její, bůh slunce. K tomu ukazují funkce její co nejrozhodněji. Jest bohyně lásky a manželství, jako bohyně luny Iuno, a rovná se také Hersilii, choti Quirinově, Herentatě, Ferentině a bohyni zvané Here Martea, kteréž jméno snad značí tutouž bytost jako Nerio. Mnohdy srovnávána bývá i s Venerou, ale velmi často matena bývala s Minervou, patrně proto, že pokládána byla jako Minerva za bohyni válečnou (Preller, Röm. Myth. I[3] str. 341 n.). Také jména obou bohyň značí totéž. Nerio znamená 'silnou, bojovnou bohyni', jsouc odvozeno od kořene nar (Preller na m. u. I[3] str. 342). Ale týž význam má také jméno 'M i n e r v a', správně-li se pojí slovo to s kmenem m*e*n, m a n (*μένος*). Jen třeba jméno toto poněkud jinak vykládati, než se obyčejně stává.

Minerva byla zajisté za dob nejstarších bohyní přírodní; jest to tedy tuším počínání docela převrácené, tvrdí-li se, že znamená toto jméno bohyni rozumu, rozumného přemýšlení a vynalézání (Preller na m. u. I[3] str. 289). Spíše znamená bohyni s i l n é, m u ž n é m y s l i (srovn. *μένος*, maneo); jméno takové bylo by aspoň nejvýznačnější pro Minervu válečnou a blesky metající. Festova glossa (p. 205 Müll.) p r o m e n e r v a t (= m o n e t) a slovo m e n u r b i d (= decreto, scito) na nápise z okolí

fucinského jezera (Preller na m. u. I³ str. 289 pozn. 4.) bývají tuším docela neprávem spojovány s jmenem Minerva.[20]

Je-li však Nerio svým významem identická s Minervou, musila kdys, dříve než Sabinové splynuli s římskými Latiny v jedinou obec, býti doba, kdy zbrojné tance Saliů platily ne bohyni Nerieně, nýbrž Minervě. Obě bohyně ctěny 19. března; poněvadž však jsou obě bohyně svou podstatou identické, ale u Latinů a Sabinů různá měly jména, zdá se, že sabinská Nerio zatlačila později latinskou Minervu z jejího prvotního postavení, snad za té doby, kdy Minerva vlivem řeckým, ač dříve byla chotí Martovou, jako Nerio v Sabinsku, počala býti pokládána za neposkvrněnou pannu. Oba kulty trvaly po jistou dobu, jak se zdá, parallelně vedlé sebe; o obou bohyních soudilo se asi, právě jako o Martovi, že na jaře zápasí, a zbrojným tancem Saliů mělo se jim v jejich tísni pomáhati. Ale Nerio zatlačila později Minervu i podobá se, že jí jediné platily později zbrojné tance Saliů, konané 19. března. Slavnost pak Minervina quinquatrus, jež se slavností bohyně Nerieny úzce byla spojena, majíc původně týž význam, dostala tehdáž, když Minerva změněna v ethickou bohyni umění, onen klidný ráz, v jakém jeví se nám v dobách pozdějších. Poněvadž však Minerva rodí se za této slavnosti a právě v tomto měsíci svou moc nejvíce projevuje, metajíc za bouří březnových hojné blesky, nezdá se mně býti nemožným závěr, že představovali si také Minervu, jako Nerienu a Marta, v tento čas v bouřkách zápasící a že slavnost quinquatrus, kteráž byla se slavností bohyně Nerieny konána současně, původně jiný měla význam: že odnášela se totiž k nebeským bojům Minervinym. Sabinská Nerio zatemnila prvotný význam Minervin tím spíše, že Minerva, záhy pozbyvši svého fysického významu, klesla na božstvo téměř jen ethické. U bohyně Nerieny, do Říma později uvedené, zachoval se mythický podklad jejích slavností ryzeji a jasněji.

Jiný důvod toho, že také Římané měli kdys vědomost o nebeských bojích Minervinych, zdá se mi býti v kultu Minervy příjmením Capta, jehož význam nechápali již Římané sami. Tato Minerva měla na Caeliu chrám; den jeho zasvěcení připadal na den quinquatru (Ovid. fast. 3. 835 n.). Příjmí Capta vykládali přerozmanitě již staří (Preller, Röm. Myth. I³ str. 292). Pravdu má zajisté Jordan, tvrdě (Preller na m. u. pozn. 2.), že nepochází slovo to z caput, nýbrž že může pouze znamenati Minervu zajatou. Je-li výklad tento správný, smíme rovnati tuto Minervu s jinými božstvy řeckými, která též bývala zobrazována v zajetí a v poutech. Afrodite *Μορφώ* ve Spartě zobrazena byla s pouty na nohou (Paus. 3. 15. 11: *ἐπίκλησις μὲν*

[20]) O slově menurbid srovn. C. Pauli, Altitalische Studien, Hannover 1883, 1. Heft str. 70. Pauli příslušná slova nápisu jinak dělí, navrhuje místo 'menurbid' čtení 'enurbid' (in urbe): 'apurfinem esalicom enurbid'. Doklad tento není tedy ovšem jistý.

τε τῆς Ἀφροδίτης ἐστὶν ἡ Μορφώ, κάθηται δὲ καλύπτραν ni *ἔχουσα καὶ πέδας περὶ τοῖς ποσί*). Rovněž zmiňuje se Pausa-πas o spoutaném Areu (3. 15. 7: *τοῦ δὲ ναοῦ ἀπαντικρὺ* n*έδας ἐστὶν ἔχων Ἐνυάλιος, ἄγαλμα ἀρχαῖον*). K podobným názorům ukazuje snad také příjmení Artemidino *Λυγοδέσμα* Lakonii (Paus. 3. 16. 11), jakkoli pokouší se Pausanias o výklad jiný. Také kult Artemidy zvané *Φακελῖτις* (Preller, Griech. Myth. I[3] str. 250 pozn. 2), Artemidy erythrejské (schol. k Pind. Ol. 7. 95), ba i samské Hery (srovn. Athen. 15 p. 672 B n.) obsahoval snad představy podobné.

Spoutání těchto božstev má zajisté smysl symbolický. Domnívali se totiž staří, že jsou božstva slunce a měsíce v zimě spoutána a zbavena své moci, poněvadž také slunce a měsíc v této době roční nemohou zářiti svým obyčejným leskem, jsouce zatmívány mraky. Na jaře nebo na konci zimy zbavují se těchto pout. S tímto výkladem srovnává se vedlé jiných badatelů také Tümpel (Ares und Aphrodite, Neue Jahrb. für Phil. 11. Suppl. Bd. str. 730 n.). Při slavnosti Afrodisií, jež konána v Thebách za zimního slunostání, oslavováno osvobození spoutané Afrodity (Tümpel na m. u.). Snad patří do téže kategorie mythů také pověsti o spoutání Hery, Area a Afrodity Hefaistem. Mythus poslední vykládá Tümpel (na m. u. str. 726 n.) podobným způsobem, soudě, že Ares a Afrodite meškají přes zimu v podsvětí, spoutáni jsouce, a zase na jaře se vracejí, jsouce ze zajetí vysvobozeni. Výklad tento odchyluje se od výkladu obyčejného jen zdánlivě. Neboť sídlo zesnulých, nalézající se na nejzazším západě, a temnota mračen jsou ve staré mythologii pojmy identické.

Podobné představy jsou snad také základem příjmení Minervina 'C a p t a'. Velmi se podobá pravdě, že ve jméně tom tají se starý, nuzný zbytek obdobných názorů italských. Snad věřili staří Italové, že také Minerva v zimě bývá spoutána, a slavili osvobození její v březnu, tedy na začátku veselejší doby roční. Z pout vybavuje se mocná bohyně sama, zápasíc vítězně s daemony mraků a tmy.

c) Pokusili jsme se ukázati ve dvou předešlých odstavcích, že představovali si staří, kterak Athena a Minerva, rodíc se za jarních bouřek, zápasí hned po svém narození. Nyní chceme toto mínění utvrditi, uvádějíce mythy podobné, jež týkají se ostatních bohyň luny, Hery, Artemidy a Afrodity.

Artemis a Apollon narodili se z Latony (nejspíše bohyně noci a tmy; srovn. Preller Griech. Myth. I[3] str. 191) na ostrově Delu.[21]) Ostrov Delos, jenž bloudil po vlnách mořských, znamenal

---

[21]) Pro tento původní význam Latonin svědčí nejen její epitheton *κυανόπεπλος*, nýbrž také většina jejích funkcí. Jest totiž strážkyní hrobů a bohyní smrti, ale také dárkyní úrody (Preller, Griech. Myth. I[3] str. 190 pozn. 4.). Považíme-li, jak těsně souvisí ve starých mythech noc a tma vůbec, můžeme bohyni tuto pokládati zároveň za božstvo noci

zajisté původně mračno. Tak vysvětluje tento mythus Schwartz (Wolken und Wind, Blitz und Donner str. 18), srovnávaje s Delem ostrov Kirčin, Kalypsin, Aiolův a Faiakův.[22]) Rodí se tedy i Apollon a Artemis ve mračnech, právě jako Athena. Oba také zápasí s daemony oblačnými. Artemis ubíjí společně s bratrem obra Titya (Preller, Griech. Myth. I[3] str. 195), dle pověsti proto, že chtěl její matce učiniti násilí. Toto odůvodnění mythu není asi původní; spíše dlužno počítati Titya k daemonům oblačným, kteří úklady strojí v zimě bohům světelným. Na Naxu znám byl mythus, že usmrtila Artemis lstivě Aloeovice (Apollod. 1. 7. 4. 4). Otos však a Efialtes jsou také bohy mraků (srovn. H. D. Müller, Ares, Braunschweig 1848 str. 32 n.). Jsou syny Poseidonovými, vyrůstají rychle v obry, chovají slunečného boha Area zajatého v sudě (t. v mračnu), útočí na nebe, kupíce hory (t. mračna) na sebe, a strojí úklady světelným bohyním Heře a Artemidě (Apollod. na m. u.). Tomuto původnímu významu neodporují ani jich jména ani jejich funkce jako bohů úrody (srovn. Preller, Griech. Myth. I[3] str. 81 n.). Bohové totiž mračen mohli snadno přejíti v bohy úrody, jsouce dárci deště (na př. Kronos). Týž význam měl snad původně také Orion, Artemidou rovněž ubitý (Apollod. 1. 4. 3 n., schol. k Od. 5. 121). Dle podání sikyonského účastnila se Artemis také usmrcení Pythona (Paus. 2. 7. 7: *Ἀπόλλων καὶ Ἄρτεμις ἀποκτείναντες Πύθωνα παρεγένοντο εἰς τὴν Αἰγιάλειαν καθαρσίων ἕνεκα).* O slavnosti Pythií byli Apollon a Artemis v Sikyoně ctěni společně (Pind. Nem. 9. 4). Ostatně byly také Elafebolie neb Elafie, jež měsíci Elafebolionu a elejskému Elafiu daly jméno, proto pořádány v této době roku, že se věřilo, že v tomto právě měsíci Artemis lovu se oddává. Lovy bohyně té jsou však jen jiným výrazem pro týž přírodní zjev. Zvířata, Artemidou na jaře pronásledovaná, byla původně jen personifikacemi mraků.[23]) Také měsíc Artemisios neb Artamitios, odpoví-

a tmy. Podobně vykládá bytost Letinu Asmus, Indogerm. Religion I str. 91.

[22]) Aiolos, vládce větrů, bydlí *πλωτῇ ἐνὶ νήσῳ*, t. j. v mraku (Hom. Od. 10. 3). Zahrady bohův a Hesperidek (*θεῶν κῆπος, λειμὼν Ἥρας, λειμῶνες Σελήνης, Διὸς κῆποι*) a ostrov mrtvých, jenž nachází se na západním břehu Okeanu, jsou pouze mračna. Neboť mračna dle názorů řeckých vznikají právě v oněch končinách (Roscher, Gorgonen str. 24). Totéž znamená také ostrov Kirčin, ležící kdes při východním pobřeží Okeanu (Hom. Od. 12. 3 n.): *νῆσόν τ' Αἰαίην, ὅθι τ' Ἠοῦς ἠριγενείης οἰκία καὶ χοροί εἰσι καὶ ἀντολαὶ ἠελίοιο.* Toto zobrazování mraku jako ostrova souvisí úzce s názorem, dle něhož zobrazují se mračna jako hory a skály; Schwartz na m. u. str. 13, Myriantheus, Die Açvins str. 71, Rigv. 4. 1. 15; 5. 52. 9. Rázným toho dokladem jest hora, jež chová v sobě větry Aiolovy, a mythy, dle nichž rodí se bohové světelní (Zeus, Dionysos a j.) na horách. Perský Mithra narodil se také ze skály (t. j. mračna). Srvn. Maionica, Mithras Felsengeburt, Archaeol.-epigraph. Mittheil. aus Oesterreich 2 str. 33 n.

[23]) Jest známo, že fantasie lidu mění často mraky v rozmanitá zvířata. Často představovány jsou mraky jako krávy, ovce, kozy, beránci

dající attickému Elafebolionu, byl jí proto zasvěcen, že se v něm zrodila nebo zvláště svou moc jevila.

Že Apollon a Artemis rodí se v mračnech, jest snad také základem jiné báje, dle které zrodili prý se v Ortygii. Nejznámější jest Ortygia u Efesa, kde prý Leto Apollona a Artemidu porodila; na blízké hoře Solmissu stáli Kureti, bráníce Latonu před pronásledováním Heřiným (Strabon 14 p. 639 n.)

Již dříve jsme viděli, že z tohoto spojení Kuretů s Apollonem a Artemidou lze souditi, že obě božstva hned po svém narození sváděla boje s daemony mraků. Ortygia byla původně místo právě tak báječné, jako ostrov Delos. Také Homeros zná Ortygii (Od. 15. 404, hymn. 1. 16); tam prý usmrtila Artemis Oriona (Od. 5. 123, Hesych. s. v. *Ὀρτυγία*). Jiná Ortygia byla v Syrakusách (Pind. Nem. 1. 2). Také Delos slul prý druhdy Ortygií (Plin. N. H. 4. 66). Srovn. o místech tohoto jména Müller, Dorier I. str. 376 n. Artemis sama nazývána příjmením O r t y g i a (Sof. Trach. 214; srovn. Arist. Ptáci 870). Že byla tedy Ortygia místem báječným, které kladeno bylo později do krajů rozmanitých, jest dosti zřejmo; avšak původní jeho význam není již jasný. Z líčení Homerova (Od. 15. 404 n.: *νῆσός τις Συρίη κικλήσκεται, εἴ που ἀκούεις, Ὀρτυγίης καθύπερθεν, ὅ θ ι τ ρ ο π α ὶ ἠ ε λ ί ο ι ο*) souditi můžeme, že Ortygia jeho ležela na západním břehu Okeanu, kde slunce, skončivši denní pouť, obrací se k východnímu břehu Okeanu. Tam nalézaly se také dle víry starých Řeků zahrady Hesperidek a pole elysijské; z toho lze souditi, že Ortygia měla týž význam, jako ony báječné kraje, že znamenala totiž původně asi mračna.[24]) Tomu, že rodí se Artemis v mračnech a sice s velikou těžkostí a námahou, zdá se nasvědčovati mezi jiným také její příjmí *Ἰφιγένεια* (m o c n ě z r o z e n á), jež měla v Hermioně (Paus. 2. 35. 1, Hesych. s. v. *Ἰφιγένεια· ἡ Ἄρτεμις*, Müller Dorier I. str. 383, Wilanowitz-Möllendorff, Die beiden Elektren, Hermes 1883 str. 256 n.). I příjmí Dionysovo *βουγενής* zna-

---

atd. Ale také vyskýtají se jako jeleni. Marutové jezdí na ohnivém voze, taženém laněmi, kravami nebo koňmi (Rigv. 2. 34. 3 — 5. 60. 2 — 5. 57. 3 — 3. 26. 4 a j. v.). Srovn. A. De Gubernatis, Die Thiere in der indogerman. Mythol. str. 404, Mannhardt, German. Mythen str. 551. — Artemis však zvláště ráda honí jeleny a kance (Od. 6. 104). Pozoruhodno jest, že také američtí praobyvatelé pokládají měsíc za lovce neb lovkyni, znjisté na základě podobných ideí (Müller, Amer. Urreligionen str. 254).

[24]) Proč slove tento ostrov Ortygia (vlast křepelek), těžko rozhodnouti. Výklady M. Müllera (Vorlesungen über die Wissenschaft der Sprache 2 str. 464 n.), Myrianthea (Die Açvins str. 75 n.) a také A. Mommsena (Delphika str. 104 n.) zdají se mně velmi pochybnými. Abychom došli výkladu uspokojujícího, bylo by třeba určiti nejprve, jaký význam mají křepelky v mythologii a v jakých symbolických vztazích stojí ku přírodě. Však to nepodařilo se, pokud vím, dosud nikomu, ani Angelovi de Gubernatis (na m. u. str. 550).

mená snad totéž (Preller, Griech. Myth. I³ str. 568 pozn. 1, str. 589).

Také Hera prchá před nástrahami daemonů oblačných, Giganta Porfyriona (Preller, Griech. Myth. I³ str. 59) a Ixiona, krále Lapithův. Lapithové jsou významem svým identickými s daemony oblačnými Kentaury a Giganty. Týž význam přikládá Kentaurům i E. H. Meyer (Indogermanische Mythen, I. Gandharven — Kentauren, Berlin 1883). Že lze stopy podobných bájí dokázati i v mythologii římské, dovodil Roscher (Apollon und Mars str. 49 a 94; pozn. k str. 49). Slavnost argejská Heraia nebo Hekatombaia, s kterouž spojován průvod jezdců a válečné zápasy závodní (Schömann, Griech. Alterth. II³ str. 515) oslavovala, jak se zdá, Heřiny zápasy nebeské. Jako bojovnice nebeská odívána často rovně s Athenou koží kozí (Conze, Heroen- und Göttergestalten der griech. Kunst I str. 18, Müller-Wieseler, Denkmäler II tab. 19 č. 201, Rasche, lexicon rei nummariae I str. 1082). Kůži kozí nosí také, jak známo, I u n o L a n u v i n a nebo S o s p i t a. Tato kůže má dle mého zdání týž význam, jako Diova a Athenina aigis, která často bývá na starých výtvorech uměleckých vypodobněna ne v podobě štítu, nýbrž kůže přehozené přes plece (srv. o Diovi Millin, Myth. gal. tab. XI fig. 36. 38, CLXXV fig. 677, Overbeck, Griech. Kunstmyth. I str. 246 n.) Aigis a kozí kůže jsou jak u Dia, tak u Iunony i Atheny jen obrazem bouřného mračna a dokazují, že představovali si staří tyto bohy jako bojovníky a vítěze nad daemony a netvory mračnými.

Také Afrodita umírá dle některých tradic místních na zimu, rodí se zase na jaře a jarními slavnostmi bývá slavena (Preller, Griech. Myth. I³ str. 287 n.) Podporována jsouc Herakleem zápasí s Giganty (Strabon 11 p. 495). Jinak však stopy podobných představ v kultu Afroditině úplně téměř jsou setřeny.

§. 4. Zápasy Atheniny byly tuším oslavovány o P a n a t h e n a i í c h, jako Apollonovy o Pythiích a Diovy o hrách olympijských. A. Mommsen (Heortologie str. 172) připouští sice, že momenty některé v slavnosti Panathenaií svědčí pro tento význam její, míní však, že rázu toho dostalo se staré slavnosti teprv za časů Peisistratových. Než domněnce Mommsenově, jakož i výkladu jeho, že Panathenaie byla slavnost obžínek (Erntefest), nedostává se vůbec vážného odůvodnění i mohli bychom mu přisvědčiti jen tenkrát, kdybychom za správný uznali dogmatický základ, na němž dle jeho mínění spočívají všecky slavnosti athenské.

V dobách pozdějších vzpomínáno o Panathenaiích téměř všech funkcí Atheniných; neboť oslavována tu Athena netoliko jako bohyně úrody (Mommsen, Heortologie str. 194), nýbrž i jako bohyně lékařství (ib. 193), vítězství (ib. 195), jako Polias (ib.), Ergane (byltě jí věnován o slavnosti té „peplos“) a *κουροτρόφος*, jak vyplývá z euandrie a zápasů gymnických, jsoucích při slavnosti té v obyčeji. Ze závodů vojenských a lodních patrno, že byla tu

oslavována Athena také jako bohyně války a plavby. Ovšem mnohá ze zřízení těchto byla teprve v dobách pozdějších uvedena v kruh obřadů, prvotně zajisté užší, takže jen o pozdních Panathenaiích smíme právem říci, že oslavovány jimi všecky vlastnosti Atheniny. Ale vyloučí-li se při stanovení původního významu této slavnosti vše, co později k jádru původnímu bylo přidáno, nezbude zajisté žádný obřad, z něhož by lze bylo souditi, že původně Panathenaie byly slavností obžinek.

Rozhodujíce otázku tuto, musíme se přidržovati jádra slavnosti a to tvořily zápasy 27. dne hekatombaiona, dále pannychis a konečně hlavní den slavnostní, 28. hekatombaion. Obřady těchto dvou dní zachovávány každoročně, tedy také o Panathenaiích malých (Mommsen, Heortologie str. 204 n.). V den 27. hekatombaiona tančena mezi jiným také *πυρρίχη*. Mommsen (Heortologie str. 123) míní, že pyrrhicha přidána byla teprve za Solona nebo Peisistrata, snad prý vlivem spartským. Avšak mínění toto není dosti odůvodněno. Připouštíme sice, že umělecké vzdělání zbrojného tance attického provedeno snad vlivem dorským v ty asi doby a že působilo také na úpravu tanců, obyčejných ode dávna o Panathenaiích; avšak není žádného důvodu, že by tato část slavnosti pocházela teprve z dob Peisistratových, zvláště když pyrrhiche pořádána byla každoročně i o malých Panathenaiích, jsouc zajisté již s t a r o d á v n o u součástí této slavnosti. Byl-li však tento zbrojný tanec obvyklý o slavnosti Atheninĕ již od dob nejdávnějších, neměl jistě jiného smyslu, než v kultě kretského Dia neb Apollona a Artemidy ortygijské, t. j. byl roční vzpomínkou na nebeské zápasy Atheniny. Také noční *ὀλολυγή* před hlavní slavností, s ní spojený průvod pochodňový (*λαμπαδοδρομία*) a kyklické chory náležely k slavnosti od pradávna a oslavovaly snad vítězství nebeské bohyně světla; mohlať ona *ὀλολυγή* býti výrazem i smutku i radosti (Mommsen, Heortologie str. 172). Ostatně svědčí průvod pochodňový, jakož vůbec celá pannychis, zřejmě, že Athena při vzniku těchto obřadů pokládána ještě za bohyni světelnou a to za bohyni luny. Takový výklad slavnosti naznačovali již staří, spojujíce slavnost tu s gigantomachií, a věru není příčiny, abychom o tomto významu slavnosti pochybovali, zvláště když také Pythie a hry olympijské vznikly snad na podobném základě.[25]) Srovn. schol. k Arist. Panath. p. 189, 4 (III str. 323 ed. Dindorf): *δεύτερα δὲ τὰ Παναθήναια ἐπὶ Ἀστερίῳ τῷ γίγαντι ὑπὸ Ἀθηνᾶς ἀναιρεθέντι* a druhé scholion místa toho: *τῶν μικρῶν λέγει· ταῦτα γὰρ ἐπὶ Ἐριχθονίου τοῦ Ἀμφικτυόνος γενόμενα ἐπὶ τῷ φόνῳ τοῦ Ἀστερίου τοῦ γίγαντος· τὰ δὲ μεγάλα Πεισίστρατος ἐποίησεν.* Téhož výkladu

[25]) Pro tento význam slavnosti svědčí patrně také obrazy na peplu, jež vztahovaly se obyčejně ke gigantomachii (Schömann, Griech. Alterth., II³ str. 469).

přidržuje se také nyní Mommsen (Delphika str. 147 n.). Smíme-li však slavnost tuto pojímati také za oslavu narození Athenina, neodvažuji se rozhodnouti.[26])

Proti tomuto výkladu slavnosti té lze však uvésti námitku velmi závažnou. Dle ideí prve vyvinutých padají zápasy Atheniny do doby jarní i měla tudíž také slavnost, jich se týkající, konána býti v tento čas. Ovšem dálo se tak za doby císařství římského; ale tu přeloženy Panathenaie na jaro nejspíše vlivem římských quinquatrus; za rozkvětu Athen slaveny byly v hekatombaionu. Tento odpor mezi dogmatickým podkladem slavnosti a kalendářní dobou její nelze si vyložiti jinak, než uznáme-li, že byly Panathenaie, slavené původně na jaře, později přeloženy z jara do prostřed léta, snad tehdy, když počaly býti na jaře slaveny nákladné Dionysie (srovn. Mommsen, Heortologie str. 58 n.). Snad souvisí přeložení Panathenaií i s reformou attického kalendáře. Jest velmi pravdě podobno, že attický rok v dobách nejstarších nepočínal se novoluním po slunostání letním, nýbrž novoluním po slunostání zimním. Domněnka tato stává se pravdě podobnější místem, jež v kalendáři attickém zajímá měsíc přestupný (následujeť vždy po poseideonu), a přijata také Scaligerem, Petaviem, Dodwellem, Corsinim, Idelerem (Handbuch der mathem. und technischen Chronologie I str. 286) a Boeckhem (C. I. Gr. I str. 732 a 734). Prvním měsícem roku byl tedy dříve gamelion; za času reformy attického kalendáře byly as také Panathenaie, slavené od starodávna na začátku roku (na konci zimy neb na začátku jara), přeloženy na začátek nového roku občanského, snad také k vůli Dionysiím. Ovšem musilo již tehdy jasné vědomí prvotního významu jich valně býti zahaleno, poněvadž jinak sotva bylo by asi souhlas nalezlo přeložení slavnosti té, rázu jejímu se příčící.[27])

§. 5. Výklady obou bájí o zrození Athenině, právě učiněné, opírají se o domněnku, že Athena (i Minerva) byla původně bohyní luny. Tvrzení toto hleděl jsem srovnáním bytosti Atheniny s bytostí Heřinou, Afroditinou a Artemidinou dokázati v Listech fil. a paed. 1883 str. 1 n. Ježto funkce Atheniny s funkcemi bohyň uvedených se srovnávají, třeba i ji, jako bohyně uvedené, pokládati za bohyni luny, chceme-li při výkladech mythologických počínati

[26]) Nyní hlásí se Mommsen (Delphika str. 148) k jinému mínění, domnívaje se, že narození Athenino bylo slaveno o Chalkeích (na m. u. str. 255). Ale jeho tvrzení není podepřeno žádnými rozhodujícími důvody.

[27]) Pozoruhodno jest, že také Pythie, upomínající na zápas Apollonův se saní, nebo dle Mommsena (Delphika str. 147 n.) na gigantomachii, slaveny byly v měsíci Bukatiu, tedy uprostřed léta (Mommsen, ib. str. 155). Totéž platí také o hrách olympijských, jež spojovány opět s titanomachií. Je-li hořejší výklad mythů těchto správný, jest doba roční těchto slavností tak nevhodná, jako u Panathenaií, a pochází snad z dob pozdějších. Vždyť také delfský kalendář přeměnil později původní začátek roku (Mommsen na m. u. str. 65).

si důsledně a prosti býti vší libovůle.[28]) V článku uvedeném po minuto bylo pouze výkladu, jakým způsobem bohyně luny jednot livých svých funkcí došly. Budiž tedy tato stať doplněním toho čeho k řádnému odůvodnění učiněné hypothesy ještě se nedostává Athena jest, jako ostatní bohyně luny, hlavně: 1. bohyní úrody. Tat vlastnost její vysvětluje se tím, že staří lunu pokládali za původ kyni vláhy noční, zvláště rosy, jež v Řecku a v krajinách jižníc vůbec, kde v doby letní téměř neprší, vydatně osvěžuje rostlinstv a i přímo svými paprsky k uzrání plodů stromů ovocných, zvlášt pak olivy, nemálo přispívá.[29]) Doklady toho uvedeny jsou při jin příležitosti ve článku „Studie z oboru srovnávací mythologie" (Sborník prací filologických 1884, str. 15 p. 8, str. 16 p. 9 str. 17 pozn. 10). Slavnosti Arrheforií (vztahující se nejspíš k rose noční) i Skiroforií, jakkoliv význam jich dosti jest zatemněn, jsou zajisté slavnostmi agrarními. O významu jich pojednám ve zvláštní rozpravě. 2. Athena jest bohyní válečnou jako všecky téměř bytosti světelné, se tmou a mraky dle báj zápasící. 3. Athena byla ctěna jako zručná přadlena a tkalkyně ježto staří paprsky sluneční i lunné srovnávali rádi s přízí neb osnovou. Doklady toho jsou ve Sborníku na str. 41 a n 4. Athena byla také, jak se zdá, bohyní porodu (srovn. Listy fil 1883 str. 12), ježto luně připisovalo se veliké působení na porod i vyvinování se foetu v těle matčině. Srovn. Sborník str. 37 a Roscher, Juno-und Hera str. 40 a n. 5. Athena jest bohyní hojivou, ježto vláze nebeské přičítala se zvláštní síla hojivá.

---

[28]) Ve starověku pokládali Athenu za bohyni měsíce Aristoteles (Arnob. adv. nat. 3. 31; 3. 34); srovn. Euseb. praep. evang. 3. 11. 31, Proklos in Tim. 1. p. 51 B, Plut. de facie in orbe lunae 24. 9, Harpokration s. v. τριτόμηνις, dovolávající se Istra, Tzetzes k Lykofr. 519 a Etym. M. s. v. Τριτογένεια. Jiní pokládali ji za bohyni aetheru. Srovn. Aug. de civ. dei 7, 16, Macrob. Sat. 3. 4, Arnob. adv. nat. 3. 31 a jiné toho doklady u K. O. Müllera (Kleine Schriften, II str. 226 pozn. 80). V době novější pokládali ji za bohyni luny U s c h o l d (Vorhalle zur griech. Geschichte und Mythologie II Stuttgart 1839 str. 200), S c h w e n c k (Etym.-mythol. Andeutungen, Elberfeld 1823 str. 230) a B e u l é (les monnais d' Athènes str. 20, 22, 25), ale na základě důvodů velmi chabých. Za bohyni a e t h e r u pokládají ji ve známých spisech: K. O. Müller, Forchhammer, Chr. Petersen (Feste der Pallas in Athen, Hamburg 1855 str. 9), Welcker, Preller, Schömann, Preuner (Hestia — Vesta str. 487) a j. Za bohyni b l e s k u: Schwartz, Kuhn, Asmus, Myriantheus, Roscher; za bohyni o b l a č n o u Lauer (System der griech. Mythologie, Berlin 1853 str. 311 n.). M a x M ü l l e r identifikoval ji se zoří; jeho následuje C o x (the mythology of the Aryan nations² str. 248 nn.). Za bohyni c i z í vyhlásili ji K a n n e (Mythologie der Griechen I, Leipzig 1805 str. 151), R i n c k (Die Religion der Hellenen I str. 296), E. C u r t i u s (Preussische Jahrbücher 1875 sv. 36, str. 1 n.), A. M o m m s e n (Delphika, Leipzig 1878 str. 26 pozn. 3). — Tím nejsou ještě všecka různá mínění o její podstatě vyčerpána.

[29]) Plin. N. H. 15. 6: cetero distat, an maturitas illa (bacarum oleae) in torcularibus fiat an ramis, rigua fuerit arbor an suo tantum baca suco n i h i l q u e a l i u d q u a m r o r e s c a e l i b i b e r i t.

Vláhu nebeskou skýtá Athena jakožto bohyně luny. Doklady jsou ve Sborníku na str. 21 p. 12, str. 22 p. 13. • 6. Athena jest zároveň s jinými božstvy světelnými také ἱππία; koně, ježto krotí, jsou jen obrazem mračen, které bozi světelní paprsky svými přemáhají. 7. Konečně pokládá se za nedotknutou pannu, jako i jiné některé bohyně lunné (Afrodita řecká, Artemis, Diana; Hera a Iuno jest aspoň cudnou chotí Diovou).

Z funkcí těchto jsou některé prvotné, t. j. vyvinuly se bezprostředně z názorů, jaké staří měli o luně a jejích účincích na přírodu (jsou to funkce sub 1., 3., 4., 5., 6., 7.), jiné (sub 2.) druhotné, t. j. vyvinuly se teprve na základě funkcí prvotných. Nejtíže lze ovšem vyložiti, jakým způsobem stalo se, že Athena jeví se také jako bohyně blesku a hromu. Tato funkce její způsobila, že novější badatelé proti tvrzení spisovatelů starých, pokládají ji většinou za bohyni blesku a mračen, nehledíce k tomu, že pak některé funkce její (na př. pomoc její při porodu) dostatečně vyložiti nelze, a pomíjejíce také shody, jaká jest mezi funkcemi jejími a funkcemi jiných bohyň lunných. Pokusím se ještě ukázati na doplnění článku předešlého a dotvrzení svého výkladu báji o zrození Athenině, že i tuto vlastnost její lze vyvoditi z platnosti její původní; na konci pojednání zmíním se také o symbolech Atheniných, jež hypothesu naši také podporují, a o původu obou jmen jejích, jenž se jí aspoň nikterak nepříčí.

Pozoruhodno jest, že bohové nepopíratelně světelní v patrném jsou spojení s bouří. Sluneční bůh Apollon slul v Thessalii καταιβάσιος (v blesku se snášející, schol. Eurip. Foin. 1408); srovn. příjmí Diovo καταιβάτης (Preller, Griech. Myth. I³ str. 123). Také Helios patrně spojován bývá s bleskem a hromem (Preller, Griech. Myth. II³ str. 780); dva jeho oři slují Bronte a Sterope (Preller ib. I³ str. 350 a II³ str. 80), na vasových malbách jeví se jeho symbolem také blesk (ib. II³ str. 80). Také sluneční heroové Herakles a Bellorofon jsou snad v poměru jakéms k bouři (ib. II³ str. 78). Bellerofontem skrocený Pegasos, jenž také Diovi bleskovládnému (κεραύνιος) blesky donášívá, jest personifikací bouřlivého mračna a jeho pán, Bellerofon, také pánem blesku a hromu. Také vedský Djāus mívá blesk (Müller, Vorlesungen II. str. 401) i slovanský bůh sluneční Svaroh, arci existence trochu pochybné (Jireček, Čas. Čes. Mus. 1863 str. 162). Ba sám Zeus a vedský Indra, kteří v přemnohých pověstech a kultech vystupují jako hřímatelé a bleskometci, byli tuším původně bohy slunečními. Alespoň Zeus jest úplně obdobný svými vlastnostmi slunečnímu bohu Apollonovi, s tím toliko rozdílem, že funkce Dia hřímatele jest patrna, kdežto u Apollona zcela téměř jest zastřena. Oba jsou bozi úrody (Ζεὺς γεωργός, μόριος, ἔνδενδρος, ἐπικάρπιος; o Apollonovi srovn. Roscher, Apollon und Mars str. 51 n.), bozi věšteb, války (Ζεὺς τροπαῖος, ἄρειος, στράτιος, στρατηγός; o Apollonovi srovn. Roscher ib. str. 70—74), bozi plavby (Ζεὺς

ἀποβατήριος, εὐάνεμος ve Spartě podlé Paus. 3. 13. 8; srovn. Hom. Od. 5. 176: *νῆες ἀγαλλόμεναι Διὸς οὔρῳ*; ib. 15. 475; Apollon *δελφίνιος, ἐπάκτιος, ὄκτιος, ἐπιβατήριος, ἐμβάσιος*, Roscher ib. str. 43 n.). Oba jsou bozi roku, jsou také *καθάρσιοι, πατρῷοι, λύκειοι* (*λύκαιοι*) atd. Krátce mohli bychom říci, že obě božstva souhlasí ve svých hlavních funkcích; rozdíl nejpatrnější jest ten, že jedna vlastnost Diova, jako boha blesku a hromu, vyvinula se mohutně, kdežto u mladšího boha Apollona nikdy nedospěla značnějšího vývoje, snad vlivem kultu Diova.

Právem ostatně poznamenává již Roscher (Juno und Hera str. 83 pozn. 259), že musíme míti Dia prvotně za boha slunečního, pokládáme-li Heru, jeho choť, za bohyni luny. Kretské mythy o Diově narození a smrti, velmi podobné mythům o Dionysovi (Welcker, Götterlehre II. str. 218, 225, 226, 232, 588), zakládají se na týchž prostých názorech o slunci, jež, v zimě jsouc mračny zahaleno, z jara z nova se rodí, jako mythy o Apollonovi, Indrovi a jiných světelných bytostech, o nichž již svrchu jsme jednali. Jen podoba pověsti jest jiná, jádro jest totéž (srovn. Roscher, Apollon und Mars str. 47 pozn. 94). A Zeus v jiných krajích Řecka byl snad bohem jiného významu, než na Kretě?

Také u Indry, jenž svojí podstatou úplně se srovnává s Diem a Iovem, naskýtají se pověsti a momenty, oprávňující ku tvrzení, že také on byl původně bohem slunce a že změnil se teprve později v boha blesku a hromu. Dle Rigv. 2. 15. 6 rozmetal prý Indra somou opojený svým bleskem (t. j. paprsky slunečními) vůz bohyně Ušas (Zoře). Grassmann Rigv. 1. str. 22 pokládá právem tuto báj za obraz zjevu přírodního, denně se opakujícího, zapuzování totiž a zatemňování zory paprsky slunečními (srovn. také Rigv. 4. 30. 9. a 10). V Rigv. 2. 20. 5 praví se o Indrovi, že uchvacuje Ušas se sluncem; ib. 3. 44. 1 a 1. 6. 2 jede na žlutém voze, taženém plavými oři (Ludwig: 'preisen [wollen wir] die zwei Falben, der Sūrjā Warzeichen'); spřežení jeho upomíná na oře řeckého Helia, Eoa, Aithiopa, Steropu a Brontu a značí zajisté totéž: povstalo totiž personifikací paprsků slunečních. Ib. 4. 26. 1 tvrdí Indra sám, že byl sluncem (Sūrja); ib. 4. 31. 4 prosí básník, aby sestoupil Indra k lidem s oři svými jako kolo (= slunce), ib. 10. 112. 3 Indra halí se v zlatý třpyt slunce. Ovšem Indra odloučil se záhy od substratu, z něhož povstala jeho bytost, i jeví se obyčejně bohem, jenž, nad slunce jsa povznesen, řídí jeho běh; však i tu prosvítává dostatečně blízký jeho vztah k slunci. V Rigv. 2. 11. 14 vzývá jej básník, aby daroval lidstvu Mitru (boha slunce); ib. 2. 17. 4 osvětluje oba světy a zahání z oblohy temnotu; ib. 2. 19. 3 činí slunce na obloze viditelným; ib. 3. 39. 5 nalézá slunce skryté ve tmách a (ib. 7) dělí světlo od temnoty; 1. 7. 3 — 1. 51. 4 — 1. 52. 8 — 8. 78. 7 a j. působí, že slunce vznáší se k obloze. Srovn. o poměru Indrově

k slunci: Kuhn, Herabkunft des Feuers str. 76 a Ludwig, Rigv. III. str. 318 n.

Jeví se tedy také Indra bohem světla a slunce a tento význam jeho musil býti původní, poněvadž snáze mění se bůh sluneční v božstvo všech nebeských zjevů rozšířením původní své platnosti, než-li naopak božstvo nebes zúžením své bytosti v božstvo sluneční. Takový postup ve věci té tušil dobře již Roscher (Apollon und Mars str. 70 pozn. 145, kde též jiné toho doklady uvedeny, zvláště ze Sāmavedy) a A. de Gubernatis (Die Thiere in der indogermanischen Mythologie str. 7 n.).

Nastává otázka, jak mohli bohové sluneční státi se bohy blesku a hromu. Příčiny tohoto zjevu jsou podlé mého mínění tyto: Slunce přitahuje k sobě palčivými svými paprsky páry a mění je v mračna[30]; tak stávají se bohové sluneční (Zeus, Indra) sběrateli mraků. Slunce dále rozptyluje svými paprsky mračna na obloze, bojujíc s nimi, a působí, že voda v mracích nahromaděná vylívá se na zem; proto jeví se bozi sluneční bojovníky v bouři i osvědčují svou moc v zápasech s daemony oblačnými. Blesk, jenž jest jim zbraní, jest totožný s paprsky slunečními, poněvadž staří pokládali naivně blesky za paprsky slunce nebo

[30]) Hom. Il. 5. 864 n.: *οἵη δ' ἐκ νεφέων ἐρεβεννὴ φαίνεται ἀὴρ καύματος ἐξ ἀνέμοιο δυσαέος ὀρνυμένοιο.* Arist. de mundo 5 (ed. Paris. III str. 636) dí, že slunce jest původem všech přírodních zjevů: *τούτου καὶ αἱ παράδοξοι νεοχμώσεις τεταγμένως ἀποτελοῦνται, συναραττόντων μὲν ἀνέμων παντοίων, πιπτόντων ἐξ οὐρανοῦ κεραυνῶν, ῥηγνυμένων δὲ χειμώνων ἐξαισίων.* Slunce přitahuje k sobě vláhu a mění ji v mračna. Srovn. Arist. Meteor. 1. 13. 6: *ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῆς τῶν ποταμῶν γενέσεως δοκεῖ τισιν ἔχειν· τὸ γὰρ ἀναχθὲν ὑπὸ τοῦ ἡλίου ὕδωρ πάλιν ὑόμενον* atd. Plin. N. H. 20. 1: aquas sole devorante, luna pariente. Arist. Meteor. 1. 9. 2 n., Arist. de somno et vigilia 3 (ed. Par. III str. 506): *ὥςπερ οὖν τὸ ἀπατμίζον ὑγρὸν ὑπὸ τῆς τοῦ ἡλίου θερμότητος, ὅταν ἔλθῃ εἰς τὸν ἄνω τόπον, διὰ τὴν ψυχρότητα αὐτοῦ καταψύχεται καὶ συστὰν καταφέρεται γενόμενον πάλιν ὕδωρ.* Vitruv. 9. 1 (4): ut etiam fructus ex terra surgentes per calorem videmus, non minus aquae vapores a fontibus ad nubes per arcus excitari. Verg. Georg. 1. 380: et bibit ingens arcus. Ovid. metam. 1. 271: concipit Iris aquas alimentaque nubibus adfert. Hor. ad Pis. 18: aut pluvius describitur arcus. Plaut. Curc. 129: ecce autem bibit arcus, hercle credo hodie pluet. Stat. Theb. 9. 405, Lucret. 7. 5: attrahit nubes sol. Anacreontea 21 (Bergk, Anth. lyr.³ str. 259): (*πίνει*) *ὁ δ' ἥλιος θάλασσαν.* Böhtlingk, Indische Sprüche č. 743: wie die Sonne acht Monate hindurch mit ihren Strahlen das Wasser an sich zieht; ib. 2308: Die Strahlen der Sonne schlürfen, als wären sie erhitzt, zugleich mit dem Menschen Wasser; Rigv. 10. 149. 1: Den Luftkreis, der stürmisch wie ein Ross, hat Savitar (bůh slunce) gemolken, den an das unbewegliche gebundenen Ocean (der Luft) (Ludwig). Slunce pokládáno také za buditele větrů, mračna sbírajících. Arist. Meteor. 2. 5. 1: *ὁ δ' ἥλιος καὶ παύει καὶ ξυνεξορμᾷ τὰ πνεύματα.* Probl. 25. 7: *διὰ τί τῆς νυκτὸς αἰθρία μᾶλλον ἢ μεθ' ἡμέραν; ἢ καὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ταραχῆς ὁ ἥλιος αἴτιος; ταῦτα γὰρ κινήσεώς τινος γενομένης συμβαίνει γίγνεσθαι· αἴτιον τοίνυν τὸ θερμόν.* Theofr. de ventis 18 a j. v.

hvězd, kteréž sjížďějíce z vyšších krajů bezmračných, prorážejí mračna a uvolňují jejich vodu.[31])

A rovněž tak jako se změnili bohové sluneční na základě těchto názorů v božstva blesku a hromu, staly se také z bohyň luny, za bouře s daemony oblačnými bojujících, vládkyně blesku a hromu. Řekové a Římané přičítali také měsíci, jako slunci, vliv na počasí[32]) a předpovídali podlé jeho tvářnosti peknou

---

[31]) Blesk dle starých názorů povstával dvojím způsobem: buď pocházel z mračen (proto sluje právě bůh blesku Agni apām napāt, synem vod), buď byl to paprslek světelný, jenž, padaje s výšin nebeských, mračna rozrážel. Arist. Meteor. 2. 9. 10: *καίτοι τινὲς λέγουσι, ὡς ἐν τοῖς νέφεσιν ἐγγίνεται πῦρ· τοῦτο δ' Ἐμπεδοκλῆς μέν φησιν εἶναι τὸ ἐμπεριλαμβανόμενον τῶν τοῦ ἡλίου ἀκτίνων, Ἀναξαγόρας δὲ τοῦ ἄνωθεν αἰθέρος, ὃ δὴ ἐκεῖνος καλεῖ πῦρ κατενεχθὲν ἄνωθεν κάτω.* Plut. de plac. phil. 3. 2: *Μητρόδωρος, ὅταν εἰς νέφος πεπηγὸς ὑπὸ πυκνότητος ἐμπέσῃ πνεῦμα, τῇ μὲν θραύσει τὸν κτύπον ἀποτελεῖ, τῇ δὲ πληγῇ καὶ τῷ σχισμῷ διαυγάζει· τῇ δ' ὀξύτητι τῆς φορᾶς προσλαμβάνον τὴν ἀπὸ τοῦ ἡλίου θερμότητα κεραυνοβολεῖ* (= Stob. ecl. phys. c. 29. 1 p. 590); ib. 3. 3. *Ἀναξαγόρας, ὅταν τὸ θερμὸν εἰς [τὸ] ψυχρὸν ἐμπέσῃ, τοῦτο δ' ἐστὶ αἰθέριον μέρος εἰς ἀερῶδες, τῷ μὲν ψόφῳ τὴν βροντὴν ἀποτελεῖ, τῷ δὲ παρὰ τὴν μελανίαν τοῦ νεφώδους χρώματι τὴν ἀστραπήν, τῷ δὲ πλήθει καὶ μεγέθει τοῦ φωτὸς τὸν κεραυνόν* atd. Plin. N. H. 2. 112: igitur non eam infitias posse in has et ignis superne stellarum decidere, quales sereno saepe cernimus, quorum ictu concuti aera verum est, quando et tela vibrata stridunt; cum vero in nubem perveniunt, vaporem dissonum gigni ut candente ferro in aquam demerso et fumidum verticem volvi; hinc nasci procellas.... 113: illa vero fatidica (fulmina), illa ex alto statisque de causis et ex suis venire sideribus. Plin. N. H. 2. 138: Etruria erumpere terra quoque arbitratur (fulmina), quae infera appellat, brumali tempore facta, saeva maxume et exsecrabilia, cum sint omnia, quae terrena existumant, non illa generalia nec a sideribus venientia, sed ex proxima atque turbidiore natura. Argumentum evidens, quod omnia e superiore caelo decidentia obliquos habent ictus, haec autem, quae vocant terrena, rectos.... A Saturni ea sidere proficisci subtilius ista consectati putant, sicut cremantia a Martis; ib. 2. 82; 2. 191. Sen. nat. quaest. 2. 12. 3: quidam aiunt radios solis incurrentes recurrentesque saepius in se relatos ignem excitare; Anaxagoras ait illum ex aethere distillare et ex tanto ardore caeli multa decidere, quae nubes diu inclusa custodiant. Srovn. Kuhn, Herabkunft des Feuers str. 66 a 162. Také Slované pokládají blesk za nebeské světlo, kteréž viděti jest, když otevrou se dvéře neb okna nebes (Čas. čes. Mus. 1863 str. 163 n.). — Proto nazýván blesk také paprskem. Srovn. Pind. Pyth. 4. 351: *ἀκτῖνες στεροπᾶς*, Apoll. Rhod. 1. 731: *Ζηνὶ κεραυνὸν ἄνακτι πονεύμενοι* (Kyklopové).... *μιῆς δ' ἔτι δεύετο μοῦνον ἀκτῖνος*, Sof. Trach. 1086: *ὦ Διὸς ἀκτίς, παῖσον*, Luk. Tim. 10, Verg. Aen. 8. 429, Val. Flacc. Arg. 6. 55 a j. v.

[32]) Strabon 14 p. 635: *καὶ ὁ Ἥλιος δὲ καὶ ἡ Σελήνη συνοικειοῦνται τούτοις* (Apollonovi a Artemidě), *ὅτι τῆς περὶ τοὺς ἀέρας εὐκρασίας αἴτιοι.* Theofr. de sign. temp. 33: *ἄνεμοι αἴρονται ἅμ' ἡλίῳ ἀνατέλλοντι καὶ σελήνῃ .... χρονιώτερα δὲ καὶ ἰσχυρότερα τὰ πνεύματα γίγνεται τὰ ἡμέρας ἢ νύκτωρ ἀρχόμενα.* Arist. de anim. gen. 4. 10: *γίγνεται γὰρ (ἡ σελήνη) ὥςπερ ἄλλος ἥλιος ἐλάττων. διὸ συμβάλλεται εἰς πάσας τὰς γενέσεις καὶ τελειώσεις. καὶ γὰρ θερμότητες καὶ ψύξεις μέχρι συμμετρίας τινὸς ποιοῦσι τὰς γενέσεις, μετὰ δὲ ταῦτα τὰς φθοράς· τούτων δ' ἔχουσι τὸ πέρας καὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς*

neb nepěknou povětrnost.[33]) Byl tedy zajisté jednou čas, kdy pokládán měsíc za přímého původce bouří, jakož zase později přičítána mu moc bouře tišiti.[34]) Doklady níže uvedené jsou ovšem vybrány ze spisovatelů pozdních, však že obsahem jich jsou prostonárodní, starobylé názory, vysvítá z toho, že názory ty jsou klamné a nedůvodné; ostatně podobné pověry o vlivu měsíce na počasí nejen byly rozšířeny u jiných národů, nýbrž vyskýtají se dosud i mezi naším lidem venkovským.

Zbraní, jíž zápasí v bojích svých bohové světelní, jest blesk, jenž podlé dokladů prve uvedených totožný jest s paprsky světel-

τελευτῆς αἱ τούτων κινήσεις τῶν ἄστρων (t. j. slunce a měsíce). ὥςπερ γὰρ θάλατταν καὶ πᾶσαν ὁρῶμεν τὴν τῶν ὑγρῶν φύσιν ἱσταμένην καὶ μεταβάλλουσαν κατὰ τὴν τῶν πνευμάτων κίνησιν καὶ στάσιν, τὸν δ' ἀέρα καὶ τὰ πνεύματα κατὰ τὴν τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης περίοδον, οὕτω καὶ τὰ ἐκ τούτων φυόμενα καὶ τὰ ἐν τούτοις ἀκολουθεῖν ἀναγκαῖον. Lyd. de ost. 22: οἱ μὲν δὴ παλαιοὶ τῶν περὶ ταῦτα σπουδαίων πρὸς τὴν σελήνην καὶ τὰς ἐν αὐτῇ φάσεις τὸν περὶ βροντῶν σκοπὸν ἀπευθύνουσιν, ἐπεὶ καὶ μᾶλλον ἐπιβέβηκεν αὕτη τῷ γένει τῷ παντὶ καὶ πάντα προσεχῶς διοικεῖται δι' αὐτῆς; srovn. 27. Plin. N. H. 2. 44: (luna) haud scio an omnium quae in caelo pernosci potuerunt magistra. — Z těchto dokladů patrno, že staří připisovali paprskům lunným jakous teplotu a tím i podobné účinky, jako paprskům slunce. Ideler, Meteorologia veterum Graecorum et Romanorum, Berolini 1832 str. 58. Srovn. i Arist. Probl. 26. 18: τὸ θερμὸν τὸ ἀπὸ τῆς σελήνης; Plin. N. H. 2. 128: omnes venti vicibus suis spirant, maiore ex parte ita, ut contrarius desinenti incipiat. de ratione eorum menstrua quarta maxime decernit luna; ib. 2. 116; 18. 217; 18. 278: (tempestates) cum plenilunio acciderint, vi maiore impelluntur. Sen. nat. quaest. 2. 11. 2, Ambros. hexaem. 4, 7 (30): aerem quoque nonnulli etiam docti et christiani viri allegaverunt lunae exortu solere mutari; sed si id mutationis lunaris quadam fieret violentia, ad omnes eius ortus intexeretur nubibus caelum, pluviae funderentur. denique cum ante dies esset sermo de pluvia, quae fore utilis diceretur, ait quidam: ecce neomenia dabit eam. Arist. de anim. gen. 4. 2 (ed. Par. III str. 397). Luna přináší tedy také pršky; srvn. výrazy sicca luna (Prop. 2. 17. 15, Plin. N. H. 17. 112) a sitiens luna (Plin. ib.). Také jiní národové pokládali lunu za původ bouří. Srovn. Müller, Amerik. Urreligionen str. 254: „Die Botokuden leiten die meisten Naturerscheinungen vom Monde her . . . .“ Dle jejich názorů způsobuje blesk, hrom a jiné hrůzné zjevy přírodní luna. Schwartz, Sonne, Mond und Sterne str. 150.

[33]) Theofr. de sign. temp. 50. 56, Geop. 1. 2, Arat. Fain. et Diosem. 783 n., 796, 802 n.; Lyd. de ost. 9 a 17 n., Verg. Georg. 1. 424–437, Val. Flacc. Arg. 2. 367. — O halonech vykládá Theofr. de sign. temp. 2. 31, Arist. Met. 1. 7. 8—10, Plin. N. H. 2. 28; 18. 80. Srovn. Mommsen, Delphika str. 35 pozn.

[34]) Luna tiší větry. Theofr. de sign. temp. 5: ἡ γὰρ σελήνη νυκτὸς οἷον ἥλιός ἐστιν· διὸ καὶ αἱ σύνοδοι τῶν μηνῶν χειμέριοί εἰσιν, ὅτι ἀπολείπει τὸ φῶς τῆς σελήνης ἀπὸ τετράδος φθίνοντος μέχρι τετράδος ἱσταμένου; Theofr. de vent. 17: svit sluneční tiší vítr; ποιεῖ δὲ καὶ ἡ σελήνη ταὐτὰ πλὴν οὐχ ὁμοίως· οἷον γὰρ ἀσθενὴς ἥλιός ἐστι· διὸ καὶ νύκτωρ δεινότερα (τὰ πνεύματα) καὶ αἱ σύνοδοι τῶν μηνῶν χειμεριώτεραι. Arist. de anim. gen. 4. 2 (ed. Par. III str. 397), Hor. carm. 1. 25. 11 a j. v. Germanové věřili také, že za úplňku nemůže nastati žádná bouřka (Schwartz, Sonne, Mond und Sterne str. 151).

nými.[35]) Na výtvorech plastických mívají bohové světelní za zbraň buď střely a luk, nebo kopí, jež jsou jen smyslným obrazem paprsků světelných nebo bleskových. Při těsné spojitosti blesků s paprsky nebeských těles může tedy kopí Diovo a Athenino znamenati blesk i paprsky světelné; bylo by nesprávno, kdybychom chtěli z kopí, zbraně Atheniny, souditi, že byla původně bohyní blesku, jak vskutku od některých mythologů souzeno bylo. Také Diana bývá na denarech rodu Hostiliova ozbrojena kopím (K. O. Müller, Handbuch der Arch. §. 364. 5, Müller-Wieseler, Denkmäler der alten Kunst II tab. 16, 169 a), tutouž zbraň má na zlaté jedné minci Augustově (Müller-Wieseler na m. u. II tab. 15. 160), na denaru z dob občanských válek (ib. II tab. 16. 171 a). Artemis má kopí na stříbrné minci z Thurií (ib. II. tab. 15. 160 b), na minci z Amfipole (ib. II tab. 16. 177), na jedné vasové malbě (ib. I tab. 2. 11); podobně Iuno (ib. II tab. 5, 63, 64 a, 65 a), Apollon (Roscher, Apollon und Mars str. 74 pozn. 159), Mars, etrusská Losna (Luna; srvn. Gerhard, Ueber die Gottheiten der Etrusker, Berlin 1847 str. 9 tab. II 7), fryžský Lunus na minci boiotské (Mionnet, Descriptions des médailles antiques II 104. 70), vedský bůh sluneční Pūšan (Kaegi, der Rigveda str. 78). Peršané nazývali paprsky sluneční ohnivými oštěpy (Roscher, Apollon und Mars str. 64 pozn. 127, Welcker, Götterlehre I. str. 537).

Ovšem bývají obyčejně paprsky slunce a luny srovnávány se šípy (Roscher, Juno und Hera str. 29, Apollon und Mars str. 64 pozn. 126 a 127), avšak nijak není odůvodněno vykládati kopí Athenino výhradně za obraz blesku; kopí to má dvojí symbolický smysl, znamenajíc jednak blesk, jednak paprsky světelné; ovšem povážíme-li, že byl dle starého názoru blesk za jedno brán s paprsky světelnými, splynou oba významy v jeden. Athenino kopí znamenalo asi původně paprsek světelný a teprve následkem stotožňování jeho s bleskem také blesk. V mythologiích některých přikládán naopak tento dvojí význam šípům (Nesselmann, Lithauische Volkslieder č. 47: „wohl donnerte Perkunas und schoss mit Flammenpfeilen").

§. 6. Posléze chci ještě pojednati o některých symbolech Atheniných, jež svědčí zcela zřetelně pro naše mínění, že Athena jest bohyní luny. Na mnohé z nich nebrali mythologové, kteříž troufají si v bytosti Athenině spatřovati jinou základní ideu, dosti ohledu, aneb nevykládali je způsobem nenuceným.

Na attických mincích viděti často srpek měsíce vedlé vyobrazení sovy, symbolu to Athenina (Beulé, les monnais

[35]) Že paprsky světelné srovnávány byly se zbraní, dokazují tyto doklady. Nonn. Dion. 41. 257 n.: *ἀκτῖνας οἰστεύουσα σελήνη πλησιφαής*, ib. 48. 322, Ovid. met. 7. 804: sole fere radiis feriente cacumina primis, Lucret. 3. 91: tenebrasque necesse est non radii solis nec lucida tela diei discutiant, Lucret. 5. 1103: verberibus radiorum atque aestu victa a j. v.

d' Athènes str. 37, 39, 41, 44, 45, 64); týž symbol spatřuje se také na malbách vasových a jiných památkách umění antického (Gerhard, Auserlesene griech. Vasenbilder 3 tab. 218, Müller-Wieseler, Denkmäler II tab. 22 č. 242 g; I tab. 16 č. 69). Také Afrodita mívá týž symbol (Müller-Wieseler II tab. 26 č. 285 d). Někdy bývají na obrazech Atheniných vedlé srpku také hvězdy (Mionnet, Description des méd. ant. Suppl. I 263 n. č. 452, 454, 459; 197 č. 11; 219 n. č. 157, 168; 232 č. 226; 236 č. 252). Srovn. o témž symbolu Afroditině Müller-Wieseler str. 151 č. 285 d, 285 e.

Na jiných vyobrazeních viděti Athenu v průvodě Dioskurův (Panofka, Perseus und die Gräa str. 7; Welcker, Griech. Götterlehre I str. 306 pozn. 29). Zvláště v Lakedaimonu byla ctěna spolu s Dioskury (Müller, Kl. Schriften II str. 181); na lakedaimonských mincích spatřují se na líci často podoby Dioskurův, na rubu obraz Atheny (Beulé, les monnais d' Athènes str. 169). Na mincích attických bývají často zobrazeny vedlé sovy Atheniny klobouky Dioskurův a dvě hvězdy (Beulé na m. u. str. 168, 249). Toto úzké spojení Atheny s Dioskury povstalo zajisté tehdy, dokud byli ještě zřetelně bohy světelnými.

Jsouc bohyní světelnou, mívá Athena, jako Hera, často na hlavě polos. O Heře srovn. Preller, Griechische Myth. I³ str. 139; o polu Atheninĕ Gerhard, Ueber die Minervenidole Athens str. 5, K. O. Müller, Handbuch der Archaeol. der Kunst §. 368. pozn. 4. Také v Erythrách měla socha Athenina na hlavě polos (Paus. 7. 5. 9). O Minervě etruské srovn. Inghirami, Monumenti Etruschi II tab. 50, 66. Totéž, co polos, značí paprsková koruna Heřina (Roscher, Juno und Hera str. 36) a vlas Iunony lakinijské, upravený na spůsob paprsků (Roscher na m. u.).

Symboly Atheninými jeví se zvláště sova a kohout. Sova, pták noční, jest nejvhodnějším symbolem bohyně měsíčné (A. de Gubernatis, die Thiere in den indogerm. Mythol. str. 526). Snad přispělo k volbě symbolu tohoto i to, že věštila sova krásné počasí [36]). Proto snad, že byla pokládána za věštkyni počasí, držívá sova (nebo někdy orel) na attických mincích blesk Athenin (tak zobrazen také orel na minci lokridské; srv. Mionnet na m. u. I str. 345 č. 1033). Symbolem moudrosti stala se sova teprve tehdy, když spatřována v Atheně bytost ethická, zvláště bohyně moudrosti a umění. Pozoruhodno jest, že také u některých praobyvatelů

---

[36]) Theofr. de sign. temp. 52: *γλαῦξ ἡσυχαῖον φθεγγομένη ἐν χειμῶνι εὐδίαν ὑποσημαίνει· καὶ νύκτωρ χειμῶνος ἡσυχαῖον ᾄδουσα.* Ail. de nat. an. 7. 7: *εἰ δὴ εἴη χειμερία ᾄσασα γλαῦξ, εὐδίαν μαντεύεται.* Geop. 1. 2. 6: *καὶ γλαῦξ ᾄδουσα συνεχῶς ἐν νυκτὶ καὶ κορώνη πραέως ἐν ἡμέρᾳ κρώζουσα καὶ κόρακες πλείονες ἀγεληδὸν ὥσπερ χαίροντες καὶ κρώζοντες ἀνομβρίαν δηλοῦσι.* Srovn. Arat. Fain. et Dios. 999 n., Plin. N. H. 18. 87: noctua in imbre garrula (serenitatem), at sereno tempestatem .... praesagit. Za symbol Atheny jakožto bohyně světla a luny pokládá sovu také Beulé (les monnais d' Athènes str. 19).

amerických má sova týž význam (Zeitschrift für Völkerkunde VI str. 306). Také Artemidě jest sova symbolem na stříbrné minc z Leukadie (Müller-Wieseler, Denkm. II tab. č. 175 a).

Kohout stal se symbolem bohyně buď pro bojovnost svou, bu že vyzývá na úsvitě svým pěním k denní práci; tak vykláď tento symbol, jenž by pak ovšem rovně patřil válečné bohyn Atheně, jako Atheně Ergané, Friedreich (Symbolik und Mythologi str. 561 n.). Srovn. Paus. 6. 26. 3: *ἐν ἀκροπόλει δὲ τῇ Ἠλείω ἐστὶν ἱερὸν Ἀθηνᾶς· ἐλέφαντος δὲ τὸ ἄγαλμα καὶ χρυσοῦ εἶναι δὲ δὴ Φειδίου φασὶν αὐτήν, πεποίηται δὲ ἀλεκτρυὼ ἐπὶ τῷ κράνει, ὅτι [οὗτοι] προχειρότατα ἔχουσιν ἐς μάχας ο ἀλεκτρυόνες· δύναιτο δ' ἂν καὶ Ἀθηνᾶς τῆς Ἐργάνης ἱερὸ ὁ ὄρνις νομίζεσθαι.*[37])

Symbolem Atheny jeví se kohout i na mincích italských tak na mincích z Aquina (Mionnet I str. 107 č. 79, Suppl. str. 220 č. 168—170), z Cal (ib. I str. 112 č. 120—122) Calatie (ib. Suppl. I str. 232 č. 226, 227), ze Suessy (ib. str. 125 č. 258). Srovn. ještě ib. Suppl. I str. 256 č. 400 Ale týž symbol spatřuje se také na mincích attických, raže ných za Charia a Herakleida (Beulé, les monnais str. 377 n.) Poněvadž však bývá tu vedlé něho ratolest palmová, odznak vítězství, jest patrně kohout na těchto mincích symbolem Atheny bojovné. Podobný smysl má zajisté i na vasách panathenajských (Monum. inediti pubblicati dall' instituto di corr. arch. I tab. XXI, Beulé na m. u. str. 379). Také v Efesu, jak se podobá, přikládán tomuto symbolu týž význam (Beulé na m. u. str. 379). Tvrzení, že by byl kohout také symbolem Atheny Ergany, spoléhá pouze na domněnce Pausaniově uvedené svrchu; možný ovšem jest tento význam, ježto týž symbol mohl míti smysl rozmanitý, ale důvodů přímých proto najíti nelze.

Poněvadž však na mincích italských naskýtá se vedlé kohouta také hvězda, zdá se, že byl kohout také symbolem Atheny jako bohyně světelné, snad proto, že pěním svým hlásí východ slunce a měsíce.[38])

Athenin had významu jest velmi rozmanitého. Hadi na aigidě bohyně jsou symboly blesků (Roscher, Gorgonen str. 65 n.). Had Atheny, bohyně hojivé, rovně jako had Asklepiův a Hygiein, jest

---

[37]) O bojovnosti kohoutů dovídáme se zvláště ze zápasů kohoutích, v Athenách velmi oblíbených (Ail. V. H. 2. 28; Luk. Anach. 37). Srovn. Aisch. Eum. 861: *ἐξελοῦσ' ὡς καρδίαν ἀλεκτόρων.*

[38]) Ail. de nat. anim. 4. 19: *ὁ ἀλεκτρυὼν τῆς σελήνης ἀνισχούσης ἐνθουσιᾷ φασι καὶ σκιρτᾷ· ἥλιος δὲ ἀνίσχων οὐκ ἄν ποτε αὐτὸν διαλάθοι· ᾠδικώτερος δὲ ἑαυτοῦ μᾶλλόν ἐστι τηνικάδε.* Také Peršané věřili, že zvěstuje východ slunce a zory (Gubernatis, Die Thiere str. 555). Proto posvátný byl Heliovi. Srovn. Paus. 5. 25. 9: *Ἡλίου δὲ ἱερόν φασιν εἶναι τὸν ὄρνιθα* (t. kohouta) *καὶ ἀγγέλλειν ἀνιέναι μέλλοντος τοῦ ἡλίου.* Podobnou úlohu má v pohádkách germanských a slovanských.

symbolem zdraví a hojivé síly, poněvadž domnívali se staří, že mají hadi dlouhý a tuhý život (Friedreich, Symbolik str. 606; Preller, Griech. Myth. I[3] str. 430). Týž význam má had také u národů nevzdělaných (Zeitschrift für Völkerkunde VII str. 306). Had Atheny Poliady (Preller, Griech. Myth. I[3] str. 164) jest obrazem zemězrozence Erichthonia. Vzhledem k tomuto symbolu odkazujeme na rozbory v Gerhardově Myth. I str. 20, Stephaniovy Compte rendu 1872 (1875) str. 42—55.[39]) Asi totéž znamená také had Demetřin a Sabaziův (Preller, Griech. Myth. I[3] str. 577, 654). Mínění O. Kellera (Ueber den Entwickelungsgang antiker Symbolik, Graz 1876 str. 8), jenž odvozoval původ tohoto symbolu z Aigypta, pokládám za pochybené.

Posléze lze ještě dva jiné symboly snadno vyložiti, uznáme-li Athenu za bohyni měsíce. Na attických mincích a na štítech soch Atheniných spatřuje se často triskelon, znamení to složené ze tří noh, jež vespolek tak jsou sestaveny, jako špice kola (Beulé, les monnais str. 23). Beulé pokládá zajisté právem toto triskelon za symbol měsíce, pravě na uvedeném místě: 'les jambes qui courent dans le même sens sans se pouvoir jamais atteindre sont l'emblème de la rotation perpetuelle de l'astre des nuits.' Totéž značí také kolo, jež někdy se vyskýtá na mincích attických. Kolo zajisté bylo symbolem nejen slunce, nýbrž i měsíce (Schwartz, Sonne, Mond und Sterne str. 6 n., 90 n.; Kuhn, Herabkunft des Feuers str. 68 n.).

§. 7. O výkladu jména bohyně Atheny jednáme úmyslně na konci celé rozpravy. Zdá se nám zajisté býti zcela převráceným, vycházejí-li badatelé, pátrajíce po základní idei božstva, od jména jeho a na základě smělých a nejistých etymologií pronášejí výroky o základním jeho významu. Povahu a ráz božstva můžeme docela jasně a správně postihnouti, aniž můžeme leckdy podati pravdě podobný výklad jeho jména. Bohyně jmenována buď *Παλλάς*, buď *Ἀθήνη* a *Ἀθηναίη* (*Ἀθηναία*). Poslední forma vyskýtá se často na attických nápisech (srovn. Index Böckhův ke C. I. G.). V básních Homerových nazývána bývá bohyně tato buď oběma jmény, buď sluje pouze *Ἀθήνη* neb *Ἀθηναίη*. Proto podobá se pravdě, že vlastní jméno bohyně bylo *Ἀθήνη* neb *Ἀθηναίη*, *Παλλάς* pak pouze příjmení.

Slovo *Ἀθήνη* neb *Ἀθηναίη* utvořeno jest koncovkou *-ηνη* neb *-ηναιη* (srovn. *σελήνη*, *σεληναίη* a j.). Jádro však slova nespojil bych ani s kořenem *ἀθ* (*ἄνθος*, *ἀθήρ*, andhas, ador;

---

39) Na některých mincích attických viděti jest Athenu útočící a držící v ruce kopí, provázenou dvěma hady. Beulé (les monnais str. 170 n., srovn. 386. 390) vykládá je za zobrazení athenských bohů ochranných, Erichthonia a Kekropa. Srovn. i K. O. Müller, Handbuch der Arch. der Kunst §. 370. 5. Na mincích Xenokleových a Harmoxenových (Beulé na u. m. str. 356 n.) spatřuje se had, sova a otevřená skřínka, z níž vyskakuje Erichthonios v podobě hadí.

Curtius, Grundzüge[4] str. 250) ani s kořenem *αἰθ* (idh, incen dere; srovn. *αἴθω*, *αἰθήρ*, *αἴθρα*, aestus; Curtius, Grundzüge str. 249 n.). Právem srovnává Myriantheus (Die Açvins, str. 145 jméno Athenino se sansk. slovem athar, zend. âtar (ignis), germar âd, eit. Srovn. vedská jména Atharvan, Atharju, příjmí boh Agnia.[40])

Je-li mínění toto správné, znamená *Ἀθήνη* bohyni 'zářící' jméno také hodilo se zajisté dobře bohyni luny. Významem rovn se tedy jméno její jmenům jiných bohů světelných, *Ἠώς*, *Ἥλιος* *Ἀπόλλων* (ač-li totiž toto jméno správně spojuje Savelsber s *ἠέλιος*); neboť všecka slova tato odvozena jsou od kořen téhož významu (uš, Ušas, Usil = etruský bůh slunce). Tak jména *Ζεύς*, Diana, Iuppiter (√div), a snad také Hera (dl Roschera z kořene svar) mají týž smysl. Etymologie Roscherova jenž vyvádí jméno to z kořene vadh (*ὠθέω*), jest chybná.

Pochybné jest mínění těch badatelů, kteří tvrdí, že *Ἀθηναίη* znamená bohyni athenskou (Preller, Griech. Myth. I[3] str. 152) Neboť nehledíc ani k tomu, že nelze potom vyložiti formu *Ἀθήνη* kult bohyně této byl rozšířen téměř po celém Řecku a dosud není nikým dokázáno, že by byl v Attice aspoň vznikl. Spíše má pravdu Roscher, tvrdě, že plural *Ἀθῆναι* ukazuje k tomu že povstaly Atheny spojením několika osad a že značí jednotu měst Atheně posvěcených. Podobně jest i s jménem *Ἀλαλκομεναί*, jež utvořeno z příjmení Athenina *Ἀλαλκομένη*.

Obyčejné jinak odvozování jména Athen z kmene *ἀθ* (kvésti; srovn. *Ἀνθήλη*, *Ἀνθήνη*, *Ἀνθηδών*; Curtius, Grundzüge[4] str. 250), dle něhož znamenaly by *Ἀθῆναι* město kvetoucí (Florentia), má leccos povážlivého. Jest sotva uvěřitelno, že by město na půdě, jež byla *σκιρὰς καὶ λεπτόγεως*, kteréž vyhýbaly se davy od severu se hrnoucí pro skrovnou její úrodnost (Thuk. 1. 2. 5), mohlo kdy zváno býti kvetoucím.[41]) Není-li mínění

---

[40]) K jakému kořeni patří tato slova, není dosud zjištěno (srovn. Grassman, Wörterbuch zu Rigveda s. v. athar). Z téhož kořene pocházejí snad řecká slova *ἀθαρής* (Hesychios: *ἄφθορος ἐπὶ γυναικός, ἐπὶ δὲ σιδήρου στερεός*), *ἀθάριοι* (Hesychios: *αἱ μὴ διαπεπαρθενευμέναι*), *ἀθραγένη* (Kuhn, Herabkunft des Feuers str. 41). *Ἀθαρής* a *ἀθάριος* znamenaly snad prvotně „ohnivý, jasný", pak „čistý" (srovn. *ἴθ-αρός* jasný, iddhar čistý, anglosas. idal, sthn. ital, čistý; Curtius, Grundzüge[4] str. 249 n.). Také makedonské *ἄδις* (Hesych. = *ἐσχάρα*) a *ἀδῆ* (*οὐρανός· Μακεδόνες*, Hesych.), *ἀδραιά* (*αἰθρία* Hesych.) nesouvisejí snad s kořenem idh (*αἰθ*), nýbrž s tímto. Od něho pochází také *Ἀθάμας*. Ludwig, Agglutination oder Adaption str. 14 pozn. srovnává slovo to s Atharvan. Sanskr. *th* mění se v řečtině obyčejně v *t*; v některých slovech však také zůstává *th*. Srovn. knath — *κνήθω*, grantha — *γρόνθος*, puth — *πύθω*, math — *μόθος*, ratha — *ῥόθος*, kutha — *κεύθω* (Ludwig na u. m. str. 14. pozn.). Starou etymologii jména Athene (*Ἀ-θήνη* = Amazonka), přijatou O. Gruppem (Phil. Wochenschrift 1883 str. 1348), nemohu pokládati za správnou.

[41]) Curtius, Griech. Gesch. I[4] str. 285 praví: „Es war kein üppiger Boden, auf welchem auch der Müssiggänger behaglichen Unterhalt findet,

Roscherovo správné, mohlo by jméno *Ἀθῆναι* ovšem vykládati se z téhož kmene jako *Ἀθήνη*; pak znamenalo by se tím město vystavěné na suché, sluncem vyprahlé půdě, podobně jako Argos, jež také dostalo jméno od půdy suché a skalnaté (*πολυδίψιον Ἄργος*).

Že kult bohyně této kvetl nejvíce právě v Attice, k tomu nezavdalo příčinu jméno bohyně, nýbrž to, že obyvatelé této krajiny, spatřujíce v Atheně dárkyni noční rosy a množitelku úrody, pokládali ji právě za nejvhodnější bohyni ochrannou. Tedy jen místní poměry půdy a podnebí způsobily rychlý rozkvět jejího kultu v Attice.

Příjmí Pallas (*Παλλάς*) nevidí se mi odváděti z kořene pal (srovn. *πάλλαξ*, *παλλακή*, *παλλακίς* a j.). Význam 'panna' nebyl by nevhodný. Avšak Pallas slove také Titan, bratr Astraiův a Persin, syn Megamedův, otec Selenin (Hom. hymn. na Herma 100). Dále slove tak jeden Gigant (Apoll. 1. 6. 2), syn Lykaonův a konečně syn Herakleův a Pandionův. Jest tudíž správnější odvozovati toto jméno z kořene pal, mávati (*πάλλω*, *πάλος*, *πάλη* atd.). Pallas znamená tedy bohyni kopím mávající, totéž asi, co příjmí Iunonino Curitis a jméno Quirinus.

§. 8. Zbývalo by ještě naznačiti důvody, které přiměly mne k zamítnutí dosavadních mínění o významu Athenině. Z mínění dosud pronesených žádné neopíralo se o důkazy dostatečné. Pouze mínění Lauerovo a Roscherovo, že Athena jest bohyní blesku a mračen, opřené o důvody spolehlivější, třeba tuto míti na zřeteli. [42])

Proti tomuto mínění Lauerovu a Roscherovu svědčí především shodnost funkcí Atheniných s funkcemi Artemidy, Hery a Afrodity; shodnost ta jest tak zřejmá, že se musíme opravdu diviti, kterak ujíti mohla mythologům tak znamenitým. Vyvinuly se ovšem u každé z jmenovaných bohyň nejdokonaleji vlastnosti jiné a převaha jediné, nebo více funkcí, jakož i spojené s tím zatemnění a zakrnění ostatních způsobilo, že ráz každé z bohyň těchto zdá se býti zvláštním podlé toho, prosvítá-li více rys ten společného jich významu či onen. Však základní ráz všech těchto bohyň jest zajisté týž; jsou-li tedy bohyněmi měsíce Artemis, Here a Afrodite, musí jí býti také Athena.

---

sondern steinig, wasserarm, grossentheils nur zum Gerstenbau geeignet; überall, am Abhang der Kalkfelsen, wie in der sumpfigen Niederung Arbeit fordernd und geregelten Fleiss."

[42]) Dosud pokládána Athena nejraději za bohyni aetheru, Hera pak za bohyni vzduchu. Však aether a vzduch jsou věci tak málo hmotné a smyslnému pozorování přístupné, že málo se hodily k zosobnění v bytostech božských. Nejstarší mythologické představy poutaly se na patrné, markantní předměty přírodní, jež těžko bylo nepozorovati. Nelze zajisté žádný příklad uvésti ani z jiných mythologií za důkaz, že by kde aether neb vzduch byly základem božstva nějakého.

Dále ukazují rolnické slavnosti v kultu Athenině zřeteln že nebyla v nich Athena slavena jako bohyně blesku a mrak nýbrž jako dárkyně noční rosy. Jinak nebylo by možno jich v ložiti. Padají skoro vesměs do horké doby roční, kdy neprší v Řecku a kdy pršky, když se i dostaví, málo prospívají plodů zrajícím a kvetoucím stromům, ba spíše jim škodí.

Však důvodem nejpádnějším zdá se mně býti, že Attik v níž nejvíce rozkvetl kult Athenin, není bouřkami nijak bohat Srv. Mommsen, Griech. Jahreszeiten I str. 85, Delphika str. 3 n. 'In Athen hat man nicht öfter Gewitter als in Posen; das Jahres mittel der Tage mit Donner ist 18. Zenithgewitter gehören z den Seltenheiten . . . Ebenso gewitterarm ist Euboia . . . Vo ganz Ionien überhaupt kann man sagen, dass es wenige Gewitte habe . . . Was den Peloponnes angeht, so lässt sich vermuthe dass die Ostseite (Argolis) ebenso gewitterarm sei, wie Attik und Euboia'; srovn. i str. 5. Za takých klimatických pomér attických lze sotva souditi, že by se byl v Attice vyvinul k tako vému rozkvětu kult bohyně blesku a mračen, jež moc svou mohl jeviti několik jen dní v roce. Že však při zakládání a vývoj jakéhokoli kultu jsou důležitým momentem místní poměry kraje dosvědčuje nepochybně kult Dia dodonského, jehož sídlem jes kraj, patřící k nejbouřlivějším z celého Řecka. Naopak co nej lépe hodila se pro Attiku a Peloponnes bohyně luny, dárkyně rosy noční, jež za léta velmi potřebna jest pro vzrůst osen i stromů ovocných.

Jen jediná věc svědčí tuším pro mínění Roscherovo a ta snad jej také k mínění tomu přivedla. Jest to báj o narození bohyně, jež upomíná na narození vedského boha blesku Agnia, syna vod (mračen, apām napāt). Však blesk (*κεραυνός*) byl u Řeků pokládán za něco mužského; proto podobá se již a priori pravdě, že zosobněn božskou bytostí mužskou. A v skutku shledáváme v řecké mythologii mužská božstva blesku, Hefaista a Promethea, ale žádnou bohyni blesku. Posléze dokazují také boje Atheniny s daemony oblačnými (Gorgonami, Giganty), že jest bohyní povznešenou nad bytosti oblačné, bohyní totiž světla, jakož soudím luny, jež (vedlé zoře) u Řeků a Římanů pokládána byla za bytost ženskou.[43])

---

[43]) O témže předmětě pojednává stručně Pavel Stengel ve článku právě vyšlém „Die Sage von der Geburt der Athene und Aphrodite" (Neue Jahrb. für Phil. 1885 str. 77 n.). S podivným výsledkem jeho badání nemohu souhlasiti; důvody proti jeho mínění shledá si snadno každý i z článku našeho, ač-li nedrží se téhož převráceného směru v mythologii jako Stengel. — V článku „O původním významu bohyně Atheny", uveřejněném v Listech filol. r. 1883 str. 1. čísti jest na str. 5 ř. 7 *Κωράλιος* za *Κοράλιος* a vynechati jest na str. 12. ř. 26 slova 's aigidou', na str. 15. ř. 2 zdola slova 'v Elidě' — 'o krásu'.

Báje o Telefovi u Aischyla a Sofoklea.

Napsal Hynek Vysoký.

I.

Obyčejné podání mythu o Telefovi, jak je u Apollodora II, 7, 4, III, 9, 1 a Hygina fab. 99—101 nacházíme, jest toto[1]):

Aleovi, králi tegeiskému, dána byla věštba v Delfech, že zrodí-li se z jeho dcery Augy potomek, zahynou rukou jeho královi synové.[2]) Král boje se vyplnění věštby té učinil dceru svou kněžkou bohyně Atheny. Však později ubíraje se Herakles krajinou tegeiskou ku králi Augeiovi, učinil dceři královĕ neznaje ji, násilí.[3]) Auge porodivši pachole, ukryla je ze strachu před přísným otcem svým ve chrámu bohyně Atheny, jejíž kněžkou sama byla.[4]) Činem tím uražena jsouc cudná, panenská bohyně

---

[1]) Srovn. Preller, Griech. Mythologie II³ str. 240—242, 418—419, W. H. Roscher, Ausführliches Lexikon der griech. und röm. Mythologie, seš. 5. str. 729—731.

[2]) Tak vypráví rhetor Alkidamas v deklamaci *Ὀδυσσεὺς κατὰ Παλαμήδους προδοσίας* §. 14: *Ἄλεῳ ..... ἀφικομένῳ εἰς Δελφοὺς ἐχρήσθη ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ὅτι αὐτῷ ἔκγονος ἐκ τῆς θυγατρὸς εἰ γένοιτο, ὑπὸ τούτου δεῖν τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ἀπολέσθαι. ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Ἄλεως .... καθίστησι τὴν θυγατέρα ἱέρειαν τῆς Ἀθηνᾶς εἰπών, εἴ ποτε ἀνδρὶ συγγενήσεται, θανατώσειν αὐτήν.* Mimochodem třeba poznamenati, že jméno Aleos píši někteří *Ἄλεως*, jiní *Ἄλεος* neb *Ἀλεός*.

[3]) Apollodor II, 7, 4. Nesmyslně praví Alkidamas Odyss. §. 15: ... *ἀφικνεῖται Ἡρακλῆς στρατευόμενος ἐπ' Αὐγέαν εἰς Ἦλιν καὶ αὐτὸν ξενίζει ὁ Ἄλεως ἐν τῷ ἱερῷ* (!) *τῆς Ἀθηνᾶς. ἰδὼν δὲ ὁ Ἡρακλῆς τὴν παῖδα ἐν τῷ νεῷ ὑπὸ μέθης συνεγένετο.* Také u Euripida Auge frag. 267 (Nauck) omlouvá Herakles skutek svůj opilstvím: *νῦν δ' οἶνος ἐξέστησέ μ'· ὁμολογῶ δέ σε | ἀδικεῖν, τὸ δ' ἀδίκημ' ἐγένετ' οὐχ ἑκούσιον.* Srov. též Seneca Herc. Oet. vv. 366—368 (ed. Leo): Arcadia nempe virgo, Palladios choros | dum nectit, Auge, vim stupri passa excidit, | nullamque amoris Hercules retinet notam. Moses Chosroenus dí na jednom místě otištěném u Angela Maia v pozn. k milánskému vydání Eusebia str. 294: Dum in Arcadiae quadam urbe festum Minervae celebraretur, cum eiusdem sacerdote Augea (sic), Alei filia, choreas in nocturnis sacris agitante rem Hercules habuit, qui et huius furti testem reliquit ei anulum.

[4]) Aristofanes Žáby v. 1079, 1080 tvrdí dokonce ústy Aischylovými, že Auge porodila Telefa ve chrámu: *οὐ προαγωγοὺς κατέδειξ' οὗτος* (= Euripides) | *καὶ τικτούσας ἐν τοῖς ἱεροῖς ...*, k čemuž poznamenává schol. rukop. Paris. 2821: *τικτούσας μὲν ἐν τοῖς ἱεροῖς, ὡς ἡ Αὔγη ἡ θυγάτηρ Ἀλέου ἱέρεια οὖσα Ἀθηνᾶς ἐν τῷ ἱερῷ γεννᾷ τὸν Τήλεφον.* U Euripida Auge frag. 268 N. ospravedlňuje se posměšně Auge proti Athené: *σκῦλα μὲν βροτοφθόρα | χαίρεις ὁρῶσα καὶ νεκρῶν ἐρείπια, | κού μιαρά σοι ταῦτ' ἔστιν· εἰ δ' ἐγὼ ἔτεκον, | δεινὸν τόδ' ἡγεῖ*; ovšem v tomto frag. netvrdí se nikde, že Auge porodila ve chrámu, Auge omlouvá se zde pouze, že nezůstala cudnou kněžkou. Ve frag. 697. z Telefa Euripidova patrno však, že Telefos narodil se ne ve chrámu, nýbrž na pohoří *Παρθένιον ὄρος* zvaném. Mluví tam totiž Telefos: *Αὔγη γάρ Ἀλέου παῖς με τῷ Τιρυνθίῳ | τίκτει λαθραίως Ἡρακλεῖ· ξύνοιδ' ὄρος | Παρθένιον, ἔνθα μητέρ' ὠδίνων ἐμὴν | ἔλυσεν Εἰλείθυια.* Buď tedy Euripides jiného podání při-

sešle na krajinu tegeiskou ránu morovou.[5]) Aleos pak tázaje se věštby na příčinu toho neštěstí zví, že svatyně Athenina jest poskvrněna. I dá prohlédnouti chrám a nalezne v něm pachole novorozené. Tím rozlícen jsa dá děcko pohoditi na pohoří *Παρθένιον* v tatáž místa, jež byla kdysi svědkem pohanění Augina.[6]) Zde, vypráví báje dále, smilovala se laňka nad opuštěným pacholetem a mlékem svým je krmila. Brzo však nalezli pastýři okolní dítko a slitovavše se vzali je a chovali u sebe davše mu jméno Telefos.[7]) Tak rostl mladistvý synek Herakleův v bezpečném útulku u pastýře, jehož za otce svého pokládal. Zatím však stihl matku jeho, nešťastnou Augu, přísný trest otce jejího, krále Alea.

Dal ji totiž Aleos schytralému mořskému lupičovi Naupliovi, synu Amymony a Poseidona,[8]) s rozkazem, aby ji vrhl do moře. Ve výkladu však o trestu Augy pověsti se rozcházejí.

---

držel se v tragoedii Auge a jiného v Telefu anebo Aristofanes zde — jako i jinde — přehání. Apollodor II, 7, 4 dí, že Auge *τεκοῦσα κρύφα τὸ βρέφος κατέθετο ἐν τῷ τεμένει τῆς Ἀθηνᾶς* a totéž opakuje III, 9, 1. Z Apollodora čerpal patrně Tzetzes, jenž v pozn. k Lykofronovi v. 206 dí: *ἥτις Αὔγη τὸ βρέφος ἐν τῷ τεμένει τῆς Ἀθηνᾶς ἔθετο.* Diodor IV, 33, 7 nn. vypráví, že Aleos spozorovav vinu Auginu a nevěře, že svůdcem jejím jest Herakles, dal ji Naupliovi utopit. Na cestě k Naupliovi prý Auge porodila na pohoří *Παρθένιον* pachole a ukryla je v houští. S tím srovnávají se Pausanias VIII, 48, 7, Alkidamas Odyss. §. 15 a 16, poněkud též Hyginus fab. 99.

[5]) Apollodor II, 7, 4 dí, že to byla rána morová (*λοιμῷ δὲ τῆς χώρας φθειρομένης*), ale III, 9, 1 vypravuje, že Athena seslala neúrodu (*ἀκάρπου τῆς γῆς μενούσης*). Tzetzes k Lykofron. v. 206 mluví též o moru (*λοιμοῦ δὲ κατασχόντος . .*). Snad u Euripida Auge frag. 269 N. *πόλις νοσοῦσα* = obec ranou morovou stižená, srovn. Sofokl. O. T. 636 *γῆς οὕτω νοσούσης.*

[6]) Srovn. Pausanias VIII, 47, 4: *ἔστι δὲ ἐν τοῖς πρὸς ἄρκτον τοῦ ναοῦ κρήνη, καὶ ἐπὶ ταύτῃ βιασθῆναι τῇ κρήνῃ φασὶν Αὔγην ὑπὸ Ἡρακλέους, οὐχ ὁμολογοῦντες Ἑκαταίῳ τὰ ἐς αὐτήν.* Z tohoto místa jakož i ze zprávy Pausaniovy VIII, 4, 9 patrno, že Pausanias ve výkladu báje této čerpal z Hekataia (*τῷ Ἑκαταίου λόγῳ . . .*). Srovn. i Ovid. Heroid. IX, 49 nn., kde píše Deianeira: non ego Partheniis temeratam vallibus Augen | nec referam partus . . . .

[7]) Dle jiné variace mythu, již zachoval Diodor IV, 33, 7 nn., nalezli sice pastýři Telefa v lese, ale darovali jej králi svému Korythovi, jenž chlapce *ὡς ἴδιον υἱὸν ἔτρεφε προσαγορεύσας Τήλεφον ἀπὸ τῆς τρεφούσης ἐλάφου.* Táž směšná etymologie jest u Apollodora II, 7, 4: *θηλὴν μὲν γὰρ ἀρτιτόκος ἔλαφος ὑπέσχεν αὐτῷ,* III. 9, 1 *θηλὴν ὑποσχούσης ἐλάφου Τήλεφος ἐκλήθη,* u Tzetza k Lykofr. v. 206: *θηλάζει δὲ τοῦτο ἔλαφος.* Hyginus fab. 99: Telephum, quoniam cerva nutrierat. Ostatně ještě Scheiffele v Pauly-ově Realencyklopaedie s. v. Telephus VI, 2, str. 1654 soudí, že Telefos souvisí etymologicky s *θηλάζειν* a *ἔλαφος* (!). Obyčejná báje, že Telefos vyrostl u pastýřů, je u Apollodora II, 7, 4 a III, 9, 1 a u Hygina fab. 99. Že Telefos byl laní kojen, o tom zmiňují se ještě Pausanias VIII, 48, 7; VIII, 54, 6, IX, 31, 2, Quint. Smyrn. VI, 135—142, Lukian de sacrificiis 5: *Ζεὺς ὑπ' αἰγὸς ἀνετράφη καθάπερ ὁ Τήλεφος ὑπ' ἐλάφου,* Moses Chosroenus u A. Maia k milánskému vyd. Eusebia str. 294.

[8]) O Naupliovi srovn. Preller, Griech. Myth. II³, 51, o lupičství jeho zmiňuje se Alkidamas Odyss. §. 13 (Blass). Úkol, který v naší

Dle jedněch totiž [9]) nevrhl Nauplios Augy do moře, nýbrž daroval ji Karům do Asie se plavícím, Karové pak prodali ji Teuthranovi, králi Mysův. Teuthras zamilovav se do sličné dívky pojal ji za manželku.

Zatím Telefos, jenž u pastýře vyrostl v jinocha, pátral všude po matce své a nemoha se jí dopátrati, otázal se věštby delfské, kde by nalezl matku svoji. Dáno mu v odpověď, aby se odebral do Mysie, tam že matku svoji nalezne. Telefos uposlechl, odebral se do Mysie a v královském sídle Teuthrantově nalezl v choti královĕ svoji matku. Teuthras pak nemaje potomků mužských, dal Telefovi dceru svou Argiopu za choť [10]) a po brzké potom smrti Teuthrantově stal se Telefos králem Mysie.

---

báji byl Naupliovi svěřen, nebyl jediný toho druhu. Také král Katreus odevzdal Naupliovi své dvě dcery, Aëropu a Klymenu, by je do moře hodil. Srovn. Sofokl. Aias v. 1295 nn. a schol. k tomuto místu. O Naupliovi jednala také tragoedie Sofokleova *Ναύπλιος πυρκαεύς* (*καταπλέων*). Látkou této tragoedie bylo vypravování, jak Nauplios Řeky vracející se od Troie za bouřné noci lstivě přilákal ohněm do skalisek u mysu Kafarea, by se pomstil za úkladné zavraždění syna svého Palameda. Řekové tu většinou utonuli, ti pak, kdož unikli a ku břehu plavali, byli od Nauplia zabiti. Srovn. Seneca Agamemnon 557—578 ed. Leo. Soudím, že Welcker, Griech. Tragoed. I, str. 184—191 právem se domnívá, že Nauplios *πυρκαεύς* a *N. καταπλέων* byla táž tragoedie a ne dvě tragoedie různé, jak soudili Brunck a Huschke, nyní také Nauck. Ze Sofokleova Nauplia zachovalo se 14 fragmentů, srovn. Nauck, Trag. Graec. frag. str. 177—180. Z fragmentů těch hlavně vyniká frag. 398. (u Naucka), kde však v 2. verši musí se asi čísti s Gomperzem *ἡμέρα φθάνει* místo rukopisného *εἶθ' ἑτέρα θανεῖν*, pak frag. 396. líčící zásluhy Palamedovy.

[9]) Diodor IV, 33, 9 nn. Apollodor II, 7, 4 a III, 9, 1 praví, že Nauplios přímo odevzdal Augu Teuthrantovi. S Apollodorem srovnávají se celkem Alkidamas Odyss. §. 16, jenž však vypravuje, že Telefos zároveň s matkou svou byl Teuthrantovi prodán, Auge stala se chotí, Telefos synem jeho, dal pak Teuthras Telefa Priamovi na vychování. Tzetzes k Lykofronovi v. 206 drží se Apollodora. Jiné podání zachoval Hyginus fab. 99: Ipsa autem Auge patrem suum timens profugit in Mysiam ad regem Teuthrantem, qui cum esset orbus liberis hanc pro filia habuit. Podivné jest, co vypravuje Moses Chosroenus na místě svrchu uvedeném: Iam Augeae pater stupro cognito excandescens Telephum . . . abici, Augeam autem abysso submergi mandavit. Interim Hercules ad eam regionem delatus deque re gesta sua ex anulo admonitus, et puerum ex se genitum eripuit et parentem ipsam ab instante mortis discrimine expedivit. Praeterea dicitur Teuthras ex oraculo Augeam deinde uxorem duxisse Telephumque in filii loco habuisse. Meineke, Fragm. comic. Graec. V, 1, str. 57 soudí, že snad Moses Chosroenus podává zde obsah komoedie Filylliovy *Αὔγη* nebo jiného komika, jenž tutéž látku spracoval.

[10]) Diodor IV, 33, 12. Ale Quint. Smyrn. VI, 135 a 136, Servius k Verg. Ecl. VI, 72 tvrdí, že choť Telefova byla Astyoche, sestra Priamova, dcera Laomedontova; schol. k Odysseji *α*, 520 a Dictys Cret. II, 5, že Astyoche byla dcerou Priamovou. Tzetzes pak čerpaje z Filostrata Her. str. 92 Boiss. tvrdí k Lykofr. 1249, Chiliad. XII, 951, Antehomer. 278 nn., že choť Telefova slula Hiera. Dle Hygina fab. 101 byla chotí Telefovou Laodike, dcera Priamova.

Jiné ne méně rozšířené podání [11]) báje bylo, že Nauplios uposlechl rozkazu Aleova a Augu spolu s novorozeným Telefem do skříně (*λάρναξ*) uzavřel a do moře hodil. Leč mocnou a ochrannou rukou Atheninou řízena jsouc skříně dostala se neporušená do ústí řeky Kaiku. Zde nalezli ji obyvatelé krajiny tamnější a otevřevše ji viděli dívku s pacholetem. I přivedli Augu s dítkem jejím před krále svého Teuthranta, jenž zamilovav si dívku neznámou učinil ji chotí svou, Telefa pak přijal za vlastního syna.

V jednom podání všechny báje bez výminky se shodují, totiž, že Telefos nalezl v Teuthrantovi svého druhého otce a že po smrti jeho nastoupil na vládu v Mysii. Jakožto mocný a slavený král Mysie požíval Telefos úplného štěstí po celou řadu let. Leč táž výprava Řeků, jež zničiti měla kvetoucí město Priamovo, stala se osudnou také pro Telefa. Když totiž Řekové odpluvše z Aulidy přistáli ku pobřeží asijskému v Mysii, domnívajíce se, že země ta jest již říše Priamova,[12]) jali se ji pleniti a páliti. Telefos zpraven byv o tomto řádění nepřátel kvapí s lidem svým na pomoc. Krutý boj strhne se, obě vojska bojují hrdinsky.[13]) Již padl značný počet Řeků rukou Telefovou, mezi nimi také hrdinný Thersandros,[14]) syn Polyneikův, a již zdálo se, jako by

---

[11]) Nejstarší spisovatel, jenž tuto zprávu podával, byl starý logograf Hekataios, jak dosvědčuje Pausanias VIII, 4, 9. Tato zpráva Pausaniova je 345. fragmentem Hekataiovým ve sbírce bratří Müllerů: Frag. histor. Graec. str. 27. Také Euripides přidržel se této variace mythu, jak svědčí Strabon XIII, 615 c. Pausanias VIII, 4, 9 vypravuje, že v Pergamu nad Kaikem okazoval se za jeho dob náhrobek (*μνῆμα*) Augy a popisuje náhrobek ten, VIII, 54, 6 pak vypráví, že Telefos měl zvláštní *τέμενος* v Arkadii na pohoří *Παρθένιον*, o čemž srov. Welcker, Griechische Götterlehre, III, str. 259.

[12]) Zajímavo jest, jak argumentuje vinař (*ἀμπελουργὸς*) u Filostrata Heroikos str. 82 vyd. Boissonade-ova, že Řekové věděli, že země, kterou plení, není Troia, nýbrž Mysie: 1. měli za vůdce cesty Kalchanta věštce, ten tedy věděl, kde jsou; 2. byli v Mysii pastýři, ti by jim byli řekli jméno země; 3. Odysseus a Menelaos byli již s poselstvím v Troji a znali území to. Spíše tedy zúmysla (*ἑκόντες*) Řekové Mysii plenili, slyšíce, že je lidnatá a bohatá; snad také báli se, že by Mysie sousedíc s Troiou pomáhala jí v boji.

[13]) O boji Telefově proti Řekům jednají Hyginus fab. 101, Dictys Cret. II, 1—4, Pausan. I, 4, 6. IX, 5, 14, Libanios Declam. díl III, str. 230 vyd. Dindorfova, schol. k Aristof. Oblakům v. 921, schol. Venet. A k Iliadě I, 59, Tzetzes k Lykofronovi v. 206 a 211, hlavně však Filostratos Heroikos str. 82—92 vyd. Boissonade-ova. Také „básník“ Tzetzes opěvuje boj Telefa s Řeky v Chiliadách VI, 660—665, Antehomer. 260—285. Srov. ještě Pind. Olymp. IX, 106 nn., Isthm. IV, 51, VII, 106 nn. ed. Christ, Anth. Palat. II, 657 a XI, 110 vyd. Jacobsova, Ovid. Met. XII, 111 nn.

[14]) Proklos v 1. knize své chrestomathie u Kinkla, Frag. epic. Graec. str. 18 a 19 (obsah kyklické básně Kypria). Pausanias IX, 5, 14. Filostratos Her. str. 84 jmenuje jako nejudatnější bojovníky z družiny Telefovy Haima, syna Areova, Helora a Aktaia, syny boha řeky Istru. Z Filostrata vzal tato jména Tzetzes Antehomer. 273 a 274: *Τήλεφος*

záhuba Řeků byla neodvratná, když přikvapil na bojiště Achilleus. Telefos spatřiv Achillea, jenž „v jasné zbroji své bohem býti se zdál,“ dal se na útěk, byl však Achilleem dohoněn a jedovatým kopím, jímž šlechetný Kentaur Cheiron zahynul, poraněn.[15]) Mysové potom rozprchli se, ale ani vítězství Řeků nebylo skvělé. Ztrativše množství bojovníků ustanovili se k návratu do Aulidy. Na moři však překvapeni byli velikou bouří, jež je na různé strany zahnala. Achilleus zahnán byv na ostrov Skyros, přijat byl pohostinně na dvoře krále Lykomeda,[16]) jiní dostali se do Aulidy, odkudž se do vlasti své navrátili.[17])

Zatím rána kopím Achilleovým Telefovi zasazená víc a více se jitřila.[18]) Všechny léky, jichž Telefos byl užil, minuly se účinkem.

αὐτὸς γὰρ καὶ Αἶμος, ἄναξ Ἀρείδης, | *πρὸς δ᾽ αὖ Ἕλωρός τ᾽ Ἀκταῖός τ᾽, Ἴστροιο γενέθλη* ... Filostratos ibid. str. 92 vypravuje, že také ženy Mysů jako Amazonky bojovaly koňmo proti Řekům majíce v čele svém královnu Hieru, choť Telefovu, která padla v boji rukou Nireovou. Také tento moment vzal Tzetzes z Filostrata, vykládaje v Chiliadách XII, 949—952 význam přísloví: *καὶ ἐπὶ Μυσοῖς θάμβος ἢ Ἱερὰ μαχομένη*, u něj však bojuje Hiera a družina její s vozů. Obšírněji ještě pěje Tzetzes o statečnosti a smrti Hieřině Antehomer. vv. 275—285.

[15]) Tzetzes k Lykofronovi v. 206—211 vypráví, že pádem Telefovým vinen byl Dionysos, jenž dal vyrůsti na bojišti vinné révě, ve které zapletl se Telefos a tak Achilleem byl dohoněn. Lykofron Alexandra v. 211—215 naráží temně na tuto báji: *ᾧ* (= Agamemnonovi) *θυμάτων πρόσπαιον ἐκτίνων χάριν* | *δαίμων Ἐνόρχης Φηγαλεὺς Φαυστήριος,* | *λέοντα θοίνης, ἴχνος ἐμπλέξας λύγοις,* | *σχήσει, τὸ μὴ πρόῤῥιζον αἰστῶσαι στάχυν* | *κείροντ᾽ ὀδόντι καὶ λαφυστίαις γνάθοις*, ibid. v. 1246, 1247: *Μυσῶν ἄνακτος, οὗ ποτ᾽ Οἰκουρὸς δόρυ* | *γνάμψει θέοινος, γυῖα συνδήσας λύγοις*. Tzetzes pokládá báji tu za allegorii a vykládá ji rationalisticky, že buď *κάτοινος ὢν* (!) *ὁ Τήλεφος ἢ ἀμπέλου κλάδοις ἐπισχεθεὶς τιτρώσκεται ὑπ᾽ Ἀχιλλέως*. Od toho, že k pádu přivedl (*ἔσφηλε*) Telefa, zván Dionysos *Σφάλτης* (Lykofron Alexandra v. 207). Dionysos učinil to dle Lykofrona za odměnu hojných obětí, které mu Agamemnon přinášel. Schol. Venet. A k Iliadě I, 59 zmiňuje se o hněvu Dionysa proti Telefovi: *ἐν δὲ τῷ τρέχειν ἐμπλακεὶς* (sc. *Τήλεφος*) *ἀμπέλου κλήματι τὸν μηρὸν τιτρώσκεται, νεμεσήσαντος αὐτῷ Διονύσου, ὅτι ἄρα ὑπὸ τούτου τῶν τιμῶν ἀφήρητο*. Snad tuto báji znal již Pindar Isthm. VII, 106 nn.: *Ἀχιλέος·* | *ὃ καὶ Μύσιον ἀμπελόεν* | *αἵμαξε Τηλέφου μέλανι ῥαίνων φόνῳ πεδίον*.

[16]) Nejstarší zmínka o tom byla v eposu kyklickém *Ἰλιὰς μικρά*; srovn. 4. fragm. z básně té u Kinkla, Epic. Graec. frag. díl I. str. 40: *Πηλείδην δ᾽ Ἀχιλῆα φέρε Σκῦρόνδε θύελλα,* | *ἔνθ᾽ ὅ γ᾽ ἐς ἀργαλέον λιμέν᾽ ἵκετο νυκτὸς ἐκείνης*. Verše ty zachoval schol. Ven. (B) k Iliadě *T*, 326: *ὁ δὲ τὴν μικρὰν Ἰλιάδα γράψας* (*φησὶν*) *ἀναζευγνύντα αὐτὸν* (sc. *τὸν Ἀχιλλέα*) *ἀπὸ Τηλέφου προσορμισθῆναι ἐκεῖ* a pak následuje frag. 4. Také kyklické epos Kypria jednalo o příchodu Achillea na Skyros, srv. Kinkel op. cit. str. 19.

[17]) Proklos v 1. knize Chrestomathie u Kinkla str. 19, Strabon I, 10, Libanios Declam. díl III, str. 280 ed. Dindorf, Dictys Cret. II, 1—7.

[18]) Anth. Palat. díl II. str. 657 Jacobs: *νῦν ὀλοὸν μηρῷ κεύθων βάρος οἷα λιπόπνους* | *τήκεται, ἐμψύχῳ σαρκὶ συνελκόμενος*. Také vypravování Hyginovo fab. 101 o ráně Telefově má ráz básnický: Ex quo vulnere cum in dies taetro cruciatu angeretur, petit sortem .... Výraz taetro cruciatu jest patrně vzat z nějaké tragoedie (z Enniova nebo spíše

Posléze hroznými mukami jsa trápen poslal Telefos do Delf otázat se věštího Apollona, co by jej vyléčilo. I dána mu věštba: *ὁ τρώσας καὶ ἰάσεται.*[19])

Touto věštbou veden jsa Telefos vydal se na cestu do Argos, kde právě bohatýrové řečtí byli shromážděni radíce se o další výpravě proti Troji, mezi nimi byl také Achilleus.[20]) Achilleus uposlechl věštby a to tím spíše, jelikož Telefos slíbil, že bude vůdcem výpravy Řeků proti Troji.[21]) A tak vyhojil Achilleus ránu Telefovu týmže kopím, kterým mu ji byl zasadil.[22]) Telefos pak vyplnil slib svůj a okázav Řekům cesty, jimiž by se bráti měli, navrátil se do Mysie.

Acciova Telefa?), aspoň taeter i cruciatus jsou výrazy u tragiků římských a hlavně u Accia oblíbené, srovn. Accius frag. v. 553 Ribbeck: venae .... taetros cruciatus cient, Accius v. 615 vestitus taeter, 374 taetra veste, 606 vulnere taetro, 33 taetra ad saxa, 556 haec taetritudo mea. Že sloh Hyginův často upomíná na tragoedie římské, ze kterých spisovatel čerpal, poznal již Moric Schmidt a sebral těchto reminiscencí značný počet v úvodu svého vydání Hygina, nešetře však mnohdy pravé míry. Ve slohu Apollodorově podobným způsobem shledává stopy tragiků řeckých nejnověji Maxmilian Mayer v časopise Hermes, 1885, 1. seš. str. 112, pozn. 1.

[19]) Schol. k Aristof. Oblakům v. 921, Libanios III, 230, Lukian Nigrinos 38, Hyginus fab. 101, Dictys Cret. II, 10. Na tuto věštbu vztahuje se také známý něžný epigramm v Anthologii Palatinské: *Τήλεφον ὁ τρώσας καὶ ἀκέσσατο· μὴ σύγε κούρη | εἰς ἐμὲ δυσμενέων γίνεο πικροτέρη.*

[20]) Že Telefos odebral se do Argu k Agamemnonovi, tvrdí Proklos v 1. knize své Chrestomathie vypravuje obsah Kyprií, Kinkel str. 19, Libanios III, 230, Schol. Venet. A k Iliadě I, 59, Hyginus fab. 101, Dictys II, 10. Neurčitá a zmatená jest zpráva scholiasty k Aristof. Oblakům v. 921: *Ἀχιλλεὺς .... τῆς Πυθίας ὁ τρώσας ἰάσεται ἀνελούσης παραγενόμενον* (sc. *Τήλεφον*) *εἰς Θετταλίαν τῷ χρησμῷ πεισθεὶς θεραπείας ἠξίωσε.* Dle této zprávy neúčastnil se Achilleus ještě výpravy proti Troji a proto nucen byl Telefos ve vlasti jeho jej vyhledati. — Že Telefos v rouchu žebráckém do Argu se ubíral, aby nebyl od nepřátel svých poznán, bylo výmyslem Euripidovým; srovn. O. Ribbeck: Die römische Tragödie str. 105. Euripides chtěl tím po způsobu svém vzbuditi soucit pro reka svého v srdcích diváků.

[21]) Proklos v 1. knize chrestomathie podávaje obsah Kyprií: *ἔπειτα Τήλεφον κατὰ μαντείαν παραγενόμενον εἰς Ἄργος ἰᾶται Ἀχιλλεὺς ὡς ἡγεμόνα γενησόμενον τοῦ ἐπ' Ἴλιον πλοῦ*, Kinkel str. 19. Libanios III, 230: *τῶν ἀλγηδόνων παύεται* (*Τήλεφος*) *ταῖς ναυσὶν ὁμολογήσας ἡγήσεσθαι. καὶ γίνεται τῆς ἰατρείας μισθὸς ἡ τῆς ἀγνοίας τῶν τόπων ἀπαλλαγή.* Srovn. též schol. k Iliadě I, 59.

[22]) Horat. Epod. 17, 8—10, Ovid. Remed. amor. 47 a 48, Met. XII, 112, Trist. V, 2, 15 nn., Seneca Troades 215—218 ed. Leo, Claudianus carm. 39, 48. Skepticky praví Plinius Nat. hist. XXV, 5, sect. 19: Invenit et Achilles discipulus Chironis qua volneribus mederetur. quae ob id Achilleos vocatur. hac sanasse Telephum dicitur. ali primum aeruginem invenisse utilissimam emplastris, ideoque pingitur ex cuspide decutiens eam gladio in volnus Telephi. XXXIV, 15, sect. 45: est et robigo ipsa in remediis, et sic proditur Telephum sanasse Achilles, sive id aerea sive ferrea cuspide fecit. ita certe pingitur ex ea decutiens gladio.

O původním významu Augy a Telefa jednati není úkolem našim; tolik však dovoleno budiž nám podotknouti, že již jméno samo svědčí, že Auge není nic jiného nežli personifikace zářícího světla luny, syn pak její Telefos že personifikuje světlo hvězdy jitřenky.[23])

Mythos o Telefovi tak rozmanitý a hojný byl oblíbenou látkou básníků řeckých a již od dob nejstarších shledáváme u nich zmínky, reflexe a reminiscence na tuto báji.

Pěvci Iliady a Odysseie neznali snad ještě mythu o Telefovi nebo znajíce jej, neměli příležitosti zmíniti se o něm; vůbec jméno Telefos direktně ani v Iliadě ani v Odysseji nepřichází. Pouze na jednom místě Odysseie[24]) skrývá se jméno Telefovo v patronymiku *Τηλεφίδης*. Z toho místa Odysseie vysvítá, že básník věděl, že Telefos byl králem Mysie, ježto připomíná se tu kmen Keteiů (*Κήτειοι*) v Mysii sídlících jakožto ozbrojená družina Telefova syna Eurypyla.

První básní, která obšírně vykládala o Telefovi, jeho poranění a vyhojení, bylo nejslavnější epos kyklické Kypria. Že skladatel básně této opěval osudy Telefovy, vysvítá ze zprávy grammatika Prokla, jenž v chrestomathii své podávaje obsah slavného tohoto eposu vypravuje o bitvě Telefově s Řeky, poranění jeho Achilleem a vyhojení rány té původcem samým v Argu.[25]) Bohužel nezachoval se nám právě z této části Kyprií žádný fragment, z něhož bychom souditi mohli, jak asi básník v jednotlivostech mythus tento spracoval. Ztráty té tím více jest želeti, poněvadž velmi pravdě se podobá, že Euripides látku ku svému Telefu právě z Kyprií čerpal, jako vůbec Euripides rád látky ku dramatům svým z Kyprií vybíral.[26])

Z poesie epické přešel mythos o Telefovi do poesie dramatické a zde pěstován byl s horlivostí velikou. Všichni tři mistři a nesmrtelní skladatelé tragoedií, Aischylos, Sofokles, Euripides, mimo to i mnozí z pozdějších tragiků (na př. Agathon, Moschion)

---

[23]) Creuzer: Symbolik und Mythologie, díl II. str. 780, 781, Preller, Griechische Mythologie II³ str. 240, 241, Schirmer v Roscherově Ausführl. Lexikon der griech. und röm. Mythologie, seš. 5, str. 731.

[24]) Odysseia λ 519. Zde táže se Achilleus Odyssea v podsvětí na syna svého Neoptolema, načež Odysseus chválí Neoptolemovu statečnost, vypráví, že mnoho troiských vojínů zabil a mezi nimi také spojence Troiův, Telefovce Eurypyla. První báseň, která činy Eurypylovy oslavovala, byla *Ἰλιὰς μικρά*, aspoň Proklos vyprávěje obsah tohoto eposu kyklického praví: *Εὐρύπυλος δὲ ὁ Τηλέφου ἐπίκουρος τοῖς Τρωσὶ παραγίνεται, καὶ ἀριστεύοντα αὐτὸν ἀποκτείνει Νεοπτόλεμος*, Kinkel str. 37. Z básníků nám zachovaných opěvuje hrdinství Eurypylovo Quintus Smyrnský v 6. a 7. zpěvu své básně, smrt jeho VIII, 199 nn., Tzetzes Posthomerica vv. 518—522, 558—565.

[25]) Kinkel: Epicorum Graecorum fragmenta, díl I. str. 18 a 19.

[26]) Tak na př. dojista čerpal Euripides z Kyprií látku ku svému Alexandru, Palamedu, Ifigeneii v Aulidě, k tragoedii *Σκύριαι* (Achilleus na dvoře Lykomedově), ku Protesilaovi atd.

spracovali látku tuto, jež ovšem mnohými rysy svými básníky dramatické k sobě vábiti musila.

V následujícím pokusíme se obšírněji pojednati o způsobu, kterým spracovali mythos o Telefovi Aischylos a Sofokles; o Telefu Euripidově jednati bylo by nyní po důkladných monografiích Geelově a Beckově [27]) zbytečno.

II.

Báje o Telefovi u Aischyla. [28])

V seznamu dramat Aischylových zachovaly se tituly dvou tragoedií, jež za předmět měly báji o Telefovi, Mysové a Telefos. Z obou těchto tragoedií Aischylových nezachovalo se nám skoro nic, o žádné z těchto tragoedií nepodávají nám staří spisovatelé nějaké závažnější a obšírnější zprávy. To, jakož i podobná tomu analogie u Sofoklea, jehož tragoedie o Telefovi hned *Τήλεφος* hned *Μυσοὶ* se cituje, přiměla Heyne-ho [29]) k tomu mínění, že Telefos a Mysové byla jedna toliko tragoedie. Avšak mínění Heyne-ovo nedošlo, jak soudím, právem žádného souhlasu. Nebo důvod nejzávažnější proti Heyne-ovi jest zajisté starý seznam tragoedií Aischylových, kde výslovně *Τήλεφος* a *Μυσοὶ* zvlášť se kladou, Fotios, Suidas a Stefanus Byzantský výslovně citují tragoedii *Μυσοί*, naproti tomu Platon, Clemens Alexandrijský a Hesychios výslovně citují tragoedii *Τήλεφος*, a že konečně ku dvěma tragoediím o Telefovi Aischylos měl s dostatek látky, to vysvítá zřejmě z bohatosti mythu, jak jsme jej svrchu naznačili. Ovšem nelze podrobně určiti, jaký byl obsah těchto tragoedií Aischylových, o nichž nyní zvláště pojednáme.

a) *Μυσοί.*

Telefos zabil v Tegeji bratry matky své Augy, Hippothoa a Nerea, z příčiny nám neznámé (Hyginus fab. 244). Chtěje tohoto poskvrnění vraždou sprostěn býti, tázal se bez pochyby věštby, kdo by jej očistil. Dáno mu za odpověď, že v řece Kaiku v Mysii dostane se mu prvním knězem žádoucí očisty. Telefos uposlechl věštby té, odebral se do Mysie nemluvě po celou cestu

---

[27]) Jacob Geel: De Euripidis Telepho, otištěno v Commentationes Latinae instituti Reg. Belgici, vol. IV. 1830. Beck: Telephos. Versuch einer Nachdichtung der gleichnamigen Tragoedie des Euripides mit Einleitung und Anmerkungen (Blätter für das bayrische Gymnasialschulwesen, svazek V, 1869, str. 324—366).

[28]) Welcker: Die aeschylische Trilogie Prometheus und die Kabirenweihe zu Lemnos, I. díl, str. 562—563, Die griechischen Tragoedien etc. I. díl, str. 31—32, 53—57.

[29]) Heyne v poznamenání k Apollodorovi str. 268.

ani slova, jak to obyčejem bylo vrahů, kteří chtěli býti očistěni, v řece pak Kaiku byla vina jeho smyta.

Tolik pouze možno souditi o obsahu tragoedie Aischylovy. Děj tento zdá se ovšem velmi chudým a málo dramaticky zauzleným, avšak při známé jednoduchosti tragoedií Aischylových nesmí nás to překvapiti. Možno ovšem a také pravděpodobno jest, že Aischylos v tragoedii svou přijal ještě některé jiné rysy a motivy nám nyní již neznámé; tak na př. Hartung soudil, že v tragoedii této Telefos nalezl matku svou a že Teuthras ustanovil jej svým nástupcem. Moment tento velmi jest pozoruhodný a zajisté bylo by to dramaticky účinné a Aischyla hodné, kdyby byl Telefos hledaje očisty v řece Kaiku nejenom smytí viny své, nýbrž ještě matku dlouho hledanou nalezl.

Že věštba kázala Telefovi, by hledal spásy v řece Kaiku v Mysii, to, jak se zdá, vychází z toho na jevo, že by byl Telefos dojista nešel za očistou až do Mysie, nýbrž někde blíže by si ji byl hleděl opatřiti. Že pak Telefos vskutku šel z Tegeie do Mysie, vysvítá z Aristotelovy Poetiky hlava 24. p. 1460 a 32: ὥσπερ .. *ἐν Μυσοῖς ὁ ἄφωνος ἐκ Τεγέας εἰς τὴν Μυσίαν ἥκων*. Zde patrně *ὁ ἄφωνος* není nikdo jiný než Telefos, neboť, jak svrchu bylo podotčeno, nesměl nikdo, kdo vraždou byl poskvrněn, dříve promluviti, až byl poskvrny této očistou sprostěn.[30]) K tomu přistupuje ještě to, že dva básníci střední komoedie, Alexis a Amfis, zřejmě Telefovu němotu parodovali,[31]) a dále že slova *ἐκ Τεγέας εἰς τὴν Μυσίαν ἥκων* na nikoho se nehodí než na Telefa.

Jiná otázka a otázka to velmi důležitá týká se toho, který básník míněn jest v Aristotelově Poetice na místě svrchu uvedeném. Aristoteles totiž na místě tom nejmenuje básníka i mohla by se slova jeho vztahovati k Aischylovi i Sofokleovi. Zníť pak důležité toto místo Aristotelovo úplně takto: *Προαιρεῖσθαί τε δεῖ ἀδύνατα εἰκότα μᾶλλον ἢ δυνατὰ ἀπίθανα· τούς τε λόγους μὴ συνίστασθαι ἐκ μερῶν ἀλόγων, ἀλλὰ μάλιστα μὲν*

---

30) V Aischylových Eumenidách v. 447 nn. praví Orestes k Atheně: τεκμήριον *δὲ τῶνδέ σοι λέξω μέγα· | ἄφθογγον εἶναι τὸν παλαμναῖον* νόμος, | *ἔς τ' ἂν πρὸς ἀνδρὸς αἵματος καθαρσίου | σφαγαὶ καθαιμάξωσι* νεοθήλου *βοτοῦ*. Srovn. Euripides frag. incerta 996 Nauck: *τί σιγᾷς;* μῶν *φόνον τιν' εἰργάσω*; a schol. k Aisch. Eum. v. 272. Woldemar Ribbeck: Die Acharner des Aristophanes, str. 269 pozn. 3.

31) Amfis ve frag. 1. z komoedie *Πλάνος* (Meineke, Frag. comic. Graec. III, str. 313) posmívá se nevrlému prodavači ryb, jejž když se někdo optá na cenu ryby: *ἔκυψεν ὥσπερ Τήλεφος | πρῶτον σιωπῇ (καὶ* δικαίως *τοῦτό γε· | ἅπαντες ἀνδροφόνοι γάρ εἰσιν ἑνὶ λόγῳ)* .... Alexis 1. frag. z komoedie *Παράσιτος* (Meineke III, 467): *δειπνεῖ δ' ἄφωνος* Τήλεφος, *νεύων μόνον | πρὸς τοὺς ἐπερωτῶντάς τι* .... Parodie tato vztahuje se nejspíše ku dramatu Aischylovu, nebo ve tragoedii Euripidově nebyl Telefos *ἄφωνος*, nýbrž naopak *στωμύλος, δεινὸς λέγειν* (Aristof. Acharn. 429), v dramatě Sofokleově pak, jak níže ukážeme, mluvil nejspíše Telefos již i před očistou.

μηδὲν ἔχειν ἄλογον, εἰ δὲ μή, ἔξω τοῦ μυθεύματος, ὥσπε Οἰδίπους τὸ μὴ εἰδέναι πῶς ὁ Λάιος ἀπέθανεν, ἀλλὰ μὴ ἐ τῷ δράματι, ὥσπερ ἐν Ἠλέκτρᾳ οἱ τὰ Πύθια ἀπαγγέλλοντε ἢ ἐν Μυσοῖς ὁ ἄφωνος ἐκ Τεγέας εἰς τὴν Μυσίαν ἥκων.

Aischylos i Sofokles napsali drama *Μυσοί*, i mohlo by s místo Aristotelovo k oběma básníkům vztahovati. Na první po hled zdá se, že spíše Sofokles tu Aristotelem míněn, a sice proto že Aristoteles před tím uváděl za příklad Sofokleovu tragoedi *Νίπτρα* (či *Ὀδυσσεὺς ἀκανθοπλήξ*), pak mluví o Sofokleov Oidipu králi, o Sofokleově Elektře a tudy zdá se přirozeno, ž míněna jest zde tragoedie Sofokleova. Toto mínění také prones Theodor Bergk (de frag. Sophocl. str. 20). Naproti tomu tvrdi již Tyrwhitt v poznamenání k místu Aristotelovu a po něn Welcker, G. Hermann, Dindorf, Ahrens, Hartung, W. Ribbeck Nauck a jiní, že místo Aristotelovo vztahuje se k Aischylovi a zdá se, že právem tak soudili.

Z fragmentu tragoedie Aischylovy *Μυσοὶ* vysvítá zajisté, ž v tragoedii té v prologu nemluvil Telefos, nýbrž jeho sluha o čemž obšírněji pojednáme níže. To ovšem hodí se výborn k udání Aristotelovu, že Telefos *ἄφωνος* přišel do Mysie. Na proti tomu zdá se, že v tragoedii Sofokleově mluvil Telefos hne ze začátku, dříve než byl ještě od viny své očištěn, jak níž ukážeme. Dovolává-li se dále Bergk toho, že Aristoteles dřív mluvil o Sofokleových tragoediích a že tedy jest nepřirozeno, ab přešel potom k Aischylovi nejmenuje jej výslovně, možno na t odvětiti, že Aristoteles i jindy cituje tragoedie různých básník a nejmenuje vždy výslovně skladatele, tak že se zdá, jako by všechna ta dramata byla plodem jediného básníka, kterého dříve jmenoval. Takováto nedůkladnost musí se Aristotelovi vskutku za výtku položiti. Za příklad uvádíme toto:

V Poetice hl. 14. p. 1453 b 31 Aristoteles mluví o Astydamantově tragoedii *Ἀλκμαίων* a pokračuje *ἢ ὁ Τηλέγονος ὁ ἐν τῷ τραυματίᾳ Ὀδυσσεῖ.*

Poslední tato slova vztahují se na Sofokleovu tragoedii *Νίπτρα* a přece není tu Sofokles jmenován výslovně, tak že by zdáti se mohlo, jako by ta druhá tragoedie byla také Astydamantova.

Posléze dá se proti mínění Bergkovu také to uvésti, že Aristoteles vskutku spíše mohl kárati Aischyla ve příčině *μερῶν ἀλόγων* nežli Sofoklea a že sám Aristofanes kárá miláčka svého Aischyla,[32]) že uváděl na scénu osoby, které po dlouhou dobu ani slova nepromluví.

Po těchto všeobecných poznámkách přistupujeme ku fragmentům samým, jichž bohužel zachoval se nám počet velmi skrovný.

---

[32]) Žáby vv. 911—913, 919 a 920, 923—925. Srov. nejnověji Hermes, 18. ročník str. 482 nn. a Th. Bergk, Griechische Literaturgeschichte, díl III, str. 347 a pozn. 179.

Tragoedie *Μυσοὶ* počínala snad veršem (frag. 139):

ἰὼ Κάικε Μύσιαί τ᾽ ἐπιρροαί.

Verš tento zachovali Strabon a Macrobius,[33]) avšak Strabon rádí jej jako fragment z Aischylových Myrmidonů, pravě: *ῥεῖ ᾽ ἐκ τοῦ Τήμνου ποταμὸς Μύσιος ἐμβάλλων εἰς τὸν Κάικον ὸ ταῖς πηγαῖς αὐτοῦ, ἀφ᾽ οὗ δέχονταί τινες εἰπεῖν Αἰσχύον κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ ἐν Μυρμιδόσι προλόγου· ἰὼ Κάικε ύσιαί τ᾽ ἐπιρροαί.* Macrobius pak všeobecně praví, že jsou to ova Aischylova, nejmenuje však tragoedie, ze které jsou. Gottied Hermann pokusil se výrok Strabonův hájiti[34]) a položil kutku fragment, jejž Strabon a Macrobius uvádějí, do Myrmionů. Soudil totiž Hermann, že slova Strabonova *κατὰ τὴν εἰσολὴν τοῦ προλόγου* neznamenají, že verš ten byl na počátku elé tragoedie, to prý by byl Strabon vyjádřil slovy *ἐν ἀρχῇ*, ýbrž slova ta byla prý první slova iambické partie hercovy (Herann asi soudil dle toho, že tragoedie počínala partií lyrickou, o níž teprve přišla tato slova), dále pak soudil Hermann, že bsah slov těch byl tento: „Optabat fortasse Achilles, ut in Mysia ad Caicum amnem substitisset nec comitatus ad Troiam esset exercitum Graecorum."

Co se týká první části tvrzení Hermannova, nezdá se býti rgumentace jeho podstatnou. Že Strabon mohl užiti výrazu *εἰσολή* o počátku tragoedie (resp. prologu), toho četné doklady odává mluva scholiastů. Scholiasté se zvláštní zálibou užívají výazů *εἰσβολή*, *εἴσθεσις* a p. místo *ἀρχή*, srov. schol. k Aristof. abám v. 1., Thesmof. 1065, *εἴσθεσις* schol. k Žab. 1023, charn. 565, a j. K tomu přistupuje, že apostrofa na proudy eky nějaké dobře se hodí na počátek tragoedie. Srovnati možno očátky těchto tragoedií:

Euripides Helena:

Νείλου μὲν αἵδε καλλιπάρθενοι ῥοαί,
ὃς ἀντὶ δίας ψακάδος Αἰγύπτου πέδον
λευκῆς τακείσης χιόνος ὑγραίνει γύας.

Euripides Elektra:

Ὦ γῆς παλαιὸν Ἄργος, Ἰνάχου ῥοαί.

Z Aischyla možno uvésti za příklad frag. 245:

Σπερχειὲ ποταμὲ βούνομοί τ᾽ ἐπιστροφαί.

---

[33]) Strabon XIII, p. 616, Macrobius Saturn. V, 20, 16. Také schol. Hefaistionovi p. 163 ed. Gaisford zachoval tato slova, neuvádí však ni basníka ani tragoedie. — Zlomky tragiků řeckých citujeme dle sbírky auckovy (Tragicorum Graecorum fragmenta).

[34]) Hermann ve svém vydání Aischyla v 2. díle v poznamenání frag. 135.

Že tento verš byl začátkem Aischylova Filokteta, jest prot pravděpodobno, že Euripides cituje u Aristofana Žáby v. 138 začátek tragoedie Medeie, Aischylos pak odpovídá mu veršen 1383. Zdá se tudíž býti přirozeno, že Aischylos také cituje za čátek tragoedie své.

K těmto příkladům snad mohl by se přičísti ještě Sofokle frag. inc. 825:

ὦ γῆ Φεραία, χαῖρε, σύγγονόν θ᾽ ὕδωρ
Ὑπέρεια κρήνη, νᾶμα θεοφιλέστατον.

Aspoň možno jest, že těmito verši začínala také nějak tragoedie.

Ale ovšem mínění Hermannovo, že by byla tragoedie po čínala partií lyrickou (chorem) a po té teprve že následoval iambická partie hercova, ze které pochází frag. 139., nedá s ani vyvrátiti ani dokázati. Ze zachovaných sedmi tragoedi Aischylových počínají dvě sborem, totiž Hiketidy a Peršané, za chované tragoedie Sofokleovy počínají vesměs iambickou parti hercovou. Z osmnácti tragoedií Euripidových počíná pouze Ifigenei Aulidská lyrickým dialogem, po kterém přichází iambický prolog Také tragoedie Rhesos neprávem Euripidovi přičítaná počín lyrickým dialogem. Ovšem také o některých ztracených dramatecl lze dokázati, že počínala partií lyrickou nebo zpěvem sborovým Analogie tedy pro mínění Hermannovo lze uvésti. Přece vša klonil bych se spíše k mínění Welckrovu, že Mysové počínal prologem hercovým, ježto takovýto začátek tragoedie byl u tragik řeckých obyčejný a skoro pravidlem. Dokud není tedy zřejmé svědectvím starých dokázáno, že tragoedie počínala sborem, jest radno přijati prolog iambický.

Že frag. 139. je z Aischylových Mysů a ne z Myrmidonů, poznal již Pauw, po něm Buttler, Schütz, Dindorf, nejdůrazněji však vyvrátil mínění Hermannovo Welcker.[35]) Mínění Welckrova drží se Ahrens v pařížském vydání Aischyla, Hartung ve svém vydání, Nauck ve sbírce fragmentů řeckých tragiků a j. Welcker právem namítá proti hypothesi Hermannově, že prý slovy těmi snad přál si Achilleus, aby býval raději zůstal ve krajinách u řeky Kaiku a netáhl s Řeky, že ani Achilleus ve krajinách těch dél nikdy neprodléval, ježto byli Řekové bitvou s Telefem svedeno tak seslabeni, že se vrátiti musili z Asie; nemohl si tedy Achilleu přáti, by v těch krajích dlel, které sotva byl poznal.[36]) K tom

---

[35]) Welcker v Zimmermannově Zeitschrift für die Alterthums wissenschaft, 1835, sloupec 1094—1096. Později dal Welcker tuto sta otisknouti ve slavném díle svém: Die griech. Tragoedien str. 54 nn.

[36]) Dle podání všech spisovatelů Řekové po bitvě s Telefem ihned odpluli z Asie, pouze Dictys II, 5 nn. vypráví, že se Řekové prostřed nictvím Tlepolema, Antifa a Fidippa s Telefem smířili a že jej (Telefa bohatýrové řečtí, mezi nimi Achilles, v paláci jeho navštívili.

přistupuje dále, že Achilleus na počátku tragoedie Myrmidones hrál, jak ze svědectví starých víme,[37]) v kostky a že tudy při hře v kostky nemohl býti naladěn k řeči tak pathetické, jakou Hermann předpokládá.

Důležité též svědectví proti mínění Hermannovu jest i to, že tragoedie Myrmidones počínala anapaesty ustrašených Myrmidonů,[38]) dle svědectví však Strabonova má býti iambický verš ὦ *Κάικε* . . . počátkem prologu této tragoedie. Ostatně mohl také Welcker namítati, proč by vlastně měl Achilleus tak toužiti po řece Kaiku? Potkalo jej snad v Mysii něco tak milého? Snad krvavý onen boj s Telefem, v němž padlo mnoho bohatýrů řeckých a jenž na čas síly vojska hellenského úplně zlomil?

Po těchto poznámkách přistoupíme k výkladu zachovaných úlomků.

Slova ve frag. 139. obsahují apostrofu na řeku Kaikos. Kdo slova ta v prologu pronesl, jest patrno: nemohl to býti nikdo jiný než sluha Telefův, ježto Telefos, jak svrchu bylo vyloženo, zpočátku mluviti nesměl a také vskutku nemluvil. Věrný sluha spatřiv po dlouhém bloudění proudy řeky Kaiku propuká tu v radostný výkřik. Souvislost tohoto verše s následujícím mohla býti asi tato: Vítej proude řeky Kaiku, k němuž spějeme z dálné vlasti!

Druhý fragment z tragoedie Mysové jest frag. 140:

ποταμοῦ Καΐκου χαῖρε πρῶτος ὀργεών,
εὐχαῖς δὲ σώζοις δεσπότας παιωνίαις.

Fragment tento zachovali Fotios, Suidas a Harpokration[39]) vykládajíce slovo *ὀργεὼν* etymologiemi rozličnými.[40]) Jak patrno, mluví slova ta sluha Telefův a sice k prvnímu knězi řeky Kaiku prose jej, aby pána jeho očistil modlitbou svou a bezpochyby také vodou říčnou od poskvrny zločinu. Kde slova ta sluha Telefův promluvil, jest ovšem nesnadno určiti. Možno, že slova ta byla hned

---

[37]) Aristof. Žáby v. 1400: *βέβληκ' Ἀχιλλεὺς δύο κύβω καὶ τέτταρα,* k čemuž dodává scholiasta: *ἐκ Μυρμιδόνων· πεποίηκε γὰρ αὐτοὺς κυβεύοντας.*

[38]) Aischylos Myrmidones frag. 127:

τάδε μὲν λεύσσεις, φαίδιμ' Ἀχιλλεῦ,
δοριλυμάντους Δαναῶν μόχθους
οὓς . . . εἴσω κλισίας.

První verš cituje Aristofanes v Žabách v. 992, a scholiasta dodává k tomu výslovně: *ἔστι δὲ ἀρχὴ αὕτη Μυρμιδόνων Αἰσχύλου.* Totéž tvrdí Harpokration p. 159, 8.

[39]) Fotios Lex. p. 344, 19, Suidas s. v. *ὀργεῶνες,* Harpokration p. 139, 4 uvádí, že slovo *ὀργεῶνες* ve smyslu *ἱερεῖς* přichází kdesi u Antimacha a v Aischylových Mysech.

[40]) Harpokration: *ὀργεῶνες δέ εἰσιν οἱ ἐπὶ τιμῇ θεῶν ἢ ἡρώων συνιόντες· ὀργάζειν γάρ ἐστι τὸ θύειν καὶ τὰ νομιζόμενα δρᾶν* (*δρᾶν* Stanley, rukopisy *ὁρᾶν*) *ἤτοι παρὰ τὸ ὀρέγειν τὼ χεῖρε ἢ παρὰ τὰ ὄργια ἢ διὰ τὸ ἐν ταῖς ὀργάσι καὶ τοῖς ἄλσεσι τὰ ἱερὰ δρᾶν.* O těchto *ὀργεῶνες* důkladně pojednal Karel Bedřich Hermann: Lehrbuch der gottesdienstlichen Alterthümer der Griechen² §. 7. pozn. 6.

v prologu nedaleko po slovech *ἰὼ Κάικε* . . . a že sluha Telefů pronesl je spatřiv blížiti se velekněze; možno však také jest, ž jsou verše ty z další partie tragoedie, snad z počátku prvníh epeisodia. Avšak první domněnka, již pronesl Welcker, zdá se bý pravděpodobnější. Tu by pak ovšem bylo třeba souditi, že prolo tragoedie byl dialogicky složen, poněvadž asi kněz na tato pro sebná slova sluhy Telefova odpověděl a tázal se, odkud cizinc přichází, co jest účelem jich cesty, jaká jest vina Telefova a p Telefos byl by zatím *κωφὸν πρόσωπον*. Tak obdrželi bychom pro tragoedii naši velmi vhodnou a přirozenou exposici. Že tra goedie řecké častěji měly prolog dialogický, jest známo; z Aischy lových tragoedií patří sem prolog Promethea, Sedmi proti Thebán a Eumenid.

Ovšem Hartung vykazuje fragmentu našemu místo jiné. Soud totiž, že slova tato jsou slova chorého krále Mysie, Teuthranta jenž hledá u kněží léků proti své chorobě. Toto mínění jest ovšem docela pravdě nepodobné a nevkusné. Zakládá se předně na hy pothesi zcela libovolné, neb odkud ví Hartung, že Teuthras vůbec vystoupil v této tragoedii? Odkud čerpal zprávy o chorobě Teu thrantově? Proti mínění Hartungovu dlužno také uvésti, že ne smíme Aischylovi imputovati, že by byl uváděl na jeviště rek nemocné, kteří hledají léku proti chorobě své v prostředcích ná boženských — docela jiného druhu bylo ovšem uvedení chorého Filokteta na jeviště. Něco podobného nebylo nikdy látkou tragoedie Aischylovy.

Naproti tomu hodí se fragment náš výborně na Telefa a sluhu jeho. Telefos nemohl mluviti jsa vraždou poskvrněn, proto mluví za něho sluha a prosí kněze o pomoc. Daleko přirozenější jest také, když Telefos hledá očisty v řece[41]) než když nemocný Teuthras hledá léku proti chorobě své u kněze.

Třetí fragment z Mysů jest pouze jediné slovo: *Οἶος* (frag. 141), zachované u Stefana Byzantského p. 487, 5 s poznámkou: *πολίχνιον Τεγέας· Αἰσχύλος Μυσοῖς*. Jest zde tedy jménem uvedeno tegeiské městečko Oios (neb Oion). Zdá se mi býti pravděpodobným, že městečko to bylo jmenováno v řeči nějaké (snad Telefova sluhy nebo Telefa samého, když byl již očistěn), v níž byla řeč o vraždě, kterou Telefos na strýcích svých spáchal; možno dokonce, že vražda sama udála se v tomto městečku, aspoň staří spisovatelé neuvádějí výslovně místa vraždy jmenujíce pouze všeobecně krajinu tegeiskou. Oios pak vskutku leželo ve krajině té.[42])

---

[41]) Že voda dle názorů Řeků smyla každou vinu, dosvědčuje Euripides Ifig. Taur. 1193 (Kirchhoff): *θάλασσα κλύζει πάντα τἀνθρώπων κακά*, srovn. též Etymol. Mag. p. 127, 13. Naproti tomu skepticky praví Ovid Fasti II, 45, 46: A! nimium faciles, qui tristia crimina caedis | fluminea tolli posse putetis aqua!

[42]) Oios leželo v župě Skiritis, jež byla částí krajiny tegeiské. Srovn. C. Bursian, Geographie von Griechenland, II. díl, str. 118 a 216 pozn. 3.

Tyto tři zlomky jsou jediné jisté zbytky Aischylovy tragoedie Mysové.

Ze zlomků nejistých vztahuje Welcker ještě dva fragmenty do tragoedie Mysové a sice především frag. 381. Dindorf, fragment to pouze nepřímý zachovaný v Etym. Mag. p. 118, 22: *ἀπάργματα· λέγεται τὰ ὑπὸ τῶν τραγῳδῶν λεγόμενα μασχαλίσματα. ταῦτα δέ ἐστι τὰ τοῦ φονευθέντος ἀκρωτηριάσματα. ἦν γάρ τι νομικὸν τοῖς δολοφονήσασιν ἀφοσιῶσαι τὸν φόνον διὰ τοῦ δολοφονηθέντος ἀκρωτηριασμοῦ.* Pak následuje ještě několik slov, která se vztahují k druhému zlomku, jejž Welcker sem počítá, a která uvedeme níže.

Že zlomek tento (totiž slovo *ἀπάργματα*) výborně sem se hodí, jest patrno. Telefos asi vykonal, aby unikl poskvrně, hrozný tento akt na zabitých strýcích svých a vypravoval potom to knězi buď on sám (když byl již očistěn) anebo spíše jeho sluha. Možno jest ovšem také, že kněz tázal se Telefa, zda-li se již tímto způsobem od vraždy očistil.

Co se týká děsného tohoto aktu náboženského, sluší podotknouti, že vrahové odřezovali konce rukou a nohou těch, jež byli zabili, a že si je připevňovali pod paží, myslíce, že takovýmto způsobem pomsta jich nestihne.[41]) Za příklad uvádíme tato místa:

Klytaimnestra dopustila se ohavného tohoto skutku na mrtvole Agamemnonově dle Sofokleovy Elektry v. 444 nn., kde Elektra radíc Chrysothemidě, by zahodila obětní dary Klytaimnestřiny určené pro hrob otce jich, praví v. 442 nn.:

σκέψαι γὰρ εἴ σοι προσφιλῶς αὐτῇ δοκεῖ
γέρα τάδ' οὑν τάφοισι δέξασθαι νέκυς,
ὑφ' ἧς θανὼν ἄτιμος ὥστε δυσμενὴς
ἐμασχαλίσθη.

Sofokles, jak se zdá, následoval tu Aischyla, neboť u něho praví v Choeforách v. 439. chor k Orestovi: *ἐμασχαλίσθη δ'* (totiž Agamemnon) *ἔθ' ὡς τόδ' εἰδῇς.*

Jiný příklad jest u Apollonia Rhodského Argon. Δ 477 nn., dle něhož Iason podobného skutku se dopustil na mrtvole nešťastného Apsyrta:

ἥρως δ' Αἰσονίδης ἐξάργματα τάμνε θανόντος,
τρὶς δ' ἀπέλειξε φόνον, τρὶς δ' ἐξ ἄγος ἔπτυσ' ὀδόντων,
ἣ θέμις αὐθέντῃσι δολοκτασίας ἱλάεσθαι.

---

[41]) Schol. k Sofokleově Elektře v. 445: *εἰώθεσαν οἱ δρῶντες ἐμφύλιον φόνον ἀκρωτηριάζειν τοὺς ἀναιρεθέντας .... ὥσπερ τὴν δύναμιν ἐκείνων ἀφαιρούμενοι (ἵνα ἀσθενὴς γένοιτο πρὸς τὸ ἀντιτίσασθαι)· ἐφόρουν δὲ εἰς τὰς μασχάλας τὰ ἄκρα, ὃ καὶ μασχαλίσαι ἔλεγον.* Srovn. též Hesychios s. v. *ἐμασχαλίσθη*, Fotios p. 249, 19, Suidas s. v. *μασχαλίσματα*. K. B. Hermann: Lehrbuch der gottesdienstlichen Alterthümer der Griechen[2] §. 23. pozn. 23.

Také ve frag. 561. (Nauck) z tragoedie Troilos zmiňuje se Sofokles o uřezávání končetin lidí zavražděných.

Druhý zlomek, jejž Welcker do tragoedie naší klade, jest fragment 344. (Nauck) zachovaný v Plutarchových Moralích p. 358 *E*:

ἀποπτύσαι δεῖ καὶ καθήρασθαι στόμα.

Plutarch dokládá zřejmě *κατ' Αἰσχύλον*. Ku zlomku tomuto vztahují se slova v Etymologicum Magnum shora uvedená. Na konec praví se tam totiž: *ὅτι δὲ καὶ ἐγεύοντο τοῦ αἵματος* (sc. *οἱ δολοφονήσαντες*) *καὶ ἀπέπτυον, Αἰσχύλος μαρτυρεῖ*. Jsou to tedy, jak Plutarch a Etymologicum Magnum výslovně připomínají, slova Aischylova a vztahují se k očisťování vrahů. Pokud nám obsah ztracených tragoedií Aischylových jest znám, možno slova ta pouze buď do tragoedie Ixion neb do tragoedie Mysové vztahovati. Z těch dvou tragoedií právem rozhodl se Welcker pro Mysy, jelikož Ixiona očistil Zeus sám způsobem obvyklým, totiž krví zabitých vepřů.[44]) Ostatně Ixion usmrtil tchána svého Deionea známým lstivým způsobem, že jej totiž hodil do jámy naplněné žhavým uhlím[45]) a tu ovšem nemohl krve jeho okusiti a ji vypliti.

Zajímavo jest srovnati fragment náš s místem Apolloniovým shora uvedeným. (Argon. Δ 478).

Co se týká místa, jaké měl asi zlomek 344. v tragoedii Mysové, soudí Welcker velmi pravděpodobně, že snad kněz řeky Kaiku, jenž měl Telefa očistiti, vykládaje mu způsob očisty, tázal se jej těmito slovy, nezameškal-li obyčejného prostředku očisťovacího, okusil-li totiž krve zabitého a vyplil-li ji. (Dokonč.)

Liviana.

Napsal **Robert Novák**.

1, 12, 9: Ex equo tum forte Mettius pugnabat: eo pelli facilius f u i t. Místo *fuit* navrhuje E. Grunauer (srvn. HJMüller Jahresb. 1883 v ZfdGW, str. 339) *potuit*. Než hledě k 41, 3, 7: ‘egregiam gloriam legionis fore, si castra metu secunda-

[44]) O očistě krví vepřů zmiňuje se též Aischylos frag. inc. 319: *πρὶν ἂν σταλαγμοῖς αἵματος χοιροκτόνου αὐτός σε χράνῃ Ζεὺς καταστάξας χεροῖν*. Fragment tento vztahoval bych do Aischylova Ixiona, o němž srovn. Nauck, Trag. Graec. frag. str. 22. Zlomek Aischylův srovnati lze se slovy Orestovými v Eumenidách v. 283, 284: *ποταίνιον γὰρ ὂν* (sc. *μητροκτόνον μίασμα*) *πρὸς ἑστίᾳ θεοῦ | Φοίβου καθαρμοῖς ἠλάθη χοιροκτόνοις.*

[45]) Preller, Griech. Myth. II³ str. 12.

norum amissa sua virtute recipiant, et recipi facile esse, si praeda occupati barbari subito opprimantur', nemyslím, že návrhu toho třeba bylo; srvn. též 35, 50, 1; 22, 8, 5; 25, 37, 18; Cic. de or. 2, 58, 236.

2, 65, 5: resistere primo obstinatis animis; deinde, ut obtinentes locum vires ferebant, audent ultro gradum inferre. *Ferebant* jest porušeno; v tom snášejí se všichni vydavatelé. Než dále navrhují jedni za ně *refecerant* (Weissenborn), druzí *reficiebant* (Madvig). Refecerant zdá se mi se stanoviska palaeografického změnou snazší; ukazuji k tomu, že touž chybu má *V* v 42, 32, 6, kde čteme stipendia *ferebant* místo, jak již ve vydáních jest, stipendia *fecerant.*

22, 14, 7. Pro místo to navrhl jsem v Listech těchto (X, 1883 str. 376) čtení: scandentem moenia Romanae coloniae Hannibalem taciti (laeti *P*) spectamus. Nyní uvádím za parallelu 42, 30, 7: haec sentientes certamina fautorum utriusque partis *taciti* ex tuto *spectabant.*

Ibd. 15, 1: Fabius pariter in suos haud minus quam in hostes intentus prius ab illis invictum animum praestat. Harant bez příčiny pochyboval o neporušenosti tohoto místa. *Pariter* tu položeno smyslem *pari tempore* (*zároveň*), jako 27, 17, 6: cum pluribus *pariter* dimicandum erat. Co do smyslu pak srvn. 44, 36, 3: sed tantus ardor in animis ad dimicandum utcumque erat, ut consuli non minore arte ad suos eludendos quam ad hostis opus esset.

Ibd. 31, 5: ad mille hominum cum [iis] Sempronio Blaeso quaestore amissum. Tak psali mnozí vydavatelé po návrhu Douiatiově až po nejnovější dobu, ač již Ruperti pronesl mínění, že v *iis* tkví praenomen onoho Sempronia, totiž *Ti.* = *Tiberius.* Domněnky Rupertiovy zastává se nyní Frigell (*Prolegomena in T. Livii librum XXII, p. XLIII*) a dochází v tom souhlasu u HJMüllera (Jahresb. v ZfdGW 1884, p. 102) a u Zingerle, jenž čtení to již v text vydání svého (v Praze 1885) přijal. Aby domněnka ona ještě větší jistoty nabyla, podotýkám, že přepsání zcela stejné se nachází ve *V* 41, 12, 4, kde čteme: 'cons. *iis* Sempronio' místo 'consule *Ti.* Sempronio.'

24, 20, 10: nihil ibi violatum neque usquam via excessum est; apparebatque non id modestia militum aut *ducis,* sed ad conciliandos animos Tarentinorum fieri. K místu tomu poznamenává nyní M. Müller ve vydání Teubnerském (v Lipsku 1884) str. III: '(post *ducis*) excidisse videtur substantivum, fortasse *lenitate*'. I já měl jsem v podezření místo toto co do správnosti

textu, zvláště když *P* má místo *sed* čtení *usi*, kloně se k domnění, že jest čísti: non id modestia militum, *at ducis astu* ad conciliandos . . . Substantiva *astus* užívá Livius na př. **27**, 20 9; 28, 21, 10; 35, 14, 12; 42, 47, 5.

25, 7, 12 a násl.: custodiebantur in atrio Libertatis minore cura, quia nec ipsis nec civitatibus eorum fallere Romanos expediebat. hos crebris conloquiis sollicitatos corruptis a e d i t u i s c u s t o d i b u s q u e cum primis tenebris custodia eduxisset, ipse comes occulti itineris factus profugit. Tak píše nyní Zingerle po návrhu Luchsově, jejž mu tento soukromě sdělil; *P* má *aedituis duobus qui* (dle druhých *quit*), s kterýmž čtením dlouho nevěděli si vydavatelé rady. Nevím, kterými důvody návrh ten Luchs podporovati bude; sám schvaluje jej, uvádím proň Cic. in Verr. IV 44, 96: illi noctu facta manu armataque veniunt, fores aedis effringunt; *aeditui custodesque* mature sentiunt.

Ibd. 23, 5: non erat conloquii copia, quia multorum animi suspecti omnium curam oculosque *eo verterant*. Tak píše i nejnovější vydavatel knihy této Zingerle po návrhu Bauerově místo čtení *P*: *cōverterant*. Před dvěma lety však navrhl O. Riemann čísti: oculosque ⟨*eo*⟩ *converterant*. Ukazuji k tomu, že 42, 44, 4 ve *V* psáno Haliartiorum*que convenerat* místo Haliartiorum*que eo convenerat*, čímž Riemannova domněnka podpory dochází.

26, 26, 6: scire se frequentis Siculos prope urbem in villis obtrectatorum suorum esse; quibus tantum abesse ut per se non liceat palam Romae crimina f i c t a ab inimicis vulgare, ut — ipse eis extemplo daturus senatum fuerit. Tak čte se nyní po návrhu hlavně Madvigově, *P* má místo ficta čtení *edita ficta*. Čtením uvedeným asi stěží čtení původní restituováno, neb jak se vysvětlí pak vznik rukopisného *edita*? Po mém mínění lze způsobem jednodušším místu pomoci, přestavením slov *edita ficta* či čtením: quibus tantum abesse ut per se non liceat palam Romae crimina *ficta*, *edita* ab inimicis, vulgare (obvinění smyšlená [tedy: klamná], sdělená od nepřátel, roztrušovati). Smysl jest tak zajisté zcela vhodný. Marcellus nebrání Sikulům roztrušovati o něm žalob lichých, jež jim byli namluvili protivníci jeho. *Edere* smyslem 'pověděti', 'sděliti', 'oznámiti' jest, jak netřeba ani podotýkati, u Livia častý výraz; srovn. 44, 45, 10: Euandro Cretensi *editis* quae agi cum multitudine vellet, de templo escendit; 44, 37, 8; 45, 31, 9; 25, 9, 4; 30, 37, 7; 10, 27, 4; a j. *Ficta* položeno by tu bylo smyslem *falsa*, kteréž slovo u crimina nacházíme 45, 20, 9: orantes, ne nova *falsaque crimina* plus obesse Rhodiis aecum censerent.

27, 49, 2. V Listech těchto (X 379) hájil jsem čtení *regentis imperium vicissent* proti čtení M. Müllera *regentis im-*

perium sprevissent. Jestiť *vicissent* oběma rukopisy (*P*, *Σ*) zaručeno i smyslem žádáno. Nové podpory dochází toto *vicissent* jedním místem Ammiana Marcellina, jenž leckde Livia napodobil, totiž 25, 1, 15: et si ferociens animal vires exsuperasset regentis, ne reversum per suos, ut tunc acciderat, conlisam sterneret plebem, vertebram, quae caput a cervice disterminat, ictu maximo terebrabant. Že má skutečně místo Liviovo Ammianus tu na mysli, vysvítá nade vši pochybnost z dodatku: 'exploratum est enim aliquando ab Hasdrubale Hannibalis fratre ita citius vitam huiusmodi adimi beluarum.'

35, 3, 4: novo milite . . . necdum noto satis inter se, ut fidere alii aliis possent. Tak se nyní čte po návrhu Geleniově a vypouští *vix*, jež dříve před fidere ve vydáních bylo. Čtení Geleniovo pokládá však Harant v poslední době za nemožné, popíraje, že by se mohlo položiti *satis ut* smyslem *tam ut*. 'Conecti eas (sc. voces *satis* et *ut*) posse tum demum appareret, si quis proferretur bonorum auctorum locus, qualis est hic Gelenianus, ubi Creveriana interpretatio adhiberi non posset, id est, ubi praeposita esset negatio (*non satis ut*)'. Takový příklad mohl Harant při lepší pozornosti nalézti u Livia samého, totiž 29, 12, 7: quem postquam quietum muros tantummodo tueri vidit nec satis fidens viribus, ut urbem oppugnaret.

40, 48, 3: ubi quod petebatur, sensit effectum. Ed. Mog. má: *petebat is sensit.* Je-li *is* pravé, mohlo by se pomýšleti na čtení: petebat, ⟨*sat*⟩*is* sensit effectum. Srvn. 36, 45, 6: postquam confessionem victis *satis* expresserunt, 36, 34, 7: cum *satis* pervideas; 34, 13, 1 a j.

42, 14, 8: quod cum non contigisset, libertate intemperanti invectus in regem, quod Lyciorum gentem adversus Rhodios concitasset . . . Myslím, že bez příčiny odchylují se tu vydavatelé od rukopisného čtení *libertate intemperantius*. Madvig arci dí: *libertate invehi* dici nequit; než právě tvrzení to jest mi s podivením. Jestiť *libertate* ablativus causae i znamená čtení rukopisné: 'ze (následkem) své prostořekosti (přímosti) nemírněji vyjel si na krále'. Pro onen ablativ srovn. 33, 10, 3: paulisper novitate rei constituit signa; 31, 37, 6: nunc aviditate caedis intemperantius secuti; 35, 48, 11: provectus deinde intemperantia linguae in maledicta nunc communiter Romanorum nunc proprie ipsius Quincti; 28, 23, 4. V příčině *invehi* srvn. 3, 48, 4: si quo (i. e. patrio dolore) inclementius in te sum invectus; 25, 10, 9: in dominationem superbam Romanorum invectus; 42, 9, 2: multis verbis invectus est in praetorem. Proto bude třeba vrátiti se ku čtení rukopisnému.

Ibd. 36, 2 a násl.: mirari Persea regem, quid in Macedoniam exercitus transportati essent; si impetrari a senatu posset, ut *ii* revocentur, regem de iniuriis, si quas sociis factas quererentur, arbitratu senatus satis facturum esse. Podezřelým zdá se mi tu *ii*; neb nevidím příčiny, proč by ve větě oné podmět pronominem měl zvláště vytýkán býti. Zdá se mi, že slůvko to z *ut* povstalo a že čísti jest: si a senatu impetrari posset, *uti* revocentur. Korruptela tato (*uti* = *ut ii*) i jinde nezřídka se vyskýtá. Tvaru pak *uti* častěji užívá Livius, na př. 42, 57, 4: consilio dimisso signum extemplo datur, *uti* arma capiant.

Ibd. 59, 8: inter spem metumque tantae rei conandae. V Listech těchto (X 28) hájil jsem tohoto čtení proti Harantovi a podotkl jsem, že na *ac*, jež tu *V* po metumque má, není váhy hrubě klásti, ježto toto *ac* mohlo povstati z *metumqua*$\overset{e}{c}$. Toho mínění jsem nyní tím spíše, ježto nacházím ve *V* 41, 20, 3 případ zcela podobný. Tam totiž ve *V* psáno alios*que ac* ludificari místo aliosque ludificari.

Ibd. 62, 6: neque finiri bellum magnificentius quam ab tam memorabili pugna posse. Ježto má *V* místo finiri: *sinere*, čte Hertz *desinere*. Myslím, že finiri jest původním čtením; ukazuji k tomu, že má *V* i 44, 31, 9 *sinituros* bellum místo finituros bellum.

Ibd. 67, 12 navrhuji: *ad* horum preces *et* quia hibernis...

44, 10, 4 myslím, že Livius psal: ne quis tam dementis imperii conscius *extaret* (*V*: existeret). V příčině *extare* srv. 44, 22, 6: quorum auctor nemo extabit; 26, 13, 16: Albam . . . a fundamentis proruerunt, ne stirpis, ne memoria originum suarum extaret.

Ibd. 10, 10: nec aliud quam ultima necessitas, cum recipere se tuto ad naves prohiberentur, animos militum Romanorum simul desperatione alia salutis simul indignitate inritavit. Srovnávám se s HJMüllerem, pokládá-li alia za cizí přídavek, ježto jím vzniká výraz nesnesitelný, ale jinak vysvětluji původ jeho. Myslím, že opisovatel při desperatio*ne* přeskočil k nedalekému *nec* aliud.

Podobná chyba možná že jest i níže c. 16, 2, kde má *V* commeatus *rem p.* prospectos a kde Kreyssig a Hertz čtou: commeatus prospectos. Že by bylo *remp.* z následujícího *prospectos*, jak někteří se domnívali, povstalo, jest nepravděpodobno; nechť uváží vydavatelé, není-li i tu se domnívati, že opisovatel k předchozímu od commeat*us* zabloudil, totiž k c. 15, 3: advers*us rem publicam* (= *rem p.*)?

Ibd. 19, 10: ea legati querentes orabant senatum, ut opem regno regibusque amicis *imperio* ferrent. Závadným se mi zdá tu výraz *imperio*. Jednak očekáváme tu imperio *Romano*, jednak jest výraz celý zbytečným. Ježto dále se důraz na to klade, aby ta pomoc bez odkladu poskytnuta byla, bylo by velmi vhodno, kdybychom cosi podobného i tu měli. Srvn. § 12: quod si cunctentur facere, brevi extorres regno Ptolemaeum et Cleopatram Romam venturos. Připadá mi na mysl psáti: ut opem regno regibusque *impigre* ferrent. Srvn. 31, 7, 3: si Saguntinis obsessis fidemque nostram implorantibus impigre tulissemus opem. K tomu dodávám, že 24, 20, 13 impigre porušeno v *P* v *inpriore*.

Ibd. 22, 16 (v řeči L. Aemilia Paula k lidu římskému): non sum is, qui non existumem admonendos duces esse. Po *is* má *V* ještě *que*, jež vydavatelé vypouštějí. Není-li toto *que* dittografií následujícího *qui*, bylo by na snadě čísti: non sum is, *Quiritês*, qui . . . Neb slovo Quirites častěji porušeno v rukopisech v *que*; tak na př. ve *V* 45, 41, 1 a v *P* 24, 8, 18 (suadeoque místo suadeo, Quirites), kde opravil takto čtení teprve nedávno Luchs.

Ibd. 26, 3: veniebant decem milia equitum, par numerus peditum et ipsorum iungentium cursum equis et in vicem prolapsorum equitum vacuos capientium ad pugnam equos. Stranu *iungentium cursum equis* srovnává Weissenborn-HJMüller Sil. It. 4, 372: iunxere gradus. K tomu by vhodně se dodalo místo z Val. Max. 2, 2, 3: e peditibus lectos . . . veloci saltu iungere se equitantibus; srvn. též Livius 25, 34, 14.

Ibd. 34, 5: illos nihil quid futurum sit quaerere . . . debere. Ježto *V* má *quodid*, navrhuje HAKoch *quando id*, Madvig *quo die*, MMüller a Harant: *quo die id*. Nemyslím, že by v rukopisném quodid více tkvělo než quid; srvn. 45, 25, 9 si quid opus . . . esset, kde *V* má si *quodid* opus . . .; dále 43, 5, 4: tamquam ad aliud (*aliudid V*) gerendum abisse.

45, 16, 4: A. Manlio Torquato Sardinia obvenerat; nequiit ire in provinciam, ad res capitalis quaerendas ex senatus consulto retentus. Před nequiit myslím že *at* vypadlo.

Ibd. 17, 7: in senatu quoque agitata sunt summa consiliorum (Weissenborn-HJMüller). Uvádím Amm. Marc. 19, 2, 1, kde asi naše místo napodobeno: agitatā summā consiliorum.

Ibd. 19, 6: adeo universos omnia et huic tribuere et illi vero negare. Z nedostatku příkladu, kde by, jako tu, *et* — *et* —

vero bylo, pochybovali mnozí, a s nimi i já (L. fil. IX 254), o pravosti *vero*. Než bude třeba asi předce uznati čtení rukopisné za neporušené: srvn. Cic. Qu. fr. 1, 1, 7: tibi *et* fuit hoc semper facillimum *et vero* esse debuit; id. pro Mur. 22, 45: hominem e civitate . . . exturbare, qui *et* per se *et* per suos *et vero* etiam per alienos defendatur; id. in Verr. IV, 35, 78.

Ibd. 23, 8: etiam apud vos fuisse audivi, qui adsentando multitudini grassarentur, et secessisse aliquando a vobis plebem nec in potestate vestra rem publicam fuisse. Místo *secessisse* má *V*: *secessionem*. Domnívám se, že v tom tkví: *secessi⟨sse⟩ omnem* (= ōnem).

Ibd. 30, 2: regionatim commercio interruptis ita videri lacerata * * tamquam animali in artus alterum alterius indigentis distracto (Weissenborn-HJMüller r. 1881). O místě tom jsme již jedenkráte tuto (V 154) jednali; jako jiní, shledávali jsme tu mezeru i hleděli jsme doplněním *terra* místu pomoci. Než, je-li interruptis pravé, lze způsobem jednodušším je zhojiti, totiž čtením: regionatim commercio interruptis *sua* videri lacerata tamquam cet. V příčině *sua* srvn. 42, 67, 5 dimittendum Cotyn ad sua tuenda ratus; 32, 8, 11; 28, 41, 8 a j. Návrh zpomenutý zasluhuje i proto povšimnutí, že se jím zbavujeme obtížného zajisté *ita* před tamquam položeného.

Ibd. 36, 1 čtu: haud *sane* (si *V*) quisquam procederet. Srvn. 34, 36, 2: *nec sane quicquam* eorum satis placebat tyranno; 34, 25, 10; 32, 16, 16; 24, 8, 13: *haud sane* cur ad maiora tibi fidamus, documenti *quicquam* dedisti; a j. v.

Ibd. 41, 6: aliarum deinde secundarum rerum velut proventus secutus. Srovnávám s místem tímto Val. Max. 5, 10, 2: cum in maximo *proventu* felicitatis nostrae, Quirites, timerem . . .

Ibd. 44, 18 . . . conscendisset. mire laetum ea benignitate in se populi Romani regem fuisse ferunt: munera sibi ipsi emi non sisse, filium iussisse donum populi Romani accipere. Čtení tu není úplně jisté; máť rukopis místo ea: *et ea* a místo mire *amire*. Jsou proto navrženy různé změny, než vesměs nepravděpodobné. Myslím, že jest rukopisné *et ea* pravé, ale na nepravém místě položeno t. j. že bylo původně na počátku věty, k čemuž ostatně i korruptela *a*mire ukazuje, mající poslední písmě původního čtení. Pak znělo by místo: *et ea mire* laetum benignitate in se populi Romani cet.

Příspěvek k některým otázkám týkajícím se Musea a knihoven alexandrijských.

Podává K. Cumpfe.

Kdo založil alexandrijské Museum, o tom nejsou badatelé stejné mysli; kdežto jedni pokládají Ptolemaia I. za zakladatele důležitého toho ústavu, přičítají druzí zásluhu tu jeho synu a nástupci Ptolemaiovi Filadelfovi; jiní konečně, jdouce prostřední cestou, kladou zařízení Musea v onu dobu, kdy Ptolemaios Soter vládl společně se svým synem (284—282). A. Baumstark připouští dokonce možnost, že již Alexander Veliký ústav ten v hlavních věcech v život uvedl (srov. článek Museum v Pauly-ho Real-Encyklopaedie der klass. Alterthumswissenschaft.)

Od té doby, kdy Parthey (Das alexandrinische Museum 1838), Klippel (Über das alexandrinische Museum 1838) a Matter (Histoire de l'école d'Alexandrie etc. 3 sv. 2. vyd. 1840) zabývali se důkladněji otázkou tou a prohlásili Ptolemaia I. za původce Musea, klonila se většina badatelů k témuž mínění; někteří však a mezi nimi zvláště Fr. Ritschl (Die alexandrinischen Bibliotheken str. 14) a Bernhardy (Grundriss der griech. Lit. 4. vyd. 1876 v I. díle str. 540) prohlašují se stále pro Ptolemaia Filadelfa.

Nejprve třeba upřímně vyznati, že nemáme zcela určitého svědectví o královském tom nadání, jež by s úplnou jistotou mohlo vztahovati se pouze k prvému neb druhému Ptolemaiovi; proto nemůžeme souhlasiti s apodiktickým tvrzením Matterovým (I. str. 80): Mais il est hors de doute que le Musée est l'oeuvre du premier de ces deux princes (totiž Pt. I.), ač doufáme novým a zevrubným výkladem některých míst dokázati, že možno založení Musea přičísti s největší pravděpodobností Ptolemaiovi I. synu Lagovu.

Athenaios, vylíčiv, kterak Ptolemaios Filadelfos rozmnožil loďstvo, pokračuje V p. 203 e. (Meineke): *Περὶ δὲ βιβλίων πλήθους καὶ βιβλιοθηκῶν κατασκευῆς καὶ τῆς εἰς τὸ Μουσεῖον συναγωγῆς τί δεῖ καὶ λέγειν πᾶσι τούτων ὄντων κατὰ μνήμην*;

Někteří vykládají slova: *καὶ τῆς εἰς τὸ Μουσεῖον συναγωγῆς* ve smyslu „povolání, shromáždění učenců do Musea“; avšak ačkoli nelze upříti, že jest možno takovým způsobem je vyložiti, ježto předmět k *συναγωγῆς* snadno se doplní, přece nevychází na jevo, že byl Ptolemaios Filadelfos zakladatelem. Athenaios chtěl zajisté, trváme-li při tom výkladě, naznačiti, že Filadelfos podporoval štědře vědu a její zástupce přijímaje (shromažďuje) je do Musea, kde mohli, zbaveni jsouce starostí vezdejších a podporováni bohatou knihovnou, oddati se klidně vědeckému bádání a práci literarní; proto pravil o témž králi

několik řádků dříve: *πολλῶν δ' ὁ Φιλάδελφος βασιλέων πλο διέφερε, καὶ περὶ πάντα ἐσπουδάκει τὰ κατασκευάσμα φιλοτίμως.* Kdyby byl měl v úmyslu vyznačiti jej jako za datele, byl by zajisté učinil to výrazy zřetelnými; neboť ze *περὶ πάντα ἐσπουδάκει τὰ κατασκευάσματα* zdá se vychá na jevo, že horlivě se staral o zařízení, která již by ostatně byl by to Athenaios tím spíše učinil, že se mu při líč záslub Filadelfových naskytla k tomu velevhodná příležitost.

Než svrchu uvedená slova Athenaiova mohou míti sm zcela jiný; jest totiž zcela přirozeno přeložiti je takto: „O mn ství knih a zařízení knihovny a dopravení do Musea proč m mluviti, ježto všickni věci tyto chovají v paměti?"

Velebí tudy Athenaios Filadelfa:

a) περὶ βιβλίων πλήθους — že skoupil a opatřil množs knih: tak vypravuje o něm I. p. 3 b, že dal přivézti knihov Aristotelovu do Alexandrie a jiné knihy z Athen a Rhodu.

b) καὶ βιβλιοθηκῶν κατασκευῆς — že knihovnu (řec plural *βιβλιοθῆκαι* značí často pouze jednu knihovnu) dal sys maticky upraviti, jak dovídáme se z Tzetzova úvodu k Aristo novi a z Plautova scholia, jež obsahuje zlomek z něho přeložen (srov. Joannis Tzetzae scholiorum in Aristophanem prolegomen edita et enarrata ab Henrico Keilio, Rhein. Mus. N. F. VI (1848 str. 108 a 243, a ve Fr. Ritschelii opuscula philol. vol. I. p 197—237; Fr. Ritschl: Die alexandrinischen Bibliotheken etc. 1838 str. 14 a totéž otištěno v opusc. philol. vol. I. p. 14).

Víme ovšem z Plutarcha, že již Ptolemaios I. sbíral knihy na radu Demetria Falerského (Reg. et imperat. Apophtheg. p. 189 D Dübnerova pařížského vydání 1841), a je-li pravdiva zpráva Pseudo-Aristeova na str. 4,[1]) shromáždil Soter přes 200.000 svitků; nicméně vhodné a systematické uspořádání jest zásluhou Filadelfovou, jenž ustanovil k obtížnému tomu úkolu celou řadu mužů způsobilých.

c) καὶ τῆς εἰς Μουσεῖον συναγωγῆς — Ptolemaios Fila delfos vykázal knihovně bezpochyby též zvláštní místnost v bu dovách musejních (srov. Ritschl str. 14); tím jakož i náležitým spořádáním stala se teprve snadno přístupnou, a mohlo se jí uží vati s prospěchem při pracích vědeckých. Filadelfos zřídil tak úřad bibliothekáře, kterýž nebyl ještě za Ptolemaia I., ač Deme trios Falerský měl dozor nad sbírkou královou; mimo to založi Filadelfos ještě druhou knihovnu v Serapeu, buď že místnost knihovny musejní byly již přeplněny, buď že školy ve čtvrti Rha kotis vyžadovaly zvláštní knihovny.

Výklad, který jsme podali k místu Athenaiovu, jest co d stránky jazykové správným a co do stránky věcné úplně možným

---

[1]) Bylo mi po ruce staré vydání: Aristeae Historia LXXII inter pretum. Accessere veterum testimonia de eorum versione. Oxonii 1692

spočívaje na událostech docela zajištěných. Vychází pak z něho na jevo, že za krále Ptolemaia Filadelfa Museum již bylo zařízeno; téhož výsledku dochází se i výkladem prvým, takže slova ta svědčí v každé příčině spíše pro Ptolemaia I.

Taktéž místo Plutarchovo, jehož badatelé se dovolávali, není zcela určité (Non posse suaviter vivi sec. Epicur. k. 13 [p. 1095 D]): *Εἰ δὲ Πτολεμαῖος ὁ πρῶτος συναγαγὼν τὸ μουσεῖον τούτοις συνέτυχε τοῖς καλοῖς καὶ βασιλικοῖς παραγγέλμασιν, ἆρ᾽ οὐκ ἂν εἶπε τοῖς Σαμίοις· Ὦ Μοῦσα, τίς ὁ φθόνος; Ἀθηναίων γὰρ οὐδενὶ πρέπει ταῖς Μούσαις οὕτως ἀπεχθάνεσθαι καὶ πολεμεῖν.* V pojednání tom snaží se Plutarchos dokázati, že není možno žíti příjemně dle zásad filosofie Epikurovy. Epikurus neschvaluje prý otázek a bádání vědeckých ani při hostině (*προβλήμασι δὲ μουσικοῖς καὶ κριτικῶν φιλολόγων ζητήμασι οὐδὲ παρὰ πότον διδοὺς χώραν*), ale přimlouvá králům vědy a umění milovným, aby raději si dali vypravovati vojenské kousky a šprýmy než *λόγους περὶ μουσικῶν καὶ ποιητικῶν προβλημάτων περαινομένους.* Jako krále vědy milovného jmenuje mimo jiné Ptolemaia, jenž by k oněm krásným a krále důstojným radám dal odpověď: O Muso . . .

Výklad Plutarchových slov není snadný.

Pod *Σαμίοις* dlužno rozuměti Epikurovce, ježto jest známo o Epikurovi, že žil v mladém věku na ostrově Samu (srv. Klippel str. 79 poz. 2); *καλοῖς καὶ βασιλικοῖς* . . . pronáší, jak zřejmo, Plutarchos s ironickým úsměškem.

Ale slova pro nás nejdůležitější: *εἰ δὲ Πτολεμαῖος ὁ πρῶτος συναγαγὼν* . . . připouštějí dvojí výklad; buďto Ptolemaios I, který . . . aneb Ptolemaios, který první. . . ; výklad prvý byl by přímým svědectvím, že Ptolemaios I. byl zakladatelem Musea, druhý pak nesvědčil by ani pro Ptolemaia I. ani pro Filadelfa, ale byl by jen dokladem neurčitého citování starých, takže při množství králů z tohoto rodu později se nevědělo určitě, který to jest; nejistotu tuto dosvědčuje zřejmě Aelianos de anim nat. VIII. k. 4 (Hercher): *Πτολεμαίου (ὁπόστος δὲ ἦν οὗτος, ἐκείνους ἔρεσθε)* . . . .

Než z důvodů vnitřních soudil bych, že Plutarchos měl při slovech těch na mysli Ptolemaia Sotera. Bylť Ptolemaios I. panovník v každé stránce výtečný, ovládaje své vášně, jimž Filadelfos přes jiné výborné stránky povahy své přece často podléhal, tak že osobnost Ptolemaia I. mohl Plutarchos vhodněji postaviti proti přívržencům Epikurovým; mimo to spatřuji v ironických slovech *τοῖς καλοῖς* . . . narážku na rady Demetria Falerského, kteréž však týkaly se věcí opravdu krásných a krále důstojných. Tak pomáhal Demetrios Falerský Ptolemaiovi I. při zákonodárství dle Aeliana Var. Hist. III k. 17 (Hercher): *καὶ ἐν Αἰγύπτῳ δὲ συνὼν τῷ Πτολεμαίῳ νομοθεσίας ἦρξε,* a radil mu sbírati knihy jednající o vladaření, jak vypravuje Plutarchos (Reg. et

imperat. Apophtheg. p. 189 D.): *Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς Πτολεμαίῳ τῷ βασιλεῖ παρῄνει τὰ περὶ βασιλείας καὶ ἡγεμονίας βιβλία κτᾶσθαι καὶ ἀναγινώσκειν.*

Že pak i Ptolemaios Soter účastnil se rád *κριτικῶν φιλολόγων ζητήμασι*, dosvědčuje týž Plutarchos na místě jiném (de cohib. ira k. 9 [p. 458 B]) vypravuje, kterak nejen z grammatika učinil si žert, ale i neslušnou narážku na svůj původ klidně snesl.

Příchylnost Demetriova k Athenám trvala i po smutných zkušenostech jeho (Plut. de exsilio k. 7 [p. 602 A.]): *Οὗτος μὲν γὰρ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μετὰ τὴν φυγὴν . . . οὐ μόνον αὐτὸς ἐν ἀφθόνοις διῆγεν, ἀλλὰ καὶ τοῖς Ἀθηναίοις δωρεὰς ἔπεμπεν.* i snažil se zajisté náchylnost královu k městu tomu upevniti: proto povolával Ptolemaios I. odtamtud některé vynikající muže na svůj dvůr aneb byl s nimi ve spojení. Z této záliby Ptolemaia I. vykládám také výraz Plutarchův: *Ἀθηναίων γὰρ* . . .; král počítá se téměř k Atheňanům vynikajícím vzděláním a láskou k vědám a uměním.

Víme dobře, že výklad náš má nároky pouze na větší neb menší pravděpodobnost a nikoli na nezvratnou jistotu; a proto nedokazuje ani toto místo Plutarchovo zcela bezpečně, že Soter založil Museum; ovšem svědčí tím méně pro Filadelfa.

Avšak ještě z jiných věcí vysvítá značná pravděpodobnost, že již Ptolemaios I. zařídil Museum. Máme zprávy, kterak povolával vynikající muže na svůj dvůr; avšak totéž činil i jeho nástupce. Důležitější jest ta okolnost, že zařízení alexandrijského Musea podobá se v mnohé příčině zařízení filosofických škol řeckých; a tu snadno lze domysliti se, že Demetrios Falerský, důvěrný rádce a přítel Ptolemaia I., žák Theofrastův, jemuž přispěl k zařízení školy, přiměl krále, aby založením Musea dle vzoru řeckého poskytl učencům klidné a bezstarostné zátiší; mimo to stál sám Ptolemaios I. dle Diog. Laert. V, 37 (Cobetovo pařížské vydání) s Theofrastem v přátelském spojení.

Dále souditi můžeme ze zachovaných zpráv, že bylo Museum hned v prvních letech panování Ptolemaia Filadelfa v plném rozkvětu. Již slavný Kallimachos sepsal spisek nadepsaný „Museum“, a není příčiny, proč bychom pochybovali, že týkal se Musea alexandrijského, což Bernhardy (I str. 539) popírá. Vynikající tento muž, jsa bibliothekářem, položil, jak známo, svými *πίνακες* základ k historii řecké literatury a mohl sepsati stať o Museu, kteráž by dokazovala, že tento ústav byl již na vysokém stupni. O živém ruchu, jaký stěží bývá hned na začátku zařízení podobného ústavu, podává zajímavý doklad sillograf Timon Fliasský, jehož doba činnosti padá asi na r. 280 př. Kr., u Athenaia I p. 22 d:

Πολλοὶ μὲν βόσκονται ἐν Αἰγύπτῳ πολυφύλῳ
βιβλιακοὶ χαρακῖται, ἀπείριτα δηριόωντες
Μουσέων ἐν ταλάρῳ.

Ze všeho, co dosud jsme uvedli, patrna jest veliká pravděpodobnost, že založení Musea jest zásluhou Ptolemaia I, třebas teprve za Filadelfa dospělo k nejvyššímu rozkvětu; více však tvrditi se neodvažujeme.

Slavná alexandrijská knihovna zastižena byla krutou pohromou v bitkách mezi Caesarem a odbojnými obyvateli. Parthey snaží se na str. 31—33 dokázati, že plameny nezničily místností knihovních, nýbrž že shořely pouze knihy, jež prý nalézaly se v té době jinde, buď že Caesar dal za příčinou prací opevňovacích knihovnu vykliditi, buď že chtěl knihy, jež prý za tím účelem již v dřevěných skladištích přístavních složeny byly, do Říma odvézti. S Partheyem souhlasí též Ritschl (Die alex. Biblioth. str. 29). Avšak místa starých spisovatelů dokazují s dostatek, že knihovna buď zcela nebo částečně shořela; ba není vyloučena možnost, že i Museum zachváceno bylo zhoubným živlem, ač o poslední věci ničeho nevíme.

Caesar mluví pouze o shoření lodí (b. c. III, k. 111), ale Plutarchos (Vita Caes. k. 49) vypravuje zcela určitě: *ἠναγκάσθη* (totiž Caesar) *διὰ πυρὸς ἀπώσασθαι τὸν κίνδυνον, ὃ καὶ τὴν μεγάλην βιβλιοθήκην ἐκ τῶν νεωρίων ἐπινεμόμενον διέφθειρεν*. Parthey neuvádí ani místa Plutarchova, a ve zprávě Diona Kassia XLII, k. 38 (Imm. Bekker): *πολλαὶ μὲν μάχαι καὶ μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ αὐτοῖς ἐγίγνοντο, πολλὰ δὲ καὶ κατεπίμπρατο· ὥστε ἄλλα τε καὶ τὸ νεώριον, τάς τε ἀποθήκας καὶ τοῦ σίτου καὶ τῶν βίβλων (πλείστων δὴ καὶ ἀρίστων, ὥς φασι, γενομένων) καυθῆναι* shledává doklad svého mínění, vykládaje *ἀποθήκας τῶν βίβλων* za sýpky, kde tenkráte knihy byly. Než *ἀποθῆκαι τῶν βίβλων* neznamená zde nic jiného než *βιβλιοθῆκαι*, jakož vůbec *ἀποθήκη* značí místo, kde se něco ukládá. S místy těmi v souhlasu jest Orosius hist. VI, 15 (Pauli Orosii presbyteri Hispani adversus paganos historiarum libri septem etc. recensuit Sigebertus Havercampus, Lugduni Batavorum 1767): Ea flamma, cum partem quoque urbis invasisset, quadringenta milia librorum proximis forte aedibus condita, exussit. Ve slovech těch shledává Parthey, že knihy byly na místě, kam nepatřily, ale dle nepředpojatého výkladu neznamenají nic jiného, než že plamen zničil množství knih, ježto byly uloženy v budově náhodou velmi blízké.

Že pak Orosius jakož i jiní spisovatelé (Seneca de tranquill. animi k. 9; Gellius VII, 17, 3 [Hertz]; Amm. Marcellinus 22, 16) nemluví o shoření knihovny, nýbrž o zničení velikého počtu knih, to nesmí vykládati se, jako Parthey činí, v ten rozum, že plamen nezasáhl knihovny; neboť spisovatelům dotčeným šlo především o to, aby vytkli množství svitků, které shořely. Proto čteme u Orosia hned dále: singulare profecto monimentum studii

curaeque majorum; qui tot tantaque illustrium ingeniorum opera congesserant; Seneka jmenuje 400 000 svitků (Fickert přijal v text čtení mnohých ruk. 40.000), aby mohl se svého hlediště polemisovati proti výroku Liviově „qui elegantiae regum curaeque egregium id opus ait fuisse.“ Seneka však podkládá Ptolemaiům pohnutku aspoň z části nepravou: Non fuit elegantia illud aut cura, sed studiosa luxuria; immo ne studiosa quidem, quoniam non in studium, sed in spectaculum comparaverant. Též z Gellia a Ammiana Marcellina, kteří omylem nechávají celou sbírku alexandrijskou shořeti — Ammianus zaměnil mimo to knihovnu musejní s knihovnou v Serapeu — nevychází na jevo, co soudí Parthey; mimo to mluví oba o plenění města, čímž liší se od zpráv jiných. Čteme totiž u Gellia mezi jiným: Sed ea omnia (700.000 svitků) bello priore Alexandrino, dum diripitur ea civitas, non sponte neque opera consulta, sed a militibus forte auxiliariis incensa sunt, a u Amm. Marcellina: dum diripitur civitas sub dictatore Caesare. Snad vztahují se na knihovnu verše Lukanovy X, 497:

Nec puppibus ignis
Incubuit solis: sed q u a e v i c i n a fuere
T e c t a m a r i, longis rapuere vaporibus ignem.

Též Florus mluví o spálení nejbližších budov II, 13, 59 (Halm): ac primum proximorum aedificiorum atque navalium incendio infestorum hostium tela summovit.

Avšak domněnka Partheyova jest ještě z jiných příčin pravdě nepodobná. Caesar byl v době té tak zaměstnán, že nemohl asi pomýšleti na odvezení knihovny; mimo to měl sotva úmysl zbaviti Alexandrii největší její ozdoby, neboť chodil dle zprávy Appianovy po městě, divil se jeho kráse a naslouchal, stavě se mezi množství, filosofům, což mu prý zjednalo u obyvatelstva přízeň.

Parthey byl sveden k mínění svému tím, že nechtěl položiti Museum s knihovnou bezprostředně k přístavu, kde byly dle popisu Strabonova jiné budovy; avšak není to třeba činiti; neboť mohla knihovna býti od břehu poněkud vzdálena a přece šířícím se ohněm z loděnic zachvácena, ježto opevnění, kteráž učinil Caesar, sáhala až k moři dle Diona Kassia XLII k. 37: *καὶ τὰ βασίλεια τά τε ἄλλα τὰ πλησίον αὐτῶν οἰκοδομήματα διετάφρευσε καὶ ἀπετείχισε μέχρι τῆς θαλάσσης.*

Knihovna pergamská, čítající 200.000 svitků, kterou Antonius daroval Kleopatře (Plut. Vit. Ant. 58), byla základem nové knihovny; kde však byla tato uložena, není jisto; někteří myslí, že v Serapeu, jiní v Sebasteu, opírajíce se o Filona de virtute et legat. ad Caium k. 22 (v Lipsku u Tauchnitze 1852): *Οὐδὲν γὰρ τοιοῦτόν ἐστι τέμενος, οἷον τὸ λεγόμενον Σεβάστιον, ἐπιβατηρίου Καίσαρος νεώς .... κατάπλεως ἀναθημάτων .... τέμενος εὐρύτατον στοαῖς, β ι β λ ι ο θ ή κ α ι ς ....*; proto na-

zývá Göll Augusta obnovitelem knihovny i Musea, připouštěje, že též Museum částečně shořelo. (Das Museum zu Alexandria v 3. sv. Kulturbilder aus Hellas u. Rom 1872 str. 156.)

Po zboření Bruchia Aurelianem r. 273 po Kr. stal se nádherný chrám Serapidův, hrdě se povznášející ve čtvrti Rhakotis a chovající ve svých síních značnou knihovnu již od Ptolemaia Filadelfa založenou, střediskem pohanské učenosti, jsa jakýmsi pokračováním starého Musea. Od té doby však, co vítězství křesťanství rozhodnuto za Konstantina Velikého, mohlo předvídati se, že poklesne brzy poslední bašta pohanství v Alexandrii přes veškero úsilí horlivých jednotlivců udržeti víru odvěkou. Konečně dobyli křesťané, majíce k tomu svolení císařské, r. 389 velebného stánku Serapidova hájeného zástupem nadšených vyznavačů. Eunapios nadsazuje (Vita Aedesii p. 78 ed. Boissonade) ze svého pohanského hlediště, že zůstaly prý státi pouze základy: *Τοῦ δὲ Σαραπείου μόνον τὸ ἔδαφος οὐχ ὑφείλοντο διὰ βάρος τῶν λίθων*· ale jak by potom mohl se tam zříditi ihned křesťanský chrám a martyrium dle svědectví církevních otců i s příbytky pro mnichy, jak tvrdí Eunapios na témž místě?

Proto jest pravděpodobno, že křesťané, dobývajíce Serapea, pobořili jen zevnější zeď a vyloupili poklady a náčiní chrámové, jak vypravuje Eunapios na témž místě: *Τοῖς γοῦν ἀνδριάσι καὶ ἀναθήμασιν ἐς τοσόνδε γενναίως ἐμαχέσαντο, ὥστε οὐ μόνον ἐνίκων αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἔκλεπτον*, ale hlavní budova s četnými sloupovými chodbami a nádhernými síněmi zůstala bez pochyby neporušenou.

Nás ovšem zajímá nejvíce otázka, co stalo se s knihovnou; a odpověď k otázce té jest velice důležita k náležitému posouzení zprávy o spálení knihovny při dobytí Alexandrie Araby, již mnozí badatelé vyhlašují za bajku.

Někteří (Klippel str. 250) domnívají se, že křesťané zničili při dobytí Serapea též knihovnu, odvolávajíce se k Orosiovi (VI k. 15), jenž viděl při pobytu svém v Alexandrii asi 20 roků po oné události prázdné schránky na knihy ve chrámech. Jakkoliv připouštíme Bernhardyovi (I str. 538), co již poznamenal Havercamp, že Orosius mluví po způsobu svém nejasně, přece patrno, že ve slovech jeho neděje se zmínka o knihovně v Serapeu, jak již poznal Matter I str. 326. Ježto pak dotčené místo Orosiovo jest dosti důležito, uvedeme je celé a pokusíme se je znova vyložiti. In ipso proelio regia classis forte subducta iubetur incendi. Ea flamma cum partem quoque urbis invasisset, quadringenta milia librorum, proximis forte aedibus condita, exussit: singulare profecto monimentum studii curaeque maiorum, qui tot tantaque illustrium ingeniorum opera congesserant. Unde quamlibet hodieque in templis exstent,

quae et nos vidimus, armaria librorum: quibus direptis, exinanita ea a nostris hominibus, nostris temporibus memorent, quod quidem verum est: tamen honestius creditur alios libros fuisse quaesitos, qui pristinas studiorum curas aemularentur, quam aliam ullam tunc fuisse bibliothecam, quae extra quadringenta milia librorum fuisse ac per hoc evasisse credatur.

Z Orosiových slov vychází zcela zřejmě na jevo:

1. Že ve válce alexandrijské shořela knihovna v Bruchiu (musejní).

2. Jako důkazy dřevní horlivosti sbírati knihy viděl Orosius ve chrámech schránky na knihy (Unde . . .) vyprázdněné křesťany; za vlády Theodosia I. opakovaly se přísné rozkazy pleniti chrámy pohanské, ačkoli již dříve několik jich bylo pobořeno. Ježto pak byly při chrámech archivy s knihami, kterýchž křesťané zajisté neušetřili, zvláště když byly nejvíce obsahu náboženského, mohl Orosius viděti schránky prázdné.

3. Orosius nemluví o chrámu Serapidově; ba on jest špatně zpraven o dějinách knihoven alexandrijských tvrdě, že mimo knihovnu v Bruchiu, jež shořela ve válce alexandrijské, jiné nebylo; proto nemohou se slova jeho vztahovati k zničení knihovny v Serapeu.

Taktéž Eunapiovo mlčení o knihovně, ač líčí zevrubně a s nadsazováním, jak křesťané loupili, jest charakteristické, neboť by byl sotva asi vyplenění a zničení knihovny tak znamenité mlčením pominul.

Zdá se tudy, že knihovna zůstala ušetřena velikých pohromː a veliká tato pravděpodobnost stala by se neodvratnou jistotou, spadá-li líčení rhetora Aphthonia v dobu po dobytí Serapea, jak soudí s jinými Matter I p. 325. Z rhetorického popisu jeho v Progymn. k. 12 (Rhetores Graeci ed. Spengel vol. II) vycházelo by pak na jevo, že Serapeum náleželo i po dobytí od křesťanů k budovám nádherným, a že knihovna tam zůstala: *παρῳκοδόμηνται δὲ σηκοὶ τῶν στοῶν ἔνδοθεν, οἱ μὲν ταμίαι γεγενημένοι ταῖς βίβλοις, τοῖς φιλοπονοῦσιν ἀνεῳγμένοι φιλοσοφεῖν, καὶ πόλιν ἅπασαν εἰς ἐξουσίαν τῆς σοφίας ἐπαίροντες.*

Avšak domnění, že Aphthonios popisuje Serapeum, jaké bylo po zboření, jest přece jen nejisté; vždyť nevíme ani zcela určitě, popisuje-li vůbec Serapeum, ani kdy žil; obyčejně se soudí, že ku konci 3. a počátkem 4. století; dále může býti popis jeho z větší části rhetoricky vyšperkován, a proto nemůžeme se k němu odvolávati.

Že však přes všeliké pohromy zůstala knihovna alexandrijská přece dosti bohatou, souditi možno z toho, že i po dobytí Serapea jmenují se mnozí učení muži, kteří žili v Alexandrii, zaměstnávajíce se spisovatelstvím; mimo to nalézáme u Suidy zaznamenáno, že rhetor Severus, žijící za panování císaře Anthemia (467—472),

do Alexandrie se odebral a tam ve filosofické prázdni život trávil, hojností rozličných knih bohatě jsa opatřen.

Proto také není příčiny, proč bychom pokládali zprávy arabských spisovatelů o spálení knihovny při dobytí Alexandrie Araby za vymyšleny, byť byly jednotlivosti výplodem ohnivé, orientalní obraznosti. Prosté faktum, že knihovna v Alexandrii shořela, jest zcela věrohodným; ale škoda, kteráž z pohromy té vzešla vědě a literatuře, není asi z mnohých příčin, o nichž nemůžeme se zde šířiti, tak značná, jak by na první pohled mohlo se zdáti.

Zpráva o papyrech nalezených v el-Fayyûm.

Napsal K. Cumpfe.

Z převelkého množství papyrových rukopisů nalezených před málo roky v el-Fayyûm[1]) (staré Arsinoi) dostala se větší část koupí arcivévody Rainera c. k. rakouskému Museu ve Vídni, kdež odborným znalcům poskytnuta možnost, probádati rukopisy ty a výsledky badání svého odevzdati veřejnosti; menší díl přišel do Berlína a něco do Londýna a Paříže.

Ze všeho zjevno, že vědecké výsledky budou pro vědu filologickou a historickou velmi bohaté, jakkoli nebyly posud všecky rukopisy probrány; avšak to již patrno, že spousta písemností těchto zaujímá dobu téměř 2000 let, a že zastoupeny jsou v ní rozličné jazyky a rozličná písma.

Posavadní nejhlavnější výsledky, jichž dopátrali se z rukopisů v c. k. rakouském Museu zvláště Karabacek, Wessely a Krall, podávám dle zpráv v časopise „Berliner philologische Wochenschrift“ r. 1884 čís. 11, str. 344; 21 str. 668; 27 str. 864; 50 str. 1590. Bohatý, tisíce a tisíce papyrů (ovšem většinou jen kusů) čítající nález, který učiněn byl v el-Fayyûm, jest tím zajímavější, poněvadž se mělo až posud obecně za to, že nebylo v provincii té literarní a vědecké činnosti; než zmínka, kteráž se děje v několika listinách o divadle v Arsinoi, dokazuje, že obyvatelé byli přístupni požitkům literarním.

Z rukopisů řeckých jest zvláště zajímavý pergamenový zlomek Thukydidův, obsahující v 44 řádcích § 3. kap. 91 a § 1—6 kap. 92, VIII knihy; též nalezena část z IX knihy i scholia k ní náležející a pozoruhodná čtení. Podle písma náleží zlomek ten prý ku konci 3. století po Kr., a jest tudy velmi cenný, ježto nejstarší rukopisy Thukydidovy pocházejí z doby daleko pozdější; na několika místech poskytuje varianty posud neznámé.

[1]) Tak prý dlužno psáti slovo to, jak dokazuje H. Landwehr (Rhein. Mus. 1884 str. 106).

Zvláštní pozornost budí zbytky papyrového svitku obsahující posud neznámou polemickou řeč proti Isokratovi psanou úhledným alexandrijským krasopisem; též nalezeny zbytky z Homerovy Iliady (XI kniha), parafrase k IV knize Iliady, a krásně psané kousky svitků obsahující menší části z I, II, IV, VIII a XVII zpěvu Iliady; celkem 181 veršů. Dále přišlo se na zlomky aesthetického pojednání, o němž posud nic se nevědělo; potom nalezena filosofická rozprava, psaná ve slohu Aristotelově, dva zlomky nezachovaného eposu, z nichž patrno, že se týkají pověsti o Fineovi; zlomky trimetrů jakéhosi dramatika a genealogické pojednání. Mimo to jsou důležity části starého a nového zákona na papyru a pergamenu (4—6 stol.), mezi nimi Genesis, Jesaiaš, žalmy a evangelia.

Zprávami čerpanými z velikého počtu listin veřejných a soukromých, datovaných z 2. a 3. st. po Kr., zjišťuje se řada událostí na poli historickém a archaeologickém, neboť zachována téměř nepřetržitá řada listin římských a byzantských císařů, mezi nimiž zvláště zastoupeni jsou: Trajanus, Antoninus Pius, L. Verus, Markus Aurelius, Septimius Severus, Geta, Caracalla atd.; z jednoho papyru může se zcela bezpečně určiti nastoupení císaře Maximina Thraka posud sporné.

Mezi řídkými latinskými papyry nalezly se dvě kvitance písaře Sergia z r. 398 po Kr.; jsou to prý nejstarší latinské datované dokumenty, kteréž se vůbec znají. Jiná dobře zachovaná listina z pátého · století obsahuje úkaz správce provincie, jímž poroučí se čtyřem vojákům páté legie, aby o slavnosti velkonoční v Arsinoi přisluhovali, za kterouž službu vykazuje se jim zvláštní odměna.

Ve sbírce vídeňské jsou dále zastoupený papyry hieroglyfické, hieratické, demotické a koptické se třemi nářečími. Mezi těmito písemnostmi vyniká hieratický list, téměř 3000 let starý; nejvíce jest koptických papyrů, obsahujících listy a právní listiny z druhé polovice prvního tisíciletí našeho letopočtu. Mezi koptickými papyry mají velikou cenu některé kusy, obsahující překlady z bible nářečím středoaegyptským, dále list pergamenový ze starého osmerkového vydání knihy Ruth v nářečí sahidském atd.

Ve velkém počtu arabských papyrů zachovala se úřední listina z 30. roku hedžry t. j. 650. po Kr.; byla tudy listina ta psána za kalifa Osmana, 18 roků po smrti Mohamedově a 9 roků po dobytí Aegypta Araby; dále zlomek z 54. roku hedžry, kdy ještě žili mnozí učenníci Mohamedovi; dále jest zajímavý úřední dosazovací list pro berního ředitele v Aegyptě z 90 r. hedžry; kusy tyto jsou nejstarší známé datované dokumenty islamu a důležity pro dějiny písma. Vedle množství jiných důležitých kusů vyniká ve sbírce arabských rukopisů celá řada (přes 155) písemností z papíru bavlněného a to od počátku 8. století, kdy tato

látka psací byla nalezena, až do r. 953. po Kr. Zajímavo jest též deset malých, částečně ještě hliněnou pečetí opatřených arabských psaní z r. 812. po Kr., v nichž jakýsi ředitel berní objednává svitky papyrové; z listů těch vysvítá, že svitek papyrový 2 m. délky a 60 cm. výšky stál asi 1 zl. 40 kr. Konečně nalézají se tam i písemnosti perské z r. 615—618, psané buď na papyru neb pergamenu a kožích, taktéž přišlo se na papyry hebrejské.

Z berlínských papyrů jmenuji dle zprávy Landwehrovy v časopisu svrchu uvedeném čtyři listy pergamenové obsahující část Euripidova Hippolyta; dále zlomky řeckého eposu v hexametrech, zlomek analytik Aristotelových a list z rhetorského slovníka.

Nálezy berlínské jsou též důležity pro dějiny starého knihovnictví, neb se nalezl papyrus v knihovém formátě, čehož bylo dosud málo dokladů.

Kdo by přál si obšírnějšího poučení o nálezu samém, toho odkazujeme ku spisku vydanému od Karabacka: Die Theodor Graf'schen Funde im Aegypten. Wien, Gerold 1883.

Přípona participia perfecti activi.

Od Jos. Zubatého.

V Kuhnově Zeitschrift für vergl. sprachf. XXVI, str. 329 sld. uveřejnil J. Schmidt obšírné pojednání o této příponě, jež na základě nejnovějších výzkumů jazykozpytných jest rozhodně velmi platným příspěvkem ku poznání flexe participia perfecti a flexe stupňovaných kmenů vůbec. Dle výsledků práce této (str. 355) doplněných ještě pozorováním Schulzeovým v témže časopise XXVII, str. 549 [1]), mělo prvotně ku př. participium perfecti kořene vid tuto trojí formu, podmíněnou místem přízvuku: veidvḗns (ku př. nom. sg. veidvḗs acc. sg. veidvḗns$_a$m a j.), vidves ⏑́ [2]) (ku př.

[1]) Totéž stupňování v kořeni (*Ϝειδώς = Ϝιδυῖα*), jehož řecké doklady uvádí Schulze l. c., nalézáme sporadicky i v jazyce Avesty: vavanvāo nom. sg., ale gen. pl. vaonušąm (z *vavnušām, jako ku př. gen. pl. ašaonąm ašāunąm vedlé acc. sing. ašavanem). Tak snad i od kořene vač tvořeno bylo participium perfecti *vavakhvāo, gen. *vaokušō (doložiti lze jen dat. sing. vaokušē); pod. nalézáme od kořene jat v seslabené formě odvozeniny jaētušīçča, jaētustema. Gen. pl. part. perf. slovesa açti zní āońhušąm vedlé ańhušąm; bezpochyby jest i toto střídání vyložiti z bývalé existence dvou kmenů silného āońhvāo- slabého ańhuš-.

[2]) Kmen -ves- (-vet-) nikde se nezachoval, všude přešlo *-e-* vlivem *-v-* v *-o-*. Na jisto však vidím odvozeniny participia perfecti (-vesja-) v lotyšských plur. tantum gr'uveši gr'ueši (schutt Bielenstein, verhärteter, gefrorener Koth Ulmann; srv. gr'ūt, sřítiti se), kruveši

gen. sg. vidvesós, loc. pl. vidvetsú), vidus — ⏊ (ku př. dat pl. vidusbhióms, gen. sing. fem. vidusiás, komparativ vidusterós) Nade všechnu pochybnost schema toto ovšem povzneseno není zejména rozdíl mezi středním kmenem vidves ⏊ a nejslabším kmenem vidus — ⏊ tak, jak ho činí Schmidt, nalézá velmi málo potvrzení ve skutečných formách jazykových, jež v pojednání jeho jsou sebrány se znamenitou pílí: a přiznávám se, že běžná nyní v jazykozpytě methoda, dle několika úkazů jazykových vystaviti zákon zvukoslovný (v tomto případě jedná se o Schmidtův zákon o dlouhých slabikách, jež prý se krátí, posune-li se přízvuk o jednu slabiku, úplně pak mizí, posune-li se o dvě slabiky dále; viz KZ. XXV, str. 35.) a vše, co zákonu tomuto ve skutečném materiále jazykovém se příčí, přičítati na vrub analogie, či jak dnes se obyčejně říkává, formalní associace činí na mne dojem něčeho, čemu v logice se říká circulus vitiosus. Než o věci této těžko jest mluviti, pokud stav vědomostí našich jazykových nedovoluje nám dokázati ani, že hlavní princip německé školy moderní, princip slepé a neomylné moci zvukoslovných zákonů, jest oprávněn, ani ukázati, že jest jenom přechodním extremem, v nějž uvedla jazykozpyt přirozená reakce proti libovůli, s jakou sobě vedla škola Boppova-Schleicherova u výkladu flexe indoevropské, a že existovaly i zvukové změny sporadické neprovedené jazykem důsledně.

Obmezím se v těchto řádcích tedy jenom na věci, které lze posuzovati bez rozhodnutí této principielní záhady, které ovšem pak snad k rozhodnutí tomu aspoň poněkud mohou přispěti.

I.

Schmidt ve jmenovaném pojednání ani slovem se nezmínil, že vedlé slabých kmenů s -us nalézáme i nepochybné tvary s -ūs. Máme-li pro řečtinu předpokládati ve tvarech, z nichž vzniklo *ἰδυῖα ἰδυῖοι* (*βίδεοι βίδυιοι* Ahrens II, 47, Brugman KZ. XXIV, str. 83) -ū- či -u-, tedy *vidūsia- či *vidusia-, rozhodnouti nelze (ač *βίδεοι* mluví tušim ve prospěch -ŭ-); jest nám tedy řečtinu v příčině této nechati úplně stranou. Na jisto však nalézáme tvary s -ūs-, ovšem přešlé v deklinaci kmenů na -a v jazyce staroindickém. Jest to předně ve starém slově emūšá (emūšám ÇBr. XIV, 1, 2, 11) vedlé emūšá- (emušám RS VIII, 66, 10), označujícím kance, odvozeném z kořene am (zuřiti a pod.). Už akcent (jako dle pravidla dávno známého u odvozeniny sekundární od kmene souhláskového očekáváme) na *-á-* by

---

krueši (der den weg holperig machende gefrorene Koth; srv. kr'au hromaditi, lit. krauti, slv. kryti) pŭveši pŭeši (eiter, morderndes modernde späne; srovn. pūt, lit. pūti, hníti), Bielenstein, Lettische sprache I, 265.

měl zabrániti, aby emūšá- nebylo posuzováno jako některé vedské a epické silné pády participia perfecti, přešlé v analogii pádů slabých (čakrúšam prošúšam ábibhjušaḥ vidušān vidušaḥ nom. pl. Lanman, Jour. of the Americ. Or. Soc. X, str. 511; Bollensen, Grammatisches aus dem Mahābhārata Leipzig 1884, str. 14). Petrohradský slovník vyčítá tvaru emušám nepravý akcent a emūšám jest mu holou skomoleninou, zcela dle methody moderní vedské filologie, jež snaží se vymýtiti z ved vše, čemu nerozumí. A přece emūšá- nalézá jakožto a-ová odvozenina participia perfecti dokonalou ochranu ve vlastních jmenech Mīḍhuša- Devamīḍhuša- (Lanman l. c.), dlouhé -ū- pak (ÇBr.) ve známém slově vidūša-ka- (žertovná osoba indického dramatu, vtipálek; zlehčující deminutivum kmene *vidūša-, s nímž srovnej avestské vīthušaeibjaçča).

Nepochybné doklady dlouhého -ū- nalézáme dále v jazyce Avesty, sporadické ovšem jako participium perfecti vůbec v této památce. Je to instr. pl. dadūžbīs (s passivním významem, creatis) Jç. 58, 6 a ženské tvary apipjūšīm apipjūšinąm Vd. 15, 8. Jt. 24, 50 (apipjūšī = nondum lactans; ved. pipjúšī). Kdyby tvary ty byly náhodou se zachovaly v literatuře vedské, zajisté by nebyly ušly osudu, jenž stihl emūšám. Nejistý jest ablativ zīzījūšaḍ (v. l. zīzījušaḍ).

Jako zachovala germanština participium toto jen jako jméno (got. bērusjōs rodiče, veitvōds = Ϝειδώς svědek, Bühler, Orient und Occident II, str. 341, ags. ēgesa ēgsa sts. ēcso, majitel = got. *aigúsja, Möller KZ. XXIV, str. 447) a jako v uvedených shora dokladech sanskrt si utvořil z prvotních participií perf. jména, tak i slovanština užívá mimo známá participia -ъs-ová tvarů s participiem tímto nepochybně souvislých jako jmen. Ovšem že smíme očekávati zde, poněvadž souvislost jich s participii jistě již dávno se zatemnila, i tvary od vlastních participií poněkud odchylné: a důležito jest, že tu nalézáme střídnice za -ŭ- i za -ū-. Počítám sem jména, odvozená příponami -ochъ (*-usa-: č. vrtoch, smrďoch atd., r. ědocha obirocha proidocha atd. Miklosich Vergl. gr. II, str. 289); -ošь (*-usja-: stb. kokošь ib. 343); -usъ- -uchъ- -ychъ- (*-ūsa-, jako v emūšá- vidūša-: pol. derus, stb. sopuchъ, nsl. ogleduh sleduh smrduh atd. ib. str. 289, 250, 327, 328); -usь -ysь -ušь -yšь (*-ūsi- -ūsja-: pol. lizuś mizguś bzdyś, nsl. šipuš, mr. klikuš, r. klikuša kvakuša, bělor. najdyš znajdyš primyš r. obměnyšъ otpadyšъ atd. ib. str. 327, 328, 343—346). Slovesný význam tvarů těchto jest hravě ukázati: ovšem že mají význam z pravidla nikoliv minulý, nýbrž trvale přítomný, jako participium perfecti nesčíslněkráte v řečtině i v sanskrtě. Trpný význam tvarů na -yšь nalézá analogon ku př. v av. dadūs- dadus-. Ostatně původně sem patřily asi i sekundární odvozeniny těmito příponami (jichž doklady viz u Miklosiche na dotčených místech), jež

ovšem analogickými útvary znamenitě se rozšířily; tak na př. slepýš (srv. mř. slipucha, r. slěpusьja) má zcela na snadě slovesný význam „osleplý".

Tím tedy rozšířila se nám řada stupňová kmene našeho o jeden člen: 1. -vēns-, 2. -ves- (-vet-), 3. -ūs-, 4. -us-. Podlé theorie Schmidtovy (jenž sice nestojí na samém křídle mladogrammatiků, avšak přece v podstatě pracuje dle jejich principií) i střídání -ūs- -us- budeme muset uvésti na vliv akcentu. A podlé toho mohli bychom konečně modifikovati citovaný jeho zákon zvukoslovný o vlivu přízvuku na dlouhé samohlásky ještě doplňkem: „avšak slabiky -vā- (-jā-)[3]) seslabují se bezprostředně před slabikou přízvučnou ve -va- (-ja-); postoupí-li přízvuk o slabiku dále, stahují se v -ū- (-ī-), které se opět krátí, postoupí-li přízvuk ještě dále". Dle toho pak bychom měli kmeny participia perfecti tyto:

1. vidvēns (nom. sg. vidvés, acc. sg. vidvénsam, nom. pl. vidvénses atd.);

2. vedves ⏊ (gen. sg. vidvesós, instr. sg. vidvesē, loc. pl. vidvetsú atd.);

3. vidūs — ⏊ (dat. pl. vidūsbhióms, gen. sg. femin. vidūsiās, kompar. vidūsterós atd.), a konečně

4. vidus — — ⏊ (na př. v některých pádech odvozenin, jako tvaru ženského, komparativu a superlativu, odvozenin a-ových a pod.).

„Tento čtyřstupňový kmen pak ovšem (podlé zkušeností nabytých u jiných kmenů stupňovaných) obstáti nemohl; zmocnila se ho snaha po jednotě paradigmat jednotlivých, a ta promíchala jednotlivé stupně kmenové tak důkladně, že jenom s nouzí (viz Schmidtovo pojednání) dovedeme v zachovaném materiále jazykovém rozeznati i jen tři kmenové stupně."

Kalkulace tato by byla úplně v duchu moderní německé školy jazykozpytné (ovšem, si duo faciunt idem, non est idem, jak dovedou mladogrammatikové se ozvati, dojde-li někdo obojetnou jejich methodou k výsledkům, které se jim nelíbí; viz KZ. XXV, str. 7.[1])), a participium perfecti by ani nebylo jediným čtyřstupňovým kmenem, jsou-li náhledy Schmidtovy o kmenech -ān-ových oprávněny (KZ. XXV, str. 30); viz násl. Nedovedu se však ubrániti mínění, že podobné odvažování zvuků, které musí krok za krokem teprvé měněním fakt dodávati svým výrobkům života, je asi podobným experimentováním, jako kdyby přírodozpytec nějaký v pracovně své na papíře kombinoval dle svých zákonů atomy, prvky, buňky a co všecko, a kdyby vše, co by se příčilo jeho schematům, jinými slovy, čemu by nerozuměl, prohlašoval hned za neorganickou abnormitu. Tím nechci říci, že by princip vlivu akcentu u výkladu stupňovaných kmenů nebyl

[3]) Píši -vā- (-jā), protože se nejedná o povahu a-ové souhlásky.

na místě; jsem přesvědčen, že stupňování toto a stupňování vůbec v skutku je právě dílem přízvuku a považuji právě za největší zásluhu jazykozpytu posledních dob, že princip onen, jejž zakladatelé jazykozpytu pouze tušili, dokázali ku plné evidenci: obávám se však, že konsekventní provedení principu toho, nepřipouštějící nikde pro předhistorickou dobu jazyků našich nijakých odchylek, zplodí v krátké době chimaery, které v ničem nezadají chimaerám, k nimž vedlo důsledné provedení vedoucího principu školy Boppovy-Schleicherovy (principu o souvislosti významu slovních tvarů s jich vnější podobou), chimaerám, které dnes budí leda úctu, jaká sluší konečně každé důslednosti, v něž však dnes ani žáci školy oné nevěří. To jest příčinou hlavní, proč kolísání kvantity -ŭ- v naší příponě mám za kolísání, jež nemá s přízvukem nic dělati.

Ještě kdyby kolísání to bylo nalézti jenom zde. Schmidt sám uvádí v pojednání o příponě komparativu (KZ. XXVI, str. 382 sled.) ještě jiné případy téhož kolísání (totiž kolísání -ū- -ī-, -u- -i-) a vykládá si je právě dle svého zákona, vlivem přízvuku; důkaz, že moje kalkulace nahoře je skutečně psána v jeho duchu. Sám ovšem musel přiznati (str. 383), že theorie jeho tu stojí úplně mimo solidní basis skutečného materiálu jazykového; ještě zřejměji vysvitne to však, přihlédneme-li ke střídání tomu bedlivěji, než učinil on, a to budiž nám dovoleno v následujících řádcích, v nichž se však obmezíme pouze na -ĭ- -ŭ- vzniklé z jă vă.

II.

1. Brugman vyslovil první s plnou jistotou mínění, že příponou akkusativu sing. kmenů mužských a ženských je pouze -m, a to u všech kmenů, souhláskových i samohláskových (v Curtiových Studien zur griech. und lat. Grammatik, IX, 307). A v skutku: açva-m agní-m paçú-m *ušás-m (prý ve ved. ušâm a p.) je sestavení svou jednoduchostí a stejnoměrností tak se zamlouvající, že nutně muselo nalézti hojně souhlasu, zejména u všech idí, jimž nominalní kmeny, jak si je utvořili indičtí grammatikové z účelů čistě praktických, mnemotechnických, jsou útvary, z nichž ve skutečném vývoji jazykův indoevropských nominalní naše flexe se vyvinula. O áçva-m té chvíle mluviti, vyžadovalo by celé samostatné pojednání o a-ových kmenech a jich historii vůbec; o *ušásm těžko mluviti bez polemiky proti chloubě moderního jazykozpytu, učení o nasalis sonans, která rovněž vyžaduje místa většího, než lze dáti pouhé episodě (pokud nebudu moci sám zevrubněji vyložiti stanovisko své v této důležité věci, odkazuji na článek Kögelův Gegen nasalis sonans, v Paulových a Brauneových Beiträge VIII, 102 sled., s nímž zejména co se týče druhé jeho polovice skoro úplně souhlasím); zatím posvítíme

si jen na akkus. sing. kmenů -i-ových a -u-ových, jenž s problémem naším jest ve spojení dosti těsném.

Acc. sg. -im -um tedy prý vzniklo připojením holého akkusativního -m ke kmenovému -i- -u-. Tento výklad tříští se úplně o avestské akkusativy -īm -ūm (açtīm, ašīm, ahūm, tanūm atd.). Toto -īm -ūm nemohlo vzniknouti patrně z ničeho jiného než z -i-am -u-am.[4]) Vedlé tohoto -īm -ūm pak nalézáme od téchže kmenů na -i- -u- i koncovku -im -um. Jaký stín zvukoslovné, fysiologické oprávněnosti můžeme nalézti na tomto střídání? A dále: i kmeny na -ja- -va- .tvoří pád tento týmže spůsobem, majíce v něm koncovku -īm -ūm vedlé -im -um; tedy opět se střídá -ī- -ū- patrně stažením z ia ua vzniklé beze všeliké zřejmé příčiny s ĭ ŭ (na př. akhtīm, vaēdhīm, aghrīm vedlé ainim = stpers. anijam gāth. anjém, džūm vedlé džum, haurum). Sanskrt, jenž vůbec jest jazykem již v nejstarších dobách daleko vyrovnanějším než jazyk Avesty, kolísání toto záslovné mezi (-jam -vam) -īm -ūm -im -um vyrovnal tak, že udržela se koncovka, která blíže stála běžnému nominativu: (anjam, açvam), u kmenů s nominativním -ī- -ū- -iam -uam -īm ūm (ale i ábhīruam ṚS. VIII, 46, 6 k nominativu ábhīruḥ), u kmenů s nominativem na -iḥ -uḥ pak -im -um. Formalní associace tu skutečně udělala v jazyce staroindickém konec dřívějšímu střídání: avšak toto střídání bylo zcela nahodilé, aspoň pokud vidíme, nijakým zákonem nespůsobené.

Acc. pl. téchže kmenů v sanskrtě má koncovky -iaḥ -jaḥ -īḥ (u jmen rodu mužského i -īn) -uaḥ -vaḥ -ūḥ (-ūn; Lanman Jour. of the Americ. Or. Soc. X, str. 394 sld. 415 sld.): -ī- -ū- patrně jest tu staženo z -ia- -ua-. V Avestě proti těmto koncovkám nalézáme -īs -ūs vedlé -is -us (ku př. gairīs, ārmaitīs, aidjūs, peretūs, ākhstis, paoiris, gātus, daṅhus), řidčeji nestažené -jō -vō (nāirjaçča, tanvō). Kde jsou zákony, jimiž se střídání toto řídilo? I nominativ pl., ač-li není ovšem kmenovým stupňováním koncovka -ajas -avas, jeví totéž kvantitativní kolísání v Avestě proti stejnoměrnému indickému -iaḥ -īḥ -uaḥ -ūḥ. Totéž platí o nom. acc dualis, v sanskrtě (vā) -ū -ī, v Avestě ŭ̄- ĭ̄-.

A naopak zase nalézáme v koncovce instrumentalu plur., jež bezpochyby prvotně byla totožnou s koncovkou dativně-ablativní (viz latinu, která má -bus -bīs bez rozlišení funkce), v Avestě dlouhé -bīs vedlé skráceného -bis, v sanskrtě však nalézáme jedině zkrácené toto -bhiḥ.

„Nuže,“ odpoví mladogrammatik slovy starého Jāsky, „může-liž pak sloup za to, že ho slepec nevidí? Bezpochyby i toto kolísání záslovné kvantity v -īs -ūs -īm, jehož naprosté uznání by vyžadovalo důkladnou revisi našich zvukoslovných zákonů, zakládá se na nějakém zvukoslovném zákoně, jehož my bohužel posud ne-

[4]) Dialekt gāth také ku př. má tanvém m. tanūm.

známe. Což říkalo-li se ku př. v instrumentale plur. u kmenů, jež oxytonovaly koncovku, -bhís, u kmenů v pádě tomto barytonových -bhis? Celý rozdíl mezi sanskrtem a jazykem Avesty pak redukuje se na to, že z tohoto prvotně zcela organického kolísání kvantity povstal v Avestě bezuzdný (aspoň jak se zdá) zmatek, v jazyce indickém pak že všemocná analogie z dvou rovnoprávných variant dopomohla jediné ke konečnému vítězství." Odpovíme k tomu, ne snad, že podlé všeho koncovka -bhís prvotně měla vždycky přízvuk (poněvadž toho na jisto nevíme), ale, že střídání záslovné kvantity nalézáme v témže jazyce v těchže slovích, která přece podle vší rozumné logiky podléhala těmže zákonům zvukoslovným.

Celý svět uznává vedské infinitivy na -tavāí za totožné s -tave (srv. ku př. étavāí étave, ótavāí ótave, gántavāí gántave atd.). Zde ovšem jest na snadě, že zkrácení -āí v -e jest podmíněno ztrátou přízvuku na koncovce. Také pochopujeme, jestliže místo infinitivní koncovky -e v jednoslabičných infinitivech nalézáme -āi (ku př. khjāí, dāí, māí, jāí, sjāí, vedlé dṛçé bhudžé atd.; Ludwig, Infinitiv im Veda, str. 55 sled.); vždyť jednoslabičná slova velmi často vzdorují změnám, jimž podléhají ve svých koncovkách slova víceslabičná, jakož vidíme ku př. na jednoslabičných pronominalních tvarech litevských, lotyšských nebo německých proti shodným s nimi víceslabičným tvarům jmenným. Avšak proč se mohlo říkati vedlé dāí i dé, vedlé māí i mé, vedlé dhāí (ve vajodhāí) i dhé? Totě přece kolísání záslovné kvantity, pro které nikdy se nemůže podařiti nalézti nějaké zvukoslovné odůvodnění. Sem počítáme i infinitiv na -adhje, jejž jednou (TS. I, 3, 6, 2: gámadhje) nalézáme vedlé přečastých infinitivů na -adhjāi (srv. Ludwig, Rigveda IV, str. 150); není ovšem nic lehčího, než prohlásiti gámadhje za chybu (ku př. Whitney, Sanskrit Grammar § 976): hůře jest však, jako vždy v podobných případech, ukázati, jak se tato „chyba" do indického textu jenom dostala.

Předložky a adverbia v sanskrtě tvoří komparativy koncovkou -tarām: ku př. prá, ku předu, pratarām více ku předu. V hymnech Ṛgvedy však místo tohoto -tarām důsledně nalézáme -tarám, tak pratarám (tak strofu ṚS. X, 18, 3. čteme v Tāit. ār. VI, 10, 3. s variantou pratarām, s touže variantou ṚS. X, 126, 8. v TS. IV, 7, 15, 7.), parātarám, vitarám, parastarám, avatarám, vesměs vedlé -tarām jiných památek; jedinou výminku tvoří saṃtarām VIII, 33, 19. (více do hromady; výklad Grassmannův s. v., dle něhož saṃtarām prý jest acc. sg. jakéhosi jména saṃtarā „das zusammenfügen, zusammenhalten", jest ovšem úplně vymyšlen). Srovnej prof. Ludwig Rigveda V, 158 (k 599, 19.), jehož doklady daly by se ovšem ještě rozmnožiti. Proč zde střídá se -ām s -ám? A totéž střídání nalézáme i v osobním zájmeně, jednak v ahám, av. azem, slov.

azъ proti ἐγών, jednak uvnitř sanskrtu samého v zájmenech āvám juvám vedlé āvám juvám. Srovnej i Sborník prací filol. na oslavu jubilea prof. Kvíčaly, str. 200.

Řadu tohoto záslovného kolísání kvantity mohli bychom ještě znamenitě rozšířiti, kdybychom se chtěli dovolávati ještě úkazů některých, jež nalézáme v pamětihodném souhlase v jazyce ved, Avesty i staroperských nápisů. Míním tuto t. zv. „dloužení“ zásloví v určitých formách v těchto památkách, které v jazyce vedském se přičítá na vrub metru, v gāthāch Avesty pak způsobu přednesu, při němž zásloví prý se protahovalo. Už shoda jmenovaných památek v úkaze tomto dokazuje, že úkaz není tak bezvýznamný, za jaký se líčí. A přece dlužno uznati, že ku př. -ā v 2. os. imper. sing., jak nám je dokládají souhlasně vedlé -a jmenované památky, úplně ruší záslovné zvukoslovné zákony naše: na jisto by bylo (a ovšem i všechny ostatní případy podobné) zasloužilo aspoň zmínky při líčení tvaru tohoto, jak jej nalézáme v jazycích ostatních. A že kolísání toto záslovné netýče se jenom tvarů, v nichž příbuzní jazykové evropští předpokládají pro árské jazyky samohlásku krátkou, dokazuje nom. acc. voc. dualis, jenž v jazyce avestském i vedském kolísá mezi koncovkami -a -ā (resp. -āu; Lanman, Journ. of the Amer. Or. Soc. X, 342. Benfey, Abhandl. d. Göttinger gel. ges. XIX, str. 142 sled.). [5])

Prosím za shovění, že jsem se rozšířil poněkud více o tomto kolísání. Kolísání záslovné kvantity, neodůvodněné nijakým zákonem zvukoslovným, však tak se příčí pojmům nové německé školy jazykozpytné, že za nutno jsem pokládal i případy ležícími vlastně mimo přítomnou naši úlohu ukázati, máme-li proč kolísání takové pokládati za možné či nic.

2. Hledejme však již stopy vnitroslovné střídání -ī- -ū- vzniklého ze stažené slabiky jă či vă.

Nejblíže kolísání kvantity v příponě -ūs- -us- stojí kolísání jaké nalézáme u kmenů na -jan- -van-. Nejpoučnější je v příčině této kmen çvăn- (anebo, chceme-li, çvŏn-). Kmen tento tvoří stupňováním kmenovým v sanskrtě tvary çvấn- çván- çún- s přízvukem vždy na kmeni, rozhodně teprv později zde ustáleným, jakož řečtina v κυνός κυνί zachovala prvotní akcent). V Avestě však místo çun- nalézáme důsledně çūn- (silné tvary jsou çpā çpānem çpāna çpānaçča, slabé çūnē çūnō çūnąm, çūnahē çūni- = skl. çuni- [6]). Řečtina a litevština v krátkosti -ŭ- ve slabém

[5]) A že krácení této dualové koncovky není metrické, jak by se dalo mysliti ku př. na základě veršů R. S. I. 15, 6, b. 17, 3. b. 7, a. 8, a. 9, b. V, 67, 1, dokazují verše jako I, 15, 6, a. V, 64, 6, VII, 85, 4. TS. I, 6, 12, 4 (strany nara pada naraḥ vide Benfey l. c.), kde kvantita byla lhostejna, a zejména verše I, 151, 4, VI, 68, 5, VII, 61, 1, kde by se bylo rozhodně lépe hodilo k metrum -ā-.

[6]) Lat. canis tuším nemá se çūni- (srv. i šunės šunimì atd.) nic společného; vokalismus první slabiky by byl v tom případě zcela nepravidelný.

kmeni souhlasí se sanskrtem (*κυν*- šun-; nalézáme-li v jazycích těchto slabý kmen i v acc. sg. nom. pl., stalo se to zajisté jen analogickým vlivem slabých pádů, právě tak jako v Avestě nalézáme nom. pl. çūnō v. çpānaç-), rovněž němčina (v derivatě hun-d-s): a přece nedovolují nám zvukoslovné zákony beze všeho prohlásiti, že çū v Avestě je dlouženo ze çu-. Podlé methody mladogrammatické, zejména ze stanoviska Schmidtova, nutně musíme prohlásiti opět, že slovo naše mělo čtverý kmen:

1. çvṓn (ku př. v nom. çvṓ[n]. acc. çvōnam, nom. plur. çvṓnes),

2. çvon ⏊ (ku př. v gen. sg. çvonós, dat. çvonḗ, snad inst. pl. çvo[n]bhís atd.),

3. çūn — ⏊ (ku př. dat. abl. pl. çū[n]bhióms, gen. sg. fem. çūniā́s),

4. çun — — ⏊ (ku př. snad ve fem. instr. pl. çūniābhís atd.).

Zbývalo by jen konstatovati, jakým způsobem snaha po jednotě paradigmatu v jednotlivých jazycích idealní toto schema pomátla (neboť že jenom snahou touto lze vyložiti všeliké odchylky, rozumí se při methodě, proti které tyto stránky jsou namířeny, samo sebou).

Bohužel nelze nám počet dokladů sem slušících hrubě rozmnožiti. Sanskrt má kromě çvăn- ještě jenom dva kmeny, podobným způsobem stupňované, totiž júvăn- jūn-,[7]) a maghavan- maghon- (m. *magha-un); v ostatních kmenech na -van-, bezpochyby v pravdě vlivem analogie, -van- (resp. -vn-) provedeno celou deklinací (srv. ku př. avestské kmeny sil āthravan- slab. athaurun- [tedy opět i se stupňováním kořenným], skt. jenom átharvăn-; av. ašavan- slab. ašaon- ašāun-, skt. ṛtávăn- ṛtávn-);[8]) Avesta má ještě urvăn- urun- (duše),

[7]) V Avestě se stupňuje i kořen; silný kmen javăn (nom. sg. java, acc. sg. javānem var. lec. jvānem = *juvānem) slabý jūn- (staženo ovšem z *juan-; gen. sg. jūnō gen. pl. jūnąm). V ostatních jazycích nalézáme stupňování porušeno asi vskutku vlivem analogie, lit. jaunas slov. junъ (nejisto zda z *jauna- či z *jūna-), lat. juvenis jūnior, got. junda (= lat inventa) juggs, stir. óc, kambr. ieu ieuanc (Fick Wörterbuch I[3] str. 184). Srovn. o kořenném stupňování naši poznámku [1]) na str. 73, Schmidt KZ. XXV, str. 21 sled., a Schulze ib. XXVII, 549.

[8]) Snad je nám hledati stopu starého stupňování v adverbii adhunā́, ač-li je slovo to instrumentalem jména ádhvan-. Souvislost významů „cestou“ (= ádhvanā) a „hned“ (= adhunā́) byla by vyložiti zcela jako význam slova áňdžas áňdžasā („rychle“, vlastně pův. „mazáním [kol u vozu]“; v. Bergaigne, Jour. Asiatique, VIII série t. 2., str. 492). Adhunā́, je-li výklad náš pravý, dvojím způsobem by bylo starobylejší než instrumental paradigmatu adhvan-: nejprvé akcentem, jenž v instr. na -ā prvotně byl vždy na poslední slabice, pak -u- místo -va-, což obé zachováno jenom tím, že specialisováním významu adhunā́ přestalo býti členem paradigmatu ádhvan-. Jiné případy, v nichž akcent v adverbiích zachoval se v prvotní ryzosti, viz na místech Lanmanovy záslužné práce A statistical account of noun-inflection in the Veda, častěji již citované, uvedených v Indexu na str. 599 X sv. Jour. of the

zrvăn- zrūn- zrun- (? čas), ale už i gen. pl. verethravanąm m. *verethraonąm, gen. sg. adhwanō (= skt. ádhvanaḥ), adverb. instr. mithwana (párem; srv. skt. derivatum mithuná-). Ostatní jazyky indoevropské mají kmeny na -van- jen v derivacích. Tolik však i ze sporého tohoto materialu je patrno, že nějakého podstatného, zákony zvukoslovnými odůvodněného rozdílu mezi -ū- -u- ze zachovaného, skutečného materialu dodělati se nelze; srov. ku př. av. çūn- jūn-, skt. çun- jūn- (podlé dikce mladogrammatické ovšem eine ausgleichung der stämme çūn- çun- jūn- jun- in entgegengesetzter richtung): a rozdílu, jehož docházíme jenom destillací forem na papíře, tak beze všeho hned věřiti nemusíme.

Ještě skrovnější je material, jejž nám poskytují v této příčině kmeny na -iăn-. V sanskrtě vznikly v nich kmeny na -in-, jež provedly -i- bezpochyby vlivem analogie celým paradigmatem (jedinou stopou stupňování jest -ī- v nom. sg. masc. a v nom. acc. pl. neutr.). V Avestě je poučný kmen kainin (dívka): nom. kaini (bylo by v skt. *kanī), acc. kaininem, pl. nom. kainina, acc. kaininō, ale vedlé toho gen. sg. kainīnō, tedy opět střídání -i- -ī-, jehož příčiny nenablížíme.[9]) K němu se druží zanímavý kmen zjăm- (zima), tvořící nom. zjāo (= *zjā[m]s), acc. zjąm (místo očekávaného *zjāmem, srv. acc. pantąm vedlé pantānem), ale gen. zimō (strany zimō viz Justi s. v.); ř. χιά̓ν χιόνος (ν přeneseno z nominativu, kde nutně muselo nastoupiti za ν, do ostatních pádů: srv. χϑών χϑονός, ale χϑαμ-αλός) vedlé lat. hiems hiemis vedou ke stupňování *ghiōm- *ghiem-, derivace skt. himá- av. zima- ř. χιμο- (v δύσχιμος, Fick I[3], str. 83) vykazují kmen *ghim-, vedlé něhož zase nalézáme *ghīm ve slov. zima (kvantita derivace této v lat. bīmus trīmus = *bihĭmus *trihĭmus Fick l. c. nedá se určiti; temna je vokalisace lit. žëmà prus. semo [čti zemo, nevědomo s jakým ě] lot. zëma, ač souhlasí se skt. hemantá- ř. χειμών). Deklinace kmenů na

---

Am. Or. Soc. s. v. Accent (se stanoviska historického je ovšem nesprávno, mluví-li stále o „adverbial shift of accent"; neboť „wenn eine declinabele und eine indeclinabel gewordene Form neben einander liegen, so hat letztere von vornherein das präjudiz der grösseren alterthümlichkeit", jak při jiné příležitosti dobře praví Schmidt KZ. XXVI str. 385). Sem dodej ještě ahanā „denně" RS. I, 123, 4, vlastně instr. sing. kmene áhan- „den", jenž jako instrumental skutečný však zní již áhnā; Roth, jenž po příkladě prof. Ludwiga nyní rovněž neuznává Sājanův výklad tohoto ἄπ. λεγ. (jakožto adjektivum „denní"), zcela zbytkem vyčítá formě ahanā v menším vydání petrohradského slovníku I, str. 155 „falsche betonung." Nejpamátnějším úkazem zachování starého akcentu jsou ovšem vedské infinitivy na -tavāí, jež tušim jediné v celém materiale jazyků indoevropských zachovaly akcent dvojí (ótavāí gántavāí atd.).

[9]) Srovnej indické derivace kanjānā kanína-. Pozoruhodno jest, že kmen kaní (dívka) ve vedském jazyce tvoří pouze gen. pl. kanínām: snad forma vl. kmene na -īn- m. -in-?

-iăn- v evropských jazycích, ač jest tu (v řeč. lat. germ.) jich počet dosti hojný, nedává žádného poučení v příčině, o níž nám jde.

Poučny jsou však nosové konjugace indoevropské. O konjugaci -nōti -náti dokázal již prof. Ludwig, že před -n- mívaly samohláskový (-a -ový) živel (Entstehung der a-declination Sitzungsberichte der k. Wiener ak. d. wiss. phil. hist. classe LX. str. 149 sld. Infinitiv im Veda str. 101 sld.). Samohláskový tento živel zachovaný ku př. v skt. imperativě gṛhāṇá, av. frjąnmahi hvąnmahi, v ř. slovesech na *-άνω -ανάω -αίνω* (jichž *α* svědčí o bezpřízvučnosti onoho samohláskového živlu), obyčejně vlivem akcentu se ztratil: tak v grbhṇáti m. *gṛbh$_a$ṇáti, v stabhnóti m. stabh$_a$náti. U kořenů na -i -u však živel tento, jako ku př. jsme právě viděli u kmenů na -iăn -uăn, stáhl se s předchozím -i -u; a sice opět tu nalézáme brzy -ī -ū, brzy -i -u. Tak vidíme v sktč. krīṇáti prīṇáti bhríṇāti çriṇáti drūṇáti hrūṇáti, ale vedlé toho kšiṇáti džináti mináti riṇáti džunáti punáti, činóti inóti hinóti minóti unóti sunóti vedlé dhūnóti, kteréžto dokonce se střídá s dhŭnóti (srovn. se zachovaným -a- dhánvati m. *dhvánvati). Dle Schmidta prý se říkávalo prvotně *pūnáti ale punīmás, dhūnóti ale dhunumás (KZ. XXVI, 383), tedy zcela dle jeho zákonu o vlivu akcentu na dlouhé slabiky; snaha po jednotě kmene v celém skloňování prý zavedla onde dlouhý, jinde krátký vokal celým praesentním kmenem: výklad, jenž zní velmi víře podobně, ale bohužel se nedá podepříti nijakým skutečným faktem. V Avestě nalézáme činaç frapinaoiti (skt. pinvati *pinóti) niçirinaoiti çurunaoiti hunāmi (ale haonaoiti!) zināḍ minaç, ale gūnaoiti (množí, srv. skt. guṇáḥ) frīnāmi. V řečtině *κῑνυμαι*, *τῑνυμαι* vedlé *τῐνύμεναι* (Curtius Verbum I^2. str. 163, 164), jenom *δῠναμαι* srov. i *δῑνω* (ale *δῑνέω*) *δῡνω θῡνω πῑνω* (*πώνω*), *κῑνέω ἀγῑνέω ἀγῑνω ἀγνέω ὀρῑνω -ῡνω* (Curtis I^2, str. 365), *φθίνω* v. *φθῑνω*, *τίνω* v. *τῑνω*. Ve slovanštině slovesa příbuzné II. třídy mají jenom střídnice za -ī- -ū- minąti slynąti atd.

Také přípona tvořící abstrakta a kmeny infinitivní -ti- mívala podlé všeho před -t- samohlásku. Samohláska tato se zachovala i v skt. čitrádhradžati- ámati- dṛçatí- (= dṛšṭi-) vasatí- aṃhatí- ramati-, v av. pavaiti- vanaiti-, v řec. *ἑλκεσί-πεπλος φαεσίμβροτος* a pod. vedlé *τερψίμβροτος φθισίμβροτος*. Obyčejně však vlivem akcentu (kmeny tyto na jisto bývaly prvotně oxytonní) -a- se ztratilo[10]) (dṛçatí- dṛšṭí- dŕšti-): při kořenech na -i -u však stáhlo se s -i- -u- a sice opět brzy v -ī-, -ū-, brzy v -i- -u-. Tak nalézáme vedlé sk. bhūti-

---

[10]) Časem ztratila se i kořenná hláska: tak v skt. vásuttibhágatti- maghátti-, kde -tti- zastupuje diti- (abstraktum koř. dā-).

av. būiti- slv. bytь, inf. byti, lit. búti pojednou v ř. φύσις střídnici za -ŭ-, vedlé av. ăçtūiti- upaçtūiti- skt. stutí-, vedlé av. fraçrūiti- skt. çrúti-, vedlé av. jūiti skt. juti-, v. skt. nītí- av. aiwiniti-, v. skt. prīti- av. friti-. Tímto střídáním v týchže kmenech vyložíme si i nestejnost tvoření těchto abstrakt od kořenů na -i -u, proč nalézáme kořen brzy dlouhý brzy krátký:[11]) skt. ūtí- džūtí- dhītí- pītí(rītí- atd. vedlé ití- kšití- srutí- atd., av mūiti- hūiti- (ale aiwishuti-) dīti- atd. vedlé šiti- ăçkiti- atd. Řečtina mívá tu krátké ι υ: *κλίσις κρίσις φθίσις φύσις λύσις δύσις ῥύσις*. Litevsko-slovanština mívá v infinitivech kořen dlouhý (ku př. slov. viti biti sluti kryti atd.); sluší však míti na paměti, že zvykem (z podobnosti forem vzniklým), vokalisovati stejně abstraktum a part. perf. passivi, jimž slušel u našich kořenů jen dlouhý či krátký vokal, a supina, jež by mělo míti vokal stupňovaný, nastal tu jakýsi zmatek (právě jako v latině), jejž sledovati by nás této chvíle příliš zdrželo. Jak vyložiti toto kolísání kvantity ī ū se stanoviska mladogrammatického, nemůže ovšem býti nejmenší pochyby: dle Schmidtova zákona tím, že v některých pádech byl akcent bezprostředně za kořenem, v jiných o slabiku dále: bohužel jest opět uznati, že výkladu tohoto nelze podepříti ani jediným faktem.

Totéž kolísání kvantity nalézáme i v partic. perf. pass. na -tá-; ač zde velmi jest těžko nalézti stopy vokálu příponového před -t- (snad sem jest počítati ř. *σκελετός δακετόν ἑρπετόν νιφετός γενετή* skt. pačatá- zralý a pod.; v. Curtius, Verbum II², str. 359), přece sotva nalezneme pro kolísání výklad jiný, než jsme nalezli u abstrakt na -ti-, totiž kontrakci kořenného *i u* s příponovým vokálem. Tak nalézáme v sktě dhūtá- vedlé dhutá-, skt. bhūtá- av. būta- v. *φυτόν* (skt. ádbhuta- adbhutá- z at[i]bhūta-?), av. çtūta- çtuta, skt. stutá-, av. šūta- skt. çčjutá-, av. aēšmōdrūta- skt. drutá-, av. çrūta- skt. çrutá-, av. frīta- frita- skt. prītá-; a opět u tak řečených kořenů na -ī -ū -īta- -ūta-, u kořenů na -i -u -ita- -uta-.[11]) Řečtina má z pravidla krátkou samohlásku: *ἄδυτος λυτός ἐπίσσυτος* (skt. sūta-, Sborník filol. str. 194) *φθιτός κλιτός κριτός*, ale *ἄτῑτος*. Latina má obyčejně -ī -ū, ale též lĭtus cĭtus

[11]) V sanskrtě abstrakta tato (rovněž jako participia perf. pass.) mají -ī -ū, udává-li se kořen s -ī -ū, a naopak. Máme tu před sebou jenom mnemotechnický prostředek indických grammatiků, kteří se snažili udávati kořeny slovesné tak, aby už z jich podoby bylo poznati, jak některé určité tvary (v tomto případě abstraktum na -ti- a participium na -ta-, časem i praesens nosové některé konjugace) jest tvořiti. Protože se říká nīta- nīti-, džita- džiti-, udávají grammatikové za kořeny nī, dži: sice fakticky není rozdílu mezi tvary obou sloves (najati džajati, nešjati džešjati, nināja džigāja atd.); proto také nás nesmí tak příliš překvapiti, má-li na př. Avesta aiwiniti- friti- frita-. Podotýkám to proto, že skutečně někteří jazykozpytci přikládají rozdílu,

sītus lŭtus; litevskoslovanština řídí se zcela infinitivní vokalisací (krátké -ŭ- v ruském zabota nesnáze, srv. stb. zabaviti vexare? Miklosich Vergl. gr. II, str. 163). Proto jest nedůsledným jednáním, vystavuje-li Schmidt (KZ. XXVI, 382) srovnalost pūtá-: punāná- punīmás = džūtá-: džunīmás atd. Poněvadž pūtá- je vlastně jenom skratkem užívaným ku pohodlí grammatiků, měl se svého stanoviska opět říci, že part. perf. pass. na -tá- mělo dvojí kmen: 1. pūtá (ku př. v nom. pūtás) 2. pŭta –́ (ku př. v *pŭteisú anebo jak už myslí že vypadal lok. pl.), a tak 1. stūtá 2. stuta –́, 1. prītá 2. prita –́ atd. Proti methodě mladogrammatické dá se ledacos namítati, ale, jak vidět, jednu chybu nemá: vysloven-li jednou zvukoslovný zákon, „dokázání“ jeho mnoho přemýšlení už pak nestojí (nechci býti zlomyslným tak, abych řekl, že snad právě proto v několika málo letech našla tolik přívrženců).

A jak tedy vyložíme toto kolísání -ī̆- -ū̆-? Nejsem mladogrammatikem a nevím tedy náležitě, co asi dle mladogrammatického názoru by bylo přílišným: ale předpokládám zatím, že čtyřstupňové stupňování kmenů (-váns, -vas –́, -ūs — –́, -us — — –́; -vă̄n, -van –́, -ūn — –́, -un — — –́, -jă̄n, -jan –́, -īn — –́, -in — — –́), po jehož organickém rozdělení v jazycích indoevropských není ani stopy, jest i se stanoviska mladogrammatického přílišným. Pro případy podobné, v nichž nalézáme něco, co nedovedeme vyložiti ani fysicky zákony zvukoslovnými, ani psychicky účinkováním analogie čili associace forem, má i mladá grammatika patřičné ultimum refugium. Co se nedá vyložiti tak ani onak, jest přičítati vlivu dialektů, jež zajisté v každém jazyce existují a existovaly vedlé dialektu hlavního (t. j. dialektu nám nejblíže přístupného a známého). Applikována na naše případy vedla by věc tato k resultátu tomu, že tu se střídalo i—ī, u—ū dialekticky, a že v památkách, z nichž střídání to dnes poznáváme, pomíšeny jsou vlastně dialekty, jež střídání toho neurovnaného vůbec neznaly.

Věta tato rovněž jako obě druhé hlavní věty mladé grammatiky (o moci zákonů zvukoslovných, a o moci analogie) má do jisté míry platnost nepopíratelnou, a dá se doložiti fakty přehojnými. Avšak věta tato applikována na případy, jako je ku př. případ, jímž jsme se právě obírali, zůstane přece jenom planou vytáčkou, pokud nám mladá grammatika nepoví, co vlastně si myslí dialektem. Kde jsou hranice dialektu? Vždyť pak, přesně mluvě, každý člověk vlastně mluví svým zvláštním dialektem,

---

jejž činí indičtí grammatikové (opakuji, z příčin prostě mnemotechnických) mezi kořeny na -i -ī, -u -ū, podstatný význam; jakož vůbec jazykozpyt i v jiných případech nedovedl se ubrániti, bráti výrobky indických grammatiků, kořeny a kmeny, za bernou minci, totiž za tvary, jež skutečně byly základem všeho dalšího vývoje forem, chyba, která uškodila jazykozpytu srovnavacímu více než by se zdálo na první pohled.

ba mluví zvláštním dialektem i v jednotlivých stadiích svého věku. K tomu přistupuje ještě, že sledování vlivu dialektů v jazycích vymřelých úplně se vymyká našemu pozorování: sledovati působení zákonů zvukoslovných u dialektů živých pak je věcí velice obtížnou, jelikož v jazyce jaks taks hotovém a vyrovnaném nevznikají zákony zvukoslovné každý den (nehledě ani k tomu, že zejména u národů evropských sotva kde najdeme dialekt prostý vlivu dialektů cizích). A tak i s tohoto-li hlediska pohlížíme na nepravidelné změny zvukové, nezbývá než prohlásiti větu o bezvýminečném působení zákonů zvukoslovných v jednotlivých dialektech aspoň pro nynější stav našich vědomostí jazykových za hypothesu, která ničím ani vyvrátiti ani k evidenci úplné stvrditi se nedá, ať už se zdá a priori sebe pravdě podobnější. V každém jazyce zachovaném bez odporu křižují se všemi směry vliv zákonů zvukoslovných, snahy po stejnoměrnosti útvarů grammatických a i vliv jiných dialektů; avšak skokem logickým, neopírajícím se o nijaké nepochybné praemissy, jest tvrzení, že vše, co nedá se vyložiti zákony zvukoslovnými, jest vyložiti jedním z obou vlivů ostatních: nedokázanou praemissou právě jest, že zákony zvukoslovné, působí-li bez překážky jiného vlivu, působí neodolatelně na všechna slova, jež zasahují v jejich obor, a mimo zvukoslovné zákony že nedějí se fysiologické změny jazykové.

Zde ovšem jeví se konečně, že propast mezi mladogrammatiky a grammatiky, kteří připouštějí vedlé zvukoslovných zákonů v plném toho smyslu slova i sporadické změny zvukové, obmezené jen na větší či menší kruh slov, není tak nepřestupná, jakou se jeví na první pohled. Přívrženec druhého směru ku př. v našem případě vysloví, že ī ū stažené z jă vă časem se střídá s i u (ať už vznikalo z jă vă brzy i u brzy ī ū, anebo vzniklo dříve ī ū, jež později se zkrátilo: co je pravda, rozhodnouti nelze, ač druhá možnost tuším spíše se podobá pravdě) a tím bude míti úkol svůj za hotový: mladogrammatik ještě dodá („for style," jak by řekl Angličan) větu, které ovšem dokázati nedovede, že střídání to vzniklo vlivem různostì dialektických.

III.

K novým pochybnostem dává podnět spůsob, jakým Schmidt hledí vyložiti poslední, konsonantickou, hlásku naší přípony. Jak známo, nalézáme tu nepopíratelné kolísání mezi -s -t: skt. má přípony -váṃs- -vas- -vát- (-ūš-) -uš-[12]), Avesta -vāoṇh- -ūš- -uš-; řečtina -*ως*- (?) -*οτ*- -*υσ(ια)*-, litevština temné -ęs v nominativě, sice -us(ja-), slovanština -ъs(jo-): kolísá tedy

[12]) Místo -vắṁs- jak známo velmi často -ivắṁs- s tak zvanou „sponou" -i-. Smíme snad hledati stopy této „spony" i v homerském *πεφυζότες* = *πεφυγjότες* a v elickém *Fειζώς* (Kirchhoff, Archaeol. Zeitung 1880 str. 66. č. 362) = *Fειδjώς*?

-t- -s- v sanskrtě a v řečtině. Kolísání toto není v deklinaci ani obmezeno na naše participia: i v jiných kmenech na -s- (ku př. v indických na -as-, v mās-, a zvláště zřetelně v řeckých na -ως- -ωτ- -ασ- -ατ-) dávno již jest toto kolísání známo. V dřívějších dobách vykládal se úkaz ten v ten rozum, že přípona naše mívala na konci prvotně -t-, toto -t- pak že se „seslabilo“ v -s-. Výklad ten ovšem nemohl před soudem mladogrammatickým obstáti, a tak Brugman (KZ. XXIV, str. 73 sld.) uznává ve kmenech, v nichž se střídá -s- s -t-, jen první za organické, -t- pak vykládá za vzniklé analogií jiných deklinac (zejména kmenů adjektivních na -vant-). Schmidt pádnými důvody ukázal (KZ. XXVI, str. 343 sld.), kterak libovolný a neodůvodněný jest výklad Brugmanův, a postavil na jeho místo jiný, dle něhož -t- v našich kmenech vzniklo na základě „zvukoslovného zákonu“, jímž -ss- se měnilo v -ts-, v lokale plur. (vidvetsú), odtud pak se rozšířilo i v jiné pády. Výklad tento jest ovšem rozhodně možný, ba se stanoviska mladogrammatického, neuznávajícího sporadických změn zvukových, nelze si tuším ani mysliti lepšího; jakmile však uznáme možnost sebe nepatrnější, že skutečně mohlo střídati se -t- s -s- (třebas jen ve smyslu závěrku předešlého odstavce), ihned vidíme, že v něm je hojně momentů ničím nepodepřených: zakládá se na nedokázané praemisse, jež mladogrammatikům jest axiomatem, nám však pouhou hypothesí, že podobné sporadické změny možny nejsou.

Kdyby se jednalo jen o řečtinu, ležel by výklad střídání -οτ- -υ(σ)ια- ovšem na bíledni: -τ- se seslabilo v -σ-, jako se v řečtině děje častěji a sice s oblibou právě před ι. Avšak, je-li možno střídání takové i v sanskrtě? K otázce této nezbývá než přitakati, protože skutečně je můžeme doložiti.

Nejprvé jest zde uvésti dávno známé případy, v nichž proti řeckému κτ nalézáme v sanskrtě kš: ř. κτεν- κτείνω κτίνυμι skt. kšaṇóti av. aghžaonvamna- (nehynoucí); ř. κτίζω κτίμενος κτιτός κτίσις skt. kšéti kšijáti atd., av. šaēti šōithra- atd.; ř. κτείς v. ξαίνω ξέω (Curtius, Grundzüge[4], str. 687); ř. κτεδών (štěrbina), skt. kšádate (řezati, zabíjeti, předkládati [pokrmy]). A i když kš κτ zde vykládáme, jak časem se děje, „metathesí“ (ostatně se stanoviska mladogrammatického rovněž nepochopitelnou) ze sk, zbývá ještě ř. ἄρκτος skt. ŕkšaḥ (av. erekhša-?), ř. τέκτων skt. tákšan- sthněm. dëhsa (motyka), střhněm. dëhsen (len vochlovati), tvary, v nichž ani pomyšlení není možné, že by byly vznikly touže metathesí, poněvadž -τ- -s- je zde živlem notoricky suffixovým (resp. rozšiřovatelem kořene). Mimoděk nemohu se v podobných případech, kde nepravidelný přechod zvukový je přece nepopíratelný a samozřejmý, ubrániti touze, slyšeti, co jim asi říkají zástupcové mladé grammatiky: ve svých publikacích se jim ku podivu vyhýbají. — Jakožto ne zcela nepochybné doklady tohoto přechodu uvádím ještě ἅπαξ

λεγόμενον nakšia- (ṚS. VII, 15, 7.), jež překládá prof. Ludwig „noční“, jiní „adeundus“, a nakšatram (souhvězdí), jež před lety vykládal Aufrecht za „strážce noci“ (KZ. VIII, str. 71); obě slova byla by tak odvozeninami kmene nakti- nakt- (noc).

Přechod -pt- v -ps- snad nalézti je ve kmenech aptvi- apti- apsu- apt- aps- (voda, derivace kmene ăp-): aptvi- v av. āthwja- (= skt. āptjá); apti- v skt. aptiá- (vodní); apsu- v skt. apsudžít- (o němž dokázal prof. Ludwig důvody grammatickými, že nemůže znamenati „vítěz ve vodách“, nýbrž že znamená „dobyvatel vod“, Rigveda V, str. 147, 159, 379; ostatně nebojuje Indra, jehož epitheton apsudžít- jest, ve vodách, nýbrž o vody), v skt. apsumant- (vodní; dle prvního vydání petrohradského slovníku „eine ungrammatische form von apsu,“ dle jeho menšího vydání „dem die bezeichnung „apsu“ zukommt, d. h. im wasser erscheinend“: ovšem, je-li apsu lokalem pl. a ne pouhým kmenem, jest apsumant- rozhodně znamenitou kuriositou), v skt. apsumati- (id.; Tāit. ār. X, 1, 12, 49. Ludwig Rigveda V, str. 379.), v skt. apsavja- (id., MS. II, 3, 3.) a v identickém apsavá- (ṚS. X, 65, 3., slově, jež se vůbec vykládá za složeninu ap + savá; apsavjà-: apsavá- = pāṁsavjà: pāṁsavá apt- v adbhiḥ adbhjaḥ m. *aptbhiḥ *abdbhiḥ [13]); aps- v av. složeninách afs-čithra-, afs-tačin-, awež-dāna-, awždāta-.

Moderní škola německá ovšem v těchto uvedených odvozeninách kmene ăp- bude viděti dvě rodiny, co se týče suffixu: odvozeniny suffixy t-ovými a suffixy s-ovými. Táže škola oddělí od sebe zajisté i pronominalní tvary kmenů tva- sva-, tja- sja, ta- sa-, nebo infinitivní přípony -tani -sani (o nichž viz Brunnhofer KZ. XXV, str. 354, 372, 373, jenž plným právem odmítá pochybnosti strany pupūtáni) -tjāi -sjāi, a jiné podobné parallelismy, jež ještě bychom mohli uvésti z pole tvoření kmenů a jež ani dost málo nelze objasniti neodolatelně platnými zákony zvukoslovnými (ani nemluvě o Schmidtově zákoně strany přechodu ss v ts). Doklady tyto však stačí, ukázati, že podobný parallelismus skutečně časem existoval. Tím přicházíme ke třetímu možnému výkladu střídání -t- -s- v part. perf. act. Dle prvního bylo by vzniklo -s- z -t-, dle druhého (Schmidtova) vzniklo -t- dle zákonů zvukoslovných v jediné formě a odtud se rozšířilo i dále, dle třetího rovněž možného existovaly od počátku podlé sebe tvary s -t- i tvary s -s-, z nichž v jednotlivých jazycích různé se zachovaly. Nepopírám možnosti Schmidtova výkladu stří-

[13]) Dle výkladu prof. Ludwiga (v akad. čteních): srv. nádbhjaḥ (kmen napt-, ne nap-) a samsṛ́dbhiḥ TBr. I, 8, 1, 1. Lanman Jour. Amer. Or. Soc. X, 483. Skupina -bbh-, jež by byla měla zde vzniknouti, byla patrně jazyku protivnou; pomohl si tedy heteroklisí, tvoře pády s příponovým -bh- z kmene apt-. Právě tak vyhnul se heteroklisí téže skupině v instrumentalech kšapábhiḥ kšípābhiḥ RS. IV, 53, 7; IX, 97, 57 místo *kšabbhíḥ *kšibbhíḥ.

dání t—s v participiích perfecti a vůbec u kmenů na -s-[14]), popírám však, že by výklad jeho byl dokázán ku plné evidenci: k důkazu tomu schází důkaz, že oba ostatní výklady jsou nemožny anebo aspoň pravdě nepodobny.

Účelem této rozpravy nebylo, domáhati se výsledků positivních, a také jsme jich se nedobrali; tolik však tuším jsem ukázal, že předně Schmidtův výklad našeho suffixu není ještě v otázce této posledním slovem (jak dosti ukvapeně hlásá Schulze KZ. XXVII, str. 549), ani že methoda, podlé níž Schmidt pracoval, nevede k výsledkům již z předu naprosto nepochybným: a tak doufám, že i negativný tento výsledek není bezcenným, tím spíše, že dle mého přesvědčení aspoň v příčině této není naděje, skutečně positivních výsledků se domoci (nemyslím tím ovšem nedokázatelné diktáty).

Příspěvky etymologické.

Od Jos. Zubatého.

1. Vedské adjektivum uruvjáňč- širý, vykládají moderní učenci obyčejně v souhlase s hotoviteli padového textu za složeninu z uru-, široký, s kořenným jmenem kořene slovesného vjač, objímati. Výkladu tomu se příčí dvě věci. Nejprve okolnost, že uruvjáňč- v silných pádech se nasalisuje (uruvjáňčam ṚS. V, I, 12), kdežto v nepochybných odvozeninách kořene vjač nikde nenalézáme ani stopy po nosovce: a přece tvoří v jazyce vedském i kořenná jména kořenů časovaných dle nosových konjugac silné pády bez nosovek (tak ku př. -pṛč- -muč- -vṛdž- -bhudž- -sjad-; júdž- [spojenec] tvoří jednou v ṚS. júňdžam, ale patnáctkrát júdžam, jednou júňdžā vedlé rovněž ojedinělého júdžā),

---

[14]) Příliš pravdě podobným však výklad Schmidtův nečiní zejména zanímavé věci, jež nám vykládá o germ. mēnōth- vedlé lit. mėnes- germ. aust- austan (východ; sem patrně i lat. auster) vedlé indoevrop. a usŏs- KZ. XXVI, str. 345. 346). Úplně pohřešujeme vedskou komposici džarát- ašṭi-, v němž patrné džarát- = džarás- (stáří), o níž mluvil prof. Ludwig již v Inf. im Veda str. 23. Rigveda IV, str. 223 (kde vůbec ještě jiné doklady kmenů na -at- se uvádějí). Jiným dokladem jsou mi řecká slova ὀκτ-άλλος ὀφθαλμός (ὀφθ- m. ὀπτ- ὀκτ- [strany π srvn. παρθενοπίπης ὀπιπτεύω ὄπις ὄπωπα], jako ve φθίνω skt. kši-, anebo χθ místo κτ ve χθών skt. kšăm-). Slovanština má -es-ový kmen oče s-, jenž v derivaci existuje i v sanskrtě (akšán-: *áčas- = çīršán-: çíras-); týmže kmenem, rozmnoženým sekundárními příponami, jest řecké ὀκτ- *ὀπτ- ὀφθ-, jež ovšem ztratilo příponovou samohlásku právě jako çīršán- akšán- (a jiné derivace kmenů na -as-, jež uvádí Brugmann KZ. XXIV, str. 11 sld.) vlivem akcentu na sekundární příponě. Srv. i slov. uše s- ř. οὐατ-.

neřku-li aby se nosovaly silné pády kořenných jmen jiných. K tomu přistupuje, že uruvjaňč- má zvláštní ženský tvar (čehož by nebylo, kdyby -vjáňč- bylo vskutku jmenem kořenným), a k tomu v podobě, jež nikterak se nedá srovnati s kořenem vjač, totiž urūčí; a že by urūčí bylo skráceno z uruvīčí, jak vykládá slovník petrohradský, věř kdo můžeš. Proto úplně souhlasím s prof. Ludwigem, jenž (Rigveda IV, str. 324) dělí uruvi-aňč-, jako prati-aňč (fem. pratīčī později pratīčī) dadhi-áňč- (slabý kmen dadhīč-) suáňč- (fem. sūčí) atd.; [1]) uruvi- urvi- urui- je týž kmen, jejž nalézáme i ve fem. urví (*urui-ā = εὐρυῖα; srv. ÇB. I, 5, 1, 17 urvjājām, Sāj. urutve) a v adverbiích urujá urvijá, střídání kmenů urui-uru- pak tu není o nic divnější, než ku př. střídání kmenů tiri- tiras- v tirjáňč- tiraçč-, nebo kmenů ud- udi- v údaňč- (uččá uččāíḥ) vedlé údīč- [2]).

Ovšem staví se i Ludwigovu výkladu v cestu některé jednotlivosti, jichž původ jest tuším dosti poučný a zajímavý, abychom k nim blíže přihlédli. Podlé analogie kmenů na -aňč- vůbec a podlé ženského tvaru urūčí zvláště očekáváme ve slabých pádech tvaru mužského kmen urūč-, tedy ku př. gen. *urūčáḥ instr. *urūčá, anebo leda *uruvīč-, tedy *uruvīčáḥ *uruvīčá. Místo toho však nalézáme instr. uruvjáčā (ṚS. I, 108 2), dat. uruvjáče (AS. VI, 41, 2: Sárasvatjā uruvjáče), tento tedy dokonce místo ženské formy. Kdybychom nalézali jenom mužské formy slabé z kmene uruvjáč-, vyložili bychom si tuto nepravidelnost vlivem snahy po jednotě paradigmatu, jež místo *urūčá *urūčé zavedla uruvjáčā (pro malý počet dokladů ostatně ani nelze s jistotou říci, zdali snad přece neužívalo se častěji tvarů pravidelných, ač nám náhodou snad se zachovaly doklady nepravidelné), ve vokalisaci i v akcentě dle ku př. accusativu uruvjáňčam; skutečně už v mladší literatuře vedské spůsobila tato snaha u oxytonovaných kmenů na -áňč-, jež ještě ve starých hymnech akcentují ve slabých pádech koncovky, po-

[1]) K uhájení výkladu Ludwigova lze se dovolávati i toho, že nalézáme psáno, zcela, jako urvjā VS. 12, I TS. I, 3, 14, 5 místo obvyklého urujá urvijá TS. IV, 4, 4, 2. urvjáňčam (v padovém textu bez avagraha) za uruvjáňčam ṚS. Metrum ovšem žádá i zde formu čtyřslabičnou, ale z uru + vjáňč- sotva byla by vznikla dialektická forma urvjáňč-, jež na tomto místě vytlačila formu čtyřslabičnou. Srovnej ovšem čārvadana- anvartitár- ánvartišje.

[2]) Rozumí se samo sebou, že i ve složenině urví-ūtiḥ (daleko pomocný, ṚS. VI, 24, 2) nebudeme hledati instrumental (prý *urví = urvijá), nýbrž čirý kmen urvi-. Proč tu neužito kmene uru-, jako v četných, složeninách, je zcela přirozeno: jazyk vyhýbal se nemilému styku zvukovému *uruūtiḥ zcela tak, jako ve složenině gávj-ūtiḥ (pastva) místo obvyklého sice ve složeninách kmene go- gav- k vůli následujícímu -ū- volil raději kmen gavi- (jak jej nalézáme v gávi-a- gavj-á-, lat. bovi-s vedlé bū-bus, lot. gůvi-s, sthněm. chuo plur. cuawī. střhněm. huo plur. küeje küewe, stsas. kō pl. kōjī).

sunutí akcentu na slabiku kmenovou (Lanmann, Jour. of the Amer. Or. Soc. X, str. 455). Okolnost však, že v AS. VI, 41. 2 užito uruvjáče za femininum, nepřipouští tuším jiného výkladu, než že prostonárodní etymologie viděla, jako již ve starých dobách učení redaktoři padového textu a většina učenců dnešních, v uruvjáňč- složeninu uru + vjač- patrně pro vzácnost kmene urui-: a s touto prostonárodní etymologií ovšem se nesrovnávala existence zvláštního tvaru ženského (protože složeniny s kořennými jmény zvláštního tvaru ženského nemají, což, mimochodem řečeno, lze uvésti za důvod i proti obvyklému výkladu kmenů na -aňč- [srv. Ludwig, Infinitiv im Veda, str. 28 Lindner, Altindische nominalbildung, str. 168]), ani tvar slabého kmene urūč-. Tvary uruvjáčā uruvjáče pak byly by koncessí, již jazyk musel učiniti prostonárodní etymologii (ačkoliv, opakuji ještě jednou, nevíme ani s jistotou, neříkalo-li se přece ještě pravidelně *urūčá *urūčé; femininum uruvjáče aspoň jest ojedinělým pokusem vedlé běžného sice urūčí).[3])

Vedlé uruvjáňč- nalézáme ještě synonymon uruvjáčas-; i toto bude spíše derivatem kmene uruvjáňč-, než složeninou uru + vjáčas-: sice bychom aspoň podlé viçvávjačas- očekávali přízvuk urúvjačas-. Srovnej nepochybný nominativ podobné derivace suáňčāḥ RS. V, 37, 1 místo suáň. Je-li tato domněnka pravdou, měli bychom tu stopy pozoruhodného stupňování kmenového -aňčās- (suáňčaḥ) -ačas- (uruvjáčase uruvjáčastama-)[4]); tvary uruvjáčāḥ I, 104, 1; III, 50 1, V, 46, 6; X, 128, 8 uruvjáčasam VI, 36, 3, VIII, 2, 5, X, 18, 10 uruvjáčasā I, 160, 2, pak byly by nastoupily na místo organických *uruvjáňčāḥ *uruvjáňčasam *uruvjáňčasā opět vlivem prostonárodní etymologie, jež dělila uru-vjáčas- místo uruvi-áčas-.

2. Staroindické slovo sūčí (jehla, a vůbec něco ostrého; jako lat. acies znamená i jakýsi druh válečného šiku, dle ÇKDr. i pohled) se obyčejně vykládá z kořene sīv (šíti). Výklad ten není ovšem nemožný: ztráta -j- (sūčí místo *sjūčí) nebyla

---

[3]) Jiným ne nezajímavým dokladem prostonárodní etymologie indické je nazvisko pavouka. Zvíře toto bylo pojmenováno za starodávna tkalcem příze (vl. vlny), ūrṇa-vābhiḥ (slovo to zachováno ještě v ÇB. XIV, 5, 1, 1, 23 a v patronymiku āurṇavābháḥ již v RS.); srvn. Anfrecht v KZ. IV, 282. Poněvadž však sice se neuchovala v sanskrtě žádná odvozenina kořene vabh (sthněm. wëban ags. vefan, tkáti; ovšem však zachován příbuzný kořen ubh, ř. ὑφ-, v. umbháti ubhnāti unápti vázati), bylo slovo to úplně nesrozumitelným, až vlivem prostonárodní etymologie změněno v ūrṇanābhiḥ ūrṇanābhaḥ = zvíře mající v břiše (nābhi-) přízi.

[4]) Vysutím -a- mohl vzniknouti ještě kmen *sūkš- *urūkš-; první nalézáme v skutku v derivaci sūkšma-, tenký, útlý (t. j. snadno pronikající). Sem patří asi i řecká adverbia γνύξ μουνάξ ἀπαλλάξ ἀλλάξ πέριξ (= skt. parjak); srv. J. Schmidt v KZ. XXV, str. 52.

by o nic divnější, než je ve slově sūtram (nit místo *sjūtram = etymologicky naše šídlo) a i významy odvozené lehko by se daly vyložiti z prvotního významu „jehla". Pochybným však mi činí tuto etymologii podivný tvar přípony: sūčí v této příčině stojí fakticky zcela o samotě (ávīčiḥ kaníčiḥ máríčiḥ vīčíḥ? kūči, štětec, je slovo úplně temné). Úplně pochopitelným tvarem je však sūčí, vidíme-li v něm ženský tvar kmene suáňč- (srvn. pratīčí samīčí anūčí atd., ženské tvary kmenů pratjáňč- pratjáňč- samjáňč- anváňč-); i význam slova suáňč- (lehko jdoucí, pronikající; epitheton Agnia VI, 15, 10; VII, 10, 3; IV, 6. 9; táva tjé Agne haríto ghṛtasná róhitāsa ṛdžuáňčaḥ suáňčaḥ; VII, 56. 16: átjāso ná jé Marútaḥ suáňčaḥ; IX. 73, 7: spáçaḥ suáňčaḥ, špehové pronikající, jimž nic neujde) znamenitě se srovnává s naším výkladem: srv. přede vším různé modifikace významové v odvozeninách kořene ak aç. Jednak specialisováním významu, jednak tím, že suáňč- jakožto adjektivum vyšlo z užívání, vyložíme si, proč sūčí zachovalo starou oxytonaci, ač ku př. za starovedské pratīčí samīčí anūčí už v mladší vedské literatuře se říká pratíčī samíčī anū́čī; jelikož sūčí nebylo cítěno za člen paradigmatu *suáň suáňčam suáňčaḥ atd., nebylo příčiny, proč by se byl posunul akcent před -č-, kde je v silných formách mužských.

V pozdějším jazyce nalézáme v demin. sūčikā a ve složeninách *sūčikula- (sūčikulājate, býti jako samá jehla) sūčigṛhakam (jehelník) sūčipattrakaḥ (Marsilea quadrifolia; srv. sūčīpattraḥ, jakási cukrová třtina) sūčipušpaḥ (Pandanus odoratissimus) a pod. sūči- s krátkým -i-; petrohradský slovník cituje dokonce instr. sūčinā z Rām. II, 75, 16. Tvar ten se vyvinul ovšem teprv, když etymologie sūčí byla úplně zapomenuta, jakož také ṚS v temném poněkud sūčíkāḥ I, 191 7 má deminutivum s dlouhým -ī-, a sūčī- v kompositech i v pozdější době zůstalo pravidlem.

Novější hypothese o původu písem slovanských.

Napsal J. Polívka.

Není otázky ve filologii slovanské, o které by se bylo déle hloubalo, na jejíž řešení by se bylo vynakládalo více učenosti i důmyslu, o níž by se bylo více napsalo, než o otázce původu písem slovanských, hlavně písma hlaholského! K ní pojí se otázka o poměru písma hlaholského i kyrillského. Zde ovšem dospělo se více méně obecně k náhledu, že písmu hlaholskému přináleží

prvenství, náhledu to, kterýž prvý hájil Viktor Grigorovič a po něm obhájili Šafařík, Miklosich i Rački. Nejnověji opět vysloven opáčný náhled ve spojení s otázkou o původě obou písem. Od r. 1861, kdy vyšel spis „Slovjensko pismo“ posledně jmenovaného učence, nastal celkem klid. Náhled o prvenství hlaholice celkem se uznával a byť by se i Šafaříkův výklad hlaholského písma tu ondy více méně shledával nepravým, tu ondy se opravoval, nikdo přece nevystoupil s novým rozborem naší otázky až po dobu nejnovější. Dějiny její v posledních letech pojí se k jménům: L. Geitler, V. Jagić, Is. Taylor a Vsevolod Miller. Mezi náhledy těchto učenců jsou značné, ano namnoze nepřekonatelné protivy: jedni tvrdí, že hlaholice vznikla z dvou různých písem (L. Geitler i V. Miller) druzí, že jen z jednoho (J. Taylor, V. Jagić), jedni považují hlaholici (i kyrillici) za písmo historicky se vyvinuvší a obmezují účastenství Konstantina-Kyrilla na míru nejmenší (L. Geitler), druzí připisují více méně sestavení písma slovanského, a sice hlaholice právě osobní činnosti Konstantinově (V. Jagić, V. Miller) a j.

Při rozboru našem nehodláme se říditi chronologickým pořádkem, než probéřeme nejdříve na prvém místě uvedené dva náhledy a pak třetí.

I.

Vsevolod Miller uveřejnil v březnové knize „Журналу минист. народнаго просвѣщенія“ na min. rok pojednání nadepsané „Къ вопросу о славянской азбукѣ“, kteréž však bylo předneseno již dříve, než vydal prof. dr. L. Geitler velké své dílo. Prof. Miller vychází z náhledu, že hlaholské písmo jest plodem osobního tvoření jednotlivcova, čím se liší od kyrillice, neboť tato vyvinula se historicky. V tom leží zárodek relativního neúspěchu a konečného znenáhlého vymírání prvého. Litery označující hlásky řečtině i slovanštině společné, jsou v obou písmech více méně patrně původu řeckého. Otázka týká se tedy hlavně původu liter označujících hlásky řečtině cizí. V té stati snaží se Vs. Miller dokazovati, že tyto litery převzaty z písma perského, jak se nám zachovalo na mincích i nápisech z doby Sassanidů. Z toho vyvinulo se písmo, jímž psány rukopisy posvátných knih Zarathustrových zachované nám ovšem teprvé ze XIII. věku. Písmo toto však podle souhlasného mínění eranistů zachovalo věrně tvary starých liter.

Kyrillské i hlaholské ш spadá úplně s literou *š* na mincích sassanidských, v rukopisech Avesty vzala tato litera na sebe tvar kursivní. Kyrillské щ, hlah. ⱋ není prý ligatura z ш a т (ш a ⱅ), označovalo jinou hlásku než *št*, podobnou ruskému *щ*: podobnou literu téhož znění nalézáme v písmě perském. Kyr. ѵ jest vzato z téhož písma, kde tutéž hlásku označuje; perskému písmeni však

bližší jest kursivní ъ. Též kyr. џ připomíná stejné písmě v Avestě, kteréž však znělo jako *dž*, it. gi. ъ odpovídá podobné liteře v Avestě znamenající jakési krátké temné *o* blízké k *u*, jak ъ skutečně ve slov. znělo. Při ѣ rovněž pozorovati, že kursivní tvar jeho bližší jest formou svou liteře stejného asi znění v Avestě. Kyr. ѫ objasňuje se snadno z avestské ligatury skládající se z *a* i *n*. Litery ы ю ѭ ѩ patrné jsou ligatury, původ jich tedy jest samozřejmý. Zbývají ještě litery ь i ѧ, jichž prototypy však nenalézáme v Avestě: ь vzniklo asi modifikací ъ, původ ѧ jest Millerovi nejasný. Litera ж připomíná ш, jako odpovídající v Avestě *ž* se rovná *š*, při čem opět lze pozorovati, že litera v Avestě spíše připomíná kursivní *ж*. Litera dzêlo ꙃ úplně spadá s avestským *z*, liší se tedy zněním svým, kteréž jí asi úmyslně přidáno, jelikož з vzaté z řečtiny znamenalo *z*. Kyr. б nemá obdobné litery v písmě avestském. Zajímavo, že kursivní *г* rovná se formou svou liteře v Avestě znamenající *g*. Mimo formální podobnost liter v obou písmech a jich více méně stejné znění uvádí prof. Miller ještě některé jiné okolnosti ve prospěch své hypothese. Pořádek, kterým seřaděny jsou neřecké litery v písmě slovanském, rovná se, pokud dovolovala řecká abeceda, pořádku liter v abecedě sassanidské. Jméno písma h l a h o l i c e jest dalším důkazem: název tento pochází od jména litery г glagolъ, jíž začínají abecedy sassanidské.

Jak mají se k sobě obě písma slovanská?: ш jest oběma společné, kyr. щ ꙋ ъ i ѧ změnila hlaholice svým způsobem, tak i hlah. ⰶ patří ku kyr. ж, nějaký poměr jest též mezi hlah. ⱔ, ⱛ i kyr. ѫ, џ. Hlaholské litery ⰰ ⰳ ⰵ nesouvisejí se s kyr. ѣ ѕ б. Miller přidává se k náhledu, že Konstantin-Kyrill vynašel hlaholici, kyrillice že jest dílem biskupa Klimenta. Avšak Kyrill měl před sebou již jakýsi vzorec, prototyp budoucí kyrillice, ze které převzal některé litery, změniv je v některých maličkostech, pořádek liter a jich číselní hodnotu. Sestavené jím písmo zdálo se býti nepraktickým: tvary liter byly příliš složité a těžké, a ač nemálo rukopisů napsáno tímto písmem, nemohlo přece vytisknouti dřívější písmo byť i nedokonalé. Proto vrací se již k němu jeho žák, Kliment, zlepšuje i zdokonaluje je dle vzoru hlaholice. Tím způsobem vznikla nová kyrillice, kterou potom přepisovány rukopisy hlaholské.

V pannonských žitích čteme: „**и обрѣть же тоу** (v Chersoně) **еуаггеліе и ѱалтирь роушьскыми писмены писано и человѣка обрѣтъ глаголюща тою бесѣдою, и бесѣдовавъ сь нимъ и силоу рѣчи пріемь своеи бесѣдѣ прикладае различіи писменъ, гласнаа и сьгласнаа и къ богу молитвꙋ дрьже и вскорѣ начетъ чисти и сказовати.**“ Místo toto různě vykládáno i podávalo mnoho látky k dalekosáhlým kombinacím. Šafařík vyslovil se takto: „Myslím, že to důvodně jen na Varjaho-Rusy v Tavrii a gotické písmo slyšeti lze“ (Památky hlah. písem. str. XXIV). Jinak sou-

diliruští učenci. Sreznevský nevyrozumívá pod „роушьскыми писмены“ skutečné litery, písmo, než jazyk, však nijak germanský než některé ze slovanských nářečí (Извѣстія акад. наукъ. I (r. 1852) str. 296. Podobně Hilferding soudil: kazarské chanství obydleno bylo velkým počtem Slovanů, živel slovanský byl sprostředkovatelem mezi tímto i byzantinskou říší, slovanským jazykem mohl byzantský křesťan hlásati evangelium na dvoře chana kazarského (Собр. Сочиненія I, 307 sl.). Jinak V. Grigorovič: on pojímal toto místo doslovně, v Chersoně vyučil se Kyrill písmu slovanskému, hlaholici a přinesl je pak k jižním i severozápadním Slovanům (Статьи касающіяся древняво слов. языка, Kazaň 1852, str. 69). Tento náhled hájil Grigorovič ještě 20 let později: nalézaje v hlaholském písmě příznaky mnohých ethnograficky různorodých živlů, myslel, že muselo povstati v takém místě, kde bydlela různá plemena a za také místo pokládá Chazarsko t. j. Krym“ (Čas. Č. Musea 1874, str. 26. pozn. 1.). Podobně vykládá toto místo Vs. Miller: v Korsuni byli četní osadníci slovanští, kteří již záhy byli křesťanství přijali i měli jakési své písmo. Písmo jejich povstalo smíšením řeckých liter s jakýmisi východními a sice tím způsobem, že těchto posledních užíváno k označování hlásek slovanských neřeckých, společných však s dotýčným východním jazykem. Východní, perské písmo poznali Slované prostřednictvím chazarským. Chazarové vynikali poměrně dosti značnou kulturou, mimo politickou moc měli tedy i tím vliv na slovanské obyvatelstvo. Na dvoře chazarského chána byly tři náboženské strany — židovská, mohamedánská i křesťanská; dílem této bylo pozvání křesťanského missionáře a sice missionáře slovanského jazyka mocného, neboť slovansky mohl hlásati evangelium v krajině, ve které slovanština byla velice rozšířena. Zde poznal písmena připomenutá legendou a jich užil při sestavení svého písma (hlaholice) Konstantin-Kyrill.*)

Odmítavě celkem má se k této hypothesi prof. Jagić ve své nejnovější knize „Четыре критико-палеографическіе статьи“ str. 108—113. Vytýká předně, že říše sassanidská byla zničena již v polovici VII. v., od té doby ustoupilo sassanidské písmo arabskému, kdežto podlé této hypothese mělo býti ještě IX. stol. v Korsuně čili Chersoně rozšířeno. Mezi literami slovanskými

*) Není asi nezajímavo, že též jeden německý ethnolog k podobnému náhledu dospěl; Joh. Aug. Cuno dokazoval ve svém spise „Forschungen im Gebiete der alten Völkerkunde“ 1871 slovanskou národnost Skythů a tak v pozdějším svém spise „Vorgeschichte Roms“ 1878, str. 313 předpokládá vznik „ruského“ písma již v dávných dobách, připisuje jej vlivu četných obchodnických osad na severu Černého moře; Rusové právě tak od nich učili se psáti jako staří Gallové od řeckých osad v Massalii; nemožno ovšem určiti počet století, uplynuvších „zwischen dem anfang der vertrauten bekanntschaft der pontischen Skythen mit den ersten gelungenen nachbildungen des griechischen Alphabetes für russische Laute.“

i sassanidskými neshledává se také podobnost, Miller sám praví, že namnoze kursivní tvar podobnější jest písmu perskému: dotyčné *š* jest dosti řídké; liteře щ podobné písmě málo se rovná, na sassanidských mincích ho vůbec není, mimo to jest щ patrná ligatura ш a т, pověděné o rozdílu mezi щ i шт nemá základu; mezi ч i avest. *č* jest rozdíl, ц podobné písmě zní *dž*, jak sám Miller praví, ж odpovídající *ž* málo se rovná, nejméně jest již podobnosti mezi ъ i avest. *o*, ѫ i avest. a͡n, při ѧ platí pověděné při ш i ж.

II.

Jiná, podstatně nová hypothese*) hlásá se v knize: „Die albanesischen und slavischen Schriften. Von Dr. Leopold Geitler. Mit 25 phototypischen Tafeln. Mit Unterstützung der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Wien. 1883 str. X + 188.

Hlaholské písmo uvádí se zde ve spojení s písmem albánským, a obé, vlastně hlaholské písmo prostřednictvím albánským tedy nepřímo ve spojení s římským písmem kursivním. Rakouský konsul Jiří von Hahn nalezl v polovici našeho století v Elbassanu ve středním Albánsku několik zlomků psaných zvláštním písmem jazykem albánským i pocházejících z počátku našeho století. Písmu tomu rozumělo tehdy málo jen osob (asi 50) a mimo naleziště samo málo kde bylo známo až na sousední město Berat, kde se ho též jen tu ondy užívalo. V Elbassanu užívali ho i ke korrespondenci s krajany, ano částečně i k určení knih. Šťastný nálezce nepokládal toto písmo za vynález moderní i snažil se sám jeho původ vysvětliti z nejrůznějších písem.**)

Již Miklosich napsal ve svém často citovaném pojednání „Glagolitisch" v Erschově i Gruberově Encyklopedii r. 1859: „kdo toto albánské písmo pokládá za staré i vzniklé z řeckého písma, bude asi hlaholici připisovati týž původ a domnívati se,

---

*) V. K(ačanovskij) v jedné své recensi v »Журнал-у минист. народ. просвѣщенія« 1881, sv. 217, č. II, str. 365 napsal »Мы утверждаемъ, что ѧ заимствовано изъ албанскаго алфавита .... Обладая образчиками настоящаго албанскаго письма и его приспособленіемъ къ боснійской (кирилловской) буквицѣ, мы ограничиваемся однимъ этимъ указаніемъ, какъ для обстоятельнаго доказательства потребовалось бы сопоставленіе фактовъ: это у меня еще не вполнѣ готово, да и не вошло бы въ рамку рецензіи. Здѣсь къ слову замѣтимъ, что и глаголица обязана своимъ происхожденіемъ алфавиту Албанцевъ — доисторическихъ обитателей Балканскаго полуострова. Конечно, многимъ подобное мнѣніе покажется парадоксальнымъ; но доказательства откладываемъ до другаго времени.« Domníváme se, že náhledu toho nabyl p. Kačanovský v Záhřebě; aspoň, pokud víme, dosud slíbené zde argumenty nesdělil veřejnosti.

**) Taktéž Otto Blau prohlašoval elbassanské písmo za staré, majelycké písmo za přímou jeho matku. Zeitschrift d. deutschen morgenländ. Ges. 1863, sv. XVII. str. 666.

že Illyrové, kteří Kopitarem i Niebuhrem považováni za předchůdce dnešních Albánců̊v, sahali s příbuznými Pannonci až do Pannonie, abecedu přijali od Řeků a odkázali Albáncům i Slovanům. Podobnost albánského i hlaholského písma obmezuje se ostatně na málo liter a sice na hlaholské *g*, *e*, *c*" (str. 418*). Této zde jen slabě načrtnuté myšlénce podobnou myšlénku propracoval prof. Geitler v celou soustavu s nevšední učeností i důmyslem, s nemenší však i smělostí. Albánské písmo, jak se nám zachovalo v elbassanských zlomcích z počátku XIX. stol., spojuje se římskou kursivou VI—VIII stol., písmem tedy 13 až 11 století starším, předpokládá tedy, že albánské písmo po celou tuto dobu ani valně se nezměnilo. Na nejednom místě vynáší jeho konservativnost, nicméně doznává, že na těchto chudičkých posledních zbytcích písma více než tisíciletého zachoval se pravopis ve stavu zdivočelém, tak že nesmíme bezprostředně srovnávati slovanské litery se zachovanou nám formou elbassanských písmen jen 80 let starých vzdor jich velice konservativnímu rázu (str. 65). Několik liter hlaholských vůbec nelze srovnávati s elbassanskými, než přímo s římskými kursivními, při čemž dlužno předpokládati, že bylo několik albánských písem, jichž prostřednictvím ta ona římská kursivní litera byla přijata. Jiná opět písmena přešla do albanského písma a jeho prostřednictvím do hlaholice z řeckého písma minuskulního a konečně několik málo ze starší kyrillice přímo do hlaholice. Při srovnávání albánského písma s římskou kursivou, při rekonstruování písmen elbassanských odvolává se prof. Geitler na svědectví hlaholice, a když tím způsobem provedl důkaz o starobylosti písma albánského, vyvozuje z něho písmena hlaholská. Hypothese Geitlerova závisí značnou měrou, ano hlavně na otázce, možno-li předpokládati, že elbassanské písmo dosvědčené nám z r. 1800 vzniklo před tisíci lety, dříve než vymřela římská kursiva, že písmo po celých tisíc let se užívající dodnes se tak málo mohlo změniti! Znamenitý palaeograf Gardthausen zodpovídá tyto otázky záporně a považuje elbassaské zlomky „für ein Kunstproduct irgend eines Schulmeisters" (Litterarisches Centralblatt 1883, str. 945). Abstrahujme však od této myšlénky a sledujme argumentaci prof. Geitlera.

Spis rozdělen na dva díly: I. Rozbor albánského písma (str. 1—62). II. Rozbor obou slovanských písem (str. 63—188).

Ve zlomcích elbassanských píší se litery vertikálně a nespojují se i možno dokázati pomocí hlaholice, že albánské písmo mělo tento ráz již před tisíci lety. Vzniklo ze svých mateřských písem přísným stilisováním jednotlivých liter. Při odvozování písmen elbassanských z římské kursivy dovolává se p. spisovatel nezřídka svědectví jazyka; úlohou kritiky tedy bude obrátiti na to zvláštní svůj zřetel, avšak, pokud referentovi povědomo, nikdo se této věci neuchopil. — Litera *i* psala se v římské kursivě buď jako přímá přímá čára aneb jako okrouhlá: prvého užili albánští písaři

k označení samohlásky *i*, druhého k označení souhlásky *j*. Tak dospělo alb. písmo k označení hlásky *j* již dávno, před evropskými pravopisy latinskými. Když se hlaholice odloučila, mělo alb. písmo již své *j* a nezměnilo je od této doby. Alb. *k* jest lat. *c*. Albánské písmě za *e* vzniklo obrácením římského kursivního *e*, příčinu toho obrácení podává hlaholice. Zvuk označovaný tímto znakem, temné *ə* pravému nářečí gegickému jest cizí: písmo albanské bylo tedy sestaveno pro nářečí bližší toskickému, domovem toho písma byla střední Albánie. Zde se nejdéle udrželo. Vznikla-li tedy hlaholice v sousedství tomto znenáhlou přirozenou recepcí, jako každé jiné písmo, našli jsme bod, z kterého možno hledati domov hlaholice (§. 8). — Znakem za alb. *g* posloužilo římské kursivní *h*; toto *g* znělo kdysi v některých slovech jako *h*, v jiných jako *g*, rozdíl tento pominul, na severu i jihu vyslovuje se čisté *g*, ve střední Albanii vyvinula se hláska, která by se dala naznačiti dyšným *g*: tento proces reflektuje se v písmě elbassanském, když *g* zmizelo, užilo se k naznačení toho dyšného zvuku lat. *h*. Proto nezná elbas. písmo ani sledu po nějakém písmeni za *g*. Tohoto znaku použili hlaholité k označení jihoslov. *χ*, nenašli však v alb. písmě římsko-kursivního znaku za své *g* (§. 9). Mezi alb. *p* i římským kursivním *p* jest nepatrný rozdíl. Albánština má dvojí *r* slabé i silné (*rr*, *ϱϱ*): znak za slabé *r* vznikl z římsko-kursivního *n*: alb. má za starší *n* nyní *r*. Písmo albánské vyvinulo se na jazyce, přispůsobovalo se znenáhla jeho hláskoslovnému ústrojí. Tím, že původní *n* začalo se vyslovovati jako *r*, byli albanští písaři nuceni utvořiti si nový znak za *n* a tento našli v řeckém písmě (§. 11), a sice nacházíme také *r* v mladší řecké minuskuli 13—14. stol.; od 9. do 12. stol. užívalo se zcela jiných *r*. Prof. Geitler však chce dokázati, že toto albánské *r* jest v hlah. ligatuře ѭ ją, alb. *r* musí tedy býti starší a skutečně našel Gardthausen také špičaté *r* v řecké minuskuli 8. stol. (§§. 48, 80, 83). Onen přechod *n* v *r* musel nastati již v 7. stol., neboť římské kursivní *n* klade prof. Geitler rovněž stáří alb. písma před 6. stol. Prof. Jagić nahlédl též do rukopisu, z něhož Gardthausen čerpal dotyčné *r* a poněkud jinak je popisuje, liší se dle něho od pozdějšího obyčejného *r* (op. c. str. 145, pozn. 1.). — Alb. assibilované *d* jest obrácené latinské *d* 5. stol.: pisatelé albánští chtěli se vyhnouti podobnosti s jistým lat. *b* často velice podobným *d*. Tímto *b* označili alb. pisatelé *m*; vedlé toho měla albánština podobný zvuk *mb*, kterýž označili jiným *b* římské kursivy 5.—7. století. Znak pak za *b* vznikl z *μ* řecké minuskuly kursivní: v albánštině smíšeny jsou všechny retnice. — Alb. *x* rovná se římskému kursivnímu *x*. Alb. tvrdé *l*, latinsky píšícími Albánci XVII. stol. označené dvojitým *ll* vzniklo z římského kursivního dvojitého *ll*. Alb. *u* z řím.-kurs. *u*, zní však jako franc. *u*: v alb. vzniká *v* pravidelně z *u* a podnes se střídají *v* a *ov* (§. 15). K označení hlásky *v* zvoleno odchylné lat. *b*

s kličkou na pravé straně dole otevřenou: ve výslovnosti latinské 6. i 7. v. znělo *b* velmi často jako *v*. Alb. ligatura *ui* (*vι*) z *u* a *i*, ostatně jest mladá, neboť když se odloučila hlaholice, nespojovaly se ještě obě litery. — V některých písmenech albánských pozorujeme zvláštní značky aspirace, které z mladší pocházejí doby, neboť za doby hlaholice spojené s alb. písmem jich ještě nebylo. Takým způsobem utvořili z čistě hrdelního *k* dyšnou hlásku *h*, k čemu dal popud hláskoslovný proces, přechod totiž čistého hrdelního *k* v *h*, vedle toho měla albánština již za dob hlaholských řecké *χ*: temné *ch*; týmž znakem dodaným liteře *j* utvořen znak pro jasné *chj*, za novořecké *γ* před *α*, *o* dodaným značkem ke *γ* řecké minuskuly kursivní 6.—8. stol. a konečně ligaturu *gj*: znak *h* s dodaným *j*. Dyšné hlásky jsou nejvíce vyvinuty v střední Albánii, nářečí středoalbánskému přizpůsobeno naše písmo. Značkem aspirace utvořen z lat. kursivního *z* znak za *nds*. — Alb. *t* rovná se řeckému *τ* nejmladší minuskuly 15—17 v. Možno-li, táže se spisovatel, domnívati se, že albanští písaři *t* byli převzali z posledních teprve století řeckého písma? Jejich písmo, odpovídá, potřebovalo ode dávna *t*, znalo zajisté za starších dob písmě *t* a mladý nás došlý tvar *t* zajisté nepříčí se velkému stáří alb. písma. Původní alb. *t*, jež jest základem hlah. ꙍ, bylo zajisté specificky římské kursivní *t*. Z ligatury alb. *tš* (*č*) ostatně vysvítá, že alb. písaři znali kdysi také římské *t* a převzetí *t* z řeckého písma jest následkem vlivu řeckého, jemuž též sluší děkovati zcela stejné *t* v mladších rukopisech kyrillských XVI. století. První část alb. ligatury *ts* jest identická s mladým alb. *t*, ligatura tato vzniklá stlačením liter *t* i *z* v jednu jest vynálezem albánským, neboť nevykazuje nic podobného, ani písmo římské ani řecké. Římská kursivní *s* vyskytují se v některých ligaturách albánských i hlaholských. Alb. *s* jest obrácené římské kursivní *s*. Alb. *ps* jest ligatura z *p* a *s*, římská kursivní ligatura podobná uvádí se z X. stol. Alb. *š* vzniklo obrácením jiného římského kursivního *s*. Alb. *št* jest ligatura z *š* i mladšího *t*, původem svým tedy ne starší XV. v. Dá se však dokázati, že alb. jméno této litery bylo již před tisíci lety, neboť přijali je hlaholité za podobnou ligaturu od Albánců: musela tedy býti starší albánská litera *št*, která však se ztratila mladší ligaturou byvši vytlačena. V římské kursivě nalézáme zhusta ligatury *si*, *ci*, *li*, *hi*, jež přešly do albánského písma změnivše poněkud svůj význam hláskový: tak jest alb. *z* zcela identické s římskou ligaturou *si*, *z* považováno tedy za změkčené *s*; *ž* alb. vzniklo obrácením hotové již římské ligatury *si*, kdežto v hlaholici zachovalo *ž* ještě své původní položení: *ž* považováno tedy za změkčené *š*; alb. *kj* jest hotová římská ligatura *ci*: v cizích z latiny převzatých slovech jest *k*, *kj* za lat. *c*, *ci*, lat. *c* vyslovováno před *e*, *i* jako *k* až do konce říše západořímské, ano až do VI. a VII. stol., litera tato tedy přijata ještě za doby,

kdy se tak vyslovovalo *c* t. j. počátky albánského písma sahají před VII. století; alb. ligatura *gj* jest hotová římská ligatura *hi*; alb. *lj* řím. *li* odpovídá, t. j. řím. kurs. *l* a *j*, jen že *j* změnilo své místo, konkavní strana obrátila se dovnitř, nejspíše aby se vyhnulo smíšení s *h*. Alb. *tš* (*č*) jest římská téměř nezměněná ligatura *ts*, alb. *dš* římské kursivní *ds*, srazením původního, t. j. neobráceného *d* s kličkou okrouhlou a *s* vzniklé.

Tato tedy prostá a složená písmena převzata jsou z římské kursivy. Jednotlivé jen litery pocházejí z řecké minuskuly kursivní VII. v. Římské i řecké písmo stýkalo se v Albanii, obé bylo tam známo i přístupno. Obě písma někdy tak úzce splývala, že vznikly ligatury z řeckých a římských písmen. Podobnost i stejnost jistých řeckých i římských znaků působila, že písmena původně římská se pořečťovala. Vliv řecký tou měrou se sílil, že některé litery římské vůbec vytlačil i nahradil řeckými, a že i řecké litery převzaté ze VII. stol. se zachovaly s řeckým rázem XVI. i XVII. stol. V alb. *χ* znamenáme na př. řecké *χ* z r. 600, dalo by se však odvoditi z kterékoliv minuskuly řecké, kdybychom nenacházeli tutéž literu v hlaholici: musela tedy býti známa Albáncům již před vzniknutím hlaholice. Nyní právě tak mladé *γ* i *ϱ* nacházejí v obdobných literách hlaholských důkaz svého trvání od pradávných dob. Nicméně značnou část řeckých živlů v alb. písmě možno vyložiti jen z řecké minuskuly kursivní r. 600. Že písaři albánští sahali i k řeckému písmu, má svou příčinu v tom, že jim nestačilo římské kursivní písmo k označení rozmanitých hlásek albánských. Alb. *ov* naznačeno tečkou nad *o*, v nejstarší minuskule r. 900 klade se čárka nad *o* (*o* píše se velmi malé, jak jen v řecké i latinské kursivě). Žádné jiné písmo řecké nemá toho značku, co nanejvýše jest důležito pro datování vnikání řeckých živlů do alb. písma. Tatáž řecká minuskula poskytla alb. písařům znak pro jasné *ε*, totiž své *ι* s čárkou, v alb. i; řecké *ε* bylo velice podobné lat. *e*, které neobrácené užívalo kdysi alb. písmo za nosové *e*, jak svědčí hlah. ѥ. *β* nejstarší řecké minuskuly kursivní jest úplně identické s alb. *f*, spisovatel připomíná „es ist erstaunlich, mit welcher genauigkeit und zähigkeit sich die federzüge dieser verzerrtesten und verwildertsten aller griechischen *β* in der albanesischen schrift seit mehr als tausend jahren erhalten haben. Bei solchen wenig abgegrenzten unsicheren formen würde man allerehestens einen verfall erwarten. Und gerade hier hat die albanische schrift sogar mehrere züge erhalten; es ist nicht einmal zu einer strengen stilisirung einer einzigen form gekommen“ (str. 34[a]) vzdor tisíciletému užívání jejímu! Výrok to zajisté velmi charakteristický! Alb. písaře přiměl k přijetí řeckého *β* (= *v*) za *f* hláskový proces, v alb. střídá se někdy *f* i *v*. Alb. *th* odpovídá řeckému *ϑ*. Alb. *d* jest řecké *λ* nejstarší minuskuly kursivní, tvar *d* se po celých tisíc let nezměnil, neboť nalézáme jej v prvé části hlah. ѭ; *d* a *l* se v alb. střídají, zub-

nice jest obyčejně starší, někdy tekutá hláska. Hláskoslovný tento znak albánštiny musí tedy býti prastarý! Alb. *a* jest na hlavu postavené *α* řecké minuskuly. Alb. silné *rr* jest moderní řecké *ϱ*. O alb. *r* byla již řeč. Alb. hlásky *ng*, *nd*, *ngj*, *nds*, *ndš* jsou velmi obyčejné: písmena pro tyto hlásky jsou nejmladší z celého písma alb., samostatné domácí výtvory. Alb. omega převzato z uncialy řecké. Alb. *st* jest mladý tvar řeckého stigma. Alb. *nj* jest řecké *ν* s dodaným *j*. Charakteristickým příznakem hlaholice jest, že všecka písmena píší se stejně vysoko, čím se liší od elbassanského písma, ve kterém se nám zachovaly ještě patrně staré výšky římských i řeckých liter. Písmena seřaděna jsou v písmě alb. podle přísné fonetické zásady. Toto seřadění jest prof. Geitlerovi důkazem, že jest písmo alb. plodem bedlivého propracování i reflexe mnohých minulých generací. Za poměrů posledních století, kdy mohli národové balkánští nanejvýše stráviti zděděný statek duchovní, nemohlo prý vzniknouti ani toto prosté seřadění. Zvuk samohlásky jest spolu jejím jménem, jméno pak souhlásky tvoří se dodáním hlásky *a* k jejímu zvuku. I v tom jeví se neřecký původ alb. písma, neboť pojmenování také pocházeti může jen z Italie. Vedle toho fonetického pojmenování liter znali staří písaři albánští ještě appelativní. To sestávalo z celých albánských slov, jichž první litera byla totožná s pojmenovanou hláskou. V písmě elbassanském zachovaly se nám jen dva zbytky tohoto způsobu, jichž vlastní význam nejspíše již gegickým písařům Hahnovým byl temný. Jsou tu *ksan* a *njan* jména liter *ks*, *nj*: místo kterých bychom podle uvedené zásady očekávali *ksa nja*. Jména *ksan*, *njan* byla prvotně asi jména znaků kombinovaných, jichž prvá část bylo *ks*, *nj* a druhá nosovka, která se v albánštině ztratila. *ksan*, toskicky *ksai* znamená dle Hahna „mahlgeld", *njan* stotožňuje se s gegickým zájmenem *njen* (něm. *da*) a považuje se za starší znění této litery: *e* vyslovuje se v gegickém nářečí před *n*, *m* jako *a*. Toto *njen* bylo jméno kombinovaného zvuku *nj* a nosovky *en*. Nosovka zmizela, jméno se však zachovalo podnes při pouhém *nj*. Tento předpokládaný zvuk zachoval se beze změny, jen s jiným však podobným významem v hlah. ją ѩ. V *ksan* ztratil se znak pro nosové *a*, v *njen* pro nosové *e*. — V albánských tiscích 17. v. zachovaly se nám některé zvláštní litery za *z*, *v* i *d*; druhou srovnává p. spisovatel s elbassanským *ϋ* (*v*) a římským kursivním *u*, třetí vykládá na ligaturu *tz*, jako elbas. *ts*. — Hahn našel ještě jiné písmo albánské. I zde pokouší se prof. Geitler dokazovati jeho vysoké stáří i připisovati mu znamenitý konservativní ráz. Zaráží-li nás již výklad písma elbassanského, vzbuzuje v nás větší ještě skepticismus výklad písma albánce Büthakukje. Tento sestavil v polovici našeho století zvláštní písmo a dal je i lithografovati. Hahn dotýkaje se tohoto písma myslí, že by toto písmo mohlo býti důvodem k podezřívání stáří elbassanského

písma, neboť i toto mohlo by býti jako ono vynálezem nějakého albánského učence. Prof. Geitler vynasnažuje se dokázati, že ani písmena Büthakukjova nejsou libovolná ani jeho vynálezem: 29 z jeho 31 liter náleží pravé římské kursivě, tak má *a* právě takové, jaké nalézáme v římské kursivě V. stol. (!), dvě *e*, *i*, *o*, *y* i *ü*, dvojí *b*, *m* jest římské kursivní *b*, jež jen Albánec mohl položiti za *m* a v čem se srovnává s elbas. písmem; *d* jest obrácené lat. *d*, jako v elbass. písmě atd. Jen dvě litery jsou původu jiného, *th* řeckého z nejmladší minuskuly a *j* jest bos.-kyr. ħ. Jedním slovem, písmo Büthakukjovo není nic jiného, než nepořečtěná, méně vyvinutá i na jemnější rozdíly chudší, ale poměrně mladší redakce písma elbassanského. Büthakukje zajisté měl před sebou některé starší elbass. písmem psané zbytky, z nichž svou abecedu sestavil. Ze všeho toho vysvítá, že byla římská kursiva u Albánců v několika stilisacích v obyčeji. Uvidíme později, jak pan prof. ještě jiná písmena albánská předpokládá, aby mohl hlaholská písmena odvozovati z římské kursivy. Na důkaz toho odvolává se p. spisovatel ještě na některé temné zprávy o jakémsi národním písmě albánském.

Ač otázka o původě i stáří elbassanského písma není účelem naší stati, museli jsme přece šíře o ní pojednati, neboť byla právě prof. Geitlerem co nejúže spojena s otázkou o původu písma hlaholského. Mimo to, že jsme poznali methodu p. spisovatelovu, poznali jsme také široký podklad, o který se opírajíce můžeme se pouštěti do výkladu o původě hlaholice. V čele II. části knihy této čteme thesi: „Hlaholice jest kalligraficky vyvinuté písmo albánské. Kalligrafickým prostředkem bylo hlaholitům hlavně připojování kliček, který ovšem namnoze mělo podklad svůj v písmě mateřském. Mimo to uzavíraly se tvary písmen, aneb přidával se háček a konečně jest hlaholice zvláštní jakýsi „malující ductus.“ Vizme, jak prof. Geitler vykládá písmena hlaholská i potom kyrillská. Při všech literách vyličuje se vývoj jich tvarů v různých památkách, v čem leží nepopíratelná cena tohoto spisu. Zde však musíme od toho upustiti, nesouvisí-li to s otázkou o původu dotyčné litery. — Hlaholské ɜ jest identické s obráceným římským kursivním *e*, elbassanským temným ρ, jen že se ztratil vysoký jeho tvar: prvotně mělo toto ɜ jen jednu přímku, jak je skutečně v nejstarších hlah. památkách nalézáme, častěji však a rovněž v nejstarších již památkách objevují se dvě přímky. — Od tohoto ɜ liší se hlah. є jen tím, že není obráceno a dodatečně jest ozdobeno kličkou. „Celý ráz tohoto písmene, praví pan spisovatel má na sobě ovšem velmi málo rázu římské kursivy, ano nehledě na historický podklad hlaholice mohlo by se srovnávati jen s *ε* řecké minuskuly X. stol. A přece týká se podobnost jen vnějšího rázu, jelikož celá okrouhlá hlaholice stojí pod vlivem staré řecké minuskuly, nikterak materie a vlastního palaeografického původu litery.“ S podobnými poznámkami setká-

váme se v této knize zhusta. Tato litera musela býti prvotně v témže významu v albánském písmě. Ostatní hlaholské nosovky jsou ligatury, jichžto druhá část jest právě toto ⱔ. Jinou nosovku čteme několikráte v zogr. i mar. evang.; rozeznává se od ⱔ, že z kličky jest čára protažena pod literu (viz III. tabuli při Jagićově vydání Zogr. ev., fol. 117, ř. 1, fol. 155, ř. 1 a 6) a čte se jen v part. praes. act. градѧи, Geitler čte градѩи, jak též píše Ass. a vyslovuje se proti Jagićovu mínění o této liteře (Zogr. ev. str. XXIV); čárku pokládá za římské *j*, jen že se zde *j* naznačuje přímou čárou, v elbas. písmě okrouhlou. Hlah. ⱗ jest prý okrouhlé albánsko-římské *j* a ⱔ; hlah. ⱗ = ⰵ + ⱔ. Hlah. ⱗ píše se odděleně v některých mladších památkách, co p. prof. pokládá za původní způsob, v Zogr. Ass. přiléhají obě části úzce k sobě; první část této litery jest alb. *nj*, jen poněkud změněné, t. j. obrácené, aby se vyhnulo smíšení s ⰷ *dz*. „Grafickým" způsobem nalezený význam této litery: *nję* potvrzuje se jménem alb. ligatury *nj*: *njan*, původně *njen*. Elbassanská litera *nj* jest jen zbytek úplnější ligatury, schází mu *ę* zachované v hlaholici. Alb. písmo mělo kdysi též nosovky, jak ukazuje hlaholice, sloužily k tomu neobrácené *e* římské i *α* řecké, při ostatních literách *i*, *o*, *u*, které se nedaly obraceti, označila se nosovost značkem nad literou a pod vlivem těchto liter kladl se pak znáček i nad *e* i *a*, čím vytlačeny staré alb. nosovky. Že mělo alb. písmo nosové *a*, ukazuje jméno *ksan* nyní svědčící jen písmeni *ks*. Že dále v jménech *ksan*, *njen* nosové znaky jsou na druhém místě, má svou příčinu v tom, že v alb. nestojí nosovky v násloví. Hlaholice pak alb. způsob označování nosovek pomocí značků nadřádkových nepřijala, což má opět příčinu svou v nechuti k takým značkům hlaholici prý vlastní. Nalézáme-li však přece také značky v hlah. památkách, jeví se v tom vliv řecko-kyrillský! Že hlaholice nemá ani sledu po alb. ksan, odůvodněno jest jednak tím, že hlaholice má jiné *a* než alb. písmo, jednak že neměla potřeby litery *ks*, *ξ*. Hlaholice měla jen jeden znak nosový: ⱔ a s tím musela vystačiti na označení ostatních nosovek: tím vysvětliti možno divné označení nosovky *ǫ* ligaturou *o* + *ę* a kladení alb. *nję* za *ją*. Alb. kulaté *o* nalézáme jen v hlah. ligatuře ⱖ, mimo to ještě v chrvatsko-hlaholské památce Bašské z XII stol.: musí se tedy připisovati též bulharské hlaholici, ač se mimo uvedenou ligaturu nikdež v bulharské hlaholici nenalézá (!). Hlaholské ⰰ možno vyložiti jen z podobných *o* v římské kursivě; částečně nalézají se i v řecké minuskule kursivní, jak vůbec mezi oběma těmi písmeny namnoze shledáváme podobnost. Hlaholice měla tedy dvě *o* římské kursivy, co jest opět důkazem, že alb. písmo kdysi bylo bližší římské kursivě. Z obou těch *o* zvítězilo v elbass. písmě *o* uzavřené, kdežto v hlah. jiné *o*. Hlah. ⱖ sestává z týchže částí jako alb. *jov*: první část jest okrouhlé *j*, druhá tečkované *o*, v římské kursivě nalézáme podobnou ligaturu *io*. Kyrillské ю jest identické

s hlah. ю, jak již Kopitar poznal. Formalně jest ю starší, t. j. bylo převzato z hlaholice, když tato měla ještě čistě albánský ráz bez všeho kalligrafického přetvoření, kyr. ю není nahoře uzavřeno čárou jak původně zajisté i v hlah. bylo a později teprve uzavřena litera hlah. čárou (nechuť k nadřádkovým značkům však v hlaholici tehdáž zajisté již byla, neboť nenacházíme nějakého sledu po něm v kyr. ю). Že nepřešlo ю z kyr. do hlah. písma, toho důkazem jest neřecký naskrze ráz jeho. V některých památkách chrv.-hlah. do zač. 13. stol. nalézáme ı alb. v témže významě, totiž jako *i*, v pozdější chrv. hlaholici od 13. století zastupuje toto ı staré ъ, a potom je úplně vytlačuje. Písmě toto dlužno prý rozeznávati od řeckého i kyr. ı: rozhoduje zde historické pozadí, neboť nalézá se již v alb. písmě, čím dokázáno vysoké jeho stáří. Bulharská hlaholice měla je zajisté, nasvědčuje tomu kyr., původně hlaholské ы. Z hlaholice (bulh.) bylo toto písmě vytlačeno jinými *i*, kteráž však původem svým nejsou pravá *i*, než *y* hlaholity za *i* „překolkovaná.“ Elbass. písmo nezachovalo nic podobného těmto hlah. *i*, p. spisovatel však předpokládá, že tyto znaky hlaholské znova dokazují, že alb. písmo utrpělo značných ztrát od odchýlení se hlaholské dcery. Hlah. ꙏ odpovídá *y* staré římské kursivy, liší se jen přísnějším geometrickým útvarem, v čem si hlaholité libovali, i uzavřením hořejší části rovněž častým. Ostatní dvě *i* hlah.: Ⱑ a ⱛ jsou původu řeckého:, prvé jest kapitalní neb inicialní řecké *y* běžným u hlaholitů způsobem pozměněné, v některých rukopisech jest jen inicialkou neb majuskulí, v jiných jako již v Zogr. klade se do textu mezi ostatní malé litery, ano v poslední části sin. žalt. zatlačilo ostatní běžná *i*; druhé jest původem svým *y* řecké minuskuly kursivní: v pařížském abecenariu zachovávajícím přísně řecký pořádek liter, stojí mezi *t* i *f*. — Znaky polosamohlásek v obou písmech jsou differencovaná alb. *ü*, římsko-kursivnímu *u* odpovídá ještě ъ hlah. nápisu Baškého; toto přešlo do cyrillice jako ь znamenající měkký jeřík, z něhož differencováno ъ kyr. háčkem oblíbeným u kyrillitů. Mladší část Zogr. ev. zná jen (kyr.) ь, ne však hlah. ⰺ. Témuž římsko-kursivnímu *u* odpovídá hlah. ⰺ s oblíbenou kličkou na hoře i na levé straně. Když kyrillité převzali z hlah. své ь, nebyly ještě hlah. litery kalligraficky přetvořeny. Differencováním vznikl měkký jeřík ⰺ, tečku svou děkuje vlivu řecké minuskuly. Oba jery tedy kyrillské i hlaholské vznikly z jednoho znaku, pravopis slovanský spokojoval se tedy kdysi jedním znakem pro obě polosamohlásky. Kyrillité našli v hlaholici jen jedno jer, nejdříve pak sami utvořili z toho tvrdé ъ a pak to nápodobili hlaholité. Že starosrbská kyrillice neznala ъ, než jen ь, má svou palaeografickou příčinu vedle jazykové. Chrvatská hlaholice naopak zná oba jery, oddělila se tedy od hlaholice (bulharské), když se již byly vyvinuly oba jery. V kyrillských, nezřídka i v hlaholských rukopisech nalézáme nezřídka místo

obou jerů zvláštní značky, kterým připisuje prof. Geitler vysoké stáří. Jsou prý zbytkem někdejšího označování jerů v kyrillici, kteréž přijetím ь z hlaholice bylo zatlačeno. Že však tyto značky nejsou hlaholici cizí, jest důkazem obapolného pronikání se obou písem. — Jery souvisí s alb. *vi* a bylo prvotně jen hlaholici vlastní, v alb. písmě za oněch dob nebyla však ještě ligatura *vi*, obě části stály samostatně vedlé sebe, v hlah. nápise Krckem 11. stol. nalézáme ⱐı, kteréž jest rovné cyr. ꙑ: to jest tedy původem svým znak albánsko-římský a albánsko-hlaholský, původně kyrillice ho neměla. Chrvatský znak Krcký musel býti vlastní již bulh. hlaholicí, neboť jen z této mohl přejíti do kyrillice. Jak bulharská hlaholice prvotní albánské ı nahradila jinými, taktéž činila za ъ. Hlaholská ižica vznikla z alb. *ü* a aby se vyhnulo přílišné podobnosti s ⱑ spojeny ještě obě kličky ⱑ; Šafaříkem zavedené písmě neodpovídá úplně ižici obyčejné v hlah. památkách. — Hlaholské ⰰ srovnáváno Wattenbachem se zvláštním *α* řecké kursivy 2. století. Prof. Geitler navrhuje výklad jiný právem poznamenávaje, že výklady hlaholských písmen hledati dlužno k vůli přísnějšímu jich datování v mezích mladší římské i řecké kursivy 5. až 8. stol., i našel také *a* v římské kursivě, jež muselo tedy býti rovněž v alb. písmě. Hlah. ⰶ jest římská ligatura *si*, alb. písmo přijalo tutéž ligaturu za *ž*, ale obrátilo ji. V alb. písmě byly kdysi obě litery vedlé sebe, jedna se vytratila v alb. i zachovala se jen v hlah. Kyr. ж jest příbuzné hlah. ⰶ, jest rovněž římská ligatura *si*, kyrillité přijali toto písmě z neznámé nám písařské školy hlaholské, bylo starohlaholské i staroalbánské, neboť dá se vyložiti jen prostředky albánského písma. Hlah. ⰾ rovná se římskému kursivnímu *l*: albánská a vzešlá z ní škola hlaholská užily prvá rovného řím. *l* bez kliček, jež pak ovládlo v elbass. písmě, druhá pak tvaru okrouhlejšího doplnivši jej ještě kličkami; i tento druhý tvar musel býti v alb. písmě, snad označovalo se jím střední *l*, jež nejspíše měla albánština vedlé tvrdého i měkkého *l*. — Hlaholské ⰼ nesouvisí ani graficky ani historicky s srbsko-bosenským ћ, než jest složenina z alb. *d* a *š*; v elbass. zlomcích čteme zcela obdobné *šd*, *dš* t. j. ⰼ jest zajisté jen obrácené *šd*, ligatura *dš* musela býti již v některé písařské škole albánské, z níž přešla do hlaholice; že se nezachovala v elbass. písmě, má svou příčinu v tom, že se ujala jiná ligatura z římského kursivního *d* i neobráceného *s*. — Hlah. ⱅ vyvinulo se z římsko-kursivního *t*, v elbass. písmě nezachovalo se také *t*, leda ve složenině *tš*, zajisté však mělo alb. písmo také římsko-kursivní *t*, kteréž pak převzali hlaholité: římské kursivní litery nevnikaly přímo do hlaholice, než jen prostřednictvím albánským. Vedlé ⱅ nalézáme v hlah. rukopisech jako inicialku majuskulu т, kteráž pak vnikla i do textu jako v sin. žalt. — Obrácené římské kursivní *s*, jež v elbass. písmě znamená *š*, jest pratvar hlah. ⱎ, lišícího se jen tím, že dole jest uzavřeno. Zde ovšem

jest odpor, že tatáž litera znamená v alb. písmě *ś* a v témže významu přijata i do hlaholice jako druhá část litery *ш*, v hlah. pak samostatně *s*. Musíme tedy „předpokládati u Albánců i hlaholitů různé místně odloučené manýry pravopisné. Dostalo-li se albánské písmo přirozenou cestou zneháhlé recepce zároveň na několika místech k Slovanům v západní Makedonii usedlým, jest zachovaná nám hlaholice jen konečná redakce částečně různých, kdysi odloučených zvyků písařských. Týž dojem činí zachovaná nám redakce elbassanského písma.“ — Hlah. *ь* převzato z římské kursivy; nalézáme sice v řecké minuskule kursivní podobné *k*, co jest přirozeno při obecné příbuznosti řecké kursivy se současnou římskou, odvozujeme však hlah. *ь* z římské kursivy, jelikož její tvar jest přece příhodnější a hlaholice hlavně sestává z římské látky. Prof. Geitler nepochybuje, že alb. písmo mělo za oné doby, kdy se hlaholice odloučila, podobné *k* a později teprvé se ho vzdalo. Jinak musela by se vysvětliti okolnost, mohla-li hlaholice přímo z římské kursivy přejímati litery, když tato v 8.—9. stol. v Italii samé již vymírala. (K tomu můžeme poznamenati, že hlah. *k* podobné písmě poskytuje též řecká minuskule kursivní, jak p. spisovatel sám praví, není tedy třeba odvozovati je z římské kursivy, nenutí-li k tomu these, že hlaholice sestavena jest hlavně z římské látky.) Kdyby byli hlaholité vzešli ze školy shodující se s elbassanskou, zajisté byli by zvolili pro *kj* římsko-albánskou ligaturu *ci* (*kj*) a nebyli by nápodobili kyrillské *к*', jako nenapodobili kyr. *г*' měvší albánské *ш*. — Hlah. *ь* vzniklo z alb. *g*, které znělo zajisté kdysi jako lat. *h*. — Hlah. *ѕ* jest alb. assibilované *δ* zněním svým podobné *δz*, původu tedy albánsko-římského. Téhož původu jest hlah. *v*; řeckého *β*, jež by se dalo srovnávati, není v řecké minuskule kursivní poslední doby, rovněž ne v starší ani ve střední, mezi lety 700—950 jest zcela jiné *β* a právě tato doba řeckého písma jest rozhodná pro vývoj hlaholice. Uncialní *в* řecké vniká do minuskuly teprvé koncem 10. stol. a hlaholice není v nižádném styku s řeckou uncialkou. V sin. žalt. i v nápise Bašském nalézáme majuskuli *в* naproti kursivnímu *v*, vedle toho však v sin. žalt. též v textě. — Hlah. *r* liší se sice poněkud od alb. *p*, to má však svůj původ ve dvou byť i málo rozdílných *p* římské kursivy. — Ostatní písmena hlaholská jsou nepopíratelné řeckého původu. Hlaholské *ot* jest řecké inicialní omikron a tento inicialní ráz se dosti zachovával. V alb. písmě takého znaku původně nebylo, převzato sice řecké *ω*, zajisté však pozdě, klade se v zachovaných zlomcích jen za interjekci. Alb. ligatura *ps* jest mladšího zajisté věku, proto nezná jí též hlaholice. Hlaholice nemající *x* vzešla nejspíše z písařské školy albánské, která rovněž toho písmene neznala. Nedostatek tento byl hlavní příčinou, že litery hlaholské nabyly jiné hodnoty číselní, hlah. *ot* znamená 700 m. *ψ* a hlah. *m* 60 m. *ξ*. — Hlaholice zajisté označovala kdysi hlásku *u* literou *o* pomocí diakri-

tického značku, jak alb. písmo (nahoře bylo řečeno, že hlaholice netrpěla značků diakritických); pod vlivem kyrillice zbavila se ho i utvořila nové *u* dle vzoru kyr. оу: ꙋ; obě části píší se ještě odděleně v Zogr. i v nápisech euch. sin. (Črnčić praví v předmluvě ke svému vydání Assem. ev., že *u* této památky složeno jest z о i ižice, str. IX.). Tím zároveň vysvětluje se, že hlaholské ꙋ i ѵ nejsou v nižádném grafickém poměru. — Hlah. ѵ jest řecké minuskulní *ν*, v elbass. písmě se nezachovalo. Ve vzpomenutém nápise Bašském psaném samými majuskalami jest Н: to bylo zajisté již v bulh. hlaholici, v řeckých minuskulních rukopisech nezřídka nalézáme inicialu Н vedle minuskuly, a za jich příkladem zvolili i hlaholští písaři někdy iniciálky k okrášlení svých rukopisů. — Hlah. ь jest obrácené *ϱ* řecké minuskuly kursivní; litera obrácena proto, že se příliš podobalo ѵ. — Hlah. ъ jest z *μ* řecké minuskuly kursivní prostřednictvím alb. — Hlah. ꙑ jest *μ* řecké minuskuly. Ve vzpomenutém nápise Bašském jest velké uncialní М; že bylo již v bulh. hlaholici, dokazuje sin. žaltář, kde se čte již jako minuskula v textě. — Hlah. ъ jest *γ* řecké minuskuly kursivní, v alb. písmě jest podobné *g* avšak se znakem dyšným, hlah. litera jest důkazem, že tohoto znaku kdysi při alb. literě nebylo, a jest s jazykového stanoviska velmi pravděpodobné, že gegické nářečí kdysi mělo čisté hrdelní *g*: hlah. ъ vzniklo přímo z alb. písma, nepřímo z řeckého. — Hlah. ѳ vzniklo jak i alb. ϑ z řeckého minuskulního ϑ, oba způsoby byly kdysi v alb. písmě, litera zachovaná v hlah. vymřela v elbass. písmě. Hlah. ѳ převzato napodobením kyrillského pravopisu. Z takého ϑ vyvinulo se i hlah. ѳ, neboť ϑ vyslovovalo se zhusta jako *f*. (Tak soudil již Šafařík Pam. hlah. pís. 14.) Druhé hlah. *f* ф převzato z kyrillice, kteráž je vzala z řecké unciálky. Alb. *f* vzniklo zcela jiným způsobem, jméno slovanského *f* jest však alb. původu a bylo teprve na pozdější *f* přeneseno. — Jiné hlaholské litery konečně mimo již připomenuté *jer*, *jery*, *u*, *th* i *f* převzaty z kyrillice. Kyr. i hlah. ш jest řecké kapitalní *ω*: z kyrillice teprve přešlo do hlaholice. Kyr. щ, z něhož povstalo hlah. щ, jest velmi stará litera, nikoliv mladá, jak obecně se soudí: ve velmi starých památkách jako v sin. euch., v sav. kn., v evang. zlomcích Undolského, ve sluckém žalt. píše se щ, v ев. ass., mar., v žalt. boloňském, v ochridském praxapostoláři, v ostrom., v chilandarských zlomcích vedle шт se píše; toto шт panuje v starší části Zogr. ev., v glag. cloz., v maked. zlomku, v sup. cod.; v tomto i v ochrid. praxap. klade se často т nad ш. Litera щ jest řeckého původu, vznikla z řeckého uncialního *ωτ*: obyčejně klade se *τ* nad *ω*, co se pak může čísti i *τω*, v jednom řeckém nápise ze XIV. stol. klade se i *τ* pod *ω*, co znamená *ωτ*, kdežto *τω* znamená *τ* nad *ω*. Řecká tato ligatura byla tedy původcem kyrillské ligatury: pro jazykové stejné жд neutvořena ligatura, jelikož nebylo pro ni nic vhodného

v řeckém písmě. Albánci mají zvláštní *št*, které zajisté bylo známo hlaholitům, dokazuje to jméno litery *šta*, které může býti původu jen albánského a pak bylo přeneseno na щ z kyrillice převzaté. ѿ nabývá někdy číselné hodnoty kyr. ѡ 800, tuto hodnotu pak dostalo hlah. ⰿ i bosenské щ. Kyr. ѡ nebylo v nejstarší době integrující částí kyrillského písma. — Z řecké kapitály převzata kyr. i hlah. *č* a *c*, a srbská ћ: všecka vznikla z *y* řeckých prvotně v kyrillici a z této přešla teprve do hlaholice: hlah. ⱌ z kyr. ч, jmenovitě z bos.-kyr. *dj* podobného *č*, hlah. ⱌ z řeckého ypsilonu, kteréž nenalézáme sice jako *c* v kyrillici, musíme však v ní předpokládati, neboť jen tak můžeme si vysvětliti toto *c* v hlaholici. Albánského původu býti nemůže a hlah. nebrala přímo litery z řeckého písma kapitalního. Z toho dále soudíme, že v nejstarší kyrillici panovala veliká rozmanitost v pravidlech i zvycích písařských, co dále není příznivo domněnce, že kyrillice byla sestavena jednotlivcem. — Kyr. ѧ i ѫ jsou řecká kapitalní alpha, jimž kyrillité přidali libovolný tento význam. Vedle toho přijato do kyrillice i řecké sampi ve významu *ę*, které se potom obzvláště ujalo v rumunské kyrillici. (Podobně Šafařík Pam. hlah. písem. 13—14, 16.) Kyr. ѣ podobá se *s* starší i střední minuskuly řecké, jest tedy jediná litera kyrillská, která není původu ani uncialního ani kapitalního. Za toto ѣ převzali hlaholité z kyrillice literu ѧ, albánské písmo zde nic vhodného neposkytovalo, převzata tedy litera z kyrillice. Poněvadž dále hlah. převzala z kyr. litery v témže významě, muselo kyr. ѧ znamenati kdysi výhradně aneb aspoň v některé k písařské škole kyrillské *jat*. Kdyby byla měla kyrillice v tu dobu, kdy působila na hlaholici literu ѣ, byli by zajisté hlaholici tuto literu přijali a nikoliv ѧ. To svědčí pro mladší věk ѣ. Kyrillité vzali své ѕ ze staré řecké uncialy 7. stol. Pro *dz* má kyrillice dvě litery: prvá ꙃ nalézá se již v řeckých rukopisech jako uncialka i inicialka, druhá ѕ jest řecké vau a přidán jí od kyrillitů význam *dz* i číselní hodnota 6. (Tak již Šafařík Pam. hlah. písem. 16.)

Probrav i určiv takto původ písmen hlaholských i kyrillských, líčí prof. Geitler dále poměr okrouhlé i hranaté hlaholice, ukazuje vývoj této poslední i zárodky její již v bulharské hlaholici, upozorňuje dále na některé momenty palaeografické, které beze vší pochyby jsou velice důležité pro stanovení věku památek hlaholských a jich chronologické spořádání, tedy též pro dějiny jazyka. I v této části jest nepopíratelná zásluha p. spisovatelova. Gardthausen ukázal, že v řeckých rukopisech z konce IX. věku ovšem již se píší litery pod řádkem, minuskulní však rukopisy, kde ještě stojí litery nad řádkem, pocházejí ještě z X. století. V XI. stol. píše se již bezvýminečně pod řádkem, v rukopisech napsaných ok. r. 1000 namnoze pod i nad řádkem. Totéž kriterium platí zajisté též o hlaholských rukopisech. Důsledně nad řádkem píší se litery v ev. mar., v euch. sin., v assem. ev. pokud

jest linkováno (jak i v řeckých minuskulních rukopisech). Žaltář sin. náleží do pozdější přechodní doby; jako v řeckých kodexích r. 964 i 972 kolísají jeho současné různé ruce pod i nad řádkem, druhé však jest častější, jmenovitě druhá ruka staví svá hranatá písmena nad řádek. V glag. cloz. stojí písmo hranatějšího již rázu pod řádkem: jest to poměrně mladá památka, náleží asi do poč. XI. stol.; podobně ochr. evang. Mladší Zograf píše stále pod řádkem, jest mnohem pozdější. Písmo zlomku Mihanovićova i kyjevských zlomků jest pod řádkem, někdy mezi řádkem. Další kriterium palaeografické jest rámec, do kterého se psával nápis: v nejstarší době mají tvar uzavřeného čtverhranu, ale již v X. v. bývá otevřen na způsob řeckého π. Nejmladší řecký příklad takého rámce jest z r. 995, hlah. tedy rukopisy s rámcem položiti dlužno před X. stol.; sem patří starší část zogr. ev., služebnik sin. tudíž i euchol. sin., i žalt. sin. Památky hlaholské seřazuje dle stáří prof. Geitler následovně: ass. i starší zogr., euchol. (i služebnik) sin., ev. mar., zlomek Evrema a Sirina, maked. zlomek, sin. žaltář, glag. cloz., ochr. ev., nápis na Krku, kyjevské zlomky, mladší zogr., velký nápis v Bašce, zlomek Mihanovićův, malý nápis bašský, pražské zlomky, ljubljanský homiliář (a všechny podobné zlomky), listiny Seňské r. 1305. Na mladší věk pražských zlomků soudí p. prof. jednak z jich jazyka, jednak z hrozícího splynutí majuskuly i minuskuly. Podobně soudí o nich Sreznevský (Древніе глагол. пам. str. 54). Příbuzná jim druhá část kyjevských zlomků již z jazykových důvodů jest starší. Mezi staré památky hlaholské klade je Sreznevský podle tvaru liter, pravopisu i jazyka (Записки акад. наукъ, sv. 28, r. 1876, str. 543). Nápis krcký dlužno klásti do XI. stol. Jazyk, ráz písma, rámec i linkování kladou: assem., starší zogr. euchol. sin. i ev. mar. před r. 1000. Na konci této řady jest sin. žaltář, pak glag. cloz. a ochr. ev. Znatelné tři hlaholské litery na podpise Iverském z r. 982 rovnají se okrouhlým svým tvarem písmu nejstarších památek. — Hlaholské rukopisy nejstarší náležejí všecky původem svým Makedonii, slovanskými mnichy byly zaneseny na východní místa posvátná: do Jerusaléma, kde nalezeno ev. assem., na Sinai: euchol. i žaltář. Euchol. sin. se služebnikem i assem. ev. byly podle všeho ještě v 13. stol. v Makedonii. Také žalt. sin. ukazuje jazykem svým na domov západo-macedonský. Abecenarium bulgaricum v Paříži nyní chované napsáno bylo Makedoňanem: ukazuje to jméno litery tordo (srv. nblh. stori i východotrácké sordce). Pražské zlomky nenapsány ani v Čechách, ani na Moravě ani v severních Uhrách. Příbuzné jim zlomky kyjevské nalezeny v Jerusalemě a tam přicházely rukopisy jen z Makedonie. V ruských památkách roztroušené litery hlaholské dokazují, že pocházejí z předloh objednaných z Makedonie i Athosu. Ani v zemích Makedonii nejbližších neužívalo se hlaholice: v Thracii, v podunajském Bulharsku, ve vých. Srbsku i vých. Chrvatsku ne-

nalezeno ani jediné písmě hlaholské. Hlaholice byla obmezena jen na Makedonii západní, odkud se rozšířila jedině do západního Chrvatska. Hlaholice byla písmo historicky nepatrné, nedobylo si ani jednoho národa zcela, nežilo déle než dvě tři století ve svém domově a za své těsné hranice zasáhlo jen na jedné straně. Hlaholské přípisky v žaltáři boloňském psaném v Ochridě i v ochridském praxapostoláři jsou poslední výstřelky hlaholice v Makedonii: žila i vymřela tam, kde vznikla, nad Drinem albánsko-bulharským. Zde rozhodoval živel albánský, zde smísil se s ním přibylý živel slovanský měrou mnohem větší než dnes, kdy Slované ustoupili před Albánci. Elbassanské písmo jest obrazem zeměpisného svého položení jsouc smíšeno z písma římského i řeckého. Hlaholice vyvinuvší se ještě hlouběji v zemi podléhala větší měrou bližšímu vlivu řeckému. Místo, kde hlaholice mohla křižovati se jednak s písmem albánsko-římským a jednak s písmem řeckým i kyrillským, co z výše pověděného vysvítá, může býti jen v západní Makedonii. Bulharská hlaholice vyvinula se nad Drinem v trojúhelníku mezi Elbassanem, Beratem i Ochridou. Odtud se dostala bulharská hlaholice ke Chrvatům, nikoliv ze severu, z Pannonie.

V hlaholici i kyrillici máme před sebou dvě různá písma, jež se vyvinula odloučeně i co do místa i co do času. Společná oběma písmena vysvětlují se vzájemným jich křižováním se i pronikáním se; obapolné přechody vyvolány prvotní nedokonalostí obou písem a pozoruhodno, že společné litery jsou právě znaky specificky slovanských hlásek. Kyrillice převzala z hlaholice 4 písmena, hlaholice z kyrillice 5 písmen. Jak již výše pověděno, nebyla hlaholice ještě kalligraficky propracována, když se stýkala s kyrillicí, neměla ještě kliček, nezavírala litery čárkami: starou hlaholici charakterisují litery z ní přešlé do cyrillice: ь ы ю ѫ. Konstantin-Kyrill psal kyrillicí, která měla ц ѵ ш щ ѧ ѩ ѧ. naznačovala jery i jotaci značky nadřádkovými, neměla však ještě ж ы ь ъ ю. Chrabrovo svědectví nerozhoduje, neboť psal v době, když se již byla legenda zmocnila počátků písemnictví slovanského, on sice též ještě neznal ѥ ꙗ ѩ ѭ, celkem však byla kyrillice již hotová a o jejím dřívějším styku s jiným písmem nevěděl ničeho ani o hlaholici. Zmínka jeho o dřívějších pokusích Slovanů pohanských psáti římskými i řeckými literami bez pravopisných pravidel, jest poslední reminiscence těchto pokusů. Jakých římských liter mohli znáti Slované balkánští před IX. stol. mimo římskou kursivu? Chrabr ovšem napsal svou zprávu z doslechu, pravého obsahu musíme se domysliti. Klimentovi se taká změna nemůže připisovati, neboť litery ж ю ь jsou graficky starší než ж ꙑ ѳ, zachované v hlaholici, a naopak hlaholice ukazuje v literách převzatých z kyrillice kalligrafický pokrok kromě ш i ѧ. Obě písma musela se v jisté krajině stýkati, tím jedině lze vysvětliti obapolné přechody i parallelní pravopisný vývoj. Jen

v západní Makedonii, v jejímž středu „vegetovalo“ nepatrné písmo, společné Albáncům i Slovanům, mohlo se to díti. — Žáci Kyrillovi utekli se po r. 885 s Klimentem do Bulharska i do západní Makedonii, a usadili se tam trvale. S nimi přišlo jedno slovanské písmo. Tato kyrillice sešla se však s hlaholicí, jak již praveno, nevyvinutou, odchylnou od zachované hlaholice. Její římsko-řecké, Albánci redigované kursivní litery neopustily posud prastarý svůj domov. Zde se také Klimentem přinešené zprvu nedokonalé písmo zdokonalovalo při intensivní literarní činnosti: pro některé hlásky slovanské posud nedokonale označované přijaly se znaky ze staré hlaholice. Zde navzájem přijala i stará nevyvinutá hlaholice z kyrillice znaky pro hlásky, jež posud jen asi ledabyle označovala a teprvé po jich přijetí podrobeny staré i nové litery hlaholské novému zpracování kalligrafickému mezi lety 886—916. Chrvatská hlaholice spočívá na starší hlaholici, než jakou nám poskytuje na př. assem. ev., jest namnoze poměrně starší, ona se odloučila od bulharské hlaholice před napsáním ev. assem. i zogr., před konečným ustálením liter bulharsko-hlaholských. Již r. 924 zapovězena na koncilu Splitském slovanština v liturgii, nejspíše tedy hlaholice. Mezi léta 886—924 spadají tyto momenty: 1. Západomakedonská římsko-řecká kursiva, která byla domovem u Albánců i u Slovanů, podléhá vlivu kyrillskému, přijímá aspoň 5 liter ч ѱ ш ѡ ѧ ale ještě v jejich řecké podobě kapitalní. 2. Celá látka kursivní i kapitalní podléhá společně kalligrafickému spracování a pomocí kliček i čárek uzavíracích vyvíjí se nové písmo: bulharská hlaholice. 3. Tato dostala se ze západní Makedonie a poslovanštěného tehdy Albánska na břeh dalmatský i západochrvatský před r. 924.

Kyrillice byla celá mladší unciální písmo řecké: toto písmo zvoleno Kyrillem, jelikož bylo obmezeno za jeho doby na psaní posvátných knih. V tomto písmě nebylo však б, znal tedy Kyrill rukopisy VII. i VIII. stol., kde je mohl najíti. Za *c*, *č*, *š*, *št*, *jať* i nosovky zvoleny jiné litery ze současných křesťansko-řeckých nápisů. Obě polosamohlásky považoval za jeden temný pahlas, pro který stačil nadřádkový znáček. Jot považoval za modifikaci prvé hlásky, která se na této měla označiti (и’). Uvnitř kyrillice pozorujeme jakousi rozmanitost, která poukazuje asi na různé místně odloučené zvyky písařské: tři znaky pro *ę* nemohl odporučiti jeden a týž učitel ani 4 znaky pro *č*, dvě pro *c*. Nejspíše bylo jen obecným zvykem užívati kapitalního *y* pro *č*, *c* a ve volbě forem samých se kolísalo. Třeba dle toho klásti počátky slovanského písma uncialního písmeny kapitalními doplněného před vystoupení Kyrillovo. Kde se vyvinulo, nelze určiti, zajisté však v užších mezích byzantinské říše, nikoliv však v Makedonii ani v Pannonii. Z obou písem lze souditi na různost nářečí, pro něž byla určena: hlaholita slyšel ve svém ѥ *o*, kyrillita v ѫ *a*, hlaholita v ꙉ asi *dž*, kyrillita v г’ palatalní *g*; *dz*

objevuje se teprve v pozdějších rukopisech kyrillských častěji, ze sedmi starých mají *dz* jen chilandarské zlomky, v hlah. rukopisech naopak ovládá *dz* až na euchol. sin.: v západní Makedonii jest podnes *dz*, kdežto v Thrácii i podunajském Bulharsku ho není.

Hlaholice byla od prvých začátků závislá na kyrillici, podrobuje se úplně pravopisu kyrillskému, činnost hlaholitů jest stálé přepisování kyrillských předloh. Jakým způsobem však vedle staršího autoritou Kyrillovou i Klimentovou posvěceného písemnictví kyrillského (a snad i proti němu) mohlo vzniknouti a vzdělávati se nové písemnictví hlaholské, nepodařilo se p. spisovateli vysvětliti. Příkladem, popudem literární činnosti Klimentovy se to nevysvětluje, spíše dalo by se očekávati, že by úsilná práce zakladatele kláštera Ochridského i biskupa Velického v kyrillském písemnictví všecky pokusy zakládati písemnictví jiné (hlaholské) byla zmařila v samém jich vzniku; a kdyby bylo mělo základ svůj, a našlo útulek v lidu západomakedonském, bylo by nabylo písemnictví hlaholské rázu zcela jiného, než jaký má, nebyly by se zachovávaly rukopisy hlaholské v klášteřích a putovaly s mnichy slovanskými na posvátná místa východní.

Na důkaz své hypothese dovolává se prof. Geitler jmen písmen hlaholských i kyrillských. O důležitosti těchto jmen vyslovuje se již Miklosich v často citovaném svém pojednání o hlaholice: praví (l. c. str. 403b) jméno litery x „chěrъ příčí se hláskoslovným zákonům slovanským, jest tedy cizí a svědčí, že sama litera (hlaholská) cizího jest původu"; dále zmiňuje se, že i zájmena a předložky jsou jména písmen, co nepřipouští myšlénku na písmo původně u Slovanů vzniklé než svědčí, že Slované převzali hlaholici od jiného národa, neboť jen takto lze považovati jména liter za poslovanštěná jména cizí. Prof. Geitler snaží se dokázati jich albánský původ. O způsobě pojmenování liter u Albánců byla již nahoře řeč, uváděna nahoře již jména *ša* i *šta*, jak i appelativní *ksan*, *njen*; třetí appelativní jméno našel p. spisovatel u jednoho albánského spisovatele XVII. stol., tvrdé *l* jmenuje se tam lula = trsť. Jiných appelativních jmen není v alb., vyhynula. Hledí tedy ukázati albánský původ některých slov. jmen, při čemž však přichází též na zájmena. Jelikož *l* se střídá s *d*, mohlo se jméno litery této poslovanštiti: lula v ludi, liude, ljudije. Na konci elbass. abecedy jest ligatura *as* jmenující se *as* (= non) = slov. azъ ego. chěrъ jest alb. gjere široký, frъtъ alb. forte silný, ukъ alb. uk (= vlk), jus — alb. juš vobis, našь — alb. neš, buky (litera) = alb. bukea — chléb, vêdê (= vím) = alb. vjéte rok, jestь — alb. ešte, živête — alb. pl. collectivum na -ete, jehož význam nepovědomý; myslête — alb. meselete bájky, zemlja — alb. zemeli základ, kako — alb. kekj adj. malus, znělo asi kakj, pokoj — alb. pakjeja, lat. pax, reci (rьci) — alb.-tosk. ϱϱεϑϑι kolo. ot: tak zněla litera ѿ, z níž vzniklo щ a jest původně kyrillské jméno; taktéž *jat*,

neboť albánského původu býti nemůže, jelikož i ѧ jest původem svým kyrillská litera. — Jména obou písem kyrillica a glagolica vznikla a užívala se prvotně asi jen u Srbů i Chrvatů: glagolica neznamená nic jiného, než řadu slov, „glagolů“ азъ, buky, vêdê atd., jak se žákům předříkávala. V některých ruských památkách XV. stol. vzpomíná se písmo litica a toho slova použil prof. Geitler ve prospěch své hypothese: latinus jest alb. latin-i, ljitin-ni, ljetin, litiništ a ve skrácené formě ljetí, ljití: litica znamená tedy latinské písmo, jak prvotně právem se mohla nazývati hlaholice.

Jih albánský podléhal ode dávna řeckému, sever římskému vlivu. Na pomezí obou kmenů, jižních Tosků a severních Gegů mohlo vzniknouti zvláštní písmo smíšením římských i řeckých liter. Právem můžeme předpokládati, že v blízkém Italii Albánsku odedávna bylo latinské písmo mezi lidem rozšířeno — část sedmihradských voskových tabulí II. stol. napsána nepatrnými, chudými lidmi, — v městech albánských byly četné římské osady, albánský jazyk projevuje nesmírný vliv živlu latinského. Řecký vliv byl menší: v elbass. písmě jest vedle 30 znaků římských z 52 řeckých 10, neboť stigma i omega zajisté mnohem později přijata; řecké litery přijímaly se znenáhla. — V Makedonii stýkali se Slované se starousedlým křesťanským národem albánským: tento je namnoze z této příčiny vyšší svou kulturou přestihoval, ustupoval však před válečnou i politickou organisací oněch. V celé Albánii i Thessalii pronikali se oba národové na každém téměř místě: střední i jižní Albánie měly v 10. stol. veskrze téměř obyvatelstvo slovanské, Janina ještě ve 14. stol. Za takých poměrů mohlo snadno přecházeti alb. písmo k Slovanům, neboť byl ve smíšeném tomto obyvatelstvu neustálý styk. Alb. písmo vyhovovalo slovanštině jako žádné jiné a proto mohly se snadno přemoci překážky ustálení se slovanského pravopisu. Daleko větší překážky stavělo řecké písmo adaptování k účelům slovanským, proto byla stará kyrillice písmo nedokonalé. Písmo albánské přijímalo se na různých místech, tím vysvětlujeme si úplnou závislost hlaholice na jejím mateřském písmě, kolísání se i dvojité znaky: byly různé zvyky písařské, které teprve po styku s kyrillicí a po přepracování kalligrafickém podrobeny konečné redakci. Kalligrafické přepracování přetrhlo tuto souvislost, takže hlaholice se jevila býti hlaholitům X. stol. písmem zcela samostatným, co do původu svého temným. Hlaholice podléhala silnému vlivu řecké minuskuly, tak že se rovná vnějším svým rázem a zvyky písařskými střední minuskule řecké let 924—1027. Do druhé polovice této doby spadají všecky staré rukopisy. Hlaholské rukopisy nedosahují 2. polovice XI. stol.; přibližný konečný jejich bod spadá se stroskotáním bulharského v Makedonii roku 1019. V XII. stol. zdá se, že nastal úplný úpadek hlaholice bulharské. Poslední své osudy sdílelo západomakedonské písmo se svým národem. Již v XIII. stol. zatlačuje se slovanské obyvatelstvo ze

západní Makedonie dále na východ a krutě potlačuje se Albánci: to jest hlavní příčina vymírání hlaholice vedle užívání a šíření se příhodnějšího písma kyrillského.

Knize přidán jest překrásný atlas 25 fototypických snímků a sice z horologia elbassanského 3 tabule, dále z ev. assem., mar, žalt. sin., euch. sin., ev. ochrid., glag. cloz., mladšího Zografa, velkého nápisu Krckého, kyjevských zlomků, zlomku Mihanovićova, missalu Kukuljevićova, homiliáře ljubljanského, kodexu kneza Novaka z roku 1368, listiny Seňské z r. 1309, zlomku legendy o sv. Tekle, zlomků pražských a několika menších památek, nápisů i listin.

Hypothese o albánsko-římském původě hlaholice a o poměru hlaholice ku kyrillici podrobena prof. Jagićem podrobnému rozboru v Archiv für slavische Philologie svaz. VII, str. 444—479 a ve vzpomenuté již knize, na str. 113—184. — O vážných námitkách tohoto znamenitého znalce staroslověnského písemnictví několik slov.

Námitky jsou palaeografické, literárně i kulturně-historické.

Hlah. э můžeme jen tehdy srovnávati s alb. znakem, stotožňujeme-li jeho znění s alb. temným ϸ, co by bylo dosti divné, neboť má alb. i jasné *e*. — є jest toliko pozměněné ᵽ a prvotně znamenalo se ę i *ję* literou эє, tím vysvětlujeme si ligatury эє, ӿ, ѳє; to potvrzuje v žalt. sin. u všech písařů a sice 6kráte nalézající se +ємэѧв, při čemž jest pozoruhodno, že v téže památce ę se ani nenaznačuje literou є. V ѳє netřeba hledati alb. *ν*, neboť jest nosovost označena druhou částí, nicméně neumí prof. Jagić první její část uspokojivě vysvětliti. — Z ᵽ argumentovati na někdejší existenci *o* v hlaholici jest příliš smělé, osamělé na jediném chrv.-hlah. nápise Bašském se objevující *o* jest nejspíše latinské písmě, podobně N tamže — položeny tam prostě latinské litery vedle hlaholských. Ukazují-li sinajské památky něco podobného, tož nemohou se považovati za nejstarší i nemožno z nich činiti vývodů na užívání majuskul vedlé minuskul v hlaholských rukopisech; bylo by k tomu třeba dokladů z nejstarších památek, jako z ev. zogr., mar., ass. — Hlah. э lze snadno z řecké minuskuly odvozovati. — Chrv.-hlah. ı není tak staré, snadno mohlo se vyvinouti z ϓ, obě tyto litery vedlé sebe se nenalézají v chrv. hlaholici. Není to také týž znak, který v chrv. hlaholici od 13. stol. zastupoval ꟈ, není to nejspíše nic jiného než zjednodušené chrv.-hlah. jer aneb vyvinul se z častého nadřádkového značku, když se tento kladl mezi litery do řádku. Prof. Geitler našel také jedno ꟈı v nápise bašském: čtení Geitlerovo эᵽ+ѡвıь+ opatyra .... nezdá se býti správné, neboť čte se v předcházející řádce zida 3. sg. a jest tedy v následující řádce řeč o jednom jen opatovi, bude třeba následovně čísti opatъ i ra ... Tím padá

jediný hlaholský doklad, že kyr. ы vzniklo z hlaholského písma. ѕ a ꙋ čili ꙋ nemožno vyvozovati z římského neb řeckého *y*, také „překolkování“ (überstempelung) nelze připustiti: prof. Jagić odvozuje ѕ z kursivního *η* stilistickou změnou, druhé i třetí *i* z *ï*, místo dvou teček jsou dle hlah. způsobu dvě kličky. — O původě jerů hlaholských navrhuje se jiná hypothese: na základě častého se střídání ъ s *o* možno souditi, že ъ znělo podobně asi jako *o*, proto třeba hledati příbuzenství mezi oběma literama: v kyjevských i pražských zlomcích různí se є od э pouze kličkou dodanou na levé straně, kterážto klička připomíná řecký spiritus asper IX. stol. Při є očekávali bychom příbuzenství s literami э a ѕ; jest však jinak, liší se od є pouze tím, že má háček místo kličky. Hlah. ižici vyvozuje Jagić z řeckého *υ*. — Hlah. + nepodobá se velice uvedenému římskému kursivnímu *a* 8.—9. stol., které jest mimo to dosti řídké. Můžeme-li dokázati podobné řecké *α* v II. stol., můžeme předpokládati, že v řecké kursivě IX. stol. rázu místního bylo *α* podobné hlah. *a*. — Hlah. ж jest prý z alb. *šj*; proč potom není alb. *š* v hlaholici zachováno v té poloze jako v alb.? jak mohlo se dále státi, že alb. *š* zachováno ve dvou ligaturách v hlaholici, a ne tam, kde bychom čekali, jako samostatné *š* v hlaholici? — ꙗ lze snadno vyvozovati z řecké minuskuly kursivní s přidáním obvyklých kliček a netřeba utíkati se do římské kursivy. — ꙉ neznělo vůbec jako *dš* neb *dž*, než jako ђ, t. j. jak velmi změkčené *g*; užívání jeho bylo obmezeno jen na cizí slova a není ani pravděpodobno, že by se bylo vyvinulo z ligatury *dž*. Úplná totožnost hlah. litery s látkou alb. písma byla by jen tehdy poněkud pravděpodobná, kdyby hlah. písmo mělo samostatně prvou část litery ꙉ jako *d* i druhou jako *š*, a toho není. Mimo to není ani předpokládané litery v alb. písmě, předpokládá se jen, že přináležela nějaké „bývalé a vyhynulé škole písařské.“ — ѡ vysvětluje se jen přímo z římské kursivy, čeho třeba není, neboť nalézáme týž znak v řecké kursivě. — ꙅ neodpovídá alb. písmeni téhož zvuku, podobný alb. znak znamená *š*. Kdyby se hlaholité skutečně byli nacházeli v nepovědomé závislosti od alb. písma, jak hledí dovozovati Geitler, jest nepochopitelno, proč tito někdy dotyčný znak své matice byli zavrhovali, tu přeměňovali, tu opět měnili jeho význam. Z lat. písmene kursivního dostali bychom ѕ, nikoliv ꙅ. — ѣ možno jedině srovnávati s řeckou kursivou. — ѣ ovšem velmi těžko odvozovati z řeckého *χ*, nejspíše utvořeno dle vzoru litery ъ v mezích staré Moravy i Pannonie, kde místy vyslovováno *g* jako *h*, dříve asi byl jiný znak, který ukázal prvý prof. Geitler, totiž *o* s dvěma růžky nahoře i dole běžný. (Při tom jest vážná ta okolnost, vyslovovalo-li se skutečně již v IX. i X. stol. v dotčeném území *g* jako *h*?) — ѳ možno spíše odvozovati z řeckého *ξ* VII. stol. — Odvozujeme-li ѵ z alb. znaku, musíme předpokládati jeho obrácení, kdežto vezmeme-li řecké

8*

minuskulní *β*, třeba jen nepatrné stilistické změny. — ᴦ snadno lze odvozovati z řecké minuskuly. — Ostatní písmena hlaholská odvozuje prof. Geitler z řecké minuskuly kursivní, a jen tři ⰿ, ⰼ i ⱑ nepřímo, předpokládaje, že je mělo již alb. písmo, ostatní přímo z řeckého písma a částečně prostřednictvím kyrillice, a to jen z uncialního písma. Prof. Jagić podává zde dílem jiný výklad a popírá prostřednictví albánské jakož i kyrillské. Albánci měli znak za *b*, měli bychom tedy předpokládati, že hlaholité přijali alb. písmě za *b*, a nikoliv za *mb* neb *m*. Mnohem spíše můžeme se domnívati, že vzato ⰿ přímo řecké kursivní *μ*, neboť v řečtině tehdy *b* nebylo kromě po *m* a snad již tehdy vyslovováno *μπ* jako *b*: *ἐμβαίνω* = (*ἐ*)*μπαίνω* = beno; nejspíše jest ⰿ z *μβ*. — Aby se ⰼ odvozovalo z alb. písmene, třeba předpokládati větší změnu, než zbližujeme-li je přímo s řeckou minuskulí. Taktéž ⱑ přímo odvozuje z řeckého písma, schvaluje ostatně výklad Geitlerův. — Hlah. otъ jest řecké minuskulní *ω*, nebylo tedy třeba omikron „překolkovati“ v omega. — Vysvětlovati ⱛ z řeckého ypsilonu jest příliš nekritické a antipalaeografické. K liteře této užito jednoho řeckého *ζ* t. j. znaku podobného uncialnímu Z. — ш, ⱎ i ⱋ jsou původní hlaholská písmena, vysvětlují se z řecké minuskuly kursivní, prvé jest *σσ*, druhé шт, třetí тш; vrchní čárka s ocáskem dolů představuje т, ostatní ш. Litery ⱎ bezpochyby prvotně nebylo, jest mladšího původu.

Ještě v recensi své v „Archivě“ byl prof. Jagić ochoten připouštěti jakési účastenství římské kursivy na hlaholici, v ruském pak spise svém vyslovil se přímo, že hlaholice jest výhradně písmo řecké kursivně-minuskulní. Kyr. ѕ jest řeckého původu, čte se vedle ѕ v rukopisech IX. stol. Pro ѧ ѫ nechtěli kyrillité z jistých příčin přijmouti hlaholských písmen, snad proto, že tehdáž již se v bulharštině nevyslovovaly nosovky? Zvolili k tomu ѧ, bezpochyby že zněním svým blížily se této hlásce. ь ъ ѣ jsou graficky příbuzná písmena, snad jsou někým společně vymyšlena? Původ ѣ z *ε* řecké minuskuly jest málo pravdě podobný již proto, že kyrillice nebrala svých liter z řecké minuskuly. Snad převzata ъ ь z hlah. ⰵ ⰵ jako ү z ⱛ, ж z ⰶ, ш щ i ц. Pouze dle vnější podoby bez ohledu na význam nesmíme litery srovnávati. Řecké uncialní litery *ω* *Y*, z nichž prý se vyvinuly ш ү ц, byly samy částí kyrillského písma. Dále není ani takých *ω* i *Y* v řeckých uncialních rukopisech VIII. i IX. stol., jimž by odpovídalo kyr. ш i ү. Použil-li skutečně kyrillita těchto liter, proč nevytvořil také své ж asi z řeckého *ψ*? Že v kyrillici má ѡ číselní hodnotu 800, v hlaholici tutéž ⱎ, má příčinu jinou: kyrillice označuje čísla způsobem řeckým, *ψ* = 700, *ω* = 800, jelikož pak hlaholice prvé litery nemá, muselo již ⱁ (= *ω*) znamenati 700, následující číslo přešlo na následující literu, kterou bylo prvotně ш a vedle ní stojící шѡ, když pak m. шѡ vešlo v užívání ⱎ, zůstalo ш bez číselní hodnoty a obdrželo proto jiný význam, znamená někdy

2000. V abecen. bulg. ѡ není. Má-li se ш vyloučiti z hlaholice a připisovati kyrillici, poněvadž má tvar hranatý, mělo by se taktéž postupovati s +, ꙇ, ⰼ a snad i ь a ꙑ. — V Savině knize nalézáme několikráte ѧ vedlé ѩ i ѧ; ze stejné podoby hlah. ѧ jat s kyr. znakem soudí prof. Geitler, že mělo toto písmě v kyr. kdysi v nějaké škole písařské význam týž jako v hlaholici, a teprvé později uvedeno ѣ. Savina kniha náleží do doby, kdy se neustálilo ještě užívání jotovaných písmen i užíváno ѧ = ę a ѩ = *ję* a naopak, v sav. knize ustanovil se pravopis, že ѩ znamená *ję* a ѧ = ę; toto ѧ vzniklo zajisté z původního ѧ: vnější tato totožnost ѧ sav. kn. s hlah. ѧ jest tedy prostě nahodilá. — Zvláštní ѣ naskytující se v XIII slovech Řehoře Bohoslovce nemá ceny palaeografické: písař napsal omylem ѧ, jednou ѩ m. ѣ, zpozoroval svůj omyl a opravil chybu svou tak, že položil ve vrchní části litery příční čáru vlastní liteře ѣ. Zvláštní ѩ kyr. památek XIII.—XIV. stol. jest toliko modifikace obyčejného ѩ podmíněná změněným rázem písma a netřeba ho srovnávati s řeckým sampi. — Vedlé ю záhy již měla kyr. ѭ, potom asi utvořeno ѩ, pak ѥ a konečně ѥ. Toto znenáhlé ujímání se jotace souvisí se znenáhlým osvobozováním se kyrillice od hlaholského pravopisu. V západosrbské kyrillici proto tak málo užíváno jotace, že se nacházela pod silným vlivem hlah. pravopisu. Tomu děkuje i bosenská kyr. své ћ nově utvořené dle ꙉ.

Názvům písem přikládá prof. Jagić rovněž ne malý význam. Vytýká, že prof. Geitler některé, jako glagolъ, dobro, živête, dzêlo, slovo nevysvětlil nenašed odpovídajícího jim slova albánského, dále, že by se mělo předně dokázati, že písmo alb. jest skutečně staré, že se v něm skutečně tak nazývaly litery, jak Geitler předpokládá na základě srovnání jmen slovanských s podobnými albánskými slovy; týmže právem, že možno viděti ve frъtъ ř. *φόρτος* břímě, v chêrъ — *χείρ* ruka, v ukъ — *οὐκ* ne.

Hypothese Geitlerova o jerech v kyrillici příčí se faktům nejstarších památek, právě nejstarší pannonsko-slověnské školy vynikaly přísným rozeznáváním jerů a pozdější jihoslovanské přepisovače stálo to velkou práci zachovávati tuto fonetickou jemnost.

Prvotní hlaholské písmo nebylo tak okrouhlé, jak se nám jeví na př. v assem. ev., mělo střední ráz ne okrouhlý právě a rovněž ne příliš hranatý. O kyjevských i pražských zlomcích má Jagić mínění zcela jiné. Pravidelnost církevně-slovanského jazyka v kyjevských zlomcích o sobě má se posuzovati a tak i čechismy o sobě. „Nikdy, praví, nezavrhl jsem myšlénku, že církevně-slovanský jazyk byl na Moravě i v Pannonii aspoň na tolik živlem přineseným, na kolik jeho představitely byli soluňští bratří Konstantin i Methud, a nepřichází mi v hlavu hájiti, že by jazyk kyjevských zlomků byl býval skutečný živý jazyk Moravy neb severní Pannonie X. věku. Stačí mi, že v těchto zlomcích, jako v zrcadle se odrážejí jasné stopy jich historické závislosti na

skutečném živém jazyce Moravy (či severní Pannonie) IX. i X. v.; vše jedno, řekne-li se, že byl skutečný zachovaný zlomek napsán na severu nebo na jihu (v Makedonii, Dalmacii čili na ostrovech jaderského moře) ale se zachovavšími se zbytky jeho severního originálu. V prvém i druhém případě (mně zdá se pravděpodobnějším prvý) ukazuje jedna z nejstarších památek hlaholských přímo na starou Moravu i Pannonii jako zemi, ve které panovalo hlaholské písmo, co dále potvrzují pražské zlomky. Kým mohla býti přinesena do Moravy (do Čech i severní Pannonie) hlaholice v tak starou dobu, tato otázka nepotřebuje odpovědi" (l. c. 138).

Obě tyto památky mohou býti původu leda specificky českého, jako ukazuje *z* m. *žd*, kde na Moravě i v severních Uhrách jest i bylo *dz*. O palaeografickém významě kyjevských zlomků poznamenává dále, že jsou památny tím, že jsou napsány na malém formátě pergamenovém, jaký mívali v VIII—IX. stol. na způsob dnešní 8°, v X. stol. byl trochu větší „Royal-Octav" — náležely by tedy do IX.—X. stol. — ale polookrouhlou majuskulí. Tato okolnost velice vážně svědčí, že památka zachovala nehledě na formát ráz písma v nejstarším jeho způsobě, když písaři ještě nepřivykli měniti písmo dle velikosti formátu, patrně rozlišovati začáteční litery od řádkových ib. 138—139). — Mínění prof. Geitlera o staré kyrillici, kterou psali Konstantin i Methud zmenšuje význam jich činnosti proti zprávám jich současníkův i žáků. Naopak právě zásluhou Konstantinovou bylo, že položil mez libovolnému užívání řeckých liter pro slovanštinu a zavedl určitý pravopis. On nebyl toliko registratorem, ale skutečným reformátorem řeckého písma pro potřeby slovanského jazyka, jemu zavázáno jest slovanské písmo nejenom úplností v grafickém označování liter všech ale i sestavením zvláštního rukopisu t. j. důsledně provedeného stilu. Jaké to bylo písmo? Kritický rozbor nejstarších památek i palaeografický ráz obou písem svědčí, že při dnešních pramenech celá otázka jednodušeji se rozřeší, považujeme-li to za hlaholici. Přesně provedená pravidelnost vzdálila příliš prvé slovanské písmo od jeho řeckého prototypu. Úzký spolek Bulharska s Byzantem od IX. v., úplná duchovní kulturní závislost jeho na tomto nemohly nevzbuzovati přání po užším sblížení se s Byzantem i v písmě. To stalo se brzy po zavedení křesťanství i slovanské bohoslužby za panování cáře Symeona. Konstantin psal hlaholicí, nikoliv řecko-unciálním písmem. Čím jsou kyrillské rukopisy starší, tím větší jeví se jich závislost na vzorcích hlaholských. Mínění prof. Geitlera, že hlaholský pravopis utvořil se dle vzoru kyrillského jest libovolné tvrzení. Není také oné protivy mezi mocným rozkvětem hlah. písemnictví v Makedonii a starší dobou pannonsko-moravskou. Konečně své vítězství děkuje kyrillice činnosti cáře Symeona i jeho spolupracovníků ve východním i jižním Bulharsku, kdežto v Macedonii se ještě dlouhý čas držela hlaholice. Kliment psal týmže písmem jako jeho učitel

Konstantin-Kyrill, týmž písmem, jemuž se přiučil ještě na severním působišti slovanských apoštolů. Úzké styky byly přirozeně mezi Makedonií, Bosnou a Dalmácií. Ale pro severní části chrvatské právě tak přirozeně můžeme předpokládati úzký styk s Pannonií.

III.

Intensivnější studium řecké palaeografie přivedlo znalce písma hlaholského již dávno k myšlénce, že toto souvisí s řeckou kursivou minuskulní, nikdo se však neodvážil až do nejnovější doby odvozovati celé písmo hlaholské z dotčeného řeckého písma. Prof. Jagić sám vyslovil se podobně již v Archivě IV, 316 ovšem s výhradou „poněkud aspoň". Velmi úzký poměr shledal mezi oběma písmy, jak sděluje Jagić v ruské své knize (str. 104), před sedmi osmi lety slavný palaeograf prof. Dilmann; tak jest dle mínění znamenitého ruského palaeografa archim. Amfilochia asi 18 písem hlaholských zcela takřka podobno řeckým písmenům minuskulním IX. věku (ib. str. 104), podobné poněkud mínění shledali jsme v díle prof. Geitlera. Zásluha uvésti celou hlaholici na řecký původ přináleží Is. Taylorovi. Učinil to v kratičké stati v Archiv für slavische Philologii, V, str. 191—192 a na dvou přiložených tabulích: vyvozuje hlaholské litery jednak z prostých liter, jednak z ligatur řecké minuskuly. Jednotlivým jeho vývodům dalo by se ovšem leccos vytýkati, jmenovitě proti předpokládaným ligaturám, neshodují se jednak co do hláskového významu s hlaholskými písmeny, jednak jsou příliš nucené. Příliš příkře vyslovuje se o tomto pokuse prof. Geitler ve své knize (str. 175*), vytýká, že řecké litery uváděné při hlah. *b* (2. a 3. tvar), *e*, *iže*, *i*, *s*, *t* (1. tvar) atd. buď v tom tvaru v žádné listině se nenalézají aneb jsou tak kresleny, že s nimi možno vše srovnávati, ligatury $\vartheta\sigma$, uncialní $\tau\iota$, $\sigma\sigma$ (aspoň ve tvaru vykresleném) jsou vynalezeny, nepochopitelné jest odvozování ižice z $\frac{\varepsilon\iota}{\upsilon} = \upsilon\varepsilon\iota$, jery z $o + \varepsilon\iota + \eta$. — Prof. Jagić ve vzpomenuté již několikráte knize své odvozuje některé litery hlaholské poněkud jinak než Taylor: ⰱ z $\mu\beta$ — Taylor z β, ⰶ z $\vartheta\vartheta$ — T. z $\tau\sigma$ (to nedává ještě zvuku *ž*, naopak ϑ sloužilo za ⱚ a mohlo tedy zdvojené zcela dobře označiti *ž*), ⰿ z $\gamma\iota$ — T. $\delta\iota$ či $\tau\iota$; ⱌ z ζ — T. z $\tau\sigma$, vlastně $\sigma\tau$; ⱆ z η — T. z $\varepsilon\iota$, ⱇ z $\ddot{\iota}$ — T. z η. ⱇ = ⱇo — T. υo (o jest skrácené ⰻ a ⱇ bez kliček); ⱛ = ⰻ s háčkem — T = oⱆ $o\varepsilon\iota$; ⱛ = ⱆ s háčkem — T. = $\varepsilon\varepsilon\iota$; ⰵ = ⱇ — T. = $\varepsilon\upsilon$; ⱔ = ⰻⱇ — T. $\varepsilon\varepsilon\upsilon$, ⱔ = ⰻⱇ — T. = $o\varepsilon\upsilon$. — ⱎ společně s Taylorem: = $\sigma\sigma$. Částečně srovnává se s výkladem Geitlerovým jak výše již pověděno. Zajímavo, že Šafařík vyvozuje (Pam. hlah. 14, 22) ⱆ z řeckého $o\iota$, snad myslel při ⱛ na podobný původ, jako Jagić, nezmiňuje se však o tom nikdež zvláště.

„Proč, praví Jagić (v ruské knize str. 107), Konstantin-Kyrill nedal přednost liturgickému uncialnímu písmu Řeků, t. j.

naší dnešní kyrillici, to nevíme, nemůžeme se dívati do jeho duše, ale zajisté smíme tvrditi, že sestavovateli nenapadlo v tu dobu psáti kyrillicí . . . Velice možné jest, že Konstantin viděl řeckou kursivu, t. j. běžné řecké písmo, již v jakémsi užívání u Slovanů, s kterým bylo mu stýkati se (bratr jeho byl jakýsi čas i správcem jakéhosi knížetství slověnského); a možná, že jeho tvůrčímu duchu bylo více po chuti řecké písmo kursivní, protože zde mohl spíše ukázati svou vynalézavost. Kdo ví, v jaké těsné závislosti od řeckého uncialního písma se nachází kyrillice, snadno dopustí i takou myšlénku, že učenému a nad míru nadanému, jestli ne genialnímu Konstantinovi zdála se býti příliš nepatrnou úloha spokojiti se pouhým jen doplňováním řeckého písma k potřebám slovanského jazyka.“ Nejdůležitější jest zde zajisté myšlénka, že Konstantin se opíral při sestavení hlaholice na jakési u Slovanů již běžné písmo, jehož základem bylo kursivní písmo řecké. Tím se osobní účastenství zakladatele slovanského písemnictví nikterak neztenčuje, naopak vysvítá z toho, jak velice jemu záleželo na povznesení lidu slovanského, na ustálení se v něm evangelia i na rozkvětu písemnictví slovanského: a to bylo možné jen, mělo-li jakési, byť i slabé základy v lidu slovanském. Nebylo účelem činnosti Konstantinovy sestavení písma, než založení písemnictví!

Příspěvky ke kritice a výkladu textů staročeských.

A) Ke *Pravení o božiem umučení**)

od Theod. Vodičky.

Verš 74.

Zalomow pan Patera opravuje v zaluow, ale sotva dobře. Za prvé náš básník slova žal neužívá, ač měl k tomu příležitosti nazbyt; za druhé z podobných míst: 1314 wedl gy prawu cyeſtu domow tu ſylnycy z tyechto *lomow*, genz do geho zemye ſyehne, 1816 rozpacz me wſſye czyeſty *zalomuge* k tobye w neproſtraney myerzye w *zalom* yako trudne zwyerzye, kdyz by mye weczer ſezrzyela, by mye tudyez zgytra myela, vysvítá, že básník osidla hříchu představuje si obrazem zásek, jež brání vyváznutí a dojití do naší pravé vlasti, do nebe. Jest tedy na našem místě, nemůže-li se pro osmislabičný verš udržeti trojslabičné zalomow, čísti jako 1314 lomow.

*) vydanému v ČČM. 1883 Ad. Paterou u věrném opise. Přičiněna toliko interpunkce a oddělena jednotlivá slova; po kraji pak přidány opravy textu.

157.

Za *tebe* nemá býti čárka, poněvadž od tebe berú patří k sobě.

171.

Tu p. Patera opravuje ſye v ſyem, ale nedobře. Verš dlužen býti osmislabičný, a *dopustiti* bez zvratného *sě* neobstojí. Vypadlo tedy před ſye *sem*, jehož potřebujeme k označení prvé osoby a dlužno čísti: což sem sě jich dopustiti mohl. Navrhované p. Paterou ſyem t. j. sěm nedává zde ani žádného smyslu.

174.

nyehoz nemá vztahu, dlužno čísti *nyezto* buď za acc. plur. vztahem ku hřiechy, nebo za sing. neutr. vztahem ku předcházející větě.

239.

Místo y wyerzye četl bych *v wyeřzye.* Fráze „jsem práv v čem“ často se vyskýtá.

250.

Za geſt má býti čárka nebo silnější interpunkce, středník nebo dvoutečka. Praví se tu: Vím, že ze mne můžeš učiniti člověka tak dobrého, jaký by kde žíti mohl nebo nyní skutečně už na světě jest. Tak mocna totiž jest tvá božská čest. Vedle možnosti (býti by mohl) klade se skutečnost (jest), proti neurčitému kde klade se na světě, ač myšlenka na ostrosti by získala, kdy bychom četli původní *kdy*, čímž by *nynie* lépe vyniklo; měli bychom vedle možnosti a skutečnosti vytknuty ještě různé doby. Výrazy živý a v světě významem se kryjí.

S důrazným dodatkem: tak moczna twa bozſka czeſt srovn. 1338 taks gy wyernye, cznye mylowal, 2104 tak my day ſwu woly czyty.

350.

Za lynul nemá býti čárka, než teprv za myloſrdye, jež jest přívlastkem předcházejícího pramen, srv. 94, 394.

364.

Oſwyetyla opravuje p. Patera v oſwyetylo, ale nedobře. Podmětem je ty (jako ve v. 427), proto třeba čísti oſwyetyls, a tak teprv nabudeme verše osmislabičného. Zrovna tak se přepsal a opravil písař ve v. 377, kde *a* předělal v *ſſ*.

374.

Tu p. Patera hádá ſſkodyla; ale škoditi proti někomu nemá smyslu, pak následující verš nemá připojení k předešlému a kromě toho nedostává se mu slabiky. Hladce vše nesnáze zmizejí, když čteme: což kdy byla proti tobě hřiecha učinila v sobě skrytě,

zjevně i ohlasně. Srv. 341 bych nikdy neučinil i jednoho hřiecha v sobě, s nímžto bych byl proti tobě, 1419 což sem kdy hřiecha učinil neb proti tobě zavinil, 1429 což sem kdy hřiecha poznati mohl, toho sě chci káti, 1473 což sem kdy proti tvej cnosti shřešil, 1933 mé vše hřiechy, což sem jich učinil koli. S strany genitivu po *což* srv. ještě 431, 617, 855, 890, 992, 1110, 1311, 1607, 1967 atd. Jakmile z hrzyecha učiněno hrzyech, proměněno i v následujícím verši *skrytye* ve skryty a spáchána kontradikce skrytý zjěvně. Táž tři adverbia vedle sebe máme 659 zjěvně, ohlasně, neskrytě. S strany plqpf. sr. 426, 1251, 2143.

392.

tak ve verši nadbývá a nepatří tam, poněvadž jakže uvádí výsledek z pramen w gegye ſrdcze hrzyezye.

420.

Místo dyay čti day.

444.

wyecznye plnoſty jest chybno, ale jak opraviti, těžko říci; snad w wyeczney plnofty, nebo spíše wyeczney plnoſty podle v. 723 przygma wſſye czſty ſylu k ſobye, 1746 wzal ſylu plne gednoty na ſye.

469.

Za ſye p. Patera navrhuje gſem, tedy: *bych jsem šel!* Ale to jest nemožné. Srv. podobné místo 219 nn.

589, 2223.

yakozſſ p. Patera opravuje v yakoz. Jest však yakozſſ dobře, ale ſy nepatří do verše osmislabičného a jest zbytečno, poněvadž už jest obsaženo v jakožs. Srovn. 1773 yakozſ ty doſſel, 2312 yakozs pro mye plakal. Ostatně ſy v celé básni naskytuje se jen 947 a 1672 (neyſſy 1377 nepadá na váhu), všude jinde bezpočtukrát přivěšené *s*. Proto zůstává pochybno, můžeme-li ve v. 2223 kdeztos přeměniti v kdezto ſy, abychom dostali verš osmislabičný.

593.

P. Patera tuší za ſye ſyem, ale myslím, že tu není čeho opravovati. Prosebník žádá tvůrce, aby se s ním sestoupil v jedno, aby ho proniknul. Předchází: tys kročil v jich srdcé a oni v tě. Srv. 1521 společnosť, sjednánie nají, že sě tobě tak dávaji, by ty vždy byl u mém těle a já v tobě správně, žěle, plnú, sjednanú jednotú; 670 s tobú jsúce v čistej spřěži. Na frazi sstúpiti sě s kým má Kott dokladů několik.

645, 725.

Místo jakož má obakrát státi *jakž*, aby verš byl osmislabičný. Jakž ve větě výsledné jest častější než jakož.

Také 37 četl bych radší *jakž* než tvrdnosti dvouslabičně; v. 306, 504, 637, 669, 879, 1447, 1487, 1572, 2203, 2552.

668.

S opravou v rkp. pygy může se věc míti jako s rzeczechu v. 944, o němž níže. Čte-li se mylofrdnu čtyrslabičně, dostačí ivodní py, což jest starší forma 3. os. plur. Srv. Listy filol. ˡ, str. 103.

673.

Verš devítislabičný dlužno napraviti buď vyškrtnutím ty, nebo pe psaném wfye za wfyeczky, srv. 1816, 1933, 1966, 2255, !90, 2499, 2720 atd.

766.

Místo zyty, jež není přechodné, navrhuji czyty, aby czoz gye ělo na čem záviseti. Srov. 318, 1607 žalosť, práčě, núzě všaká, dosť, hořkosť nejednaká, což jie kto živý móž číti, 2039 sladcě i hořké bolesti čili, 2041 což sú jě koli mučili, vše jim lehko rlo čísti, 2087 lehcě mé bolesti čijě, 2093 bych žalosť i pro-vnosť všakú čil na mém hřiešném životě lehcě, 2104, 2143, 815 bych jiné hořkosti nečil u mej tělesnosti.

Za czyty má býti středník, za dobu ve v. 769 čárka.

813.

Místo vmorzenye má se snad čísti vmrzenye; v náboženských pisech nikde nečteme, že by Ježíš od kohokoli byl býval *umořen*. rovna takové přepsání, ale už v rkp. opravené máme 915.

828, 1822, 2750

ohloly, dobrzyely, gfuly jest čísti mohlo-l' dobřě-l', jsú-l'. Srv. 686 ž'by.

846.

Netřeba tu hledati písařské chyby, ale čísti prostě: že tě · j. ť je) mdlé čsného snaženstvie, jako 137 wezrzy na ny, mdla e, fylnye hrzyech gy rany. Mdloba ve ctném snažení níže se kládá. Srov. místo podobného smyslu 1212; ve v. 1633 pak ž máme mdle czlowecftwye.

Přídavné mdlý dovolil si básník na našem místě pojiti s geni-vem, jako pojí jiných přídavných hojnost, jako snažný 1049, lný 2357, jistý 2488, bezpečný 2216, skúpý 1378, mocný 192, ezný 2807, sirý 2714, čistý 440, 2487, 2648, prospěšný 695, 798, plodistvý 440, plodný 109, 309, 2646, úrodný 2576. Se rany významu srv. 1892 ke czty czlowek netuhy.

865.

Místo nepomyey jest čísti ne po myey; je to protiva ku po 'ey woly.

944.

Správné, ale tehdy snad už zatemnělé řéchu neměl opráv opravovati v řečechu, čímž verš pokazil. Srov., co J. Gebau praví v List. filol. IX str. 291, kde ve třech verších Kateři také opravuje rukopisné rzeczechu v řéchu nebo řiechu.

955.

S pomoczy nemá se psáti za dvě slova, než za jedno. Skl datel náš zajisté zná podstatné spomoc, jako zná přídavné a p slovce spomocný, spomocně 193, 240, 253, 2004, 2263 a slove spomoci 609. Na subst. spomoc dokladův dosti u Jungm.

974.

Místo genz tobye pomocy ma ze wſſye twe nuzye nelſtyw z hrzyecha *wyecznemu* weſely chce se mi čísti *k wyecznem* Předložky *ze—k* často k sobě se odnášejí, jako 978 genz t z twe drahe wyſoſty przynutyla k pokorzye, 1708 mye zwolyl. ze wſſye me neuſtawnoſty k neſkonaney duchownoſty, 1639 n tyelo by promyenu myelo z me rozkoſſne wolo k tobye, 23 racz mye z me ſtare neſſlechetnoſty obnowyty ke wſſyey czſnoſt

992, 1412.

Místo czoz má se čísti czozs, aby druhá osoba byla v jádřena, srv. 1081, 1110 atd.

1022.

Za wam vypadlo y.

1050.

Místo czſty jest čísti czyeſty, jak vyžaduje smysl i verš. Ž je řeč v cestě, patrno z následujících slov neſwoden a na t myeſto. Srov. místo podobné 1603 s twe ſylnycye ſweſty.

1103.

Schází tu slabika, a tu dá gen. krvi, jehož tu potřebujem na označení, čeho potoci šli z ran. Že krvi před potoci vypadl tomu nasvědčuje shrnovací ſamt byl weſſ krwawy ve v. 110 Srv. 2165 twoy bok prawy, z nyehozto ſſel potok krwawy.

Slovo plutewnye čeká ovšem ještě svého vysvětlení.

1125.

Místo gedu má býti gdu, jak víme odjinud, a jak žádá ver

1242, 1813, 1879, 1880, 2623.

Místo zaloſtywye, zalostywem, myloſtywy, zaloſtywy(e), mylo ſtywye žádá verš zaloſtnye, zaloſtnem, myloſtnye, zaloſtnye (n těchto dvou místech žádá příslovce smysl, neboť hlas prosícíh není milostivý, ale slyšeti ho má bůh milostivě), myloſtnye. Form

lostný, žalostný jsou našemu básníku zrovna tak známy jako ostivý, milostivý, na př. 1796, 1936, 2161, 2181 atd. 2572, 89 (tu sám p. P. opravuje myloſtnye pódle rýmu radoſtnye; n dokazuje, že opisovač si obojí formu spletl), 2669 atd.

1374.

drzwy opravuje p. P. v drzwych k vůli předložce w. Ale ve eřích státi se může jen když jsou otevřeny, a z v. 1416 zwy) tobye otwyeram, 1421 druhe drzwy otwyeram tobye 1428 tyt dnes myle otwyeragy dovídáme se, že se teprv írají, a z v. 1414, že ſkrzye ty drzwy proſſel: nemůže se tedy ti ve dveřích, ale, jakož i verš ku své úplnosti potřebuje, *srdečných dřví.*

1426, 74, 99.

ohlaſy jest morav. dial. loc. ohlasi od ohlasa (srv. v kapsi, mísi *).

1460.

y před vztažnou náměstkou w nychztos, která se vztahuje gyeſlkam, vadí a nadto kazí verš.

1471.

nyemz jako neutr. musilo by se vztahovati ku větě pokloň v dušičku mú, ale smysl žádá spíše vztah ku *světlostí*, jehož lá i ukazovací *tú*. Ve verši pak 1475 druhá věta vztažná přijená spojkou *i* činí nade vši pochybnost jisto, že i ve v. 1471 žno čísti *nyez*. Srv. podobné místo 1640 nn.

1494, 1950, 2204.

Verši nedostává se slabiky, i jest, tuším, m. tak čísti take. mž take i jinde básník přechází na sebe, jako na prvém místě lotra na milost přijatého, na druhém s žíznivého Krista, na tím s učedlníkův navštívených Kristem, na př. 265, 418, 953, 34 (zde tak už v rkp. opraveno v take), 1165, 1286, 1531, 69, 1889, 1902, 2051, 2199, 2252. Tak m. take napsal náš isovač i 2909. Formou zzyeznemu ve v. 1950 nesmí se hýbati, chce p. Patera; náš spisek zná jenom žiezný, ani jednou má žieznivý, srv. 1959; 1965, 1974, 1986, 2006, 2053, 2070, 01, 2807.

---

*) Že se tak říkalo na Moravě v XVI století, svědčí Blahoslav ve gram. str. 350. — Jsou pak i jiné moravismy v básni, na př. včile 39, 1823, 2398 (maſſ nynye wczyle), tien (umbra) 1209, bych sě s tobú al 1471, blažně 378, 2890. Ve verších 74, 99 tých pokládal bych iší za přepsání než za moravismus, poněvadž jich dvé proti nesmírnu počtu pravidelných forem těch, těm, těmi mizí.

1564.

Za neprzyetele. musí býti čárka jako rozhraní dvou vět K *učiní* není podmětem *jiní, nepřietelé,* ale *jinoch; nim* v v. 1566 ukazúje k jiní, nepřietelé. Smysl jest: Jinoch, kdy unese dívku a bojí se, aby mu ji jiní, nepřejíce mu, nevzali tají před nimi své jméno. Kdyby pak o to vzešel soud, dřív než se prozradí, hledí si nakloniti unesenou, aby vyznala, ž šla dobrovolně.

1580.

Rukopisné čtení nedává smyslu. Ku proň sě váživši pohře šujeme čeho? a toho dobudeme, tuším, čtením: všeho dřievni dle libosti, nebo pod.

1592.

Místo newneſl jest psáti nevneſl, ale čísti trojslabičně.

1616.

Za ſpolu nemá býti čárka; neboť ſpolu patří ku byla, jako patrno z 1649 ſluſſye, by myloſt ſ myloſty byle ſpolu nerozlucznye

1710.

Čteme-li tus, máme verš o slabiku kratší. Z původního tuším, takús opisovač udělal tkus, které ovšem nejsouc sioven českým, radováním opraveno bylo od někoho pozdějšího v sou značné s takús tus.

1789, 1790, 1791.

Místo byl žádá smysl zbyl, jak také patrno z verše 1791 kde dlužno místo w ſſyey čísti wſſyey, jeho t. j. světa. Jino vazbu máme 1778 ote wſſye wole vmrzyela. Co do smyslu srv s naším místem podobná, jako 6 vmorz na mnye me wſſe zloſty wſeczky mee neſlechetnoſty, czoz k tohoto ſwyeta czynu, at weſ vmru y zahynu ke wſye woly ſwyetu ſemu, 2440 bych to wſſyeczk myle opuſtyl v mem tyeleſenſtwy zdeſe, czoz tento ſwyet wol neſe, bych, to puſtye z myſly ſobye, ſſel wyecznu czyeſtu p tobye, 2834 by (srdce) nykdy ſye nepoddalo tyeleſney woly, czo gye ſwyet moz weſty koly na ny. S strany zbýti srv. 99 tyecht zlych hrzyechow zbyty, 2071 by ma duſſye mych hrzyechow zbyla

Ve v. 1790, aby měl úplný počet slabik, dlužno čísti k ſwey, srv. 1552 ke wſſye, 1878 ke wſſyey, 1897 ke czty, 2016 k mnye, 2328, 2728 atd., nebo místo myenye promyenye. Možná že v předloze *pro* bylo tak zkráceno jako ve v. 51 a byvši o opisovače přehlednuto vypadlo.

1851.

Navrhované p. Paterou *zde* nedává žádného smyslu; spíše snad jest čísti czſty, ve shodě s ozdobyl ve v. 1845, nebo syle poněvadž níže se praví, že sám od sebe nic by nemohl.

1931.

Místo my má býti akk. mye: račiž mě vpustiti v diel ědictvie. Tak píše *y* m. *ye* náš opisovač několikrát, na př. 527, 1399, 1800.

2020.

gſemly opravuje p. Patera v ſyemly, nepojav toho celého ísta dobře. Ku przyſſel není podmětem cyzy, ale já. Smysl jest: ndělé, dejte mi napiti ze studnice božské milosti, jsouce se nnou bratří, jelikož i cizí neznámému vyšedšímu z domova dají íti. Přišel-li jsem já na blízko té studnice, třeba bych ji dozřel, šak nemohu z ní pro svou nedostatečnost načerpati: proto udělte ni vy z ní vláhy. Jest tedy za wyſſel položiti tečku a za oka árku. Zdá-li se komu gſemly przyſſel divné, nech srv. v. 1925 ſemly ztratyl, kde všecka perioda je zrovna tak ustrojena jako aše: zpomyen na to, zze ſeſtry y bratrzye magy rownye ſwe yedyny. Gſemly me dyedyctwye ztratyl, ale tys my gye wyplatyl. Raczyz mye w dyel vpuſtyty. Po gſemly máme v závětí totéž ale; rv. i 321, 2305.

2031.

nyezte p. Patera opravuje v nyezto, myslím nedobře, poněvadž pak načievali zdravie nemá podmětu, a ten zde je podle myslu andělové, které prosebník oslovuje. Proto jest čísti *nyez te.* Po andělích teprv je řeč o svatých. Srov. podobné místo r. 544 nn.

2047.

Místo zapyety má se čísti zapyty, t. j. subst. verb. významem rovně zapog ve v. 2094, jenž všecek s naším místem se shoduje. Dále srv. 2065 tym ſladkym ſrdecznym pytym, 2804 pytye twe drahe myloſty, 2050 day my z ſwe ſladke myloſty pyty z te tudnyczye take, z nyezto ſu ſladczye pili wſſychny ſwyety, 2072 by ſye (ma duſſye) tak ſylnye napyla tweho bozſtwye ſladke ſtrdy.

2096.

Místo bydlen p. Patera navrhuje bedlen, což by se ovšem lépe hodilo do rýmu, ale smysl by dalo právě opačný, než má býti. Smyslu by lépe hovělo medlen, kdyby existence toho slova byla zjištěna. Ostatně jako zde s czytedlen rymuje se bydlen i 1040 s ſmrtedlen. Jde jen o význam adj. bydlný.

2100.

Místo uſtawycznoſty, jež činí verš devítislabičným, jest čísti druhou podobu téhož slova uſtawnoſty, jako máme v ruk. samém opraveno ve v. 68. Srv. 36 bych byl tak twrzen w uſtawnoſty, yakz by mne nycz w mey twrdnoſty nemohlo pro gedny dywy any ktery czlowek zywy ſ tobu nykdy rozluczyty, 1343, 1407, 1755.

2110.

Neúplné hrzyecho máme v rkp. opraveno v hrzyechow. Ale v této básni máme, vyjma 399, veskrz oſtaty s dativem hrzyechom nebo hrzyechu, jako 1742 memu hrzyechu oſtaty, 2330 wſſyem hrzyechom oſt., 2389 mym wſſyem hrzyechom oſt., 2495 bych oſtal mym hrzyechom, což je ovšem její zvláštností.*) Možná tedy, že i na našem místě v originále bylo hrzyechom, opisovač pro následující *m* první přehlédl, a oprávce místo *m* připsal z hlavy w obyčejného při ostati genitivu. Ve v. 888 zase místo dvou *t* napsal jen jedno.

2118.

Místo me zgewnoſty jest čísti we zgewnoſty.

2254, 2545.

Místo wſſyczky má býti wſſyeczky, jest to akk., srv. 2618, 2735, 2787, 2801 a pozn. k v. 1931.

2322.

moy nepatří do verše, poněvadž verš má býti jako předešlý, s kterým se rýmuje, sedmislabičný, a pak že Kristus není syn prosebníkův, ale boha otce.

2360.

genz nemá vztahu; proto navrhuju gyemz vztahem ku to wſſye; tento ſwyet jest podmět. Dva instr., jiemž a mnú, v jedné větě nevadí, srv. tím chováním tebou pohrdá.

2409 a j.

Slov jinde se nenaskytujících má tato báseň dost, jako plutewnye 1103, opatra 1921, poslucha 702, 1085, 1231, ponuka 931, 1342, 2085, rozluka 2678, rozrucha 2353, ohlasa 104, 568, úkrasa 2838, 2844, úkrasný 1344, 1589, násled 2726, útok (útočiště) 521, 524, zápoj 2094, z mych vſpolow 2842, nesnadnicě 1982, plačný 2787, bezednúcí 1994, 2114, obrazitý 1650, zpětský 1396, ſebnye 1058, oblevstvie 1780, 2535, rozželně 2294, letenstvie 2564, letnosť 2820, panosť 1947, 1975, 2039, 2066, 2075, 2084, 2092, 2409, 2802, 2881, w ſtyzzy, w ſtyezy 176, 1033, příročie 276, 984, polúčiti 1695, nevolím sobě 875 (? je mi nevolno), podací 2592, popozořiti 1131.

2380.

Místo dyſſy má státi duſſy, dativ závislý na pozzywnoſt. Co je pozzywnoſt, vysvítá z v. 2034. Srv. i 666.

---

*) stč. ostáti čemu (ostoju) = praevalere, ostati čeho (ostanu) = derelinquere. *Gb.*

2391.

Druhé twey nepatří do verše, jež má býti sedmislabičný jako ten, s nímž se rymuje. Také neviděti, proč by mělo býti opakováno. Je to takové přepsání jako 2784.

2464, 2466.

Mezi w czty a w ſſlechetnoſty vypadlo y, jak můžeme souditi z v. 2821. V třetím pak verši na to jest snad čísti we czſty y v wyerzye. S strany we czty srv. 58, 272, 340, 1292, 2745, s strany v wyerzye srv. 2556, 2562, 2608, 2628, 2664, 2779 atd.

2499.

mepo dlužno čísti za dvě slova a statuovati opakování předložky po prvém přívlastku před veš, jako máme 2573 po gegyey po wſſyey woly, 373 w tom we wſſem, 1968 za to za wſſe, 2762 za ty za wſſye, 2769 nad tyemy nade wſſyemy. Posud říkáme za to za všecko.

2514.

ſ myeru jest jedno slovo: smiera = smiernosť, modestia, jak svědčí i následující výklad: bych nechal, co mám nechati, a stál po tom, po čem mám státi ctnou váhou. Na subst. smiera je u Jungm. dokladův dost. Přídavné smierný máme 1547.

2516.

Místo ponez má stati *po neſ* t. j. po něž. Náš básník užívá kromě státi po čem (1452) též státi po co, na př. 2852.

2539.

zde netřeba, tuším, měniti, když se položí za *poznaty* čárka. Souvislost byla by asi tato: rač mi dáti už zde za živa na zemi (srv. 2543 zde gſucz) věhlas srdce mého, bych tě mohl poznati, ne teprv až na onom světě v den soudný, kdy tebe poznají všichni nevěřící. Touž myšlenku máme 2631 nn., kde je výslovně nynie zde. Ve v. 2549 také se klade zywot zdeyſſy proti soudu božímu, kdyz by duſſyczka przyed tye przyſſla. wyehlaſu je akk. od wyehlaſa, jež máme i 2655 pode czſnu wyehlaſu.

2613.

obrany pokládám za takový zvláštní lokál od obrana, jakým je prospěši ve v. 31, 535, 2123 od nom. prospěcha (521, 1392, 2830). Morav. dial. forma, pokud vím, to není. Na obranu jsou prosebníku ty tři panny, které přivedl.

2804.

Místo pytye má se snad čísti pytyem.

2808.

po nyz jest psáti dohromady, jest to spojka, srv. 2017.

2878.

Verši schází slabika, a forma woly, nejsouc gen., který by mohl záviseti na zzadoſt, dává znáti, že před woly vypadlo asi po.

2914.

Tento verš, nemaje se s čím rymovati a jsa desítislabičný i obsahem zbytečný, nepatří do básně a dostal se tam od ruky nepovolané. Vůbec celý ten chatrný dodatek pěti veršův, zdá se, nepochází od samého básníka; jakož ani nápis Pravenie o božiem umučenie, poněvadž básník skládání své sám nazval Summa, a, jak celou básní ukázal, uměl utvořiti správný lokál „o umučení“ a věděl, kdy klásti *o* s lokálem a kdy od s genitivem.

2916.

Místo genz má se čísti genzs. Srv. co pravím k v. 992.

B) K *Životu sv. Kateřiny* (vyd. Erben 1860).

Od Jana Pelikána.*)

Kat. 237.

Z toho králová jim nela . . .

Erben transkribuje *nela* místo správného *nelá*, jak zní aorist slovesa láti. Viz Listy fil. XI, 108.

Kat. 332.

382 Milá dci! wieſſwie sirobu
nesle mnoho let, zde jsúce . . .

Erben přepisuje: vieš, vě sirobu nesle; lépe, tuším, sluší tu čísti: vě svě sirobu nesle.

Kat. 620.

Protož jeho nevídají
620 (než) ti, yenz s ním přěbývají . . .

Erben místo *jenž* píše *již*. Ale také relativum *jenž* bývá ve stč. neskloněno, tak jako *ješto*. Srov.: a ti, *jenž* v zákoně chodie Hrad. Desat. 743. Děkuji ščěstie (m. ščěstí) ze tří najvěčších daróv, *jenž* mě *jimi* obdařilo = kterými Tkadl I, 86; neb sobě pomoci neumie tiem smyslem, *jenž jej* má = který ib.

---

*) Srov. Listy filol. 1882, 287 sl.

v nichžto jsi ty také jeden, *jenž tě* volá ib. = kterého; dvéřě ty, *jenž jě* (= které) otevřě, takž stáchu Tristr. 2554 a j.

Kat. 743.

ač okolo nie chodieše,
743 však nemože nikdě zwratka
v tváři uzřieti děťátka.

Rukopisné zwratka Erben vykládá: *z vratka* a slovo *vratek* spojuje se stb. vratъ collum. Ale výraz ten do souvislosti se nehodí. Jest to adverbialný výraz *z vrátka,* asi ve významě latinského retrorsum. Kateřině zjevila se p. Maria, držíc Krista na rukou, ale tak, že Kateřina stála za nimi a nemohla tudíž viděti tváři Ježíšovy. Že Kateřina stála za nimi, viděti z popisu Kristova (v. 728—739): popisuje se jeho plece, šíje a vlasy. Proto Kateřina, chtíc spatřiti tvář Kristovu, chodila okolo nich (v. 742), ale ani takto, obracejíc se a zpět jdouc na své místo (z vrátka), nemohla pohlédnouti ve tvář jeho, poněvadž Kristus přichýlil se obličejem k matce a nikdy se neohlédl (jak sě nikděž nesmlilo, by sě kdy ozřělo za sě, než vždy s matkú zřiesta na sě 748 nn.).

Kat. 818.

818 Chtiel poslušna býti (Kateřina) danně
spravedlné rady mých synóv . . .

Erben píše: *chce-li,* což jest proti znění rukopisu; i míra verše žádá, bychom četli *chce-l',* jak ve stč. bývá často: kde-l' ho nalézti uměji Hrad. M. M. 536.

Kat. 863.

Erben má na tomto místě chybnou interpunkci, jíž ovšem mění se také celý smysl. Po slovese „doždala bieše" nemá býti čárky, poněvadž následující „teskna v sobě mnoho" označuje předmět slovesa *doždati* (*teskna* gen. sing. od substantiva *teskno*); podobně po slově „mnoho" nesluší klásti čárky, poněvadž zase slova „s hroznú svú žádostí toho" jsou určením příčiny ku předcházejícímu „doždala teskna mnoho." Sluší tedy psáti:

. . . .
v téj otrapi, z niež doždala
863 bieše teskna v sobě mnoho
s hroznú svú žádostí toho,
by sě den přiblížil v skořě.

Kat. 1558.

ale z udatného činu
1558 svój smysl v ustavičnosť wluczi.

Erben píše *vluči* a vykládá to = vmrštila. Sloveso *lučiti* a substantivum *lučenie* nalézá se v leg. Kat. ve verši 2874

a 2943, na obou místech o hromu, tedy *lučenie hromu* = ictus fulminis. Kromě toho Erben uvádí to sloveso ještě ve v. 2162, kde však rukopis má psáno: proprotywyl. Ale na našem místě sloveso to se dobře nehodí, neboť rčení „smysl v ustavičnosť vmrštiti" jest příliš smělé a nepřirozené. Myslím, že jest tu sloveso *vlúčiti* = spojiti. Slovesa *slúčiti*, *přilúčiti*, *vlúčiti* mají základný význam týž, t. *spojiti*, předložkou pak s-, při-, v- se základný pojem modifikuje, a dle té předložky jest také vazba rozdílna: slúčiti s čím, přilúčiti k něčemu (srov. Kat. 2117), vlúčiti v něco. Dle toho *vlúčiti v něco* má asi týž význam, jako *přilúčiti k něčemu* ve Hrad. M. M. 698, kde slovy: „k tvému tělu i přilúči" vykládají se slova latinského originálu: et quodamodo iniuit eum (spiritum suum) cum corpore tuo. Zcela analogické jsou tvary: s-družiti, při-družiti, v-družiti atd.

Kat. 1761.

v jeho byti jest vše řádno,
1761 Gie mnye snáze nežli snadno . . .

Erben čte ve verši 1761: *jím mně* atd., začež prof. Gebauer navrhuje čtení: *j'mu je* atd. (Listy fil. IX, 310). Že návrh ten je zcela správný a vhodný, ukazuje parallelné místo latinské legendy prosaické, které zní: cui facile est in paucis et in multis salvos facere credentes.

Kat. 1765.

1765 geho gmenn czti chwalyti
chwalu mu vší silú čele . . .

Erben čte: jeho jménu chci praviti chválu mú vší silú čele ... Myslím, že sluší tu čísti: jeho jméno chci chváliti chválú mú, vší silú čele.

Kat. 1815.

To takž u vidění ona (Sibylla),
viděla, ne očivistě,
1815 však jest ſweho ſmyſla jistě
v rozumě inhed viděla . . .

Rukopisné ſweho ſmyſla patrně se tu má čísti; *z svého smysla*, tak jako ve v. 2394 a j., a *z svého smysla* = ze svého domyslu. Srovnej poznámku dra. B. Jedličky k verši 1781 ve Zprávách král. společ. nauk 1873.

Kat. 2089.

ostavtež sě všeho bluda,
2089 každý viery wſie dobuda atd.

Erben uchyluje se od rukopisu a píše: každý viery *sě* dobuda. Ale *dobýti sě* znamená *vedrati se někam*; proto sluší nechati čtení rukopisu, které podává smysl docela správný: každý viery *v sè**) dobuda.

Kat. 2264, 2265.

jakž když sluhy z mysli pilné
biči udeřichu k tělu,
ač kde batoh kóži cělú
2264 ostavil, to pak zkazyechu
2265 uzlové, již prazyechu
tu nevinnú žádnú kóži.

Erben mění imperfekta *zkaziechu* a *proraziechu* v aoristy *zkazichu*, *prorazichu*. Učiněno tak neprávem, neboť ve staré češtině často nalézá se imperfektum sloves jednodobých o ději opětovaném, a zvláště po předcházející větě časové.

Podobně věc se má ve verších 2370, 2371 a 2373.

Kat. 2428.

Ti rytieři vzemše píli
2428 o to smyslně sě radychu
a tu stráži usadichu
tomu dostojnému zběhu.

Erben čte ve v. 2428 imperfektum: radíchu. Ale za doby, ze které rukopis naší legendy pochází, imperfektum bylo ještě nezúženo. Sluší čísti aorist *radichu.*

Kat. 2600, 2601.

2600 Porfyrus ze cného ſmyſlu
veče: Kterého vmyſlu
jest váš rozum . . .

Erben mění rukopisné ſmyſlu a vmyſlu ve: smysl*a*, úmysl*a*. Změna ta jest neoprávněna, neboť u neživotných mužských tvrdých již záhy střídá se v genitivě sing. koncovka *a* s *u*: Hi by Judas mocen dvoru Jid. 55. By jeho všiu věciu vlada, jakžto dvoru tak poklada ib. 60. Přihodi sě toho času ib. 72. . . blazě nám toho času Hrad. Zdrávas 63. . . jakž zaslyšě toho hlasu ib. 46. . . . všěchna vňuž smyslu otjata Hrad. M. M. 366, kde *smyslu* jest genitivus separationis právě tak jako ve strb.: bêachą takoję vlasti otъnęti sup. 325, 2 (Mikl., Vergl. Gramm. IV, 455) . . neměj toho domyslu Kat. 2675 atd.

---

*) spíše *všie.* *Gb.*

Kat. 2635.

(Maxencius) sěde v úřad s svú vší radú
1635 ykaza tu pannu mladú
přěd sě vyvésti . . .

Erben čte ve v. 2635: *i káže*, tedy praesens místo aoristu jak jest v rukopise. Ale aorist jest zcela správný, spojený spojkou *i* s předcházejícím aoristem *sěde* (od slovesa siesti, sadu, sědeš); dle toho ovšem také obě ty souřadné věty nebudou rozděleny středníkem, jak Erben činí, a celek bude zníti:

. . . sěde v úřad s svú vší radú
i káza tu pannu mladú atd.

Kat. 2719.

ovšem já chci velmi ráda
s životem ostati zdravě,
2718 nebmy tu nadiegy pravě,
i jsem toho dobřě jista,
ež je smrť pro Jesu Krista
mile i pokorně vzieti,
to jest bytedlně přijieti
věčné zdravie, plnú radosť.

Ve verši 2719 Erben čte: *neb sě tu naději pravě*, kdežto rukopis ukazuje, že sluší čísti: *neb mi tu nadějě pravě.* Smysl celého místa jest tento: Každý člověk žádá života; i já, ač volím smrť, chci žíti, neboť jsem jista, že umrouc dojdu věčného zdraví.

Kat. 2777.

V tomto verši jest u Erbena chybná interpunkce; sluší totiž po něm značiti tečku a ne čárku, jak Erben činí. Ve verších předcházejících popisuje se nástroj, kterým sv. Kateřina měla býti mučena, a praví se, že ta kola měla železné hřeby, v nichž byly břitké brady tak, jako to bývá u břitev Tatar Saracenův a Litev. Následující pak: „mnoho tisícuov tu stáše“ začíná docela nové souvětí, ve kterém se praví, že mnoho lidu bylo shromážděno, kterému bylo hrozno na to mučidlo hleděti. Srovnej verš 2803 a 2804. Budeme tedy interpungovati takto:

. . . jakožto u břitev
2777 Tater, Saracenuov, Litev.
Mnoho tisícuov tu stáše atd.

Kat. 2968.

já tobě dnes tvú hlavu
2968 káži s tvého ſtawu stieti.

Erben mění slovo ſtawu a píše: s tvého těla; oprava ta jest sotva vhodna. V lat. legendě prosaické zní toto místo: quod

nisi maturius ab hac stultitia resipiscens diis immolaveris, caput tuum a *cervice* recisum et carnes feris et volatilibus dilacerandas hodie rejiciam.

Kat. 3028, 3029.

. . . . . a jejie dušicě
pro muku tejto děvicě
i skrzě ty ščastné muky
k Bohu v nebeské proluky
3028 jako andělíček brče.
3029 A jakž brzo nocí mrče . . .

Tvary *brče* a *mrče* Erben ve slovníčku vykládá za praesentia sloves *brkati* a *mrkati*, ale jsou to aoristy sloves druhé třídy *brknúti* a *mrknúti* a jsou tu po právu v sousedství jiných aoristů. Podobně jest to ve v. 2404:

Maxencovi sě zatešče,
2404 svých rukávóv vzhóru vsuče
i káza ji vésti atd.,

kde Erben tvar *vsuče* vykládá za partic. praes. = vsoukaje; jest to aorist slovesa *vsuknúti*, jak i sousední aoristy ukazují.*)

Kat. 3283.

3283 ale jmají-li kto úrodu
dobrú neb milosrdenstvie,
želejíc mne i méj strasti,
těch jáz brž všěch proši zvlásti,
aby smutka nechovali atd.

Slovo *úroda* ve v. 3283 Erben vysvětluje = vůle a spojuje je se staročeským slovesem roditi velle. Ale výklad ten jest nesprávný; slovo *úroda* patří ke slovesu *uroditi se*, a význam jeho jest = přirozená povaha, natura. S tímto výkladem shoduje se souhlasné místo latinské legendy prosaické: sed si *naturae* pietas vos ulla erga me incitat ad miserationem atd.

Kat 3402.

Milý Bože! rač přijieti
dušičku mú milostivě
a dovésti radostivě
skrzě rucě tvých angelóv
i tvých svatých archangelóv
3402 ktemuz sědění u pokoj.

Erben mění rukopisné *ktemuz* ve: *k tvémuž*; myslím, že rukopisné *k témuž* je zcela správno.

*) Jinak v. Listy filol. 1884, 92. *Gb.*

C) *K žaltáři Wittenberskému.*

V Žaltáři Wittenberském dosti jest míst nesprávných a temných, dílem vinou překladatelovou, dílem písařovou (opisovatelovou). K některým snažil jsem se podati výklad ve vydání mém 1880 podlé pomůcek, které tenkráte jsem měl při ruce, a dílem podlé domyslu; ke mnohým pak podává se náprava neb objasnění z textu bible Olomúcké (psané 1417). Příklady toho důležitější jsou:

IX, 13 nehledagie requirens; Ol. hledage.

IX, 1 (22) potrziebugeſſ despicis, ŽPod. poſtupugeſſ (sic); Ol. potupuges.

IX, 9 (30) w gieſky; Ol. w geſkyny.

IX, 15 (36) hledaty bude quaeretur; Ol. hledan bude.

X, 3 prawe ſrdczie rectos corde; Ol. prawe ſrdcem.

X, 7 dſczil, ohen a ſyru, pluit, ignis et sulphur; Ol. dſſtij, ohen a ſyra.

XI, 3 wzwelyczie magnificabimus; Ol. wzweliczzyme.

XIII, 3 ſtupily declinaverunt; Ol. sſtupyli.

XIV, 4 bogie ſie timentes; Ol. bogicie (bez sě).

XV, 4 nemoczny infirmitates; Ol. nemoczi.

XVII, 17 wyneſſ assumpsit; Ol. wynell.

XVII, 31 (mluwenie) pokuſſeneho eloquia igne examinata; Ol. pokuſſieuana.

XVII, 44 wyproſty eripies; Ol. wyproſtiſs.

XVIII, 9 karanye praeceptum; Ol. przykazanye.

XVIII, 12 Ktodie etenim; Ol. A tediet.

XX, 4 poloziſſ posuisti; Ol. polozzil ſi.

XXI, 16 ſkerzipina testa není omylem, jak jsem se domníval v poznámce k tomuto místu, nýbrž hlásková varianta téhož slova co *skořipina* a *třěpina*, *střěpina*; stb. *črêp-*, koř. *kerp-*; Ol. ſkorzipyna ib. V Ev. Víd. jest i ſkorzupynu scorpionem Luk. 11, 12.

XXIII, 4 Zy nam etsi; Ol. aczz y.

XXIV, 9 Oprawy tie... navczi tie..., přeložení neúplné, lat. diriget mansuetos, docebit mites; Ol. zpraví pokornee, naučí tiche.

XXIV, 20 nezaſtru on erubescam; Ol. nezaſtyzi sě.

XXVII, 1 prziemikny taceas; Ol. przemlkuy.

XXVIII, 2 wſiczni ſwati in atrio sancto; Ol. w ſieny ſwate.

XXVIII, 3 przietychugiczi; Ol. též przetichugiczi.

XXXII, 7 vpitky in utre, we ſboru in thesauris; Ol. v uiedrzie, we ztozi (sic); předloha měla snad přeložení in thesauris = ve sboží, ve sbožú, z toho chybným opisováním mohlo vzniknouti jednak we ſboru, jednak we ztozi.

XXXIV, 1 ſkodnyczie nocentes; Ol. ſſkodicie.

XXXIV, 3 wytrzeſſ mecz effunde frameam, ŽGloss. vitrzeſ. Smysl latinského „frameam effundere“ (doslovně = kopí vylíti, meč vylíti; v interpretaci volnější = kopí vymetnouti n. hoditi, srov. přeložení tohoto místa v Bibli 1857: vypust kopí; vypustiti

= emittere) není na první pohled dosti jasný. Za frameam bývá tu v překladech hněv, wili hnyew ŽKlem. ib. atp., a proto jest domnění, že text latinský za frameam měl iram..., v. Archiv für slav. Philol. 7, 292 a Nehring ŽFlor. 194. Původce českého textu, který v ŽWittb. a také v ŽGloss. se nám dochoval, překládal z pravidla doslovně, zejména když smysl textu latinského byl zatemnělý. Proto bral jsem v poznámce k tomuto místu wytrzeſſ, vitrzeſ ŽGloss. za imperativ = *vytřes* (m. *vytřěs*). V posledním sešitě ČČMus. 1879, 524 (vyšlém později než můj ŽWittb. 1880) podává se čtení *vytržeš meč*. Při čtení tom byly mi dvě věci na pováženou: indikativ za lat. imperativ, v překladě z pravidla doslovném; a neobyčejnost slovesa trhu tržeš m. trhnu trhneš. Jest ovšem i rčení „meč vytřiesti" neobyčejné, ale dá se pochopiti stejnou neobyčejností latinského rčení frameam effundere; stč. *vytřiesti* bylo = excutere, wytrzaſl Pharaona excussit ŽPod. 135, 15, mohlo tudíž snadno se vzíti za effundere v neobyčejném rčení dotčeném. Jde tu však ještě o *e* m. *ě*, vitrzeſ a wytrzeſſ m. -třěs. Jotace pravidelná proniká v pravopise českém až na sklonku stol. XIII, český text ŽGloss. a ŽWittb. však pochází z doby starší; jest tedy podobné domnění, že prvopis měl na př. vitreſ nebo vitrzeſ = vytřěs, že však opisovatelé brali to za -třeš a tak i opisovali. Tím způsobem vykládal jsem si rukopisné vitrzeſ, wytrzeſſ a měl jsem čtení *vytržeš* za nesprávné, v. Listy filol. 1884, 273. V Ol. čte se na témž místě: Uytrziż meč, což čísti lze dvojako: buď vy-tr-zi-ž (impt. k vytrhu), buď vytřiž (impt. k vytru). Které z tohoto dvojího čtení písař Ol. zde měl na mysli, zůstává nejasno; bible pozdější (rkp. Táborská a Hodějovská, tišt. Pražská a Kutnohorská), majíce na témž místě *wytrhni* a *wytrhniž*, svědčí na pohled pro čtení vy-tr-zi-ž, ale bezpečno to není.

XXXVI, 11 wzchowayu ſie delectabuntur; Ol. kochati ſie budu, jako ŽKap.

XXXVII, 6 zhynuly ſu ſie putruerunt; Ol. zetlely ſu a zkazyli ſu ſie.

XLIV, 2 (treſt) mudreho piſſe scribae; Ol. piſarzie.

XLVIII, 6 ſtupnye calcanei; Ol. ſtupiegie.

L, 16 hrziechow de sanguinibus; Ol. zkrwawych.

LIX, 8 podle convallem; Ol. przidole.

LXV, 15 ſe zzeny beranem cum incenso arietum; Ol. ſ sezzenym beranym t. j. s sežžením beraním.

LXVIII, 4 zmykly raucae factae sunt; Ol. zmlkle učiňeny jsú.

LXXI, 6 yakozto decz v prziewale = sicut pluvia; in vellus v textu českém nepřeloženo; — 10 aſtrowczy et (reges) insulae sg. Gen., m. a ostrovščí; y oſtrowſci ŽGloss., a oſtrowſczy ŽKlem. — Tím opravují se poznámky k těmto místům ŽWittb.

LXXII, 27 ztratiſſ perdidisti; Ol. zatratil ſi.

LXXVII, 13 w kozniku in utre; v Ol. nepřeloženo.

LXXVII, 46 huſennycziem aerugini; Ol. rzy.

Moys. 7 ſhladil deposuisti; Ol. sſadil.
LXXXII, 8 w ſtirſku Tyrum; Ol. wtirſſtie.
XCVI, 4 przyſwietili (fulgura) illuxerunt; Ol. proſwietila ſu ſie.
Hab. 12 znyiu obstupefacies; Ol. wzhrozyſs.
XCVIII w trubach lutich in tubis ductilibus; Ol. wyuodiczich!
CV, 32 obteczen vexatus; Ol. nuzen.
CVI, 18 wzmyzala abominata; Ol. omrzala; — 42 zahladi oppilabit; Ol. zahradi.
CXXIII, 7 wdrziena erepta; Ol. wydrziena.
CXLVI, w ſitkach in tibiis; Ol. w lytkach. *J. Gebauer.*

Úvahy a zprávy.

Philologus. Zeitschrift für das klassische Alterthum. Herausgegeben von Ernst von Leutsch. 44. ročník, 1885, svazek 1.

1. Hugo Landwehr: Griechische handschriften aus Fayyûm,*) str. 1—29.

II. Excerpte aus der Schrift Gregors von Nyssa **Θεωρία εἰς τὸν τοῦ Μωυσέως βίον.** Nejprve podán popis rukopisu, jenž jest rukopis papyrový, zachoval se z něho jeden sešit, ruka jest jiná než ta, která psala rukopis Basiliův též ve Fayyûm nalezený. Strana obsahuje 23—24 řádek, řádka 27—30 písmen, výška rukopisu jest 18, 8 cm. Rukopis jest nyní v královském berlínském museu. Professor Möller v Kielu první poznal, že jsou to zbytky spisu Řehoře **Θεωρία εἰς τὸν τοῦ Μωυσέως βίον.** Následuje stručný popis písma a jeho zvláštností, pak otištěn obsah jednotlivých listů a ukázáno, že liší se jen velmi málo od obyčejného textu Řehoře, jak jej vydal Mignes v Paříži 1858. Rukopis pocházel snad z některé veřejné knihovny Arsinoy. — Následuje popis rukopisu, jenž obsahuje fragment z *Ἀναλυτικὰ ὕστερα* Aristotelových. Zachoval se z části jeden list, jenž obsahuje p. 71 B 19 — p. 72 A 38 z Analytica posteriora. Popis tohoto listu resp. dvou kusů z něho zachovaných. Landwehr klade list ten asi do století sedmého. Následuje otisk obsahu listu. Nových čtení list ten nepodává, cenu však přece má.

2. B. Todt: Beiträge zur Kritik der Eumeniden des Aeschylos, str. 30—48.

Hyperkritické, smělé, zcela zbytečné a nepravděpodobné návrhy, které spisovatel s velikou jistotou a sebevědomím pronáší.

Před v. 50. vypadl prý jeden verš, jejž sestavil Todt takto: *ἄγχιστα ταῖσδέ που κόρας* (nebo *θεὰς*) *ἁρπακτικάς*, ve v. 50. schvaluje konjekturu M. Schmidta *ποτηδὸν* místo *ποτ' ἤδη*. V. 84. klade Todt za v. 68. Ve v. 85. čte *οἶσθά μου τὸ μαθικεῖν*, čímž

*) Srvn. Philologus, 1884, str. 106 nn.

niká konstrukce zcela neřecká. Ve v. 92. čte Todt ἐκγόνων) navrhl již Emperius) γέρας místo rukopisného ἐκ νόμων ϐας, ve v. 277. θεσμοὺς nebo καιροὺς místo πολλούς, καθαρῷ místo καθαρμούς, θέμις místo δίκη (proč?), zcela zbytečně v. 299. πόνων γενέσθαι místo ὅπως γένοιτο, ve v. 302. τῶν ἴτω χθονὸς místo δαιμόνων σκιάν (!), delší výklad o vv. 347 371, které Todt místy velmi libovolně restituoval, ve v. 461. e ῥίψασα místo rukopisného κρύψασα, v. 533. píše: δυστυχίας ν ὕβρις τοκὰς (τοκὰς již Hartung navrhl) zcela zbytečně a neavděpodobně, v. 613. píše násilně: δοκῶ τόδ' αἷμα κοινὸν ῖέαι, φράσον, ve v. 638. ταύτης δὲ τέχνην εἶπον místo ύτην τοιαύτην εἶπον, ve v. 952. μοίρας nebo βιότου (!) ísto φανερῶς, ve v. 998. παρθένου φίλας φίλοις εὖ φροῦντος ἐν θρόνῳ.

3. A. Führer: Der böotische dialekt Pindars, str. 49—60.

Ačkoliv staří grammatikové nezmiňují se o boiotismech v diaktu Pindarově, přece shledáváme četné jich stopy. Formy, které sud pokládány byly za dorské, sluší míti za boiotské, na př. sté užívání α za η, formy jako σκιαρός, τάμνω = σκιερός, ῖνω, Διώνυσος, ὤν, ὄνυμα, praeposice πεδὰ = μετά, ἐν = ἐς accusativem, ἐσλὸς = ἐσθλός, ὄρνιχες = ὄρνιθες atd., aspoň většině těchto forem lze dokázati, že jsou nejen dorské, nýbrž ké boiotské. Základem mluvy Pindarovy jest tedy dialekt boiotský.

A. Eussner: Zu Vegetius, str. 60.

Eussner doplňuje místo Vegetiovo epit. rei mil. III, 12 nam ae ex usu ⟨nota⟩ sunt.

4. Fr. Susemihl: Neue bemerkungen zum ersten buche des cretius, str. 61—87.

Příspěvky kritické a exegetické, stanovení mezer, transsice veršů v první knize básně Lucretiovy. Spisovatel jedná těchto místech: v. 189, 205—207, 271, 321, 326, 464—482, 3—634, 841, 870—874, 886, 951—1051; na konec podává usemihl některé poznámky ku spisu Brunsovu: Lucrez-Studien.

A. Eussner: Zu Vegetius, str. 87.

Eussner čte Epitom. rei mil. IV, 32: excepti ceteris nautarum ficiis místo rukopisného exceptis ceteris atd.

5. Theodor Fritzsche: Die komposition von Horaz Ars etica, str. 88—105.

V oddílu jednajícím o dramatě satyrském (v. 220—250) ratiova listu k Pisonům opakují se některé podstatné myšlénky partie předešlé (v. 1—219), na př. v. 234 = 45, 236 = 114, 0 = 119, 128, 43, 47, 244 = 126, 193, 249 = 212, 213. itzsche soudí, že Horatius proto v oddílu o dramatu satyrském šlénky předchozí rekapituluje, že chtěl tím působiti na úmysl ršího Pisona, jenž doufal v oboru dramat satyrských s úspěchem pokusiti. Horatius varuje jej tedy, by věc tu nepokládal za adnou hříčku, přenésti drama satyrské na půdu římskou že

není věcí lehkou. Fritzsche soudí, že celá Ars poetica rozpadá se na dva velké oddíly, totiž na část přípravnou, všeobecnou (v. 1—219), a na část zvláštní a osobní (v. 251 až do konce); oba dva oddíly jsou vniterně spojeny oddílem o dramatě satyrském (220—250), jejž sluší pokládati za jádro a střed celé básně, ježto končí jím část první a začíná část druhá.

N. Wecklein: Soph. Oed. tyr. 153, str. 105.

Wecklein zbytečně navrhuje čísti místo *ἐκτέταμαι φοβερὰν φρένα δείματι πάλλων: δυσφερὰν φρένα* . . .

6. A. Chambalu: Flaviana. Untersuchungen zur geschichte der flavischen kaiserzeit, str. 106—131.

Velmi důkladná a zajímavá studie historická. V první části svého pojednání (str. 106—123) jedná Chambalu o prvním a pátém konsulátu Domitianově a dokazuje, že zpráva Suetoniova Domit. 2: in sex consulatibus nonnisi unum ordinarium gessit (sc. Domitianus) eumque cedente ac suffragante fratre (sc. Tito) jest mylná, že naopak v listopadu r. 71. zvolen byl Titus za konsula na r. 72. a Domitian byv již v březnu r. 71. designován bratrovi ustoupil a sám první pro něho v komitiích hlasoval. Suetonius trrdí tedy o Titovi to, co platí o Domitianovi. Také tím jest zpráva Suetoniova mylná, že praví: unum ordinarium gessit, neboť Chambalu dokazuje velmi důkladně, že také pátý konsulát Domitianův (r. 77.) byl vlastně ordinarius, že však Domitian byv designován tento úřad snad jen krátký čas zastával a že Titus domohl se toho, aby byl sám místo Domitiana zase za konsula zvolen.

Aby pak Vespasian spor synů svých urovnal, ustoupil prý sám z úřadu svého konsulského (byl totiž Vespasian s Domitianem zároveň designován) a na místo jeho zvolen byl nyní Domitian jakožto consul suffectus. Byl tedy Domitian téhož roku (77.) nejprve consul designatus a pak consul suffectus. — V druhé části (str. 123—131) pojednává spisovatel o sporu ústavním mezi Titem a Vespasianem a podává při tom obšírný apparát numismatický. Spor ten měl základ svůj v tom, že Titus byv 5. srpna r. 70. od legií svých jakožto imperator pozdraven, činil nároky na postavení podobné postavení císařovu. Vespasian, aby se vyhnul boji se synem, dal Tita v listopadu téhož roku zvoliti za imperatora, totiž svého zákonitého nástupce. Od té doby snaží se Titus všechna práva císařova si osvojiti, čemuž Vespasian aspoň potají odporuje pomocí senátu a druhého syna svého Domitiana. Odtud vznikají mezi otcem a synem třenice a spory, které spisovatel obšírně vykládá.

A. Eussner: Zu Minutius Felix, str. 131.

Eussner čte Octavius 5, 8 ita in fontem refluunt et in semen omnia revolvuntur místo rukopisného in semet revolvuntur.

Na str. 132—163 podává Hermann Haupt přehled starší i novější litteratury týkající se Diona Cassia.

A. Eussner: Zu Vegetius, str. 163.

Epit. rei mil. I, 2: quibus (sc. tironibus) et copia sanguinis ppetat ad vulnerum mortisque contemptum. Eussner athetuje ırtisque jakožto přídavek pozdější.

A. Lowinski: Aeschyl. Sept. c. Theb. v. 600—606, str. ;4—166.

Lowinski čte ve v. 600. φιλῶ místo φιλεῖ, ve v. 602. ἐχθρῷ νον místo ἐχθρόξενον, ve v. 604. χεῖρά θ' ἢ místo χεῖρα δ' πυρῶδες ὄμμα nebo πυρωπὸν nebo též (!) γοργωπὸν ὄμμα ısto ποδώκες ὄμμα.

Na str. 166—171 posuzuje Hermann Schrader příznivě poınání Heimreichovo: Kritische Beiträge zur Würdigung der alten ıphoklesscholien, programm gymnasia v Plöenu, 1884.

Alfred Wiedemann: Zu Charon von Lampsakos, str. 171—177.

Wiedemann čte u Suidy s. v. Charon: γενόμενος κατὰ Ὀλυμπιάδι místo rukopisného οθ' Ὀλυμπιάδι, čímž by ovšem ısavadní chronologické obtíže odpadly. Uznati musíme hlavně ıa Charony, lampsackého a karthaginského. Některá díla Chaınovi lampsackému přičítaná sluší uznati za díla karthaginského harona, ku př. Λιβυκά, περίπλους ὁ ἐκτὸς τῶν Ἡρακλείων τηλῶν, Κρητικὰ = Νόμοι ὑπὸ Μίνωος τεθέντες. Spis Αἰθιοικὰ také Charonovi lampsackému přičítaný pochází od třetího harona, narozeného v Naukratis, jenž psal za doby Ptolemaia ilometora četná díla o Aigyptě. Od Charona lampsackého poıází Περσικά, pak hlavní dílo jeho Ὧροι (= kronika, annály). ále navrhuje Wiedemann čísti u Suidy: ὥρους ἐν βιβλίοις δ'. ρυτάνεις Λαμψακηνῶν ἢ ἄρχοντας τοὺς τῶν Λακεδαιμονίων, ιτιν δὲ χρονικὰ místo nemožného čtení rukopisů: πρυτάνεις ἄρχοντας τοὺς τῶν Λακεδαιμονίων, ježto o prytanech u Sparınů ničeho nevíme. Spis Ὧροι cituje se též pod titulem Ἑλληικά, Ἑλληνικὰ a Ὧροι bylo totéž dílo. Κτίσεις πόλεων a περὶ ιαμψάκου byly oddíly velkého spisu Charonova Ὧροι. Spis ρυτάνεις Λαμψακηνῶν ἢ ἄρχοντες οἱ τῶν Λακεδαιμονίων ısahoval srovnávací výpočet prytanů lampsackých a archontů = králů a eforů) spartských. Dle toho složil Charon pouze vě díla: Περσικὰ o 2 knihách a Ὧροι o 4 knihách s příıvkem Πρυτάνεις Λαμψακηνῶν.

J. Luňák: Zu Athenaeus, str. 177—178.

Luňák navrhuje u Athenaia III, 85 f čísti: περὶ τῆς παρ' ἱλκαίῳ Αἰολίδος místo rukopisného λεπάδος.

C. Jacoby: Zu Catullus, str. 178—182.

Jacoby probírá různá mínění pronesená o 49. básni Catulıvě, vyvrací je a přidává se k mínění Harnecker-ovu, dle ěhož je carm. 49. jakýsi lístek poděkovací Catulla k Ciceronovi; rvní tři řádky obsahují allokuci, prostřední řádek dík, poıední tři řádky podpis básníka děkujícího se. Zač Catullus ěkuje, nevíme.

A. Eussner: P. Annius Florus, str. 182—183.

Virg. or. an. poeta p. 106 Halm čte a doplňuje Eussner capienti mihi in templo Iovis temperiem (?) místo rukopisného capienti mihi in templo. Pravděpodobnější než Eussnerův jest starší návrh Schopenův: capienti... quietem.

G. F. Unger: Phlegon über die Olympienfeier des Iphitos str. 183—185.

Unger čte z příčin věcných u Flegona Frag. hist. Graec. ed Müller III, 603: *εἰς ὃν ἀπὸ Ἰφίκλου* (rukopisy: *Ἰφίτου*) *ὀλυμπιάδες ὀκτὼ πρὸς ταῖς ἑκατὸν* (rukopisy: *εἴκοσι*) *καταριθμοῦνται εἰς Κοροῖβον τὸν Ἠλεῖον.*

Str. 185—192 jest věnována bibliografii.

H. Vysoký.

Rheinisches Museum für Philologie. Herausgegeben von Otto Ribbeck und Franz Buecheler. Neue Folge. 40. ročník 1885, seš. 1.

F. Blass: Zu Bergk's Poetae lyrici, ed. IV vol. III, str. 1—24.

Spisovatel podává řadu velmi pozoruhodných a duchaplných příspěvků ku kritice textu Alkmanova Partheneia otištěného v Bergkově sbírce Poetae lyr. Graeci, díl III[4] str. 23 nn. Příspěvky ty mají tím větší cenu, že Blass v březnu r. 1884 znova prozkoumal pařížský papyrus obsahující ono Partheneion Alkmanovo. Na str. 19—22 otištěn text onoho papyru s doplňky Blassovými.

L. Schwabe: Iuvenal's Geburtsjahr, str. 25—29.

L. Friedländer soudil nejprve v programmu: De Iuvenalis vitae temporibus, Kralovec 1875, a pak i jinde, že Iuvenal narodil se r. 820 abUC = 67 po Kr., uváděje za důvod místo Iuvenalovo XIII, 16 a 17: stupet haec qui iam post terga reliquit sexaginta annos Fonteio consule natus (Fonteius byl konsulem roku 67). Friedländer soudí, že Iuvenal slovy těmito míní sama sebe, a Lehrs s ním souhlasí. Schwabe právem toto mínění zavrhuje a vztahuje slova Iuvenalova na Calvina, k němuž se básník satirou třináctou obrací.

E. Wellmann: Codex Hamilton 329 (Galenos), str. 30—37.

Rukopis tento (H) pocházející ze sbírky Hamiltonovy jest nyní v Berlíně a obsahuje spis Galenův *Περὶ τῶν Ἱπποκράτους καὶ Πλάτωνος δογμάτων.* Wellmann podává nejprve důkladný popis rukopisu, vykládá o poměru jeho k ostatním dosud známým rukopisům a soudí, že pro kritiku spisu Galenova má cenu značnou. Na důkaz toho uvádí celou řadu pozoruhodných čtení, jež rukopis podává. Dle písma pochází rukopis ze století patnáctého.

H. Nissen: Ueber Tempel-Orientirung, str. 38—65.

Spisovatel zmiňuje se nejprve o obřadech, za kterých u Aigypťanů chrámy byly svěceny, jak osa chrámu stanovena, čili

jak zněl technický výraz, „provaz byl natažen“, uváděje hojné doklady z nápisů aigyptských. Obšírný výklad o směru, kterým chrámy aigyptské byly stavěny, a principech, kterými směr ten byl stanoven. Nissen vypočítává mathematicky osu chrámovou dle pravidla, že osa chrámová může v průřezu podélném a příčném odpovídati jak azimuthu hvězdy se severní (+) deklinací, tak azimuthu hvězdy s jižní (—) deklinací. Pro severní deklinaci platí pravidlo, že $\sin \delta = \cos \varphi \cos \alpha$, pro jižní deklinaci pravidlo, že $-\sin \delta = \cos \varphi \sin \alpha$. Dle toho vypočítává Nissen osu chrámovou u těchto aigyptských chrámů: chrámu Amona v Karnaku, Amona-Chnum v Kasr-Kârûn, Hathory v městě Dendera, boha Horus v Edfu, boha Osiris v Abydu, boha Arhes v městě Tuka, bohyně Neit v Esne, boha Chnum tamže, boha Sebak-Ra v Ombos a boha Montu v Ermentu. Z 21 chrámů, které Nissen vypočítává, jsou 4 obráceny k slunovratu, 2 k Siriu, 2 ku Canopu, 2 k Arkturu, 1 k Orionu, 3 ku hvězdě Antares, 3 k Regulu, 2 ku hvězdě Fomalhaut, 2 k Ofiuchu. Na konec podává Nissen některé všeobecné poznámky.

Erwin Rohde: Zu Apuleius, str. 66—113.

Zajímavé příspěvky k poznání života Apuleiova. Rohde zkoumá nejprve zprávy starých spisovatelů a dochází k resultátu, že Apuleius narodil se asi r. 124. v Madauře, studoval jakožto puer v Karthagu asi do 19. nebo 20. roku svého života. Pak odebral se asi r. 143. na cesty studijní, zdržoval se déle v Athenách, kde seznámil se důvěrně s Pontianem, synem pozdější choti své Pudentilly. Cesty a studie své ukončil asi r. 151. Okolo r. 155. vrátil se do Afriky, r. 156. přišel do afrického města Oea. Mezi r. 151—155 dlel v Římě a zde složil své Proměny. Výklad o poměru reka románu tohoto, Lucia, k Apuleiovi. V prvních desíti knihách Proměn jest rekem románu Lucius, osoba fingovaná, v poslední knize (XI.) skrývá se patrně v osobě Luciově Apuleius sám. Dále dokazuje Rohde, že Metamorfosy jsou prvním dílem Apuleiovým a že spadají v mládí jeho. Tomu nasvědčuje sloh, pak místy frivolní obsah románu, jenž lépe hodí se pro mladého spisovatele než pro slavného filosofa, za nějž Apuleius později byl pokládán, konečně nikde v románu tom nepozorujeme směru filosofického, hloubavého, jemuž Apuleius později tak horlivě holdoval, nýbrž spíše čirý pietismus. Rohde vyvrací dále mínění Bosschovo, že Metamorfosy napsány byly teprve po Apologii, jelikož by byli žalobníci Apuleiovi mohli uvésti Proměny za důvod Apuleiova čarodějství. Rohde soudí, že snad žalobci spisu toho neznali, jelikož vyšel v Římě, nebo že nemohli jej uvésti na prospěch své obžaloby, ježto celý román jest spíše humoristický, nikoli vážný. Konečně možno jest také, že žalobci uvedli Metamorfosy za důvod svého tvrzení, že však Apuleius úmyslně v obhajovací řeči své (Apologii) se o tom nezmiňuje. — Zá-

kladem románu Apuleiova byl spis Lukia z Patrai: *Μεταμορφώσεις*. Tatáž dobrodružství, která ve spise Lukiově vážně jako skutečná událost byla vyložena, vypravuje způsobem humoristickým skladatel spisu *Λούκιος ἢ Ὄνος*. Spis ten byl Lukianovi přičítán, dle mínění Rohde-ova neprávem. Apuleius vzal si za základ spisek *Λούκιος ἢ Ὄνος*. Podobnou „historii“, jakou Lukios a skladatel spisku svrchu zmíněného spracovali, vykládal ve středověku Johannes Praetorius ve spise: Newe Weltbeschreibung, Děvín 1667, str. 452 nn. Ostatně již mezi pohádkami tisíci a jedné noci jest báchorka podobného obsahu (srov. Cabinet des fées, XI, 36—62), která má velikou podobnost se spiskem *Λούκιος ἢ Ὄνος*, rovněž u Mongolů (Siddhi-Kür str. 65 vydání Jülgova), u Němců (Grimm K. M. 122[2]) a u Čechů (Zeitschr. für deutsche Mythologie, II, 447). — Na str. 95—113 podává Rohde řadu příspěvků kritických k Apuleiovým Proměnám, Apologii a Florida.

Friedrich Koepp: Ueber die Galaterkriege der Attaliden. str. 114—132.

Roku 240. před Kr. porazil Attalos nu řece Kaiku kmen galatský Tolistoagiů. Tentýž kmen spojený s Antiochem porazil Attalos r. 239. u chrámu Afrodity (Afrodision) před městem Pergamem (nápis otištěný v Corpus inscr. Graec. II, 3536 vztahuje se k této bitvě). Pak snad ještě jednou porazil Attalos Antiocha a Galaty a sice v hellespontské Frygii, kamž Antiochos ustupoval, chtěje se spojiti s králem bithynským Ziaelas zvaným, jenž byl jeho tchánem. Konečně vypudil Atallos Antiocha úplně z Malé Asie. Okolo r. 230. znovu vzplanul boj mezi Antiochem a Atallem, bitva svedena v Karii. Později Galatové, jak praví Livius 38, 16, usadili se u řeky Halys. Eumenes II. vedl dvě války s Galaty, jednu před r. 168., v níž byl vůdce Tolistoagiů a pak všech Galatů Ortiagon poražen a Galatové musili uznati nadvládu krále pergamského; druhou r. 168., kdy se všichni Galatové proti Eumenovi vzbouřili. Koepp vypisuje velmi jasně a důkladně průběh tohoto boje, jenž skončil asi roku 166. mírem, jímž Eumenes uznal samostatnost Galatů. Od té doby pokoušel se Eumenes marně Galaty znova si podrobiti. Na oslavu vítězství svých nad Galaty vystavěl Eumenes II. na akropoli pergamské slavný onen oltář Diovi a Atheně; obrazem gigantomachie chtěl Eumenes symbolicky oslaviti vítězství svá dobytá nad Ortiagonem.

W. Deecke: Zur Entzifferung der messapischen Inschriften, str. 133—144.

Deecke zkoumá osmiřádkový messapský nápis nalezený okolo r. 1525. u Vaste, starého Basta, v Iapygii mezi Veretum a Castra Minervae. První publikoval tento nápis Galateus ve spise: De situ Iapygiae, Basilej 1558. Text nápisu zní dle Mommsena: Unteritalische Dialekte, IV, str. 52 nn. takto:

1. klohizisϑ otoriamartapidogas tei basta
2. veinan aranindaranϑoavas tis taboos
3. χonedonas · daχtassivaanetosinditrigonoχo
4. astaboos · χonetϑi hidazimaihi beiliihi
5. inϑireχχoriχoakazareihiχonetϑihiotoeihiϑi
6. dazohonnihiinϑivas · tima
7. daχtaskraϑvheihiinϑiardannoapollonnihia
8. imarnaihi ·

Deecke odděluje jednotlivá slova od sebe a vykládá je pak. Nápis zní v českém překladě takto: Slyš každý! Thotoria, dcera Martapidoxe, prodává (městu) Bastě tento pozemek. (Kraj) Daranthoa, rukojmě Staboas Chonedona (a) Dazet Sivanetasa, dále (kraj) Trigonochoa Staboas Chonetiesa (a) Dazima Beileiesa; dále (kraj) Rechchorichoa Kazareies Chonetiesa (a) Otoeies (?) Dazohoniesa; dále rukojmě Maesa (?) . . . (a) Dazet Krath (eh) eiesa; dále (kraj) Ardannoa Pollonies A (?) imarnasa.

Bruno Nake: Zu Sophokles' König Oidipus, str. 145—148. Oid. Tyr. vv. 328, 329 píše Nake: *πάντες γὰρ οὐ φρονεῖτ'· ἐγὼ δ' οὐ μή ποτε | σαφῶς ἀνείπω, μὴ τά σ' ἐκφήνω κακά* (rukopisně: *τἄμ' ὡς ἂν εἴπω*), v. 1447: *τῆς μὲν κατ' οἴκους, αὐτὸς ὃν θέλεις, τάφον* . . . (vulg. *οἴκους αὐτός*), konečně ve vv. 1510 nn. vykládá Nake výraz *εὔχεσθέ μοι*: modlete se mně (dat- ethicus) a verš 1513. vztahuje k dcerám Oidipovým: modlete se mně, byste žily, kde vám lze, ale šťastněji než otec váš.

R. Muenzel: Antisthenis fragmentum, str. 148.

Nový dosud neznámý zlomek Antisthenův jest ve výtazích z Proklových scholií k Plat. Kratylu ed. Boissonade c. 37.

F. B. (= Franz Buecheler): Nävius' bellum Punicum bei den Grammatikern, str. 148—150.

Naeviovo bellum Punicum rozdělil grammatik Octavius Lampadio v 7 knih, Naevius sám však napsal celou báseň jako jedinou knihu. Grammatikové z dob republiky citují ještě báseň Naeviovu jako jedinou knihu, grammatikové z dob císařských znají již rozdělení v sedm knih. Před Varronem kommentovali Naeviovo epos již jakýsi Cornelius a jakýsi Vergilius. Známý výraz Naeviův: bos luca vyložil Cornelius: bos Libyca (!), Vergilius: bos Lucana, Varro vykládal lucas ab luce, tedy bos luca = *βοῦς λευκή*, srv. Horatiovo: sive elephans albus volgi converteret ora.

Emanuel Hoffmann: Zu Ovid's Ibis v. 447 f, str. 150—153.

Spisovatel soudí, že místo Ovidiovo Ibis v. 447: „quibus exiguo est volucris devota libello" vztahuje se na báseň Vergiliovi přičítanou Ciris; Ibis v. 448: „corpora proiecta quae sua purgat aqua" srovnává s Ciris v. 516: „et multum late dispersit in aequora rorem."

L. Traube podává na stranách 153—155 příspěvky ku kritice Demetria kynika, Flora I, 8, kde navrhuje Traube čísti corvo

alite místo rukopisného sacra alite, a Grania Liciniana str. 32, 18 nn. vyd. bonnského.

J. van der Vliet: Coniectanea, str. 155—156.

Vliet navrhuje u Petronia Sat. str. 71. v. 35 ed. Bücheler[2] čísti: si gratiam te adlegato moliebantur místo rukopisného: si gratiam a legato moliebantur. Minucius Felix Octavius c. 6: timere quam nosse familiares místo ruk. familiarius, ibid. cap. 28: quod nec aetas potest pati ⟨nisi⟩ mollior, nec cogi servitus ⟨nisi⟩ durior a o něco výše tacent místo tacerent.

G. Busolt: Zur Schlacht bei Himera, str. 156—160.

Zajímavé líčení průběhu bitvy u Himery na základě zpráv spisovatelů řeckých.

Theodor Aufrecht: *ὄμνυμι*, str. 160.

$\sqrt{}$ *ομ* (resp. *ομο*) odpovídá v sanskritě am, srovn. amîshva = přísahej (Taittivîya S. II 3, 5, 1), sam âmire (= *συνώμοσαν*), sam amanta (slibovali, slibují, Catapatha Br. III 4, 12, 3). Prvotní význam tohoto $\sqrt{}$ byl snad: tvrdým býti, transitivně: tvrdým činiti. Sem patří řecké *ὠμὸς* a j.

H. Vysoký.

Hermes. Zeitschrift für classische Philologie. Herausgegeben von Georg Kaibel und Carl Robert. 20. svazek, sešit 1. 1885.

W. Dittenberger: Die eleusinischen Keryken, str. 1—40.

Důkladná studie o starém slavném rodu eleusinském *Κήρυκες*, jenž odvozoval původ svůj od Herma a Hersy, dcery Kekropovy. Prapůvodce rodu toho slul *Κῆρυξ*, z rodu toho pocházeli ku př. Herodes Atticus, pozdější historik řecký Dexippos a j. Spisovatel jedná nejprve o korporativním složení a správě rodu toho, o úřadech a hromadných schůzích jeho v Eleusině, v domě zvaném *Κηρύκων οἶκος*, podává dále obšírný výklad o účastenství, jaké měli Kerykové na kultu eleusinských bohyň, byli totiž z rodu jich voleni *δᾳδοῦχος*, *κῆρυξ* a *ὁ ἐπὶ βωμῷ*, *ἱεροφάντης* pak volen byl z rodu Eumolpidů. Výklad o těchto úřadech, o správě jich doživotní a dědičnosti v jednotlivých rodinách, o jiných úřadech kněžských (ku př. o úřadě kněze zvaného *ἱερεὺς παναγής*) a o pomocnících kněží v Eleusině (*κήρυκες*, *σπονδοφόροι*, *μάγειροι*), o úřadnících státních majících dozor nad mysteriemi, o postavení rodu *Κήρυκες* ku státnímu životu athenskému.

Ludwig von Sybel: Toxaris, str. 41—55.

V důmyslném tomto pojednání zkoumá Sybel nejprve různá mínění o Skythovi Toxaridovi a ukazuje, že nutno rozeznávati tři osobnosti tohoto jména: Alkona, heroa-lékaře (*ἥρως ἰατρὸς*) známého z Demosthena a cizího lékaře (*ξένος ἰατρὸς*) příjmím Toxaris známého z Lukiana a že nesmíme je vzájemně konfundovati. Pak zkoumá vypravování Lukianovo o Toxaridovi a dovozuje, že osobnost Toxaridova jest pouhá smýšlenka Lukianova, jak ostatně již Paucker tvrdil, vypravování o kultu Toxaridově, jeho zjevení

se a rada týkající se odvrácení moru, vše že jest legendou vtipnou a částečně ironickou. Výklad o soše Toxaridově, kterou Lukian v dialogu Skythes popisuje, a mínění archaeologů o ní. Sybel dokazuje důmyslně, že socha, kterou Lukian popisuje, jest relief nalezený na hřbitově před Dipylem (srovn. Revue archéol. 1864, str. 361, pl. 12).

H. Nohl: Die Wolfenbütteler Handschriften der IV. und V. Rede gegen Verres, str. 56—61.

Nohl souhlasí s míněním Halmovým, že cod. Regius Parisinus byl pramenem rukopisů Wolfenbüttelských a podává na důkaz toho mnohé chyby, mezery a korrektury, které mají Regius a Guelferbytani (hlavně G 3) společny.

Ulrich v. Wilamowitz-Möllendorff: Ein altattisches Epigramm, str. 62—70.

Příspěvky kritické a exegetické k epigrammu Anth. Palat. XIII, 28, jenž byl skutečným nápisem na trojnoži v Athenách zasvěcené. Ve v. 7. čte Wilamowitz místo *Δωρίοις Δωρίαν* sc. *ὅπα*; podává některé příspěvky exegetické, poslední verš korriguje poněkud libovolně: *θεοῦ θ' ἕκατι θῆκαν ἰοστεφάνων τε Μοισᾶν.* Složen byl epigramm ten mezi bitvou u Marathonu a Salaminy. Právem popírá spisovatel, že by byl skladatelem epigrammu toho Simonides nebo Bakchylides.

G. Faltin: Der Einbruch Hannibals in Etrurien, str. 71—90.

Faltin probírá události válečné na počátku r. 217. před Kr. a dovozuje, že výklad Polybiův ve 3. knize díla jeho jest ve příčině znalosti chorografické chatrný. F. věří zprávě Liviově XXI, 58, že Hannibal hned časně, jak se objevily první stopy jara, pokusil se Apennin přejíti, že mu však v tom zabránilo bouřlivé počasí. Bažiny, o nichž zmiňuje se Polybios III, 78, 6, vykládaje, že vojsko punské se jimi 4 dni a 3 noci brodilo, hledati sluší dle Livia XXII, 2, 2 na Arnu, mezi horami u Pisy a M. Albano. Následuje množství duchaplných poznámek, na př. že nutno předpokládati ještě jedno městečko Faesula na blízku Fojana, důmyslně vyložen směr, kterým Hannibal do Etrurie táhl: prošel průsmykem u Pontremoli až do Luccy, pak táhl jihovýchodně bažinami do údolí Elsy a přes Sienu do Fojano.

Otto Richter: Insula, str. 91—100.

Význam slova insula, o který se v tomto pojednání jedná (totiž: stavební obvod domu úplně oddělený od jiných domů), podává Festus p. 111 Müller. Srovn. též Varro de l. l. V, 22. Později význam slova insula přešel na subst. vicus, insula později = domus, aedes, hlavně pak znamená insula dům nájemný. Proti Jordanovi dokazuje Richter, že výraz insula znamená v pozdějším spisku de regionibus urbis Romae komplex obydlí a ne dům a že Jordanův výpočet domů a insul římských jest nesprávný.

Maximilian Mayer: Der Protesilaos des Euripides, str. 101 až 143.

Zajímavé příspěvky k poznání Protesilaa Euripidova. Mayer právem klade váhu na místo Tzetzovo Chiliady II, vv. 759—784.*) Rozbor místa toho. Prameny Tzetzovy: Lukian dial. mort. 23 a Filostratos Imag. 415. Narážky na báji o Protesilaovi u jiných spisovatelů. Rozbor výkladu Hyginova fab. 103 a 104. Pěkná rekonstrukce Protesilaa Euripidova. Děj tragoedie odehrával se buď v noci nebo k večeru. Protesilaovi bylo u Euripida dovoleno, na den odejíti z podsvětí k choti, ne na tři pouze hodiny, jak jiné zprávy svědčí. Popis neapolského a vatikánského sarkofagu představujících sceny z této báje. Báje o Protesilaovi u římských básníků, reminiscence z tragoedie Euripidovy u nich. Exkurs o místě Hyginově fab. 152 a 154.

Theodor Mommsen: Zama, str. 144—156.

Byly dvě Zamy, jedna východnější u Sidi-Amor-Djedídi, druhá západnější u Djiamâa. Zprávy starých spisovatelů o nich. Bojiště slavné bitvy Hannibala se Scipionem hledati jest u západní Zamy a ne u Naraggary, jako dosud bylo obyčejem. Důkaz toho velmi důmyslný.

A. Kirchhoff: Eine altthessalische Grabschrift, str. 157—159.

Opis nápisu, jejž nalezl prof. Fintiklis v Thessalii v místě *Ὀζοὺν Καραλάρ*. Popis nápisu toho a rozluštění.

F. Haverfield: Zu Aurelius Victor, str. 159—160.

Některé opravy ku spisu Cohn-ově: Quibus ex fontibus S. Aurelii Victoris .... capita priora fluxerint.

H. Vysoký.

Neue Jahrbücher für Philologie und Paedagogik. Herausgegeben unter der verantwortlichen Redaction von Dr. Alf. Fleckeisen und Dr. Hermann Masius. 131. a 132. sv., seš. 1. 1885.

I. Oddělení pro klassickou filologii (red. A. Fleckeisen).

1. Jindřich Gelzer posuzuje na str. 1—7 dílo Ed. Meyera: Geschichte des Alterthums, 1. svazek: Geschichte des Orients bis zur Begründung des Perserreichs, XX a 647 stran velké 8°. Kritika velmi příznivá. Právem chválí se neobyčejná sečtělost a důkladná odborná znalost spisovatelova.

2. Martin Sorof: Über die *ἀπαγωγὴ* im attischen Gerichtsverfahren, str. 7—16.

Ἀπαγωγὴ znamenalo odvedení (*ἀπάγειν*) zločince (*κακοῦργος*) při skutku (*ἐπ' αὐτοφώρῳ*) přistiženého před soud jedenácti mužů (*οἱ ἕνδεκα*). Přiznal-li se vinník, byl usmrcen. Zákon příslušný slul *νόμος κακούργων*. Později odpadla podmínka, že

*) V Tzetzových Chiliadách jsou dosti hojné narážky na tragiky, na př. na Aischyla I, 281; II, 14; III, 958; IV, 982; VII, 358; VIII, 226, 231 nn., 222; X, 730; XII, 805; XIII, 571; na Sofoklea III, 270 nn.; V, 447; VI, 514, 655; VII, 239; X, 299, 580; XII, 490 nn., 575 nn.; na Euripida I, 330, 433, 513; II, 664, 708, 808; III, 259; IV, 964; V, 469; VI, 511, 580, 949; VIII, 314, 316, 460; IX, 976, 979; X, 160; XI, 556; XII, 311, 499; XIII, 532. *H. V.*

musí býti zločinec ἐπ' αὐτοφώρῳ přistižen, což spisovatel obšírně dokazuje proti Meussově dissertaci: De ἀπαγωγῆς actione apud Athenienses, Vratislava 1884. Sorof dokazuje dále, že také u vrahů domácích i přespolních měla ἀπαγωγή platnost, rovněž u lupičů mořských, cizoložníků, snad i čarodějníků. Také metoikové odváděni byli k póletům, zapomněli-li prostatům svým platiti μετοίκιον. Když nezaplatili, byli prodáni za otroky.

3. Adolf Römer posuzuje na str. 17—30 dílo Hermanna Schradera: Porphyrii Quaestionum Homericarum ad Iliadem pertinentium reliquias collegit, disposuit, edidit... Fasciculus II. 1882, str. 181—496. lex. 8. Kritika celkem příznivá, v některých věcech recensent nesrovnává se se Schraderem, ku př. pokládá praefaci Porfyriovu před excerpty vatikánskými za nepravou. Recensent pak probírá všechny fragmenty vatikánské u výtahu a připojuje k nim svá poznamenání. Na konec podává mínění své o excerptech vatikánských a dokazuje, že jsou excerpty ty pozdějším výtahem z díla Porfyriova.

4. Marcus Zucker: Homerisches, str. 30—35.

Výklad Homerova νῶτα διηνεκέα, což prý původně znamenalo dlouhý hřbetní sval, který se dá při sekání zvířete úplně vyjmouti. Tato masitá svalovitá část zadku dávána bohatýrům za odměnu při hostině (*H* 321, *ξ* 437 a j.), ježto obsahovala nejchutnější maso.

5. Otto Rossbach: Χίμαιρα — αἶγες, str. 35—37.

Báje o chimaiře oheň soptící má základ svůj v sopečné povaze horstva v Lykii; že pak soptící hora v představě lidu stala se kozou a z kozy zase netvorem chimairou, to Rossbach vysvětluje tím, že ohnivá tělesa nebeská často byla přirovnávána ke kozám (αἶγες). Tak ku př. hvězdy padající nazývá Aristoteles Meteorol. I, 4 αἶγες; srov. též Seneca nat. quaest. I, 1, 2.

6. Moriz Schmidt: Zu Antiphon, str. 37—39.

Příspěvky kritické k řeči κατηγορία φαρμακείας κατὰ τῆς μητρυιᾶς, v §. 27. čte Schmidt οὐδ' αἰδεσθεῖσ' místo rukopisného οὐδὲ δείσασ', pak následují menší korrektury k vydání Jernstedtovu, na konec příspěvky kritické k řeči περὶ τοῦ χορευτοῦ.

7. F. L. Lentz: Zu Plutarchos, str. 39—40.

Dva příspěvky kritické a exegetické k životopisu Numovu cap. 9 a 18, jeden k Mariovu cap. 41 (ἀγανακτοῦντος místo πλέον τό). Dobře vykládá Lentz výraz Plutarchův Numa 18: νεωτάτην χώραν o Aigyptě tím, že byl Aigypt zemí naplavenou (Herodot II, 5).

8. Albert Zimmermann: Zu des Quintus Smyrnaeus Posthomerica, str. 41—58.

Řada pozoruhodných příspěvků kritických a exegetických k básni Quintově. Spisovatel právem zamítá veliké množství mezer (167!), které Koechly stanovil v textu Quintově. Na ně-

kterých místech Zimmermann hájí dobře čtení rukopisné proti změnám navrhovaným, jinde mění je konjekturou lehkou, ku př. 7, 444 *βίην ἔκδυσε* místo rukopisného *βίην εἴρυσσε* atd.

9. Adolf Kannengiesser: Memmius im Gedichte des Lucretius, str. 59—64.

Kannengiesser hájí proti Brunsovi mínění své z části již dříve (r. 1882) pronesené, že totiž všechny partie první, druhé a páté knihy básně Lucretiovy, v nichž přichází jméno Memmiovo nebo direktní narážka na něj, jsou pozdějšího původu a že byly z osobních snad příčin v dílo již hotové později vloženy. Kannengiesser probírá dotýčná místa a dokazuje všude pozdější jich původ.

10. Theodor Braune: Zu Terentius, str. 65—68.

K Eunuchovi v. 706 podává Braune pěknou konjekturu: cóncede istuc páulum místo cóncede istuc páululum, v. 709. píše: étiam nunc non crédis indignís nos inrisás modis, ve v. 996. škrtl Braune druhé dicam, které Bentley doplnil, a čte: dícamne huic au nón? Heauton v. 596. píše Braune: réperisti tibi quód placet an nondum étiam? V komoedii Phormio v. 175. hájí Braune čtení rukopisů: retinére, amare, amíttere. Hecyra v. 430. píše: ere, étiam nunc tu hic stás? te equidem exspectó. Pak následují ještě poznamenání k Hecyře v. 664. a Phormionovi v. 736 nn.

11. A. A. Draeger: Zu Tacitus, str. 68.

S místem Tacitovým Ann. III, 58 cur Dialibus id vetitum srovnává Draeger Ovid. Met. V, 273 vetitum est adeo sceleri nihil a XI, 434 nil illis vetitum est.

12. Otto Harnecker: Die Träger des Namens Hermagoras, str. 69—76.

Spisovatel nejprve uvádí místa auktorů řeckých a římských, u nichž jest zmínka o nějakém Hermagorovi. Ze zpráv těch zdá se vyplývati, že byli tři rhetorové toho jména a jeden stoický filosof. Ze tří rhetorů jméno Hermagoras nesoucích vymýtil právem již Piderit toho Hermagora, o kterém se zmiňuje Plutarch Pomp. c. 42, na kterémžto místě navrhuje Harnecker čísti: *πρὸς Ἑρμαγόρειον ῥήτορα* místo rukopisného *πρὸς Ἑρμαγόραν ῥήτορα*. Zbývají tedy již jen dva Hermagorové rhetoři, starší a mladší Hermagoras, a filosof Hermagoras. Harnecker zkoumá pak důkladně system rhetoriky staršího Hermagora a zprávy starých o Hermagorovi rhetorovi a filosofovi a dokazuje duchaplně, že Hermagoras starší a Hermagoras filosof stoický byla táž osoba.

13. Paul Stengel: Die Sage von der Geburt der Athene und Aphrodite, str. 77—80.

Zajímavá studie mythologická. V básních Homerových neděje se nikde určitá zmínka o matce Athenině; báje, že Athena zrodila se z hlavy Diovy, Homer nezná a celý ten mythus vůbec jest pozdějšího původu. Stengel soudí, že narážku na matku Atheninu hledati sluší v epithetu Atheny *Τριτογένεια*, což vykládá: z bohyně mořské zrozená (*τριτο* — srovn. *Τρίτων*, *Ἀμφιτρίτη*). Athena

zrodila se z nějaké mořské bohyně a byla u ní v paláci podmořském vychována. Když dospěla v pannu, poslána k otci na Olymp. Analogie uvádí Stengel Ξ 201 nn., Σ 397 nn. Pozoruhodno jest, že dle Hesioda jest matkou Atheny Metis a rodiče Metidy jsou mořská božství, totiž Okeanos a Tethys. Že Athena byla původně bohyní mořskou, tomu nasvědčuje také báje, že se mohla měniti jako Proteus v různé bytosti (Apollodor I, 3, 6).

Afrodite jest u Homera dcerou Dia a Diony. Dione byla původně chotí Dia; básně Homerovy znají ještě její jméno, význam Diony však stále bledl, jelikož místo její jakožto choti Diovy zaujala Hera. Hesiod (theog. 188 nn.) již vypráví, že Afrodite zrodila se z pěny mořské. Stengel soudí, že zde původní báje o Atheně z moře zrozené (*Τριτογένεια*) přenesena byla na Afroditu, ježto jméno matky její (Diony) úplně v zapomenutí vešlo a poněvadž o Atheně byla později báje všeobecně rozšířená, že se zrodila z hlavy Diovy. Proto původ Atheny přenesen na Afroditu. — Hypothesa velmi důmyslná, ale pravdě nepodobná.*)

14. Paul Stengel: Noch einmal die Aigis bei Homeros str. 80. Stengel uvádí na doklad svého mínění proneseného v Neue Jahrbücher, 1882, str. 518 nn., že aigis u Homera jest štít a ne kůže zvířecí, jak tvrdí Bader v Neue Jahrb. 1878, str. 577 nn., místa Homerova Λ 32 nn. a Ε 738 nn., z nichž ovšem patrno, že si básník představoval *αἰγὶς* jako *ἀσπίς*.

II. oddělení: Paedagogika gymnasialní (Red. H. Masius).

1. L. Gerlach: Das Dessauer Philanthropin in seiner Bedeutung für die Reformbestrebungen der Gegenwart, str. 1—20. 2. H. Schulze: Zur Geschichte der Methode des Geschichtsunterrichts, str. 21—39. 3. G. Bötticher: Um- und Nachdichtungen mittelhochdeutscher Epen in ihrer Bedeutung für die Schule, str. 30—35. 4. J. Müller: Der höhere Lehrerstand und der Doctortitel, str. 35—39. 5. F. Münscher: Über die Lectüre des neuen Testaments in evangelischen Gymnasien, str. 40—45. Recense, zprávy osobní.

H. Vysoký.

Mnemosyne. Bibliotheca philologica Batava. Scripserunt C. G. Cobet, C. M. Francken, H. van Herwerden, S. A. Naber, J. J. Cornelissen, alii. Collegerunt C. G. Cobet, H. W. van der Mey. Nová řada, ročník XIII, 1885, sešit 1.

Časopis tento obsahuje jako dříve pouze příspěvky kritické a exegetické. Do sešitu prvního přispěli:

C. G. Cobet: Ad Galenum, str. 1—14. Herwerden: Herodotea, str. 15—42. C. M. Francken: Ad Ciceronis palimpsestos, str. 43—54. S. A. Naber: Observationes criticae in Herodotum,

---

*) Srovn. článek Králův: O původním významu bohyně Atheny. Listy filol. a paed. 1883, str. 1—17 a téhož pojednání: Báje o zrození Athenině v tomto sešitě Listů str. 1—40, hlavně str. 40, pozn. 43.

str. 55—81. Herwerden: Monendum de Herodoti editionis meae vol. I, str. 82—83, kde se omlouvá Herwerden, že některé konjektury Naberovy k Herodotovi ve svém vydání omylem buď sobě nebo Cobetovi přičítal, což Herwerden, jak známo, velmi rád činí. K. Schwartz: Ad Lucianum, str. 84—111. K. Schwartz: Ad Dionysii Halicarnassensis Antiquitatum Romanarum librum primum, str. 112—114.

Mimo to menší příspěvky kritické k Diodorovi podal redaktor H. van der Mey na str. 42, 54 a 111.

H. Vysoký.

Žurnal ministerstva narodnago prosvěščenija 1885, leden až březen: sešit 1.: Blagověščenskij: Sedmaja satira Juvenala str. 35—76 (překlad sedmé satiry Juvenalovy s úvodem historickým a obšírnými poznámkami); sešit 1—3: Zělinskij: O dorijskom i ionijskom stiljach v drevněj attičeskoj komedii. (Obšírné pojednání, jehož obsah přineseme až po jeho ukončení).

J. K.

První čítanka francouzská pro reálky a reálná gymnasia československá. Sestavil a slovníčkem opatřil Vilém Appelt, professor na c. k. střední škole v Litomyšli. Druhé opravené vydání. V Praze 1885. Nakladatel A. Storch syn, knihkupec. Str. 324. + 4.

Nesnadno-li pronésti předem rozhodný soud o knize školní, jest tím nesnadněji vysloviti se o čítance, dokud delším užíváním neseznaly se do podrobna přednosti nebo vady její. Takové posudky aprioristické, ku schválení učebnic žádané, nemohou míti váhy absolutní. Jestliže však učitel po leta knihou ve škole svědomitě se zabýval, zasvětiv se do všech stránek jejích, může pak o ní dáti úsudek náležitý; o druhém vydání souditi může vždycky lépe a jistěji než o prvním.

První čítanka francouzská, prof. Appeltem před osmi lety pro střední školy české sestavená, potkala se s rozhodným úspěchem, k němuž nepomohla jí pouze ta okolnost, že byla u nás druhu svého první, nýbrž hlavně to, že byla dobrá jsouc obsahem i formou přiměřena oněm třídám realným, pro které byla určena. Proto došla ihned obecného schválení od ministerstva vyučování, a když celý náklad znenáhla se rozebral, dočkala se nyní vydání druhého, opraveného a rozmnoženého dle potřeb delším užíváním knihy poznaných a na základě posudkův i autokritiky tak, že lze očekávati s jistotou, že schválena bude opět za knihu učebnou. Zasluhuje toho právem.

Nejen že úprava jest ještě sličnější nežli při vydání prvním, že zmizely téměř úplně dřívější dosti četné chyby tiskové (vyznačen teď z předu jediný omyl tiskový, ač našli jsme i jiné, na př. na str. 151. 19. brita*n*ique, i v obsahu tak tištěno; str.

161. 8. D'Agnesseau místo správného v obsahu Aguesseau; na str. 200 ř. 6. sh. des tons), že doplněny ve slovníčku pominuté poprvé významy — ač ne vždy dosti přesně, na př. barrière a charger ve čl. X. 23 nelze překládati ni „zábradlím" ni „naložiti", nýbrž závadou, závějí a tížiti; rčení c'en est fait z též jasně ve slovníčku pod faire ani nyní ještě nepoznamenáno; — zkrátka, že opravena jsou všeliká předešlá nedopatření formalná: ale i v obsahu samém učiněny jsou žádoucí, výhodné a podstatné změny jednak vypuštěním a vymýtěním některých článků, jednak přijetím nových a konečně připojením potřebných a dříve namnoze tak citelně pohřešovaných vysvětlení.

Starých článků vypuštěno jest 11; nových za ně nacházíme čtyřikrát tolik a sice: v odd. I. (vypravování) 2: Charlemagne a Antoine, za něž vřazeny: François Ier, empereur d'Autriche a Ségurovo Le quiproquo; v odd. V. (čtení ze zeměpisu) 4: Les Boschîmens, Le Japon et les Japonais, Une tempête dans les mers des Indes, Histoire de quatre matelots russes, za něž přijato nových 6: Le Danube (od On. Reclusa), Prague, Mines de sel de Pologne, Habitations des Islandais, Description de l'ancienne Phénicie (z Fénelonova Telemacha), Le Meschacebé; v odd. VI. (čtení z přírodopisu a přírodozpytu) 1: Attachement de la poule pour ses poussins, což nahrazeno Buffonovým článkem La fauvette; mimo to přidány 4 velmi zajímavé stati moderní: Application de la vapeur, Chemins de fer, Ponts suspendus, Le son; v odd. VII. (čtení mravoučné) 2: A grand bon marché atd. a Utilité de l'étude d'une langue étrangère, za něž přistoupily 4 nové: Choix des lectures, Choix des camarades et des amis, L'amour de son état, La vraie politesse; v odd. VIII. (rozmluvy) nahrazeno rozkošné, ač trochu již otřepané dramatické dílko Berquinovo (La vanité punie) jedním z Fénelonových Dialogů (Socrate et Alcibiade), místa pak tím získaného užito k doplnění odd. IX. (listy) písemnostmi a zvláště důležitou korrespondencí obchodní (15 nových čísel), jakož i novým „lístkem zvacím" (č. 3.); v odd. X. (básně) zmizela jediná Halévyho Naděje, v níž sotva by kdo byl našel původní prý myšlenku Kollárovu, kdyby nebylo pod ní vytištěno bývalo: Imité de Jean Kollár; za to přidáno 12 nových básní na mnoze rázu elegického, ale ani jedna té lehkosti a tklivosti, jakou vyniká Martinovo Zlaté ptáče (L'oiseau d'or) nebo Lístek (La feuille) Arnaultův, jichžto zde neradi pohřešujeme.

Většině článků vypuštěných dostalo se náhrady cennější, zejména v oddílech V, VI, VII; nicméně zdá se nám, že zábavná črta z povahy Karla Velikého dobře by obstála vedlé Františka I. a zajímavý článek o Japonsku že byl poučnější nežli fénická fantasie Fénelonova.

Ve čtení dějepisném (odd. IV.), kde toliko ve čl. La Gymnastique chez les anciens Grecs (č. 4.) vymýtěno nevhodné místo

o ženách, což mohlo se dobře státi též s Xantippou v Sokratovi (č. 3.), zůstalo jinak vše při starém, ač na př. La peste de Florence a Prise de la Bastille lépe bylo nahraditi kusem historie domácí, zastoupené tu jediným článkem Le Turcs devant Vienne (č. 8.), který jest přeložen z němčiny a mimo to podán šířeji v Appeltově druhé čítance francouzské.

V popisech (odd. III.) zůstal 1. článek ukončen jako v 1. vydání, podivně dojímajícím „etc.“ Při tom budiž podotčeno, že celý ten oddíl lépe by se hodil snad po čtení přírodopisném, jako zase odd. II. (bajky), jehož první články jsou z celé knihy nejsnadnější, tak že jimi z pravidla se počínává, přiměřeněji by se četl hned na počátku před „vypravováním“. Změna taková by nijak nebyla obtíží nebo závadou, poněvadž po proměnách článků jednotlivých nebude již vůbec možno užívati vedlé sebe vydání 1. a 2. zároveň.

Chváliti jest, že původ článků, pokud jest poznamenán, uvádí se netoliko v obsahu, jako dříve, nýbrž také vždy hned v textu pod nadpisem. Pouze při Lessingových bajkách (II. 15—17) nejmenuje se tentokrát nikde ani spisovatel ani překladatel Boulleville, zajisté jenom z nedopatření. Ostatně myslíme, že by nebyly na újmu již této První čítance kratinké zprávy biografické o spisovatelích francouzských po vzoru čítanky druhé.

Mimo novou úpravu textu jest další důležitou opravou náležitý počet případných vysvětlení, jejichžto potřeba jevila se již od 1. vydání a jejichžto poměrným nedostatkem trpěly dosud obě francouzské čítanky Appeltovy. Spočívát právě v případných poznámkách vedle výběru článkův a sestavení slovníčku, u nás ještě stále tak potřebného, největší a nejzáslužnější kus práce čítankářské. I po této stránce dostál nyní p. sestavovatel řádně svému úkolu přičiniv, kde toho potřeba, vysvětlení francouzská, stručná i úplná zároveň, čímž učitelům i žákům práce značně se usnadnila. Toliko bychom si dovolili poznamenati, že by vedlé důkladných poznámek věcných byla žádoucí též hojnější vysvětlení grammatická, na př. při osât (str. 59 ř. 6. zd.), stojícím nepravidelně po praes. je ne présume pas, nebo při une nouvelle (str. 104 ř. 8. zd.), aby nepokládal nikdo mylně toto adj. zde za subst.; podobně v přijaté nově básni V. Huga z Listů podzimních (str. 238 č. 30): les jours, p a s du temps (v. 4.), kdež velmi básnicky pas (kroky) jest substantivnou opposicí k jours; s'i r o n t r a j e u n i s s a n t (v. 11.), což stojí velmi neobyčejně místo iront se rajeunissant celé jsouc nad to zvláštním opisným futurem slovesa rajeunir. Také výslovnost pokaždé v choulostivějších případech poznamenati nebylo by na škodu, na př. na str. 231 v. 12. sh. de p l u s, kdež musí se vysloviti *s* i přes to, že tím ruší se rým (t. zv. „pro oko“) s předchozím éperdus.

Shrneme-li na konec vše, můžeme s dobrým svědomím říci, že prof. Appelt hleděl zdokonaliti knihu svou každým směrem

po stránce věcné i formalné a že, byť sem tam ještě bylo vytýkati některou maličkost, uznati se musí bez odporu, že druhé vydání daleko předčí nad první; zkrátka, bylo-li již prvé vydání první francouzské čítanky páně Appeltovy dobré, druhé jest velmi dobré.

Č. Ibl.

Rukověť konversace česko-francouzské a slovníček soustavný. Sestavil Frant. Šubrt, prof. c. k. vyšších realných škol v Karlíně. V Praze 1885. Nakladatel A. Storch syn. (Str. 200, za 1 zl. 30 kr. váz.).

Konečně máme knihu, která je s to, aby nahradila nám právem tak oblíbené dílo Ploetzovo „Vocabulaire Systématique.“ P. spisovatel uživ četných podobného směru děl cizojazyčných i prací domácích, z nichžto jmenuje v předmluvě „nezapomenutelný Komenského Orbis pictus, záslužné Kosinovy Francouzské rozmluvy školní, oblíbené Schulzovy Rozmluvy Čecha s Němcem“, šel nicméně v uspořádání bohaté látky cestou svou a sice rozhodně cestou dobrou; nepodav ani příliš mnoho ani příliš málo ze širého oboru pojmů konversačních drží se zlaté střední míry.

Obsah rozdělen jest vhodným postupem na těchto 18 záhlaví: Jazyk, škola, čtení, psaní a kreslení, počítání, dějepis, zeměpis, přírodopis, fysika a chemie, hvězdářství, náboženství, rodina, člověk (duch, tělo, vady, ctnosti), den (zaměstnání denní), počasí, jídlo a pití, oděv, nábytek, dům, město, hlavní město, (dvůr, parlament, vojsko), řemesla a obchod s učenými živnostmi, venkov, společnost, cestování, hry a zábavy; k závěrku přidáno do 70ti přísloví francouzských a případných českých, ve kterémžto posledním kousku práce jeví se s dostatek obou řečí znalec nevšední.

V rozvržení samém zračí se již hodný kus práce myšlenkové a sice namnoze práce původní; nepřejalť p. spisovatel rozdělení toho plně a cele ze žádného díla podobného, pokud aspoň nám jsou známa. Možná sice, že by se tu leccos dalo stejně vhodně ne-li vhodněji roztříditi jinak, malířství na př. oddělil by snad jiný od školního kreslení a přidružil je spíše učeným živnostem nebo zcela samostatnému oddílu umění přidada též pohřešované zde sochařství a básnictví a do her a zábav zařaděnou hudbu; hvězdářství rovněž snad by někdo raději spojil s dobou (místo „dne“) pod nové záhlaví vesmír a p. Leč věc ta jesti rázu celkem podřízeného a na výtku knize nestačí. Spíše bylo by vytýkati methodickému sestavení knihy, že hovor obecný položen v každém odstavci před slovníček a ne naopak jednotlivé významy před hovor souvislý. Avšak p. spisovatel zase může říci: methoda jest dvojí; synthetická nezdá se mi tak přiměřenou vyššímu stupni učení linguistického, jakým jest navedení k cizojazyčné konversaci, také linguisticko-učebné časopisy německé

přidržují se vesměs methody v podstatě analytické, proč neměbych se jí držeti též já? Pravda, jenom se nesmí zapomínati, že k rozmluvě v první řadě potřebí významů, slov jednotlivých z nichž, kdo pravidel mluvnických je znalý, sestaví si jakž také věty sám, ve vzorných pak příkladech knížky konversační má spolehlivý korrektiv, který jej vede a řídí dále. Přijat-li do rukověti konversace soustavný slovníček čili základ rozmluvy, sluší jej dáti též na místo základní čili první; pak přicházejí mluvnická pravidla, jimiž konversační knížka se neobírá podávajíc hned výsledek obého toho učení základního, t. j. živé příklady mluvy provanuté obsahovým i formalným duchem jazykovým. Arci ani z tohoto sestavení knihy nevzejde tomu, kdo jí užívá, velké nepohodlí, ví-li již, kde mu hledati významy, kde větné jich probírání. Hlavní jest, že oboje, jak slovníček, tak hovor, nesoucí se pravým duchem vtipné však ani učeně vysoké ani vulgarně nízké konversace francouzské, obsahuje tolik a tak upravené látky jazykové, že kdo nabyv základních vědomostí francouzské řeči nevelikou knížku propracuje, — a propracuje ji s chutí — nebude již věru znalcem frančtiny povrchním, v každém obecnějším záhadném případě bude si jist správnou výslovností u slov takových vždy v závorce podanou a rodem substantiv, vštípí si pravá francouzská rčení a zasvětí se zkrátka do urovnaného, přesného, dvorného a vtipného hovoru francouzského. Že by místy větší úplnost slovníčku byla žádoucí, uzná zajisté sám p. spisovatel a doplní na příště na př. u jmen (str. 95) Christine vedle Chrétienne, Matouš Mathieu a p. Také co se týče vyjádření českého, v němž projevuje se výborný znalec obou jazyků, osvědčivší se již dávno vydanými Gallicismy a nedávno teprve vydávanou Bibliothekou francouzskou, získá každý Čech novou knihou páně Šubrtovou i ve své mateřštině. Že nevyhýbal se p. spisovatel úzkoprse slovům zdomácnělým, jakým jest šuplík a pod., nikdo rozumný nebude mu zajisté vykládati ve zlé. Sem tam však proklouzlo ještě něco nedosti správného, jako: „Na kterých řekách leží Praha a Vídeň?" (str. 27), „slunce váží vodu" str. 48, (us. táhne, pije), ale celkem jest i po té stránce dílo toto všeho uznání a doporučení hodno.

Č. Ibl.

A) Bibliothèque française. Pro školu i dům. (Recueil d'oeuvres littéraires et historiques avec des introductions, des remarques et des vocabulaires. Par dr. A. Ricard et Fr. Šubrt, professeurs.) Nakladatel A. Storch, syn.

B) Francouzská bibliotéka. Pořádá dr. Jan Herzer, professor atd. v Praze. Nakladatel Fr. Šimáček.

Chvalitebna jest zajisté snaha spisovatelů našich, pečujících o to, aby veliké odvětví literatury české vymanilo se z područí

ciziho. Jako vítali jsme z té příčiny první česká vydání klassických děl řeckých a římských, určených pro gymnasia naše, tak vítáme tímto rokem obojí bibliotéku česko-francouzskou, mající jeden a týž účel usnadniti jednak žactvu, jednak obecenstvu našemu vůbec četbu zajímavých plodů písemnictví francouzského. Vydáno dosud 6 sešitův a sice A) nákladem Štorchovým 2: Racinova Athalie a Molièrův Lakomec, B) nákladem Šimáčkovým 4: Chateaubriandovy Příhody posledního Abenceraga, Scribův-Delavignův Diplomat, Výbor básní V. Huga, Molièrův Misanthrop.

Na první pohled shledáváme při obou publikacích, že liší se od klassiků řeckých a latinských, pro školy české upravených, tím, že připojen vždy na konci slovníček, jakéhož tam vedlé slovníku Lepařova a Vojáčkova ovšem není tak potřebí, jako zde vedlé skrovničkého a nedosti spolehlivého lexika Fasterova. Ostatně přidali vydavatelé bibliothék francouzských vokabulář nejen z nouze, ale nejspíše též dle vzoru podobných vydání německých (na př. Klasingových nebo Friedbergových). Úvod literarně historický a vysvětlovací poznámky pod textem jsou společny všem takovýmto vydáním ať zcela či jenom na polo školním. Kdyby pak nelišila se Francouzská bibliotéka Herzova od Ricardovy-Šubrtovy českou formou úvodu a poznámek, nebylo by mezi nimi hrubě znamenati rozdílu. Rozdíl ten však velmi jest důležitý: neníť začátečníkovi jedno, napomáhá-li se mu řečí cizí nebo jeho mateřskou; vědečtější ovšem a víc imponující jakož i přiměřenější intencím osnovy učebné, žádající ve vyšších třídách vysvětlování cizojazyčného při vyučování řeči cizí, jest spůsob, jehož přidržují se pánové Ricard a Šubrt, píšíce francouzsky úvod i poznámky (nejsou-li překladem); vábnější však a přítulnější jest roucho domácí, jehož užívá dr. Herzer, čímž snad vysvětliti lze též poněkud rychlejší tuto vydávání.

K tomuto formalnému rozdílu náleží též titul onde více francouzský, zde více český, ač na listě obálkovém různost ta není tak patrna jako na prvních listech vnitřních. Onde jest vlastně název trojí, svrchní polofrancouzský, ločeský, obojí vnitřní pak od onoho i na vzájem různý pouze francouzský; zde kromě všeobecného českého jenom jediný francouzskočeský, na obálce i uvnitř stejný. Ze srovnání toho viděti, oč druhý způsob sice neúplnější, ale oč za to jednodušší. Čím název stručnější, tím zdá se nám za našich dob vhodnějším. K tomuto zevnějšímu rozdílu sluší připojiti též úpravu tiskovou, kteráž, ač v obojí publikaci jest pěkná, vyznačuje se zřetelnějším tiskem v bibliotéce Herzerově, kdežto bibliotéka Šubrtova má při poznámkách tisk příliš drobný.

Cena sešitků (30—40 kr.) jest naskrze přiměřená a hledíc k pečlivé úpravě zajisté levná.

Jdouce od formy ku povaze a obsahu shledáváme, že úvody a poznámky Ricardovy-Šubrtovy jsou celkem věcnější a pří-

padnější, zkrátka cennější nežli v prvých třech sešitech Herzerových; zde přihlíží se v úvodech hlavně k spisovateli povšechně po stránce biograficko-literarní, leda že poznamenáno též, zdal a kdy a kým které dílo přeloženo do češtiny; tamto však vedle toho i důležitějším francouzským vydáním děl spisovatelových zejména pak též k obsahu a rázu díla vybraného, k němuž takto stává se úvod jak náleží přiměřeným, závažným a poučným. Tak na př. úvod k Athalii Racinově obsahuje mimo jiné odstavce též stručnou sice ale velice důležitou nauku o francouzské prosodii o níž v knihách našich (kromě grammatiky Fialovy) dosud sotva kde čeho se dočteš. Takového poučného, věcného a dílu vybranému přiměřeného úvodu v bibliothéce Herzerově se nedopátráš ani při básních Hugových, ač tam právě ještě více bylo by ho potřebí, nežli při klassických alexandrinech Racinových. V té příčině dobře bude, přidrží-li se spolupracovníci páně Herzerovi raději příkladu Šubrtova.

Také poznámky páně Šubrtovy zdají se nám případnější, rozmyslnější a užitečnější zejména žákům, nežli povrchnější a místy dokonce nevhodné neli nesprávné poznámky Herzerovy. Míra vysvětlivek takových, pokud jsou pouze slovné, arci říditi se bude vždy nejen účelem knihy, nýbrž i subjektivním náhledem vydavatelovým, který rozhoduje též o povaze jejich. Tomu vidí se nejpraktičtějším vysvětlením obtížnějších slov, vazeb a míst prostý překlad pod čarou, onomu zdá se lepším omeziti překlad na míru nejskrovnější a potřebu nezbytnou, kde by čtoucí sám stěží naň připadl a vysvětlovati raději známějšími slovy a vazbami francouzskými, ukazovati k odchylným tvarům, výrazům a konstrukcím nyní již neužívaným a jinak moderně vyjadřovaným, odkazovati k vysvětlivkám již podaným a p. Tento jest způsob Šubrtův, onen Herzerův. Oč jest první druhého didaktičtější a vydatnější, ovšem také pracnější a záslužnější, zůstavuji na posouzenou všem paedagogům a filologům. Některé příklady na ukázku a dotvrzenou z Lakomce, kde jsou zajisté i francouzským vysvětlovačům krušné oříšky, a z Diplomata, který jest zcela lehkou veselohrou konversační.

Av. I, 2. p. 17. — qui ne sont pas imaginables [1]) maintenant on dirait: qu'on ne saurait imaginer. — fort accommodées [8]) = fort à leur aise, fortunées zámožny; cette locution a vieilli en ce sens; I. 3. p. 19. — maître juré filou [2]) pane prataškáři; — vraigibier de potence [3]) šibeničníku; — que je ne l'assomme [6]) = sinon (sice) jste . . . ou: pour que je ne t'assomme pas. p. 21. — des vilains [2]) gens sales et avares, špinavci; — des ladres [3]) = très avares, skrblíci.

Dipl. I. 5. p. 22. — mon ambassade s'annoce sous les plus heureux auspices [7]) auspicie; předpovídání budoucnosti z obětí nebo z letu ptáků. (Tento historický výklad zde jen mate). —

J'étais seul dans ma chaise de poste[8]) (vůz poštovní) = pošta; — un lourd landau[10]) landavák, druh kočárů. (Proč tak zvaných i jakých, nepraví se). — Moi,[13]) pozoruj přerušení vazby. — I. 6. p. 25. — Milan[10]) hlavní město Lombardska (kdo by neznal města Milána, věděl by tuším ještě méně o Lombardsku!) II. 7. p. 56 — qui refuserais[4]) dáti košíček (sic!) p. 57. — qu'est-ce que cela lui fait que[1]) co mu to udělá (!), aby...

Vůbec jest pozorovati v pracích sub A) více důkladnosti ve volbě textu, ve spracování úvodův i poznámek; bibl. páně Herzerova honosí se za to výhodnější a oku příjemnější úpravou, jíž bylo by však přáti obsahových předností bibliotéky druhé a sice jak u volbě spisů, tak ve správnosti formalní, v pečlivosti úvodův i v přesnosti poznámek.

Co se týče výběru spisů, nezdá se nám tuto valně šťastným ani v č. 1. ani v č. 3., neníť ani Chateaubriandův Abencerag ani Scribovský Diplomat dílem tak vynikajícím, aby zasluhovalo to i ono přednosti před jinými spisy nedím jiných, ale ani těchto spisovatelů. Bráti mátkou věc ledabylou, snad jen proto, že usnadňuje rychlé vydání knihy, nezdá se nám pravou cestou k získání zásluh trvalých. Ve správnosti formalní jesti si ještě mnohého přáti: ani text fr. není bez závažných chyb tiskových (na př. v Diplom. p. 16. ř. 10. zd.: Les princes, dans s e s alliances, consultent rarement leur coeur; V. Hugo p. 64. v. 8 sh. s'ét e g i nent); ani část česká není bezúhonná (na př. tamže 3) tak je m. tak že; p. 10. 5) po ta j nu, Abenc. p. 9. 3) p o t a j i p. 6. 12) zapoměl, p. 12. 7) co jsou to za; p. 60. 6) býti z (être au-dessus de). Nesprávně jest přeloženo mimo jiné též v Abenc. hned na počátku allait c'embarquer[4]) na loď vstoupil, k čemuž ještě dáno do závorky: Pozoruj opis! Nehledíc k následujícímu „pour l'Afrique," což by podivně se překládalo s předešlým · „na loď vstoupil" — „do Afriky", vizme jen co předchází: Boabdil . . . s'arrêta au sommet du mont Padul. De ce lieu élevé ondé couvrait la mer où l'infortuné monarque allait s'emb. pour l'Afrique. Dále se popisuje co ještě bylo viděti s Padulu a jak Boabdil při pohledu tom zaplakal (jakž krátce bylo by přeložiti „se prit" či vlastně s e m i t à v e r s e r d e s l a r m e s naproti pozn. 8) se mettre à (inf.) = dáti se do... (bezpochyby doplnil by si čtoucí: prolévání slz). Tou dobou patrně Boabdil ještě neodplul; loučil se teprvé s říší otců svých posledním pohledem na Granadu, maje odplouti na vždy do Afriky. To právě vysloveno fr. allait s'embarquer hodlal, měl vstoupiti na loď, což celé bylo nejlépe souvisle přeložiti asi tak: S této výšiny viděti bylo moře, po němž měl odplouti do Afriky. — Nesprávné jsou také některé poznámky p. Herzerovy o výslovnosti, na př. V. Hugo str. 29[3]) chaos, kdež se pravidelně *s* nevyslovuje (viz fr. slovn. Sachsův); str. 61[5]) cos: čti ko, pro rým, ač obyčejně „kos" se čte. Nikoli jen obyčejně, nýbrž vůbec čte se

„kos“, kterėžto výslovnosti nemění ani rým, dle časté licence básnické zde jako u všech i nejlepších básníků francouzských pouze na oko se jevící, jakož na př. hned na str. 60: punit — granit, kdež mělo výslovně poznamenáno býti: čti granit.

Že do poznámek nenáleží prostý překlad slov nijakých obtíží neposkytujících a leda jen do slovníčku patřících, o tom není sporu; praví ť p. Herzer na obálce 1. sešitu: Poznámky pod řádkem podávati budou: 1. nepravidelnou výslovnost transscripcí českou; 2. překlad míst grammaticky nesnadných, konstrukcí neobyčejných, slov synonymních, cizích a zastaralých; 3. překlad frásí a tropů, pokud se nekryjí (sic) v obou jazycích, a 4. nutné poznámky věcné. A přece nalézáme hned v 1. seš. na př. p. 9. diverses[13]) různý, kdežto o stokrát méně známé guimpe (p. 15. ř. 5. zd.) odkázáno do slovníčku, v němž čtoucí hledaje najde ještě nesprávně tištěné guimple náprska; podobně na př. V. Hugo p. 64 flanc[9]) bok, kdežto daleko neznámější algue (p. 65) i s básnickým trépas (p. 64) odkázáno do slovníčku. Upozornění grammatická toho rázu jako v Abenc. svrchu psané Pozoruj opis! nebo p. 49. 2) „proč u Dieu jest člen?“ činí v takovéto ne pouze pro školu určené bibliotéce dojem přímo školácký.

Chvat, s jakým zdá se pracovati p. Herzer, viděti jest jednak i v tom, že k výboru básní Hugových (z Od, Ballad a Zpěvů Východních), trochu příliš skrovnému, nepřipojen ani seznam podaných ukázek, jednak že mezi pracemi pro první dobu již (dle obálky 1. seš.) připravenými na druhém místě jmenovaný Misanthrop, sice již vyšel (č. 4), ale nikoli od spolupracovníka původně jmenovaného (prof. Paulus), nýbrž od prof. Jursy, jemuž přisouzeny původně práce jiné.

Trváme, že by bylo na prospěch věci, kdyby oba podniky byly splynuly v jediný: důkladnost páně Šubrtova s čilejší lehkostí páně Herzerovou mohly nám spolu podati jedinou, ale důkladnou i hojnou poznámkovou bibliotéku fr. Má-li však potrvati dvojí podnik konkurrenčení, nechať aspoň rozdvojí se úplně: první klassickým již zůstaň, jakož jest ve všem směru svém i na dále, druhý moderních se drž, aby nemařila se též práce, jak se stalo při Lakomci Molièrově.

Č. Ibl.

Opravy.

Na str. 36. ř. 1. shora a na str. 37. ř. 4. shora čti „Völkerpsychologie“ místo „Völkerkunde.“

Příspěvky ke slovanskému jazykozpytu.

Sepsal Ant. Matzenauer.

O-pálati, -lám vb. dur. čes. 1. ventilare, vannere, 2. slk. ultro citroque agitare, — rukama, 3. slk. opálati za někým sequi, opálati se huc illuc moveri, 4. fig. ventilare, agitare aliquam rem (e. g. legem), mente agitare, „Práva přihotovena bývají k těm věcem, kteréž častěji v súdích běží a opálají se“. Pr. hor. 70. pv. — nesloženého pálati ventilare se méně užívá, pol. o-pałać, -łam ventilare, vannere; o-pałka 1. vannus 2. furca Tragreff, opałki pl. = sidła (laquei, tendiculae) do łapania kuropatw, čes. o-pálka vannus, ventilabrum, dluž. wopałka, ho-pałka id. — lit. apolkà, apálka vannus, z pol. — Kořen pał, pál. Srodnými zdají se býti: stněm. pol-ôn, bol-ôn, sřněm. bol-n, nněm. (dial.) bol-en volvere, jacěre, jaculari, vibrare; řec. *πάλλω* na místě *πάλjω* agito, libro, moveo, vibro, jacio, jaculor, také opálati rukama, *πάλος* motus, agitatio, vibratio, jactus, *πάλη* pollen, prosívaná mouka — a jiná; kořen *παλ*. Stejnokořenné jest slov. plati (z pal-ti) poljem evannare, kt. v.

Ópam polab. spero, z dněm.: holld. hop-en sperare, hoop naděje spes.

Опаниꙗ stslov. značení nejisté „ведень бысть въ опанию“ Prol.-Mih. 287. dle uvedeného místa jest to nějaká místnosť, možná, že sklep nebo zásobnice, tak že by to slovo zaroveň s bulh. ponica cella, stslov, поница id. (z dohadu) pocházelo ze řec. — srov. střec. *πανία* abundantia, Geog., N. T. řec. střed. *πήνειον*, u Salmasia *πηνίον* penus, DC. zásoba, zásobnice; o možno považovati za předsuvku tak, jako v stslov. опаны patina, kteréž se vyskýtá vedlé паны pelvis.

Opeska, čes. praeputium, Weleš. — *o* jest předpona — jak se zdá, od zaniklého stat. jména, značícího „pyj penis", které asi *pesek znělo i bylo stejnokořenné s lat. pēnis z pesnis, řec. *πέος* z **πεσος*, skr. pasas, n. pyj, řec. *πόσ-θη* id. také praeputium. v. Пас, pas, kořen, coitum appetere, gignere.

Opietva stčes. velamentum Žalt. Wit. 60. 5. 62. 8. z opiętva (°опатка), *o* jest praef. kořen пьн: stslov. о-пяти, -пьнѫ, о-пинати, -пинѫ tegere; téhož původu také о-пона stslov. aulaeum, velum čes. o-pona.

Оплашь · vedle облашь f. stslov. 1. turba, единеньна съ оплашию - Vost. (cum turbā?), 2. оплашь i облашь laicus, облашн н црькокьници. Greg.-lab. чернориз(ь)цы и облашни; облашна f. mundus, laici, облашьскъ adj. laicus -шский образъ Ber. *o* jest předpona, *p* ve slovech uvedených možno považovati za starší nežli *b*, tak též významy mundus, turba svět, množství, lidstvo za starší než význam laicus světský nebo jeden z lidu. Slova tato by kořenem mohla býti ve spojitosti s lot. plaš's adj. latus, extensus, amplus, spatiosus, capax, copiosus, plaši adv. late, per longum et latum, ample, copiose, prolixe, numerose, plaš-ums magnum spatium, copia, multitudo, amplitudo. Stejného původu mohla by také býti slov. s-ploh generatim, in universum, s-plohen, s-plošen generalis, universus; rus. с-плошь adv. dense, confertim; sine exceptione; persaepe, с-плошный densus, confertus, compactus, solidus, continuus, сплошная óспа, osýpky v jedno slité, сплошная недѣля týden, ve který každého dne volno jísti masité pokrmy.

О-плеýха i за-плеýха rus. alapa — mohlo by se mysliti, že ta slova jsou ve spojitosti s ucho auris — podobným spůsobem, jako rus. за-ýшина, čes. zá-ušek nebo lit. perausis alapa s ausis ucho, něm. Ohr-feige s Ohr; pak by ale пле zůstalo nevysvětleným. Ježto v rus. hláska ю = ju někdy v eu rozvedena bývá, na př. обреутокъ na místě обрютокъ flaccus, rugosus (uvedeno Mik. II. 63.) — možno domnívati se, že о-плеýха за-плеýха stojí na místě о-плюха, за-плюха od kmene плюх ze pljus plaudere, crepare, insonare, jenž se také jeví ve slovese плюхáть-ся patschen, in schlammigem Wasser waten, vlastně aquam agitando sonum edere — jemuž by lit. plauksz-u, -ėti klatschen, knallen,

mohlo býti příbuzné; *k* před *sz* možno považovati za vsuvku. Uváženo buď také, že slov. charv. pljuska alapa pochází od pljuskati aquam agitando sonum edere, plaudere (manibus), ferire, alapam infligere.

О-плóхъ rus. error, vitium, о-плошáлый, о-плóшливый, о-плóшный rus. incautus, improvidus, negligens, о-плóшка, о-плóшность incuria, negligentia, v. Плохій.

O-poraviti se vb. charv. srb. refici, kmen por; to slovo jest ve spojitosti se stslov. пора vis, rus. dial. порной validus; v. Пора.

Oposun sponsio, e conject. „divojka . . . obàrnuta na oposun" — Stat.-Pol. puella desponsata.-Šaf. Slovo záhadné; zda nestojí chybně na místě *sposun, souvisíc s lat. sponsio, -onis zasnoubení, vlask. sposo, sposa zasnoubený, -ná? Možná, že v některém nářečí vlask. se nachází také subst. *sposione zasnoubení, z něhož by *sposun utvořeno býti mohlo.

Oprať, f. čes. oprata, mor. slk. — dim. oprátka a) versoria, funis versorius Leitseil „tvrdými opratmi kůň stahnutý duris adstrictus fasciis" Jel. Petr. b) funis, restis, funiculus, opratník = opratní kůň, kůň na oprati vedený; *o* jest předpona, kmen prat; místy se také slyší obrať f. versoria, kteréž možno považovati za pouhou obměnu pravidelného oprať. Tento vedlejší tvar obrať byl však bezpochyby původem, že Jungm. ve slovníku sestavoval slova tu uvedená s rus. о-бротъ ohlav (kořen rus. brot, stslov. вр҄ьт- v. О-вр҄ьтити) i s obrátiti vertere, kteréž stojí místo ob-vrátiti, jehož koř. stslov. jest вр҄ьт, čes. vrt. — Kmen prat značil prvotně vésti, voditi ducere, pak také provázeti comitari: stsrb. пратити, slov. charv. srb. pratiti comitari.

Oprez, m. opreza f. slov. providentia cautio, oprez, m. charv. srb. circumspectio, biti na oprezu cavere sibi: na oprezu kao zec (jako zajíc), oprezovati, -zujem slov. cunctari, vlastně: cautum, providum esse, *o* předpona, prez ze pręz kmen, stslov. пр҄аз: на-пр҄азати intendere, kořen пр҄аг tendere, kt. v.

Óптомъ, psáno také óбтомъ, adv. valně, en gros, vlastně jest to instr. sg. zaniklého subst., jehož nom. sg. byl asi *опотъ — s pohybným *o* v koncovce (°оп҄ътъ), kmen op, suffix -ot (-отъ), оптовóй (i обтовóй) valný, -торгъ le commerce en gros

valný obchod оптовщикъ le marchand en gros. Slova etymologicky temná; srov. lit. apstas i apstùs adj. largus, copiosus, uber, apstas subst. m. multitudo, ubertas, copia, apstumas id. ap se v těchto slovech nezdá býti předložkou, jako na př. v ap-mainýti s-měniti, za-měniti, vyměniti, než kmenem, jenž by s rus. kmenem op sroden býti mohl; srv. také: a) skand. afa, f. sucus; plenitas, ubertas, afl n. robur, multitudo, auxilium, afli m. potestas, af-ar adv. valde, magnopere, kmen af-; b) lat. kmen op- (sg. jen op-is, -em, -e), plur. opēs f. prostředky, moc, jmění, majetnosť, hojnosť, bohatství, pomoc, op-s země co symbol úrody, plodnosti, op-ulens i op-ulentus mocný, bohatý; c) skr. ap-nas, n. reditus, fructus, quaestus, facultates, bona (PW. I. 313).

О-пасити, -ѣѭ stslov. a) mutari, de vultu, facie, proprie pallescere, evanescere, de visu, опасиѣ лицемь Pat.-Mih. 52. лице опасиѣ кайноко Man.-Vost. vlastně, jak se zdá, líce zbledlo, pozbylo lesku, také о-пѫсиѣти, kdež ѫ jest sesilením nosového zvuku a, зракъ лица его опѫсиѣ. Greg.-Parem.-Chiland. i о-поусиѣти, о-пысиѣти, ve kterých оу a ы postupem času zkažením nosového zvuku se vyvinulo, зракъ лица его опоусиѣ. Op. I. 109. Mat. 49. b) obmutescere přestati mluviti, nemluviti, c) *συμπίπτειν* zapadnouti, spadnouti, vpadnouti, d) aegre ferre, furere, -ѣѧ aegre ferens, furens — гнѣвомь Prol.-mart. опысиѣ гнѣвомь, Men.-Leop. 174. о-поусиѣвати, -ваѭ mutari, de visu, proprie evanescere, зракъ -ваєть Vost. vlastně: zrak přestává svítiti, о-поустиѣти -иѣѭ (*t* mezi *s* a *n* jest vsunuto) mutari, de vultu, Chron. I. 96. 12. ubi alii обледѣвше (Lex. II.), tedy: zblednouti, pozbyti lesku, zdravé pleti; slova velmi starobylá a zajímavá; *o* part. privat. s. negat., kořen пас, jenž značil prvotně tak, jako jeho sourodník skr. piṅs (1. et 10. par.) loqui; lucere.

Oranica srb. vedle ormanica cymba loďka; odvozeno, jak se podobá, od srb. orman scrinium z lat. armarium, proměněním druhého *r* v *n*.

Oranija srb. lebes magnus veliký nepokrytý kotel; cizí: nřec. *χαράνιον* lebes cupreus (*χαραντζῆς* kotlář); podobá se, že ta slova pocházejí z turc. — ve slovn. turc. jsem ale nic podobného nenašel.

Ordasz pol. potaż kotłowy calcinierte Pottasche (Mrong. II.), jak se zdá, z něm. Herd-asche.

Ordénje, n. charv. prov. instrumenta, arma (Nem. p. 14); ze vlask. ordègno instrumentum, machina.

Ordulja f. srb. convicium in feminam, venefica čarodějnice; patrně cizí; zda nesouvisí s turc. örtülü skrytý occultus?

Оргáнка rus. (Fortif.) zapadací mříže, hřeben (u bran) das Fallgitter, Sturmgitter; odvozeno od stejnojazyčného fr. orgue, m. — také angl. orgues id.

Oriplam slov. die Wunderfahne; ze fr. oriflamme id. starší tvary: oriflambe, oriflant; slovo fr. ze střlat. auriflamma, složeného z aurum zlato i flamma, dim. flammula prapor, praporec.

Орити, орѭ vb. dur. stslov. a) evertere, — свєтыѥ иконы Men.-Vuk. b) perdere, e conject. арнѥ, что мѧ оришн; Sup. 393. раз-орити vb. pf. evertere, — тынъ (murum) Proph. — сѧ solvi, corruere, раз-орѥниѥ n. subst. vb. 1. eversio -рєниѥ храмоу Prol.-Mart. 2. exitium, раз-орꙗти, častěji раз-арꙗти, -рꙗѭ vb. dur. — сѫботѫ (sabbatum), -рѣти Chrys.-frag. -рати Sup. 141. -црькькь Prol.-Cip. разарꙗниѥ eversio, slov. raz-oriti -rim vb. pf. raz-arjati, -rjam vb. dur. evertere, charv. srb. raz-oriti, -rim vb. pf. id. rus. раз-орúть, -рю́ vb. pf. раз-оря́ть, -ря́ю vb. dur. destruere, evertere, depopulari, devastare, раз-ори́ть го́родъ evertere urbem, — кого́ pessumdare, perdere, -ся destrui, everti, devastari, perdere se, раз-оре́нie n. subst. vb. destructio, eversio, devastatio; interitus, pernicies, stslov. оритель m. qui destruit, — идолъ, лъжи Vost. раз-оритель evertens — идоломь Prol.-Mih. rus. раз-ори́тель eversor, vastator, stslov. раз-орителище quod evertit, сластей — Alex. раз-орительнъ adj. evertens, rus. раз-ори́тельный id. etiam destruens, devastans, perniciosus -ная война́ (bellum), раз-óръ i. q. раз-оренie, въ разóръ разорúть radicitus evertere, stslov. раз-орьникъ eversor; kořen ор = or. Srovn. skr. ar (5. par.) offendere, laedere, ferire, vexare, occidere, ir. ar destructio, vexatio, caedes.

Ormagan srb. donum „Zet se spravlja u punice (punica mater sponsae), nosi divne ormagane“ (dary). Nar. Pjesm. — z turc. ermagan dar, jehož starší tvar byl asi *armagan.

Орни́ца rus. obs. Gebräme von Pelzwerk; ze řec. střed. ὄρνα ora, limbus. DC.

Oro srb. (C. g.) choreae genus spůsob tance, obyčejně „kolo“

jmenovaného, na místě a vedlé horo; z nřec. *χορός* chorea, saltatio (*χορεύω* salto), střec. *χορός* chorea; také turc. chora ples, tanec, ze řec.

Оробинéцъ rus. oxalis acetosella — jest, jak se podobá, odvozeno od řec. *ὀρόβινος* adj. von Kichererbsen bereitet (*ὄροβος* cizrna Kichererbse) — ač významy se neshodují.

Oroz, m. charv. srb. kohout gallus; z turc. choros id. čistě charv. i srb. pětao, gen. -tla pijetao, -tla i peteh, od pěti canere.

Oršenica srb. navis genus druh lodí; cizího původu; mohlo by býti odvozeno od turc. orsa Backbord levá zadní strana korábu, kteréž pochází z román.: fr. orse, prov. orsa, vlask. orza id.

Ortak srb. socius negotii: z turc. ortak id. společník, účastník obchodu; džagat. ortaq socius, particeps.

Ortoma bulh. lano přivazovací Tau, Sorrtau; slovo cizí, jak se podobá, ze řec. *ἀρτάνη* funis, restis, provaz, vůbec přístroj k zavěšování.

Орь, m. stslov. equus, z dohadu, лютыя и лоукавыя ко змиа приложи (recte прѣложи mutavit), хищникы же къ волкы, льстивыя же къ лисица, женьскаго же прелога (pro alius codicis премолоу pohlaví) любаштa къ орѣ (in cod. 1456 ора)-Georg-Vost.- t. j. ve hřebce; čes. oř equus „v zbroji by na oři seděl" — Dal. c. 50. „Ktož sveho oře nebo konie poičí . . . svému pánu" atd. Ms. pr. man. 60. — Obyčejné mínění jest, že čes. oř pochází ze sřněm. ors equus (stněm. hros, ags. hors), tomu však odporuje stslov. орь, jestli, jak se podobá, skutečně „koně" značilo, které z ors pocházeti nemůže; také 1. část složeného stprus. ar-waikis hříbě „Füllen" Voc. jest, jak se zdá, stejnokořenná s орь, nom. sg. byl asi *aris i značil „koně," waikis pak jest srodné s lit. waikas syn; dítě, mládě; slovan. názvy mohly by pocházeti od kořene or slovesa orati arare a prus. název od kořene ar stejnoznačného slovesa ar-ti (lit.), od něhož také lit. arklys kůň odvozeno. Možno ale také, že орь jest ve spojitosti se skr. ára (th.) adj. celer, citus, kořen ar, jehož prvotné značení bylo asi: se movere, ire, currere.

°**Орьтъма** strus. „орьтъмами и японүнцами и кожоүхы наүашк (пдъкы Половецкыя) мосты мостити по болотомъ и грязн-

въшъ мѣстомъ." Igor. III. 4. i 5. — Slovo cizí, kteréž prof. Hattala pokládá za přijaté ze řec. *ἄρτημα* něco dolů visícího, zvláště náušnice. Jest však pravděpodobno, že to slovo jest původu asiatského i že jest ve spojitosti s turc. ö r t - m e k tegere, velare pokryti, zakryti zastříti závojem, ö r t ü povlaka, závěsa, opona, závoj, pokryvadlo, příkrov; **орьтъма** značilo tedy asi to, co turc. ö r t ü.

Оса f. i **воса** (Exod.-Op. 2. 1. 17.) stslov. vespa, **акы бьчелы, наче же осы** Io.-Clim. - etiam **оска** legi dicitur (Lex. II.) slov. o s a i o s f. vespa, o s i n e c (veliká osa) Habd. charv. o s a, o s i n a c vespa, o s i n a vespa major, srb. o s, m. (pl. o s o v i) i o s a, f. rus. **оса́** i **о́сва**, kteréž se vydává za stslov., dial. **осва**, pol. o s a vespa 2. fig. homo iracundus „zapalczywego, co się lada o co gniewa, zowiemy osą", čes. o s a i v o s a, o s i v o s, f. také o s i v o s, m. hluž. w o s a, polab. w å s a vespa (wôssa J. P. wôsa J. — wazack S. správně asi *w å s a c h loc. pl.). — Srodná jsou: lit. w a p s à 1. oestrus, tabanus 2. vespa aut crabro — w a p s a s (pl. acc.) vykládá se slovem s z a r s z u s (psáno scharschus), nom. sg. s z a r ș z a s crabro, B e z z. obyčejně však s z i r s z l ý s vespa; stprus. w o b s e, f. vespa, Voc. stněm. w a f s a, w e f s a, stněm. w e f s e, w e p s e, nněm. W e s p e, možná že působením latiny na místě w e p s e, kteréž v nářečích slyšeti; dněm. w e p s e, holld. w e s p, f. ags. v ä p s angl. w a s p; dán. h v e s p vespa — *hv* na místě *v*. — Jak vysvítá z uvedených tu slov příbuzných, stojí ve středosloví jich retná souhláska *p* (*b*) nebo její aspirata *f* — dílem p ř e d, dílem p o *s* — které z obou stanovišť souhlásky řečené jest původnější, není jisto; etymologie těch slov jest temná; někteří sice stanoví kořen v a p: skr. v a p (1. par. âtm.) texere (stněm. w a b, kořen, w i b u 1. sg. praes. w a b 1. sg. praet. w â b u m ê s 1. pl. praet. id.); pochybno však, zdali to pravé odvozování. Ve slovech slovan. vypadla, jak se domnívati lze, ve středosloví retná souhláska; zdali *v* tvaru o s v a jest jejím zástupcem nebo pozdější vsuvkou, ne snadno rozhodnouti. Soudě dle slov jazyků příbuzných, očekával bys na počátku všech slovan. slov tu uvedených *v*; počáteční *v* v čes. v o s a, v o s, pak v luž. i polab. možno však považovati za dialektickou předsuvku. Také řec. *σφήξ*, gen. *σφήκ-ος*, kmen *σφηκ*, dor. *σφάξ*, kmen *σφᾱκ*, osa (nřec. *σφήκα*) bývá sem potahováno, jako by stálo

na místě *Fεσφηκ*, *Fεσφᾱκ*; ta věc jest ale pochybná; rovněž tak pochybná jest příbuznosť gael. speach id.

O-sieć, f, gen. -ci pol. (°o-сѣтъ) aedificium serviens torrendo frumento, lino etc. sušírna, v níž se suší obilí ve snopech, len, také konopě; o-sietny adj. k takové sušírně náležitý, piec osietny furnus serviens torrendo, „piece osietne lepią się w Litwie i Kurlandyi przy stodołach dla wysuszenia snopowego zboża przed młócbą; kmen siet (°сѣт), jehož značení bylo asi: topiti calefacere, i jenž může býti sroden a) s lit. ķais-tu (z kait-tu, 1. sg. praes.), kait-au (1. sg. praet.) kais-ti (z kait-ti, inf.) calere, sudare, kaitinti calefacere, urere, lot. kaitēt percalefacere; b) se skand. hiti calor, fervor, hit-na calefacere (Ettm.), heita calefacere, fervefacere, kořen hit, švéd. hetta id. ags. hât adj. calidus, fervidus, haet-an calefacere, stsas. hêt, holld. heet, stněm. střněm. heiʒ, nněm. heiſs calidus, fervidus, holld. heet-en stněm. heiʒ-ên, střněm. heiʒ-en nněm. heiz-en calefacere. *S* slov pol. by tedy stálo na místě prvotného *k*.

Осина stslov. populus nigra, rus. осúна, pol. osa, osika, osina, čes. osyka, slov. jasika i jesika populus tremula, charv. srb. jasika, hluž. wosa, dim. wosyca, dluž. wosina id. Za srodná možno pokládati: lot. apse, lit. apuszis, apuszė i epuszė (*u* po *p* zdá se býti vsuvkou), stprus. abse, Voc. na místě apse, populus tremula; stněm. aspa, střněm. aspe, nněm. Espe id. skand. ösp pl. asp-ar populus nigra, dán. švéd. asp populus tremula, ags. äsp (äps), -e, f. id. — Ve slovech slovan. vypadlo, jak dle příbuzných slov a) lot. lit. stprus. a b) german. domnívati se možno, ve středoslovi *p*; zda ale tato souhláska ve slovan. před nebo po *s* stála, nelze určiti, proto že stanoviště její v obojím skupení uvedených tu slov příbuzných jest odchylné, v prvním stojí totiž před, ve druhém ale po *s*.

Осие n. collect. stslov. folliculi, glumae, jak se domnívati lze, само та зрънна и осна *θῆκαι τοῦ σίτου*-Ex.-Op. 2. 1. 15. — rus. dial. ось = мякина pleva, palea „ржаная, ячменная мякина"; kořen os; kořenem příbuzná jsou: lit. asz-ajos f. pl. folliculi, glumae; got. ah-ana f. palea, stněm agana festuca, střněm. agene, agele acus, n., palea, kdež *g* stojí na místě *h*; lat. acus, n. gen. aceris slupka, pleva, řec. *ἄχ-νη*, *ἄχ-υρον* id. s *χ* na místě *k*.

О-сколъ m. **велики стремннны** (**стрьмьнина** locus praeruptus) **и осколи**. Alex.-Vost. (Lex. II.) může také °**о-сколь** f. býti; značení neznámé, možná, že antrum, caverna, hiatus rupis, fauces montium (srv. rus. stejnokořenné у-щéліе, у-щéлина id.) rus. о-скóлокъ assula tříska, pol. o-skola das Abzapfen des Baumsaftes durch eigens eingehauene Spalten; der aus angehauenen Bäumen quellende Saft, besonders der Birkensaft, čes. zastar. skola apertura, z dohadu — „a když před tú jatkú stáchu, kdež bieše jeho bydla skola“ — Kat. 429. Kořen skel, rus. pol. ščel: rus. щель f. rima, fissura, щелять findere, rimas facere, pol. szczelić id. szczelina = rus. щель, lit. skel-iù, skél-iau, skél-ti (skel ze skal), lot. škjelju, škjel-t findere; skand. skilja disjungere, separare, skil hiatus, švéd. skilja separare, ags. skil-ian dividere, *i* v kořenné slabice slov german. stenčeno z *a*.

Оскомина stslov. stupor dentium (ab acore), bulh. oskomina f., také oskomeni, oskomeci pl. slov. oskomina, charv. oskomina, rus. оскóмина das Stumpfwerden der Zähne (von Säuren), pol. oskoma, oskomina, častěji ve pl. oskominy, 1. id. 2. cupido, appetitus „mam oskominy na to“ der Mund wässert mir, „oskominy komu czynić“ einem den Mund wässrig machen, pol. zastar. také skoma, skomina cupido, appetitus; čes. *oskoma, oskomina, častěji ve pl. oskominy, nyní obyčejně laskominy, laskoviny, pl. (místy také laskomka, voskovina místo oskomina) 1. to, co stslov. 2. appetitus, cupido; *l* jest předsunuto, počát. *o* slova oskomin-a, -y proměněno pak v *a*, snad proto, aby se zdálo, že to slovo jest stejnokořenné se statným jménem láska amor, prvotně asi desiderium, cupido; dial. také luskominy; hluž. łoskominy, łoskobina, łoskobizna, łaskobizna stupor dentium ab acore; stslov. **оскоменити сѧ, оскоминити сѧ** vb. **оскоминѣти, -ѣѭ** vb. dur. dentibus stupere, **-ѣють зѫби** Antch. **оскоминѣвати -ваѭ** id. slov. oskomeniti na místě -něti id. rus. оскоминúть-ся -ню-сь vb. pf. оскомиия́ть-ся, -ня́ю-сь vb. dur. id. stslov. **оскомьнъ** adj. 1. stupens (de dentibus) **зѫби оскомьни** Sborn.-Vost. I. 385. — 2. immaturus, vlastně: co způsobuje oskominy, laskominy, od stat. jména °**оскома**, slov. oskomen, -mn-a, -o immaturus nezralý, způsobující oskominy; stslov. **оскоминьнъ** adj. i. q. **оско-**

мьнъ, зоуын -нн Svjat. -нно зрьно, Ioann. granum immaturum, rus. оскóминный adj. stupens (de dentibus), také oskominy spůsobující; počátečné *o* ve slovech uvedených jest partic. privat. tak jako v о-уаяти stslov. desperare, kdežto уаяти značí sperare, exspectare; prvotný význam slov o-skoma, o-skomina neb o-skominy pl. byl tedy „nechuť“; slova řečená jsou, jak se podobá, ve spojitosti s lit. skomas, m. (žem.) gustus, gustatus vkus, chuť, skomiti edere (Kal. l. l. 41.), skomieti gustare (B. Dowkont 27.); skr. čham (1. par.) edere, čh skr. na místě sk.

Оскороуша stslov. sorbus, Men.-serb. slov. charv. oskoruša sorbus et sorbum, charv. také oskorušva (Lex. II.) slov. oskoruš (Lex. II.); oskórž Säuerling (Janež.), správněji, jak se zdá *oskorš na místě oskoruš; srb. oskoruša 1. sorbus domestica, 2. sorbum Arlesbeere, čes. oskoruše 1. pirus torminalis et pirum torminale, také oskeruše, oškeruše (Jung.-slovn.) 2. sorbus domestica „vezmi voskoruše, vařiž je u víně“. Gád. rkp. 3. sorbus silvestris, Com.-jan. oskoruše chocholatá crataegus torminalis, škeruše, správněji snad skeruše id. Ms. bib. 121. p. 318. Počát. *o* ve slovech uvedených jest předpona; rum. skoruš. Srovn. stprus. karige „ebirboem“ Voc. t. j. sorbus aucuparia. Ježto se ve Voc. stprus. mnoho vadného nachází, domnívati se možno, že to slovo jest chybně psáno nebo čteno na místě *karuse, *s* počát. mohlo odpadnouti, tak že by pravý tvar byl *skaruse. Kořen by mohl býti sker: slk. škeriť sa, čes. škeřiti se hiare, ringi, slk. o-škeriť sa hiare, patere, čes. o-škeřiti se findi, rumpi, mrus. щерина rima, fissura; sродnými mohou býti: lit. skir-iù, skìr-ti separare, dividere; skand. skera secare, lacerare, skora rima, hiatus, švéd. skära secare, tondere, skåra incisio, stria, crena, ags. scëran secare, â-scerian separare.

Оскрамъ adj. stslov. luxurians, „оскрамы и юны исоушати и обоуyати не милоуй“. Io.-Clim. *o* jest předpona, kmen skran, jak se zdá, ze skarn; to slovo může býti kořenem ve spojitosti se stněm. skërn scurrilitas, scirno scurra, joculator, skirn-ôn, scërn-ôn subsannare, skirnun scortatores, sřněm. schërn scurrilitas, schërn-en lascivire, illudere, holld. střed. scern ludibrium (scerne ludibrio. Gr. gramm.

I. 180.) angl. scorn 1. subst. ludibrium, irrisio, contemtio, 2. vb. illudere, irridere.

Оскрѣдъ m. stslov. instrumentum lapicidae, оскрѣдомь дьври раскопати - Men.-Mih. оскордъ Ber. Ziz. jest forma rus. - оскрѣдьць dim. dolabella; srb. oškrt, f. (C. g.) „čim se posijeca kamen vodenični" (Vuk.) = čes. oškrd 1. -t na konci na místě -d; rus. оскóрдъ ascia, securis, malleus, pol. oskard Bicke, Bille, Spitzhammer, čes. oškrd, starši tvar oskrd, m. také oškrda f. 1. id. 2. oškrd = rýč pala, rutrum, Ms. Lex. (obs.), 3. culter (obs.) „Nož tvoj," in marg. al. oškrd Exod. XX. 25. Ms. Bibl. 1482. 5. — 4. = dláto caelum, scalprum (obs.); instrumentum lapicidae; slov. osker malleus (Janež.) třeba opraviti v oskerd = oskrd, hluž. wo-škrot na místě -škrod i. q. pol., (čes. oskrditi, ozkirditi M. V. je falsum) pastinare; *o* jest předpona; kořen stslov. jest скрѣд, jehož samohláska stála prvotně před *r*, prvotný tvar kořene byl skard, jak lze souditi z lit. skard-yti caedere (Mik.-Mat.), v rus. Litvě posud užívaného; od téhož kořene skard pochází také 2. část složeného lit. subst. pusau-skardai pl. m. frumentum crassius molitum, doslovně něco na polo semletého, užívá se také o jiných nedosti drobně posekaných nebo potlučených věcech; stprus. sturdis Bicke, Voc. (i. q. pol. oskard) na místě skurdis; lot. škjērs-*t* na místě škjērd-*t*, škjērd-u (1. sg. praet.) findere, dissecare, škjērd-ele pars ligni defissa; srv. také skand. skardh, n. incisio, incisura, skardh-r adj. amputatus, circumcisus, skurdh-r actio dissecandi, sectio, ags. sceard fragmen, stfris. skerd actio abscīdendi, caesio, absegmen, stněm. scart, adj. laesus, mutilatus ve složeném: lidi-scart murcus skomolený na údech, sřněm. schart adj. mutilatus, concisus, dissectus, stněm. scartî mutilatio ve složeném: lidi-scartî skomolení oudův, sřněm. scharte incisura, rima, fissura, laesio, stněm. scartan (místo *scartjan) sřněm. scherten abscīdere, laedere, mutilare.

Осла f. stslov. cos „остриmъ по ослѣ," Svjat.-Op. 2. 2. 393. slov. osla, oslica dim. cos, oslica (oselca) kruha segmentum panis, úkrojek chlebový pro podobu k osle t. j. brusu, brousku; srb. osla cos, Mik. rus. осéлокъ cos; lapis Lydius, pol. osła, dim. osełka id. na kamieniu albo na osełce złoto i śrebro prawe poznać; osła masła massa butyri oblonga kus

másla v podobě brousku, slk. osla 1. cos, 2. osla másla i. q. pol. dluž. woslica dim. cos; v Jungm.-slovn. udáno také polab. woasla ocílka, jehož Schleicher neuvádí; slov. také os-onjek cos; kořen oc, os acuere, od něhož také oc-тръ stslov. acutus a mnoho jiných slov pochází. Kořenem příbuzná jsou: lit. asz-mů, gen. asz-mens acies, asz-trus acer, lot. as-ēt, -eju, as-inā̈t, -u i -aju acuere, as-mins acies; řec. ἀκ-ονη lapis oblongus, cos, lat. ac-er ostrý, ac-ies ostří, ac-uo brousím, ostřím; stkymr. ocoluin cos (kořen ok); skr. aś-na-s, m. lapis, áś-ri, f. acies ensis, kořen aś z ak, kteréž jest prvotným tvarem kořenův slov tu uvedených.

O-slač, f. charv. sinapis species Senf, in eingekochtem Most eingemacht, na místě o-sladč, (°o-сладъчь) vyskýtá se také srb. slàčica sinapi, na místě sladčica, charv. sladčica sladký, vařený mest — od slad-ak, -ka, -ko, stslov. слад-ъкъ dulcis.

O-sled charv. srb. recessus maris jak se zdá, na místě *o-slěd, °о-слѣдъ; *o* jest předpona; srovn. lit. slidus lubricus, lot. slids id. et obliquus; lit. slys-tu ze slyd-tu (1. sg. praes.) slid-au (1. sg. praet.) slys-ti ze slyd-ti inf. labi, lot. slidēt id. praesertim per glaciem labi; ags. slîd-an labi, prolabi, slîd-e lapsus.

О-слъкати, -кѫ vb. stslov. esurire, Antch. 107. — jak se zdá, na místě °о-слъдкати, *o* jest předpona, kořen jest, jak se domnívati volno, слъд, jehož samohláska stála prvotně před *l*; to slovo možno pokládati za srodné se skand. sult-r, sult-s hlad fames, dán. sult id. sulte vb. esurire, švéd. svält-a, skand. svelt-a (praet. sg. svalt) id. také stněm. swëlz-an v tomže značení; got. svilt-an (praet. sg. svalt, pl. svultum) mori, vlastně hladem umříti; prvotný tvar kořene slov german. byl asi svalt, ъ kořene stslov. stojí tedy na místě staršího va podobným spůsobem, jako ve stslov. съпати dormire, jehož kořen съп jeví se ve skr. ve formě svap. Možná, že od stanoveného kořene слъд pochází také čes. chlouditi infirmare, attenuare, absumere, conficere, „zima ho chloudí“-Us. a pol. chłystek homo miser, chłyst ze chłyd-t; počátečné ch těchto slov by pak bylo zástupcem staršího *s*.

О-слóпъ, m. о-слóпина f. rus. fustis, vectis, pertica, о-слóніе, n. coll. fustes, perticae; *o* jest předpona, slova tato jsou, jak

se podobá, ve spojitosti s rus. **хлóпать** vb. ferire, percutere, pulsare, pravděpodobno ze staršího ***слопать**, v. List. fil. VII. str. 220. Také stčes. o-slop vectis „ozlopi vectes dicti.“ Mat. Verb. možno sem potahovati.

Осначъ rus. zastar. dělník na lodích Arbeiter auf Schiffen; slovo, jak se podobá, cizí, z german. pocházející: skand. asna-z servire, stněm. asni, asneri mercenarius, handen asnôn manibus niti, stsas. asna servitium, stfris. esna merces, ags. esne mercenarius, servus, got. asneis *μισθωτός* námezdník, nádenník.

Osoh, m. slk. (°o-сотъ) 1. utilitas, 2. fenus, usura úroky, „dávati, platiti osoh“, osožný utilis, osožiti, osohovati utilem esse, prodesse; *o* jest předpona, kořen soh, jehož starší tvar sog сог. Srodnými jsou, jak se podobá, skand. hag-r, hag-s lucrum, emolumentum, utilitas, hag-na prodesse, hag-a aptare, accomodare, ordinare, ags. hag-ian opportunitatem habere, sřněm. hag-e, f. nněm. Be-hag-en commoditas, jucunditas, kořen hag. V german. řečech stává ve příbuzných slovech slovanskému *s* často *h*, na místě původního *k*, naproti; v takových pádech zaujímá *s* slovan. slov místo prvotného *k*.

O-soren, -rn-a, -o adj. slov. asper, ferox, iracundus, charv. o-soran -rn-a, -o, o-sorit, o-sorljiv brusco, aspro, srb. o-soran, o-sorljiv iracundus, slov. o-sornost asperitas, vehementia, iracundia, stslov. **въ-соръ** adj. asper „жръ и късоръ и оужастивъ“ Ex. **въ-сорнвъ** adj. difficilis, **-кою** asperitas; kořen sor, jenž by mohl býti sroden se stněm. har v har-ewêr asper, sřněm. hare, har (harewer, harwer), nněm. her-be asper, acerbus, austerus; stněm. hâr-ewen, sřněm. har-ewen, har-wen exasperare. Možná že i mrus. o-сорyга, rus. с-сора rixa, с-сорить discordes reddere jsou stejnokořenná.

О-сорyга rixa mrus. v. С-сора.

Остегнъ m. stslov. *στόλη* vestis, **остегны** f. vestis, feminalia, rus. остéгнъ m. остéгны pl. braccae inferiores, stslov. **остегнь** f. i **остегньница** f. feminalia, **остегъ** m. vestis, **остежа** f. chlamys, **остежь** f. id. — **напереснив** mitra, Pal. 1494. rus. стёжка limbus in manicā indusii; *o* jest předpona; kořen стег steg tegere, od něhož také pocházejí **мастегна** *περικνημίς* ocrea, **мастегны**, gen. **-нъве** f. id. **-гнъвами** Dan. 3. 21. - Parem. Kořen

стег buď považován za srodný se skr. sthag: sthágâmi (1. sg. praes. act.) tegere, lit. steg-iù, stég-ti tegere stógas tectum, stprus. steege „schewer“, Voc. t. j. kolna Schauer, Remise, není-li schewer = nněm. Scheuer stodola; možno také, že by se mělo stage čísti, čemuž by lit. stógas nasvědčovalo; řec. *στέγ-ω* tego, adservo, *στέγ-η* tectum střecha, krov; také paluba korábu, stan, světnice, dům, *στεγ-νός* staženo ze *στεγα-νός* tectus, adservatus, *τὸ στεγ-νόν* tectum, locus tectus, *στέγ-ος* dům; hrob a jiná; lat. tego kryji, teg-men, teg-umen okrov, příkrov, tŏg-a oděv, zvláště oděv občanův římských v čas míru — a jiná; skand. thekja 1. vb. tegere, 2. subst. tectum, thak tectum, švéd. täcka, dán. dække, ags. theccan, stfris. thekka, stněm. dakjan tegere, střněm. nněm. decken id. atd. — staroir. teg, tech domus od kořene teg tegere. V lat. german. a celt. slovech odpadlo na počátku *s*.

Óstika charv. acetum (Nem. 33), také Vuk. ostika id. Drobnić však uvádí octika ve značení zkaženého skyslého vína „vino quasi divenuto aceto“, tak že by se mysliti mohlo, že to slovo jest odvozeno od ocat, g. -cta (stslov. оцьтъ, čes. ocet — z lat. acetum). Možno však, že octika jest útvorem prostonárodní etymologie, že ostika jest původnější i že to slovo pochází ze vlask. óstica fem. adj. óstico nepříjemné, odporné chuti „von widrigem Geschmack“, což se o zkaženém víně ovšem říci může.

Остолóпъ, m. остолóпина, f. rus. stipes, caudex, homo stupidus; *o* jest předpona; kmen столп by se ve stslov. jevil ve tvárnosti °стлап ze *stalp, kořen asi стлъп, v němž samohláska prvotně stála před *л*, *l*; společného původu zdá se býti stslov. стлъпъ columna, turris, slov. stolp turris, rus. столпъ pila, columna, palus, hluž. stołp, čes. sloup columna atd. lit. stùlpas. a) columna, pila, statua, b) radius ein Strahl, wie er, z. B. die Wolken durchbrechend, sichtbar wird; [c) ruga, sinus vestimenti, stulpůti plicare, v tomto značení by stùlpas mohlo býti jiného původu]; dle Bezz. také stulpa, f. i. q. stùlpas a); stulpa také acus textoria; lot. stulpinjš Pfosten zur Feldeintheilung; etymologie těch slov jest temná; slova lit. i lot. nepotřebují býti z rus. vzata. Skand. stôlpi, m. švéd. stolpe pila, palus, postis, fulcrum, dán. stolpe postis, fulc-

rum pocházejí, jak se zdá, z rus., neboť v ostatních german. řečech se nic podobného nenachází.

O-строушти, о-строушѫ vb. stslov. a) destruere, z dohadu, **остроуши гнѣвъ.** Zlatostr. **не остроуй въздвигнѫщоу ти врагоу,** Pat.-Mih. 41. **о-строушение** n. eversio, **о-строушати, -оушаѭ, -оушаѥши** i **-оушѫ, -оушиши** a) evertere, destruere, — **славоу** Op. 2. 2. 423. 432. **-шиете ѥтерымь вѣрѫ** 2. Tim. 2. 18. - Šiš. 200. **слово слова разорило, и остроушаше свѣты ихъ.** Hom.-Mih. 57. b) vitare **свары законьныѩ -шай** Tit. 3. 9. - Šiš. 252. — **o** part. priv. — také **отъ-строушати, -шаѭ** devitare, kořen **строу** struere, srodný s lat. stru: stru-o, -ĕre hromaditi, ve vrstvy ukládati, skládati, strojiti, sestrojovati, stavěti, budovati. Od téhož kořene pocházejí také stslov. **при-строушти, -оушѫ** consociare i **строуйница** (na místě stru-inica) *ἁρμονία* Greg.-Naz. 279 *α* (Bud. p. 71. a). Got. straujan sternere, extendere stláti, prostírati nezdá se býti příbuzným.

O-stýchati se vb. dur. čes. vereri sich scheuen, na místè o-stydchati se; důkazem jest stejnoznačné o-stydati se; o-styděti sie — Kat. 555. id. Kmen styd; podobným spůsobem stojí rus. **не-ряха** m. f. homo immundus, femina immunda na místě ***не-рядха**, vlastně osoba neřádná; **пряха** rus. přadlena, předlice na místě ***прядха**.

O-suhlý adj. slk. aerumnosus, laboriosus „osuhlý života spůsob“ Šaf. — v. **Соуг**, kořen.

Осъльникъ stslov. stimulator, **осонникъ** - Op. I. 98. jak se zdá, od zaniklého subst. °**осъна** nebo °**осъно** stimulus, kořen oc, os; srov. slov. oso, n. stimulus, Habd. oson stimulus „Stupfeisen“ (Janež.), osno stimulus (Meg.), strus. **осиъ** acumen; kořenem příbuzná jsou: lot. as's adj. acer, acutus, acuminatus, as-aka, lit. asz-akà spina piscis; uváženo buď také řec. *ἄκαινα* stimulus, *ἀκ-μή* osť, hrot, ostří, *ἀκ-ωκή* id. lat. acus. f. jehla. aculeus osten a j. Prvotný tvar kořenův slov tu srovnávaných byl ak.

Осътъ stslov. 1. genus spinae, **тръние и** — Nomoc. bulg. 2. carduus, **корень отъ оста** Misc.-Šaf. 159. **осотъ** Alex. jest forma rus., **осътие** n. collect. cardui, slov. oset i osat, charv. osat carduus, gen. osta, rus. **осётъ** id, pol. čes. oset, gen. ostu, čes. také osetu, carduus, — 2. čes. oset, osieť spina, Mamm. — květ z vosetu flos tribuli, Aqu. 3. oset serratula arvensis, coll. ostí cardui,

hluž. wóst dim. wosćik, dluž. wóset carduus; stslov. осътовъ adj. cardui, осотовъ цвѣтъ lanugo, Sap. 5. 15. - vulg. pol. ostowy i osetowy cardui, čes. ostový id. „věcmi marnými jako ostový květ nestálými“ Br. na 2. Tim. 33. — „ostowi kw'et lanugo“ Mamm. — slov. osat adj. acer, „osat pogled“; osatica carduelis stehlík, pol. osetek papilio cardui, kořen os z prvotného ak acutum esse; příbuzná jsou: lit. us-nìs a) carduus, c) crataegus oxyacantha hloh obecný, *u* místo původního *a*, na místě *s* kořenné slabiky očekával bys *sz* = *š*; řec. ἄκ-ανος 1. cardui genus; 2. der dornige Fruchtknopf an gewissen Gewächsen.

Осъ f. stslov. arista, slov. os, f. id. et acies, acumen, cuspis, fuscina (piscatorum), stslov. ос-иннє n. arista. slov. charv. čes. os-ina arista, Granne, slov. charv. srb. os-je, n. collect. aristae. Kořen os (prvotně ak). Srodná jsou lit. ak-ūtas, dlit. i starší tvar ak-ótas arista, lot. ak-ots, stprus. ackons (= ak-ons) id. Voc. got. ah-s spica, skand. ax id. stněm. ah-ar, ah-ir, střněm. äher, nněm. Aehre spica, ags. äh-er id. koř. ah, *h* na místě prvotného *k*; řec. ἀκή acumen, cuspis, mucro, acies ensis osť, ostří, ač není-li to slovo pouhým výmyslem grammatikův; stlat. ag-na na místě *ac-na = spica klas.

O-šabiti, -bim slov. superbum reddere, o-šaben, -bn-a, -o adj. superbus, o-šabnež, m. homo arrogans, o-šabnost superbia; *o* jest předpona. Slova uvedená jsou, jak pravděpodobno, společného původu se stslov. хабити corrumpere, rus. по-хабный protervus, procax, petulans, impudens atd. v. Хабити, List. fil. VII. p. 216.

O-шибъ stslov. cauda, v. Хоботъ, List. fil. VII. p. 222.

Ošap charv. ošap i ošaf srb. poma tosta sušené ovoce, jako: švestky, jablka, hrušky; původu orientálského: pers. chošab, potus amoenus, vlastně, jak se podobá, nápoj ze sušeného ovoce.

Ošatina čes. receptaculum piscium čtverohranná podélná mělká nádoba (z proutí upletená) na ryby; ošatka mactra, slaměnka, okřín, Backschüssel; cupa, lacus, ošatka jablek; ošitka = slaměnka, okřín, Strohschüssel, Backschüssel; nádoba ze sítí, proutí, fiscella. Slova tato nemají se slovesem o-šiti circumsuere, s nímž je Jung.-slovn. spojuje, nic společného, jsouce

utvořena na základě něm. Asch m. sinum, sřněm. asch scutra, pelvis, nádoba na spůsob mísy, stněm. ask.

Oszczep pol. spiculum železo oštěpu; hasta, jaculum, čes. oštěp, oštíp hasta, jaculum, cuspis, venabulum, stčes. oščep; *o* jest předpona, ščep ze skep kmen; skep zachováno v rus. и-скепище hastile. Stejnokořenná jsou: lot. škjēp-s jaculum, hasta; skand. skap-t manubrium, stněm. scaf-t, sřněm. schaf-t hastile, hasta, jaculum, telum, ags. sceaf-t (scäf-t) m. contus, hastile, hasta, jaculum, telum; lat. scap-us držadlo, rukověť, stvol; řec. *σκᾶπ ος* (dor.) baculus, scipio, ramus.

Ošice, f. pl. srb. laqueus, praesertim e setā equinā osidlo (žíněné); kmen oš, suff. -ica; srov. lit. asz-utai, m. pl. seta equina, lot. aš-kjis die Haare des Pferdeschweifs.

Oštir bulh. genus, progenies; slovo cizí, možná, že jest ve spojitosti se vlask. ostiére, ostiéro hospitium, deversorium domicilium; přechod významův: „dům, obydlí, příbytek“ ve značení „rodu“ není nemožný, jak známo, značí lat. domus, něm. Haus nejen dům, než i rod, rodinu.

Otaji-m 3. sg. praes. polab. odit me, otajmė odimus, z dněm.: holld. hat-en odisse, haat nenávisť odium.

O-táleti s něčím, vb. dur. čes. (Morav.) differre, procrastinare — není jednostejné s oddálati, oddalovati, jak v Jungm.-slovn. udáno — *o* jest předpona, tál kmen, kterýž by mohl býti ve spojitosti s lit. tolus adj. remotus, toli, tolei adv. procul, at-tolinti removere, kmen tol; stprus. tâlis, tâls adv. ferner, weiter, fernerhin; lot. tālji, tālju procul, tālene, f. tāljums, m. remotio, distantia, tālināt removere; kmen tāl; sem se také náležeti zdá: lot. tōla, tōlis cunctator. Uváženo buď také řec. *τῆλε* procul, longe. — Stejného původu zdají se také býti: slov. ob-o-taviti se cunctari, ob-o-tava cunctatio, na místě ob-o-taliti, ob-o-tala.

Otava i otova slov. foenum chordum, charv. srb. otava, rus. отáва, pol. otawa (Mrong. II.), čes. otava, hluž. wotawa id. o- (wo-) jest předpona, kmen tav jest ve spojitosti se skr. tu (2. par. tâumi, távîmi 1. sg. praes. act.) crescere — také kymr. tyv-u crescere — otava tedy vlastně značí: gramen recrescens tráva po kosení nově rostoucí. Společného původu se skr. kořenem tu crescere jest také ты-ти, -ѭ stslov. pinquescere, čes. tý-ti id. atd. — původně bez pochyby také

crescere růsti, přibývati; co kořen stslov. možno stanoviti тъ, tŭ, od něhož také pocházejí charv. srb. toviti causat. pabulum amplum praebere, saginare, tovan, -vn-a, -o adj. crassus, carnosus a čes. o-taviti, zo-taviti caus. roborare, corroborare, recreare, — se recreari, refici — „O stromu zajisté jest naděje, že se zase otaví, a výstřelek jeho růsti nepřestane.“ Br. Job. 14. 7. — zotaviti se značí také: novou travou obrůsti.

От-лынять, от-лынивать vb. dur. rus. manquer à, s'absenter, nebyti někde, nebyti přítomen, nedostaviti se, vzdalovati se, straniti se; от jest předpona, лын kmen; srov. skand. laun secessus, occultum, secretum, â laun tajně, leyna vb. abscondere, occultare, celare, leynask se abscondere, leyni, n. secessus, occultum, latibulum; přechod pojmův: a) nedostaviti se, vzdalovati se, straniti se a b) skrývati se, zatajovati se není nemožný.

О-тóпить (Mar.) vb. pf. rus. eine Rah senkrecht einrichten apiquer une vergue; z angl. to top vb. id., kteréž jest stejnokořenné s angl. subst. top apex, cacumen, vertex, ags. top, m. vertex, fastigium, holld. top, m. scand. topp-r apex, cacumen.

Oto-pletwa pol. „pteraclis, ein Fisch, zur Gattung der Stutzköpfe und zur Familie der Barsche gehörig“. (Mrong.). Srov. 1. část toho složeného slova s lit. atis f. Steinbutte pleuronectes maximus, lot. āte f. id.

От-оу-мыти, -мыѭ vb. stslov. repulsare „ратьникомъ отъоумыѭшта льва“ - Sup. 214. 22. - kořen мы; sloveso uvedené mohlo by kořenem býti ve spojitosti s lit. mauju, mowiau (1. sg. praet.) mauti stringere, nu-mauti, destringere, kořen mu; prostředníkem mezi významy: repulsare a stringere, destringere by mohl býti význam „amovere“. V 2. části složeného charv. srb. subst. kolo-mija (°коломыꙗ) orbita kolej zachoval kořen мы značení: stringere, terere.

Отъ-ѵьтити, -ѵьштѫ, -ѵьтиши stslov. *ἀποτάσσειν* secernere, Ant. kořen ѵьт; slovo temné; srov. lit. kita-s alius, per-kintu (1. sg. praes.), -kitau (1. sg. praet.), -kis-ti (z kit-ti inf.) mutari, keitu i keiczu (na místě keitju), keis-ti mutare, permutare, prvotně, jak se zdá, alienare, pojmy: „odděliti secernere“ a „zciziti alienare“ dají se zprostředkovati.

Отъ-вꙑкати сѧ, -каѭ сѧ vb. dur. stslov. retrahere se. Kmen вꙑк, jiného původu, než вꙑкнѫти discere, отъ-вꙑкнѫти dediscere; srv. lot. vāk-tê-s sich wohin begeben, sich zurückziehen, Zuflucht suchen, vāk-t, vāk-u, -cu wegschaffen; kmen vāk, jak se zdá, pozdějším prodloužením samohlásky na místě vak; ꙑ kmene stslov. by tu stálo na místě prvotného *a* podobným spůsobem, jako ve stslov. вꙑканиѥ clamor (čes. po-vyk id. kmen vyk, stslov. вꙑк), kteréž jest společného původu se stprus. en-wackêmai vocamus, invocamus, wackis clamor, Voc. — kořen wak, vedle něho vyskýtá se také kmen wûk (pozdějšího původu): wûk-awie er fordert, per-wûk-auns (part.), — ast er hat berufen, skr. vač-âmi loquor, kořen prvotně vak, vâkja-m sermo, zend. fra-vâka promulgatio, lat. voc-o atd.

Ovarisati, -išem vb. srb. — što = uputiti se u čemu condiscere, vlastně najíti cestu; *o* jest předpona, to slovo jest cizího původu, podobá se, že pochází z turc. var-mak ire, advenire, adipisci.

O-véra slov. impedimentum, o-verati impedire, arcere, o-verek repugnatio — jsem v Ciz. Slov. str. 266 považoval za cizí, od něm. wehren odvozené; vyskýtají se však ve slov. také o-po-véra impedimentum, o-po-verati impedire, inhibere, cohibere, o-po-vreti id., přesmykem hlásek z -verti, z čehož vysvítá, że slova uvedená odvozena jsou od kořene ver (stslov. вьр: за-врѣти, z -verti, за-вьрѫ claudere, -вьри na místě -вьри imperat. Bon.) srodného s lit. wer-iù, wér-iau (1. sg. praet.) wér-ti s předlož. su- operire, claudere, kořen wer, prvotně war; skr. var (10. par. âtm. vârájâmi, vârájê) arcere, impedire, s nímž také stněm. war-jan, werjan, střněm. wer-en, wer-n, nněm. wehr-en defendere, impedire, cohibere, prohibere, got. var-jan defendere, impedire srodná jsou.

Овер-лопъ rus. (lod.) vrchní paluba Oberverdeck; z holld. over-loop Schiffssteige; něm. Ober-lauf to, co rus.

Овинъ, dim. овинецъ sušírna obilná, furnus, aedificium serviens torrendo frumento, strus. овинъ granaria — slovo, jak se zdá, cizí; srov. holld. oven fornax, stněm. ofan, ovan, ovin furnus, střněm. oven, nněm. Ofen, skand. ofn, dán. ovn pec.

Ovlaisati, -išem vb. pf. srb. irruere, aggredi, na koga; patrně cizí, asi z turc. avla-mak venari.

Окоштию n. stslov. 1. fructus **окоштна и меда** Alex.-Mih. 104. **-штия** pl. Men.-Mih. Sabb. 30. **начетькь окоштия** primitiae; 2. coll. arbores (pomiferae), **окоще** n. Labb.-Typ. **окошта** pl. plantae, **окошта многа**, Hom.-Mih. 113. „**плоди кьсакаго окоштия**,“ Trêb. 116. — **окошть** m. 1. fructus, **-штемь** pl. dat. — 2. arbor (pomifera?); **окоштьна** ficus, **-коу кькоушаше** Men.-Vuk. **окошка** Misc. 53. prvotně, jak se podobá, arbor pomifera; také **коштию**, n. fructus, **коштна** Per. 34.; bulh. ovošte, ovošći, Milad. ovoški, Milad. Pokl. 1. 62. oška f. 1. poma, 2. arbor pomifera na místě *voška, *voštka, slov. voče, n. fructus, poma, charv. srb. voće, n. id. voćka arbor pomifera (°**коштька**), rus. овóщъ m. poma, óвощи m. pl. 1. fructus, poma, 2. legumina, pol. owoc, gen. -cu, m. fructus „owoc żiwota twego, fructus ventris tui“ Prec. Pol. Arch. IV. 191. owoc drzewny fructus arboris, owoce pl. poma, owoce polne fruges, čes. ovoce, n. fructus, „Mech ovotce *žádného*, ani semena nenese“ Byl. 16. obyčejně jako collect. poma, fructus arborum; fig. fructus, utilitas. Slova uvedená bývají považována za cizí a odvozována z german.: stněm. opaȝ, obaȝ, sřněm. obeȝ, nněm. Obst poma, ags. ofät, nizoněm. střed. ovet, holld. ooft id. Příčinou toho mínění jest asi podobné znění pol. owoc, čes. ovoce a stněm. obaȝ. A však veliká rozšířenost těch slov i ta okolnost, že jsou tak srostlá s obecným životem, svědčí o tom, že je pro onu náhodnou podobnost zvukovou nelze pokládati za cizí; s uvedenými slovy german. mají sotva co společného; počát. *o* možno považovati za předponu a vot za kmen, i není nemožné, že slova řečená jsou stejnokořenná se skř. vaṭa-s, m. ficus indica.

Овpáгъ rus. via cava, fauces montium, slovo temné, které od kořene **кръг** jacěre sotva pochází; zda není cizí i zda v něm nevězí turc. owa vallis, fauces montium i rah via?

О-злю stslov. pone, praep. c. gen. jungenda, **да посадатъ са озлѣ колесъ**-Vost. e cod. russ. saec. XVI. — tedy vlastně strus. také **въ-злѣ** strus. pone, praep. c. acc. jungenda, — **берегъ** Bor. 61. (Lex. II.) nrus. **вó-злѣ** juxta, apud, praep. c. gen. jung. — mezi з a л vypadla, jak se domnívati lze, samohláska ъ neb ь, z *a* seslabená, kmen **зъл** nebo **зьл**, jenž by mohl býti ve spojitosti s lit. gal, gel v pa-galeí i -geleí, pa-gȁl i -gel (Bezz.) secundum dle, juxta, in

longitudinem podél, dle Ness. také za, pone; *l*, jak se podobá, ze staršího *r*: stprus. pa-gâr, praep. c. acc. jungenda, extra, praeter, juxta, lot. garj praep. c. acc. juxta, in longitudinem, apud, garj-am praeter, garināt longiorem reddere, prolongare.

Озницы mrus. fumarium sopouch, dymník ve slaměné střeše — jest, jak pravděpodobno, cizího původu, srov. švéd. os, dán. oos, oes pára vapor, švéd. os-a, dán. os-e vaporem emittere, vaporare.

Ожереда mrus. stoh hrachoviny neb boboviny, Schober von Erbsen- od. Bohnenstroh, odtud. pol. ozieroda id. stslov. tvar by byl °ожрѣда z o-žerda, *o* jest předsuvka; slovo mrus. jest ve spojitosti s lot. zārds m. zārde f. Gestell, auf dem Erbsen oder Leinsamen zum Trocknen aufgestellt werden, zārdēt auf Erbsen- oder Leinsaatstaken aufstecken; lit. žárdas ein Gerüste von Holz, bes. aber das Stangen- od. Pfahlgerüste, auf welches Erbsen und Wicken zum Trocknen aufgehängt werden. Uváženo buď také skand. gerdh f. apparatus Herrichtung.

Ožiedlie neb -dlé, n. coll. nates, „od oziedle a natibus", Mamm. (Arch. V. p. 105.) jest, jak se podobá, stejnokořenné se stslov. жидъкъ adj. sucosus, slov. židek flexilis, mollis, rus. жидкій tenuis, rarus, dilutus, gracilis, flexilis, liquidus, čes. židký tenuis, mollis, flexilis, dilutus, liquidus; kořen žid, od něhož pochází také čes. židoviny, pl. tempora.

Paca hluž., dim. paeka, tlapa Pfote, Tatze; srov. lot. peka id. jehož *e* může býti z *a* seslabeno.

Paé adj. srb., paći forma defin. purus, mundus, na místě pač; z turc. pak purus, castus.

Pačariz srb. damnum; z turc. pačariz difficultas nesnáze.

Padovanka slov. ein langer Rock, jak se podobá, od vlask. adj. padovàno patavinus; Pàdova, jméno vlask. města Padua, lat. Patavium.

Pagar charv. morská ryba, Pagrus mediterraneus; ze vlask. pàgaro, vedle obyčejného pagro, Meerbrassen; základem jest řec. *πάγρος* i *φάγρος*, také *φάγωρος*, *φαγώριος* piscis quidam.

Paglovec slov. panoš puer nobilis aulicus (Janež. II.) může býti utvořeno na základě střlat. pagius, vlask. paggio, špan. page, fr. page stejného značení, tak že by na místě *pagiovec stálo.

Pahelj, m. gen. -hlja slov. floccus, charv. pahalj, gen. -hlja id. (°пахълъ), kořen pah, пах, jak se podobá, z pas; srodné kořeny nacházejí se, jak se domnívati lze, v lit. pasz-aú, -ýti zupfend lockern, z. B. Flachs, Wolle, nu-paszyti abfasern, pasz-ukos f. pl. tenší, pěknější koudel „feineres Werg,“ kořen paš; lot. pās-ēt, -eju ausfasern; stněm. fasa, faso fibra, villus, středněm. vase fibra, caulis, fimbria, nněm. Faser fibra, ags. fäs, n. fasu pl. fimbria; maď. pehelj floccus, pluma — ze slovan.

Pa-hýl, -hejl, m. čes. (°па-гылъ) a) truncus arboris caesae in humo residuus, b) ramus obtusus, c) aculeus spinae, d) unguis Kralle, pa praef., hýl kmen; možná, že to slovo jest kořenem ve spojitosti s čes. houliti corrumpere depravare, vy-houliti, za-houliti nůž acuendo corrumpere cultrum, kmen hul, ze staršího gul. Srovn. skr. gûr (4. âtm.), též ghur (1. sg. praes. med. ghûrjê) laedere, occidere v. Guliti — List. fil. VII. 203.

Пах (pach, pah), kořen, halare, edere odorem, ólere; odorari, ze staršího pas: rus. пáхнуть, -ну vb. dur. 1. olere, -чѣмъ, за-пáхнуть, -ну vb. pf. olere coepi; 2. пахнýть (obs.) flare, slov. za-pahnuti afflare, Habd. srb. za-pàhnuti, zàpahati, za-pahívati, -hujem afflare, advaporare, zàpaha afflatus, pášiti subolere, foetere, faul riechen, pašenje, n. subst. vb. foetor, pol. pachnąć, -nę vb. dur. odorem edere, olere: dobrze pachnąć, mocno pachnąć, pachnąć czym olere rem, woskiem pachnąć ceram olere, Włochem pachnąć, fig. hráti sobě na Vlacha, počínati sobě jako Vlach, pachać odorari, sentire, sagire, čes. páchnouti, -nu a) vb. dur. halare, odorem edere, olere; male olere, foetere, páchnouti něčím, za-páchati něčím olere, redolere rem aliquam, víno sudem páchne; kozlem páchne hircum redolet, slk. páchnúť odorari, olfacere, pašmať, -ám halare, odorem edere, čes. b) páchnouti adparere, advenire, „ani tam páchnouti nesmí.“ R. „do mého domu ani nepáchni!“ D. hluž. pachać fumare, fumigare, sugere fumum nicotianae; dluž. pachaś; stslov. пахъ odor, slov. charv. pah odor, exhalatio, rus. зáпахъ odor, — пріятный příjemná vůně, oppos. — непріятный; pol. pach odoratus, olfactus, = powonienie psa, za-pach odor gratus, čes. zá-pach odor; rus. пахýчій olens, пахýчесть

odor, пахýчка Mastixkraut clinopodium. Srov. — ohledem na to, že pol. pachać značí: odorari, sentire, sagire, spüren, wittern — stněm. fas-ôn quaerere, vestigare. — Možná, že také stslov. пахати, пашѫ agitare, ventilare sem náleží.

Pacha pol. 1. cavum axillare podpaždí, 2. hypochondria slabiny, 3. postranné stavení, polovice přístodůlku nebo plivně, křídlo palácu „ein Seitengebäude, die Bansenhälfte, der Flügel eines Palastes," 4. sinus maris, rus. пахъ i. q. pol. 2. — Slova tato zdají se býti srodnými: a) se stprus. possi dimidium, asi na místě posse f. ve složeném possi-ssawaite středa dies Mercurii, Voc. ssawaite týden; lit. pùsė, starší tvar pùsia dimidium, latus bok, strana, lot. puse dimidium, latus, regio, *o* i *u* kořenné slabiky slov stprus. lit. lot., jak se podobá, ze staršího *a*; b) se skr. pakšá- m. latus, 2. n. ala; 3. dimidia pars mensis; *k* před *š* skr. slova vypadlo jak ve slovech stprus. lit. lot., tak i ve slovan., *š* pak proměnilo se ve prvních v *s*, v posledních v *х*, *ch*.

Пахати, пашѫ vb. dur. stslov. vlastně strus. arare пашють нивы Per. 12. 12. rus. пахáть, пашý arare, pol. pachać, -am 1. arare, 2. fodere; 3. patrare, perpatrare, committere (maleficium), čes. páchati, s-páchati, -ám i. q. pol. 3. — staré značení bylo vůbec: facere, perficere, peragere, „on mnoho udatných skutkov pachal, multa miracula bellicosa peregit." Troj. pášu, stč. 1. sg. praes. „že i to pášeš" (facis) - W. Isocr. 34. „Hektor velikú nehodu nad nami páše." Martim. b. 4. — rus. пáхарь arator, agricola, пáхатный ad arationem pertinens, пáхотный agriculturae, agricolaris, пахотное врѣмя strus. (Lex. II.) tempus arandi, agrum colendi; rus. пáшня, ager, dim. пáшенка; пáшенный aratus, mrus. пашня ager, fruges. Prvotné značení sloves uvedených bylo asi „kopati fodere"; kořen пах, jak se podobá, z pas, srov. lat. kořen pas v pas-tinum dvojzubý, dvouostný nástroj, viničná motyka, 2. okopaná země, pastino, -are okopávati.

Paiž, m. paiža f. pol. scuti genus:

„Kto Bożej osłonion paiżą opieki,
Tego nie zagrzebają świata obaliny."

Woron. II. p. 131.

— cizí; maď. paizs štít; ta slova jsou, jak se podobá, stažena ze vlask. pavèse nebo stfr. pavais veliký štít.

Pája srb. virga, linea; cizí; čistě srb. p r u g a = čes. p r u h a, p r u h; pochybno, zdali má co společného se vlask. p a j u ó l a pásmo Strähne, Gebind, jehož základem by mohlo býti zaniklé *p a j a.

Паяцъ rus. = арлекинъ sannio, původu román.: fr. p a i l l a s s e = histrion, saltimbanque, kortyzoun, vlask. p a g l i a c c i o, špan. p a y á s o id.

Пак, pak, kořen perpendere, cogitare, censere, sperare: stslov. рас-пачати сѧ, -чаѭ сѧ dubitare, рас-пачениѥ n. subst. vb. dubium od slovesa °рас-пачити, čes. p a č l i v ý sollicitus, Mamm. r o z - p a k consideratio, cogitatio, bez rozpaku ohne Bedenken, na rozpaku, na rozpacích býti reputare secum, dubitare, bráti sobě co na rozpak id. r o z - p á č i t i, -p a k o v a t i koho v čem, komu co inconstantem reddere, labefacere aliquem, rozpáčiti někoho v jeho úmyslu a mínění - Wq. 283. „rozpačili srdce dissolverunt cor." Jos. 14. „křesťany, jim zlý příklad dav, (v) věře rozpáčil" Leg. 7. C. „Tím lid v dobrém rozpakují" Com.-prot. 261. r o z p á č i t i s e, r o z p a k o v a t i s e (něčím, v něčem) rozpakuji se v tom (Com.-lab.) dubius haereo, — nad někým, nad něčím a) desperare: „Tak se roznemohl, že se nad jeho životem rozpakovachu." 33. Leg. b) succensere, irasci, „nikdá se nad přítelem nerozpáčí." Mudr. r o z p á č i t i s e do něčeho dubitare, desperare „do jeho života lékaři se byli rozpáčili." Pass. 410. 1. — „nerozpáčí se jemu, non poenitebit eum" Ps. Mus. 109. 4. r o z p a č f. obs. a) deliberatio, dubitatio, haesitatio: „Vlachy bez rozpači tepiechu" Dal. c. 61. — b) diffidentia, — míti diffidere, „Že rozpač měli do mé moci a do mé dobroty" - Boč. exc. c) desperatio „Kdyby nebylo naděje, přišla by rozpač." Štít. r o z - p a č i t ý adj. a) dubitans, dubius, nutans, inconstans, haesitans, deliberans; scepticus, b) desperans, r o z p a č i t o s ť dubitatio, haesitatio; discordia, pol. r o z - p a c z, f. desperatio „z rozpaczy to uczynił"; r o z p a c z a ć, -c z a m desperare, r o z - p a c z l i w y, -p a c z n y desperans, 2. rozpaczny desperatus, mrus. рос-пачь desperatio (z dohadu). Stejnokořennými mohou býti: skand. s p a k - r prudens, sapiens, peritus, s p e k - i prudentia, sapientia, intellectus, kořen s p a k; švéd. s p a k adj. tranquillus, quietus, mitis, cicur odchyluje se významem.

Пак, p a k, kořen, malignum esse, nocere, molestare, vexare: charv. srb. p á č i t i nocere, — kome što: pači mi vino; slov. charv.

páčiti impedire, turbare, slov. páčiti se impediri, non procedere, pačka slov. charv. impedimentum; stslov. пакость molestia, damnum, distractio, contumacia, tyrannis, — дѣꙗти Hom.-Mih. oppugnare, alapam infligere, — творити, Cloz. I. 488. increpare, vexare, — прияти, Greg.-lab. - na místě приꙗти - laedi, — приимати injuriā affici, bulh. pákost damnum, slov. charv. srb. pakost malitia, rus. пáкость malum, damnum; sordes, squalor, strus. пакоща malitia - Pravd.-rus. mrus. капôсть na místě пакôсть, pol. (obs.) pakość malum (z dohadu), čes. pakosť (obs.) a) pravitas „Nedajte toho bohové, by k také pakosti (ad tantum facinus) vaše ušlechtilosť byla přivedena.“ Troj. 16. — b) malum, damnum, laesio „kaká sie hřiešnici pakosť mně.. stala.“ St. Skl. I. 75. „polomiv je bez pakosti. Alex. Výb. I. 1116—13. dluž. pakosć malum, damnum (z dohadu), čes. pakosta, m. calo der Trossbube, stslov. пакостити, -штѫ impedire, nocere, -комоу, Krmč.-Mih. — etiam e. acc. -доушоу, Nom.-Mik. 155. srb. pakostiti nocere, rus. пáкостить, -ощу adferre detrimentum, corrumpere, inquinare, polluere, čes. pakostiti a) adferre detrimentum nocere, b) male agere; pakostiti se něčím occupari re, versari in re, facere, exercere, „Čím se tu pakostíš?“ — v tomto značení mohlo by býti jiného původu; hluž. pakosćić petulanter agere, pervestigare, furari, stslov. пакостникъ vexans, пьсъ — Pent.-Mih. пакостьливъ nocens, vexans, пакостовати, -стоуѭ vexare, affligere, пакостьнъ molestus, bulh. pakosen noxius, damnosus, slov. pakosten, -stn-a, -o malignus, malitiosus, charv. srb. pakostan, -stn-a, -o, id. srb. také pakosan — vyražením souhlásky *t* po *s*; rus. пáкостный noxius, malus; foedus, immundus, sordidus, čes. pakostný noxius, malus; foedus pakostná práce, hluž. pakostny male agens, male cupidus, furax; stslov. пакостникъ a) noxius; tyrannus, b) stimulus, bulh. pákosnik homo noxius, charv. pakostnik homo malitiosus, rus. пáкостникъ homo noxius, detrimentum adferens; opus corrumpens, malus artifex; homo immundus, sordidus, čes. pakostník a) calo Trossbube, b) botan. solanum dulcamara, hluž. pakostnik homo furax; stslov. пакостотворениѥ vexatio — a jiná. Srodným jest, jak se podobá, skr. spaś (1. par. âtm.) vexare, ze spak; ve slovech slovan. mohlo na počátku odpadnouti *s*.

Pakoleč, f. charv. srb. (ve Přímoří) olus vernum „svako proljetno zelje, što se jede"; jak se podobá, cizí; srov. vlask. p a p p a l è c c o Leckerei, ač význam se odchyluje; druhé *p* slova vlask. mohlo ve slově srb. k vůli dessimilaci býti v *k* proměněno.

Пак-ша rus. prov. manus, také пак-ля, пак-ма dial. id. (Mikl. Gramm. II. 341); kořen jest пак, p a k, jeho značení neznámé, možná, že d ě l a t i; srov. skr. s p a ś ze *s p a k (1. par. âtm.) jungere, nectere, serere, componere, in dial. vêd. f a c e r e, p e r f i c e r e; ve slovech rus. mohlo na počátku odpadnouti *s*. Není však nemožné, že uvedená slova rus. jsou kořenem ye spojitosti s got. f a h - a n capere, prehendere, stsas. f â h - a n, stněm. f â h - a n, f â h - e n, sřněm. v â h - e n id. stněm. f â h - o captator.

***Пакъ** adj. validus, potens, magnus, ve složených: P a k o - s l a w pol., P a k o - s l a v čes. (nom. prop.) qui a validitate nomen habet; od *пакъ pochází stslov. паче potius, magis, amplius, plus, — мѣры (Krk.) supra mensuram, снаеть — сльньца (Cyr. 2.) leskne se, svítí nad slunce, -же contra; maxime, Sup. — найпаче *ἐπὶ πλεῖον* víc a více, pořád více (Šiš. 200). паче jest vlastně komparat. adj. *пакъ (Lex. II.) slov. p a č e quin, imo, potius p a č ja, wohl: p a č r ě s j e t o wohl wahr ist dies, d a p a č e quin imo, Habd. charv. srb. p á č e = slov. — také p a č e k, charv. d a p a č e, imo, atque adeo, rus. пáче, пáчеже (ze stslov.) potius, praesertim, praecipue, 2. пáче contra, praeter, паче чаянія nad očekávání praeter exspectationem; P a č e - m i l srb. nom. prop. vlastně: milejší, gratior, carior; пачемѣрьнъ adj. stslov. qui supra mensuram est. Sem náleží také: P a č l a v i c e, jméno osady moravské, na místě staršího *P a č e s l a v i c i nom. pl. m. patronym. od osobního jména P a č e s l a v. Srov. lit. n u - s p a k - a i t i stärken (z dohadu, Bezz.), s p i e k a s (žem.) robur, validitas, také s p ė k a physische Kraft, ostl. Kal. l. l. 40. lot. s p ē k - s robur, vis, potestas; kořenná slabika zněla, jak se podobá, prvotně s p a k; v uvedených tu slovan. slovech mohlo na počátku odpadnouti *s*.

Pala pol. p a l k a (dim.) příkrov kalichu operculum calicis; cizí, fr. p a l e id. z lat. p a l l a 1. plášť, dlouhý svrchní oděv ženský, 2. opona, závěsa, záslona.

Pala charv. srb. gladius militaris druh meče, palaš (Kříž.); cizího původu: nřec. *πάλα* ensis brevis, gladius venatorius, turc. p a l a krátký meč, krátký kord.

Pala čes. nástroj ke házení míče; ze vlask. palla globus, pila, pilae lusus; také střec. πάλλα míč pila. v. Palant.

Palach slk. morav. arundo, kmen pal, -ach suff. — kořenem příbuzné mohlo by býti lit. spyla arundo, e conject. „spylomis apkloti“ „mit Rohr decken“. J. (Geitl. 110, b); *y* = í slova lit. může býti z *ā* stenčeno.

Palant pol. 1. palestra ke házení míče, 2. hra v míč pilae lusus, jest, jak se podobá, odvozeno od vlask. palla globus, pila, pilae lusus, pallàre hráti v míč.

Palarusz pol. mrtvice — vedle správnějšího paraliž — přesmykem hlásek ze fr. paralysie zmrtvění oudův, nebo upřímo ze řec. παράλυσις rozstroj, rozvod; zmrtvění oudův na jedné straně těla.

Palestra čes. nástroj ke házení míče — nepochází z lat. palaestra, řec. παλαίστρα cvičírna, škola, než uvedeno jest ze sřlat. balestra = balista, machina jaculatoria; řec. střed. βαλίστρα id. nřec. μπαλέστρα arcubalista, vlask. baléstra id. od řec. βάλλω házím.

Пáлевый adj. rus. paliowy, paljowy pol. coloris straminei — odvozeno od fr. paille sláma.

Palja srb. (Dalm.) = zubla assula, ramentum, jak pravděpodobno, cizí; asi ze vlask. paglia stramentum sláma — změněním významu; značení slámy, slamky, stébla mohlo snadně přejíti ve značení: drásty, třísky, odlomku, odkolku.

Paljarica charv. prov. culcitra stramentitia (Nem. 61.) — ze vlask. paglierìccio id. slamník od pàglia sláma.

Paljka srb. pelvis ligneae genus; zdá se býti cizího původu, srov. vlask. baglia cupa káď (na lodích); uvážena buďte také: dněm. balje, holld. balie labrum Waschkufe, švéd. balja labrum, lacus, káď, čber.

Palmatka szkolna pol. (obs.) ferula; původu román. vlask. palmàta udeření dlaní, špan. palmáda id. palméta 1. ferula, 2. udeření na dlaň; slova ta jsou odvozena od lat. palma dlaň.

Paludìka charv. prov. arundinis genus (Nem. 59); odvozeno ode vlask. palude louže, bařina — lat. palus, g. -udis id.

Pamfil, m. gen. -la pol. 1. ein gewisses Kartenspiel, 2. der Kreuzbube in diesem Spiel; ze fr. pamphile 1. „jeu de cartes“, 2. „nom du valet de trèfle au jeu de pamphile, où

il est le principal atout", 3. člověk malé ceny „homme de peu de valeur" (Littr.), špan. panfilo člověk opozdilý, opěšalý, lenivý. Slova román. odvozují se ze řec. vlastního jména *Πάμφιλος* t. přítel všech; ze druhé části složeného slova pamphile pochází také slk. filek = pol. pamfil 2.

Pampeliška, pampeluška čes. leontodon taraxacum; zdá se býti cizím, srov. něm. prov. pampel-blume id.

Panča srb. pandža charv. — také pandja psáno — unguis dráp, pařát; z turc. penče unguis.

Pauer bulh. corbis koš, ploský koš; z nřec. *πανάριον, πανέριον* Korb, Tischkorb; řec. z lat. panarium koš, nádobu na chléb.

Panjòka charv. prov. panis (Nem. 40), vlastně pecen chleba, ze vlask. pagnótta id.

Pantarka pol. perlovka numida meleagris; jest, jak se zdá, přetvořeno ze fr. pintade id. — také angl. pintade, špan. pintáda id. — ta slova jsou ve spojitosti se špan. pintádo adj. pestrý, mnohobarevný, kropinatý.

Pantówka pol. obs. brambor, zemče solanum tuberosum; slovo temné, jak pravděpodobno cizí; podobně zní sice lot. pentups id. — tím ale není původ slova pol. vysvětlen.

Pap, m. obyčejně papk (dim.) hluž. mamma; srov. lit. pápas, m. papilla mamillaris, mamma; srov. také lat. pap-illa (tvarem dim.) náprsní bradavice.

Pá-peni n. coll. morav. zuhlená požárem sláma prchavá verkohltes Stroh, bes. von abgebrannten Strohdächern; pá jest praef. se dlouhým *á* tak jako v pá-peří die Kiele von geschlissenen Federn; kořen pen, jak se zdá, srodný se stprus. panno „Feuer" Voc., panu-staclan „Feuerstahl" ib. — koncovka toho slova nejistá; got. funa, m. oheň i fon, n. indecl. id. skand. funi ignis, flamma; fun-, fon ze staršího fan- sřněm. van-ke scintilla vedle vun-ke, stněm. fun-cho, nněm. Fun-ke id. holld. von-ke id. sřněm. van-ken lucere; řec. *παν-ός* fax, lucerna.

Papie pol. lanugo, lanula (bot.) vlna na rostlinách; srov. řec. *πάππος* der wollige oder haarige Samen einiger Pflanzen, z. B. des Löwenzahns, 2. lanugo Flaum; lat. pappus id.

Papka, papina pol. puls kaše; z román.: špan. pápa id. vlask. pappa Semmelbrei; také nřec. *πάππα* kaše (pro děti).

Паплинъ rus. jistá tkanina hedbávná; ze fr. popeline, papeline, f. id. také něm. Popeline, f. angl. poplin.

Ná-поротъ, dim. пá-поротокъ rus. Ellbogenknochen am Flügel der Vögel, stslov. bylo by °напратъ °на-пратъкъ, на jest předpona, -пратъ bylo by se vyvinulo přesmyknutím hlásek z partŭ; to slovo jest ve spojitosti se stslov. пьрати, пеpѫ ferri, volare, пар-ити, парѭ volare.

Paprica charv. srb. slk. v. Půprica.

На-пръть m. stslov. 1. *πρόθυρα* vestibulum къ женьскомь -ти Nom.-Mik. 72. -перти церковнаго Prol.-Vost. — také f. на-перть Alex; 2. на-пръть m. -пьрть Krmč.-saec. XIII. -проть Vost. -перть Clim. 302. sg. loc. -тѣ Sup. 217. -пьрътѣ Krmč.-saec. XIII. при-пръть m. vestibulum, прѣ-прать id. bulh. paprùt, rus. па-перть f. vestibulum templi, ecclesiae; společného původu jest také, jak se podobá, перть rus. prov. „черная изба, баня cubiculum plebejum, balneum, (Mater. a. 1853. p. 67.) s kterým srov. lit. pirtis 1. balneum, cubiculum balneare, 2. aedificium frangendo lino, lot. pirt-s f. Badestube, Schwitzbad. — Kromě uvedených vyskýtají se ještě tvary: на-прата f. vestibulum, сьходимь вь -тоу- Typ.-Chil. пра-прата Typ.-Nicod. také на-пратъ m. на-прать f. при-прата vestibulum, вь -тѣ црьковной Sabb. 210. при-пратъ *νάρθηξ* krabice, schránka na masti a jiné věci, *πρόθυρον* vestibulum, вь -тѣ црьковнѣмь Sabb. 202. при-прать f. прѣ-прать, m. Nom.-lab. vestibulum, stsrb. при-прата id. nsrb. pa-pratnja, preprata = ženska crkva locus feminarum in ecclesia. Sem náleží, jak se podobá, také charv. s-prat, m. (°съ-пратъ) tabulatum, contignatio. Jak ve kmenu пpът tak i ve прат stála samohláska prvotně před *r*; srov. ags. firet laquear, culmen i lot. pārt-s, pōrt-s Vorofen.

Papuh charv. morská ryba, Labrus melops; ze vlask. pappagà, jména téže ryby.

Papuněk bulh. upupa, pap zdá se býti kořennou slabikou; srov. řec. *ποπίζειν* zvuk vydávati, jako dudek; co do řec. *ἀπαφός* = *ἔποψ* (dudek) Hesych. není jisto, zda volno, to slovo odděliti *ἀ-παφ-ός* tak, že by *ἀ* bylo praefixem copulat., *παφ* kořennou slabikou, s kterou by kořen pap slova bulh. ve spojitosti býti mohl, nebo zdali třeba odděliti *ἀπ-αφός* tak, že by *αφ* bylo kořenem; pak by řečené slovo bulh. nemělo s *ἀπαφός* nic společného.

Папýша rus. fasciculus foliorum herbae nicotianae (пáпушный

табакъ tabák v listech); lot. papuškjis, papuška (tabaka) id. Slovo rus. značí též tolik co fr. la babouche t. j. pantofl pochází tedy i s uvedenými lot. slovy z turc. papuč, papuš střevíc, pantofl, asi pro podobu takového svazku nebo svitku listův tabákových k pantoflu. Téhož původu jsou také čes papuč; charv. srb. papučà pantofl; pol. papuć f. na místě papucz der Überschuh.

Пара para fumus, vapor, парити pariti vaporare, v. Прѣть rus. calore, vapore lixari, halare, vaporem emittere.

Para, parić srb. passer; cizí, pravděpodobno ze sřlat. parra, jméno ptákův, častěji ve glossách se vyskýtající ku poznačení menších ptákův, nachází se mezi jinými ve spojitosti s ags. glossou colmase na místě „parus" sýkora (Beitr. II. 388).

Paralija bulh. mensa, poralija charv. srb. patina mísa hliněná; jak se podobá, z nřec. ἀπαλαρία discus, orbis talíř, odražením počátečného *α* i přesmyknutím plynných souhlásek.

Paranak gen. -nka charv. trochlea, kladkostroj, skřipec; jak se podobá, ze stfr. palangue, levier, páka, zdvihadlo nfr. palan zdvihací stroj ein Windezeug, starší psání spůsob palanc; palanquer subducere vela; špan. palanca páka, zdvihadlo vectis, it. palanco válec ku posouvání břemen, „rouleau à rouler les faix"; palanchino, paranchino Hisstau. Slova román. z lat. palanga, phalanga žerď, páka, sochor, kteréž souvisí se řec. φάλαγξ f. oblý kus dřeva, peň, válec atd.

Parasiti, -sim što vb. dur. srb. parasiti se koga, čega omittere, non curare stehen lassen; cizího původu, jak se podobá, ze řec. παρασεύω daneben treiben, pass. vorüber eilen.

Parato, n. slk. pertica, fustis; slovo etymologicky nejasné, možná, že pa jest předpona, rato kmen, jenž by mohl býti stejnokořenný se stslov. рат-ниште hasta, prvotně hastile, pertica, рат-овниште pertica, fustis, kt. v.

Pa-řát čes. unguis Kralle — tvar stslov. byl by asi °па-ратъ- pa jest předpona; to slovo jest, jak se podobá, stejnokořenné s lit. renczu (z rentju), ręsti (z rent-ti), dissecare, striare, rant-ýti, -au incīdere, striare, lot. rant-īt secare, per transversum secare, dissecare, striare.

Parcáli pl. bulh. flocci nivis; z turc. parča frustum, kar parčasi i. q. bulg. (kar sníh).

Parić charv. srb. (Dalm.) passer vrabec v. Para.

Parićati, -ćam vb. dur. srb. parare „Malo sam im parićala dara“, ze vlask. apparechiare id. odražením 1. slabiky.

Parlatorija srb. uvádí Vuk. co 2. význam slova tabor, neudává ale, co to slovo značí; uváženo buď vlask. parlatório hovorna.

Parnjak srb. vrstevník, coaetaneus, „on je njegov parnjak, oni sú parnjaci“ — odvozeno od lat. par adj. et subst. někomu rovný, roveň nebo od vlask. pàri id.

Paróna charv. prov. patrona (Nem. 46) ze vlask. padrona id.

Parować -ruję pol. = odbić, odbijać cios, raz (v šermířství); repellere hostem; ze fr. parer un coup odbiti, odbíjeti tes, ráz, ránu; se parer de ou contre qc. brániti se, chrániti se proti někomu.

Паруха, парунья, паруньяха rus. dial. gallina incubans; slova tato jsou kořenem ve spojitosti s lit. per-iù, -ėti, lot. per-ēt -eju incubare ovis, lit. per-ėklė to, co rus. — *e* kořenné slabiky per seslabeno z *a*. Za srodné možno považovati také lat. par-io, ěre (koř. par) roditi, ploditi; také o ptácích: parere ova snésti vejce.

Pasanog charv. prov. (obs.) poslední masopust, ostatky, bacchanalia, vigilia quadragesimae „budući pasanoga vrime“ Stat. Pol. — ze sřněm. vaschanc; nněm. prov. Fasching, místy také Faschang id.

Pasatìci pl. charv. prov. laganorum genus (Nem. 61) na místě *pastici? ze vlask. pastìccio paštyka?

Paserić m. charv. srb. ryba morská „platessa passer“; ze vlask. passere id. obyčejné značení slova passere: vrabec.

Paskřivý adj. paskřivec subst. čes. a) mucosus b) foedus — na místě pa-zgřiv-ý, -zhřiv-ý, -ec — jak viděti z pazgra, -zhra m. et f. čes. Rotzkind. v. Возгря.

1. Пас, pas kořen, providere, curare, servare, salvare: stslov. о-пасти сѧ, -сѫ сѧ cavere, о-пасеннѥ summa cura, rus. о-пасти́, -су vb. pf. о-паса́ть, -а́ю vb. dur. servare, adservare, tueri, custodire, о-паса́ть-ся cavere, timere, о-пасе́нie cautio, providentia, metus, stslov. о-пасивъ adj. curiosus, о-пасиѥ curiositas, rus. о-па́сливый cautus, providus, о-па́сливость cautio, circumspectio, providentia, stslov. о-пасъ diligentia, съ вьсѣмь опасьмь Sup. 227. о-пасьнъ adj. circumspectus, accuratus,

о-пасьно, -ьнѣ adv. accurate, slov. o-p a s e n, -s n - a, -o cautus, providus, rus. **о-пáсный** a) id. b) anceps, periculosus, slov. charv. o - p a s n o s t difficultas, periculum, rus. **о-пáсность** id. **дать-ся въ опáсность** adire periculum, **быть въ опáсности** in periculo versari, stslov. **о-пасьньство, о-пасьство** diligentia, rus. **о-пáство** cautio, providentiá, stslov. **о-пасьствовати, -ствоуѭ** diligenter explorare; rus. **при-пастй, -пасáть** prospicere, suggerere alicui rem, suppeditare, **-ся** providere alqd. **при-пасéніе, при-пасáніе** suppeditatio, **припáсъ** suppeditatio, copia, **съѣстные припáсы** alimenta, cibaria, commeatus; stslov. **съ-пасати, -аѭ** vb. dur. servare, **-сѧ**, se servare, **съ-пасти, -сѫ** vb. pf. servare **нихъ юсть съпаслъ** Ostrom. **съпасомъ** part. praes. pass. **сьпасома възвратить ме**, charv. srb. s - p a s t i, -s e m servare, liberare, -s e servari, s - p a s á v a t i srb. servare, -s e servari; rus. **с-пасáть, -áю** vb. dur. **с-пастй, -су** vb. pf. servare, liberare, salvare, **-ся** servari, salvari, fugam capere, poenitere; stslov. **съ-насение**, n. salus, subst. vb. ke **съпасти**, slov. charv. s - p a s e n j e, srb. s - p á s e n j e id. také s - p a s e n i j e ve průpovědi: N a s p a s e n i j e! sit saluti! rus. **с-пасéніе** servatio, liberatio, salus, ćes. s - p a s e n í id. slov. s p a s a čes. s - p á s a id. čes. s p a s e n k a: „s p a s y e n k a“ Sal. rkp. 1. 2. = spasitelná žíla salvatella; slov. charv. s - p a s i t i -s i m vb. pf. servare, liberare, salvare, čes. s - p a s i t i -s í m vb. pf. id. b) beare; stslov. **съ-паситель** salvator, slov. charv. srb. s - p a s i t e l j, rus. **с-пасйтель** id. et liberator, čes. s - p a s i t e l id. rus. **с-пасйтельница** servatrix, stslov. **съ-пасительнъ** adj. salutaris, rus. **с-пасйтеленъ -тельный** id. čes. s - p a s i t e l n ý saluber, salutaris; stslov. **съ-пасительство** salus, **съ-пасителювъ** adj. poss. salvatoris, rus. **с-пасйтелевъ** id. **с-пасйво**! macte esto! macti sitis! **съ-пасъ** m. stslov. a) salus, **свой спасъ съдѣловайте**-Phil. 2. 12.-Vost. b) salvator **нѣсть сьпаса ни о комьже развѣ тебѣ** - Hom.-Mih. charv. srb. s - p a s salvator, s - p a s o v dan festum ascensionis Christi, slov. s - p á s o v o, n. id. — rum. i s p a s id. — rus. **с-пасъ** salvator, čes. zastar. s - p a s a) salus „By byl člověk svrchovaný, všemu světu na spas daný“. St. Skl. I. 17. — b) salvator „mysl se (správněji: s i e) navrať k svému spasu, usta mluvte v každém času! St. Skl. II. 51. charv. srb. s - p a s o v a t i, -u j e m paganalia agere die ascensionis Christi, s - p a s o v a n j e, n. paganalium celebratio die

ascensionis Christi, serb. s-pasovište locus paganalibus celebrandis die ascensionis Christi; stslov. сѫ-пасьнъ salutaris, сѫ-пасьнѣ adv. modo salutari, čes. s-pasný salutaris, saluber; beatus „beze cti nic spasno nenie“ St. skl. III. 175. stslov. сѫпасо-носьнъ adj. salutifer, slov. spaso-nosen, charv. spaso-nosan salutaris, saluber, čes. spáso-nosný id. stslov. оу-пасати -аѭ servare, salvare оу-пасти, -сѫ id. — отьчьство Sabb. 63. оу-пасеније cautio, оу-паствити -ствлѭ servare, e conject. — rus. у-пасать vb. dur. у-пасти́ vb. pf. custodire, servare (ze stslov.), slk. u-pasť, -pasu explorare, rus. за-пасáть, -пасти́ suppeditare, instruere cibariis, copiosum reddere, -ся copiam sibi parare, — на зи́му дровáми opatřiti se na zimu dřívím, stslov. за-пасеније munitio, subst. vb. k °за-пасти, rus. за-пасéние suppeditatio, за-пáсливый copiam parans, stslov. за-пасъ victus, rus. за-пáсъ suppeditatio cibariorum, copia, въ запáсъ v zásobu, pol. za-pas copia zásoba, lit. zopóstas id. — z pol. nebo rus. — rus. за-пáсный copiae, copiosus, — домъ zásobný dům horreum, запáсное вóйско Reservetruppen, за-пáсная zásobnice cella penaria, pol. za-pasny copiae, copiosus, rus. за-пáсчивый copiam parans, за-пáсчикъ dodavatel zásob. Sem náleží také slov. pas-iha attentio. Rib. Za srodná možno pokládati: skr. paś ze staršího pak (4. par. vb. defect.) videre, páśjâmi video, pra-paśjat prospiciens, vi-spašṭa manifestus, vi-spašṭam adv. manifesto; zdá se, že v paś před *p* odpadlo *s*: skr. spaśa m. (th.) speculator (Beitr. II. 87.); zend. śpaś speculator, explorator, śpaśan, m. custos, śpaś ze spak; lot. pak-ums Aufseher, Antreiber, kořen pak; stněm. speh-ôn speculari, explorare, sřněm. speh-en id. stsas. *stněm. spâhi adj., sřněm. spaehe adj. sapiens, prudens, vlastně: opatrný, prvotný tvar kořene slov german. spah; lat. spec, kořen: spĕc-io, stlat. (spexi, spec-tum), spec-tus (stlat.) pohled, spec-to dívám se, spec-ula hlídka, spec-ulum zrcadlo, ve složených - spĭcio: con-spicio — a jiná, řec. σκεπ kořen, na místě σπεκ, σκέπ-τομαι patřím, dívám se, ohlédám se, pozoruji, σκοπός a) dohlédatel, dozorce, vyzvědač; b) záměr, cíl, účel, σκοπέω to, co σκέπτομαι- a jiná; staroir. faicim video, faicin visus, adspectus, *i* ve slabice kořenné jest k *a* přidáno.

Královská řeč v Sofokleově Oidipu Králi v. 216—275.

Rozbírá Vojtěch Kebrle.

Není snad druhé stati v tragoediích Sofokleových, která by byla došla tolika a tak různých výkladů, jako řeč Oidipova v Oidipu Králi zvaná vůbec královskou: máť již celou svoji literaturu,[1]) ve které stopovati můžeme, jak pro některé obtíže, jež zcela jinak odstraňovány býti měly, vznikly nejprve výklady prapodivné, ty pak podnět daly ku násilnějším ještě prostředkům hojicím, libovolným totiž změnám textu a přestavování celých částí jeho, až posléze prohlášena celá řeč [2]) „für eine unbeabsichtigt zerschlagene und von einer minder geschickten Hand wieder zusammengefügte Figurengruppe, an der nun nicht nur einzelne Gliedmassen nicht an einander passen, sondern wo ein wichtiger Theil ganz fehlt."

---

[1]) z níž užito rozprav těchto:
Ribbeck O., Zu Soph. (O. T. 216—275): Rhein. Mus. N. F. 13. Jgg. (1858) p. 129—132.
— u. Classen, Über die Rede des Königs Oed. in Soph. O. R. 216—275, ttéž, 16. Jgg. (1861) p. 489—500 a 501—510.
— Epikritische Bemerkungen zur Königsrede im O. T. Kiel 1870 (Schriften der Univ. zu Kiel aus dem J. 1870, 17. svazek).
Hasselbach, Über die Rede atd., Philologus, 19. Jgg. (1863), p. 211—225.
Ahrens, Über Zweck u. Composition der Rede atd. (Verhandlungen der 26. Versammlung deutscher Philologen u. Schulmänner in Würzburg 1868), Leipzig 1869, p. 160—168.
Arnold, Rede atd.: Hermes III. (1869) p. 193—204.
Kvíčala, Beiträge zur Kritik u. Erklärung des Soph. IV. (König Oidipus.) Wien 1869.
Forchhammer, Abermals die Rede atd.: Jahrbücher f. class. Philol., 99. Bd. (1869) p. 513—519.
— die Rede atd., ttéž, 101. Bd., p. 568.
Enger, Zu Soph. (O. R. 252 ff.): Rhein Mus. N. F. 25. Bd. (1870) p. 441—442.
Hug, die Königsrede atd.: Philol. 30. Bd. (1870) p. 682—685.
— der Doppelsinn in S. O. K., ttéž, 31. Bd. (1872) p. 66—84.
Mueller Gerh. Henr., Emendationes et interpretationes S-eae Berol. 1870.
Schwarz, die Königsrede atd., Paderborn-Wien, 1883.
Z vydání Oidipa Krále byla mi po ruce mimo Wunderovo, Wolffovo, Weckleinovo, Dindorfovo (textové, 4.), Schneidewin-Nauckovo (8., 1881) ještě tato:
Brunckovo, Argentorati 1786.
Elmslei Annotationes in O. T., Lip. 1821.
Hermannovo, ed. III., Lip. 1833.
Dindorfii ad S. trag. annotationes, Oxon. 1836.
Herwerdenovo ed. maior, Traiecti ad Rhenum 1866.
Ritterovo, Lip. 1870.
Brandscheidovo, Wiesbaden 1882.

[2]) od Schwarze, na str. 6.

Naproti tomu jest rozprava tato pokusem dokázati, že právě jenom při čtení a pořádku veršů rukopisném možno se doděti smyslu řádného. K tomu ovšem třeba jest rozčlánkování celé řeči co nejúplnějšího, za kterouž příčinou stůj zde nejprve text její s vyznačením čelných oddílů.

A.

1. *αἰτεῖς· ἃ δ' αἰτεῖς, τἄμ' ἐὰν θέλῃς ἔπη*
κλύων δέχεσθαι τῇ νόσῳ θ' ὑπηρετεῖν,
ἀλκὴν λάβοις ἂν κἀνακούφισιν κακῶν.

2. *ἀγὼ ξένος μὲν τοῦ λόγου τοῦδ' ἐξερῶ*
ξένος δὲ τοῦ πραχθέντος· οὐ γὰρ ἂν μακρὰν
ἴχνευον αὐτό, μὴ οὐκ ἔχων τι σύμβολον.

d) *νῦν δ', ὕστερος γὰρ ἀστὸς εἰς ἀστοὺς τελῶ,*
ὑμῖν προφωνῶ πᾶσι Καδμείοις τάδε.

B. I.

1. a) *ὅστις ποθ' ὑμῶν Λάιον τὸν Λαβδάκου*
κάτοιδεν ἀνδρὸς ἐκ τίνος διώλετο,
τοῦτον κελεύω πάντα σημαίνειν ἐμοί·

$α_1$ *κεἰ μὲν φοβεῖται τοὐπίκλημ', ὑπεξελὼν*
αὐτὸς καθ' αὑτοῦ —· πείσεται γὰρ ἄλλο μὲν
ἀστεργὲς οὐδέν, γῆς δ' ἄπεισιν ἀσφαλής.

$α_2$ *εἰ δ' αὖ τις ἄλλον οἶδεν ἐξ ἄλλης χθονὸς*
τὸν αὐτόχειρα, μὴ σιωπάτω· τὸ γὰρ
κέρδος τελῶ 'γὼ χἡ χάρις προσκείσεται.

2. b) *εἰ δ' αὖ σιωπήσεσθε καί τις ἢ φίλου*
δείσας ἀπώσει τοὔπος ἢ χαὐτοῦ τόδε,
ἀκ τῶνδε δράσω, ταῦτα χρὴ κλύειν ἐμοῦ·

β) *τὸν ἄνδρ' ἀπαυδῶ τοῦτον, ὅστις ἐστί, γῆς*
τῆσδ', ἧς ἐγὼ κράτη τε καὶ θρόνους νέμω,
μήτ' εἰσδέχεσθαι μήτε προσφωνεῖν τινα
μήτ' ἐν θεῶν εὐχαῖσι μήτε θύμασιν
κοινὸν ποιεῖσθαι, μήτε χέρνιβας νέμειν·
ὠθεῖν δ' ἀπ' οἴκων πάντας,

c) *ὡς μιάσματος*
τοῦδ' ἡμὶν ὄντος, ὡς τὸ Πυθικὸν θεοῦ
μαντεῖον ἐξέφηνεν ἀρτίως ἐμοί.

d) *ἐγὼ μὲν οὖν τοιόσδε τῷ τε δαίμονι*
τῷ τ' ἀνδρὶ τῷ θανόντι σύμμαχος πέλω.

3. a) κατεύχομαι δὲ τὸν δεδρακότ', εἴτε τις
εἷς ὢν λέληθεν εἴτε πλειόνων μέτα,
κακὸν κακῶς νιν ἄμορον ἐκτρῖψαι βίον·

b) ἐπεύχομαι δ', οἴκοισιν εἰ ξυνέστιος
ἐν τοῖς ἐμοῖς γένοιτ' ἐμοῦ ξυνειδότος,
παθεῖν ἅπερ τοῖσδ' ἀρτίως ἠρασάμην.

II.

a) ὑμῖν δὲ ταῦτα πάντ' ἐπισκήπτω τελεῖν
ὑπέρ τ' ἐμαυτοῦ τοῦ θεοῦ τε τῆσδέ τε
γῆς ὧδ' ἀκάρπως κἀθέως ἐφθαρμένης·

α) οὐδ' εἰ γὰρ ἦν τὸ πρᾶγμα μὴ θεήλατον,
ἀκάθαρτον ὑμᾶς εἰκὸς ἦν οὕτως ἐᾶν,
β) ἀνδρός γ' ἀρίστου βασιλέως τ' ὀλωλότος,
ἀλλ' ἐξερευνᾶν·
γ) νῦν δ' ἐπεὶ κυρῶ γ' ἐγὼ
ἔχων μὲν ἀρχὰς ἃς ἐκεῖνος εἶχε πρίν,
ἔχων δὲ λέκτρα καὶ γυναῖχ' ὁμόσπορον
κοινῶν τε παίδων κοίν' ἄν, εἰ κείνῳ γένος
μὴ 'δυστύχησεν, ἦν ἂν ἐκπεφυκότα —
νῦν δ' εἰς τὸ κείνου κρᾶτ' ἐνήλαθ' ἡ τύχη —·

d) ἀνθ' ὧν ἐγὼ τάδ' ὡσπερεὶ τοὐμοῦ πατρός
ὑπερμαχοῦμαι κἀπὶ πᾶν ἀφίξομαι
ζητῶν τὸν αὐτόχειρα τοῦ φόνου λαβεῖν
τῷ Λαβδακείῳ παιδὶ Πολυδώρου τε καὶ
τοῦ πρόσθε Κάδμου τοῦ πάλαι τ' Ἀγήνορος.

C.

1. καὶ ταῦτα τοῖς μὴ δρῶσιν εὔχομαι θεοὺς
μήτ' ἄροτον αὐτοῖς γῆς ἀνιέναι τινὰ
μήτ' οὖν γυναικῶν παῖδας, ἀλλὰ τῷ πότμῳ
τῷ νῦν φθερεῖσθαι κἄτι τοῦδ' ἐχθίονι·

2. ὑμῖν δὲ τοῖς ἄλλοισι Καδμείοις, ὅσοις
τάδ' ἔστ' ἀρέσκονθ', ἥ τε ξύμμαχος Δίκη
χοἱ πάντες εὖ ξυνεῖεν εἰσαεὶ θεοί.

A. Úvod

dělí se na tři části:

1. jest jakási captatio benevolentiae. Oidipus hledí předem nakloniti mysli občanů svých k ochotnému plnění rozkazů, které vydati hodlá, a praví: „Zač jsi právě žádal, toho dojíti můžeš ochotným plněním mých rozkazů.“

Připojení celé řeči k předcházející prosbě slovem αἰτεῖς jest obrat velmi podařený a k tomu pojí se neméně pěkně oba verše následující, takže z trojice té verš první naznačuje žádost, druhý vyměřuje úkol, třetí slibuje odměnu: „prosíš — čiň — dostaneš" a celé to trojverší vytýká přítomné položení sboru oslovenébo.

V. 216. výrazem ἔπη, slova, míní Oidipus rozkazy, které právě vydati chce; význam ten viděti jest zřejmě níže v. 234. εἰ δέ τις — ἀπώσει τοὔπος τόδε.

V. 217. τῇ νόσῳ θ' ὑπηρετεῖν dobře vykládá Mueller (na str. 33): „Verbum ὑπηρετεῖν est vox quae dicitur media et hoc loco idem quod nostrum abhelfen,[3]) Latinorum subvenire malo, subsidio esse, cf. Caes. bell. Gall. II, 20, 3: his difficultatibus duae res erant subsidio, scientia atque usus militum. Plin. hist. nat. 22, 25 (61) subvenire morbo". Brandscheid pak uvádí doklady: τύχαις ὑπηρετεῖν Alex. (frg. com. 3, 453), podob βοηθεῖν συμφοραῖς, τύχαις Isokr. 4, 55, 56. Ano sám Herwerden, který přijímá návrh Nauckův τῷ θεῷ, praví (adnotatio, str. 100): „Ceterum ὑπηρετεῖν τῇ νόσῳ, quo de dubitabam, per se rectissime dicitur. Lucian. XLV, 23: ἀλλ' ἥν ποτε κοῦφος πυρετὸς ἐπιλάβηται, πρὸς ὀλίγον ὑπηρετήσας αὐτῷ κτἑ." I můžeme se obejíti beze změn čtení rukopisného, byť byly návrhy podané sebe více na snadě, jako Kvíčalův (str. 101) τ' ἐν νόσῳ, Nauckův τῷ θεῷ (v. též předmluvu jeho k vyd. 7. Aianta, str. X.), Hugův (Philol. 30, 684) τῷ νόμῳ (= tomuto mému rozkazu).

Ovšem nemíní tu Oidipus slovem ἡ νόσος jen tu nemoc viditelnou, o které praví později k Teiresiovi v. 302: πόλιν μέν, εἰ καὶ μὴ βλέπεις, φρονεῖς δ' ὅμως, οἵᾳ νόσῳ σύνεστιν, neboť pak by ἡ νόσος v. 217 a κακά ve verši následujícím bylo skoro totéž a velmi divně by zněl výrok: chtěl-li bys plněním mých rozkazů odpomáhati nemoci, došel bys úlevy od strastí t. j. od nemoci. Ačkoliv i to bychom mohli vysvětliti vykládajíce: Dojdeš úlevy od strastí, budešli jen chtíti odpomáhati nemoci. Na vůli tu zajisté záleželo a proto je Oidipus vybízí — ne ovšem jako by pochybovati mohl, že by nechtěli vůbec nemoci se zbaviti, o tomto chtění nemůže zde býti řeči a neprávem užívá toho Herwerden za důvod proti rukopisnému τῇ νόσῳ ὑπηρετεῖν pravě (na m. uv.): Num quaeso Thebani erant monendi „propulsato morbo malorum levamen se consecuturos esse"? Zde záleželo na vůli, s kterou spojeno jest sebezapření, aby totiž chtěli zbaviti se nemoci i za cenu nešetření jednotlivce, aby byli ochotni vydati vraha, ať to třeba osoba vlastní, ať přítelova; o takovou vůli šlo, a byl by tedy Oidipus mohl plným právem říci: nabyl bys úlevy od strastí, chtěl-li bys odpomáhati nemoci. Ale výraz

[3]) Srov. naše „to jest dobré pro kašel" (místo proti kašli) a rčení podobná.

ὑπηρετεῖν, nápomocen býti, sloužiti, sám již skoro udává, jakou nemoc tu máme rozuměti: že nikoliv onu viditelnou, nýbrž nemoc, která něco káže, nemoc mravní, původ hlízy viditelné, který žádá odstraněn býti.

Zkrátka Oidipus, jenž zná již původ zhouby thébské, míní tu nemocí ono *μίασμα χώρας*, které kázal Apollon, jak Kreon oznamuje v. 98, *ἐλαύνειν μηδ' ἀνήκεστον τρέφειν*; ale poněvadž sbor občanů posud o tom neví, klade král, aby mu rozuměli, místo příčiny (*μίασμα*) výsledek (*νόσος*). Takto-li vyložíme podání rukopisné, nelze tuším teprve žádných námitek proti němu činiti.

2. Připomenuv Oidipus sboru oslovenému, že oni mají proč ochotně poslouchati rozkazů, v trojverší následujícím naznačuje, ovšem jen zdaleka, že on, oslovující, má příčinu rozkazy ty dávati.

V. 219. *ἅ* obsažené v *ἀγώ* vztahuje se patrně na *ἔπη* v. 216: „kterážto slova vyřknu = kteréžto rozkazy vydám já." Doplněním skutečným slova *ἔπη* povstává vazba zcela obyčejná, jako *τοῦτον λόγον λέγει* a pod. Výklad druhý — pomlčíc o mínění Classenově (str. 492), jako by *ἅ* vztahovalo se na v. 223 ve smyslu *ἀγὼ ἐξερῶ, τάδε ἐστίν* — výklad, dle kterého prý *ἅ* shrnuje slib v předcházejících verších obsažený: „což (= kterýžto slib) vyřknu já," nevhodný jest již pro fut. *ἐξερῶ*, místo kterého bychom v tom spojení očekávali praesens: „což (kterýžto slib) vyslovuji já," poněvadž slib ten právě jest pronesen.

Slova téhož verše *τοῦ λόγου τοῦδ'* nemusila by věru rozmnožovati ten hojný počet obtíží, které se v řeči této nalézají. A přece vleče je mezi ně Schwarz právě (na str. 9): „Wenn wir die Rolle des Chores übernehmen u. die Worte des Königs näher betrachten, so entstehen die Fragen: Was ist das für eine Kunde (*ὁ λόγος*)? *Τοῦδε* sagt, dass sie eben gemeldet wurde: wo ist sie? Ist aber *τοῦδε* von *λόγου* abhängig, so wird die Frage, wo u. was ist *τόδε*? noch dringender, den *τοῦδε* entbehrt, wie Fox (S. 734) [4]) richtig bemerkt, jeder fassbaren Beziehung." Námitky tyto jsou takové, že se na první pohled zdá, že p. Schwarz pro samé „kritické" vrtochy neměl ani kdy podívati se do grammatiky, ku př. Krügerovy, kde by se byl dočetl (I, str. 131.) „dass *ὅδε* etc., wenn sie auf Begriffe der Rede selbst zurückweisen, gewöhnlich sich auf etwas Folgendes, *οὗτος* etc. auf etwas Vorhergehendes beziehen". Tak by se věru zdálo, kdyby nás později z toho p. Schwarz nevyvedl: i on totiž jest si vědom, nač by se *τοῦ λόγου τοῦδ'* vztahovati mohlo, ale má proti tomu námitky! Praví na str. 12.: „Dass er aber (Oedipus) nicht weiss, dass Laios auf gewaltsame Weise um das Leben gekommen ist,

[4]) Míní se tím rozprava W. Foxe v Zeitschr. f. d. österr. Gymn. 1881., str. 721. nn.

das kann weder Ödipus den Chor, noch Sophokles die Zuschauer glauben machen.“ Slova ta nečelí již pouze proti místu tomuto, nýbrž jaksi proti celé osnově tragoedie a jest na ně odpověděti si takto: Připusťme, že divna jest ta míra neznalosti, kterou básník Oidipovi přikládá: musíme se s ní smířiti a lze ji dokonce i vysvětliti. Po tom zděšení, kdy tolik obětí vyžadovala si sfinx a za té radosti, kdy město hrůzy té bylo zbaveno, nebylo divu, že vše obrátilo se k osvoboditeli, že nikdo u přítomnosti tohoto a snad i vůbec nevzpomínal způsobu zmizení předešlého krále: neboť co to bylo proti bídné smrti oněch nešťastníků? Když onen jediný zbylý z průvodců Laiových vrátiv se viděl ve vrahu královu slaveného osvoboditele, rozšířil mezi lidem pověst, že Laios zabit byl od lupičův a tak počítalo se s tím jako se skutkem neodčinitelným; a možná, že onen *οἰκέτης* líčil schválně věc tak, jakoby naskrze nebylo lze v té věci něčeho se dopátrati, takže potom lid, jako kdyby trůn obyčejným způsobem, přirozenou smrtí předešlého krále uprázdněn byl, Oidipovi jej nabídl. Na tomto předpokládání spočívá stavba celé tragoedie a slyšme, co sám Schwarz přiznává (na m. uved.): „Die näheren Umstände der Gewaltthat kennt er (Ödipus) zu Beginn des Stückes allerdings nicht u. darf sie bei der pragmatischen Anlage des Dramas nicht kennen.“ Nuže, táži se, bylo-li lépe líčiti Oidipa tak, jakoby o násilné smrti Laiově vůbec nevěděl či tak, jako by věděl o ní, ale dále se o ni pranic nestaral? Jest-li vůbec možno, aby Oidipus slyše o zabití Laiově nezeptal se, kde a kým zahynul, jak táže se v. 112. a 122? A kdyby to bylo možno, jaká by to byla povaha? Byl by to ten Oidipus, který za každou cenu hotov jest vypátrati vraha a který míní v. 255, že Thebané totéž činiti by měli, i kdyby tak Apollon nekázal? Něco takového mysliti naprosto nelze.

Pokračuje-li však Schwarz po slovech uvedených takto: „Aber wenn wir selbst annehmen wollten, dass Ödipus von dem Tode des Laios durch fremde Hand früher nichts gewusst habe, so hat er doch aus dem Munde Kreons (v. 100, 107 u. 122—123) hierüber hinreichende Auskunft erhalten. Es ist somit in dem Augenblicke, wo Ödipus diesen Ausspruch thut, nicht wahr, dass er „der ganzen Sache“ oder der „Kunde“ von dem Geschehnisse völlig fremd ist,“ jest to zcela správná — sofistika. Kdyby Oidipus o zavraždění Laia ještě nyní nevěděl, nemohl by vůbec o tom mluviti, vůbec jen na to připadnouti, toť pochopí každé děcko! Ale až do nedávna byl Oidipus cizincem k pověsti této, rozuměj té, která pravila, okolo čeho celá tato řeč Oidipova se točí a co on z téže příčiny v čelo vlastního prohlášení svého klade, že totiž *Λάιος ἐξ ἀνδρὸς διώλετο*, zahynul rukou vraženou! O tom nevěděl Oidipus až do nedávna, kdy teprve věštbou delfskou na to přiveden byl; i mohl plným právem říci, že jest mu pověst ta krajem cizím, cizinou (do které nedávno přišel), že jest *ξένος τοῦ λόγου τοῦδ'*.

V. 220. připojeno k tomu ***ξένος δὲ τοῦ πραχθέντος*** po způsobě četných podobných antithesí mezi ***λέγειν*** a ***πράσσειν*** v tragoediích Sofokleových, a přídavek ten vysvětlovati jest více z úmyslu básníkova než z mysli mluvícího Oidipa: po Oidipově prohlášení, že vůbec ani nezaslechl, že by byl Laios zabit býval, rozumělo se zajisté samo sebou, že tím méně skutku toho sám se dopustil; ale básník vložil mu přece v ústa slova smyslu toho, jsa sobě vědom, jaký účinek bude míti na diváky znalé báje o Oidipovi nepatrný sice, ale skutečnosti tak křiklavě odporující přídavek *ξένος δὲ τοῦ πραχθέντος* „i s činem tím nic nemaje společného“!

A podobně užito bylo asi i slova *ξένος* za zvláštním účelem. Předně ovšem znamená tu *ξένος* spojeno jsouc s gen. předmětným. „cizincem jsa k pověsti této, jako cizincem ke skutku = neznaje pověsti té, jako neúčasten skutku,“ v kterémž smyslu cizinství značí nesloučenost dvou věcí, jako jinde příbuzenstvím míní se podobnost [5]), ano i totožnost. [6]) Vedle toho však Oidipus chce jaksi zároveň naznačiti i příčinu neznalosti své dávaje výrazem *ξένος* na srozuměnou, že jest cizincem v Thebách a že tudy snadno jest vysvětliti, neví-li o vraždě té ani o způsobu jejím.

Z téže příčiny povšimnutí hodno jest i postavení *ἐγώ, ξένος — ἐξερῶ* „já, cizinec — vydám rozkazy!“ a zvláště důrazné opakování *ξένος μέν*, *ξένος δὲ* na počátku dvou členů, proti čemuž v následujícím postaveno neméně důrazně zdvojené *ὕστερος γὰρ ἀστὸς εἰς ἀστοὺς τελῶ* (v. 222.). Vším tím Oidipus chce dle záměru básníkova vytknouti co nejdůrazněji, že jeho věc ta se netýká a týkati nemůže, netuše ovšem, v jak ostré protivě jsou slova jeho ke skutečnosti, která zrakům jeho co nevidět odhalena býti má, netuše, jak pravdy prázdna jest řeč jeho, nač již Teiresias neklamně naráží v. 452. *ξένος λόγῳ μέτοικος, εἶτα δ' ἐγγενὴς φανήσεται Θηβαῖος*.

Τὸ πραχθὲν jest ovšem prostě čin, ne snad návod, jak soudil Classen, [7]) což ovšem souvisí s celým jeho pojímáním této řeči a jest stanoviskem již překonaným.

Velmi nesnadný jest výklad slov následujících:

οὐ γὰρ ἂν μακρὰν
ἴχνευον αὐτὸ μὴ οὐκ ἔχων τι σύμβολον.

Význam slov *μακράν*, *ἰχνεύειν* a z části i *σύμβολον*, smysl věty *οὐκ ἂν ἴχνευον*, vztah částice *γάρ*, ano poněkud i význam předešlých a ještě více následujících veršů, vše to různé jest dle

---

[5]) Jako v Ant. v. 191: *καὶ νῦν ἀδελφὰ τῶνδε κηρύξας ἔχω.*

[6]) Tak v této trag. v. 813: *εἰ δὲ τῷ ξένῳ τούτῳ προσήκει Λαΐῳ τι συγγενές.*

[7]) str. 493: *Τὸ πραχθὲν* aber nennt er die That des Mordes nicht in dem einfachen Sinne des begangenen, sondern des in's Geheim angestifteten Verbrechens.

různého výkladu participalní vazby *μὴ οὐκ ἔχων*, na kterém vše závisí.

Výkladů těch jest hlavně tré: podmínečný, příčinný a výsledný. První nalezáme již u scholiasty, jenž místo toto vykládá: *οὐ γὰρ ἄν, φησί, τοσούτου ὄντος τοῦ χρόνου τοῦ μεταξύ, ἀνεζήτουν τὸ πρᾶγμα, εἰ μὴ ᾔδειν καταληψόμενος*, k čemuž dodává: *ἐλπίδα δὲ αὐτοῖς ὑποβάλλει, ὅτι δύναται ἀνευρεῖν τὸν φονέα, ἵνα προθυμότερον συλλάβωνται αὐτῷ.* Rozváděl tedy *μὴ οὐκ ἔχων* v předvětí podmínečné dávaje slovu *μακράν* význam „po tak dlouhé době“ a *σύμβολον* vykládaje o vodítku, které k cíli jistě povede. Zcela drží se scholiastova výkladu Brandscheid [8]) a z nouze též Herwerden, [9]) jenž ovšem již pochybuje o správnosti scholiastou podaného výkladu slova *σύμβολον*. [10]) Podobně jako scholiasta vykládá i Wolff [11]), až na to, že *μακράν* bere ve významu „rozsáhle, obšírně, široce“ a *σύμβολον* nerozumí o nějakém naznačení vraha, které by musilo vésti k jeho vypátrání, nýbrž prostě o věštbě oné a o jejím skutečném, nijak nezměněném obsahu. [12]) Společné však výklady ty mají to, že *οὐ γὰρ ἂν ἴχνευον*, nevyšetřování berou v protivě ku skutečnosti: „nevyšetřoval bych — ale já vyšetřuji“, a že mezi podmínkou a podmíněným uznávají svazek nutnosti: „nevyšetřoval bych, kdybych neměl, ale já vyšetřuji, tedy mám.“

Od skutečnosti docela abstrahují Wecklein, Hartung a Classen, uchylujíce se ovšem i od obyčejného významu slova *ἰχνεύειν*, ani vykládají *μακρὰν ἰχνεύειν* „daleko se ve vyšetřování dostati.“ A má-li dle scholiasty Oidipus takové vodítko, že ví, že lapí vinníka, dle Wolffa však jen pokyn, pohnutku, aby pátral: dle těchto vykladatelů nemá žádného vodítka, ale chce nějaké míti, proto dává rozkazy; neboť poněvadž mu věc ta neznáma, nepřišel by ve vyšetřování daleko, kdyby neměl t. j. kdyby od občanů nedostal nějakého vodítka. A dle Ribbecka konečně náš nešťastný král nemá žádného ani vodítka ani pokynu, ale nic si z toho nedělá; praví sebevědomě: „sic bych nemusil daleko pátrati!“ [13])

---

[8]) Denn ich würde nicht weit forschen, wenn ich gar kein Zeichen, keine Vermuthung hätte. Vertraut also, ich werde es finden.

[9]) Nisi enim, ait, aeque essem ignarus rumoris de caede quam ipsius facinoris, non nunc demum, longo tempore praeterlapso, illud investigarem, si non haberem aliquid indicii (nempe oraculum allatum a Creonte, cl. v. 242, ut putat Diondorfius). Nunc vero, nam post Laium interfectum demum inter cives receptus sum, vobis cett.

[10]) Vix *σύμβολον* ad oraculum illud referri posse credideris, quippe in quo nullum de interfectore indicium appareat.

[11]) Das *οὐκ ἂν ἴχνευον* zwingt zur Auflösung des Particips durch *εἰ μὴ εἶχον* (eigentlich *εἰ ἐφοβούμην μὴ* . . .), also zu einer Voraussetzung von etwas nicht Wirklichem; er hatte also wirklich ein Anzeichen.

[12]) Er weiss nämlich durch das Orakel, dass die Pest die Folge von Laios Ermordung ist, dass der Mörder im Lande weilt, dass dessen Bestrafung Abhülfe bringe.

[13]) Jak to, vykládá Rib. v Ep. B. na str. 4.: Zu dem *οὐ γὰρ ἂν* hat man zu denken *εἰ μὴ ξένος ἦν*. Sonst (sagt Oed. in seiner Zuversicht

Příčinný výklad nalézá se u Schneidewina-Naucka, kdež ovšem za *αὐτό* položeno z chatrnějších rukopisů *αὐτὸς* a *μὴ* z *μὴ οὐκ* zhola vypuštěno. Jinak blíží se nejvíce k Weckleinovi, který také čtení *αὐτὸς* přijal;[14]) rozdíl jest jenom ten, že po Weckleinovu nedopátral by se Oidipus daleko, kdyby nedostal vodítka, dle Schneidewina-Naucka pochodil by stejně, poněvadž ho prostě nemá.[15])

Třetí směr, výsledný, zahájil tuším Wunder vykládaje (Exc. ad v. 12. et 13.) místo naše: „Non diu investigarem, quin aliquid indicii reperirem" a k témuž výkladu chýlil se i p. prof. Kvíčala.[16])

Zkoumáme-li, který asi z výkladů těchto jest správný, jest nám z nich vyloučiti nejdříve Ribbeckův, kterýžto vykladatel ku podmíněnému *οὐ γὰρ ἂν μακρὰν ἴχνευον* staví dvě podmínky, nepováživ ovšem, může-li *μὴ οὐκ ἔχων* rozvésti se tak, aby negace *μὴ* se záporem *οὐ* se rušily, což, jak praví p. prof. Kvíčala (na str. 78), bylo by velmi odvážno a neoprávněno. U Schneidewina-Naucka a Weckleina jsou změny a předpokládání (*αὐτὸς* = solus!) samy sebou na pováženou, nad to pak pamatovati sluší, co namítá Herwerden: At ne recepta quidem hac correctione quem ille voluit sensus nascetur, primo quod ita v. 219 ad *ἐξερῶ* poeta addidisset *ὑμῖν*, secundo quod formula *οὐ γὰρ ἂν* necessario spectat ad verba, in quibus est gravissimum sententiae pondus, itaque referendum est ad illa *ξένος μὲν τοῦ λόγου-ξένος δὲ τοῦ πραχθέντος* (quae mox stabiliuntur verbis *ὕστερος-τελῶ*), non ad *ἐξερῶ*; tertio, quod aliud est procul investigare, aliud investigando proficere. A co se konečně směru výsledního týče, není — mimo jiné — zhola bez podstaty, co praví Schwarz o výkladu Wunderově (na str. 13.): Misslich ist an dieser Erklärung die auch von Hermann gegebene Uebersetzung von *ἔχειν* mit reperire u. die „Prahlerei des Ödipus mit seinem Scharfsinne" (Hartung), den er durch die Zufluchtsnahme

---

auf den bewährten Scharfsinn) würde ich nicht weit zu forschen brauchen. Die unerfüllte Bedingung aber einer schnellen Auffindung ist gegeben in den Worten *μὴ οὐκ ἔχων τι σύμβολον*, welche ich noch immer ganz einfach erkläre: wenn ich nicht ohne jeden Anhalt wäre.

[14]) a vykládá: Meine Verkündigung hat den Zweck ein Indicium zu erhalten, da ich der Sache ganz fremd gegenüberstehe; denn für mich allein würde ich im Ausforschen nicht weit kommen, wenn ich nicht ein Indicium erhielte.

[15]) Ich werde euch das Folgende vorlegen, weil ich auf mich beschränkt (*αὐτός*, vgl. O. C. 1155) nicht weithin forschen (mit dem Nachspären nicht weit kommen) würde, sofern ich kein Erkennungsmittel habe, das sicher leiten könnte.

[16]) Pravě na str. 75, když odsoudil mínění Ribbeckovo: Es bleibt somit (wenn man eben *νῦν δ'* und den Zusammenhang mit dem vorausgehenden gehörig berücksichtigt) nur übrig zu erklären: *οὐ γὰρ ἄν, εἰ μὴ ξένος ἦν, μακρὰν ἴχνευον αὐτό, ὥστε μὴ οὐκ ἔχειν τι σύμβολον* = wäre ich nicht ein Fremdling, so würde ich nicht lange so nachforschen, dass ich kein *σύμβολον* hätte, d. h. gar bald würde ich ein *σύμβολον* haben.

zum Orakel selbst widerlegt u. dessen Hervorhebung dem ganzen Charakter dieser Rede widerspricht. Zbývaly by tedy výklady hlavně dva: scholiastův a Wolffův, kdyby při prvém nebyl nemožný onen smysl slova *σύμβολον* a při druhém neodnímala důvěry změna rukopisného *ἀγώ* v *ἃ γ' οὐ*; takto však ani tu nenacházíme jistoty.

Lze-li tu vůbec nějaké určitosti se dodělati, jest zde stavěti od základu t. j. vyšetřiti platnosť a užívání participialné vazby s *μὴ οὐ* srovnáním všech známých příkladů vazby té a s výsledkem získaným teprve přikročiti k řešení záhady místa našeho. Na stanovisko to postavil se Schwarz, jen že, jak se mi zdá, nedošel, počínaje si příliš volně, výsledku patřičného; já aspoň docházím ku zcela jinému.

Z 12 míst, která Schwarz na str. 16 n. sebral, [17]) poučným jest zvláště O. Kol. v. 353—360:

σὺ δ', ὦ τέκνον, πρόσθεν μὲν ἐξίκου πατρὶ
μαντεῖ' ἄγουσα πάντα, Καδμείων λάθρα,
ἃ τοῦδ' ἐχρήσθη σώματος —
νῦν δ' αὖ τίν' ἥκεις μῦθον, Ἰσμήνη, πατρὶ
φέρουσα; τίς σ' ἐξῆρεν οἴκοθεν στόλος;
ἥκεις γὰρ οὐ κενή γε, τοῦτ' ἐγὼ σαφῶς
ἔξοιδα, μὴ οὐχὶ δεῖμ' ἐμοὶ φέρουσά τι.

Tu pozorujeme zajisté čtyři členy, ze kterých dva a dva si odpovídají číníce dvě polovice, z nichž první jest kladná, druhá záporná, první všeobecnou větu obsahuje, druhá zvláštní. Členy ty jsou:

přicházela si — věštby mi nosíc
nepřicházíš nyní (s prázdnem) — nenesouc mi
(= abys mi nenesla)

Jak patrno, činí se tu z povšechné zkušenosti v minulosti důsledek pro zvláštní případ přítomnosti. Ale pořadí to může býti též obráceno: zvláštní věta může předcházeti a všeobecná následovati, jak jest tomu u Lukiana, *Κατάπλους* c. 23 *Πρῶτον ἐμὲ ἐπίσκεψαι παραγαγών. βούλομαι κατηγορῆσαί τινος. οὐκ ἂν οὖν ἀξιόπιστος εἴην λέγων μὴ οὐχὶ πρότερον αὐτὸς φανεὶς οἷός εἰμι.*

A v případu tom může býti jeden člen vynechán, jak i zde; neboť *βούλομαι κατηγορῆσαί τινος* není tu členem odpovídajícím následujícímu *οὐκ ἂν ἀξιόπιστος εἴην*, nýbrž člen takový vypuštěn; úplně vyvinutá vazba byla by: *Πρῶτον ἐμὲ . . . ἐπίσ-*

---

[17]) Jsou to Lukian, *Κατάπλους* c. 23; Sof. O. Kr. v. 11—13; Isokr. Helena 21 (Blass 10, 46—47); Polybius XVI, 29, 6 a 7; Lukian, Alexandros, c. 59; Sof. O. Kol. 353—360; Herod. II, 110 pak VI, 9 a VI, 106; Plat. Lysis 212 (IX D), Lukian, *Τόξαρις* c. 15—16; Filemon u Stobaia, floril. 30, 4.

κεψαι παραγαγὼν — (*ἵνα ἀξιόπιστος ὦ*). *οὐ γὰρ ἂν ἀξιόπιστος εἴην λέγων μὴ οὐχὶ πρότερον αὐτὸς φανεὶς οἷός εἰμι.*

Podobně vynechán jeden člen první, zvláštní části v naši tragoedii v. 11—13, kde Oidipus vybízeje vůdce prosebníků, aby mluvil, za jakým účelem utekli se k němu, dokládá:

ὡς θέλοντος ἂν
ἐμοῦ προσαρκεῖν πᾶν· δυσάλγητος γὰρ ἂν
εἴην τοιάνδε μὴ οὐ κατοικτείρων ἕδραν,

kdež by první polovice zněla úplně: *θέλοιμι ἂν προσαρκεῖν πᾶν* (*ἀλγῶν τὴν ὑμετέραν πρᾶξιν*) a celek po česku:

Chtěl bych vše poskytnouti — (cítě s vámi soustrasť);
neboť byl bych necitelným — neslitovávaje se nad takovýmto útočištěm.

Někdy ovšem může scházeti také celá věta všeobecná, když se sama sebou rozumí, jako u Polybia XVI, 29, 6—7: *οὐδ' ἐκ τοῦ Ἀτλαντικοῦ πελάγους δυνατὸν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς θάλατταν εἰσπλεῦσαι μὴ οὐχὶ διὰ τοῦ καθ' Ἡρακλείους στήλας περαιωθέντα στόματος*, neboť jde na rozum, že kdo chce proniknouti z jednoho moře do druhého, musí proplouti nějakou úžinou je spojující.

Ostatních příkladů není třeba uváděti; ve všech jeví se totéž: buď předchází věta všeobecná „vždycky, když jest, má býti *A* — jest, musí býti *B*“ a pak následuje převrácená věta zvláštní: „nemůže tedy zde býti *A* — aby nebylo *B*“; aneb jde napřed věta zvláštní, při čemž často případ prostě se připomíná, příčina nebo pohnutka aneb účel se vynechává, jelikož se z následující věty všeobecné doplní: „jest, budiž *A* — (poněvadž jest, má býti *B*)“ „nikdy není *A* — aby nebylo [s ním zároveň!] *B*“, z čehož následuje: „jest tedy *B*“.

Ve všech případech musí vésti od prvého členu věty dolejší ke druhému nutná souvislosť: „jeli *A*, musí býti *B*“ čili „není možno *A*, aby nebylo *B*“. Z toho by šlo pravidlo: P a r t i c i p i u m s *μὴ οὐ* k l a d e s e p o v ě t ě z á p o r n é, k d y ž t o u t o v ě t o u z á p o r n o u v y j a d ř u j e s e m y š l e n ý o p a k k l a d n é v ě t y p ř e d t í m b u ď v ý s l o v n ě u v e d e n é, b u ď s a m o z ř e j m é. Napřed se vždy řekne (nerozumí-li se to), co se stávalo, stalo, stává neb činí, potom následuje opak: nemohlo, nemohlo by, nemůže se to státi, kdyby aneb aby ne-. A tato věta „kdyby ne“ neb „aby ne“ vyjadřuje se participiem s *μὴ οὐ*.

Nuže přistupme s pravidlem tímto k našemu místu!

Oidipus praví prostě (abychom rozvedením vazby participialní nepředbíhali cíle): „Nepátral bych široce nemaje známky.“ To jest věta dolejší, neboť v té jen bývá *μὴ οὐ*; i musí tedy, dle pravidla onoho předcházeti věta kladná taková, aby naše „nepátral bych“ bylo její opakem čili jinými slovy: musí předcházeti pojem „pátrám“ určitě vyjádřený, není-li to samozřejmo.

A pojem ten vytknut tu skutečně zcela jasně, totiž slovy (ἔπη) ἐξερῶ = vydám rozkazy, tedy pátrám!

I máme členy: „vydám rozkazy (= pátrám)", „nepátral bych široce nemaje známky", z čehož jde: „tedy mám známku."

To jest výsledek náš; k jinému ovšem došel Schwarz a to hlavně z té příčiny, že příklady ony sebrané libovolně doplňoval, aby pak totéž učiniti mohl na našem místě s textem Sofokleovým. Mimo podmínku již v grammatikách uváděnou, že totiž μὴ οὐ s part. státi může jen po větě záporné, stanoví totiž, že prý participium ukazuje na nějaký předcházející pojem buď totožný nebo příbuzný: poněvadž však v textu našem ξένος atd. jest pravým opakem participia ἔχων τι σύμβολον, jest prý nepochybno, že vypadla tu zmínka o věštbě z Delf přišlé, která předcházela. I přidělal (na str. 17.) k našim třem veršům (319—321) celou povídačku, více než dvaceti veršovou, pravé to monstrum horrendum, informe, ingens!

Lépe poněkud vedl si Wolff změniv, jak řečeno, ἀγὼ v ἅ γ' οὐ, čímž nabývá vazby na první pohled zcela správné a úplné, o čtyřech členech žádaných: „což řeknu — nejsa cizincem ku zvěsti té (ale ovšem ke skutku)" „neboť nepátral bych široce — nemaje známky nějaké." Ale může-li οὐ ξένος μὲν τοῦ λόγου τοῦδ', ξένος δὲ říci se místo pravidelného[18]) ξένος μὲν τοῦ λόγου οὔ, ξένος δέ-?

A jaký účel by měla slova: „dám vám rozkazy, já tu věc znám, neboť kdybych neměl známky nějaké, nepátral bych široce. Takto však (když mám známku) — vám ohlašuji"? Co by tu bylo zbytečného mluvení, přímo nesnesitelného! A právě z té příčiny, aby nenastalo nemilé opakování, vynechán po mém soudu ve větě hořejší člen druhý, který schází, aby byla vazba úplná, čtyrčlenná. Jaký by to člen byl, není věru nesnadno se domysliti. Svrchu již dotčeno, že Oidipus zvláštní váhu klade na to, že jemu věc ta jest zcela cizí, že o ní neslyšel, tím méně pak provedení její účasten byl: i jest patrno, že svolává-li veškeren lid, aby mu rozkazy dal v té věci sobě posud zcela neznámé, nemůže tak činiti pouze ze sebe, nemůže se to díti cestou přirozenou. A proto po slovech „kterážto slova vyřknu já, cizinec k pověsti té, cizinec i ke skutku" dodává s důrazem „věru nepátral bych široce známky jakés nemaje."

Slovní přízvuk položený na slova ξένος[19]) pověděl choru více nežli stručný výrok králův sám a byl-li po slovech ξένος μὲν τοῦ λόγου τοῦδε, ξένος δὲ τοῦ πραχθέντος ještě někdo na rozpacích, proč Oidipus takovou váhu klade na své cizinství,

[18]) Srov. El. v. 1036 ἀτιμίας μὲν οὔ, προμηθίας δὲ σοῦ.

[19]) „kteréž (rozkazy) vydám já, cizinec! k pověsti té, cizinec i ke skutku."

na svou nevědomosť o věci té, všechnu neurčitosť zaplašila důrazná slova hned následující: *οὐ γὰρ ἂν μακρὰν ἴχνευον αὐτὸ μὴ οὐκ ἔχων τι σύμβολον.* Nebylo možno, aby Thebané neviděli příčinu náhlého rozkazu králova ve věštbě Apollonově, o které vstupujíce (v. 151) pějí, co as přináší — a proto básník mohl odchýliti se od pravidelné vazby, která by byla: *ἀγὼ ξένος μὲν … ἐξερῶ — ὑπ' Ἀπόλλωνος χρηστήριον λαβών· οὐ γὰρ ἂν μακράν κτἑ.* Vynechav básník člen ten dosáhl tím, nejen že mohl obsah věštby té teprve později na místě příhodnějším uvésti (v. 241—243) a to zcela stručně, kdežto zde by se to musilo státi způsobem obšírnějším (odstrašujícím příkladem jest povídačka Schwarzova!), nýbrž i toho, že mluvící Oidipus došel u poslouchajících jej Thebanů větší pozornosti. Každý zajisté z nich pomyslil si: Naráží na věštbu, kterou obdržel, ta jest patrně příčinou, že dává nám rozkazy v nějaké věci, která mu posud byla neznáma, ta jej poučila o něčem, o čem až dosud nevěděl a o čem by tedy bez věštby té také nepátral. To asi pomyslil si každý z přítomných Thebanů — a tím bedlivěji poslouchal, co to asi bude.

Po tomto výkladě nezbývá mnoho dodávati o významu a vztahu slov jednotlivých. *Σύμβολον* nelze, jak již svrchu řečeno, vykládati se scholiastou o znamení, které by vésti musilo ku vypátrání vraha, *σύμβολον τῆς γνώσεως*, nýbrž o pokynu, známce, znamení, ze kterého soudím, znamenám (*συμβάλλω*), že se něco takového stalo, *σύμβολον τοῦ πραχθέντος*. Oidipus dí: nepátral bych široce po tom činu, kdybych neměl nějaké známky jeho, t. j. že se čin ten stal; sic bych já, kterému jest to cizí, nemohl ani na to připadnouti.

αὐτὸ jest *τὸ πραχθὲν* z verše předcházejícího a pojmu toho nemile pohřešujeme při Schneidewinově-Nauckově změně v *αὐτός*.

μακράν pak nesluší vykládati ani „po tak dlouhé době", jak činil scholiasta,[20]) ani „daleko" (na otázku kam? do kterého stupně), jak Schneidewin-Nauck,[21]) ani „dlouho", jak Wunder, nýbrž příslovce to znamená zde „dalece" (na otázku jak?) „široce", „rozsáhle" a *μακρὰν ἰχνεύειν* jest „rozsáhle, široce pátrati" právě jako v Trach. v. 317 *καὶ γὰρ οὐδ' ἀνιστόρουν μακράν* „neboť ani jsem nevyptával se (tak) dalece."

---

[20]) již Ribbeck poznamenal v Ep. B. k tomuto verši, že Eur. Tro 460 *οἵ τε γῆς ἔνερθ' ἀδελφοὶ χὠ τεκὼν ἡμᾶς πατήρ, οὐ μακρὰν δέξεσθέ μ'*, o které místo opíral se Herwerden háje výkladu scholiastova, nic neznamená, poněvadž jest na něm futurum.

[21]) vyvrátil to rovněž Ribbeck pravě: Ganz anderer Art sind Stellen wie OR. 16. *οὐδέπω μακρὰν σθένοντες*, Phil. 42 *πῶς γὰρ ἂν νοσῶν ἀνὴρ προσβαίη μακράν* u. auch El. 323 *ἐπεί τἂν οὐ μακρὰν ἔζων ἐγώ*, da der Begriff einer weiten Strecke gern u. leicht mit Gehen, Fliegen, Leben verbunden wird, während weithin suchen zu müssen statt in der Nähe zu finden nichts Erwünschtes ist.

O vztahu spojky *γὰρ* podány též různé výklady dle různého mínění o celém místě;[22]) na pravé uhodil Herwerden řka, že *γάρ* může se vztahovati jen na *ξένος*, ve kterém, jak již samo anaforické opakování jeho ukazuje, leží váha celé myšlénky.

d) Oidipus od úvodu, v jehož prvém trojverší slibem nabádá občany ku plnění rozkazů svých, v druhém pak, ovšem jen z daleka, naznačuje svoji vlastní příčinu k rozkazům, přechází k těmto samým dvěma verši, z nichž první (v. 222.) obsahuje resultát druhého, druhý (v. 223) zase prvého trojverší onoho, tak že dva tyto řádky můžeme označiti jakožto spojením obou momentů úvodních zjednaný přechod k věci.

Přechod ten zprostředkován jest slovci *νῦν δέ*, která, jak praví p. prof. Kvíčala (na str. 74.) „uvádějí ku předcházejícímu protivu, při čemž vlastní význam slova *νῦν* (vztah ku přítomnosti) nevyniká.“ Můžeme tedy překládati je „takto však“, který překlad nutným jest níže v. 263., kde není řeči o době přítomné.

K čemu *νῦν δὲ* protivu uvádí, jest zřejmo: k tomu, co předchází bezprostředně, *μὴ οὐκ ἔχων τι σύμβολον* = „kdybych neměl známky nějaké.“ Na to následuje *νῦν δέ* sc. *σύμβολον ἔχων* (aneb *ἐπεὶ σύμβολον ἔχω*), *ὑμῖν προφωνῶ* = „takto však, totiž maje známku, vám ohlašuji.“ Před *ὑμῖν* pak vložena proleptická věta odůvodňovací, proč Oidipus, ač známku nějakou má, nepátrá sám o sobě, nýbrž obrací se ku občanům Kadmejským: *ὕστερος γὰρ ἀστὸς εἰς ἀστοὺς τελῶ* = „neboť pozdější jsem občan v počtu občanův (a tedy třeba bych věděl nyní o činu tom, že se stal, nemohu věděti jak a kým se stal)“ Ku *ὕστερος* doplniti jest opět pojem *τοῦ πραχθέντος*, o který se tu stále jedná; tak v. 220 *ξένος δὲ τοῦ πραχθέντος*, v. 221 *ἴχνευον αὐτό* sc. *τὸ πραχθέν*, v. 222 *μὴ οὐκ ἔχων τι σύμβολον* sc. *τοῦ πραχθέντος* a nyní v. 223 *ὕστερος* sc. *τοῦ πραχθέντος* — ve čtyřech po sobě jdoucích verších obsažena tu narážka na čin, o kterém zmínka teprve přijíti má: jak byla tím mysl napjata, co to as bude, jak dychtivě očekávala vlastní prohlášení královo!

V. 221. *ὑμῖν* položeno na počátek za příčinou protivy ku vlastní osobě Oidipově, o níž jest řeč ve verších předcházejících počínaje od neméně důrazného *ἀγώ* v. 219; protiva ta jest: já znamenaje sice již věc, nemoha však znáti její průběhu, vám ohlašuji toto.

Πᾶσι Καδμείοις, všem Kadmejanům, praví Oidipus pokládaje sbor za shromáždění všech Thebanů, které svolati kázal v. 144 *ἄλλος δὲ Κάδμου λαὸν ὧδ' ἀθροιζέτω* a ku kterýmžto

---

[22]) sestavil je Schwarz na str. 15; nejpodivnější jsou Brandscheidův: „Du wirst Hilfe finden“ a Heinemannův: „Das *γάρ* knüpft wieder an V. 118 an, so dass V. 119 bis *πραχθέντος* als eine Parenthese erscheint.“

všem Thebanům ještě později, když již se oslepil, se obrací, jak praví exangelos v. 1287 n:

> *βοᾷ διοίγειν κλῇθρα καὶ δηλοῦν τινὰ*
> *τοῖς πᾶσι Καδμείοισι τὸν πατροκτόνον.*

Jak důležito jest býti toho pamětlivu, uvidíme brzy níže.

Τάδε s důrazem položené na konec verše, před prohlášení samo, nelze jinak než vztahovati toliko ku vlastním rozkazům, které jdou, jak uvidíme, právě do polovice celé řeči, a to předně k rozkazům nejbližším, v. 224—232.

B. Vlastní prohlášení

dělí se zase na dvě části, z nichž první obsahuje rozkazy, druhá pohnutky k jich plnění.

I. Rozkazy.

1. Hlavní rozkaz.

a) Přistupuje k prohlášení samému Oidipus seznamuje nejprve občany své s věcí, o kterou jde a na kterou v úvodu již několikráte narazil, a to činí veršem 224. a 225., načež teprve projevuje v. 226. vůli svou, jak se mají vůbec ve věci té zachovati.

Že král v čelo celého svého prohlášení položil událost, o kterou běží, nad to nemůže býti nic přirozenějšího; zvláštního však povšimnutí zasluhuje, jakým způsobem básník i stránku slovesnou historické zmínce té přizpůsobil. Zdá mi se totiž, že ne bez úmyslu přejal podmět věty následující za předmět věty prvé: *ὅστις ποθ' ὑμῶν Λάιον τὸν Λαβδάκου κάτοιδεν*, chtěje tím patrně, poněvadž od dob Laiových již drahně času uplynulo, nejprve vzbuditi v mysli občanův vzpomínku na něj samého: „kdokoli z vás zná Laia Labdakova = pamatuje se na Laia Labdakova“, aby pak teprve náhlým obratem přešel ku konci jeho dodávaje: „kterým mužem zahynul.“ To jest věru pozoruhodno; mimo to pak sluší povšimnouti si tu ještě přidaného jmena otcova, *τὸν Λαβδάκου*, významného zajisté v úředním tomto prohlášení, ve kterém nemá býti ani nejmenší pochybnosti o osobě, která se míní.

Pak teprve, po připomínce časové a zpomenutí udalosti historické Oidipus vyslovuje, co požaduje od jednoho každého občana, který by o věci té věděl, an praví: „tomu káži, by vše mi oznámil,“ ve kterýchžto slovech nebudiž pominuto výrazu „vše, *πάντα*,“ mírného to slova místo: „by mi jej, pachatele, oznámil.“ Jeví se v tom šetrnost Oidipova, jakož on ze začátku vůbec největší mírnost ukazuje a to nejen ve slovech, nýbrž i v obmýšleném svém jednání.

Tak jest tomu ve verších hned následujících, v nichž král všeobecný příkaz svůj rozvádí v případy zvláštní. Případy ty mohly býti jen dva a to:

α_1) buď někdo z Thebanů — a Oidipus mluví ke všem Thebanům, *πᾶσι Καδμείοις* v. 223! — kdo zná vraha Laiova, jest jím sám, aneb

α_2) ví, že jest jím některý cizozemec.

Jen tyto dva případy byly možny, jak doleji šíře vyložíme; každému pak z nich vyměřeno jest trojverší, které obojí dělí se zase na stejné polovice, z nichž v prvé naznačen případ sám a jednání, jakého král žádá, v druhé udány výhody, které vyplynou odtud pro toho, kdo tak jednati bude.

α_1) Jeli někdo z Thebanů sám vrahem, může si přiznáním se trest značně zmírniti.

To jest asi nepopíratelný smysl vv. 227—229, v nichž jednotlivosti, hlavně v polovici prvé, působí vykladateli obtíže nemalé.

Již při stanovení podmětu slovesa *φοβεῖται* jest třeba opatrnosti, větší však při předmětu. Co se prvého týče, spojka *μὲν* v *κεὶ μὲν φοβεῖται* praví, že počíná tu něco nového a to tak, že tento případ není na stejném stupni s předešlým *ὅστις* — *ἐμοί*, nýbrž že jest mu podřazen a to zároveň s následujícím členem družným, uvedeným spojkou *δέ*. Jsoutě to všeobecného onoho rozkazu dva případy zvláštní, z nichž první s oním spojen velmi úzce, totiž spojkou *καί*, takže se od všeobecného ku zvláštnímu takřka jedním dechem přechází. A tímto těsným spojením vysvětluje se snadno opominutí podmětu ku *φοβεῖται*, neboť za těchto okolností jest zřejmo, že podmětem tím nemůže býti nic jiného než onen *ὅστις ποθ' ὑμῶν* — *κάτοιδεν* v. 224 n., dotčený ve verši bezprostředně předcházejícím (226) znova náměstkou *τοῦτον*.

Podmět ten jest tu zcela na snadě; v druhém, již vzdálenějším členu bylo však třeba podmět ten znovu vytknouti, a to činí se náměstkou *τὶς* v. 230.

Tolik o podmětu; sloveso *φοβεῖται* žádá však také předmětu nějakého a požadavku toho neupokojí ani výklad Weckleinův [23]), dle něhož se zhola nedovídáme, proč by se ten, kdo zná vraha Laiova (více posud nebylo řečeno!), měl báti, tím méně pak sebe sama udávati, ani Wolffův [24]) a mnohých jiných, kteří výslovně nebo mlčky ku *φοβεῖται*, za kterým kladou čárku, doplňují z před-

[23]) „Und wenn er sich fürchtet, so wisse er, er wird, wenn er sich selbst bei mir anklagt, ungefährdet sich aus dem Land entfernen und damit die Selbstanklage ohne weiteres Aufheben fortnehmen." Konci naprosto nerozumím.

[24]) Ten pojí slova takto: *κεὶ μὲν φοβεῖται* (sc. *σημαίνειν*), *τοὐπίκλημ' ὑπεξελὼν αὐτὸς καθ' αὑτοῦ* (*πείσεται γὰρ ἄλλο μὲν ἀστεργὲς οὐδὲν*) *γῆς δ'*) *ἄπεισιν ἀσφαλής*. Slova závorkou prostřední uzavřená jsou prý proleptickou vložkou, která způsobila zase vložení spojky *δέ*!

cházejícího verše *σημαίνειν*, při čemž zase nevidíme, proč ten, kdo by znal vraha, ale bál se to naň oznámiti (ani tu nebylo by více řečeno!), měl by sebe sama udávati; to bychom pochopili teprve spojujíce, jak navrhoval p. prof. Kvíčala, v jedno slova *κεἰ μὲν φοβεῖται τοὐπίκλημ' ὑπεξελὼν αὐτὸς καθ' αὑτοῦ*, aby byla předvětím, ku kterému jakožto závětí by následovalo *μὴ σιωπάτω* v. 231, jsouc oběma členům α_1 a α_2 společné [25]) — anebo bylo by lépe čísti *ἀστὸς κατ' ἀστοῦ* dle domněnky Nauckovy. Jinak nepochopujeme, jak by onano bázeň týkající se jiného měla míti za následek udání sama sebe. Obtíž tato jest však ihned odstraněna, položíme-li čárku ne za *φοβεῖται*, nýbrž teprve za *τοὐπίκλημ'* čtouce: *κεἰ μὲν φοβεῖται τοὐπίκλημ', ὑπεξελὼν αὐτὸς καθ' αὑτοῦ —*.

Posud byla řeč jenom o občanu, který vraha Laiova zná; na rozdíl od takového jest však označen slovy *κεἰ μὲν φοβεῖται τοὐπίκλημα*, ale teprve jen těmi, vrah sám. Viděti to ze souvislosti: „Kdokoli z vás zná Laia Labdakova, kterým mužem zahynul, tomu káži, by vše mi oznámil. A bojí-li se obvinění toho —" Jakého obvinění? Patrně z věci, o kterou jde, z vraždy spáchané na Laiovi. A mohla-li při *τὸ ἐπίκλημα*, toho obvinění, což však nemyslíme, býti ještě pochybnost, zda užito slova toho ve smyslu činném („a bojí-li se obvinění to činiti," *ἐπικαλεῖν* = *κατηγορεῖν*) či trpném („a bojí-li se obviňován býti," *ἐπικαλεῖσθαι* = *μὴ ἐπικαλῆται*), zcela zaplašila ji slova hned následující: *ὑπεξελὼν αὐτὸς καθ' αὑτοῦ*; neboť má-li někdo z bázně před obviněním počíti něco proti sobě sám, jest na jevě, že bázeň ta může pocházeti jen z toho, aby nebyl obviněn od jiného, totiž že jest vrahem.

Tohoto výsledku dosáhneme rozdělením mnou navrhovaným, které nalezá se pouze ve vydání Aldově; jinak klade čárku po *τοὐπίκλημ'* pouze Hartung, který však píše: *κεἰ μὲν φοβεῖται τοὐπίκλημ', ἐπεξίτω κτἑ.* Ostatní vykladatelé vztahují *τὸ ἐπίκλημα* pouze ku *ὑπεξελὼν* a vykládají *ἐπίκλημα ὑπεξαιρεῖν* způsoby velmi různými, ano zcela si odporujícími.

Většina a to hlavně starších vykladatelů rozuměla slovům těm tak, že vrah má uniknouti obžalobě sebe sama; [26])

---

[25]) str. 103, kdež to znázorněno parafrasí: *κεἰ μὲν φοβεῖται σημαίνειν τοὐπίκλημ' ὑπεξελὼν αὐτὸς καθ' αὑτοῦ (πείσεται γὰρ ἄλλο μὲν ἀστεργὲς οὐδέν, γῆς δ' ἄπεισιν ἀσφαλής) χὠσαύτως εἴ τις ἄλλον οἶδεν .... τὸν αὐτόχειρα, μὴ σιωπάτω.*

[26]) tak Hermann: „subterfugiens accusationem sui ipsius"; ale jinak týž v pozn. k El. v. 1420, kde praví: „*ὑπεξαιρεῖν* est occulta et recondita promere, OR. 227, Eur. Hippol. 633." Matthiae: „accusationem (sui) surripere i. e. subterfugere, declinare." Tohoto výkladu čtení rukopisného drží se Dindorf ve vydání Oxfordském, v textové lipské však přijal konjekturu Rauchensteinovu *ὑπεξέλοι* s výkladem: „crimen ita subterfugiat, ut licet solo patrio vertendo criminis se reum confiteatur, tamen nihil inde damni capiat." Classen: „und hat er zu fürchten (natürlich (?)

Ribbeck však způsobil, že ujal se výklad právě opačný, dle kterého vrah sebe sama žalovati má.[27]) Jednaje totiž Ribbeck obšírně o ὑπεξαιρεῖν v Ep. B. str. 22—25 praví na str. 23.: „So ist hier von der Anklage die Rede, welche einer gegen sich selbst (αὐτὸς καθ' αὑτοῦ) hervorholt aus geheimnissvoll verschwiegenem Gewissen." Výklad svůj opírá Ribbeck hlavně o dvě místa: Pind. Nem. 4,7: ῥῆμα — ὅτι κε σὺν Χαρίτων τύχᾳ γλῶσσα φρενὸς ἐξέλοι βαθείας a Sof. frg. 686, kde však ὑπεξελεῖν pouze z dohadu Heimsoethova se píše místo rukopisného ὑπεξελθεῖν:

> ὦ γλῶσσα, σιγήσασα τὸν πολὺν χρόνον,
> πῶς δῆτα τλήσει πρᾶγμ' ὑπεξελεῖν τόδε;
> ἡ τῆς ἀνάγκης οὐδὲν ἐμβριθέστερον,
> ὑφ' ἧς τὸ κρυφθὲν ἐμφανῶς ἀνάκτορον.

Ale jak vetchými oporami výkladu onoho jsou obě tato místa, viděti jest jediným pohledem: na prvém z nich znamená ἐξελεῖν ovšem „vyníti z hloubi mysli jazykem" tedy „projeviti," ale tu výslovně řečeno, odkud vyníti (φρενὸς βαθείας) a pak význam ten napovídají již sama slova ῥῆμα a γλῶσσα. A podobně (nehledě ani k tomu, že to pouhý dohad) určuje význam slovesa ὑπεξελεῖν i v druhém dokladu slovo γλῶσσα a σιγήσασα. Na našem však místě není pražádného určení, které by ukazovalo, odkud τὸ ἐπίκλημα a čím se vyníti má. Slovesem σημαινέτω aneb vůbec slovesem, které doplniti jest jakožto závětí, nemůže význam slova ὑπεξελὼν určován býti, a to předně z té příčiny, že by bylo smělé určovati něco něčím, co samo potřebuje určení, vlastně doplnění, a za druhé, že by to byla téměř tautologie, kdyby se řeklo: τοὐπίκλημ' ὑπεξελὼν αὐτὸς καθ' αὑτοῦ σημαινέτω aneb μὴ σιωπάτω) = obžalobu vypravě proti sobě

---

für sich selbst), so wird er die Anklage gegen sich selbst mit sich hinwegtragen — denn etwas anderes unerwünschtes soll ihm nicht geschehen — und ungefährdet ausser Landes ziehen." Wecklein: „die eigene Anklage unvermerkt (ὑπὸ) d. h. in aller Stille hinwegnehmend." Ritter: „Auch dann (κεἰ = καὶ εἰ, adeo si), wenn ihn Angst befällt, weil er die Anklage gegen sich selbst meiden möchte ((ὑπεξελὼν = still unterschlagend oder bei Seite schiebend) soll er mir Alles anzeigen."

Elmsley vykládal: „crimen confitendo diluens"; nejpodivnější však výklad, jako vůbec celé této řeči, tak i tohoto místa, podal Forchhammer: „wenn er sich fürchtet, indem er (ehemals) die Anklage gegen sich eluirt hat."

[27]) Výklad ten nalezáme u p. prof. Kvíčaly (na str. 102): „und wenn der Mörder sich selbst angeben möchte, aber sich fürchtet die Anklage gegen sich selbst zu erheben (eig. hervorzuholen), so" usw.; pak u Schneid. Naucka: wofern er die Selbstanklage aus seinem Innern hervorholt; dále u Wolffa a rovněž Brandscheida: „Wenn er selbst der Thäter ist — ὑπεξελών, näml. λεγέτω, welches hier aus σημαίνειν zu ergänzen ist — — er soll die Anklage aus seinem Innern, wo sie bisher verborgen lag, gleichsam aus dem Dunkel hervorziehen u. aussprechen."

samému (mluv, nemlčiž). U Ribbecka pak zvláště přistupuje k tomu ještě nemožnost grammatické vazby, kterou tu přijímá, an spojuje partic. ὑπεξελὼν se slovesem φοβεῖται a překládá: „Und wenn er Furcht hegt die Beschuldigung gegen sich selber aus stiller Brust an's Licht zu holen (so schweig' er nicht). Kdyby to byl chtěl básník říci, byl by, trvám, užil infinitivu.[28])

Všecky tyto okolnosti, zvláště však ta, že Ribbeck nepodává ani jediného dokladu, kde by ὑπεξαιρεῖν samo o sobě znamenalo „vypravovati ze sebe, z nitra svého," vracejí nás k původnímu významu slovesa toho. Slovník učí nás, že jednodušší ἐξαιρεῖν značí 1. něco z něčeho vůbec vyjímati, vybírati, med. pro sebe vybírati; 2. něco odněkud vyjímati tak, aby tam již nic z toho nezbylo, tedy odklízeti, odstraňovati něco. Toto druhé kpř. v Xenof. Anab. 2, 5, 4, kde praví Klearchos k Tissafernovi: ἔδοξέ μοι εἰς λόγους σοι ἐλθεῖν, ὅπως, εἰ δυναίμεθα, ἐξέλοιμεν ἀλλήλων τὴν ἀπιστίαν, což by dle Ribbeckova výkladu slov τοὐπίκλημ' ὑπεξελὼν musilo znamenati: „abychom navzájem ze sebe zdvihli, projevili nedůvěru," tedy pravý opak toho, co slova ta skutečně praví! Další složenina ὑπεξαιρεῖν pak znamená tajně vyjímati, skrytě odstraňovati, tak, že nikdo nepozoruje, jak aneb kým se něco odstraňuje. Tak v Eur. Hippol. 633 ὄλβον δωμάτων ὑπεξελὼν „blahobyt domu nepozorovaně odklidiv, utrativ" (jen aby vyhověti mohl choutce ženy po zdobení se). Jinde znamená ὑπεξαιρεῖν potají někoho (z cesty) odstraniti vraždou, utratiti: tak u Plat. Stát VIII, p. 567 B: ὑπεξαιρεῖν δὴ τούτους πάντας δεῖ τὸν τύραννον, εἰ μέλλει ἄρξειν a Thuk. VIII, 70: ἀπέκτειναν οὐ πολλούς, οἳ ἐδόκουν ἐπιτήδειοι εἶναι ὑπεξαιρεθῆναι a na jiných místech. Tento poslední význam nebyl by nevhodný i na místě našem, kdybychom vztahujíce τοὐπίκλημ' pouze ku φοβεῖται doplňovali ku ὑπεξελὼν předmět osobný, zájmeno αὐτόν se značením toho, o koho tu stále běží, totiž Laia, kdybychom tedy spojovali: κεἰ μὲν φοβεῖται τοὐπίκλημ', ὑπεξελὼν (αὐτόν, sc. Λάιον) αὐτὸς καθ' αὑτοῦ —. Smysl by byl zajisté dobrý, kdyby Oidipus vyzvav občany k udání vraha pokračoval: „a bojí-li se obvinění toho, tajně (jej, Laia) odstraniv, sám proti sobě —". Než obávám se, že by tu výpustka předmětu ku ὑπεξελὼν byla přece jen smělá, zvláště když následuje ještě zámlka slovesa určitého; a proto spokojuji se tím, že jsem ku četným výkladům místa tohoto přidal nový. Ostatně možno hojný seznam ten ještě jedním rozmnožiti. Mohl by totiž někdo ku ὑπεξελὼν také z předcházejícího φοβεῖται doplňovati τὸν φόβον, při čemž ovšem bylo

[28]) Ribbeck odkazuje sice ku grammatice Krügerově, §. 56, 6, ale tam nenalezám ani jediného příkladu, který by mu byl podporou; právě naopak, mezi příklady ku slovesům hnutí mysli, jež pojí se s participiem, nacházím tu z Thukydida: μετεμέλοντο πρότερον οὐκ ἀναστάντες „litovali, že dříve nepovstali," dle čehož by smysl slov κεἰ μὲν φοβεῖται τοὐπ. ὑπεξελών nemohl býti jiný než: „a bojí-li se, že obžalobu ze sebe vypravil."

ly slovesu *ὑπεξαιρεῖν* rozuměti ve smyslu jednoduššího *ἐξαιρεῖν* ,odstraniti," které čteme v Eur. Ionu v. 991 *πατρὸς ἐξεῖλον φόβον κλέψας λόγοισιν*, takže by naše místo znamenalo: „a bojí-li e obvinění toho, odstraně (strach ten) sám proti sobě —". Ale ento výklad zdá se mi ještě méně pravdě podobným předešlého, čkoliv bych kterémukoli z obou přednost dal před Ribbeckovým.

Po mém soudu patří sice *τοὐπίκλημ'* ku *φοβεῖται*, ale igurou *ἀπὸ κοινοῦ* také ku *ὑπεξελών*. Takto spojujíce uvarujeme e výtky, že by tvrda byla výpustka předmětu slovesa *ὑπεξελών*, yhovujíce zároveň slovesu *φοβεῖται*, které, jak řečeno, žádá něakého předmětu, a to dle mínění našeho tak důrazně, že ačkoliv *οὐπίκλημ'* vztahujeme k oběma slovesům, mezi kterými se naezá, klademe za předmětem tím přece čárku, které v jiných přiladech figury té nebývá. Zde však vyžaduje toho ta okolnost, že lovy *φοβεῖται τοὐπίκλημ'* končí se předvětí, a čárka tato ostatně ýkladu našemu nevadí; neboť doplňování předcházejícího byť řestávkou (jež naznačena čárkou) odděleného *τοὐπίκλημ'* ku *ὑπεξελών* jest podporováno velice tím, že participium toto stojí na konci trimetru, takže při přednášení nastala po něm jakási pausa doplnění tomu zajisté velmi příznivá.

Ὑπεξαιρεῖν pak beru zde ve významu obyčejném „tajně odstraniti," kterýžto význam však zde, poněvadž tu jde o odstranění obvinění, kterého se bojíme, které tedy ještě nevzniklo, ale vzniknouti může, nabývá obměny „tajně potlačiti" t. j. tajně odstraniti možnost obvinění toho. Dle toho zní celé naše místo:

> *κεἰ μὲν φοβεῖται τοὐπίκλημ', ὑπεξελὼν*
> *αὐτὸς καθ' αὑτοῦ* —
>
> „a bojí-li se obvinění toho, potají (je) potlače
> sám proti sobě —".

Abych takto vykládal zde sloveso *ὑπεξαιρεῖν*, k tomu mimo vše dosud o tom slovu podané vede mě také subst. *ὑπεξαίρεσις*, terminus to rhetorický, jenž, jak praví Ribbeck (v Ep. B. str. 23) znamená brzy výjimku jednotlivosti nějaké nepatrné vzhledem k ostatním, brzy umělý obrat (Kunstgriff) potlačení některého momentu ve prospěch vlastní věci (Fortunatianus a. rh. p. 119 I)[29]). Terminus tento, ač teprve pozdní rhetorice vlastní, jest přece výbornou oporou výkladu našeho; neboť znamenalo-li slovo *ὑπεξαίρεσις* pozdějším rhetorům potlačení něčeho, co by vyneseno jsouc na jevo bylo nebezpečno nebo aspoň nepříjemno, mohl zajisté již Sofokles užiti slovesa *ὑπεξαιρεῖν* (*τοὐπίκλημα*) o tom,

---

[29]) R. Volkmann praví o tom ve spise „Die Rhetorik der Gr. u. Röm.", 2. vyd. str. 87: Unter *ὑπεξαίρεσις* — verstand man nach Fortunatian das Verschweigen von Etwas für den Redner an der Sache Gefährlichem, ohne dass diess von dem Gegner, sei es, weil es ihm unbekannt war, oder weil er es auch für sich gefährlich hielt, vorgebracht wurde.

kdo boje se následků obvinění veřejného má je, obvinění to, potají nemožným učiniti, tedy potlačiti —.

Jak to činiti má, slova následující *αὐτὸς καθ' αὑτοῦ* napovídají sice, ale výslovně nepraví. Jestiť tu zámlka slovesa určitého, které doplniti jest ve tvaru *σημαινέτω* (nebo *λεγέτω* neb pod.). A o zámlce této dlužno říci, že byla nejen možna, nýbrž že jest i pěkna a situaci obzvláště přiměřena.

Možna byla, jelikož předchází-li všeobecný příkaz *τοῦτον κελεύω σημαίνειν* a ten pak ve dva zvláštní se rozvádí, což zjevně naznačeno spojkami *μὲν-δέ*, nemůže se tu ani očekávati jiné sloveso, než jakého užito v rozkaze všeobecném, tedy *σημαίνειν*; pouze tvar grammatický požaduje se tu jiný, totiž imperativ *σημαινέτω*, jemuž v druhém zvláštním případě odpovídá *μὴ σιωπάτω*. *Σημαινέτω* a *μὴ σιωπάτω* zcela se tu rovnají a již ze shody mezi verši případu α_1 a α_2[30]) plyne, že čteme-li v α_2 na konci první polovice sloveso *μὴ σιωπάτω*, jest v α_1 na tomtéž místě podobné aspoň doplňovati.[31])

Aby výslovně básník slovesa toho nepoložil, tomu zabránil zřetel slohový. Jak řečeno, nemohl ani ve dvou těch případech zvláštních užiti jiných sloves než takových, která by znamenala totéž, co v příkaze všeobecném *σημαίνειν*, ale jak by to bylo nepěkné, kdyby sloveso takové třikráte po sobě bylo položeno! Aby tomu se vyhnul, básník sloveso v prvém zvláštním případě, kde se velmi snadno z předešlého doplní, zcela vypustil, v druhém pak užil výrazu litotetického.

A spatřuji-li mimo to ještě v zámlce té obrat situaci přítomné obzvláště přiměřený, ani to snad není upřílišeno. Oidipus, zdá mi se, nedokončuje věty jakoby neodvažoval se doříci to, co slovy *κεἰ μὲν φοβεῖται τοὐπίκλημ'* s obalem, zdaleka naznačil

---

[30]) Shoda mezi v. 227—229 a v. 230—232 jest zajisté povšimnutí hodna; pozorujme počátky: *εἰ μὲν — εἰ δέ*; pak zdvojení: *αὐτὸς καθ' αὑτοῦ* a *ἄλλον ἐξ ἄλλης χθονός*; dále uprostřed obojího trojverší stejná interpunkce, po té v obou následují věty odůvodňovací (*πείσεται γὰρ — τὸ γὰρ κέρδος*), obě o dvou členech, z nichž prvý udává výhodu hlavní, druhý podružnou, jakýs to nádavek.

[31]) Někdo by ovšem mohl namítnouti, že shoda ona mezi α_1 a α_2 žádá sice toho doplnění, ale tak, aby závětím bylo pouhé *σημαινέτω*, vše ostatní aby bylo předvětím, tedy v této podobě:

κεἰ μὲν φοβεῖται τοὐπίκλημ', ὑπεξελὼν
αὐτὸς καθ' αὑτοῦ (σημαινέτω)·
εἰ δ' αὖ τις ἄλλον οἶδεν ἐξ ἄλλης χθονὸς
τὸν αὐτόχειρα, μὴ σιωπάτω·

Shoda mezi oběma případy α_1 a α_2 byla by tím ovšem úplná; ale rozdělení to zdá se mi nemožným a to jednak proto, že by slova *εἰ μὲν — καθ' αὑτοῦ* v jedno spojena jsouce nedávala řádného smyslu, aspoň ne toho, který se tu žádá a v ně také, ovšem neprávem, vkládá (neboť *ὑπεξελὼν* musilo by se při praesentu *φοβεῖται* vztahovati k minulosti, a nikoli k budoucnosti!), jednak že by výpustka celého závětí byla příliš tvrda.

a slovy dalšími *αὐτὸς καθ᾽ αὑτοῦ* již již napověděl. V tom ustává. Jako neodvážil se říci z přímа „je-li někdo z vás sám vrahem tím", tak, když přijde k tomu, aby vyzval občana toho, by sám se u d a l, výrazu toho přes rty nepouští, nýbrž nedomluviv umlká.

Tolik o slovesné stránce první polovice trojverší tohoto; méně poznamenati jest o druhé. *Πείσεται γὰρ κτἑ* není nikterak proleptická věta odůvodňovací a je-li v ní něco proleptického, jest to jen *ἄλλο* vzhledem k následujícímu *γῆς δ᾽ ἄπεισιν*; poukazujeť *ἄλλο* již napřed k tomu, že *πείσεται ἀστεργὲς οὐδὲν* není řečeno bez výjimky, nýbrž že jedna nemilá věc musí vraha stihnouti přece. Ale nepříjemnost ta zmírňuje se přidaným *ἀσφαλής*, kterému čtení dáti jest přednost před variantou *ἀβλαβής*, již přijal Dindorf. Rozdíl není sice veliký, ale lepší jest přece *ἀσφαλὴς* „ze země odejde b e z p e č e n", čímž král jaksi dává na srozuměnou, že svou mocí toho, kdo sám se přizná, bude chrániti, takže odcházeje ze země thebské nejen neutrpí nic nemilého (*πείσεται ἀστεργὲς οὐδέν*, což právě již = bude *ἀβλαβής*!), nýbrž že nebude ani možno, aby něco utrpěl, jelikož bude chráněn, bude tedy bezpečen (*ἀσφαλής*).

Avšak věc ta zasahá již ku stránce jiné, o které nyní promluviti hodláme; bude to několik slov o v ě c n é s t r á n c e p ř í p a d u α_1.

Tu pak nebude neprospěšno pamatovati chod udalostí od počátku. Oidipus k vyzvání Apollonovu vypátrati vraha Laiova spoléhá se nejdříve na přispění občanův svých a ty ihned svolává. Neboť jemu samému byla až do nedávna pověsť o činu tom zcela cizí a co se v soukromí, totiž od Kreonta, nedlouho před tím dověděl, bylo velmi skrovné a pátrání ve směru tom nebylo by vedlo k cíli. Slyšelť jenom, že Laios zahynul někde na cestě do ciziny a že jediný zbylý z průvodců jeho vypravoval, že zabili Laia loupežníci. Co více byl by se tedy Oidipus dověděl od toho člověka, kdyby jej byl dal ihned vyhledati? Byl by mu zajisté rovněž pravil, že to byli loupežníci a král nemaje posud pražádné příčiny slovům jeho nedůvěřovati byl by ho propustil věda právě tolik jako dříve. Proto nastoupil ihned na cestu jinou. Apollon kázal, jak praví Kreon v. 97 n:

μίασμα χώρας, ὡς τεθραμμένον χθονὶ
ἐν τῇδ᾽, ἐλαύνειν μηδ᾽ ἀνήκεστον τρέφειν,

z čehož plynulo, že vrah jest v Thebsku. I nechce Oidipus uvěřiti, že by loupežníci (rozumí se v cizině, neboť Laios *ἐκδημῶν πάλιν πρὸς οἶκον οὐκέθ᾽ ἵκεθ᾽*, v. 114 n) jen tak maně zabili Laia, nýbrž vyslovuje podezření, v. 124 n:

πῶς οὖν ὁ λῃστής, εἴ τι μὴ ξὺν ἀργύρῳ
ἐπράσσετ᾽ ἐ ν θ έ ν δ᾽, ἐς τόδ᾽ ἂν τόλμης ἔβη;

Míní, že původce vraždy té hledati jest v Thebách a proto bez odkladu svolává lid Thebský, aby v té příčině prohlášení vydal. A tak i činí. Předeslav, že plněním rozkazů jeho občané mohou dojíti úlevy od svízelů a naznačiv, že jen tak beze vší pohnutky ve věci té nepátrá, mohl očekávati, že ti, kteří vraha Laiova znají, udají mu ho; vždyť kynula z toho celé zemi úleva! Ale pachatel mohl, boje se obvinění toho, aby totiž jakožto původce zla, kterým celá země stížena byla, nebyl lidem krutě potrestán, pachatel sám, pravím, obávaje se obvinění toho, mohl skrýti se. A co by pak pomohlo, udal-li by ho někdo, znáti jméno jeho, kdyby lapen býti nemohl a *μίασμα* zemi tížící nemohlo býti odstraněno buď smrtí jeho nebo vyhostěním? A případ ten nastati mohl. Vrah mohl se v zemi dlouho skrývati i přes to, že Oidipus dále zakazuje, aby ho nikdo do příbytku svého nepřijímal, vůbec s ním neobcoval, a na toho, kdo by proti tomu jednal, ku konci řeči své kletbu svolává. Vrah Laiův mohl se skrývati ze strachu před velikým trestem, který by ho snad stihl a bylo možno, že by snad teprve po delší době byl polapen. Oidipovi však jde o to, aby co nejdříve smyta byla poskvrna lpící na zemi z přítomnosti vrahovy a tím konec vzaly strasti, jimiž jest Thebsko mořeno. I zná pro ten případ prostředek zajisté výborný: obává-li se občan onen obvinění toho, totiž aby před celou zemí na pranýř postaven jsa za následky činu svého nemusil pykati krutým trestem od rozezlených spoluobčanů, může obvinění to tajně odstraniti, nemožným učiniti čili potlačiti tím, že sám proti sobě vše oznámí, totiž v soukromí u krále; král pak slibuje mu pro ten případ beztrestnosť až ovšem na to, co dle rozkazu Apollonova bylo nutno, aby vzdálil se ze země. A i pro ten odchod zaručuje mu Oidipus úplnou osobní bezpečnost; i kdyby se lid již dověděl o původci tolikerého zla a chtěl snad na odcházejícím vykonati pomstu, králova ochrana tomu zabrání a občan ten ze země odejde bezpečen!

Tolik k objasnění našeho výkladu; zbývá jenom námitka: „Což provedl-li vrah čin svůj tak, že nikdo jiný o něm nezvěděl? Pak nebylo se mu přec „báti obvinění toho“ a tím celý ten případ mizí!“ Kdo by toto namítal, mluvil by plnou pravdu; neboť vybídnutím a slibem tímto nemohl Oidipus vraha, cítil-li se bezpečným, že od nikoho udán býti nemůže, dohnati k tomu, aby se přiznal. Ale pohnouti mohla mírnost a slib Oidipův zajisté i takového, aby sám se přiznaje ve vyhnanství odešel a tím vlast od záhuby zachránil — mohl-li ovšem vůbec někdo mníti se bezpečným před výzradou, což jest jiná otázka, o které řeč bude níže.

α_2) Zná-li někdo vrahem některého cizince, bude za udání jeho odměněn.

Verši 230—232 vytýká Oidipus druhý ze dvou jediné možných případů. A jako v případě prvém občanu, který by se

sám cítil vinným, dal pokynutí, jak věc provésti, a slíbil mu šetrnosť co největší mohl, tak pro případ, že by některý občan věděl, že ten neb onen cizinec jest vrahem Laiovým, vybízí ho, aby nemlčel, nýbrž oznámil mu jej, slibuje mu odměnu za to vyplatiti a přízeň nad to.

Že zde peněžitou odměnu slibuje, které v případě prvním neslíbil, jest přirozeno. Onde týkala se věc vraha samého a odměnou za udání měla mu býti mírnost trestu, jaká jen možna byla, zde však týče se udání osoby jiné, cizí, a vzhledem k tomu nemůže ovšem král lákati k udání jeho slibováním nějaké shovívavosti ku vrahovi, nýbrž způsobem, který by udavači samému nějaký prospěch přinesl, a to jest odměna v penězích. Mimo to však dostane se dle slibu Oidipova udavači přízně královy a nejen královy, nýbrž zajisté každého, komu záleží na tom, aby země brzy zbavena byla bídy. Jestiť *ἡ χάρις* = vděk za to vůbec.

Ostatně trojverší toto nečiní obtíží pražádných, aspoň ne v té formě, jak se čte v rukopisech, při nichž my zůstáváme. Jde ovšem o to, je-li forma ta věcně správna a tu promluviti jest o tom, zdali případy α_1 a α_2 vyčerpány jsou všecky možnosti, o kterých Oidipus zmíniti se mohl.

Odpověď naše jest, že ano. Pamatujme:

1. že Oidipus mluví ke všem Thebanům (*ὑμῖν προφωνῶ πᾶσι Καδμείοις τάδε*, v. 223.), ale také pouze a jediné ku Thebanům.

2. že vrahem mohl býti buď Theban aneb cizozemec.

V prohlášení samém pak vidíme, že král obrací se

a) nejprve ku všem Thebanům vybízeje je, by mu vraha oznámili (v. 224 n; *ὅστις ποθ' ὑμῶν — πάντων Καδμείων — κάτοιδεν*).

α_1) Má-li však dle předpokládání básníkova Oidipus všecky Thebany před sebou, je-li vrahem Laiovým Theban, vrah ten jest nutně mezi přítomnými. Oidipus má jej před sebou i jest přirozeno, že vyzvav spoluobčany jeho i jej vůbec k oznámení věci obrací se k němu samému, aby jej slibem beztrestnosti (pokud možna byla) strachu zbavě k přiznání se přiměl a tím odstranění pohromy zemské uspíšil. Ví-li o činu tom vrah sám či ještě někdo jiný, zde na váhu nepadá; má-li o tom ještě někdo jiný vědomost, tohoto Oidipus vybídl k udání již vyzváním všeobecným (v. 224—226) a vrah, je-li si vědom, že by ho někdo udati mohl, nenechá si zajisté ujíti příležitosti, aby si osud svůj zmírnil; pak-li však jest přesvědčen, že nikdo o činu jeho neví a udati ho nemůže, přestává všechno rozkazování.

α_2) Jestli-že však někdo z přítomných — a přítomni jsou všichni Thebané! — jmenujme jej A, zná vrahem jiného člověka, než jest sám, třeba muže B, musí člověk tento B býti nutně z jiné země. Neboť kdyby B byl z Thebska, Theban, nastal by zase případ předešlý: B byl by mezi přítomnými —

všemi Thebany — a Oidipus maje jej samého před sebou promluvil s ním již přímo ve v. 227—229, kdežto občan A, který by takto věděl o činu spoluobčana svého, vyzván již k udání implicite ve v. 224—226. Zná-li tedy někdo z Thebanů pachatelem jiného člověka než jest sám, a obrací-li se k Thebanu tomu Oidipus znovu, musí pachatel onen býti z jiné země, jakož to také zcela řádně vyjádřeno veršem 230.: *εἰ δ' αὖ τις ἄλλον οἶδεν ἐξ ἄλλης χθονός.*

To jsou dva naše případy a jen těch mohl vzpomenouti Oidipus. Nemohl nikterak připomínati zvlášť případu onoho, nazveme jej α_2), že by totiž nějaký Theban A znal jiného Thebana B vrahem, a to z příčiny, která již uvedena, nehledě ani k tomu, že by případ ten po prvém (α_1) byl věru absurdní. Zhola pak nemožný byl tu nějaký případ α_4), ten totiž, že by některý cizozemec znal vraha (ať již Thebana ať cizozemce), neboť Oidipus mluví, jak řečeno a jakož přirozeno, pouze a jediné ku Thebanům.

Tolik jest jisto a po tomto rozboru nebude nesnadno odmítnouti všecky konjektury a výtky veršů 230—232 se týkající. Předně nemožno jest dle toho čtení, které kdysi chtěl Hermann: *εἰ δ' αὖ τις ἄλλον οἶδεν ἢ 'ξ ἄλλης χθονός*, neboť tu by v prvé polovici byl obsažen případ onen α_2). Nauck podezírá slovo *ἄλλον*, což jest věru s podivením, neboť slovo to jest přímo nezbytným, nehledě ani k tomu, že Řekové vůbec rádi stavěli různé tvary téhož slova vedle sebe. Ještě však podivnější jest to, že Nauckovi i *χθονὸς* zdá se podezřelým, místo čehož prý by snad mělo státi *πόλεως* „da vorher die Stadt Theben erwähnt war.“ Ale kde, nepraví.

Pouhými však a to nešťastnými nápady nazvati sluší návrhy těch, kteří ve verše tyto vpraviti chtěli onen případ α_4). Byl to nejprve tuším Herwerden, jenž praví: „nisi egregie fallor (!), poetae reddendum est: *εἰ δ' αὖ τις ἐλθὼν οἶδεν ἐξ ἄλλης χθονὸς τὸν αὐτόχειρα, μὴ σιωπάτω*“. Znamenitý ten omyl odmítl sice již Ribbeck,[32]) avšak v novější době hájí ho zase Schwarz,[33]) který, chtěje si bezpochyby ještě více „znamenitosti“ získati, pokročil dále: kdežto totiž dle Herwerdena Oidipus mluvil by tu i k cizincům v Thebách se zdržujícím, kterých však svolati nedal a ku kterým se tedy obraceti nemůže, dle Schwarze vyzýval všechny cizince vůbec, ať již jsou v Thebsku ať kdekoli, aby mu vraha udali, an prý pravil (dle čtení po Purgoldovi a jiných přijatého):

---

[32]) pravě v Ep. B. str. 12.: Das muss ja eine eingenthümliche Verfassung gewesen sein, welche alle Nichtbürger so bevorzugte, dass sie nur für Geld u. gute Worte zu gehorchen brauchten!

[33]) pravě na str. 30, že peníze a dobré slovo mělo zdržeti cizince, aby vyzván byv věc udati nechtěl tomu uniknouti odchodem!

εἰ δ' αὖ τις ἄλλος οἶδεν ἐξ ἄλλης χθονός.[34])

Konjektury, které zbývají, totiž Neuova: *εἰ δ' αὖ τις ἄλλον οἶδεν ἐξ ἄλλης χερός* a podobné Heimsoethova a Engerova nezasluhují více zmínky jsouce na dobro vyvráceny p. prof. Kvíčalou na str. 103 n.

Všemi pak těmito navrhovanými změnami mohli jsme býti ušetřeni, kdyby bylo bývalo od navrhovatelů více dbáno účelu básníkova. Vždyť přece ústy Oidipovými mluví básník a to nedostižný Sofokles a ten nebude zbytečně plýtvati slovy, zvláště ne v tragoedii, ve které z jednoho zachyceného slova povstává vyšetřování, zápletka atd. V takovém dramatu nebude zajisté básník vkládati osobě některé v ústa vyzvání, která by k rozvoji děje ničím nepřispěla a takové by byly všecky ony případy α_4) a čtení s *χερός*.. Druhá pak věc, která navrhovatelům mohla býti výstrahou, jest, že domnělá ona vyzvání jejich v dalším průběhu tragoedie vůbec nikde povšimnutí nedocházejí. Proč? Poněvadž jich asi prostě nebylo. Král vybízí shromáždění občanstva thébského k udání vraha. A co odpovídá k tomu chor? *οὔτ' ἔκτανον γὰρ οὔτε τὸν κτανόντ' ἔχω δεῖξαι*, v. 277. To jest odpověď veškerenstva občanů thebských. A tomu-li tak, jest *οὔτ' ἔκτανον* odpovědí na vyzvání α_1 (*αὐτὸς καθ' αὑτοῦ-*) a *οὔτε τὸν κτανόντ' ἔχω δεῖξαι* — praví-li to veškerenstvo Thebanův — odpovídá patrně na vyzvání α_2 (*εἰ δ' αὖ τις ἄλλον οἶδεν ἐξ ἄλλης χθονός*). Že by byl Oidipus vyzval občany udati toho, kdo snad čin ten vykonal prostředečně, *ἐξ ἄλλης χερός*, o tom chor, soudě dle odpovědi jeho, neví pranic a k nějakému vyzvání cizinců nebylo vůbec kdo by odpověděl. A tak byl by Oidipus mluvil na plano.

2. Eventuelní rozkaz.

b) Pro případ, že by mírného vyzvání jeho uposlechnuto nebylo a udání pachatele nestalo se okamžitě, Oidipus hrozí

β) klatbou vraha.

Ribbeckovou nepopíratelnou zásluhou jest, že dokázal naproti Classenovi a jiným, že klatba tato platí vrahu a nikoli tomu, kdo by vraha tajil. To jest nezvratné a rozpakuji se věru uváděti důvody; jen dvé připomínám:

Každý, kdo sledoval děj, pamatuje, že kázal Apollon v. 97 *μίασμα χώρας ἐλαύνειν*, což, jak se objevilo v. 106 n, platilo o vrahu nebo vrazích Laiových: nuže praví-li tuto Oidipus

[34]) str. 29.: „Dann haben wir: 1. alle Thebaner, 2. den Mörder u. 3. alle Ausländer (*ἄλλος τις ἐξ ἄλλης χθονός*)“. Jak toto poslední možno, vysvětluje Schwarz na str. následující: „der *ἄλλος ἐξ ἄλλης χθονὸς* kann sowohl zur Zeit der Kundmachung sich in Theben befinden oder auch in der Ferne weilen u. mit Rücksicht des in Aussicht gestellten *κέρδος* sich erst dahin begeben“.

τὸν ἄνδρ' ἀπαυδῶ τοῦτον —
ὠθεῖν δ' ἀπ' οἴκων πάντας, ὡς μιάσματος
τοῦδ' ἡμὶν ὄντος, ὡς τὸ Πυθικὸν θεοῦ
μαντεῖον ἐξέφηνεν ἀρτίως ἐμοί,

jest na bíledni, že — dle zásady, že dvě veličiny rovné třetí (tou jest zde *μίασμα*) rovnají se mezi sebou — *ὁ ἀνὴρ οὗτος* jest vrah Laiův.

To plyne z děje, který předchází; v následujícím pak jest svědectví stejně neklamné. Teiresias zavolán byv, ne snad aby řekl toho, kdo zná vraha, nýbrž toho, kdo vrahem jest, praví v. 447 nn:

εἰπὼν ἄπειμ' ὧν εἵνεκ' ἦλθον —
λέγω δέ σοι· τὸν ἄνδρα τοῦτον, ὃν πάλαι
ζητεῖς ἀπειλῶν κἀνακηρύσσων φόνον
τὸν Λαΐειον, οὗτός ἐστιν ἐνθάδε,

na kterémžto místě tak zřejmě chtěl narážeti na hrozbu Oidipovu v. 236. slovy *τὸν ἄνδρα τοῦτον* počínající, že ani anakoluthu se neštítil, jen aby narážku tu co možná očividnou učinil. A koho míní Teiresias slovy těmi? Vraha Laiova. Koho tedy mínil slovy týmiž (*τὸν ἄνδρα τοῦτον*) Oidipus? Věru ne tajitele vraha toho. To pochopí každé děcko a proto měly by již na dobro zmizeti z kommentářů výklady, jakým jest ještě Ritterův,[35]) Wolffův,[36]) a Brandscheidův.[37]) Slovy *τὸν ἄνδρα τοῦτον* míněn jest pouze a jediné vrah, to jest nezvratno přese všechny, jak praví Ribbeck, důvtipnůstky (Spitzfindigkeiten), které se na toto nešťastné místo sypou.

Podav však Ribbeck správný výklad o osobě, proti které verše tyto čelí, nesprávně soudil o účelu jejich, an mínil, že Oidipus vydává jimi rozkaz, aby občané, nebudouli chtíti vraha jménem, přímo a zjevně udati, aspoň všechny styky s ním přerušili. Na mylnost mínění toho ukázal p. prof. Kvíčala, jehož zase zásluhou, pohříchu posud málo u německých filologů ceněnou, jest, že dokázal, že rozkazy tyto vztahovati jest k budoucnosti, na onen čas, kdy vrah by přece konečně jednou poznán byl. Nevývratné důkazy toho podal na str. 93—96 a bylo by marno chtíti po rozboru tom hájiti mínění Ribbeckova. Oidipus dav jednou určitý rozkaz občanům, aby vraha oznámili, nemůže nikterak ihned připojovati nějakou jeho modifikaci, nemůže nic

[35]) „Für den eben angegebenen Fall sollen schwere Strafen den Hehler (236—243) treffen".

[36]) prostředkující jaksi mezi míněním Classenovým a Ribbeckovým: „*Τὸν ἄνδρα* fasst den nicht geständigen Mörder u. den Menschen, welcher die Schuld eines anderen verschweigt, zusammen."

[37]) „Der Hehler ist so gut wie der Thäter selbst, der sich nicht angibt. Beide soll, wenn sie später doch entdeckt werden, gleiche Strafe treffen."

slevovati. Počínání to bylo by pošetilé a kdyby král, přikázav svým poddaným udati vraha slibuje jim za to co největší mohl výhody, sestoupil ještě níže a pravil, abych užil slov Ribbeckových (Rh. Mus. 13, 129): „Schweigt ihr aber dennoch und gelingt es nicht den Mörder durch einfachen Spruch zu entfernen, so soll ihn wenigstens keiner“ atd., tu by věru nescházelo již, než aby jich ještě pěkně poprosil: „A neuzdá-li se vám ani toto činiti, pak, prosím vás, aspoň —“. K tomu by věru nebylo již daleko od výkladu Ribbeckova. Než pohleďme na slova Oidipova nepředpojatě! Nepraví: „pro ten případ, že by dřívější rozkaz můj byl bez úspěchu, nařizuji Vám toto“, což by musilo, jak praví p. prof. Kvíčala (na str. 95), zníti *ἀκ τῶνδε λέγω* nebo *ἀκ τῶνδε ὑμᾶς ποιεῖν βούλομαι*, nýbrž dí, co po tom, neuposlechnou-li, učiní, *ἀκ τῶνδε δράσω*, v. 235! A to zní zcela jinak! To není nikterak modifikace rozkazu předešlého, toť druhý člen alternativy, jež jest:

b u ď stane se udání vraha hned a pak slibuji toto —

a n e b o nestane se tak hned a pak stihne jej tohle. —

A projevila-li se v prvém členu alternativy té mírnost králova, druhý jest způsobu zcela jiného: obsahujeť těžké h r o z b y. Že hrozby to jsou, pozoroval již Teiresias, jenž praví na místě již uvedeném (v. 449 nn):

τὸν ἄνδρα τοῦτον, ὃν πάλαι
ζητεῖς ἀπειλῶν κἀνακηρύσσων φόνον
τὸν Λαΐειον κτέ.

A že hrozby ty se vztahují, jakož přirozeno, k budoucnosti, toho nevyvrátí námitky nižádné. Nechť namítá někdo třeba: „Jsou-li to hrozby, musí platiti přec těm, kteří budou mlčeti, neboť těm se hrozívá, kteří poslouchati nechtějí. Jsou-li to tedy hrozby, platí občanům mlčícím, tajitelům a *τὸν ἄνδρα τοῦτον* vykládati jest ve smyslu Classenově nebo spíše Wolffově, anebo *τὸν ἄνδρα τοῦτον* znamená pouze vraha a pak jest to nikoliv hrozba, nýbrž nový, modifikovaný rozkaz dle Ribbecka.“

Na námitku tuto odpovíme, že by bylo nesprávno předpokládati, jakoby ti, kdo vraha tajiti budou, měli býti bezvýminečně přímo potrestáni. Přímo bude dle hrozby Oidipovy pykati počínání svého jen ten, kdo tajiti bude vraha jsa jím sám (*χαὐτοῦ* v. 234.) Jiní, kdo by ho tajili, budou za jednání své potrestáni jen nepřímo, ale ovšem dosti citelně, neboť bude-li vrahu, na nějž jakožto na přítele (*φίλον* v. 233) to vyzraditi nechtěli, trest krutě zostřen, budou ti, kteří jej zatajovali bojíce se oň (*δείσας* v. 234), tím zároveň také potrestáni: vždyť zatajováním svým sami mu trest zvýší.

Tolik na námitku onu; vážnější zdá se býti další: „Ale jak může Oidipus říci, že zostří trest vrahu, bude-li tajen, když právě tím, že tajen bude, jména jeho se nedoví?“ Že však námitka

tato vážnou pouze se zdá, viděti jest již z toho, že týmž zajisté ne-li ještě větším právem mohli bychom říci: „Jak může Oidipus hroziti krutým trestem těm, kteří vraha neudají, když neví, kdo vraha zná? Jak se jmen jejich doví, když nic neřeknou? Vždyť nebude přece někdo třetí (v řadě: vrah — tajitel jeho — kdo zná tajitele), kdo by trest nad tajitelem prováděl. Či může někdo věděti, že ten neb onen vraha zná, ale udati ho nechce?“ To můžeme zpětně namítnouti proti mínění Classenovu, kdežto proti výkladu, že Oidipus hrozí krutým potrestáním vraha, nestane-li se udání hned, námitka uvedená jest slaba. Hrozba Oidipova má předně ten účel, který každá hrozba k vyzvání nějakému přičiněná: má přispěti k tomu, aby to, k čemu se vyzývá, spíše se konalo. Vyzval-li tedy Oidipus všechny občany, aby udali vraha a hrozí-li nyní, že neposlechnou-li, osud vrahův velmi se zhorší, může očekávati, že vrah sám, je-li jím některý Theban, nevydá se, moha voliti bezpečný odchod za hranice, v nebezpečenství pykati hroznou klatbou Oidipovou, zkrátka, že moha voliti mezi dvěma různými tresty nenechá dojíti k horšímu.

Tím ovšem není ještě věc odbyta; zbývá ještě stále otázka, mohlo-li k tomu horšímu dojíti? Na to odpovídáme, že ovšem mohlo. Znal-li někdo vraha, mohl, třeba z počátku mlčel, později vida zemi ve svízelech stále větších, rozmysliti si to a nějak jej prozraditi. — Což však, byl-li si vrah zcela jist, že nikdo o činu jeho neví a nelekne-li se tedy pranic hrozby královy a bude-li si tedy počínati zcela dle slov Oidipových v. 296: *ᾧ μὴ ἔστι δρῶντι τάρβος, οὐδ᾽ ἔπος φοβεῖ*? Na to odpovídají Thebané: *Ἀλλ᾽ οὐξελέγξων αὐτὸν ἔστιν* a to budiž i odpovědí naší. Thebané věří, že i v tom případě poznati lze vraha a to pomocí věštce Teiresia. A že i Oidipus v to doufal, o tom svědčí jednak slova, která k přišlému Teiresiovi později pronáší, zvláště však ta okolnost, že již dříve, než toto vyzvání a hrozby pronesl — patrně pro případ neúspěchu jich — pro Teiresia poslal, jak sám praví v. 288 n.

Dobrá, řekne někdo; doufal-li Oidipus a Thebané pro případ neúspěchu vyzvání králova v pomoc Teiresiovu, mohly hrozby ty proneseny býti. Což však, sklamou-li se v očekávání tom a nebude-li Teiresias vraha buď znáti anebo chtíti jej prozradiť, jakož skutečně se stalo? Pak jest to, odpovíme, případ zcela nový, do kterého nám tuto nic není; zde postačiž nám, že jsme ukázali, že i Oidipus i Thebané věřili v pomoc Teiresiovu a tím jest dokázáno, jednak že mohl Oidipus verše 233—241 pronésti ve smyslu uvedeném, jednak že Thebané, ku kterým mluvil, mohli mu právě tak a nejinak rozuměti.

Jest tedy ve verších těch obsažena hrozba a to hrozba důrazná. S tím pak souvisí, proč král ve v. 236. neužil tvaru budoucího, nýbrž přítomného *ἀπαυδῶ*. „Oidipus mohl a musil“, praví p. prof. Kvíčala na str. 96, „zákaz, jehož vyplnění padá do

budoucnosti, již nyní vysloviti, poněvadž doufal, že ve známost uveda trest dojde tím spíše svého účelu, totiž zastrašení a po případě neodkladného udání vraha. *δράσω* značí, že Oidipus bude dbáti o to, aby trest, který hned nyní se oznamuje, svého času byl proveden.“ A mimo to, zdá mi se, založení této tragoedie samo skoro vyžadovalo, aby Oidipus užil tvaru praesentního *ἀπαυδῶ* čili aby hned vyřkl klatbu nad vrahem, která jej teprve, když by jinou cestou než přímým udáním objeven byl, měla stihnouti. Klatba ta měla totiž padnouti na Oidipa samého: on právě měl jinou cestou než přímým udáním poznán býti jakožto vrah. A pro ten případ jest tvarem *ἀπαυδῶ* již postaráno: klatba jest slovem tím jedenkráte již vyslovena a musí tedy vejíti v platnost, jak s hrůzou tuší Oidipus v. 819, ještě o činu ani plné jistoty nemaje. Tvarem *ἀπαυδῶ* měl Oidipovi pro okamžik, až by o činu svém nabyl jistoty úplné, ušetřen býti boj, aby sebe sama — dle hrozby své — teprve v klatbu dával, což by byl učiniti musil, kdyby byl v. 236. řekl *τὸν ἄνδρ' ἀπαυδήσω τοῦτον* — a tragoedii ušetřeno tím nemilé opakování.

Tolik k celkovému porozumění těchto veršů; v jednotlivostech jest poznamenati toto:

V. 233. *εἰ δ' αὖ σιωπήσεσθε* smyslem postaveno jest proti vyzvání obsaženému ve v. 226.: *κελεύω πάντα σημαίνειν ἐμοί.* Člen *b*) veršem 233. počínající není tedy na stejném stupni s α_1 a α_2, jak mínil Ribbeck, nýbrž se členem *a*).

V. 234. *τὸ ἔπος τόδε*, rozkaz tento, jest právě vydané vyzvání k udání vraha, příkaz 1.; s příkazem 2. činí pak ta *ἔπη*, která má chor *κλύων δέχεσθαι* (v. 216.). *Τόδε* stojí na konci věty a verše s důrazem.

Genetivy *φίλου ἢ χαὐτοῦ* Wecklein a Brandscheid činí závislými na *δείσας*, kteréžto sloveso má prý tu genetiv dle analogie sloves *κήδεσθαι* a pod. Ale již samo sebou jest divno spojovati genetiv se slovesem, které vazby té nezná, a sloveso druhé, které má tu vazbu, nechati bez určení. Proto spojuji, jako Wolff, Nauck a jiní, genetivy ty s *ἀπώσει*. Jsou to genetivy odluky a slova ta znamenají „odmítne-li rozkaz tento od přítele neb i od sebe“ t. j. nebude-li dbáti rozkazu právě daného, pokud by se vztahoval na osobu přítele neb i jeho vlastní. Přítel ten může býti buď Theban, a pak znamená to neplnění vyzvání všeobecného *a*) spojeného ovšem s α_1 — neboť přítel tajen mohl býti jen v tom případě, když by se sám také neudal — aneb mohl to býti cizinec, což jest pak neplnění vyzvání α_2. Jednání proti vyzvání α_1 (ve spojení s *a*) Oidipus sotva má za možné, proto klade možnost tu na druhé místo a přičiňuje *καί*, aby pochybnost svou naznačil; patrně nemyslil, že by Theban cítící se vinným, moha věc odbyti pouhým a to bezpečným odchodem do vyhnanství, vydati se chtěl v nebezpečenství později snad, třeba

z počátku tajení se mu dařilo, prozrazenu a stíhánu býti hroznou klatbou. S *καὶ* oním srov. Plat. Gorg. p. 510 A.

V. 235. *ἐκ τῶνδε* = *μετὰ ταῦτα*, dehinc, po tom (důrazné, nikoli slabé potom); *ἐκ* značí tu vychodiště, moment, po kterém nastoupí *δράσω*. Srov. Trach. 1109, Ai. 537.

ταῦτα χρὴ κλύειν ἐμοῦ = tohle dlužno, tohle máte slyšeti ode mne t. j. nemá vás býti tajno, jak s vrahem po tom naložiti hodlám, abyste snad nemyslili, že mlčením bude vrahu poslouženo; naopak, hned slyšte, co jej stihne pak. Oidipus, jenž v rozkaze 1. největší mírnosť projevoval a výrazů nejšetrnějších užíval, stává se prudkým při pomýšlení, že by někdo mírnosti jeho nedbati mohl, a hrozí.

Hrozby ty vyjadřeny čtyřmi členy zápornými, po nichž následuje jeden kladný.

V. 236. v čele všech naznačena jest osoba, proti které hrozby ty směřují, *τὸν ἄνδρα τοῦτον*, kterýžto akkusativ jest předmětem (resp. doplňkem) všech pěti sloves následujících. Po něm Oidipus, aby opravdovost a přísnost svoji projevil, dodává *ὅστις ἐστί*, kterýžto přídavek mimo jiné zajisté sloužiti má k tomu, aby nižádným způsobem Oidipus sám, jehož vlastně klatba ta stihnouti má, nemohl se jí vymknouti.

Následující *γῆς τῆσδε* spojují Dindorf a Brandscheid se slovesem *εἰσδέχεσθαι*; tento odkazuje ku gramm. Krüger. II, 46, 1, 3, kde skutečně nalézáme naše místo vedle Eur. Foin. 451 *τόνδε εἰσεδέξω τειχέων πείσασά με* a Sof. Ai. 1274 *ἑρκέων ὑμᾶς ἐγκεκλῃμένους*. Ale jediný tuším pohled na tato dvě místa a naše postačí, abychom poznali nesprávnost tohoto výkladu; neboť dle toho musilo by naše místo znamenati: „zakazuji, aby muže toho nikdo nepřijímal do země této,“ jakoby se Oidipus obával, že vrah do země přijde, kdežto zatím snaží se ze země ho vypuditi! Kdo toho pamětliv jest, nemůže věru jinak než spojovati *γῆς τῆσδε* s akk. podmětným *τινά*. Není pak *γῆς τῆσδε* řečeno zbytečně, jak by se souditi mohlo, jelikož rozumí se samo sebou, že Oidipus nemůže poroučeti nikomu jinému nežli svým poddaným; *γῆς τῆσδε* přidáno hlavně za tím účelem, aby Oidipus k tomu připojiti mohl: *ἧς ἐγὼ κράτη τε καὶ θρόνους νέμω*, čímž zvýšiti chtěl ještě více váhu hrozeb svých. Neboť praví-li: „ať nikdo ze země této, jejíž já vládu a stolec držím,“ jest tím, nemýlím-li se, řečeno tolik jako moderní frasí: „jako že v této zemi vládu a stolec držím.“ Tím dává na srozuměnou, že všecku svoji moc a autoritu královskou nasadí, aby provedlo se, co tu praví. Při tom *κράτη* znamená více moc, s kterou král činně zakročiti může, *θρόνους* pak více důstojnost, vážnost, které pro vysoké postavení své požívá. Srov. Ant. v. 173.

V. 238. nejprve Oidipus zakazuje všechny osobní styky s vrahem, které hlavně záležejí v přijímání ho do domu a hovoru s ním. Vrahovi nesmí pak nikdo útulku popřáti, nikdo naň

promluviti, což bylo sdílným a hovorným Řekům trestem krutým. Zde to viděti z toho, že právě na tuto část klatby odkazuje se na několika místech v dalším průběhu děje. Tak v. 350 nn. kde ovšem Teiresias zákaz ten obrací tak, jako by byl Oidipus na našem místě řekl: „vrah nesmí nikoho osloviti.“ Chtěje Oidipovi naznačiti, že sám jest vrahem, praví k němu:

ἐννέπω σε τῷ κηρύγματι
ᾧπερ προεῖπας ἐμμένειν κἀφ᾽ ἡμέρας
τῆς νῦν προσαυδᾶν μήτε τούσδε μήτ᾽ ἐμέ,
ὡς ὄντι γῆς τῆσδ᾽ ἀνοσίῳ μιάστορι.

A Oidipus sám hrozí se té části klatby své, když již tuší, že by on mohl býti vrahem Laiovým, v. 817 n. (kde arciť čtení porušeno); a když již všechny zločiny své poznal a se oslepil, žádá ještě Kreonta v. 1436 n.:

ῥῖψόν με γῆς ἐκ τῆσδ᾽ ὅσον τάχισθ᾽, ὅπου
θνητῶν φανοῦμαι μηδενὸς προσήγορος.

V. 240. χέρνιψ jest znakem společenství, ve kterémžto významu užívá se slova toho obyčejně v pluralu, proto i na tomto místě dáti jest přednost čtení χέρνιβας před variantou χέρνιβος, ačkoliv jinak i toto čtení dalo by se vysvětliti, totiž jako genetiv dělivý. Ku χέρνιβας νέμειν přimysliti jest ovšem αὐτῷ.

V. 241. ὠθεῖν δ᾽ ἀπ᾽ οἴκων πάντας jest poslední člen, kterým předcházející zákazy v jeden celkový příkaz se shrnují: zkrátka mají jej všickni od příbytků svých hnáti. Tu zase ze slovesa ἀπαυδῶ v. 236. doplňovati jest kladné κελεύω.

c) Po té Oidipus výslovně udává příčinu svých rozkazů.

Shromáždění Thebané mohli se sice příčiny rozkazů Oidipových již domysliti: neboť pravil-li k nim král (*A* 1), že mohou plněním rozkazů jeho dojíti úlevy, řekl-li (*A* 2), že by bez nějaké známky nepátral a vybízel-li pak (*B* I 1) k udání vraha Laiova a hrozil (*B* I 2) pro případ, že by neuposlechli, Thebané věděouce, že následkem věštby nějaké svoláni byli (v. 151), mohli tušiti, že věštba ta týkala se právě vraždy na Laiovi spáchané a té původce že dlužno vypátrati, má-li země útrap býti zbavena. Čeho však se dohádati mohli, to jim Oidipus tuto na místě velmi příhodném výslovně praví, an připojuje příčinu tu k poslednímu členu klatby, jímž kázal muže toho, poskvrnu zemskou, od příbytků všech hnáti. Těmito verši (241—243) teprve zřejmě vysvětluje, jaké to σύμβολον (v. 221.) má a nahoře-li jsme pravili, že k νῦν δὲ v. 222. doplňovati jest z předcházejícího sc. σύμβολον ἔχων (aneb ἐπεὶ σύμβολον ἔχω), mohli bychom nyní položiti tam obsah symbola toho asi takto: νῦν δ᾽ ἐπεὶ τὸ Πυθικὸν θεοῦ μαντεῖον ἐξέφηνεν ἐμοὶ μίασμα ἡμῖν εἶναι τὸν Λαΐου αὐτόχειρα — ὑμῖν προφωνῶ. Z toho pak zároveň viděti,

že pravdivo jest, co jsme svrchu tvrdili, že tam byla by se o věštbě té musila státi zmínka obšírnější, kdežto na tomto místě pojí se k veršům předcházejícím zcela vhodně a stručně.

V. 242. *τοῦδε* jest ovšem masc., míní se tím *ὁ ἀνὴρ οὗτος* z v. 236., o jehož vypátrání jde a okolo jehož osoby se celé *κήρυγμα* točí; a proto právě mohl o něm Oidipus užiti náměstky *ὅδε*. Měl-li však básník užívaje zájmena toho zároveň úmysl, aby slova Oidipova vedle vlastního svého významu obsahovala pro diváky smysl „ježto tento (totiž já, mluvící) jest nám poskvrnou," jak míní Hug (Phil. 31, 71), jest pochybno. Nesmíme ve vykládání takovém zabíhati daleko, sice by v této tragoedii vůbec a v řeči této zvláště výklady takové neměly konce; k. př. mohli bychom hned ve v. 217. *τῇ νόσῳ ὑπηρετεῖν* vyrozumívati též o Oidipovi, jenž by se tu po předcházejícím *τἄμ' ἔπη κλύων δέχεσθαι*, když by to někdo bral za rovné s *τῇ νόσῳ ὑπηρετεῖν*, sám nazýval *ἡ νόσος* asi tak, jako jména toho užito o osobě v Plat. Prot. p. 322 *D*: *τὸν μὴ δυνάμενον αἰδοῦς καὶ δίκης μετέχειν κτείνειν ὡς νόσον πόλεως*.

d) Konečně král rozkazy své zřejmě uzavírá.

Že v. 244. 245. jsou zřejmým závěrkem daných rozkazů, k tomu ukazují slova *οὖν* a *τοιόσδε*. *Οὖν* nese se k něčemu předcházejícímu, z čehož uvádí se důsledek. Zde jest tím přední část *c*) bezprostředně předcházející: „Apollon oznámil, že vrah Laiův jest poskvrnou země této a já tedy (*οὖν*) takto (*τοιόσδε* = tyto rozkazy dávaje) jednám v zájmu božstva i toho nebožtíka." Je-li však část *c*) vlastně obsahem onoho symbola z v. 221. a obsah ten napověděn již ve v. 222. částicemi *νῦν δ'*, jak jsme právě vyložili, můžeme v souvislosti tuto podané místo slov: „Apollon oznámil, že vrah Laiův jest poskvrnou země této" říci krátce „na tento pokyn," čímž dostaneme souvislost: „Já tedy na tento pokyn takto i božstvu i muži tomu nebožtíku stávám se pomocným." Již z toho viděti jest, že *οὖν* ukazuje až k úvodu. v. 221. Vše pak, co mezi úvodem a v. 244. leží, obmýká zájmeno *τοιόσδε*. Náměstka tato ukazuje jednak na všecky rozkazy právě před tím dané, jednak důrazně naznačuje přičinění a úsilí Oidipovo, s jakým snaží se příkaz Apollonův provésti a zavražděného pomstíti. Neboť praví-li král: „já tedy v této míře i božstvu i muži tomu nebožtíku stávám se spomocným," zní to zajisté nejinak než jakoby pravil: „já tedy i největší pokud možná mírnost vrahu zaručuje (1 α_1), udavateli pak hmotnou odměnu slibuje (α_2), pro případ neposlušnosti však přetěžkou klatbou hroze (2), po dobrém i po zlém božstvu i muži tomu zavražděnému pomoci se snažím. Více věru činiti mi nelze, aby se *μίασμα* dle rozkazu boha delfského ze země odstranilo a muž zavražděný pomstěn byl; co jsem podnikl, jest nejvyšší, co jsem mohl."

Co však Oidipus posud podnikl, jsou rozkazy (*B* I 1 a 2), i můžeme říci: Ukazuje-li *οὖν* na část bezprostředně předcházející *c)* a skrze tuto až na *A d)* a obmýká-li *τοιάσδε B* I 1. a 2., tedy vše, co od úvodu až sem bylo řečeno, obsahují verše 244. 245. zřejmý závěrek rozkazů Oidipových.

Ostatně bylo by tu poznamenati pouze, že *τῷ δαίμονι* ukazuje na božstvo známé, zde na Apollona, o jehož věštbě Oidipus bezprostředně před tím učinil zmínku. K následujícímu však jménu *τῷ ἀνδρί* musil mluvící přidati *τῷ θανόντι*, poněvadž bezprostředně před tím byla řeč o muži jiném, v. 236. *τὸν ἄνδρα τοῦτον*, v. 242. *τοῦδ'*.

Σύμμαχος πέλω, stávám se spojencem, spomocným t. j. chci jim pomáhati vydobýti toho, co oni chtějí; chce pak Apollon *μίασμα χώρας ἐλαύνειν* (v. 97.) a Laios chce a má pomstěn býti, v. 106. n.:

τούτου θανόντος νῦν ἐπιστέλλει σαφῶς
τοὺς αὐτοέντας χειρὶ τιμωρεῖν τινας.

3. Přání Oidipova.

Vv. 246—251 byly příčinou mnohých zmatků, ano hrozily osudnými se státi celé řeči této, zároveň však přispěly velice k lepšímu porozumění jejímu.

O. Ribbeck prohlásil totiž a snažil se v 13. ročn. Rýn. Mus. str. 129—132 dokázati, že 6 veršů těch na místě posavadním nejen ruší souvislost myšlének, ale zcela jest nesrozumitelno, kdežto, čtou-li prý se za veršem, který jest dle rukopisného pořádku 272., nabude se i po v. 245. výborného spojení i v samých těch šesti verších vše se vysvětluje.

Nebudu se rozepisovati o tom, co se po tomto prohlášení Ribbeckově dálo. Návrh jeho narazil u jedněch na tuhý odpor, u druhých pak setkal se s pochvalou a přijetím, ba mnohým byl podnětem ku dalším změnám, což konečně u mnohých, jako posléze u Schwarze, dospělo ku hromadnému přehazování i jednotlivých veršů a barbarskému látání, v němž s těží poznáváme disiecti membra poetae.

U koho souhlasu došel původní návrh Ribbeckův, připomíná nám původce jeho v Ep. B., ve kteréžto rozpravě znovu hájí mínění svého, když nestačila odpověď, již připojil k námitkám Clasenovým učiněným v Rýn. Mus. ročn. 16. str. 489—500. Od roku pak 1870. psáno o tom tolik a tolik, že nemůže býti úmyslem naším vše to probírati a vyvraceti. Nejlepším vyvrácením všech posavadních návrhů a změn bude zajisté, podaří-li se nám rukopisného pořadí a znění veršů obhájiti o sobě, oč se tímto pokusíme.

a) Oidipus vrahu, nezná-li ho nikdo, přeje nešťastný život a bídný konec.

Svrchu snažili jsme se dokázati, že dvouverší *d*) jest zřejmým závěrkem rozkazů Oidipových. Při rozkazech těch měl, jak řečeno, král účel ten, aby občany přiměl k udání vraha a to buď slibováním výhod, aneb, kdyby se zdráhali, hrozbami. Více věru činiti nemohl, aby vraha vypátral, leda pro Teiresia poslati a to již, jak sám později, v. 287 praví, učinil. Činí-li však nicméně i potom, když všechny možné rozkazy vyčerpal a zřejmě je uzavřel, ještě něco, jde na rozum, že nemůže to míti ráz zase nějakého rozkazu, jenž by čelil k vypátrání vraha, nýbrž musí to býti způsobu zcela jiného: může to býti pouze projev osobní a zakládati se na předpokládání, že by se vrahu na stopu přijíti nemohlo.

Že v. 246. musí počínati něco zcela jiného, jižjiž tušil Ribbeck, když pravil: „Es scheint vielmehr so aus, als ob dies ein neuer Fall wäre." A já pravím, že ve v. 246—248 nový případ jest a býti musí. Musí v nich býti nový případ, poněvadž jiné možnosti celý posavadní postup nepřipouští, nýbrž a priori tak žádá; a jest to nový případ, poněvadž káží tak:

1. slova *εἰ λέληθεν*. Že slov těch nebylo dosti dbáno, jest vadou všech výkladů dosavadních: buď se jich zcela pomíjí aneb mění se hravě v *εἰ λανθάνει* nebo *ὅς λέληθεν* a pod. A přece nelze slov *εἰ* (*ὁ δεδρακὼς*) *λέληθεν* ani naprosto nedbati, nebo pak by byla zbytečna — a že by si Sofokles zbytečnosti takové dovolil, mysliti nemůžeme —; ani nelze jich vykládati „skrývá-li se" aneb „jenž jest nyní (nebo posud) skryt, neznám"; neboť Oidipus od vyzvání svého v. 224—226 *ὅστις-κάτοιδεν-*, *τοῦτον κελεύω πάντα σημαίνειν ἐμοί* ještě mluviti neustal, tedy ještě občanů svých, které k udání vraha vybízí, k slovu ani nepřipustil: vrah následkem toho nemohl se ještě ani sám přihlásiti aniž mohl udán býti: i rozumí se samo sebou, že vrah „se skrývá" a „jest nyní (nebo posud) skryt, neznám." A co se samo sebou rozumí, jest zbytečno, a o tom souditi jest jako výše.

Praví-li však Oidipus nicméně *εἰ λέληθεν*, musí slova ta míti svůj zvláštní význam, a ten jest přirozeně, že *εἰ* značí podmínku a *λέληθεν* má význam pravého perfecta, t. j. znamená děj minulý, jehož následky v přítomnosti trvají: jestliže pachatel nebyl zpozorován a zůstal-li nezpozorován, kterýž stav ještě trvá, tedy: je-li neznám.

Tak rozumím já tvaru *λέληθεν*, to jest u mne perfektum.[38]) A praví-li Oidipus „je-li (vrah) neznám," rozumí se, „je-li neznám" ne Oidipovi — neboť ten prohlásil hned v. 222., že o činu

[38]) Z posavadních vykladatelů nikdo nepodal o tvaru *λέληθεν* výkladu správného; Hasselbach arci chtěl to bráti za čisté, jak praví (Phil. 19, 212) perfektum „das perfectum ganz einfach u. recht eigentlich perfectisch nehmen, also: mag er (bisher) verborgen gewesen sein." Něco z perfekta překlad ten v sobě má, ale perfecta německého; překladem řeckého perfekta však to není — o onom „mag er" ani nemluvě.

tom nic věděti nemůže, ba do nedávna vůbec o věci té nevěděl — nýbrž „je-li neznám" vůbec.[39])

2. slova *κακὸν κακῶς νιν ἄμορον*[40]) *ἐκτρῖψαι βίον*. Slova tato jsou při posavadních výkladech v hrubém odporu k v. 227 až 229. Tam totiž Oidipus slíbil vrahu, že přizná-li se, mimo (bezpečný) odchod za hranice *πείσεται ἀστεργὲς οὐδέν*; vrah pak, jak již řečeno, následkem toho, že Oidipus posud občanů k slovu nepřipustil, „skrývá se" a „jest nyní (nebo posud) skryt", ať již se chce přihlásiti, ať nikoliv; i jest možná, že chce se přiznati lákán jsa oním slibem Oidipovým v. 227—229: avšak nastojte! týž Oidipus, který mu slíbil, že nic nemilého neutrpí, z čista jasna jej proklíná!

A jak jej proklíná! Přeje mu

κακὸν κακῶς νιν ἄμορον ἐκτρῖψαι βίον

„aby bídník bídně on nešťastným dovlekl se životem," což nemůže nic jiného znamenati než aby v celém životě nešťasten byl a bídně sešel.[41]) A ten-li jest smysl slov těchto, pak sama již nám praví, na koho je vysloviti mohl Oidipus. Naprosto nemožno jest, aby král, jenž nahoře pro případ, že by vrah byl znám, ale utajován, pohrozil (v. 233 nn): „neudáte-li vraha, těžká klatba jej stihni, až ho vypátrám," nyní proti témuž, nežli objeven bude, jakoby prozatím vrhl děsnou klatbu tu. Jest, pravím, naprosto nemožno, aby Oidipus vrahu jako prozatímní trest přál neštěstí do smrti! Kdyby mu přál něco prozatím, přál by mu zajisté neštěstí jen do té doby, než ho lapí; neboť od toho okamžiku, co by ho v moci své měl, mohl jej pak sám dle libosti až do smrti nešťastným učiniti, tedy nepotřeboval mu to přáti. Přeje-li mu však neštěstí do smrti, činí tak patrně na základě podmínky, že by ho nemohl potrestati nikdy sám, je-li neznám.

Činí tedy i slova verše 248. výkladům posavadním překážky nepřekonatelné, jak nám se zdá, kdežto s výkladem naším jsou ve shodě nejlepší. Je-li vrah neznám (*εἰ λέληθεν*), přestává ovšem všechno rozkazování, pak mu nelze na stopu přijíti, není možná vlastním zakročením ho potrestati a tím Apollonův příkaz vyplniti; v tom případě může Oidipus vysloviti pouze přání, aby bohové, kteří pak jediné vraha znají, jej potrestali. A přání to pronáší Oidipus ve v. 246—248, an vyslovuje na vraha strašnou

---

[39]) *λανθάνειν* užito tu absolutně, t. j. bez (akk.) osoby, před níž něco se tají; pod. u Xenof. Kyr. 6, 4, 3 praví se o Panthei: *ταῦτα δὲ λέγουσα ἅμα ἐνέδυέ τε τὰ ὅπλα καὶ λανθάνειν μὲν ἐπειρᾶτο, ἐλείβετο δὲ αὐτῇ τὰ δάκρυα κατὰ τῶν παρειῶν*; Eur. Rhes. 970 a j.

[40]) *ἄμορον* čte se dle emendace Porsonovy místo rukopisného *ἄμοιρον*, které jest proti metru.

[41]) žádá toho předložka *ἐκ-* a aorist; kdyby Oidipus přál vrahu nešťastný život jen do jisté doby, tedy ku př. do okamžiku, než bude objeven, řekl by *τρίβειν βίον*; srov. El. v. 602: *τλήμων Ὀρέστης δυστυχῆ τρίβει βίον*.

kletbu, „by bídník bídně on nešťastným dovlekl se životem.“ Oidipus nemůže snésti myšlénky, že by vrah Laiův, příčina tolikerého neštěstí, mohl, je-li naprosto neznám, do smrti bez trestu a spokojeně žíti, a proto přeje mu za této podmínky (je-li neznám), aby do smrti byl nešťasten a bídně sešel.

3. rozluka *εἴτε τις εἷς ὢν — εἴτε πλειόνων μέτα.*

Vykládáme-li slova *εἰ λέληθεν* správně, nemohl Oidipus při kletbě této míniti pachatelem Thebana, který by byl úmyslně Laia zavraždil, a to ani jediného ani více jich; neboť kdyby bylo bývalo více takovýchto spoluvinníků, věděl by to jeden na druhého a to bylo by proti podmínce „je-li neznám“: vrah nebo vrahové byli by známi aspoň jeden druhému a mohli by se vyzraditi; ani však jediný Theban, který by byl úmyslně Laia zabil, ale tak, že by ho byl při tom nikdo neviděl, nemohl býti Oidipem míněn. Vrah byl by sice neznám vyjma sobě a to by s podmínkou *εἰ λέληθεν* ještě jakž takž souhlasilo: ale Oidipus byl by tu vyslovil na pachatele toho hroznou kletbu, nevěda ještě, zda-li se přiznati chce čili ne. Zkrátka tomu předpokládání odporuje, co jsme právě pověděli o slovech *ἐκτρῖψαι βίον*. Oidipus však nemohl při kletbě této míniti ani Thebana nebo Thebany, kteří by byli snad náhodou Laia zabili, neboť můžeme snad předpokládati, že každý Theban krále Laia znal a následkem toho by i ten Theban nebo Thebané, kteří by jej byli náhodou a neradi zabili, věděli, že jsou vrahy Laiovými, byli by známi vespolek nebo aspoň u sebe a to by opět bylo proti podmínce *εἰ λέληθεν*.

Dále však nemohl Oidipus míniti ani toho případu, že by cizinci byli od někoho z Thebanů najati ku vraždě té; neboť pak by tento někdo z Thebanů vrahy ty znal a opět by to odporovalo podmínce „je-li neznám“. I zbývá tedy jediné to, že Oidipus vrahem nebo vrahy těmi mínil cizince, který nebo kteří z vlastního popudu Laia cestujícího přepadli a zabili, nikým z Thebanů nejsouce potom poznáni.

K tomu docházíme a priori na základě podmínky *εἰ λέληθεν*, jak ji my vykládáme; dále vedou nás slova *εἴτε τις εἷς — εἴτε πλειόνων μέτα*. Rozluka tato vede mne totiž k tomu mínění, že Oidipus vyčerpav v prohlášení svém již všecky možnosti vzpomíná i toho případu, který hlásala pověst zbylým průvodčím Laiovým rozšířená, že zabili Laia loupežníci. Oidipus sice sám, uslyšev pověst tu od Kreonta v. 121 n, pochyboval v. 124 n, že by loupežník (jak praví, užívaje singularu) odvážil se jen tak na krále, kdyby nebyl nikým z Theb najat; ale konečně i to bylo možno: bylo možno, že lupič nebo lupiči, kterým jde jen o zisk, spáchali vraždu tu, aby toho muže cestujícího obrali nestarajíce se hrubě, koho to zabili. A Oidipus, aby nic nepominul, posléze i této možnosti připomíná a dí: pro ten případ, že by Laia byl zavraždil loupežník nebo loupežníci, kterých nikdo ne-

zná a kterých tudíž vypátrati nelze — čímž nemožno jest provésti rozkazu Apollonova a pomstiti smrti Laiovy — pro případ ten proklínám vraha, by do smrti nešťastný život vedl a tak jej i skončil.

Pověst ona, pokud se ji Oidipus dověděl (v. 121 n), hlásala výslovně, že Laios zabit byl ne jedním, nýbrž množstvím loupežníků. Tuto okolnost přičísti jest ovšem na vrub onoho zbylého průvodce Laiova, který tím způsobiti chtěl, aby Oidipus na příhodu svou s pocestným, kterého samojediný zabil, nepřipadl. Ale ku podivu! Oidipus, jakoby se tím nechtěl nechať zmýliti, mluví ihned o jednom loupežníku (v. 124) a pak o jednom vrahu stále až k řeči této, v níž také až po naše místo, jako o jediném pachateli mluví. Teprve naše místo, v. 246, 247 činí výjimku. A proto jest výjimka ta povšimnutí hodna, kteréhož zasluhuje jak pro obsah svůj, tak i pro formu. Pro obsah, že Oidipus od posavadního singularu aspoň na krok ustoupil, formou pak, že praví napřed *εἴτε τις εἷς ὢν εἴτε πλειόνων μέτα* „ať jeden jsa, ať s větším počtem," po té však ihned zase k singularu se vrací, an jednoho vraha proklíná řka: *κακὸν κακῶς κτἑ.* Oidipus, nemýlím-li se, učinil slovy *εἴτε πλειόνων μέτα* jakýsi ústupek, povolil na okamžik pověsti hlásající, že vrah nebyl jediný nýbrž že jich bylo mnoho, kdežto on naopak měl za to, že byl vrah jediný a že jich nebylo více: na okamžik, pravím, povolil Oidipus pověsti té, ale že ústupek ten jest neochotný, jeví dosti zřetelně ta okolnost, že neřekl *κατεύχομαι δὲ τοὺς δεδρακότας, εἰ λελήθασιν, κακοὺς κτἑ.* nepřipustil mnohost vrahů bez omezení, nýbrž teprve k podmínce, byl-li to jeden vrah neznámý, připojil „anebo bylo-li jich více"; zvláště však patrna jest neochotnosť ústupku toho ze slov po něm hned následujících, v nichž Oidipus singularu, od něhož na okamžik upustil, zase se drží, an klne ne vrahům, nýbrž vrahu. Zkrátka nám zdá se velmi a velmi, jakoby v rozluce oné *εἴτε — εἴτε* a v opětném vrácení se k singularu byl jakýs ústupek, ale neochotný a okamžitý, zároveň však skrytá abych tak řekl polemika proti pověsti hlásající, že vrah nebyl jeden, nýbrž že jich bylo mnoho. Vztah ten vysvitne zajisté každému, položíme-li obě místa příslušná vedle sebe; pověst v. 122 n.:

λῃστὰς ἔφασκε συντυχόντας οὐ μιᾷ
ῥώμῃ κτανεῖν νιν, ἀλλὰ σὺν πλήθει χερῶν.

Oidipus v. 246 n:

κατεύχομαι δὲ τὸν δεδρακότ', εἴτε τις
εἷς ὢν λέληθεν εἴτε πλειόνων μέτα.

A je-li skutečně tento vztah mezi těmito místy, byla kletba Oidipova v. 246—248 mířena proti loupežníkům, o kterých, jak pověst hlásala, dále více nic známo nebylo, kteří byli neznámi.

4. singular *κακὸν κακῶς νιν κτἑ*, ukazující tragickou ironii. K tragické ironii, jíž drama toto tak jest bohato, náleží také právě ona okolnost, že Oidipus jakoby hluch jsa ku důraznému vytčení, že loupežných vrahů Laiových bylo mnoho, nikoliv jeden, ihned mluví o jediném loupežníku a dále ustavičně tak mluví o vrahu, jakoby věděl, že byl toliko jeden. Toliko na našem místě činí jakýs ústupek pověsti kolující, ale ústupek jen okamžitý. Ač sám pochyboval, že by byl lupič jen tak pro nic za nic odvážil se na krále, přece — věren slovům svým *ὡς πᾶν ἐμοῦ δράσοντος* v. 145 — vzpomíná i této možnosti a pro případ ten, že by byl někdo neznámý, buď samojediný nebo se spoluvinníky, Laia zabil, vyslovuje kletbu, avšak pouze nad vrahem jediným! A v tom právě pozorovati jest mistrovskou ruku básníkovu. Neboť právě tento případ se stal. Nebyl to ovšem loupežník ani jeden ani s více spoluvinníky, kdo Laia zabil, nýbrž byl to pocestný (*ὁδοιπόρος* v. 292), ale podmínka, pod kterou Oidipus vraha toho proklíná, na vlas se vyplnila: *ὁ δεδρακὼς λέληθεν*, pachatel jest neznám a to v tom způsobu, ku kterému Oidipus více se kloní, *λέληθεν εἷς ὤν!* Vrah ten spáchal čin svůj samojediný, jest neznám [42]), ano sám neví, že jest vrahem Laiovým [43]) — jest to Oidipus sám!

Nemůže býti věru ostřejší ironie: Oidipus připomínaje případu, který jemu samému zdál se nejméně pravdě podobným, bezděky uhodí na pravý stav věcí a proklínaje do smrti vraha pro-

---

[42]) Že ví to onen zbylý průvodce Laiův a dále i Teiresias, není nikterak Achilleovou patou tohoto výkladu. Se stanoviska Oidipova, jenž, jak již svrchu řečeno, nemohl předpokládati, že by onen člověk něco podrobnějšího o tom věděl, jest tvrzení naše zcela správno; Oidipus mohl říci: „je-li vrah neznám, proklínám ho“ a divák musil si při tom pomysliti: „proklíná sama sebe.“ Neboť divák, jenž posud o průvodci onom slyšel jen to, co též Oidipus slyšel, nemohl věděti, že mužem tím Oidipus bude k poznání přiveden. V té míře, myslím, nemohl divák předbíhati děj tragoedie a muž ten snad jest vůbec ne majetkem pověsti, nýbrž výmyslem básníkovým. A že ví to později Teiresias, ani to není proti výkladu našemu; Oidipus nemohl věděti, že věštec ten jistě jméno vrahovo mu poví, proto mohl přece — ač mnoho tomu sám nevěřil — říci: „je-li vrah neznám.“

[43]) I tento výklad snáší se se slovným zněním místa našeho. Úplně ovšem znělo by to ve smyslu tomto: *εἰ* (*ὁ δεδρακὼς*) *λέληθεν ἑαυτὸν τοὖργον τοῦτο δεδρακώς*. Ale nesmíme zapomínati, že tento smysl jest teprve podružný; hlavní jest smysl, ve kterém slov těch užívá Oidipus, to jest o loupežnících: *εἰ* (*ὁ δεδρακὼς*) *λέληθεν*, je-li (pachatel) neznám. Ale i ten smysl podružný, který úmyslem básníkovým obsahuje pro diváka tragickou ironii, i ten zcela lehce ze slov těch vyznívá. Neboť z předcházejícího *κατεύχομαι τὸν δεδρακότα* přimyslí se ku *εἰ λέληθεν* snadno participium *δεδρακὼς* (bez členu ovšem) a akkusativ zájmena osobně zvratného bývá v tomto významu („nepozoruji, že něco činím nebo že se se mnou něco děje“), vůbec často vynechán; kpř. Aristf. Vosy 517 *δουλεύων λέληθας* (nevíš, že otročíš); Plat. Theait. p. 164 C *λανθάνομεν* (sc. *ἡμᾶς αὐτοὺς*) *ταῦτα ποιοῦντες*; Gorg. p. 487 D *ὅπως μὴ λήσετε διαφθαρέντες*; Dem. Ol. 1, 11; Xenof. Zříz. ath. 1, 19.

klíná sama sebe! A že právě takovéto mistrné případy tragické ironie jsou zvláště v této tragoedii Sofokleově hojny, vidíme i na tomto místě úmysl básníkův a úmyslnost ta jest nám dalším důkazem pro správnost celého výkladu našeho.

5. zřejmá narážka pozdější. Správnost výkladu tohoto o tragické ironii místa našeho a tím konečně i správnost výkladu celého dosvědčí nám posléze ještě Teiresias, *παρ' οὗ τις ἂν σκοπῶν τάδ' ἐκμάθοι σαφέστατα*, jak praví sami Thebané v. 285 n. Teiresias, jako nejednou s jakousi ironií slova Oidipova z řeči této opakuje a proti němu samému obrací (pamatujeme ono *τὸν ἄνδρα τοῦτον* z v. 236. ve v. 449.!), tak i na toto místo zřejmě naráží. Neboť praví-li v. 427 n.:

σοῦ γὰρ οὐκ ἔστιν βροτῶν
κάκιον ὅστις ἐκτριβήσεταί ποτε,

nemůže býti ani nejmenší pochybnosti, že obrací tu proti Oidipovi jeho vlastní slova, kterých užil klna vrahovi v. 248:

κακὸν κακῶς νιν ἄμορον ἐκτρῖψαι βίον.

Vztah ten jest tak určitý, že musí zaplašiti všechny pochybnosti, kdyby ještě někdo nějaké měl o správnosti výkladu našeho. Teiresias, jenž již v. 366 n. pravil Oidipovi:

λεληθέναι σε φημὶ σὺν τοῖς φιλτάτοις
αἴσχισθ' ὁμιλοῦντ', οὐδ' ὁρᾶν ἵν' εἶ κακοῦ,

vytýká mu veršem 427 n. opět jiné *λεληθέναι*, nepravě ovšem přímo: *σὺ λέληθας τοὔργον τοῦτο δεδρακώς*, nýbrž řka: *σοῦ οὐκ ἔστιν βροτῶν κάκιον ὅστις ἐκτριβήσεταί ποτε.*

Ale to jedno jest: neboť pravil-li Oidipus v. 246 n: *κατεύχομαι δὲ τὸν δεδρακότ', εἴ λέληθεν — κακὸν κακῶς νιν ἄμορον ἐκτρῖψαι βίον* a dí-li pak Teiresias, že na Oidipovi podmíněné (*κακῶς ἐκτρῖψαι βίον*) se vyplní ([*οὐδεὶς*] *κάκιον ἐκτριβήσεται*): jest tím implicite řečeno, že vyplnila se na Oidipovi také podmínka (*εἴ λέληθεν*), pod kterou kletba ona pronesena byla. Oidipus tedy dle zřejmé narážky Teiresiovy jest sám ten *δεδρακώς*, jenž *λέληθεν*, ten pachatel n e z n á m ý.

To snad postačí k odůvodnění výkladu našeho; nyní obraťme se k některým jednotlivostem.

Předně jde o spojení kletby této, ba celé části 3. s částí předcházející a rovněž následující. Jedním totiž z důvodů Ribbeckových pro přestavení veršů 246—251 — důvodů, jimž jakési aspoň váhy upříti nelze, kdežto důvody epigonů jeho jsou pouhé halucinace —, bylo též, že *ἐγὼ μὲν* v. 244 na počátku postavené vyžaduje nutně protivy a ta že nikterak není v následujícím *κατεύχομαι δέ*, nýbrž v *ὑμῖν δέ*, které čteme v. 252. a které prý kdysi bezprostředně po v. 245. následovalo, kdežto 6 veršů oněch (*κατεύχομαι δὲ — ἠρασάμην*) stálo prý po v. 272., takže tam

po nich následovalo ὑμῖν δέ. Ale odtamtud prý verše ty vypadly (?) a byly pak připsány na kraji s poznámkou, že „mají býti vloženy před ὑμῖν δέ.“ To prý se stalo, ale na nepravém místě, totiž před v. 252., který též slovy ὑμῖν δὲ začíná. —

Tak Ribbeck. A zcela pravdivo jest, že protivou ku ἐγὼ μὲν nemůže býti κατεύχομαι δέ a marny byly pokusy Classenovy a jiných, chtíti mezi členy těmi nějakou protivu vyhledati. Není tam žádné a pravdu děl Ribbeck, že protivou ku ἐγὼ μέν nemůže býti nic jiného, než ὑμῖν δέ v. 252. Ale protiva ta nemusí hned následovati, jak dokázal p. prof. Kvíčala na str. 99 pravě: „Das μὲν ist an ἐγὼ gekettet und lässt ὑμῖν δέ erwarten, was aber nicht unmittelbar folgen muss. Es konnte hier ὑμῖν δέ nicht unmittelbar folgen, weil es dem Dichter allein darauf ankam, den Oidipus alle die Momente zusammenstellen zu lassen, welche seinen Eifer in dieser Angelegenheit besonders beleuchten.“ Oidipus chtěl nejprve připomenouti vše, co on ve věci té činí a pak teprve občanům vložiti na srdce, proč oni poslouchati mají.

δὲ ve v. 246. a 249. jsou tedy jen částice pokračovací, nikoliv odporovací; odporovací jest teprvé δὲ ve v. 252.

O εἴτε — εἴτε poznamenati jest, že εἰ ze spojek těchto patří vlastně ku λέληθεν: ale poněvadž byly dvě možnosti, že totiž vrah buď jediný byl nebo s více druhy, básník připojil možnosti tyto k podmínce a místo: εἰ λέληθεν ἢ εἷς τις ὢν ἢ πλειόνων μέτα napsal εἴτε τις εἷς ὢν λέληθεν εἴτε πλειόνων μέτα.

Nový případ obsažený ve v. 246—248 postaven jest proti všem předcházejícím, které se zakládaly na v. 224 n: ὅστις ποθ' ὑμῶν — κάτοιδεν, kterážto slova jsou supposicí ku všem rozkazům. Ovšem mohl by někdo namítnouti, že kdyby byl básník nějakou protivu zde (v. 246) zamýšlel, že by byl řekl: εἰ δὲ ὁ δεδρακώς, ἢ εἷς τις ὢν ἢ πλειόνων μέτα, λέληθεν. — Ale námitku tu snadno jest odmítnouti tím, že beztoho protiva ta (ku κάτοιδεν v. 224) by se nebyla pro velkou vzdálenost cítila a pak tím, že básník chtěl ku ἐγὼ μὲν σύμμαχος πέλω připojiti zase tvar prvé osoby, aby tím spojitost mezi třemi členy ἐγὼ μὲν-σύμμαχος πέλω, κατεύχομαι a ἐπεύχομαι více vynikla a společně mohly se postaviti proti ὑμῖν δέ.

b) Sobě samému, jestli-že by vrah v jeho domě se ocítil a s vědomím jeho tam se skrýval, přeje Oidipus, aby stihla jej táž kletba, jako vraha neznámého.

Po rozkazech, které dal Oidipus za tou příčinou, aby vrah byl vypátrán a po kletbě vyslovené na něho pro ten případ, že by to bylo vůbec nemožno, co zbývalo ještě, čím horlivost svou pro tu věc projeviti mohl? Nic zajisté než co největší ubezpečení, jak on sám hotov jest rozkazy své plniti. Které však rozkazy své mohl plniti Oidipus, jenž byl, jak hned v úvodu v. 219 n. pravil ξένος τοῦ λόγου a jest ξένος τοῦ πραχθέντος? Zajisté

ne těch, které se vztahovaly k bezodkladnému udání vraha, neboť Oidipus ho nezná; a z té příčiny zavrci jest výklady takové, jako jest Nauckův: „Zum Beweise, wie ernst er die Sache nimmt und um seine völlige Unwissenheit nochmals zu betheuern verflucht Oid. auch sich, wenn er den Mörder unter seinen Hausgenossen verhehle.“

Toto opětné ujišťování, že on o věci té pranic neví, bylo by zbytečné a poslední „wenn er den Mörder unter seinen Hausgenossen verhehle“ není správným výkladem slov originálu: οἴκοισιν εἰ ξυνέστιος ἐν τοῖς ἐμοῖς γένοιτ' ἐμοῦ συνειδότος. Na chybu překladu toho ukázal p. prof. Kvíčala pravě na str. 97. v poznámce, že slovům εἰ γένοιτο neodpovídá v přímé řeči εἰ ἐστίν, nýbrž ἐὰν γένηται. A po této námitce nemůže býti smysl našeho místa jiný než ten, který p. prof. na str. uvedené vykládá těmito slovy: „Er (Oidipus) hat das Gebot erlassen, den Mörder bekannt zu geben; um nun zu zeigen, wie ernst er die Sache nimmt, verflucht er für den Fall, dass er wissend den Mörder an seinem Herde aufnehmen und bergen würde, sich selbst.“

Oidipus tedy nepraví, že chce, aby ho to neb ono stihlo, skrýval-li by vraha v domě svém již nyní, nýbrž ocítil-li by se vrah s jeho vědomím pod jednou s ním střechou t. j. popřál-li by vrahu v domě svém úkrytu později.

V přání tomto jeví se horlivost Oidipova o věc v míře nejvyšší. Rozkazy jeho platily ovšem pouze občanům, poddaným jeho; ale král, aby ukázal jim, jak horlivě nejen rozkazy dává, nýbrž i plniti je chce, aby je tím k podobné horlivosti povzbudil, přeje si utrpěti totéž co vrah, pro ten případ, že by tohoto pod střechu svou přijal čili neplnil rozkazu svého (eventuelního) B I 2.

Zároveň však měl tím, tuším, dle úmyslu básníkova zahrazen býti poslední východ, kterým by Oidipus, jenž sám vrahem tím jest, plnění rozkazu Apollonova uniknouti mohl. Oidipův eventuelní rozkaz B I 2. vyměřoval, jak občanům bude se chovati ku vrahu, nestane-li se udání jeho hned, nýbrž přijde-li se mu teprve jinak na stopu, pozná-li se jméno jeho. I bude-li se skrývati, nebude mu to nic platno: nelapí-li ho král v příbytku jeho, ohlásí se, kdo to jest — a nikdo z Thebanů nesmí ho dle rozkazu králova k sobě přijati, všichni musí jej od prahů svých hnáti. A tak bude-li mimo to od zřízenců králových stále po něm pátráno, bude-li stíhán a nebude-li míť kde se skrýti, bude konečně přece jednou lapen anebo nucen Thebsko opustiti.

Vrahem tím jest, jak se později sezná, král sám. I mohla zajisté vzniknouti principielní otázka, podléhá-li panovník rozkazům svým či nikoliv. Dejme však tomu, že by otázka ta nevznikla; dobrá; rozkazy dané vstoupí v platnost: vraha nesmí nikdo přijati, nikdo osloviti, nikdo k bohoslužbě připustiti, všichni musí jej od prahů svých hnáti. Což však zůstane-li vrah-král ve

svém domě? Kdyby vrahem byl někdo jiný, nemohl by ve svém domě zůstati, aby nebyl od krále jat a odstraněn. Co může však krále samého pohnouti, aby se z domu svého vzdálil, kdyby trvaje na svých rozkazech pravil: já poručil vraha nepřijímati a odháněti od příbytků; ve svém domě však mohu býti; o tom jsem ničeho nenakázal. Proti tomu nemohl by nikdo nic namítati a jestliže by lid ze šetrnosti ku králi, kterému vděčností byl povinen, nic násilného nepodnikl, příkaz Apollonův nebyl by vyplněn, země nebyla by prázdna vraha. Král mohl se sice vzdáliti dobrovolně, z útrpnosti k zemi své, ale nebyl nucen, učinil-li tak, nebylo to motivováno.

Aby však se tak státi musilo, aby potom Oidipus viděl nutnost odebrati se do ciziny, nutnost, kterou sám přivedl, tedy tragickou, o to postaral se básník slovy trojverší našeho[44]: Oidipus se jimi zavazuje k plnění rozkazu svého B I 2.: nechce-li tedy potom, když pozná, že vrah jest v jeho domě, totiž že jest jím sám, aby se na něm vyplnilo přání jeho vlastní v. 249—251, musí nevyhnutelně vraha z domu svého hnáti t. j. vzdáliti se z domu svého a poněvadž u Thebanů přijat býti nemůže, vůbec ze země thebské. A tak vyplní se rozkaz Apollonův, Thebsko bude vraha prázdno.

Než jaké jest to přání, které Oidipus proti sobě samému vyslovuje?

Otázka tato souvisí s jinou, na kterou dříve jest odpověděti, totiž co znamená tvar *τοῖσδ'* v. 250. Classen, jehož následuje Arnold, vztahoval náměstku tu na choreuty, kteří zastupují občanstvo thebské; Oidipus prý maje oči obráceny k nebesům (!) slavnostním tonem klatbu, kterou vyřkl nad těmito (pro případ, že by tajili vraha — dle mylného mínění Classenova) svolává na sebe. Ribbeckovi pak bylo toto *τοῖσδε* hlavním důvodem pro přestavění části 3. za v. 272., neboť pak prý se *τοῖσδε* pěkně vztahuje na *ταῦτα τοῖς μὴ δρῶσι*. Avšak neoprávněnost tohoto mínění a nemožnost vztahu toho vůbec dokázal p. prof. Kvíčala na str. 100., tak že více k vyvrácení tohoto důvodu Ribbeckova říci nelze. Pan prof. Kvíčala sám podává o *τοῖσδε* výklad jen z nouze, nazývaje jej také nesmělým pokusem; míní totiž, že je-li čtení rukopisné správno, nelze jinak než vztahovati *τοῖσδε* na v. 246 n.: *κατεύχομαι δὲ τὸν δεδρακότ' εἴτε τις εἷς ὢν λέληθεν*

---

[44]) které překládám: „v domě-li mém jakožto krbu společník by vyskytl (nebo ocítil) se s mým vědomím“, a nikoliv: „v domě-li svém bych ho přijal“, aby nemohl, když ne sám Oidipus, tedy snad některý nový vykladatel namítati, že Oidipus vraha t. j. sebe po vydání rozkazu svého do domu svého nepřijal, nýbrž že ve svém domě již byl a pak teprve se dověděl, že vrahem jest. Při slově *γένοιτο*, „vyskytl se“, není pak pro Oidipa vyhnutí: vrah vyskytne se později v domě jeho při krbu a to s jeho vědomím t. j. on pozná později, že vrahem jest sám. A nechce-li na sebe přivésti to, čím si pro případ ten klnul, musí plniti rozkaz svůj.

εἴτε πλειόνων μέτα, což prý by mělo smysl κατεύχομαι δὲ τὸν δεδρακότα ἢ τοὺς δεδρακότας. Naproti tomu však nelze zase nedati za pravdu Ribbeckovi, když praví v Ep. B. str. 19.: „Že náš hrdina v této řeči veskrze předpokládá, že vlastní vrah jest jediný (225, 227, 230, 236, 246, 266), jest důležito již pro tragický dojem u diváků, kteří hledaného, vyvrženého, prokletého vraha vidí před sebou v osobě Oidipa nic v horlivosti své netušícího.“ [45])

Jiných, v podstatě rozdílných výkladů tuším není; u Wolffa nalézám mínění podobné tomu, které projevil p. prof. Kvíčala, Nauck pak, Wecklein a jiní drží se Ribbecka.

Já beru τοῖσδε za neutrum a rčení τοῖσδ' ἠρασάμην za podobné onomu častému obratu Herodotovu: ὁ δὲ ἀμείβεται αὐτοὺς τοισίδε (I, 120; II, 173 a j.). Pak v. 251 nabývá rázem smyslu jasného: „(přeji si) utrpěti, co těmito jsem klnul slovy právě.“

Netajím se sice tím, že jest smělé přijímati v básni označení tak řekl bych prázdné, prosaické, ale zde jest výklad ten tuším nutný a svědčí proň již nemožnost všech výkladů jiných; znamenitým však důkazem správnosti jeho zdá se býti přísná rozčleněnost celého kerygmatu tohoto.

Rozčlenění tomu slouží předně stejné začátky jednotlivých částí příslušných, jako v. 227 εἰ μέν, v. 230 εἰ δ' αὖ, v. 233 εἰ δ' αὖ; v. 246 κατεύχομαι, v. 249 ἐπεύχομαι — nehledě ani k responsi v. 259, 260: ἔχων μὲν ἀρχάς, ἔχων δὲ λέκτρα; za druhé pak hojné užívání zájmen ukazovacích. Vizme jen řadu jich: celé prohlášení uvádí se slovy ὑμῖν προφωνῶ πᾶσι Καδμείοις τάδε v. 223, pak následují rozkazy směřující k udání vraha a ty se nazývají τοὔπος τόδε v. 234, na obsah jich odkazuje se v. 235 slovy ἐκ τῶνδε, proti nim pak stavějí se rozkazy dávané pro případ, že by prvých nebylo uposlechnuto, zájmenem ταῦτα v. 235. Obojí však rozkazy shrnují se potom v. 244 náměstkou τοιόσδε a vše pak ještě jednou v. 252 slovy ταῦτα πάντα. A dále odkazuje král na všecka svá opatření v. 264 náměstkou τάδε, v. 269 ταῦτα a v. 273 opět τάδε.

V tom jest patrný úmysl jednotlivé případy a pojmy co nejvíce vymeziti a v té směsici osob (čtvera: mluvící, oslovené, pachatel, tajitelé) a případů [patera: 1. α_1 α_2; 2. b; 3. *a*, *b*] a tím i rozkazů a přání napomáhati jasnosti. A mezi prostředky takovéto, které jasnosti napomáhati mají, počítám i τοῖσδε ve spojení s ἀρτίως. Slovy těmito má se vyvarovati tomu, aby nevztahoval někdo sloveso ἠρασάμην na klatbu 2. β), což by možno bylo, neboť o téže klatbě užito i substantiva ἀραὶ ve

---

[45]) k čemuž dodává: „Ovšem bylo by snadno s M. Schmidtem τοῖσδ' změniti v τῷδ', ale tento prostředek jest příliš snadný než aby byl pravý.“

v. 820, kde před tím hlavní z rozkazů klatbu onu činících v. 236 až 241 výslovně uvedeny jsou. Kdyby vedle *ἅπερ ἠρασάμην* nestálo *τοῖσδ' ἀρτίως*, nýbrž pouze *τοῖς ἀρτίως* nebo *τοῖσδε* sice, ale bez *ἀρτίως*, mohlo by se to bez závady grammatické nebo lexikální vztahovati na klatbu 2. *β*) nedlouho před tím vyslovenou a po stránce věcné mohl by někdo říci, že jest přirozeno, přeje-li si Oidipus pro případ, že by vraha pronásledovaného sám proti zákazu svému do domu přijal a jej tajil, utrpěti totéž co stihnouti má vraha čili staví-li se co do trestu skrývající na roveň se skrývaným. Bylo by to arci mínění mylné, neboť byla by tu nepřekonatelná překážka, jak by se trest ten 2. *β*) na králi vraha skrývajícím plniti měl, když by se to právě tím skrýváním neprozradilo; ale zdání jakés by tomu přece svědčilo. Aby však se tak nestalo, o to postaráno jest výrazy *τοῖσδ' ἀρτίως* „těmito právě slovy," při kterých nemůže býti, trvám, pochybnosti pražádné, že se tím míní ne klatba výše vyřknutá 2. *β*), nýbrž kletba právě nyní, před tím pronesená ve v. 248 *κακὸν κακῶς νιν ἄμορον ἐκτρῖψαι βίον*. — A nad vztah ten nutný grammaticky není věcně nic přirozenějšího. Všimněme si jen nového tohoto případu! Mohlo se zajisté státi, že by vrah pronásledovaný jako dravá zvěř a vyháněný odevšad jako morová rána utekl se konečně ku králi samému prose za smilování a že by král snad se nechal uprositi a v domě svém jej skryl: tím byly by všecky rozkazy jeho vlastní v niveč přivedeny, vrah nemohl by býti dále stopován a Apollonův rozkaz nebyl by vyplněn, — zkrátka bylo by to právě tak jako kdyby byl vrah zcela neznám. Oidipus však chce ukázati, jak jsme již řekli, že nejen rozkazy dává, nýbrž i plniti je chce; i prohlašuje, že případ tento se státi nemá a jestliže by se snad stal, přeje si, poněvadž by se tím všechno úsilí zmařilo jako v případě předešlém, utrpěti totéž, co přál vrahu v případě předešlém, tedy aby sám do smrti nešťasten byl a bídně sešel.

To jest výklad, myslím, skutečně a jediné přirozený; a není to výklad nový. Podávát jej již p. prof. Kvíčala, an praví, abychom opakovali slova jeho neúplně již výše za jinou příčinou uvedená, na str. 97: „Er (Oidipus) hat das Gebot erlassen, den Mörder bekannt, zu geben: um nun zu zeigen, wie ernst er die Sache nimmt, verflucht er für den Fall, dass er wissend den Mörder an seinem Herde aufnehmen und bergen würde, sich selbst zu e i n e m u n s e l i g e n L e b e n u n d s t e l l t s i c h d e m *λεληθὼς φονεύς* g l e i c h. Je-li co nového v rozvedení našem, bylo by to jediné objasnění, jak rozuměti onomu *λεληθὼς φονεύς* z případu předešlého a nový pokus o výklad slov *τοῖσδ' ἀρτίως*. K tomu pak připojíme něco o tom, zda-li celý výklad přání tohoto 3. *b*) průběhem tragoedie se potvrzuje. Nám zdá se, že ano. Arciť nesmíme se nechať mýliti místy jako připomenutým již v. 816—820, kde naříká Oidipus, že sám na

sebe vrhl *ἀράς*, kterými však nerozumí kletbu z v. 246—248, nýbrž klatbu z v. 236—241. Vždyť místo to lze snadno vysvětliti: případ náš z v. 249—251 se sice stal, vrah objevil se (*ἐγένετο*) při krbu Oidipově s jeho vědomím t. j. Oidipus došel poznání, že vrahem tím jest sám. I nastává Oidipovi činiti a utrpěti jedno z dvého: buď neprozraditi se anebo aspoň vytrvati v příbytku svém, ale pak čekati také, že jej bohové dle vlastní kletby jeho v. 249—251 pro celý život nešťastným učiní a bídně se světa sprovodí, anebo uvarovati se sice této kletby vzdálením se z vlastního domu, ale pak vydánu býti klatbě z v. 236—241, nemoci přijatu býti nikým v zemi thebské atd., což mělo za konečný následek vzdálení se z Thebska vůbec. Oidipus volil zlo menší, tedy druhé a odtud děsí se ve v. 816—820 ne před kletbou, nýbrž před klatbou onou a místo to nesvědčí tedy proti výkladu námi přijatému. Jiná pak místa jsou nerozhodující, mohouce se vykládati i o kletbě i o klatbě, jako v. 744 n. a 294 n., ačkoliv prvé z nich zdá se spíše ukazovati na klatbu, druhé zase na kletbu. Ale jedno místo, myslím, potvrzuje pěkně výklad náš; jest to v. 1287—1291, kdež exangelos praví o Oidipovi, jenž se již oslepil:

βοᾷ διοίγειν κλῇθρα . . .
ὡς ἐκ χθονὸς ῥίψων ἑαυτὸν οὐδ' ἔτι
μενῶν δόμοις ἀραῖος ὡς ἠράσατο.

Slova ta, zdá se nám, ukazují zřejmě na místo naše. Oidipus jest si dle místa toho úplně vědom dosahu kletby své z v. 249 až 251 a to právě v tom smyslu, jak jsme jej právě vyložili; ví, že pod kletbou (*ἀραῖος*) t. j. pod kletbou býti do smrti nešťasten a bídný konec vzíti, jak kletbu tu pronesl (*ὡς ἠράσατο*), totiž na našem místě v. 249—251, nemůže již více, totiž když poznal se býti vrahem Laiovým, zůstávati v domě, totiž svém (*οὐδ' ἔτι μενῶν δόμοις*), nýbrž vzdáliti se z domu svého a — poněvadž dle vlastního zákazu svého v. 236—241 nikým v Thebsku přijat býti nemůže — ze země vůbec (*ὡς ἐκ χθονὸς ῥίψων ἑαυτόν*).

Tolik k výkladu věcnému; po stránce slovesné měl bych dodati ještě toto. *Τοῖσδε* beru tedy za neutrum, což možno jest, jelikož v řečtině užívá se neutra samotného i v těch pádech, ve kterých neliší se tvarem od masc., srov. Ant. 192 *καὶ νῦν ἀδελφὰ τῶνδε κηρύξας ἔχω* (neutr., těchto svých zásad) a v naší řeči samé v. 235 *ἐκ τῶνδε*. Ale naše *τοῖσδε* nevyhlásil bych za prosté takové neutrum, nýbrž za takové, jakým jest v onom Herodotovu rčení, již výše uvedeném: *ὁ δὲ ἀμείβεται αὐτοὺς τοισίδε* „těmito slovy“, od kterého by se lišilo jen tím, že Herodot užívá *τοισίδε* obyčejně o slovech následujících, toto pak řečeno o předcházejících. Ale tu pamatovati zase jest, že básník náš zájmen *οὗτος* a *ὅδε* vůbec promiscue užívá; tak týž vrah, který jest ve v. 236 *ὁ ἀνὴρ οὗτος*, jest v. 241 *ὅδε*.

Značí pak *τοῖσδ' ἀρτίως* slovné vyjádření kletby v. 248, kdežto *ἅπερ ἠρασάμην* znamená věc samu, obsah kletby té, podobně jako svrchu v. 234. *τοὔπος τόδε* znamenalo rozkaz, jak jej Oidipus vydal, *ἐκ τῶνδε* v. 235. však opatření, které rozkazem tím výrazu došlo. — Konečně pak připomínám, že při *ἀρᾶσθαι* nemusí býti vždy dativ osoby, které se klne, jak ukazuje O. Kol. v. 1389 *τοιαῦτ' ἀρῶμαι.*

Dále pak uvádím tu jako mimochodem dvě místa, která nalézám poněkud podobnými s případem naším *οἴκοισιν εἰ ξυνέστιος ἐν τοῖς ἐμοῖς γένοιτ' ἐμοῦ συνειδότος.* Jsou to: Plat. Euthyfr. p. 4 B *ἐάνπερ ὁ κτείνας συνέστιός σοι καὶ ὁμοτράπεζος ᾖ, ἴσον γὰρ τὸ μίασμα γίγνεται, ἐὰν ξυνῇς τῷ τοιούτῳ ξυνειδὼς καὶ μὴ ἀφοσιοῖς σεαυτόν τε καὶ ἐκεῖνον τῇ δίκῃ ἐπεξιών*, a Dem. o věnci 287 *προσήκειν ὑπολαμβάνοντες τὸν ἐροῦντ' ἐπὶ τοῖς τετελευτηκόσι — μηθ' ὁμωρόφιον μηδ' ὁμόσπονδον γεγενημένον εἶναι τοῖς πρὸς ἐκείνοις παραταξαμένοις.*

Tím skončili jsme výklad prvé hlavní části prohlášení Oidipova, ve které pozorovati jest ne snad rozházenosť a slátání, nýbrž naopak pěknou pravidelnosť a přehlednosť, obzvláště však přísně logický postup od případu nejjednoduššího k nejspletitějšímu v řadě jedné a vedle toho psychologicky zcela pravdivé zvyšování trestu Oidipem v řadě druhé, takže nelze ani mysliti nic promyšlenějšího. Jeden případ pojí se tu ke druhému v pravdě tak, jako články pevného řetězu navzájem do sebe zasahají: člen následující neměl by příčinné podstati bez předcházejícího a předcházející unikl by nám mezerou následujícího. Vizme jen ještě jednou ten postup

logický:	psychologický:
1. vrah sám se udej, je-li jím Theban;	1. shovívavosť vrahu;
2. budiž udán, je-li jím cizinec;	2. odměna peněžitá udavači;
3. udání se nestane, nýbrž vrah bude se tajiti;	3. klatba na vraha;
4. vrah nemůže vůbec býti udán a potrestán;	4. prokletí vraha;
5. já bych sám potrestání jeho nemožným činil;	5. prokletí sebe samého.

Jak harmonický a průzračný a při tom nutný jest postup ten! A ten by měl býti přetržen přenesením posledních dvou případů na místo vzdálené? Věru špatnou službu bychom tím prokazovali slavnému básníkovi!

Časování sloves v nářečí dolnobečevském.

Napsal Jos. Bartocha.

Třída I.

Vzor 1.: *nýsť* t. j. kmeny zavřené sykavkami *s*, *z*.

Indic. praes.	Imperat.	
. nes-u		Přech. přít.: nes-a.
. nes-eš	nes	Inf.: nýsť.
. nes-e		Příč. čin.: nesł, nesła, nesło.
. nes-em(e)	nesme	„ trp.: nesené, nesená, nesený.
. nes-ete	neste	Dle tohoto vzoru časují se slovesa:
. nes-ó		nýsť, pásť, hrýzť, lízť, vízť.

Vzor 2.: *kłasť.*

(Kmeny zavřené zubnicemi *d*, *t*.)

Indic. praes.	Imperat.	Přech. přít.: kład-a.
. kład-u		Inf.: kłasť.
. kład-eš	kłaď	
. kład-e		Příč. čin.: kładł, kładła, kładło.
. kład-em(e)	kłaď-me	„ trp.: kładené, kładená, kładený.
. kład-ete	kłaď-te	
. kład-ó		

Dle tohoto vzoru časují se slovesa: kłasť, krasť, přísť, vísť, ısť, kvísť, másť, mísť (metu), plísť, růsť.

Pozn. Původní *é* zužují kmeny v infinitivě v *í*: předu — ísť, metu — mísť, květu — kvísť, pletu — plísť, vedu — vísť.

Vzor 3.

j. kmeny zavřené retnicemi *b*, *p*, *v* přešly vesměs do třídy V., i sledu nezůstavivše po třídě I.

Vzor 4.: *píct.*

Indic. praes.	Imperat.	Přech. přít.: peča.
peč-u		Inf.: píct.
peč-eš	peč	
peč-e		Příč. čin.: pekł, pekła, pekło.
peč-em(e)	peč-me	„ trp.: pečené, á, ý.
peč-ete	peč-te	
peč-ó		

Tak časují se slovesa: píct, říct, sict, týct (= téci), tłóct ouci), vlíct, moct (moci).

Některé tvary zasluhují zvláštní zmínky.

Říct vyskytá se jenom v inf., ve příč. čin. (řekł, a, o) a úsloví *jářku*, v němž zájmeno se slovesem takořka splynuvši

pojem adverbialný tvoří, zastupujíc větu samostatnou vloženou. Jiné tvary hradí se podle třídy II., zejména indic. praes. ve smyslu budoucím: řeknu, řekneš etc., přech.: řekna; imperat.: řekni, řekněme, řekněte; anebo hradí se slovesem *povidať*, kde vyžadujeme skutečného smyslu praesentního.

Slovesa *sícť* (seč-u, -eš; sečme; seča; sekł [jen ve složenině usíkł velezřídka]) a *týcť* (teču etc.) časují se zcela dle vzoru pícť.

Tłócť má v příč. čin. tłókł, tłókła, tłókło.

Vlícť „ „ „ vlíkł, vlíkła, vlíkło.

Sloveso *mocť* časuje se takto:

Indic. praes.	Imperat.	Před. přít.: moža.
1. mož-u		Příč. čin.: mohł, mohła, mohło.
2. mož-eš	(po-)mož	„ trp.: (z)možené, á, ý.
3. mož-e		
1. mož-em(e)	(po-)mož-me	
2. mož-ete	(po-)mož-te	
3. mož-ó		

Pozn. 1. Od kmene *žeh*- utvořeno je složené sloveso *rožať* t. j. rozžehnouti, rozžíci, které ve tvarech některých přestupuje do třídy II. nebo I. pode vzor 5. Indic. praes. dle II. třídy: rožnu, rožneš etc.; imperativ: rožni, rožněm(e), rožněte. Přech. přít.: rožna. Ale infinitiv, příčestí čin. a trp. tvoří se dle třídy I. vzoru 5.: rožať; rožáł, rožała, rožało; rožaté, rožatá, rožatý. Viz i Listy filolog. a paedag. X. str. 130.

Pozn. 2. Co se týče tvaru infinitivního na -*cť* zakončeného viz Geb. Listy fil. a paed. X, str. 124, infinitiv péci.

Pozn. 3. Kmeny vrh, (částečně žeh), leh, přeh, střih, střeh, sah podle tohoto vzoru vůbec tvarů nevytvořují; sloveso pak vrci a stříci vůbec není ve zvyku, nahrazováno jsouc slovesy: vhodiť a hlídať; místo *žéci* jest v obyčeji: *pdliť*.

Vzor 5.: *pjať*.

Indic. praes.	Imperat.	Přech. přít.: pna.
1. pn-u		Inf.: pjať.
2. pn-eš	pn-i	Příč. čin.: pjáł, pjała, pjało.*)
3. pn-e		„ trp.: pjaté, á, ý.
1. pn-em(e)	pn-ěm(e)	
2. pn-ete	pn-ěte	
3. pn-ó		

Tak se časují: po-čať, za-čať, na-čať, ťať (složeniny: rozťať, naťať, uťať, vyťať etc.), pjať, žať (žnu etc.), jať (jen ve složeninách najať, na-jmu, na-jmi, na-jáł, na-jaté), vzíť i vzať (jen že ve tvarech indicativu, imperativu a přechodníku přít. objevuje se všude *n* místo spisovného *m*: vez*n*u, vez*n*eš etc., vez*n*i, vez*n*ěm(e), vez

*) Jen složené sloveso rozepjať neb rozepnóť má příč. čin.: rozepł, rozepła, -pło.

ěte, vez*na*), duť (jen infinitivem a příčestím trpným sem patří; idic. a imperat. od kmene *du*: duj-u, duj-eš etc.).

Pozn. 1. Ostatní kmeny sem patřičné (mn-u, žm-u) nejsou obyčeji.

Pozn. 2. Od slovesa duť tvoří se praes. dle 7. vzoru třídy I. aebo se hradí praesentem slovesa složeného: na-dóvať.

Vzor 6.: *třít.*

Indic. praes.	Imperat.	
. tř-u		Přech. přít.: třa.
. tř-eš	tř-i	Inf.: třít.
. tř-e		Příč. čin.: třéł, třeła, třeło.
. tř-em(e)	tř-eme	„ trp.: třené, á, ý častěji; třité, á, ý méně zhusta.
. tř-ete	tř-ete	
. tř-ó		

Tak časují se slovesa: dřít (dř-u kůži s těla; ale o peří: eru, drať); stříť (jen ve složeninách: pro-stříť, roze-stříť); pode-říť; tříť; vříť; mleť.

Mleť má v imperat.: meľ, meľ-me, meľ-te; příč. trp.: ıleté, á, ý.

Vzor 7.

a) *kryť.*

Indic. praes.	Imperat.	
. kryj-u		Přech. přít.: kryja.
. kryj-eš	kré	Inf.: kryť.
. kryj-e		Příč. čin.: krýł, kryła, kryło.
. kryj-em(e)	kré-me	„ trp.: kryté, á, ý.
. kryj-ete	kré-te	
. kryj-ó		

Tak časují se slovesa: zráť (zráł, a, o); kuť (= kovati; ale imperativě: kuj, kujme, kujte — kdežto *kré* staženo a prodlouženo z *krej*; příč. čin.: kúł, kuła, kuło; kuté); bľuť (= blíti; ľuju, bľuješ atd.); pľuť (= plivati; pľuju etc.; pľuj, pľujme, pľujte; ľuł, pľuła, pľuło: na-pľuté, á, ý); płuť (= plovati, plouti, časuje e zcela tak, jako slovo předešlé, jen že má všude ł); ob-uť ryz-uť, sez-uť, nazuť); zpsuť (vypeskovati koho); kryť, myť, yť, tyť.

Pozn. Složeniny sloves *kryť* a *myť* mají v praesentu ještě var jiný, totiž za kmenové *y* všude *e*: při-kreju, přikreješ atd.; meju, umeješ atd.

b) *biť.*

Poněkud odchylují se ode vzoru předešlého kmeny na *-i.*

Indic. praes.	Imperat.	
. bij-u		Přech. přít.: bija.
. bij-eš	bi	Inf.: biť.
. bij-e		Příč. čin.: bił, biła, biło.
		„ trp.: bité, bitá, bitý.

1. bij-em(e)	bi-me
2. bij-ete	bi-te
3. bij-ó	

Právě tak časují se slovesa: piť, hniť, žiť, šiť, po-viť (circum volvere); sloveso líť přestoupilo do třídy V.

Třída II.

Vzor: *zvíhnóť*; *minóť*.

Indic. praes.	Imperat.	Imper.	
			Přech. přít.: zvíhna; mina.
1. zvíhn-u			Příč. čin.: zvíhł, zvíhła, zvíhło
2. zvíhn-eš	zvíhn-i	miň	„ trp.: zvíhnuté, á, ý.
3. zvíhn-e			
1. zvíhn-em(e)	zvíhn-ěm(e)	miň-me	Příč. čin.: minuł, minuła, o.
2. zvíhn-ete	zvíhn-ěte	miň-te	„ trp.: minuté, á, ý.
3. zvíhn-ó			

Slovesa, jež se časují dle vzoru *zvíhnóť*, mají z pravidl v příč. čin. příponu -ł, ła, ło spojenu s kmenem slovesným, i kdy vzniká skupenina nelibozvučná; v příčestí však trpném připínaj příponu -té, -tá, -tý ku kmeni infinitivnímu. Některé příklady ohnóť — ohł, a, o (vedle ohnuł, a, o) — ohnuté, á, ý; pohnó — pohł (také pohnuł) — pohnuté (viz Geb. Listy fil. a paed XI, str. 265 hnúti); zgebnóť (L. fil. XI, 265) ve smyslu po tupném: zahynouti — zgebł, a, o — zgebni (= pojdi), zgebnuté kévnóť (kynouti) — kévł, a, o — kévnuté; mrknóť — mrkł trknóť — trkł, trknuté; schnóť — schł, a, o, uschłé, á, ý stíhnoť — stíhł, stíhnuté; tahnóť — tahne, tahneš etc., tahni tahna; tahł, a, o; tahnuté; połóbnóť — połóbł, połóbnuté; tisknó — tiskł, tisknuté i (působením knih a škol) tiščené; do-tknóť se — dotkł se, dotknuté; trhnóť — trhł, trhnuté; vadnóť — vad — uvadnuté; víznóť (váznouti) — vízł, u-vízlé; zvyknóť — zvykł zvykłé, zvyknuté; břinknóť — břinkł; se-žłutnóť — sežłótl, a, o sežłótłé; zapříhnóť — zapříhł, zapříhnuté; zamknóť — zamkł zamknuté.

Třída III.

Vzor 1. *uměť*.

	Imp.	
1. um-ím		Přech. přít.: uměja.
2. um-íš	um-jé	Příč. čin.: uměł, uměła, o.
3. um-í		Příč. trp.: uměné, á, ý.
1. um-íme	um-jéme	
2. um-íte	um-jéte	
3. um-ijó		
(řídčeji — um-ějó)		

Dle tohoto vzoru, nemýlím-li se, časují se toliko dvě slovesa řečí dolnobečevského, totiž: *umět* a *mět*. Sloveso *mět* má ovšem aesens odchylné co do samohlásky která ve všech osobách istává nezměněna: —a—.

1. mám	1. máme
2. máš	2. máte
3. má	3. majó

Ale způsob rozkazovací a všechny tvary ostatní shodují se ılně se vzorem shora uvedeným. Imperativ zní: mjé (= měj), jéme (= mějme), mjéte (= mějte). Přech. přít.: měja; příč. čin.: ěł, měła, měło; příč. trp.: měné, měná, měný.

Všecka ostatní slovesa této třídy přešla v nářečí dolnoıčevském pod ostatní dva vzory, jež se hlavně liší indicativem aesentis.

Vzor 2. a) *trpět*.

trp-ím	1. trp-íme	Imperat.: trp, trpme, trpte.
trp-íš	2. trp-íte	Přech. přít.: trpja (zřídka trpěja).
trp-í	3. trp-ijó	Příč. čin.: trpjéł, trpěła, trpěło.
		„ trp.: trpěné, á, ý.

Dle tohoto vzoru časuje se menšina sloves a sice těch, jejichž aen před příponou kmenotvornou (ě) zakončen jest souhláskami mito: d, t, b, p, v, m, n. Jsou to slovesa tato: hleděť, seděť, ydět se (přech. přít.: hleďa, seďa, styďa se), vržděť (vrzati), ěť, dřepěť, l'apěť (posměš. seděti), trpěť, hověť, stavěť, hřměť, aěť, okóněť se, svrběť.

Sloveso *věděť*, které sem též patří, časuje se takto:

vím	1. víme	Imperat.	Přech. přít.: věďa.
víš	2. víte	schází.	Příč. čin.: věděł, věděła, věděło.
ví	3. vijó		„ trp.: věděné, věděná, věděný.

Dále patří sem slovesa *báti se*, *státi* až na příčestí; časují takto:

bójím se	1. bójíme se,	1. stójím	stojíme	Imp. boj se, stoj;
bójíš se	2. bójíte se,	2. stójíš	stojíte	bojme se, stojme;
bójí se	3. bójijó se.	3. stójí	stojí	bojte se, stojte.

Přech. přít.: boja se, stoja; příč. čin.: bál se, stál; bála atd.

Největší část sloves třídy III. patří ke vzoru poslednímu.

b) *słyšeť*.

słyš-ém	Imper.	Přech. přít.: słyša.
słyš-éš	słyš	Příč. čin.: słyšéł, słyšeła, słyšeło.
słyš-é		„ trp.: słyšené, á, ý.
słyš-éme	słyš-me	
słyš-éte	słyš-te.	
słyš-ijó		

Sem patří slovesa, jejichžto kmen před kmenotvornou při ponou *ě* zakončen jest buďto souhláskami podobnými: *č*, *šč*, *ž*, *s*, *š* nebo jazyčnicemi *l* a *ř*.

Jsou to slovesa tato: bečeť, břinčeť, brčeť, drnčeť, frče hrčeť, hučeť, ječeť, klečeť, kručeť, křičeť, kvíčeť, mlčeť, ryče skučeť, syčeť, škrčeť, trčeť, vrčeť; břeščeť, mrasčeť, praščeť; mrzet běžeť, držeť, ležeť; moseť (musiti), viseť; pršeť, słyšeť; boleť, tle truchleť; hořeť, osiřeť.

Do této třídy patří ještě svým praesentem sloveso *spať* a ně kterými tvary sloveso *viděť* a *chtěť*.

Sloveso *spať* časuje se takto:

1. spím	spíme	Přech. přít.: spěja (velmi zřídka spaja).
2. spíš	spíte	Příč. čin.: spáł, spała, spało.
3. spí	spějó (řídčeji: spijó)	„ trp.: u-spané, á, ý.

Sloveso *viděť* a *chtěť* zachovalo některé tvary zajímavé. Svý praesentem atd. jsou novotvary; koncovky času přítomného jso pro I. osobu -u, pro II. -eš, pro III. -e atd. jako ve třídě I. souhláska kořenná však *d* a *t* spojovala se s *j* i přivodila ar změny obou hlásek spojených; z *dj* povstalo *z* a z *tj* povstalo ((Srovnej Gebauerovy Tvaroslovné výklady a doklady ke slovesů III. třídy Listy filolog. XI. str. 447). Odtud tvary slovesa *vidě* jsou tyto:

Praes. vizu, vizeš, vize vizem(e), vizete, vizó.

Imperativ schází, hradí se vša imperativem sloves *podívať* s nebo *hleděť*.

Přech. přít.: viza; příč. čin.: viděł, a, o; příč. trp.: viděné, á, ý

Sloveso *chtěť* časuje se takto:

Praes.: chcu, chceš, chce chcem(e), chcete, chcó.

Imperat.: chci, chceme, chcete přech. přít.: chca; příč. čin. chtěł, a, o; příčestí trpné chtěné, á, ý.

Třída IV.

Vzor 1.: *chodiť*.

Indic. praes.	Imperat.	
1. chod-ím		Přech. přít.: choďa.
2. chod-íš	choď	Inf.: chodiť.
3. chod-í		Příč. čin.: chodił, chodiła, chodiło
1. chod-íme	choď-me	„ trp.: s-chozené, á, ý.
2. chod-íte	choď-te	
3. chod-ijó		

V příčestí trpném mění se *d* v *z* a *t* v *c*: svěcené, ohraze i ohražené, sózené.

Podle vzoru tohoto časují se slovesa, jichžto kmen jest uza-řen buďto zubnicemi *d*, *t*, *n* anebo retnicemi *b*, *p*, *v* nebo pod-ebnicí vlastní *j*, na př.: błódiť, brodiť, vhodiť, chodiť, radiť; rotiť, nutiť, pustiť, vrátiť, vrtiť, płatiť; černiť, bràniť, blázniť; ĺibiť, lébiť se (líbiti se), chybiť, tróbiť; kópiť, kropiť; barviť, luviť; dójiť, hnojiť.

Vzor 2.: *učiť.*

Indic. praes.	Imperat.	
. uč-ém		Přech. přít. uča.
. uč-éš	uč	Inf.: učiť.
. uč-é		Příč. čin.: učíł, učiła, učiło.
. uč-éme	uč-me	„ trp.: učené, á, ý.
. uč-éte	uč-te	
. uč-ijó		

Dle tohoto vzoru časují se slovesa, jichžto kmen se končí uďto jazyčnicemi (*ľ*, *ř*) nebo sykavkami nepodnebnými i podneb-ými (*s*, *z*, *č*, *š*, *šč*, *ž*) na př.: modliť se, mysliť, střeliť; mařiť, noriť, vařiť; nosiť, prosiť, zkusiť; vy-pľaziť, raziť, voziť; skočiť, očiť, učiť, vłáčiť; skrušiť; mrščiť, praščiť (uhoditi); hemžiť se, łóžiť.

Pozn. 1. Sykavky *s* a *z* v příčestí trpném buďto nemění lebo proměňují se v *š* a *ž*: nosené, prosené — ale zkušené; rozené, vypľazené — ale ražené. Ve skupině však *st* a *sl* vždy se proměňují v *šč* a *šl*: puščené, myšlené.

Pozn. 2. V imperativě vzoru prvého i druhého dlouhá samo-láska kmenová vždy se krátí, nekončí-li se imperativ samohláskou, neboť tehdy slabika podržuje svou délku: slébiť, slébím, slébíš, slébijó — ale slib, slibme, slibte; kópiť, kópím, kópijó — ale kup, kupme, kupte (ó = ou); dójiť, dójím, dójijó — ale doj, dojme, dojte; vłáčiť, vłáčém, vłáčijó — ale vłač, vlačme, vłačte; słóžiť — łóžém, słóžijó — ale słuž, służme, słužte; vrátiť, vrátím, vrátijó — ale vrať, vraťme, vraťte; tróbiť, tróbím, tróbijó — ale trub, trubme, rubte.

Třída V.

Vzor 1. a) kmenů tvrdých: *děłať.*

Indic. praes.	Imperat.	
1. děł-ám		Přech. přít.: děłaja.
2. děł-áš	děł-é	Inf.: děłať.
3. děł-á		Příč. čin.: děłáł, děłała, děłało.
1. děł-áme	děł-éme	„ trp.: děłané, á, ý.
2. děł-áte	děł-éte	
3. děł-ajó		

Tak se časují: běhať, čekať, chovať, hledať, klekávať, líhávať, vikłať, vołať, vołávať atd. Sloveso *nechať* má imperativ buďto

pravidelný: neché, nechéme, nechéte — nebo zkrácený: nech, nechme, nechte.

Dále časují se dle vzoru tohoto ještě ta slovesa, která po měkké souhlásce kmenové příznaku *a* nepřehlasovala, totiž: pobíjať, zabíjať (zabíjám, zabíjáš, zabíjá — zabíjáme, zabíjáte, zabíjajó; imp. zabíjé, zabíjéme, zabíjéte; přech. přít.: zabíjaja; příč. čin.: zabíjáł, zabíjała, zabíjało; příč. trp.: zabíjané, á, ý a všechny ostatní odvozeniny od kmene *bij* do této třídy náležité; pobízať (pobízeti); stříľať, vyméšľať, zaméšľať, vymíľať; svíjať se, věšať (věšám, věšajó; imp. věšé, věšéme, věšéte; věšaja; věšáł, věšała, o; věšané), vyjížďať, míšať (míchati), večeřať, zaróšať se (zarousati se).

Pozn. Spať dle inf., přech. přít., příč. čin. a trp. patří sem, ale dle indic. praes. do III. třídy a časuje se takto: spím, spíš, spí, spíme, spíte, spějó; imperat. spi, spěme, spěte; přech. přít. (vlastně dle vzoru 1b) spěja; příč. čin. spáł, spała, spało; příč. trp. u-spané, á, ý.

b) kmenů měkkých: *krájeť.*

Indic. praes.	Imperat.	
1. kráj-ím		Přech. přít.: krájeja.
2. kráj-íš	kráj-é	Inf. krájeť.
3. kráj-í		Příč. čin.: krájeł, krájeła, o.
1. kráj-íme	kráj-éme	„ trp.: krájené, á, ý.
2. kráj-íte	kráj-éte	
3. kráj-ijó		

Tak časují se slovesa V. třídy, jichžto kmen měkce jest ukončen, jako: vraceť, káceť, utráceť, vypłáceť, napájeť, krájeť, váleť, zacláněť, naháněť, potápěť, zhášeť, docházeť, ostózeť, vyprovázeť, dohlížeť, překážeť, rozprávěť atd.

Pozn. Částečnou vyjímku činí slovesa, jichžto kmen uzavírá se souhláskou *č*; ta vedle tvarů indic. praes. právě uvedených mívají druhotvary ty, že místo *í* všude *é* v koncovkách osobních objevuje se, na př. máčeť.

1. máč-ém
2. máč-éš
3. máč-é
1. máč-éme
2. máč-éte
3. máč-ejó

Ostatní tvary: imperativ, přech. přít., obě příčestí tvoří se zcela tak jako při vzoru krájeť. Tak časují se ještě: kráčeť, stáčeť, otáčeť a j.

Slovesa *sázeť* a *házeť* přestoupila pode vzor následující (házu, hážeš etc.), viz i Listy fil. a paed. XI, 68—69.

Vzor 2.: *tesať.*

Indic. praes.	Imperat.	
1. teš-u		Přech. přít.: teša.
2. teš-eš	teš	Příč. čin.: tesáł, tesała, tesało.
3. teš-e		„ trp.: tesané, á, ý.
1. teš-em(e)	teš-me	Inf.: tesať.
2. teš-ete	teš-te	
3. teš-ó		

Dle vzoru tohoto časují se:

1. slovesa, která kmen uzavírají souhláskou *retnou b, p, v, f, m*: hébať, hébu, hébeš, hébe — hébó; hébé, hébéme, hébéte — dle vzoru **1a**; tento imperativ ukončený v *é* (= ej) jest u těchto sloves pravidlem, od něhož vyjímek jest jen málo a to takových, že vedle tvaru delšího bývá také kratší v obyčeji, zejména u těchto sloves: hrab (i hrabé), střeb (i střebé), škrab (= jen ve smyslu: škaredě piš, *a* kmenové krátké), ale škrábé (= drásej), klep i klepé, syp i sypé, šlap i šlapé, třep i třepé; slovesa ostatní zachovávají tvar delší na př.: kolíbé, škubé, kapé, drápé, chrápé, kopé, łópé, ščípé, glvé, kévé, dřímé, łámé (i łam). Přechodník přít. bývá z pravidla nezkrácen: — *aja*: hébaja, kolíbaja, zezobaja, podřímaja, nałámaja, vykópaja se, zašlapaja atd. Příčestí činné i trpné jest arci docela pravidelné.

2. slovesa, která kmen uzavírají souhláskou *plynnou r, l*: orať (oř-u, ořeš, oře — ořem(e), ořete, ořó; oř, ořme, ořte nebo: oré, oréme, oréte; přech. přít. bývá též dvojí, buď ořa neb oraja; příč. čin. orał, orała, orało; příč. trp. orané, á, ý); kmeny v *ł* pouze v imperativě 2. os. sing. přibírají *i*, ježto by jinak nedaly se vysloviti: kašli, kašleme, kašlete; imperativu delšího v -é, éme, éte zakončeného u nich není; přech. přít. bývá dvojí, buď kratší: kašla nebo delší: kašłaja. *Stonať* časuje se zcela dle děłať.

Tak se tedy časují: babrať, kárať, orať, šmátrať (šmátřu etc.), štárať (štářu, štářeš etc.), cumłať (cumlu, cumleš etc.), dudłať, huhłať, chrchłať (chrchlu etc.), kašłať, mumłať, pipłať (piplu, pipleš etc.), poslať (přech. přít. pošla); stłať (stelu, steleš etc., imperat. stel, stelme, stelte).

3. slovesa, která kmen uzavírají souhláskou sykavkou *z, s*. Časují se úplně dle vzoru udaného; jsou to slovesa: kázať, lézať (lízati), mazať (přech. přít. maža), řezať, vázať. Analogií patří sem slovesa z I. vzoru měkkého: házeť, sázeť (hážu, hážeš, háže — hážem(e), hážete, hážó; haž, hažme, hažte; házeł, házeła, házeło; házené, á, ý; dále slovesa: česať, kasať, křesať, kósať, kysať, pásať, psať (časuje se v indic. praes. a imperat. dvojako: buď od kmene *pis* nebo *ps* — odtud tvary: pišu, pišeš, piše — pišem(e), pišete, pišó; nebo pšu, pšeš, pše, pšem(e), pšeme, pšó; imperat. piš, pišme, pište nebo: pši, pšeme, pšete; přech. přít. piša; příč. čin. psáł, psała, psało; trp. psané, á, ý).

4. slovesa, která kmen uzavírají souhláskou *hrdelnou h, k* na př. łhať (łžu, łžeš, łže, łžem(e), łžete, łžó; łži, łžeme, łžete; łža; łháł, łhała, łhało; łhané, á, ý), stróhať, płakať (krátké *a*: płaču, plačeš etc.), vdákať, kvokať, skákať.

5. slovesa, která kmen uzavírají souhláskou *zubnou t*: ľapotať (= bleptati): ľapocu, lapoceš, lapoce, lapocem(e), lapocete, lapocó; imperat. lapoc, lapocme, lapocte nebo: lapoté, lapotéme, lapotéte; přech. přít. ľapoca i ľapotaja; příč. čin. lapotáł, lapotala, lapotało; lapotané, á, ý. Tak časují se slovesa mnohá, jako: łechtať (imper. łechci neb łechté), lítať (lícu, líceš, líce — líceme, lícete, lícó; imperat. arci: líté, lítéme, lítéte; přech. líca nebo lítaja); motať (mocu, moceš — též motám, motáš); řehotať (řehocu etc.), ščebotať ščebocu atd.), drkotať (drkocu, drkoceš etc.).

Vzor 3.: *brať.*

Indic. praes.	Imperat.	
1. ber-u		Přech. přít.: bera.
2. ber-eš	ber	Inf.: brať.
3. ber-e		Příč. čin.: bráł, brała, brało.
1. ber-em(e)	ber-me	„ trp.: brané, á, ý.
2. ber-ete	ber-te	
3. ber-ó		

Sem náleží ještě druhý vzor jen imperativem odchylný:

zvať.

Indic. praes.	Imperat.	
1. zv-u		Přech. přít.: zva.
2. zv-eš	zv-i	Inf.: zvať.
3. zv-e		Příč. čin.: zváł, zvała, zvało.
1. zv-em(e)	zv-ěme	„ trp.: zvané, á, ý.
2. zv-ete	zv-ěte	
3. zv-ó		

Tak časují se slovesa: drať (der-u, dereš atd.), prať, rvať, řvať, čvať (štváti), zvať, žrať.

Vzor 4.: a) *hráť.*

Indic. praes.	Imperat.	
1. hraj-u		Přech. přít.: hraja.
2. hraj-eš	hr-é	Inf.: hráť.
3. hraj-e		Příč. čin.: hráł, hráła, hráło.
1. hraj-em(e)	hré-me	„ trp.: hráté, á, ý.
2. hraj-ete	hré-te	(hrané, á, ý).
3. hraj-ó		

b) *hřiť.*

	Imperat.	
1. hřej-u		Přech. přít.: hřeja.
2. hřej-eš	hřé	Inf.: hříť.
3. hřej-e		Příč. čin.: hříł, hříła, hříło.

1. hřej-em(e)	hřéme	Příč. trp.: hříté, á, ý.
2. hřej-ete	hřéte	
3. hřej-ó		

Dle vzoru a) časují se ještě slovesa: zráť (příč. trp. jen u-zráté, á, ý) a táť (taju, taješ etc.). Dle vzoru b) časují se slovesa tato: po-děť se (ale příč. čin. poděł, a, o), hříť, okříť (příč. čin. okříł, okříła, okříło; příč. trp.: okříté, á, ý), líť (imperat. lé, léme, léte; líł, líła, líło; za-líté, á, ý), příť (přeju, přeješ etc. imp. přé, přéme, přéte; přeja; příł, příła, příło; do-příté); smíť se (imp. smjé se, smjéme, smjéte se; směja se; smíł, a, o; roze-smíté), víť (věju, věješ; víł, víła, víło; z-víté, á, ý — neužívá se však o větru (foukati) nýbrž o úkonu hospodářském: hospodář věje obilí t. j. hází obilí na mlatě lopatou vzhůru, tak že mírným větrem plevy se odnášejí ze stodoly ven a obilí zůstává čisto).

Třída VI.

Vzor: *zarmucovať.*

Indic. praes.	Imperat.	
1. zarmucuj-u		Přech. přít.: zarmucuja.
2. zarmucuj-eš	zarmucuj	Inf.: zarmucovať.
3. zarmucuj-e		Příč. čin.: zarmucováł, zarmu-
1. zarmucuj-em(e)	zarmucuj-me	covała, zarmucovało.
2. zarmucuj-ete	zarmucuj-te	Příč. trp.: zarmucované, á, ý.
3. zarmucuj-ó.		

Slovesa bezpříznaká.

1. *Dať.*

Indic. praes.	Imperat.	
1. dám		Přech. přít.: daja.
2. dáš	dé	Inf.: dať.
3. dá		Příč. čin.: dáł, dała, dało.
1. dáme	déme	„ trp.: dané, á, ý.
2. dáte	déte	
3. dajó		

Složeniny časují se též tak: nadať, předať, rozdať, vydať, zadať atd.

2. *Věděť.*

Indic. praes.	Imperat.	
1. vím		Přech. přít.: věďa.
2. víš	věď	Inf.: věděť.
3. ví		Příč. čin.: věděł, věděła, věděło.
1. víme	věďme	„ trp.: věděné i vězené, á, ý.
2. víte	věďte	
3. vijó		

Tak i složeniny: pověděť, dopověděť, napověděť, rozpověděť, vypověděť, vyzvěděť. Ale v imperativě některé odvozeniny mají *z* místo *ď*: -věz, vězme, vězte (pověz, dopověz, napověz); vyzvěděť má vyzvěď, vypověděť — vypověď.

3. *Jesť.*

Indic. praes.	Imperat.	
1. jím		Přech. přít.: jeza.
2. jíš	jez	Inf.: jesť.
3. jí		Příč. čin.: jedł, jedła, jedło.
1. jíme	jezme	„ trp.: jezené, á, ý.
2. jíte	jezte	
3. jijó		

Tak i složeniny se časují: najesť se, vyjesť, dojesť, přejesť se, zajesť, ujesť, snēsť, odjesť atd. Též vyskytá se v indic. praes. venkoncem tvar nejotovaný: ím, íš, í — íme, íte, ijó.

4. *Byť.*

Indic. praes.	
1. su	Čas budoucí, imperativ a přechodník budoucí zcela pravidelně.
2. si	
3. je	Přech. přít.: sa.
1. sme (vysl.: zme)	Inf.: byť.
2. ste	Příč. čin.: być, była, było.
3. só	

Se záporem *ne* splynulo sloveso úplně a odtud právě vysvítá, že jotace v čase přítomném bývala; neboť místo *ne* vyskytuje se všude *né* t. j. *nej-*.

1. nésu
2. nési
3. néni
1. nésme
2. néste
3. nésó

Přech. přít.: nésa.

Pozn. 1. Poněkud jinak časuje se *byť*, jsoucí slovesem pomocným (v čase minulém u sloves jiných. Tu jest:

1. sem	1. sme
2. 's příklonné (zřídka si)*)	2. ste
3. —	3. —

*) Toto 's příklonné (= jsi) přikloňuje se nejen ku příčestí minulému příslušného slovesa, k němuž vlastně patří, nýbrž i k zájmenu osobnému a zvratnému a k tázacím příslovcím zájmenným na počátku věty umístěným, na př.: Byłs včerá doma? Kdes był? Pomáhałs mu? Pomohłs mu? Tys mu pomohl? Kdys přišeł dom? Kde ses tu vzáł? Ty sis dáł! (= ty jsi sobě dal!).

Pozn. 2. Přechodník budoucí *buda* má velmi zhusta význam předvětí podmínečného, jež označuje opak skutečnosti vzhledem k času přítomnému: Já buda tebó = já, kdybych byl tebou.

Pozn. 3. Ve spojovacím způsobě 1. os. plur. není *bychom* nýbrž bysme (vyslov: byzme). Měl-li by za *bys* následovati dativ aneb akkusativ zájmena zvratného *si*, *se*, tedy *s* se připojí k zájmenu *si* nebo *se* v jedno slovo, na př.: To by sis dáł! Kde by ses tu vzáł! Ty by ses k němu pěkně hodił!

Pozn. 4. Tvar 1. os. plur. bysme zavdal příčinu ku špatné tvorbě 1. os. sing. v mluvě dětské; menší totiž děti, které teprvé začínají mluviti, analogií osob ostatních svésti se dadouce, obyčejně říkávají: já by sem místo já bych. Já by sem to neudělał! —

Připomenutí potřebuje ještě sloveso *jíti*. *Iť* bez jotace i ve složeninách: na-iť, do-iť, pře-iť atd., jenom ve složenině při-j-iť jest *j*; má kmen praesentní buďto *id* (srovn. stč. *jid* Listy fil. a paed. X. 113) neb *'d* (místo jd). Zachován tedy ve kmeni tomto nejotovaném ráz obecně slovanský. Časuje se proto dvojako. Buďto:

Indic. praes.			Imper. jen.	
1. id-u	nebo:	d-u		Přech. přít.: ida nebo da.
2. id-eš		d-eš	di	Inf.: iť.
3. id-e		d-e		Příč. čin.: šił, šła, šło (délka
1. id-em(e)		d-em(e)	děme	oprávněna jako ve stč. L.
2. id-ete		d-ete	děte	fil. X. 114).
3. id-ó		d-ó		Příč. trp. na -ité, á, ý.

Ve složeninách objevuje se za *-jd-* vesměs *-nd-* jako ve stč. Listy fil. a paed. X 113 (na př. Dal. J. 7: dvě olivě vyndeta z něho, tě vendeta až do královstvie nebeského) a sice ve tvarech indicativu praes., imperativu a přechodníku. Tedy: dondu, nandeš, ponde (= scípne, zdechne), přendeme, přindete, prondó, rozendi se, zenda (přech. = sejda), unděme, venděte, vyndu, zandeš. Ale ve slovese *půjdu* etc. neobjevuje se ani *j* ani *n*, nýbrž pouze krátké *u*: pudu, pudeš, pude — pudem(e), pudete, pudó; imperat. poď, poďme, poďte.

O genitivech na *u* ve staré češtině.

Napsal dr. Václav Vondrák.

Známo jest, že nemáme původně v žádném z indoevrop. jazyků tolik kmenů na *u* jako na *a* a přece tyto jim často docela neb jen v jistých pádech podlehly, jako v litevštině, kde se kmeny na *u* velmi oblíbenými staly a i jiné, původně ku př. na *ja* vycházející si osvojily —, a ve slovanštině v dat. sg. rabu.

V latině zase naopak kmeny na *u* podlehly často kmenům na *i*: levis z *legvis, *leguis; ř. *ἐ-λαχ-ύς*; skr. laghus.

Ačkoliv jich počet i ve praslovanštině, jak k pravdě podobno, velký nebyl, přece nesnadno jest všecky vypátrati, poněvadž i zde většinou dle *a*(ъ)-kmenů se řídily a v jistých pádech zase naopak tyto dle oněch. Příčinu k tomu zavdala zajisté mimo jiné též ta okolnost, že jak *a* při a(ъ)-kmenech tak i *u* při kmenech na *u* na konci v ъ přešlo. Srovnávání s jinými jazyky nám zde vždy neprospívá, poněvadž často pozorovati můžeme, co v jednom jazyku *a*-kmenem jest, v druhém že *u*-kmenem bývá. Ku př. slov. ledъ a lit. ledas jsou *a*-kmeny, ale lot. ledus je *u*-kmen.

Miklosich hleděl otázku tuto rozřešiti a uvedl (Vergl. Gramm. II. str. 53. srovn. též I[2] str. 141 a 145) nejznámější z těchto substantivních kmenův. Jsou to zejmena: domъ, kratъ, medъ, polъ, sadъ, volъ, vrъchъ, darъ, mirъ, činъ, stanъ, synъ, vъnъ; sem náležela i přídavná jména, jež ve staroslov. na ъkъ a o-kъ se končila: blizъkъ, gląbokъ, vysokъ. Dle něho jest tedy jich počet skrovný. K jinému však náhledu dospěl Geitler, jenž ve slovanštině (v. Listy fil. a paed. II. a III.) mnohem více kmenů na *u* předpokládá.

Geitler hleděl hlavně u svých domnělých *u*-kmenů jednak lok. sg. na *u* neb lok. pl. na *-οχϐ* (-ϐχϐ) doložiti; podařilo-li se mu to, byl již kmen na *u* zcela jist; jednak přihlížel též hlavně k litevštině, a kde v ní kmen na *u* nalezl, jenž, nehledě ke koncovkám, slovanskému se rovnal, tam se též rozhodl pro *u*-kmen i ve slovanštině. Nemůže však ani první ani druhá okolnost vždy rozhodovati, poněvadž deklinace *u*-kmenů na *a*(ъ)-kmeny působila a poněvadž litevština jiné kmeny často v *u*-kmeny si přeměňovala.

Nemám na mysli zde zvláště uváděti, pokud tyto kmeny u něho odůvodněny jsou čili nic. Chci se pouze některých příkladů, které též i v češtině máme, dotknouti.

Geitler odvozuje na př. vích (Listy fil. III. str. 36 č. 8), вѣхъть, od kořene vank, lat. vacillare, č. viklati. Ve slově вѣхъть vidí příponu ŭtĭ a srovnává lit. wikszwa, wikswa (Spitzgras). Vích vzniklo dle něho z věchъ, *věksъ, *vinksu, *vinku vsutím eufonické (!) sykavky, před níž *k* se vysulo. R. вихлять z викслять, lit. wikszloti. Koncovka ъть ve вѣхъть však nedokazuje, že by věchъ původně bylo *u*-kmenem, neb spisovatel sám praví (Listy fil. II. str. 254), že koncovka ъть povstala jak z ătĭ, tak i z ŭtĭ. Co tedy má zde rozhodovati, abychom mohli ve вѣхъть ŭtĭ a ne ătĭ za původní koncovku považovati? Lit. wikszwa? Kde nám zase spisovatel dokázal, že to *w* zde z *u* povstalo neb na str. 48 (L. f. III.) praví: „V zásadě vzniklo každé *va* z *via*, byť i přípona *-va* byla indoevropskou a již záhy v této formě osamostatněla". A tak to jde pořáde dále a z kruhu tohoto nevyjdem. Ostatně není ještě přechod kořene *vank* ve *vink* věcí

zcela jistou, poněvadž, jak J. Schmidt (Zur Gesch. des ind. Voc. I. a II.) dokázal, v takovém případě vymizení nosovky k přechodu *a*-kořenů v *i*-kořeny příčinu dalo, ku př. stslov. **обида**, бѣда, got. beidan, lat. de-fendo, ř. *πενθ*-, skr. bādh z kořene bhandh; stslov. **лице**, got. leik, ga-leiks, lit. lĭgùs, skr. linga-m. Zde povstalo *i* z *an* vymizením nosovky a seslabením samohlásky. Taktéž ve slov. koncovce *iks*, jež z *ink-as, *ank-as povstala (I. str. 83). Na str. 104 dokazuje sice Schmidt, jak vacillare povstalo z vancillare a srovnává ještě skr. vaṅkaras, vaṅčati kolísati se, stněm. wanchōn, ale přechodu v *i*-kořen nikde nevidí. Tím méně by se to mohlo tvrditi o kořeně vink, jelikož *n* zde zůstalo. J. Fick (Vergl. Wörterb. 4. vyd. I. str. 205) u koř. vak, vank nikde neuvádí vedlejší kořen na *i*. Ovšem u koř. vag, vang, jejž za vedlejší k vank vak prohlašuje, uvádí lit. vingė f. ohyb vedle vagis m. zloděj a stron. winchan vedle wanc a wankjan, ale to ke koř. vak, vank nepatří.

Stranu slova měch, **вѣхъть**, slov. vehet, souhlasím úplně s Miklosichem, jenž (Vergl. Gram. II. str. 286) slovo to od koř. *vě* (též v slovese **вѣяти** č. váti) odvozuje a praví, že věch znamená „wohl der Wehende“. Mimo to srovnává ještě (Vergl. Gram. I[2] str. 59) **вѣя**, **вѣтвь** a skr vajā, větev.

Dokázala-li by se dále i příbuznost č. vaz cervix (nelze pochybovati, že souvisí se slovesem **вязати**) z *vęzъ se staroprus. vinsus (collum), nenásleduje z toho ještě, že by vaz byl též *u*-kmen. Nemáme-li ve slovanštině jistých dokladů, pouhé poukázání k příbuznému *u*-kmeni v jiné řeči nepostačuje, neboť nelze upírati, že i nejpříbuznější řeči se svými kmeny různě nakládají. Sic by nemohl též Geitler sadъ za *u*-kmen považovati proti lit. sodas; rędъ (č. 74) proti lit. rėdas, rindas ordo. I z odvozenin nelze toho dokázati a zvláště si pozorně musíme počínati.

Č. zdar (str. 38 č. 24) jest přece mezi u-kmeny vřaděno, ačkoliv, jak udáno, rozhodnouti nelze, zdali v něm lit. doras neb padorus vězí.

Konečně **цвѣтъ**, květ (str. 42 č. 110) jest jen proto mezi u-kmeny vřaděno, poněvadž gen. pl. na **овъ** v supr. 322. 9 doložen. Nemůžeme tedy souhlasiti s tím, že by ve slovanštině bývalo původně tolik kmenů na *u*; pravdivějším zdá se spíše náhled Miklosichův, dle něhož jest jich počet, jak již řečeno, velmi skrovný. Jejich skloňování mělo celkem svůj zvláštní ráz; částečně působila též na ně deklinace kmenů na *a*(*s*), částečně však i tato jeho vlivu neušla, jako v češtině v gen. jed. č.

Kmeny na a(ъ) měly původně jak ve staroslověnštině tak i ve staročeštině koncovku *a*. Než v starč. počalo se tu dbáti rozdílu mezi životnými a neživotnými. Neživotná jména řídila se až na výjimky dle u-kmenů, u životných ponechala se stará koncovka. Snaha tato, rozeznávati životná od neživotných jest

zvláštním rázem nové češtiny; slabé její stopy lze však již i ve staroslověnštině pozorovati. Srovn. Miklosich (Vgl. Gram. IV[2] str. 372 a 495. 18). K výkladu postupného tohoto vývinu třeba znáti původní kmeny na *u*. Některé z těch, jež Miklosich na j. m. uvádí, zdá se, že i ve stč. doloženy býti mohou. Tak alespoň zcela jistě gen. *domu: Rožmb.* §. 60, §. 236, Dal. 20 v. 14, ŽWittb. ž. 25. 8, ž. 35. 9, 44. 11, 48. 17, 49. 9, 68. 10, Hab. III. v. 13, 100 v. 2, 100. 7, 104 v. 21, 115 v. 19, 127. 3, 131. 3, AlxVít. v. 536, 597, Pass. str. 325 (Listy fil. V. uk. str. 7), str. 344 (Listy f. IX. str. 133), 318 (Listy fil. VIII. str. 346), ŽKlem. ž. 127. v. 3 atd., ŽBrn. ž. 28 v. 8 (Listy fil. VIII. str. 303), ž. 35 v. 9 (Listy filol. VIII. str. 304), ŽTruh. ž. 131 (Listy fil. VI. 142—147), NRada v. 117, 763, 1204, 1736, 1859, 1898, 1907., Život Kr. Pána (Listy fil. VI. str. 288) atd. Nikde nenaleznem genitiv *doma*. Dále gen. *vrchu*: ŽWittb. ž. 49. 4, ž. 77 v. 23, Listy filol. V. Uk. str. 24 v. 20 (z modliteb), Dal. 55 v. 34, NRada v. 247), Alx.-Vít. 1166, ŽGloss. ž. 77 v. 23., Des. káz. 635, Hrad. Pláč sv. Mař. 401 atd. — Naproti tomu máme v Rkp. Kr. čtyřikrát *vrcha*. I gen. *meda* nelze doložiti. Ovšem zřídka příležitost k tomu! *medu:* Dal. 13 v. 12, 13 v. 35, ŽWittb. ž. 80. 70. Poněvadž tyto genitivy jsou zcela pravidelny a v češtině, jak se zdá, ode dávna se jich užívalo, nebudu jich mimo gen. medu později uváděti.

Co se týče ostatních Miklosichem uvedených genitivů na *u* nemohou býti ve strč. ve starších památkách doloženy, jelikož vedle *u* mají též koncovku *a* v gen. ku př. *činu* AlxVít. v. 1225, AlxH. 58, AlxBM. v. 174, Kat. v. 391, 1557, 3058, 3379, vedle toho ale *čina* Kat. 93, 645, 1993, *stanu* AlxVít. 2109, Dal. 92. v. 65, ŽWittb. ž. 51. 7., ale *stana* ŽWittb. ž. 26. 5, 131. 5. Mimo to *míru* Dal. 49 v. 46, ŽWittb. ž. 40 v. 10, ale *míra* ŽWittb. ž. 37 v. 4 a Cant. Zach (Luc. I v. 79).

Přešly tedy v češtině některé staré genitivy na *u* záhy ku genitivům na *a*, zvláště znamenaly-li životná, jako syn, vůl. Možná že tu a tam podržely vedle toho i svou starou genitivní koncovku, avšak dokladů nemám po ruce. Jen as tři genitivy jí nezměnily, jak z památek souditi lze. Tyto začaly působit na neživotná mužská jména, tak že postupem času vyvinulo se pravidlo, jež nyní platí, že totiž neživotná většinou v gen. *u* mají. Že jména v tak skrovném počtu mohou působit na celé třídy slov, není nic podivného. Že pak dále grammatická pravidla při svém vzniku často meze své překročují, je věcí známou. Se stanoviska tohoto dlužno posuzovati gen. *hadu* v ŽKlem. ž. 57 v. 5 a ž. 139 v. 4 naproti *hada* Cant. Deut. v. 33, o čemž se ještě později zmíníme. Mimo to gen. *duchu*, jejž často ve starých památkách nalézáme. Tak na př. ŽWittb. ž. 138 v. 7, ž. 17 v. 16, Cant. Ezech. v. 16, ž. 141 v. 4, ale ducha ž. 50, 13, ŽTruh. 138

Listy fil. V. str. 145), Pass. str. 308 (Sitzungsberichte c. k. akad. e Vídni 1878 str. 387, str. 127 (v mladší části) Listy filol. V. lk. str. 18. — Geitler vřadil slovo to též mezi u-kmeny (Listy l. III. str. 39 č. 32), arciť jinak proti své zásadě, neboť v litevtině máme dûsa-s vzdech, tedy a-kmen. Slovo duchъ považuji aopak za u-kmen přihlížeje mimo jiné též k té okolnosti, že ve taršich českých památkách gen. ducha máme a teprv v pozdějich, jako ŽWittb., v Pass. nalézáme gen. duchu. Genitiv tento ovstal tedy bezpochyby v pozdější době, když již takových genivů na *u* více bylo a sice tím, že se při něm myslilo spíše na ruhý význam, tedy na dech a tak bylo mezi neživotná pojato.

Známo jest, že i v polštině genitivní koncovka *u*, většinou neživotných, též zavládla. Co se doby týče, nastoupila zde asi ozději nežli v češtině, neboť v Žaltáři Florianském, jenž dílem e sklonku XIV. stol., dílem z počátku XV. stol. pochází, není ště příliš mnoho genitivů na *u*. Miklosich uvádí (Vergl. Gram. II[2] str. 403 a 404) wirzchu 49. 5 vedle wirzcha 18. 7, gniewu 7. 3, 89. 13 vedle gniewa 36. 8, 109. 6, przebytku 26. 10 edle przebytka 32. 14. Ve staročeských památkách z této doby vidíme zcela jiný poměr. Kdežto v Žal. Flor. genitivy na *a* řevahu mají, nalezneme v staročeských památkách z této doby enitivy na *a* v patrné menšině. Ostatně si ponechávám ohledání olských památek stranu genitivů těchto nejbližší době. Zajímavo ist dále, že mnoho genitivů u neživotných své staré *a* zachráilo a s českými se úplně shoduje, jak pol. kościoł (kostel), kąt kout — kouta), młyn, syr, chléb, chlèw; las má lasa i lasu, češt. je pravidlem lesa; dwór má dwora i dworu, tedy jako češtině. —

Nyní nám hlavně o to jde, pozorovati vývin tento, co se času če, a třeba tu přihlížeti k našim hlavním památkám.

Pokud z památek seznati můžeme, počínají genitivy na u neživotných) ve XIII. stol. nastupovati na místo starých gen. a a. V památkách z druhé polovice XIII. stol. jest tedy lkem ještě málo takových genitivů na u.*

Tak máme ku př. v ŽGloss. (v ČČMus. 1879): z *řádu* de Joh. bapt. v. 2, *vzchodu* ž. 106, v. 3, (svrchu ž. 77, v. 23, onc původně kmenem na *u*, sem nepatří). Naproti tomu jsem m nalezl ještě 13 gen. na *a* a sice: *sněha* ž. 50 v. 9, *časa* 75 v. 8, *okola* ž. 71 v. 8, *věka* ž. 112 v. 2, ž. 130 v. 3, *štra* ž. 77 v. 26. *šípa* ž. 90 v. 6, *západa* ž. 102 v. 12, ž. 49 2, ž. 106 v. 3, *vzchoda* ž. 49 v. 2, *zdrodka* Cant. Hab. v. 17, *ytka* Cant. Ezech. v. 10. Genitivů, které mají ještě nyní *a*, ko života atd., zde jakož i v následujícím pominuto. V ApD. užívám většinou skratkův, jak je prof. Gebauer v List. filol. XI. r. 248—261 podal), kterýžto zlomek jest též mimo jiné v List.

*) u neosobních. *Gb.*

fil. VI. str. 140—142, jest jen jeden gen. a sice na *u*: *času* str. 142 v. 13.

V ApŠ. (v ČČMus. 1847 I. 296—301) máme mimo *kostola* 300 v. 120 ještě dva genitivy na *a*: *stola* 298 v. 69, *časa* 299 v. 94; naproti tomu *zraku* 298 v. 78, *hlasu* 300 v. 125. Tyto dva genitivy jsou v rýmech. První zlomek jest též ve Výb. I. str. 1143 a druhý ve Výb. II. str. 1. co se těchto gen. dotýče úplně správně vydán. V LMar. v ČČMus. 1879 str. 118—120 je gen. *skota* 118 v. 11, *hlada* 120 v. 60 vedle *rodu* 119 v. 19, *plodu* 119 v. 21, 129 v. 77. V jiných památkách z druhé pol. XIII. stol. jako ku př. v Hom. Op. v ČČMus. 1880 str. 114 až 118 a v Cis. Mn. v ČČMus. 1853 str. 417 nemáme vůbec žádných takových genitivů. V Šípech z Toulce sv. Bonav. v ČČMus. 1879 je jen ot počátka fol. 91 a.

Všeobecně se považuje za věc zcela jistou, že složení české *Alexandreidy* do stol. XIII. a sice nejspíše do druhé polovice připadá. Co se rukopisů dotýče, jest z nich dle úsudku Wattenbachova (v. Listy fil. a paed. XI. str. 249) *AlxH.* nejstarší a pochází snad až z XIII. stol. Našel jsem v něm 13 gen. na *a* a sice: *voza* str. 61 v. 53 (dle vydání M. Hattaly a A. Patery z r. 1881), *cinobra* 62. 118, *luda* (poněvadž často se střídá s gen. ludu, pojal jsem jej sem) v. 121, 123, 296, 299, *poklada* 63. 146, *samostřěla* str. 67 v. 305, *obluda* 68 v. 357 a 70 v. 451, *truda* 68 v. 361, *počátka* 70 v. 431, *nrava* 71. 468. Na *u* jen čtyři: *činu* str. 61 v. 332, *rodu* str. 64 v. 182, *za mladu* 65 v. 217, *hladu* str. 67 v. 332.

Ve zlomku *AlxB.* jest osm genitivů a všecky na *a*: *firmamenta* 73 v. 66, *luda* v. 222, 305, *nekluda* str. 77 v. 223, *krsta* v. 235, *šturma* str. 79 v. 294, *skutka* str. 79 v. 297, 80 v. 325. Ve zlomku *AlxBM.* nalezl jsem 10 gen. na *a* a 7 na *u*. Z gen. na *a* jsou tři v rýmě: *domysla* str. 88 v. 197, *diva* 86 v. 225, *pluha* 88 v. 306 a mimo to rymuje *břeha* 87 v. 263 a *běha* 86 v. 264. Ostatní pak jsou: *skutka* 81 v. 2, *osuda* 83 v. 118, *voza* 85 v. 163, *časa* 86 v. 202, *zamysla* 87 v. 256. Z gen. na *u* jsou v rýmě: *rodu* str. 82 v. 45, *zisku* 85 v. 168, *činu* 85 v. 174, *stavu* 86 v. 229. Jenom dva nejsou v rýmu: *potu* 85 v. 164 a *zisku* 86 v. 222. Kde před sebou opisy starších originálů máme, jsou pro nás tvary v rýmech velmi důležity, jelikož, jsouce rýmem chráněny, dokazují, že nepovstaly teprv při opisování. Třeba k tomu vždy přihlížeti.

Poměr genitivů na *u* a na *a* v těchto zlomcích dokazuje zřejmě, že mínění Hattalovo, jež v úvodu jmenovaného vydání na str. IX. pronesl, a v němž *AlxBM.* za nejstarší zlomek považoval, mylné jest. Dle těchto genitivů byl by i zlomek *AlxB.* starší nežli *AlxBM.*

Ve všech památkách dosud uvedených, kde více genitivů vůbec bylo, našli jsme vždy několik gen. na *u*. *Uvážíme-li dále*

že v dobách přechodů písemní řeč, pokud se předpokládati může, vždy mluvy obecné konservativnější, zachovalejší se jeví, můžeme se domýšleti, že v druhé polovici XIII. stol. v nářečích českých genitivy na u při neživotných dosti běžné byly.

Z doby mnohem pozdější, ano snad prý dokonce ze stol. XV. pochází *AlxV.* Máme ve zbytku tomto: *smysla* v. 39, 160, 247, 757, *diva* 52, 1882, 2072 2175, *řáda* 212, *súda* 250, *otplatka* 273, *truda* 319, 2320, 2342, *časa* 334, 374, 476, 727, 1271, 1747, *lida* 396, 1076, 1107, 1266, 2264, 2385, 2434, *klida* 397, 2435, *živótka* 488, 1557, 1559, 1573, *praka* 578, 1524, *vzchoda* 600, *oceana* 601, *poklada* 1002, 1278, *uzla* 1094, *voza* 1220, *povoda* 1303, *aksamita* 1341, *smiecha* 1365, *rozmysla* 1381, *samostřela* 1533, 2023, *obluda* 2321, 2384, *přívala* 1534, *štíta* 1554, *otrapa* 1585, *helma* 1689, *smutka* 1720, *skutka* 1721, *mlata* 1755, *luka* 1762, *hlada* 2301, *počátka* 2388, 2391, *běha* 2392, *břěha* 577, 1816, 2393. Naproti tomu: *daru* 75, *plodu* 291, *z mladu* 309, 1922, *břěhu* 544, *hromu* 883, *lidu* 906, 2188, *máku* 1036, 1041, 1086, 1095, *trudu* 1164, *činu* 1225, *prachu* 1383, *luku* 1696, *brodu* 1807, *lesu* 2037, *stanu* 2109, *slědu* 2157, *ledu* 2208.

Máme zde tedy celkem 64 genitivů na *a* a jen 20 gen. na *u*. Opisovatel šetřil tedy velmi znění originalu, neboť můžeme předpokládati, že z těchto 20 gen. většinu již v něm nalezl. Co se dotýče přehlásek *i* a *í* z prvotných *u* a *ú* po měkkých souhláskách, tuť ovšem si jinak počínal a nešetřil znění originalu, řídě se spíše dle své mluvy. Snesl se tedy snáze gen. na *a* místo na *u* nežli nepřehlasované *u*. — Stranu doby, kdy *Rkp. Kr.* sepsán býti mohl, pronesl Gebauer své mínění v List. fil. a paed. II. str. 114. Tam tvrdí totiž, že Jaroslav později složen než Million do češtiny přeložen byl. Jelikož pak český překlad bezpochyby po r. 1320 učiněn byl, mohl prý Jaroslav ještě později po témž roce složen jakož i RKp. Kr. vůbec sepsán býti. Nahledněme nyní přede vším v něj, jaký poměr našich genitivů v něm se nalézá. Cituji listy a řádky fotograf. vydání, jež p. Vrťátko pořídil. Verše cituji dle Jirečkova vydání z r. 1879. Máme v něm 29 gen. na *a* a sice: *hroma* 2ª ř. 6; D. v. 51, 3ª ř. 6; E. v. 69, *loma* 2ª ř. 16; D. v. 71, *chluma* 2ª ř. 17; D. v. 73, 3ᵇ ř. 33; E. v. 148, *vzchoda* 2ª ř. 28; E. v. 11, *uma* 3ª ř. 3; E. v. 65, *vrcha* 3ᵇ ř. 31; E. v. 145, 7ª ř. 16; B. v. 192, 96 ř. 4; A. v. 84, 9ᵇ ř. 7; A. v. 90, *pracha* 5ª ř. 7; E. v. 247, *hrada* 6ª ř. 11; B. v. 72, 11ª ř. 6; Zbyh. v. 7, 11ª ř. 7; Zbyh. v. 9, 11ª ř. 24; Zbyh. v. 31, 11ª ř. 25; Zbyh. v. 32. 11ᵇ ř. 5; Zbyh. v. 77, *předa* 6ª ř. 17; B. v. 80, 6ª ř. 20; B. v. 85, *úvala* 7ª ř. 1; B. v. 168, 7ª ř. 29; B. v. 212, 9ª ř. 27; A. v. 168, *středa* 9ª ř. 12; A. v. 15, *blska* 9ᵇ ř. 21; A. v. 112, *ščíta* 10ª ř. 6; A. 142, *mlata* 10ª ř. 18; A. v. 164, *prsta* 12ᵇ ř. 9; Růže v. 12, *sada* 12ᵇ ř. 25; Skřiv. v. 2. Naproti tomu tam

máme pouze jeden gen. na *u*: *dýmu* 6[b] ř. 25; E. v. 148. Poměr tento jest odchylný.

V památkách z první polovice XIV. stol. nalézáme již velmi mnoho genitivů na u. Nikdy však ještě ve větších památkách nad genitivy na a převahy nemají. Jest na bíledni, že užšími mezemi vývin tento naznačen býti nemůže, poněvadž pravidla grammatická v tak krátkých dobách se nevyvinují a poněvadž i v těchto genitivech vliv jednotlivých nářečí pozorovati můžeme, tak že památky z téže doby poněkud odporovati si mohou, je-li jinak dialektický vliv v nich patrný, jak později uvidíme.

Složení *Knihy Rožmberské*, již Gebauer v List. fil. VII. str. 261—292 uveřejnil a jejíž nejstarší rukopis z doby okolo 1360 pochází, připadá dle Palackého a Jirečka do první polovice stol. XIV. Poměr genitivů na *u* a *a* poukazuje k tomu, že někdy hned záhy na začátku tohoto století neb spíše v druhé polovici XIII. stol. sepsána byla, jak Brandl míní.

Máme tam totiž následující genitivy na *a* (cituji paragrafy): *póhona* §. 2, 2, 4, 7, 25, 29, 33, 34, 37, 40, 41, 41, 49, 76, 80, 82, 82, 83, 83, 86, 87, 201, 201, *hrada* 3, 5, 6, 27, 59, 213, *súda* 3, *úřada* 4, 4, 5, 9, 18, 18, 29, 29, 29, 47, 48, 51, 59, 151, 199, 209, 214, 218, 218, 239, 295, *dluha* 68, 113, 116, 191, 202, *základa* 116, 119, 191, 268, *nároka* 122, 209, *statka* 128, *plena* 141, 154, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 171, 172, 173, 174, 175, *rozdiela* 192, *lota* 202, 233, *časa* 206, 208, 215, 223, 241, 296, *úroka* 249. Na *u* pak tam máme následující genitivy: *póhonu* 4, 5, 53, 103, 105, 107, 193, 193, 194, 256, 257, 258, *hradu* 6, 29, *svodu* 30, *dielu* 52, *dluhu* 115, 115, 118, 119, 121, 143, 170, *času* 122, *lovu* 175, *základu* 267, *boru* 282. Tedy 94 genitivů na *a* a jen 27 gen. na *u*. V *Jidáši*, jenž byl sepsán brzo po 1306 (Listy fil. V. Ukázky str. 19—22), jsou tři gen. na *u*: *dvoru* str. 20 v. 55, 20 v. 60, *času* 20 v. 72 a jeden gen. na *a poklada* 20 v. 60.

K nejdrahocennějším našim památkám patří tak zvaná *Kronika Dalimilova*, jež z této doby, totiž ze začátku stol. XIV. pochází. Bohužel objemnějších rukopisů z doby spisovatelovy nemáme; zdá se však, že opisovatelé přesnosti originalu dosti dbali, tak že vliv jejich mluvy zřídka jen pozorovati se může. Nalezl jsem v ní (cituji kapitoly a verše dle vydání Jirečkova v Pam. č. 2) následující genitivy na *a*: *skutka* 2 v. 18, 89, v. 27, *praka* 3 v. 35, *hrada* 4 v. 9, 35 v. 10, 80 v. 14, 103 v. 40, *pořáda* 6 v. 11, *řáda* 5 v. 12, *časa* 6 v. 20, 37 A. 1, 42 v. 3, 43 v. 38, 79 v. 5, 85 v. 7, 89 v. 63, 97 v. 24, 102 v. 48, *smiecha* 8 v. 30,, *smutka* 8 v. 31, *škopka* 10 v. 94, *věka* 11 v. 40, 25 v. 5, *dieka* 11 v. 41, *dvora* (poněvadž zde i dvoru) 14 v. 23, 31 v. 9, 48 v. 12, *Vyšehrada* 14 v. 36, 35 v. 11,

statka 17, v. 31, 106 v. 2, *dola* 19 v. 3, *roda* 22 v. 10, 40 v. 13, *Křista* 23 v. 17, 51 v. 15, *Velehrada* 24 v. 10, *roka* 24 v. 31 (bez předložky, *do* roka se i nyní říká), *věka* 25 v. 5, *užitka* 28 v. 21, 63 v. 20, *lba* 30 v. 36, *smysla* 40 v. 14, 50 v. 68, *lesa* (poněvadž zde i lesu 44 v. 12 je) 44 v. 14, 56 v. 43, *boka* 44 v. 21, *desátka* 45 v. 3, *rova* 45 v. 45, *liuda* 46 v. 16, 47 v. 6, 68 v. 13, 105 v. 8, *kotla* 48 v. 13, *prsta* 52 v. 22, 85 v. 58, *úraza* 57 v. 5, *brava* (ač i nyní vedle bravu) 64 v. 8, *pluha* 70 v. 48, *Křivokláta* 72 v. 23, *hřiecha* 76 v. 51, *mosta* 80 v. 5, 80 v. 8, 103 v. 37, *břeha* 82 v. 11, *stola* 99 v. 11, *bělpucha* 99 v. 31, *plena* 99 v. 30. Na *u* zase: *vzchodu* 1 v. 4, *strachu* 1 v. 6, 103 v 9, *sboru* 6 v. 23, 11 v. 9, *dvoru* 6 v. 24, 11 v. 10, 24 v. 37, 28 v. 7, 42 v. 32, 63 v. 8, *hradu* 8 v. 9, 15 v. 46, 21 v. 59, 36 v. 16, 36 v. 17, 39 v. 21, 39 v. 28, 39 v. 65, 39 v. 88, 82 v. 46, 99 v. 17, 99 v. 35, *smiechu* 10 v. 89, *medu* 13 v. 12, 13 v. 35, *smyslu* 17 v. 2, *daru* 17 v. 25, *liudu* 18 v. 39, 44 v. 32, *lomu* 20 v. 13, *zmladu* 21 v. 12, 89 v. 8, *stavu* 21 v. 39, *času* 22 v. 9, 73 v. 24, 98 v. 16, *kvasu* 30 v. 30, *rodu* 30 v. 63, 59 v. 26, 63 v. 59, 70 v. 26, *polu* 31 v. 14, *mostu* 31 v. 19, *trhu* 32 v. 34, *lesu* 44 v. 12. *dýmu* 45 v. 4, *míru* 49 v. 46, *kalu* 55 v. 64, *sliubu* 63 v. 2, *stanu* 92 v. 65.

Všeho všudy tedy 68 gen. na *a* a 51 gen. na *u*. Většina z nich pochází bezpochyby ještě z originalu. V rukopise Hanušem nalezeném (Malý Výbor str. 1—9) jsou: *kvasu* 2, *rodu* 2, *hradu* 6, *dvoru* ač i *dvora* str. 7, pak: *roda* 6, *časa* 7, *smysla* 6. Poměrně jest zde tedy již mnoho gen. na *u*.

V Mastičkáři (Listy fil. a p. VII. str. 90—121): *pytlíka* str. 96 v. 130, *neduha* 96, v. 143, 96 v. 144, *kvapa* 97 v. 187, *thymiana* 102 v. 348. — Na *u*: *smiechu* 92 v. 4, *postu* 48 v. 219. Jenom tedy dva gen. na *u* a 5 na *a*. Gebauer klade zlomek tento (Listy filol. a paed. XI. str. 254) do 2. čtvrti nebo 2. třetiny stol. XIV. Poměr našich genitivů není nijak tomu na odpor.

Co se týče legendy *o sv. Kateřině,* jejíž rukopis z doby ok. r. 1400 pochází, byla též někdy v *první* polovici tohoto století sepsána, jakož i z genitivů viděti lze. Z gen. na *a* našel jsem v ní: *čina* v. 93, 645, 1993, *omyla* 272, 967, 1042, 2354, *smysla* 276, 283, 504, 537, 648, 1319, 1526, 1544, 1815, 2121, *klama* 378, *počátka* 435, 1326, 1343, *dostatka* 483, *hlahola* 596, *truda* 705, *diva* 720, *zvratka* 743, *zaslona* 800, *počátka* 883, 1296, 1830, 2055, *ostatka* 884, 1297, 1831, 2054, *smutka* 558, 862, 1061, 3279, 3288, *slucha* 1099, *časa* 1161, 2336, 2577, *hlasa* 1162, *potaza* 1145, 2415, *bluda* 1356, 2088, 2628, *přiekaza* 1480, *tróna* 1572, *ssova* 1652, *vzchoda* 1799, *stola* 1803, *věka* 1938, *rova* 2047, 3038, *omraza* 2208, *úraza* 2279, *otklada* 2496, *smysla* 2601, *úmysla* 2602, 3393,

vaza 2734, *květa* 2755, *rozpaka* 2874, *oblaka* 2875, *súda* 3356, *truda* 3357, *obloka* 3490.

Na *u* však tyto: *plodu* v. 157, *studu* 281, 2610, *času* 358, 396, 3259, *brhu* 642, *činu* 891, 1557, 3058, 3379, *vzdoru* 1056, *chrámu* 1159, 1171, 1255, *vepu* 1209, *bludu* 1262, 3119, *rodu* 1265, *počátku* 1327, *plodu* 1928, *rodu* 1929, *zraku* 1327, *potu* 1206, *strachu* 2215, *hněvu* 2250, 2505, 2945, *z mladu* 2273, *domyslu* 2675, *rozumu* 2819, *lidu* 2945 (vedle *lida* 1223, 1622, 2893), *hromu* 2943, 3371, *nravu* 3015, *hlasu* 3086, *stavu* 3127, *neklidu* 3210, *hrobu* 3478, 3488, *životu* (nyní života!) 3499. Celkem tedy 71 genitivů na *a* (mezi nimi 50 v rýmě) a 41 gen. na *u* (mezi nimi 25 v rýmech). Zajímavo je zde pozorovati oněch osm rýmových párů na *a* (883 a 884, 1296 a 1297, 1830 a 1831, 2054 a 2055, 1161 a 1162, 2601 a 2602, 2874 a 2875, 3356 a 3357) naproti jednomu na *u* (1928 a 1929). Domněnka, že original z mnohem starší doby pochází, jest tedy zcela odůvodněna. Srov. Jirečkovy Rozpravy z oboru hist., fil. a lit. ve Vídni 1860 str. 96).

Z pravidla v dosud uvedených větších památkách neviděli jsme genitivů na u v takovém počtu, aby se genitivům na a vyrovnaly neb je snad i počtem převyšovaly, nýbrž byly v menšině. Jinak však v polovici XIV. stol. V památkách z této doby vyrovnávají se co do počtu skoro všude genitivům na a. Ano, místem začínají již malou převahu míti.

Sem náleží přede vším *Rukopis Hradecký* (Vyd. A. Patera v Pam. č. 8), jenž byl psán asi v polovici XIV. stol. Nalezl jsem v něm 55 genitivů na *a* a 51 gen. na *u*. Třeba zde však k jednotlivým skladbám rukopisu toho přihlížeti, poněvadž jsou to větším dílem opisy originalů z dřívějších dob. Tak máme v *Leg. o sv. Prokopu*: *roda* v. 29, 478, *Broda* 30, *přiebytka* 104, 948, *shona* 300, *čása* 350, *ploda* 478, *lida* 513, *počátka* 773. Ale: *divu* 275, *břěhu* 366, *zraku* 519, *činu* 710, *rovu* 757, *počtu* 760, *sboru* 861, *dvoru* 862, *vzrostu* 902, *hlasu* 1010. Tedy 10 gen. na *a* a též 10 na *u*. Z poměru toho nemůžeme souditi na vysoké stáří originalu, leda že bychom předpokládali, že opisovatel v opise své mluvy dbal.

V *Pláči Marie Magdaleny*: *uma* v. 109, 611, *rozuma* 110, *hřiecha* 246, 263, 481, *omyla* 294, 700, 746, 899; *smutka* 361, *rova* 628, 792, *bluda* 721. Ale: *rovu* 6, 10, 53, 434, *strachu* 59, 786, *hrobu* 117, 437, 441, 450, 453, 592, 940, *klidu* 188, *smyslu* 365, *bludu* 676, 716, *hněvu* 958. Poměr tento (14 gen. na *a* a 18 na *u*) poukazuje k pozdějšímu věku originalu. (Latinský original pochází z r. 1303).

V *Pláči sv. Mařie*: *květa* v. 211, *počátka* 342, *věka* 348, *poroda* 349. Ale: *činu* 369.

V *Devateru radostí sv. Mařie*: *úroka* 108, *omyla* 259. Ale: *času* 318, *chrámu* 409.

V *Umučení Páně*: *smutka* 114, *stola* 129, 161, *brava* (ač nyní často) 501, *časa* 616. Naproti tomu: *stolu* 164, *strachu* 194, 210, *slibu* 288, *divu* 414, *času* 617. — Celkem tedy 5 gen. na *a* a 6 na *u*.

V básni: *Desatero kázánie božie*: *smysla* 199, *skutka* 259, *dvojíka* 280, *diela* 714, *zbytka* 899, *desátka* 976, 998, *úmysla* 1083, *květa* 1142. Ale *potu* 207, *daru* 346, *času* 731, *hřiechu* 789. Máme zde tedy jen 4 gen. na *u* a 9 na *a*. *Z toho můžeme souditi, že original, jestli ne z konce XIII. stol., tož jistě ze začátku XIV. stol. pochází.*

V *Zdrávas Maria*: *smysla* 12, *čina* 118. Ale: *studu* 16, *hlasu* 46, *času* 63, *hrobu* 79 (2 gen. na *a*, 4 na *u*).

V *Satyrách*: *potaza* 51, *ostatka* 83, *smysla* 149, *klína* (o konš. nev.) 62, *klína* (o zl. kov.) 36, *roha* (o boh.) 21, *úmysla* 69, *smysla* 72, *hřiecha* 198. Naproti tomu: *stolu* 72, *hřiechu* (o zl. kov.) 6, *boku* (o boh.) 25, *času* 53, 344, *smiechu* 164. Tedy 9 gen. na *a* a 6 na *u*.

Slovo *čbán* v bájce *O lišce a čbánu* jest básnicky pojato mezi životná a genitiv *čbána* klade se tedy i za akkusativ. Za touž příčinou nemohlo se zde k tvaru tomu přihlížeti.

Až dotud o Rukopisu Hradeckém. Jak jsme viděli, pocházejí jednotlivé jeho skladby, neb lépe řečeno jich originaly z různých dob. Nejstarší bylo z nich *Desatero*.

Žaltář Wittenberský byl, jak Gebauer tvrdí (Pam. č. 7 str. XI.), do textu lat. v pol. XIV. stol. vepsán. Poměr genitivů tomu též nasvědčuje. Mámeť v něm následující gen. na *a*: *smutka* ž. 17 v. 19, 53 v. 9, 31 v. 7, 49 v. 15, 54 v. 4, 58 v. 17, 59 v. 13, 76 v. 3, 142 v. 11, 106 v. 39, 107 v. 13, 137 v. 7, *hřiecha* 18 v. 14, 31 v. 2, 31 v. 5, 50 v. 11, Hymn. Ambr. (str. 208), *věka* 24 v. 6, 40 v. 14, 40 v. 14, 89 v. 2, 89 v. 2, 92 v. 2, 102 v. 17, 102 v. 17, 105 v. 48, 105 v. 48, 112, v. 2, 113 v. 26, 120 v. 8, 118 v. 52, 124 v. 2. 130 v. 3. Cant. Zach. Luc. I. 70, *stana* 26 v. 5, 31 v. 5, *rozoma* 31 v. 9, *přiebytka* 32 v. 14, *nedostatka* 33 v. 10, 43 v. 24, *míra* 37 v. 4, (Cant. Zach. Luc. I. 79), *stánka* 41 v. 5, *bezedna* 41 v. 8, 77 v. 15, *vzchoda* 49 v. 1, *západa* 49 v. 1, 102 v. 12, 112 v. 3, *luda* 49 v. 4, 105 v. 4. Cant. Deuter. XXXII. v. 43 (akk.), 143 v. 15. Cant. Sim. Luc. II. v. 32, *sněha* 50 v. 9, *zbytka* Cant. Ezech. 10, *hloha* 57 v. 10, *sňatka* 63 v. 3. *hřbeta* 67 v. 14, *smysla* 67, v. 28, *časa* 70 v. 17, 75 v. 8, 92 v. 2, *okola* 71 v. 8, *počátka* 73 v. 2, 76 v. 12, 77 v. 2, *větra* 77 v. 26, *šípa* 90 v. 6, *hlasa* Hab. III. v. 16, *zárodka* Hab. v. 17, *skota* Hab. III. v. 17, 106 v. 38, *slúpa* 98 v. 7, *súda* 105 v. 3, 118 v. 132, 118 v. 149, 118 v. 156, *smyla* Symb. Athan. str. 170, *základa* 136, v. 7, *hlahola* 138 v. 4, *stracha* Cant. Zach. Luc. I. v. 74. Na *u* jsou v něm následující genitivy: *plodu* 4. v. 8, 103 v. 13, 131 v. 11, *hněvu* 9 v. 25, 17 v. 16, 36 v. 8, 37 v. 4,

54 v. 22, 68 v. 25, 77 v. 38, 89 v. 11, 84 v. 4, 101 v. 11, 109 v. 5, *strachu* 13 v. 3, 13 v. 5, 35 v. 2, 52 v. 6, 63 v. 2, 90 v. 5, *chrámu* 17 v. 7, 26 v. 4, 47 v. 10, 67 v. 30, *duchu* 17 v. 16, Cant. Ezech. v. 16, 138 v. 7, 141 v. 4, *sboru* 21 v. 23, 25 v. 5, 73 v. 2, *míru* 40 v. 10, *hlasu* 43 v. 17, 54 v. 4, 57 v. 6, 65 v. 19, 80 v. 12, 101 v. 6, 102 v. 20, 103 v. 7, 105 v. 25, 140 v. 1, *ludu* 44 v. 11, 58 v. 12, Hab. III. v. 13, 105 v. 5, 108 v. 43, 112 v. 8, 113 v. 1, 124 v. 2, 148 v. 14, 94 v. 4, *rodu* 48 v. 12, 48 v. 12, *stanu* 51 v. 7, *popilzu* 55 v. 13, *prachu* Cant. An. 8, *tuku* 72 v. 7, *rohu* 74 v. 5, 74 v. 6, 117 v. 27, *vzchodu* 74, v. 7, 106 v. 3, 112 v. 3, *západu* 74 v. 7, *zvuku* 76 v. 18, *hromu* 76 v. 19, 103 v. 7, *slibu* 77 v. 57, *medu* 80 v. 17, *času* 88 v. 46, *boku* 90 v. 7, *hladu* 104 v. 17, *postu* 108 v. 24, *řádu* 109, v. 4, *prutu* 124 v. 3, *stolu* 127 v. 3, *ruhu* 140 v. 9.

Celkem tedy 82 genitivů na *a* a 78 gen. na *u*. Souhlasíme tedy úplně s tím, co praví Gebauer (Pam. č. 7. str. XI.):
„. . . . nemohu za pravý uznati odhad páně A. Paterův, pokud v něm ŽWittb. nejen co do písma, ale „i co do jazyka“ položen jest asi do sklonku stol. XIV. Jazykem je žaltář Wittb. rozhodně a mnohem starobylejší, nežli kterákoliv památka česká (nedialektická) ze sklonku stol XIV. . . . .“

Jakožto zvláštnosť, třeba v ŽWittb. uvésti gen. *lidu*, jenž se zde 10krát nachází, naproti *lida*, jež pouze 5krát zastoupeno. Dále zde máme *smutka* 12krát a nikde *smutku*, *hřiecha* 3krát, nikde *hřiechu*, *věka* 17krát, nikde *věku*, *hněvu* 11krát, nikde *hněva*, *strachu* 6krát a jen jednou *stracha*, *hlasu* 10krát a jen jednou *hlasa*. Že zde dům v gen. všude *domu* má, již zhora uvedeno. Taktéž v lok. sg. všude *domu* nikde *domě*.

Dialektický vliv vidím rozhodně v *ŽKlem*. Rukopis kladen do 1. pol. XIV. stol. a není dotud vydán. Z míst však, jež k vůli porovnání v jiných vydaných žaltářích (zejména v ŽGloss.) uvedena jsou, můžeme zcela dobře pozorovati, jak genitivní koncovka *u* zde již takové váhy nabyla, že i u životných se ujímala. Tak zde máme na př. *hadu liutého* ž. 57 v. 5 a ž. 139 v. 4 naproti *hada* Cant. Deut. v. 33. Dále gen. z *lesu* ž. 79 v. 14, kdežto ŽWittb. má z *lesa*, jakož vůbec gen. tento v starých památkách běžnější (*lesu* ještě ku př. AlxVít. v. 2037) a nyní pravidlem jest. Mimo to ještě *vzchodu*, *západu* ž. 49 v. 2 (ŽWittb. má *a*) — ŽTruhl. ž. 130 v. 9 časa — ŽKlem. času. Jsem přesvědčen, kdybychom před sebou žaltář tento měli, že více takových zvláštností, jež takřka do očí bijí, zde naleznem, jež jen jakožto dialektické různosti vyložiti lze.

O *Passionalu* je známo, že jeho části jednotlivé z rozličných dob pocházejí. V uveřejněných ukázkách vidíme též nejrůznější poměry genitivů na *u* a na *a*. Tak máme v části, jež v List. fil. a p. VIII. str. 309—319 uveřejněna jest, následující genitivy

na *a*: *roda* 275 str. 309 (cituji stranu rukopisu a stranu List. fil.) — 275. 309, 275. 309, *pořada* 275. 309, *chráma* 276. 310, 276. 30, *lida* 279. 312, 322. 318, *počátka* 280. 312, 280. 312, 280. 313, *řemyka* 281. 313, *dvora* 281. 313, *statka* 283. 314, 283. 314, 283. 314, *zámysla* 320. 317, *úraza* 321. 318, 322. 318. Na *u*: *lidu* 277. str. 310, 282. 314, *úřadu* 277. 310, *stanu* 282. 314, *slibu* 282. 314, *rodu* 318. 316, 319. 316, *zadu* 320. 317. Tedy 19 gen. na *a* a 8 jen na *u*. Ovšem pochází ukázka tato ze starší části Passionalu (Viz List. fil. a p. XI. str. 256). K této starší části má však i jiná ukázka patřiti, jež opět v Ukázkách k List. fil. V. str. 1—14. uveřejněna jest. V této jest docela jiný poměr. Mámeť zde jen 5 gen. na *a* a za to 13 gen. na *u*. Na *a*: *příklada* 311 str. 1, 312. 1, *převoza* 313. 2, *pasa* 323. 6, *statka* 323. 6. Na *u*: *běhu* 317. 5, *rodu* 322. 5, 333. 8, *stolu* 325. 7, *hradu* 333. 8, *studu* 333. 9, *zadu* 334. 9, 459. 16, *hladu* 336. 10, *pokrmu* 338. 11, 338. 11, *rovu* 338. 12, *vzróstu* 456. 15. Z mladší části *duchu* 127. 18. Zvláště nápadná je stránka 8—16, kdež máme jen gen. na *u*.

V části uveřejněné v List. fil. a p. IX. str. 129—147, jsou si genitivy na *a* a na *u* počtem úplně rovny. Máme zde totiž 13 gen. na *u* a 13 na *a*. Na *a*: *mosta* 330. 130, *lida* 348. 135, 361. 142, *úraza* 349. 136, 351. 137, 363. 143, 363. 143, 370. 147, *nraviska* 352. 137, *čbánka* 353. 138, *větrníka* 353. 138, *chráma* 362. 143, *hlada* 365. 145, Na *u*: *rodu* 328. 129, 329. 130, 347. 134, *hrobu* 332. 132, *chrámu* 343. 132, 345. 133, *času* 344. 133, *divu* 346. 134, *studu* 348. 134, *spatu* 349. 135, *stanu* 360. 141, *bludu* 366. 145, *smutku* 369. 147.

V části uveř. v Sitzungsberichte c. k. ak. věd ve Vídni r. 1878 jsou čtyři gen. na *a*: *lida* 286. 369, *smysla* 289. 372, *úraza* 294. 376, *úkropa* 310. 389, a 5 na *u*: *rodu* 286. 369, 289. 371, *času* 294. 376, 311. 389, *duchu* 308. 387.

V Ukázkách k Listům fil. V. jest též část z *Modliteb* str. 23—27. Máme v ní 3 gen. na *u* a 3 na *a*, totiž: *hřiecha* str. 24. 18, *lba* (bylo i v Dal.) 24. 41, *skutka* 26. 112, vedle *trudu* 24. 59, *súdu* 24. 59, *boku* 25. 87.

V *Ježíšově Mládí* (Výb. I. 387—420) máme: *smutka* 389. 8, *počátka* 391 v. 36, *diva* 393. 5, 403. 11, *časa* 394. 22, 417. 31, *klejnota* 398. 12, *čina* 401. 35, *obraza* 403. 8, *útona* 406. 8, *voza* 410. 1, *chráma* 415. 28, *nedostatka* 418 v. 18. Avšak: *plodu* 388. 18, *stavu* 392. 4, *divu* 393. 15, *strachu* 397. 18, *neduhu* 403. 31, *lesu* 411. 19, *rodu* 415. 34. I zde třeba, jak se zdá, legendě této vyšší stáří přiřknouti.

Od polovice XIV. století počtu genitivů na a vždy více a více ubývá, tak že v druhé polovici tohoto století jsou již u porovnání s gen. na u všude v menšině. Ke konci XIV. stol. nalézáme je v některých památkách již jen v nepatrném počtě.

Tak máme ku př. části *Kroniky Pulkavovy* ve Výb. I. str. 427—498 uveřejněné: *strachu* 427. 17, *lidu* 432. 11, 474. 29, *bludu* 435. 9, *břehu* 437. 17, *pokrmu* 440. 25, *času* 441. 16, 451. 10, 454. 30, 456. 3, 465. 34, 466. 4, 471. 13, 474. 11, 477. 4, 478. 24, 484. 3, 489. 17, 492. 18, 493. 28, *hradu* 445. 22, 449. 26, 460. 17, 464. 20, *hrobu* 445. 37, *plodu* 454. 2, 454. 34, 480. 13, 489. 1, 491. 2, 493. 23, 494. 16, 494. 23, *míru* 455, 25, *kóru* 457. 27, *listu* 458. 15, *hnisu* 462. 33, *dvoru* 464. 25, *rodu* 468. 13, 472. 26, 474. 8, *dielu* 468. 37, *brodu* 481, 25, 481. 29, *slibu* 486. 8, *hněvu* 495. 2. Ale: *smysla* 429. 31, *pása* 434. 27, *úraza* 436. 37, *smutka* 447. 34, *úřada* 453. 18, *užitka* 469. 17, *rozmysla* 473. 6, *listopada* 494. 6. Počet gen. na *a* jest již naproti genitivům na *u* nepatrný.

V *Tkadlečku* (Výb. I. str. 625—634) nalezl jsem 12 gen. *u* a jen 4 na *a*: *řádu* 625. 14, 627. 36, 628. 1, 628. 2, 628. 4, 629. 4, 630. 1, 630. 28, *ocasu* 627. 17, *stavu* 632. 25, *počtu* 633. 10, *počátku* 633. 5, proti: *ocasa* 626. 13, 627. 1, 634. 8, *smysla* 632. 7.

Rada otcova (Výb. I. str. 910—928) zdá se skutečně starší *Nové Rady*. Mámeť v ní: *daru* 911 v. 23, 926. 36, *hřiechu* 912 v. 9, *studu* 914 v. 7, *jevu* 918. 33, *hněvu* 918. 34, *varu* 918. 34, *dvoru* 919. 26, *počátku* 926. 5, proti: *hřiecha* 911. 35, *omyla* 912. 24, 913. 11, *úmysla* 913. 23, 915. 2, *smysla* 915. 1, 932. 32, 923. 1. Je zde 9 gen. na *u* a 8 na *a*. Jinak v *Nové Radě* (Pam. č. 1.): *času* v 1, 1431, 1700, 1952, *dvoru* 10, *daru* 139, 293, 300, 667, *lidu* 390, 396, *hluku* 408, 1468, *řádu* 508, 577, 1325, *neřádu* 683, *hladu* 702, 1446, *súdu* 757, 2080, 2094, 2099, *stavu* 815, 1459, *hromu* 900, *klidu* 910, *hněvu* 1032, 2061, *zámutku* 1125, *počátku* 1219, *platu* 1284, *zadu* 1364, 1947, *kvasu* 370, *studu* 1375, 2079, *pokladu* 1451, *šiku* 1506, *hlasu* 1699, *hřiechu* 1752, 1902, *za mladu* 1862, 1948, *prospěchu* 2015, *vichru* 2064, *jeku* 2065, *bludu* 2093. Naproti tomu: *smysla* 89, 96, 305, 466, 666, *lida* 465, *úmysla* 837, *uoblaka* 901, *hřiecha* 927, *hluka* 1367, *roda* 1384, *poklada* 1875. Tedy 48 gen. na *u* proti 12 na *a*. V *Písni ku sv. Dorotě* (Listy fil. IV. str. 216—224): *řádu* l. 17ᵃ v. 16, *studu* l. 178ᵃ v. 38 vedle *pokrma* l. 178ᵇ v. 57.

V *Knihách učení křesťanského* od *Štítného* (Výb. I. str. 685—744) máme: *běhu* 675. 19, *výkladu* 675. 20, *hřiechu* 676. 16, 680. 9, 700. 17, 700. 37, 722. 34, 724. 13, *hněvu* 678. 17, 678. 21, 678. 23, 705. 31, 319. 36, 732. 1, 741. 24, *užitku* 678. 22, *svádu* 683. 31, 684. 36, 688. 3, *rozumu* 699. 35, *kuoru* 707. 2, 71S. 11, 710. 19, 712. 24, 714. 33, 716. 3, 733. 18, *zisku* 708. 34, 723. 7, *súdu* 709. 9, 710. 16, 735. 31, 743. 14, *úřadu* 709. 35, 713. 24, 713. 24 (dvakrát), 717. 8, 726. 9, *klamu* 713. 10, *lidu* 713. 32, *pořadu* 716.

23, 733. 8, *spôsobu* 726. 25, *času* 731. 15, 744. 5, *zámutku* 731. 35, *stavu* 733. 22, 734. 36, 738. 18, *řádu* 736. 26, 737. 34, *nedostatku* 738. 15, *pohřebu* 739. 6, *plenu* 742. 19. Naproti tomu: *hřiecha* 682. 9, 684. 25, 695. 35, 696. 7, 706. 15, 723. 5, 730. 24, 738. 11, *užitka* 697. 31, 739. 29, *statka* 699. 26, *úmysla* 703. 25, 703. 32, 718. 35, *prvopočátka* 718. 9, *účinka* 718. 33, *úroka* 721. 9, 721. 18, *úkola* 725. 8, 725. 17, *plata* 731. 30, *kruha* 739. 20, *úřada* 744. 12. Tedy něco přes 20 gen. na *a* a něco přes 50 gen. na *u*. Rukopis pochází z roku 1376.

V rozmluvách nábožných téhož spisovatele (Výb. 638—676) máme jen tyto gen. na *a*: *úmysla* 647. 15, 671. 1, 673. 13, *vzchoda* 659. 18, *pieska* 649. 37.

Jak zřídka ke konci XIV. stol. genitivy na *a* se vyskytují, nejlépe se pozná ze sbírky listin, jež ve Výb. I. str. 1007—1070 jest obsažena. V jedné listině z r. 1384 nalezl jsem ještě: *plata* 1012. 3, 1012. 5, *lána* 1013. 14, *základa* 1013. 36, vedle: *lesu* 1012. 6, 1012. 26, 1013. 14, *platu* 1012. 7, 1012. 8, 1012. 9, 1012. 15, *dvoru* 1012. 17, *hambru* 1012. 18. Dále pak nalézáme již jen *úroka* 1024. 27 a žádných jiných genitivů na *a* více. Genitivů na *u* je zde ale dosti.

Proti očekávání nalézáme však ve *Výkladu na právo země české* Ondřeje z Dubé (Výb. I. 963—1008), jenž kolem konce XIV. stol. sepsán byl, ještě 27 gen. na *a* vedle 49 gen. na *u*, totiž: *úřada* 967. 19, 967. 20, 971. 12, 971. 13, 978. 8, *zvoda* 969. 2, *spolka* 971. 22, 979. 15, *smysla* 975. 29, *lota* 980. 28, *příroka* 981. 9, *účinka* 981. 23, 684. 4, 984. 7, 984. 10, 984. 11, 984. 25, 985. 4, 985. 8, 985. 12. 989. 24, *příjma* 984. 8, 986. 2, 986. 3, *úroka* 985. 23, *nálеza* 992. 34, *nábytku* 1004. 16, vedle: *zámyslu* 965. 23, *listu* 967. 20, *súdu* 967. 30, 973. 15, 973. 19, 978. 25, 978. 27, *úřadu* 968. 20, 970. 20, 997. 10, *póhonu* 968. 27, 975. 27, *nálezu* 970. 28, *zvodu* 970. 31, 971. 2, 994. 27, 995. 13, *trhu* 971. 20, *statku* 971. 24, 974. 30, 1002. 33, *křiku* 972. 8, *řádu* 973. 3, 975. 5, 992. 25, *nápadu* 974. 30, *dluhu* 976. 3, 995. 25, *základu* 976. 4, 995. 26, *skutku* 976. 7, *mordu* 975. 37, 978. 9, *únosu* 976. 2, *zmatku* 986. 10, 988. 24, 989. 8, 990. 25, *času* 988. 1, *zápisu* 996. 18, *výpisu* 997. 34, *platu* 997. 35, *potazu* 1000. 29, *příjmu* 981. 23, *hlasu* 1001. 30, *dielu* 1003. 4, 1003. 5, *nábytku* 1004. 20, *stavu* 1004. 30. Uvážíme-li, že právnický sloh často ve starších tvarech rád si libuje, jako by své dikci takto větší vážnosti dodati chtěl, můžeme si značný počet gen. na *a* poněkud zde vysvětliti. Ostatně musíme zde i toho pamětlivi býti, že spisovatel starší listiny a mezi nimi hlavně knihu starého p. z Rožmb. před sebou bezpochyby měl. Takto mohl pak ledajakýs gen. na *a* z těchto listin i do jeho spisu se dostati.

V památkách z 1. polovice XV. století nalézáme již jen velmi málo genitivů na a. Začínají hnedle již býti takřka výjimkou.

Poněkud více než bychom očekávali, nalézá se jich ještě ve spisech Husových. V částech ve Výb. II. str. 179—228 vyšlých našel jsem totiž: *úmysla* 182. 6, *úřada* 182. 27, *do hrádka* 183. 37, *od počátka* 192. 3, *hřiecha* 195. 23, 125. 29, 196. 37, 210. 16, *přiebytka* 207. 9, proti: *úřadu* 183. 2, *času* 183. 2, *hřiechu* 186. 18, 211. 11, *postu* 192. 3, *lidu* 195. 33, 195. 35, *strachu* 197. 35, 221. 24, 223. 7, *chrámu* 204. 2, *nosu* 212. 17, *klejtu* 222. 3, *Chlumu* 226. 4. Příčinu toho však snadno nalézti. Víme, jak horlivě Hus staré češtiny se zastával a Pražanům pro ni výtky činil.

V kronikách o *Štilfridovi* a *Bruncvíkovi* (Výb. II. 39—74) našel jsem jenom jeden gen. na *a*: *břeha* 62. 18.

V Historii Trojanské (Výb. II. str. 75—166): *úmysla* 94. v. 15, 101. 33, 101. 34, 109. 23, 112. 22, 113. 7, 113. 37, 119. 23, 121. 8, 128. 24, 145. 9, 146. 34, 149. 3, 150. 19, *smysla* 97. 13, bez *omyla* 105. 28, *přiekaza* 154. 6. Počet těchto genitivů na *a* jest proti počtu gen. na *u*, jež se tam nalézají, ovšem nepatrný.

V Solfernu (Výb. II. str. 471—498): *přiebytka* 479. 25, *puožitka* 483. 26, *úmysla* 484. 23, 488. 34, *východa* 488. 14, *hřiecha* 492. 3.

V životě sv. Otcův z poč. XV. stol. (L. fil. a p. XI. str. 111 až 127) máme: *míru* (48^b, *hradu* 48^b, *času* 48^b, 52^b, 55^a, 56^b, 57^b, *sledu* 50^b, *domku* 51^b, 51^b, *běhu* 59^a, *listu* 60^a, *smradu* 60^a. Na *a*: *smutka* l. 476, *pokrma* 49^b, *čina* 49^b, *úmysla* 53^b, 58^b, *provázka* 54^a, *účinka* 55^b, *příbytka* 57^b, *smysla* 58^b. Je zde tedy 13 gen. na *u* a 9 na *a*. Jest to tedy bezpochyby opis nějakého staršího originalu.

Novočeské pravidlo, dle něhož neživotná v gen. až na výjimky u mají, bylo tedy kolem polovice XV. stol. již vyvinuto. Ač tu a tam gen. na a v památkách z této doby se ještě vyskytují, kde později u nastoupilo, jsou to jen výjimky, které též dialektického původu býti mohou. Hlavně genitivy smysla, úmysla atd., jež jsme skoro všude dotud nalézali (*smyslu jen v Hrad. Pláč. M. Magd.* 365 a v Dal. 17 v. 2, zámyslu v OD. str. 965. 23) *udržovaly se dlouho. Gen. úmysla máme ještě ku př. ve Vikt. Korn. ze Všehrd* (Výb. II. str. 105 v. 39).

Z příčiny té uznal jsem za dobré, doslovně genitivy všude uváděti, neboť takto lze pak snadněji pozorovati, jaké genitivy nejdéle se udržovaly. Tak jsme viděli, jak ku př. gen. hřiecha dlouho se udržoval. Totéž platí o gen. *úraza*, v Pass. byl všude jen gen. tento; dále pak, jak běžný byl výraz *za mladu*. Největší kolísání viděli jsme u gen. *lida* a *lidu* (v nyn. obecné mluvě užívá se obou ještě) a u gen. *časa* a *času*. Nyní jen *času*.

Vynasnažoval jsem se všemožně, abych nějakého genitivu
ıad nepřehlédl a myslím tedy, že mi jich ani v objemnějších
ımátkách mnoho neušlo. Ostatně nezmění jeden, dva genitivy
ı věci ničeho. V grammatické statistice rozhodují, jakož i ve
ıatistice vůbec, jen sta a vyšší percenta.

›říspěvky ke kritice a výkladu textů staročeských (Alexandreidy).

Podávají Ambrož Kořínek a J. Gebauer.

AlxV. 19 a násl.

Český skladatel omlouvá se a žádá za odpuštění, jestliže
čem pochybil, odvolávaje se na Šalamouna, jenž, ač rozumem
ad všecky lidi vynikal, přece vyznává (srov. Přísl. 30, 18 a 19):
Tři věci jsou mi nesnadné a čtvrté dokonce neznám: cesty člunu
vodách, cesty hada na skále a cesty orla v oblacích.“ A dále dí:

Ty tři cěsty znáti pilno;
ale že ovšem úsilno
cěstu člověka mladého
znáti v rozkoši chovalého, —

Taková interpunkce náleží tušim, místu tomuto, jehož smysl
ıst: Poznati ony tři cesty, vyžaduje mnoho důmyslu a bedlivosti
'. 19); ale poznati čtvrtou věc, totiž cestu mladého člověka
rozkošech, jest „ovšem úsilno“ (v. 20) t. j. docela pracno
obtížno.

A. Kořínek.

AlxV. 77 sl.

77 (Žena) kteraz zalozenye kazny
téj netřěba časté bázni.

Transkribce dosavadní (kteráž založenie kázni, téj... Hanka
ıar. Skl. II. 155, Výbor I. 1093, vyd. 1881. 2) nemají smyslu.
eru kazny za 3. os. sg. slovesa kázniti = kázeň činiti, kázaně
počínati, kázaným býti; srov. čině nečesť a nekázeň NRada
)74 a prázdniti = vacare. Stč. založenie = fundamentum, in-
ɔles, na př. všěcka zalozenie fundamenta ŽKlem. 81, 5, w za-
ızeniu wierne(m) in fundamento fidei Hrad. 49[a], viera jest za-
zenie věcí nadějných substantia Koř. Žid. 11, 1, vida mládcě
›brého zalozzenye bonae indolis Ol. 3. Reg. 11, 28, dobrého jsi
ılozenye AlxV. 198, Kunrat vida její zalozeny poče jí raditi
tc. 483[b] atd. Čtu z-založenie: která (žena) z založenie kázní
: která z přirozené povahy a náklonnosti své vede si kázaně.
jazyce nynějším ve větě „té (ženě) není třeba časté bázni“ jest

smysl, že ženě ctnostné není báti se často, ale někdy přece; v češtině staré říkalo se kladně: (ženě nekáznivéj) jest třěba časté bázni, a záporně bez významu vedlejšího: (ženě káznivéj) netřěba časté bázni.

J. Gebauer.

AlxV. 103.

Kto sě móže toho stříeci,
103 komuž porucze své věci.

Vydavatelé píší: poruče Hanka Star. sklád. 2, 157; Výb. 1, 1094: porúče 1881, str. 3.

Správné je čtení Hankovo a Výborové: komuž poruče (part.) = když někomu poručí, svěří své věci; podmětem jest kto z v. 102. Čtení ve vyd. 1881 nemá smyslu obstojného.

J. Gebauer.

AlxV. 146 sl.

146 Kdažto bude v zlém poběda
nenie kto co pověda,
jedno každý: „hoře! běda!“

V básni Gualtherově reflexe této není. Slovo poběda, rkp. pobyeda, v češtině jinde, pokud vědomo, se nevyskýtá. Stb. pobêda jest = victoria, tropaeum Mikl. Lex. Jungmann ve Sborníku domnívá se, že na tomto místě jest poběda = vítěz, a vykládá sentenci: Ktožto (chybně tak podlé Star. Sklád. 2. 158) bude v zlém poběda atd. (podlé smyslu) = der das Böse überlebt, nicht ertrinkt im Flusse. Výklad nesprávný. Pro porozumění náležité dlužno míti na paměti v. 147 a 148. V těch praví se, že není kdo by co (totiž moudrého a prospěšného) pověděl a že každý jenom naříká. Kdy se tak děje, praveno jest ve v. 146: tehdy, kdažto bude v zlém poběda. Tu pak nehodí se pro slovo poběda ani význam victoria ani victor. Kladu příslovkové určení „v zlém“ do přísudku (kdažto poběda bude v zlém) a tu zdá se mi, že poběda jest významem vox media, tedy = ne boj vítězný (tenť nemůže býti „v zlém“), ale boj vůbec; srov. stb. priblížьšju (sic) sę pobêdê προσήγαγεν ὁ πόλεμος Mikl. Lex. Rčení „býti ve zlém“ vysvětluje se ze skladby stčeské = míti se zle atp. Smysl tedy jest: když boj (zápas bojovný) bude ve zlém, tu není nikoho, kdo by uměl co moudrého a prospěšného pověděti, každý jenom naříká. Poběda je složenina, po-bieda; srov. střhn. nôt = die Not des Kampfes, der Kampf Lexer Wtb.

J. Gebauer.

AlxV. 250.

Aristoteles radí mezi jiným Alexandrovi:

pakli sě kdy to udá
250 Utazowaty tobě súda,
pro dar nepřěvracuj práva!

Jde tu o slovo Vtazowaty. Vydavatelé píší:
otazovati Hanka St. sklád. 2, 163 a pod. Jireček Anth. 1, 35;
osazovati Výb. 1, 1098;
utazovati Vyd. 1881, str. 7.
Žádné ze sloves těchto nehodí se významem svým do verše našeho. Proto třeba zde připustiti chybu písařskou a transkribovati: „*vztazovati* súda“ stb. **vъstęzovati** examinare, zkoumati, vyšetřovati. Příslušné místo básně Gualt. (1, 105: Si lis inciderit te iudice) není výkladu tomu na odpor a mimo to verš po opravě také jest metricky správnější (osmislabičný).

Co tkne se chyby písařovy, že totiž místo *vz* napsal toliko *v*, srov.: wduiſe sě AlxB. 2, 9 m. vzdvižę sě; whoru i dolóv AlxV. 2274 m. vz horu; wnyeho AlxV. 441 m. vz ňeho. jakož níže ukázáno bude. *A. Kořínek.*

AlxV. 262 a 263.

Před zástupem (t. v bitvě) první bývaj
svých sě lidí nepokrývaj.
A když tyto uzřie tvoji,
tu rád každý tobě ſtogy.

Stč. pokrývati sě koho = skrývati se před kým; na př. (Ježíš) také hřiešnicě nepokryl sě Hrad 48[b], Theodora jich sě pokryla Pass. 606. — tyto ve v. 262 jest omylem, trvám m. tě tu. — ſtogy 264 je m. sstojí = setrvá, vytrvá; srv. čím kto výše stojí, nesſtogyly, tieže padne Štít. uč. 125[a], kdyby byl Adam sſtal v nevinně t. 127[b], by (Alexander) ſtal v té mysli dobrotě m. sstál AlxH. 7, 6 = si perdurasset in illa indole virtutum Gualth. 7, 6.

J. Gebauer.

AlxV. 264—266.

Když pastýř před vlkem ſrſy,
toho sě stádo rozprší,
ten jest nehoden své wrſy.

Proti demonstrativům toho 265 a ten 266 mělo by býti ve v. 264 relativum který n. jenž, za to však je tu jen relativní spojka když; nekongruence takové vyskytují se velmi často.

ſrſy 264 = srší, inf. sršěti horrere. Při významu tom vyvinul se pak spolu pojem běhu a utíkání, na př. velikým valem neb ſrſyenym PulkL. 19, velikým valem neb ſſerſſyenym PulkR. 9[a]; na našem místě vystačí se s významem sršěti = hroziti se, a rovněž tak v AlxB. 4, 43: jadyž (obr) šel, tady pirſie před ním běhal preč ľud zirſſie.

wrſy 266 = vrši, Gen. k Nom. vrš. U Hanky Star. Skl. 2. XXXII a ve Výboru I. 1273 vysvětluje se vrš = úřad, postavení (prý od koř. vrch), a odtud týž výklad přejímají jiní. Jiným výkladem mohlo by se ukazovati na stb. **vrъšь** frumentum, rus.

veršь. Jungmann ve Slovníku s. v. klade *vrš* = *vršě*, jež v MVerb. se čte: wirſe gurgustium, cellula modica vel domus pauperis. Výklad ten (*vrš*, *vršě* = chýška atp.) pokládám za správný. Tvar *vrš* má se ke tvaru *vršě*, jako na př. stráž ke strážě, beze všie ſtrazi Hug. 96, ot ſtrazie jutřnie ŽWittb. 129, 6 atd. Později vyskytuje se *vršě* ve významu = síť, nevod, na př. lovenie ryb udicemi i s rozličnými wrſſiemi Trist. 216, „Síť víry pravé neb vrše“ Chelčického (titul), rovno jest královstvo nebeské wrſſy puščenéj u moře sagenae Ev. Víd. Mat. 13, 47, wrſi Koř. ib., atp. Mám za to, že *vršě* sagena a *vršě* gurgustium je jméno totéž; název chýšky přejal se tropicky ku pojmenování síti. Nč. *vrž* Senkreuse Jg. je ze staršího *vrš*. *J. Gebauer.*

AlxV. 441.

Alexander, smířiv se s odbojnými Athenami,
posla ottad posly čtyři
k městu, jemuž Teba diechu,
Gez take wnyeho byechu,
aby jej mile přijeli
nebo mu odpověděli.

V. 441 všichni vydavatelé transkribují: „jež také *u něho* biechu.“ Čtení toto však nemá dobrého smyslu, proto rkpisné *wnyeho* opravuji ve: *wz* nyeho; *býti vz koho* = býti proti někomu, příčiti se, na odpor se stavěti. V odstavci předchozím vypravuje se o městě Athenách, že chtělo Alexandru se příčiti, svú hrdostí wznyeho byty AlxV. 409; nesměl wznyeho byty ib. 2093; kdežto jest sluha wzhoſpodu ib. 1309; srov. též *státi vz koho*: wzhoſpodu ſtaty AlxV. 433; *bráti sě vz koho*: kto sě móže wz toho bráti, komuž bóh chce co dáti? AlxV. 2009.

Smysl pak místa našeho jest: Od Athen Alexander vyslal posly k městu Thebám, jehož obyvatelé také (t. j. jako před tím Atheny) proti němu byli, nepřátelsky s ním smýšleli, vzkazuje jim, aby se rozhodli, chtí-li buď přátelsky jej přijmouti nebo nepřátelství vypověděti. *Koř.*

AlxV. 563.

ten, jenž koráb op(ra)wye, zběže...

Vyd. 1881, str. 14 transkribuje: jenž koráb oprávě (aor.), ostatní vydání lépe: oprávie (praes.). Celé rčení: „ten, jenž koráb oprávie“ jest opsání výrazu: oprávce lodní, kormidelník.

Koř.

AlxV. 699.

(Alexander) řka tak, nic neotyeze
da, ktož co dóstojen bieše.

Vydavatelé píší: nic neotěže Hanka Star. sklád. 2, 184; ne-)tieže Výb. 1, 137 a Vyd. 1881, str. 17.

Po mém mínění nejlépe hodí se transkribovati: nic *neottěže*, .j. aor. slovesa ottáhnúti = prodlévati, otáleti, stb. otъtęgnąti ›roducere. Sloveso toto ve významu právě vytčeném s dostatek loloženo jest v Jung. Slov. (s. v. odtáhnu); kromě toho srov.: :rál prosi (orla), by neváhal a raditi neodtahal NRada 54; subst. ıdtah = prodlení, odklad: vstoupivše do obce beze všeho od-ahu, přátelské promluvení učinili Kron. Bartošova (vyd. Erben .863, str. 294).

Příkladů podobných, že totiž místo dvojí litery (*tt*, *dd* a j.) ısána toliko jedna, hojně vyskýtá se ve stč. rukopisech; na př. ' Alx.: ješťe bieš' ruky neotrhl V. 1690 m. neottrhl; ače té ›omsty odaly M. 8, 4 m. otdálí.

Koř.

AlxV. 864.

Alexander vypravuje vojínům svůj sen a dí:

Kdaž mi mój otčík pohynu,
zdě mi sě v noczny hodinu;
mysléch, leže sám jediný, —
Neczygefye nykte gyny, —
co by mi bylo sobě sdieti...

Všichni vydavatelé ve v. 864 transkribují: *nečije sě*; chybně.)právné čtení jest: *nečijéše* nikte jiný. Neboť: 1. praesens ne-ıodí se do verše onoho, ježto v sousedství jsou samá imperf.: nysléch 863: nevědiech 866; stáše 869; spáše 870; mysléch }71; — 2. *čúti* (bez *sě*) znamená sentire ve smysle nejširším, edy cítiti, pozorovati, viděti, slyšeti a také bdíti. Věta „ne-ijéše nikte jiný" vyznačuje totéž, co níže ve v. 870 je vysloveno: ‚ktož tu bieše, každý spáše", nebo dle básně Gualt. 1, 507: ocios laxabat inertia somni. — Srov.: Spíš-i či nespíš, sivá ıołuběnko, spíš-i ty či čuješ? Bartoš Pís. mor. 91; čije a nespí :elé noci Jung. Slov. (s. v.); *učúti* = probuditi se, procitnouti: ıebylo tu i žádného, kto by to viděl a rozuměl nebo učil, ale páchu všichni, ve stč. bib. I. Král. 26, 12 non erat quisquam, |ui videret et intelligeret et evigilaret ČČMus. 1884, 173.

Koř.

AlxV. 900.

Alexander vypravuje svým lidem, že ve snách zjevil se jemu eden krásný člověk, který oblečen byl v podivuhodné roucho, na ılavě maje korunu zlatou, drahokamy vykládanou. A dále praví:

Nemoh j'mu jméne zvěděti;
jedno to mohu spomněti,
což mu bě na čele psáno,
jež mi wydyety nedáno.

Všichni vydavatelé píší: *viděti*; chybně. V rkp. je jisté w*y*dyety napsáno omylem písařovým místo věděti (ve stč. rkp. viděti a věděti často bývá zaměněno). Alexander *viděl* sice nápis na čele onoho člověka (velekněze židovského), ale poněvadž byl psán neznámými jemu literami, nedovedl ho čísti, *nevěděl* co znamená. Srov. báseň Gualt. 1, 524 sqq.:

Nescio quod nomen praetendere visa figuris
Signabat mediam tetragrammata linea frontem.
Sed quoniam mihi barbaries incognita linguae
Huius erat, legere hanc me non potuisse fatebor.

Koř.

AlxV. 970.

Alexandru, sluzě svému,
dietěti obak čstnému,
zpoviedaju milosť svoji
Ketſczy radye ypokogy.

Výb. 1, 144 a podlé něho Vyd. 1881, str. 24 mají chybnou interpunkci: „zp. milosť svoji ke (čst)i, radě i pokoji.“ Správně píše Hanka Star. sklád. 2, 196; „zp. milosť svoji, ze čsti radě (t. j. part. slovesa raditi) i pokoji.“ *Zpoviedati* = vzkazovati: Zpowyedagye tu řěč jemu AlxV. 1085. *Koř.*

AlxV. 1260.

Málo dále pak přěd těmi
královskými junošemi
deseť tisícév v zástupě
Gyez dyechu vši v jednom slúpě.

Všichni vydavatelé rkpsné Gyez dyechu transkribují: *jezdiechu.* Srovnejme však v. 1260 s parallelním místem AlxH. 3, 24:

avšak napřěd přěde všěmi
kniežěcími junošěmi
diechu spolu jako stlúpem,
dirsiecze zye zwim zástupem*)
dvadcěci cisúcóv poně...

Ze srovnání toho patrno, že dotčený verš zlomku V. spíše transkribovati se má: „*jež diechu* vši v jednom slúpě“ (stlúp, slúp = řada, šik).

Větě pak: „málo dále — v zástupě“ ovšem domysliti si musíme výrokové sloveso, jež v Alx. v popisech a líčeních bývá vypouštěno. Na př. hned ve verších následujících praví se:

---

*) t. j. držiece sě (s) svým zástupem. Vyd. 1881, str. 62 píše: držiece s(e) svým zástupem, chybně.

1261 To vše výborní rytieři;
těch komoňstvo pod kropieři,
ratiště jich postřiebřena
a kopie vše pozlacena.

Podobně Alx.V. 690 násld.: Alexander

uzřě, ande silné řěky,
z nich teče široce voda
a mocná v nich rybop(l)oda.

Rovněž AlxV. 711 násld., 1280 a jinde. *Koř.*

AlxV. 1367.

Kamo taku zbrogy ſtyezys?

Všichni vydavatelé píší: „kamo takú sbrojí stěžíš," což v Jung. i Kottově Slov. vyloženo: „kam dojdeš, přitáhneš." Transkripce tato a výklad z ní podaný není správný. Neboť ***stěžiti*** je sloveso přechodné a neznamená „dojíti, přitáhnouti," nýbrž, jak připojené níže doklady ukazují, s t ě h o v a t i, d o p r a v o v a t i k o h o, c o. V. 1367 musí se tedy transkribovati: „kamo takú zbrojí stěžíš?"

Srov.: (Alexander) (na v)šě strany svú moc ſtyezy AlxŠ. 4, 2; (Darius) jdieše s sobú slony ſtyezye AlxV. 2271; pracné k němu ſtieziechu Hrad. 11[b]; črtie duši s tělem rozlúčichu a do pekla ji stěžichu Výb. 1, 835; zlú novinu před Lucipera stěžíme Výb. 2, 34; tepa mě dobřě k bohu stěžíš DalJ. 37, 15 (ve stněm. překl.: domid n e h e s du mich gote); (bóh) wytirhne tě i wiſtiezy tě z stanu tvého ŽWittb. 51, 7 e m i g r a b i t te; je s sebú přestěžil Bib. Olom. (Kottův Slov. s. v. přestěhovati); přestěžen jest lid jeho do assyrské země ib. — ***Stěžiti sě*** (*přě-*, *vy-*) = stěhovati se, táhnouti: pohleď před se, kam sě ſtiezíſs NRada 1941; przieſtyez sě v horu ŽWittb. 10, 2 transmigra; ne wiſtiezu sě ib. 61, 7 non emigrabo; pak se vystěžil Abraham z Egypta ve stč. bib. Gen. 13, 1 ascendit de Aegypto ČČMus. 1864, 151.

Subst. *sbrojě*, *zbrojě* = houf, zástup: za tiem jiná zbrogie vždy šla AlxH. 4, 25; s převelikú zbroyu dětí ib. 5, 20; tehdy řěčská strážě pozna, že pohanstva zbrogye hrozna AlxV. 1377; v pěšiej zbrogy ib. 1784. Srov. *brojiti sě* = sem a tam běhati, hemžiti se: tolikéž jmám já vojí, všudy lid sě vniž roj brody (sic) AlxV. 1044, jak ukazuje rým, omylem pís. m. brojí; patři, kako ť sě (rybicě) divně brojie DalJ. 21, 20; všickni sě u koní brojiechu ib. 54, 35; ež ť sě o nich ljudé brogye Mast. 226; kdež sě množstvie dobrých brogi NRada 505; kdežto sě družina brogi ib. 1470; ani sě před králem brogie ib. 21; *rozbrojiti sě* = rozejíti se: ež sě ľudé rozbrogyly biechu Kat. 947.

Koř.

AlxV. 1384.

Saraceni (t. j. vojsko perské) blížili se k Issu, kdež Alexander se svým vojskem ležel.

1376 Tehdy řěčská stráže pozna,
že pohanstva zbrojě hrozna...
1384 Sehna gezdecz ſtrazye nahly
pravě, že pohani přitáhli.
Tu křik sprostrěchu veliký...

Běží o transkripci a výklad v. 1384.

Vydavatelé všichni píší: sehna jezdec stráže nahly. Podlé transkripce této *stráže* je zajisté předmětem slovesa *sehna* (= sehnal, shromáždil); *náhly* pak může býti buď přívlastkem skloněni jmenného k subst. *stráže*, nebo, jak Jireček v Anth. 1, str. XXXVIII vykládá, adverbium (= náhle, rychle).

Nehledě ani k tomu, že tvar *náhly* jest grammaticky nepodobný, ani smysl, jejž věta takto transkribovaná podává, do kontextu se nehodí. Stráž řecká poznala, že blíží se hrozná síla nepřátel. Jezdec shromáždil na rychlo stráže, pravě (domysliti lze toliko: strážím), že přitáhli pohani. Avšak stráže dle v. 1376 samy to poznaly a viděly, že nepřítel se blíží, proč by jim to tedy jezdec oznamoval? A dále vypravuje se, že Řekové v Issu ležící „křik sprostrěchu veliký“ a k boji se chystali; kterak však zvěděli, že Peršané jsou na blízku?

Z toho již vyplývá, že v. 1384 dlužno transkribovati a vykládati jinak, a to po mém mínění:

Sehna jezdec, strážě náhlý,
pravě, že pohani přitáhli.

Sehnati = rychle dolů sběhnouti, sjeti; srov. *hnáti* v Alx. = spěšně táhnouti, jeti; hna toho dne mil trziedcziety H. 1, 14; hna trzidczieczi m(il dn)e jednoho ib. 9, 19; (Darius) hna preč, nigdě nepostojě BM. 2, 12; hna tam a ktye svým pomoci V. 1683 (advolat Gualt. 3, 99); sám král hna před zástupy V. 2440; kadyž koli hnachu, jakžto mhla bieše ot prachu ib. 1382; každý zena bez rozmysla ib. 1381; ťdy sě j'mu uda vezřiece znamenati jězdcóv mnoho, Senucz ot krále onoho B. 1, 25; — *přihnati* = spěšně přitáhnouti, přijeti: (Alexander) dotad jězdu v cěstě děla, až i przyhna do Arbiela V. 2329 a pod. || H. 9, 40. — Slova tedy *sehna jezdec* znamenají: jezdec, který na stráži stál, spěšně se svého stanoviska sjel, dojel k Řekům v Issu ležícím, pravě jim, že pohani přitáhli.

Strážě náhlý jest apposice subst. *jezdec* a značí: rychlý, hbitý strážce. Srov.: 1. ad *strážě* = strážce: ni ť bych ztras tvój býti žádal, bych ť sě co lepšieho nadál AlxBM. 3, 26 (esse tui custos numquam expeterem Gual. 6, 503); milý lidský

ſtrazie Hrad. 36ᵃ; když spíš na svém pokoji, ať jsú věrní ſtrazie tvoji vezdy tudiež NRada 1384; přěd králem nebieše strážě jiného kromě pomocníka jeho DalJ. 98, 13; — 2. ad *náhlý* v Alx. = rychlý: král Darius nahlu jiezdú chtě preč, sedieše na voze BM. 1, 30; ne tahil by kto hnúci okem, tak sě nahlim snidú skokem B. 2, 13; Nahlym skokem na kóň vsěde M. 6, 2; náhlé slovo BM. 4, 19 = rychlý rozkaz.

Srovnáme-li text náš s vypravováním Gualt., shledáme, že básník český pramene svého celkem věrně se přidržel. Praviť se u Gualt. 2, 388 sqq.:

Iam Chaldaea cohors Isson festina propinquans
Proditur excubiis...

propinquans bliz biechu k městu, jemuž Iskon (sic) diechu; *excubiae* řěčská stráže.

O tři verše níže:

Providus aëria currens speculator ab arce
Nuntiat Argolicis, Babylonis adesse tyrannum
Et genus omne hominum.

speculator jezdec; *currens nuntiat* sehna pravě; proč básník český praví: *sehna*, t. j. *dolů* sjel, vysvětlují nám slova: *ab aëria arce* t. j. s vysokého kopce, na němž stráží stál.

Koř.

AlxV. 1395.

Řekové zvěděvše, že nepřítel se blíží, chvatně strojí se k boji.

On spalnieř již na sě vleče
a sen potřěbuje meče;
na 'nom již železa brnie
a sen tepruv vſypa brnye;
n(ě)který již vzpíná pláty
a sen již drží štít zlatý.

1392 *spalnieř* zbroj, která plece pokrývá, ze střlat. spalleria, spallerium (Matzenauer Cizí slova 410); — 1393 *potřěbuje* meče = žádá; v Hom. Opatov. 152ᵃ lat. postulare přeloženo: prositi vel potrebovati; — 1394 *železa* (= železná brnění a zbraně) *brnie* = řinčí; srov.: Josef pak silně prstem svým tepieše v tenkoflík, až brnieše Živ. Jos. ČČMus. 1862, 220; —

1395 *brnye* pokládám za akk. subst. *brně*, stb. brъnja = brnění, krunýř; srov.: štít, pláty, brnye j'mu protče AlxV. 1560; oni sě také brániechu ztvrnně, dávajíc prudké rány skrze brnye Trist. 89ᵃ; tento akk. *brně* závisí na slovese vſypa t. j. usýpá = na sebe sype, chvatně hází. K výkladu takému vede zejména ta okolnost, že v. 1394 a 1395, jak ukazují slova: onen — sen, již — tepruv, mají obsahovati protivu; na onom již železa brní, kdežto tento teprve brnění na kvap obléká.

Výb. 1, 1115 transkribuje: *usípá brně,* k čemuž ve „vysvětlení slov“ poznamenáno: 1. s. v. *usípati* (sic; správně: usýpati) = einschlafen; tedy vſypa = usíná; 2. s. v. *brně* transg. v. brněti; nepověděno však, co sloveso to zde znamená. Říká se sice: brní mě ruka atp., nikoli však osobně; já brním (místo: trnu). A kdybychom i připustili, že vſypa brnye = usíná trna, přece slova ta do kontextu se nehodí. Na odpor jest již protikladná stilisace v. 1394 a 1395; dále: ve všech uvedených verších mluví se toliko o zbrojení; Řekové zvěděli, že blíží se nepřátelé; strhli veliký křik (1386); každý sahá po odění (1387); jeden obléká spalnieř (1392); jiný chápe se meče (1393); na onom již železa brní (1394), kdežto tento (podle výkladu Výb.) by teprv usínal, a to za dne, ve křiku vojska a v lomozu zbraní! *Koř.*

AlxV. 1660.

Zle ſye ſtawa proty zlemu,
brzo sě oplatí jemu.

Vyd. 1881, str. 40 píše: *Zlě* sě stává proti zlému; chybně. Správná je transkripce, již shledáváme u Hanky Star. sklád. 2, 228 a ve Výb. 1, 1122: *zlé* sě stává proti zlému. Srov.: zloba zlym sě vždy obrátí, Dobre sě dobrym vždy otplatí AlxV. 503 sld.; člověk vždy na vše ſebne, dobrého spieše poběhne, ve zlem jsa, pak sě nehne ib. 550; jakž brzo člověka vzplodíš, Zleho j'mu opěť dohodíš ib. 1956 a tak jinde v Alx. adj. neut. *zlé, dobre* užito. *Koř.*

AlxV. 1669.

Ten (Neguzar) Řěky ſwyetu dywyeſye,
k vojně násilně rozumný atd.

Slova „ſwyetu dywyeſye“ bývají rozličně transkribována; celkem nejlépe ve Vyd. 1881, str. 40: „Ten Rěky, svět (u)divieše.“

Jisto jest, že čísti se musí „*udivieše.*“ Sloveso *diviti* není přechodné a nemohlo by tedy míti při sobě akk. Řěky; než, je-li složeno s předl. *u*, stává se přechodným a znamená, právě jako stb. udiviti, stupefacere, údivem naplňovati koho; srov.: žeti jest vdywyl hospodin svatého svého ŽWittb. 4, 4 mirificavit.

Avšak subst. *svět* do verše našeho nikterak se nehodí; „Neguzar úžasem naplňoval Řeky a svět“ — bylo by rčení neobratné a podivné.

Myslím, že písař se zmýlil napsav ſwyetu m. wſyetu. Přepsání takové mohlo se velmi snadno přihoditi a má analogických příkladů ve stč. rkpsech hojnosť. Pak ovšem verš 1669 transkribovati se musí: „ten Řěky *vše tu 'divieše*“ a smysl této věty zcela případný jest: všecky Řeky tu naplňoval úžasem, podivením.

Elise podobná (tu 'divieše m. tu udivieše) není ve stč. paůátkách řídká; srov: komu sě tu dalo býti AlxH. 1, 28 t. j. tu ůálo (v || V. 1197: by ť sě *údálo tu* býti); když sě j'mu (sv. ĺarku) tu da býti, svú krviu mnoho dúš pokúpi ApŠ. 99 m. tu ida; nabye straně AlxŠ. 6, 1; zřě nanu i na si stranu AlxV. 476; slova prona AlxBM. 4, 30 t. j. pro 'na m. pro ona; na:ěju jmajiuce donoho dobrého nebeského Túl. 12^{b}; přěnes mne anu stranu Pass. 360 atd. *A. Kořínek.*

AlxV. 1671.

Neguzar byl
1670 k woynye násilně rozumný,
kazdy séči velmi umný.

Čtu *k* každý séči. Při pojmech umění bývá doplněk s předožkou *k*. Svědectvím toho tutéž v. 1670 *k* vojně rozumný; dále okłady: opat k hospodářstvu rozumný Hrad. 24^{a}, lidé nerozumní : vieře Tkadl. 44^{b}, ještoť raditi umějí a k věčnosti rozumějí Rada 1660, že ty k tomu nerozumieš t. 1566, kteříž k woynye ıeuměli AlxV. 521 minus periti armorum Gualth. 1, 352, (Ježíš) ıláď jsa uměl jest k silnému boji Štít. ř. 33^{b}, umyenye k bogi rs pugnae Ol. Jud. 5, 27. *J. Gebauer.*

AlxV. 1789; 407; 492; 2214; 652; 784.

Ten ho (t. kůň Daria) přěs řěku przyeneſye,
1789 do Babylona polezye.

Vydavatelé píší:

do Babilona *polezě* Hanka Star. sklád. 2, 234;
do Babylona *polěz(e)* Vyd. 1881, str. 43;
do Bab. *ponese* Výb. 1, 1125 a Jireček Anth. 1, 48.

Sloveso *poleze* významem svým do verše našeho nikterak se ehodí. Písař zajisté „polezye" omylem napsal m. *ponese*. Navědčuje tomu i ta okolnost, že rýmy téhož způsobu (přě*nese* — *onese*) jsou v Alx., jakož ve stč. památkách rýmovaných vůbec, elmi oblíbeny. Na doklad toho uvádíme z AlxV.: vědie — proovědie 46; doloži — položi 111; vynide — snide 113; stulí - zatulí 225; jmaje — nejmaje 364; ustane — dostane 595; ıóže — pomóže 749; přijíti — vníti 1031; spadne — popadne 118; padne — propadne 2394; bylo — zbylo 1140; bude — obude 1157; dobudeš — zbudeš — nepřěbudeš 1871; dospěl - pospěl 1404; protče — potče 1560; navráti — přěvráti 1602; ejme — otejme 2412 a j. v.

Rýmům ve stč. památkách vůbec sluší věnovati největší ozornost, poněvadž k nápravě porušeného textu velmi přispívají. 'a příklad uvedu ještě některá místa z Alx.

V **AlxV. 405 a násld.** vypravuje se, že když Alexander

405 na vojnu sě s mocí zdviže,
všě sě řěcká země wzhrozy,
avšak jedno sě chorozy
město, chtě sě mu přiečiti,
svú hrdostí vz ňeho býti.

Vydavatelé všichni v. 407 píší: jedno sě *chorozi* město a vykládají (Výb., Jir.), že *choroziti sě* prý = bouřiti se, chvěti se. Nicméně slovesa toho nelze odnikud doložiti a také zevnějškem svým nehlásí se ani za slovo české.

V rkp. zajisté jest chyba písařská a třeba tu opravy, k níž rým může nám pomoci. Jak právě bylo ukázáno, v Alx. zhusta rýmují se dvě různá komposita téhož slovesa; a rým takový dobře hodí se na místo naše, které tudíž transkribovati budeme:

všě sě řěcká země vzhrozi,
407 avšak jedno sě *ohrozi*
město . . .

Místo správného *ohrozi**) přepsáním zcela snadně vzniknouti mohlo: *chorozy*.

Sloveso *ohroziti sě* = srdce nabýti, hrůzu s sebe střásti, osměliti se: ohrozil se přece a šel ke králi Cyr.; já pak zajisté, ač jsem byl velmi strašliv, však proto ohroziv se, blíže jsem přistoupil Solf.; ohrozil se a optal se ho Velesl. (z Jung. Slov. s. v.); ohrozil se a opřel nepříteli Plácel (Kottův Slov. s. v.).

Smysl tedy našeho místa jest: Celá země řecká zhrozila se moci Alexandrovy, avšak jedno město (Atheny) dodalo sobě odvahy, smělosti, na odpor pomýšlejíc. Srov. báseň Gualt. 1, 269 sqq.:

Cum tremeret totus variis rumoribus orbis,
Subtrahere auxilium dubiumque lacessere Martem,
Detrahere absenti, suadente Demosthene, primi
Cecropidae et vires opponere viribus a u s i.

V **AlxV. 491 sld.** praví se:

. . . . kdež kto kam přiběhne,
492 tu nepřietele doſtyhne.

Původně bylo ve verši tomto jistě *dosiehne*, což vysvitne, uvážíme-li, 1. že v Alx. rýmují se z pravidla d v ě slabiky; nepochybných výjimek ve zlomku V. není ani deset**); 2. že v AlxV.

---

*) Na tuto konjekturu upozornil mě p. M. Opatrný.

**) K výjimkám těmto z příčiny na snadě jsoucí nelze ovšem počítati rýmů: dávaj — oběcievaj 280; čeká — láká 121; dostane — spomene 595; královstvo — bláznovstvo 1033; všidy — onudy 493; uprávichu — biechu 330; zabijí — hrabí 2046 atp.

rým: *běhne* — *siehne* skutečně se vyskýtá: siehne — poběhne 548; zběhne — dosiehne 2324; přiběhne — dosiehne 2402.

Vydavatelé Výb., chtějíce nesprávnost rýmu opraviti, píší (1, 1104): dostiehne; neprávem.

Jiný příklad máme v **AlxV. 2214.**

Tu gyey (t. vodě) horkoſty przybude
Pakly prwe nezbude
Gyelyz bude kupolnoczy
2214 Opyet gyey moczy przybude.

Poslední dva verše se nerýmují, text je porušen. Vydavatelé opravují:

jeliž ku pólnoci (bude)
opěť jej moci pribude (Vyd. 1881, str. 53).

Oprava tato však jest nemožná. Neboť v Alx. rýmují se toliko *dva* verše po sobě jdoucí (vyjímaje známá trojverší), nikdy však *čtyři*. Proto verše ony transkribovati se musí:

jeliž bude ku pólnoci,
opěť jiej přibude moci.

Rým *noc* — *moc* je v Alx. stálý: do noci — moci V. 1110; mocí — nocí V. 1350; od pólnoci — moci B. 6, 37; přěmoci — v noci M. 4, 13; tmy nocznye (t. j. nocnie; *cz* značí *c*, *č* píše se pravidelně *chz*, *ch*, srov. stb. noštьnъ) — nepomocně BM. 1, 27.

Rýmy poučují nás, kterak některé verše zněly v původním zpracování. Na př. **AlxV. 652.**

Bůh rozkázal obrům, kteří věž babylonskou stavěli, by se rozešli,

dav každému hla(h)ol jiný.
652 To sě sta v tu hodinu,
jež prvé řeč jednu jmiechu,
druh druhu nerozumiechu.

V. 652 prvotně zajisté zněl: to sě sta *té hodiny.*

Pod. ve **v. 784** m. knyezyety bylo v pův. zpracování, jak rým *děvici* ukazuje, *kněžici*. Atd. *A. Kořínek.*

AlxV. 1807.

ach nelzě wyedyety brodu.

Že změna *věděti* ve *viděti* není správna, bylo již ukázáno v Listech filol. 1882, str. 113. Zde připojuji toliko doklady: k řece přijidešta, brodu ani kterého přievoza vědiešta Otc. 106[a] (z excerpt p. M. Opatrného); wyedye vše lichevné brody ve Zlomcích táborských, ČČMus. 1874, str. 119 t. j. znám brody, cesty lichvářův; Tristram jide z dynſtatior tomu městu, do ňehož vmyel dobře cestu Trist. 95[a]. *Koř.*

AlxV. 2000 a násld.

Ktozye mozye wztoho braty
Komuz boh chcze czo daty
Tomu nemoz nycz oſtaty.

Vydavatelé text tento pokládají za porušený a celkem stejně jej opravují. Vyd. 1881, str. 49 transkribuje:

Ktože (sic!) móže vz toho bráti,
komuž Bóh (ne)chce co dáti,
tomu nemóž nic ostati.

„Oprava" taková je zcela zbytečna, neboť čtení rkpisné jest úplně správné a transkribovati se musí:

Kto *sě* móže vz toho bráti,
komuž bóh *chce* co dáti?
tomu nemóž nic *ostáti.*

Bráti sě vz koho = jíti proti někomu, odporovati, příčiti (rkp. zye = sě; srov.: až zye voj před městem skáza AlxV. 421; zeztratu ib. 1992 t. j. se ztrátú; zen ib. 1390 t. j. pronom. sen; wzwey žalosti ib. 1712; wzwem neštěstí ib. 1717 a j.).

Ostáti = obstáti, zvítěziti: *ostáti komu* = odolati, zvítěziti nad někým. Srov.: diabelská moc neoſtala Hrad. 13^{b}; ktož t rád sedí v radě, ten ostojí v každéj svádě DalJ. 9, 16; (na soudě) mnohokrát křivý oſtogi NRada 668; (z) jednoho hřiecha v druhý padám, nemoha oſtaty Umuč. 1899; takú sílu mi rač dáti, bych mohl všěm hřiechóm oſtaty ib. 2330; udatnému co ostojí? Šach. 53; ktož by druhému ostál Pam. 4, 66 qui alium vinceret; jižto sú oſtaaly proti ňemu Pror. Isa. 29, 7 praevalere.

Smysl pak trojverší onoho jest: kdo může odporovati tomu, komu bůh přeje? takému člověku nic neodolá. *Koř.*

AlxV. 2117.

Sta gyemu nepozbozyu.

Vydavatelé píší:
sta jemu nepobožiu Hanka, Star. sklád. 2, 249;
sta jemu ne po božiu Výb. 1, 1134;
sta jemu ne po zbožiu Vyd. 1881, str. 51.

V rkp. však jest chyba: neboť stč. frase podle dokladů, jež následují, zněla: „stane mi *sě* po sboží, po sčěstí" nebo „jde mi po sboží, sčěstí." Opraviti tedy jest: „sta *sě* jemu ne po zbožiu", kterouž opravou zároveň nabudeme verše i ve vzhledě metrickém správnějšího.

Srov.: jakž *sě* stalo po j'ho sbožiu Pil. Výb. 1, 178; tenž pak pohan potka krále, v ňemž *sě* j'mu sta něc' po sſzety (sic) AlxB. 2, 38 m. po sčěstí; stalo *se* mi po nesčestie Tkadl. 2,

7; — kak mu jdieše vše pozbozy, avšak sě v tom neostřěže AlxV. 2103; že j'mu šlo všecko po ſſztezty (sic) AlxB. 3, 28.

Z dokladů těchto spolu jest patrno, že *sbožie* významem svým = sščěstie; srov. *sbožný* = blažený, šťastný, *nesbožný* = nešťastný (Listy filol. 1883, 94 sld.). *Koř.*

AlxV. 2358.

Vojsko Alexandrovo vykládá si zatmění měsíce, jež právě se přihodilo, za zlé znamení a reptá proti vůdci svému. Mezi jiným praví:

2358 Toho kral nas doprawy,
Ze ny naſych zywotow zbawy.

Prvý z těchto veršů jest kusý i dlužno jej doplniti nějakým jednoslabičným slovem. Vyd. 1881, str. 57 přidává *sě* a píše: „Toho (sě) král náš dopravi, že ny našich životov zbaví". Hanka Star. sklád. 2, 260 a Výb. 1, 1141 doplňují *ny* a píší: „Toho ny král náš dopraví, že..."

Do kontextu lépe se hodí transkripce Výb. Smysl pak jest: až k tomu nás přivede náš král, že připraví nás i o životy. Futur. *dopraví* lépe se doporučuje než aorist, poněvadž hned ve v. 2360 se praví; *podejmem* škodu nemalú... Ostatně srov.: kněz Bořivoj na Sackéj kostel postavi a sv. Apolinařišovi jej oslavi, ež jej byl z vězenie vypravil a kněžstva českého dopravil DalJ. 63, 42; chtě jeden druhého dopraviti, aby sě naň hospoda rozhněvala ŠtítV. 68; nechtěj jeden druhému lánie dopraviti ib.; (Tristram) královú velmi zkrvavi a ſie y ſny nuze doprawi Trist. 76ᵃ.*) *Koř.*

AlxV. 2370.

Co sú řeči vašě,
2370 Pronyuz čtete moju vinu?

„Pro nyuz" nedává smyslu. Písař zajisté napsal tak nedopatřením m. pro něž. *Koř.*

AlxH. 3, 8.

Nad vozem pak vz letnú zparu
proti slunečnému varu
8 orlicě bě powiſſena,
jež bě chytře vymyšlena,
aby pod ňú horkosť stydla.

---

*) Verše 2358 a 2359 jsou porušeny opisovatelem; svědčí tomu chybné metrum, a naſych 2359. Navrhuji čtení
toho ny král náš dopraví,
že nás i životóv zbaví. *Gb.*

Vydavatelé píší:

orlicě bě pověšena Výb. 1, 1074;
orlice bě povýšena Vyd. 1881, str. 62.

Přednost sluší dáti transkripci prvé, což vysvitne, srovnáme-li slova tato s parallelním místem AlxV. 1247: „nad vozem pro letní zparu proti slunečnému varu orlice bě p o w y e ſ ſ e n a," jakož i s textem příslušným básně Gualt. 2, 118 sq.

Desuper ardentis fervorem temperat aestus
Fictilis aurata p e n d e n s Iovis armiger ala.

Že písař zlomku H. místo *ie* napsal pouze *i*, je zjev zcela obyčejný v rkpsech stč. vůbec. *Koř.*

AlxH. 4, 39 a V. 1293.

Darius oslovil své vojsko. Tehdy

ktož tu bieše, t a k y,
leč bohat i chudý, všaký
jeho řěč pokornú slyšě,
an k nim mluvi velmi tišě,
neb(y) tak srdce tvrdého,
by nepolitoval jeho.

Pod. na parallelním místě AlxH. 4, 39: ktož tu bieše, t a k y...

Konjektura, dle níž m. *taký* čísti se má *kaký* (Vyd. 1881, str. 32 a 63), je zbytečná, ježto text tak, jak v rkp. obakráte psán jest, dává dobrý smysl: kdo přítomen byl, *taký* nebo *ten každý*, ať byl bohat ať chud, litoval Daria. *Koř.*

AlxB. 4, 7.

Všady po prachu, po trávě
tekl potok zemiu krwawie.

Transkribovati jest: tekl potok, zemju krvavě; *krvavě* jest part. slovesa *krvaviti*, stb. krъvaviti cruentare. Srovn.: (rány), jenž jsú tak velmi zedrány, zekrwaweny a ztrhány Hrad. 54ᵃ; (Tristram) králový velmi zkrwawi Trist. 76ᵃ; on sobě to osvědčoval, že jest ho ranila a okrvavila Knihy svědomí ČČMus. 1863, 308; ručník nový, krvavený Suš. Pís. mor. 134. *Koř.*

AlxB. 7, 6.

6 by (Alexandr) ſtal v té mysli dobrotě,
južto jest proměnil pro tě . . .

ſtal m. sstál, sstáti = setrvati; Gualth.: si perdurasset in illa indole virtutum 6, 9. Srov. pozn. při AlxV. 263. *Gb.*

AlxB. 7, 31.

Alexander po třicet dní odpočíval v Babyloně, toliko zábav a rozkoší si hledě. Posléze však

kak ne rád, z té vóle
musi wen dyety na pole.

Vydavatelé píší:

musí ven děti na pole Koubek, ČČMus. 1841, 88;
musi ven dieti na p. Výb. 1, 167; Vyd. 1881, str. 79.

Co by: „ven dieti" znamenati mělo, těžko uhodnouti; vydavatelé sami nikde výkladu slov těchto nepodávají.

Transkripce správná jest: *ven děti*, což je hláskoslovnou obměnou m. *ven jěti*. Obměna taková není v češtině řídká*): Tideſto m. ti, ježto Túl. (dvakráte: 24ª a 25ᵇ); ydednoho neposúditi m. i jednoho ib. 24ª; Dětřich vedlé Jetřich; (kravičky) zelenej travěnky nehledajú, zelenej travěnky, dobrej dětelenky Suš. Pís. mor. 528 vedlé jetel; ďatelinka rozkvetává Bartoš. Pís. mor. 89. Zvláště častá je změna *j* v *ď* prostřed slova po souhlásce *n* (a tak také *ven děti* pojímáno býti mohlo za jedno slovo): sv. Janu ewandieliſtie Hrad. 59ᵇ; Pseudoevandělistové Blah. Gram. 344; mělo evanděljum býti Suš. Pís. 7; anděl vedlé anjel atd.

Sloveso *jěti* (nebo jeho složeniny: pojěti, vyjěti, vněti) v podobném spojení, jaké čteme ve v. našem, je zcela obyčejno: jeti na vojnu, k boji, v boj, na nepřítele atp. Srov.: kdyžto na vojnu kam gieli AlxH. 4, 10; když by na užitečnú vojnu jěti DalJ. 84, 11; když k boji pogedyechu AlxV. 389; na mě u boj má žena vyjela DalJ. 20, 25; proti otci v boj nevněl ib. 53, 14; Vladislav proti jemu jede ib. 60, 13; ciesař jede na krále uherského ib. 51, 1 a j. *Koř.*

AlxBM. 4, 15 a násld.

Patron vyzradil Dariovi zrádné záměry Bessa a Narbazona (Nabarzana), kteří krále svého chtěli zajmouti, a radil mu, aby uchýlil se v jeho stany, kdež vojíny věrnými jsa střežen, v bezpečnosti bude. Avšak Darius návrh tento zamítl, pravě, že raději sám zahyne, než by od svých krajanů Bessa a N. se odvrátil a tak zlou pověsť na své vlastní lidi přivedl.

Vida to Patron, sě smúti;
slyšě, ž' nechce vyvinúti
ot smyrtcy, k nyeys zie byl bylſie;
hna prechz; inheds zwu mocz zzgiſie
hi rozkaza w nahlem zlowie
zwim zie gmyety wſdy wzhotowie.

Místo toto je porušeno; písař dopustil se tu tří chyb, a to:

1. ve v. 17 bylſie chybně jest napsáno m. blížě; byl sě blížě = nč. blížil se.

*) V AlxV. 1188: Deſtu bliz Eufrates řéka m. jest tu; doklad ten je však pochybný; *D* (počáteční písmě nového odstavce) může býti chybou pís.

2. ve v. 20 wzhotowie. Vydavatelé píší: vzhotově (Palacký v ČČMus. 1828, III, 90; Výb. 1, 154) nebo: vz hotově (Vyd. 1881, str. 84). Čtení toto je nemožné, neboť předl. *vz* nepojí se s lokalem. Dlužno tedy rkpsné wzhotowie opraviti a transkribovati: *v hotově.* Opravě této nasvědčují doklady: jich každý vždy whotowie byl Trist. 62[b]; whotowie stáli ib. 88[b]; a sám bych viec byl whotowye Kat. 1432. *V hotově* = pohotově; *jmieti sě v hotově* nebo *jmieti sě hotov* (rozkáza, aby sě hotowy jměli AlxV. 418 t. j. hotovi) znamená: stále býti pohotově, připraven.

3. ve v. 18 zzgifie. Vydavatelé píší:

sjiše Palacký v ČČMus. 1828 na m. uv. a k tomu pod čarou poznamenáno, že prý slovo to znamená „shledá".

sjíše Výb. 1, 154 a k tomu ve „vysvětlení slov" (sl. 1258) přidáno: *sjíše* 3. praet. v. sejmu = sňal, shromáždil, vereinigte". Výklad tento přejal i Kott do Slov.

Vyd. 1881, str. 84 rovněž má: sjíše.

Transkripce tato však nikterak není možná. Neboť *sjiše* t. j. imperf. slovesa *snieti* tvořené od kmene infinitivního, v němž krom toho ještě *ie* súženo by bylo v *í* a *j* ponecháno m. obvyklého *ň*, jest forma v oné době, v níž zlomek BM. vznikl, grammaticky naprosto nemožná. Mimo to imperf. vůbec na naše místo se nehodí; v sousedství jsou samé aoristy: smúti sě, hna preč, rozkáza, ujisci. I rým blíž*ě* — sjí*še* transkripci této poněkud odporuje.

Z důvodů těchto musíme ve slově „zzgifie" připustiti chybu písařskou a učiniti případnou opravu.

Jungmann (Slov. 4, 73) zzgifie opravuje ve *sjisče* (sjiskati = získati, shledati, shromážditi). Proti opravě této však svědčí již rým (blížě).

Podlé mého mínění písař zzgifie omylem napsal m. stiže, aor. slovesa *stihnúti* = dohoniti, dostihnouti. Patron hnal od vozu Dariova pryč, stihl svou moc čili dostihl své moci, přijel ke svým lidem a rozkázal jim, aby stále byli pohotově. Rým blížě — stiže jest úplně správný a mimo to po této opravě text český zcela shoduje se s básní Gualt., kdež (6, 525 sqq.) se praví:

Attonitus Patron, iam desperare coactus
Consilio regis, ad graeca revertitur amens
Agmina, pro recto iustique rigore fidusque
Cuncta pati promptus.

Koř.

AlxŠ. 2, 15.

(Alexander) vzmluví a řka: Králi Poř(e),
wzbuoh si upadl v toto hoř(e)...

Vyd. 1881, str. 94 píše: *vz buoh* si upadl v toto hor(ě).*) Avšak *vzbóh*, *zbóh* (*-uo-*) jest jedno slovo a znamená „zbůhdarma, nadarmo, marně, pošetile.“ Srov.: Prosíš proti nám pomsty z nenávisti, žádáš na nás pohromy z nepřézni, právě zbuoh cziniſs a bez potrzeby Tkadl. 16b (jinde v téže památce čteme nadarmo a bez potřeby, na př. 33a: Nadarmo a bez potrzeby jest to, kto jedná kterú věc k někakému konci, kterýžto konec z téj věci pojíti nemóž); — zboh sě těšíš, cele smrť před sebú máš rkp. Lobk., Listy filol. 1884, 298; — Zbuoht sě každý o to mýlí, ktož kdy na to co pomyslí, bych já svého vražedlníka vyvolila sobě za milovníka Trist. 73a. *Koř.*

(K Rukopisu Hradeckému.)

Od M. Opatrného.**)

Desat. 326.

Takež syn boží učiní,
326 ktož sě takey doviní —

Divno dosti, že vyčetli z jasného místa v rukopise tak neslýchaný (v kontextu) tvar: takey, jejž Hanka nechává beze změny, Výbor I 240 (na základě Hankova čtení) mění: „ktož sě *také i* doviní,“ p. Patera konečně udělal konjekturu: „ktož sě *také(hož)* doviní.“ Samo srovnání obsažené ve vv. 325 a 326 a vyjádřené slůvkem *takež*, i souběžný text v rukop. kapitolním, jenž ve v. 326 má *takež*, mohly býti dostatečnou pobídkou k bedlivějšímu ohledání rukopisu. Ten má totiž napsáno *takez* zcela nepochybně; k písmenu *z* vzadu přiklání se oblouček z litery *e*, jež jest vybledlé, ale ještě dosti patrné. Sluší tedy místo *takey* ve vydáních obsaženého čísti takeze = *takeže*. Tvar tento byl ve stč. obvyklý; ve v. 326 i smysl i náležitý počet slabik do verše ho žádají.

Liš. 28.

Liška vlekla čbán, ale:

Zdáše sě jiej nésti tiežek;
28 vznešši jej na jeden brziezek
i pusti jej dolóv opak, atd.

Slovo brziezek t. j. *břiežek* jest deminutivum k subst. břěh, nč. břeh. Není pochyby, že stč. břeh, sts. brěgъ atd. tvarem i významem rovná se úplně germ. berg = mons, hora. Seberu

*) Příslušné místo básně Gualt. (9, 294 sqq.) zní:

Quae, Pore, tuos dementia sensus
Ebria pervertit, ut cum tibi nota mearum
Rerum fama foret, in tanto, perdite, fastu
Auderes mihi collatis occurrere signis?

**) Srv. Listy filol. 1884, 412—435.

doklady ve slovan. jazycích na význ. brêgъ = hora a zvláště chci ukázati, že i čeština měla a posud zachovala onen původní význam (břěh = Berg) vedlé podružného (břěh = Ufer). — *Sts.* brêgъ = collis, praecipitium, brêgyni f. = collis, brêgovitъ = montosus. *Srb.-chorv.* brêg = Berg, Abhang einer Anhöhe. *Slov.* brêg = Hügel, Anhöhe, deminut. brêžič, b r ê ž e k = Hügelchen, brêgovit a brêžnat = hügelig. *Luž.* brjóh = Hügel, demin. b r j ó ž k = kleiner Hügel, brjohaty = hügelig. Z *českých* dokladů náleží sem předně demin. v Liš. 28 břiežek = vršík, návrší a pod. Ostatně žije význam ten pouze v řeči obecné a zvl. v některých dialektech. V nář. Zlínském *břeh* = kopec: nemohl vyjet do břeha, běžél dolů břehem, je tam do břeha (Bartoš, ČMM. 1878, 31). „Břehy" slovo na Zlínsku trať polností, srov. tam též: Kopečné Vrcha, Ostrá Horka a j. (ib. 1877, 140). Na Slovensku breh = vrch (ve Bzincích); breh brížek = vrch (ve sloven. východ.); hole brižky = holé vršky (Šembera, Dial. str. 68, 78, 79). Srov. i ČČM. 1848 II 204 breg, grêg, brjeg, b r j e ž o k = vrch, hrb, Berg (sloven.). V Jeních u Strašic (okres Zbirovský) slove trať polností rozložených na svahu mírného návrší „u břehu"; srov. zlínské „Břehy." V Záluží u Hořovic „břehem" zove se vůbec malý svah: děti si hrají na břehu; „váleti se se břehu" zvláštní zábava dětí. Břeh = široká svahovitá mez u polí: „pásti na břehu u panského pole". V témž významě známo jest slovo *břeh* i na Boleslavsku (Jungmann p. s. břeh) a jinde zvláště ve středních a západních Čechách. Dle Lindeho i *polština* zná brzeg między polami = miedza. — Význam břeh = ripa, Ufer jest podružný a vyvinul se z významu *hora*, *vrch*.

Liš. 48.

plavajě (t. čbán) jako prořed mořě.

Vydavatelé spatřujíce v rukopisném prořed písařský poklesek, měnili je v *prostřed.* Ale neprávem; jeť adverbium prořed t. j. *prosěd* dosvědčeno i jinými památkami, i se dá vyložiti bez obtíží. Hojně se čte v „Pravení o umuč. bož." ČČM. 1883) ve v. 378, 717, 979, 1745, 1990, jmenovitě viz poznámku k v. 506. Od adverbia *prosěd* utvořeno stč. substantivum *prosědek*: u prořiedcie nepřátel tvých ŽKlem. 109, 2 (ČČM. 1879, 537). Vším právem tedy J. Jireček v Anthol. I[4] str. 83 podržel rukopisné *prosěd*; ale nesnáším se s výkladem tamtéž na str. XLI podaným, dle něhož prosěd spojuje se s roz-*sed*-lý. Zajisté prvotný tvar toho adverbia byl: po srêdê, posrêdě, posrêd, a z tohoto základního tvaru rozvinuly se v češtině hláskovými změnami rozmanité útvary. Tak jmenovitě z *posrěd vzniklo *prosěd*, podobně jako *provaz* povstalo z *povraz.* — Jiná obměna prvotného *posrěd jest zvl. v Alexandreidě užívané proſrzyed (AlxV. 1554, 1570, 2438), subst. proſrzyedek (AlxV. 1240 u proſrzyedku),

adj. prosrzyednyho moře stoka AlxV. 605. — Konečně jest nejobyčejnější tvar *prostřěd*.

Verše 74 a 80 jsou identické. Z nich v. 74 jest na svém místě, poněvadž i smyslem se hodí i osnova rýmů ho žádá; naproti tomu v. 80 příčí se oběma těmto požadavkům a byl sem mani přejat z verše 74. Posavadní vydavatelé nepozorovali tohoto písařského nedopatření, v. 80 dlužno tedy vypustiti.

Šev. 78.

ješčeť mi pět' krossiow ostalo.

Jak lze v rukopise dobře pozorovati, staročeský písař psal krossiew, který tvar jest v Hrad. ruk. zcela náležitý proti nesprávnému krossiow (srov. J. Gebauer, Über die weichen *a*-, *o*- und *u*- Silben, str. 13 nn.). Teprva ten, kdo novým inkoustem některé litery občerstvoval (o čem viz v úvodě k vydání p. Paterovu na str. VII), doplnil *e* na *o*. Zajímavo však jest, že Hanka (St. skl. II 121 a dle něho Výbor I 214) četl zde náležité *e*: ješčet mi pět krošev ostalo.

Ještě jeden náhled o původu hlaholice.

Ve sborníku vydaném professory Varšavské university v 1000-letou paměť úmrtí Methodějova „Меѳодіевскій юбилейный сборникъ“ (Varšava 1885, v dubnu) vytiskl prof. A. S. Budilovič delší studii „Нѣсколько мыслей о греко-славянскомъ характерѣ дѣятельности свв. Кирилла и Меѳодія“ (str. 117), ve které mimo jiné se jedná též o písmenech. Dodatkem ke zprávě v „Filologických Listech“ 1885, 92 sl. vytištěné, zmiňujeme se ještě o náhledech tímto učencem projevených. Především dlužno vytknouti, že prof. Budilovič patrně klade přesídlení Slovanů na břehy Jaderského moře do dob předhistorických; nepraví to sice výslovně, vysvítá však to jasně z celé jeho argumentace. On má za slovanský kmen i Venety severoitalské proti Zeussovi, Diefenbachovi, Benloewu a j. prohlašujícím je s větší pravděpodobností za kmen illyrský. Vliv Říma byl na Slovany osedlé v Istrii, na Kvarnerských ostrovech, v Přímoří chrvatském a v Dalmacii mohutný; ke kulturnímu vlivu pohanského i křesťanského potom Říma připojil se pak ještě církevní vliv Akvileje. Vliv Říma na Albanii i Epirus, na který se odvolával tak často Geitler, úplně popírá. Latinské písmo ujímati se začalo tedy nejprvé u Slovanů illyrských, šířilo se tedy na východ, kdežto řecké písmo šířilo se z Cařihradu a Soluně na severovýchod i severozápad. Kdesi v Illyrii, Pannonii, Albanii stýkala se obě písma, tak aby buď spojovala se, splývala v jedno, aneb aby jedno druhé zatlačilo. Kombinaci obou písem představuje pannonsko-chrvatská hlaholice proti řecko-slovanskému písmu

čili kyrillici na jedné, a latinsko-slovanské čili freisingenské s druhé strany. P. Budilovič předpokládá dále, že v IX. již stol. zajisté nejen v okolí Cařihradském než i na protějším maloasijském břehu byly husté osady slovanské a kolem maloasijského Olympu četné kláštery, poustevny a j. Zde nejspíše v úplném zátiší a přece na blízku stolice císařské žili oba bratří Soluňští. Zde uprostřed dávno již pokřtěných Slovanů, kteří zajisté již něco z církevních knih měli přeloženo, položeny základy písemnictví staroslov., zde nepochybně sestrojeno slovanské písmo. Netřeba zajisté teprve zvlášť uváděti, že prof. Budilovič má za to, že Kyrill i Methoděj jak i jeho škola psali výhradně řeckým písmem t. j. kyrillicí. Při tom hlavně odvolává se pan prof. na známý spis Geitlerův, nevcházeje v palaeografické vývody hlouběji pro typografické obtíže. Domněnka, že kyrillské litery ж, ч, ц, ш, щ a j. jsou hlaholského původu, zakládá se „více na přáních glagolitášů“ (t. j. přivrženců staršinstva hlaholice) „než na pevných vědeckých faktech.“ Přistupuje proto k Geitlerovu mínění o těchto písmenech, zavrhuje však téhož náhled o hlaholském původě kyrillských písmen ю, ж, ь, ъ, ы nazývaje výtky proti tomu prof. Jagićem učiněné spravedlivými. Že jsou hlaholské palimpsesty a kyrillské opisy z hlaholských prvopisů, vysvětluje se malou rozšířeností hlaholice, a netřeba vysvětlovati archaističností vyškrábaného textu. Archaismy jazykové i chyby překladatelské nenalézáme nejen v hlaholských než i v kyrillských památkách; považují-li se tyto na jedné straně z těchto příčin za přepisy z hlaholice, můžeme tvrditi i opáčné, t. j. že hlaholské texty předpokládají kyrillské prototypy. Rovněž historické důvody „glagolitášů“ „nesnesou kritiky.“ — P. Budilovič přistupuje k hypothesi prof. Geitlera s tím ovšem rozdílem, že prostřednictví albánské úplně popírá a hlaholici přímo z římského písma vyvozuje a rodiště její klade do Istrie a do staré Liburnie, t. j. do přímoří jaderského od Akvileje až do Zadru. Odsud vnikala dále na sever do Pannonie, kde převzala některé litery z kyrillice a později takto doplněná na jih do Bosny, Dalmacie, Albánska i Makedonie. Istersko-liburnské písmo přišlo ve styk s kyrillicí nejprvé na první cestě Methoda i Kyrilla do Říma r. 867, a pak opět na zpáteční cestě Methodově r. 870. V době rozkvětu chrvatského království v 10—11. stol. rozšířila se hlaholice na jih do Makedonie, kde byla uvítána a přijata bohomily, nenávidícími Řeky, jako písmo protiřecké nejen typem než i původem svým. Konečně však toto „uniatské“ písmo bylo vytlačeno písmy více jednorodými, na východě kyrillicí, na západě latinkou a zachovávalo se jen poněkud v prvotní své vlasti. „Smíšeným latinsko-řecko-slovanským původem a uniatským rázem hlaholice vysvětluje se i onen enthusiasm, který posud vyvolává u západních slavistů, jimž se nelíbí v kyrillici její patrný řecký čili řecko-slovanský typus a význam.“

J. Polívka.

Klasobraní po rukopisích.

XVII. Z Passionalu Musejního*) (sign. J. F. 16).

[370] Swaty otecz lew papez. ſwatu cyerkew dobrymi uſtawenymi mnozie oſwietyl. Czte ſie o nem. ez yednyech czaſſow prelati a wſſeho krzeſtanſtwie duchowne ſtaroſti ſpuolu ſezwal. do toho mieſta yemuz to kalcedon dyegy. Na tom ſborzie uſtawil. aby dyewka nebeſka. yezukriſtowa matye maria. byla wzywana. matka bozie. neb w drziewnych czaſiech nykte tak nerziekal. yedno wſſyczkny gyey rziekali matye yezukriſtowa. Tehdiz take uſtawil aby duchowne panni byly czrnu weli na hlawach welowani. Za yeho czaſow cieſarz athila wlaſku zemi walku hubieſſe. Tehda ſwati otecz lew papez w koſtele u ſwateho petra w rzymie dal ſie na modlitwy trzy dny a trzy nocy. a potom odtad wyſſed. pozwaw ſwych ſluh przied ſie. rzekl k nym Kto chce za *[371]* mnu gyty ten pod. y ſſel s nymi k tomu athile. a yakz yeho brzo athila zazrziel. tak ynhed ſ konye ſſkoczy^{w} przied yeho nohy padl. a rzka. k nemu. Otcze ſwati czoz raczyſſ to na mnye pro^{s}. Tehda ſwati otecz lew papez proſil na nem aby z tyech wlaſty gyel. a gych wiece nehubil. a wieznye propuſtyl. To wſſeczkno rad mile athyla vczynyl. W tu dobu pocziechu athyle yeho ſluhy porokowaty. a rzkuce. Nade wſſym ſwietem wityezye. y das ſie yednomu popu przyemocy. k tomu athyla wecye. To ſem vczynyl pro ſwe a pro waſſe dobre. neb ſem widyel. ano yeden rityerz ſilni na yeho prawicy ſ nahym meczem ſtogy. a takto ke mny^{e} rzka. Neuczynyſli toho. czozt tento ſwati otecz kaze. ſe wſſyemi ſwymi zahynes. Gednyech take czaſow ſwati otecz lew papez. vſlyſſaw ano dwa ſlowutna czlowieki Euthicus a neſtorius na mnohich mieſtech u piſmie bludyta. napſal yeden liſt chtye poſlaty pabyanowi biſkupowi z konſtantinopolim. proty tyemato dwiema. yenz liſt prwe nez poſlal na hrobu ſwateho petra apoſtala polozyw y dal ſie na puoſt a na modlitwy a rzka. Ty gſy ſwati petrze gemuzto yeſt ſwata cierkew nad gyne nade wſſye poruczena. chibilly ſem na czem czo ſem pſal na tomto liſtye ti racz polepſſyty y poprawity. Potom po cztirzidczat dnech zziewil ſie ſwati petr ſwatemu otci lwowi, a rzka. Czetl ſem twuoy liſt. y poprawil ſem yeho. Tehda ſwati otecz lew papez ten liſt ſſed ohledal. y nalezl ano czoz bylo potrzieba poprawity to ſwati petr ſwu ruku napſal. Tote ten ſwati otecz lew papez. yenzto ducha ſwateho nauczenym mnoho ſwateho piſma ſwym wykladanym oſwietyl. a tak w czi*[372]*ſtotye ſwati zywot weda bohu ſie doſtal. amen.

*) V. Listy filol. 1884, 111 a 1882, 129. V části z téhož Pass. otištěné při Listech filol. 1878 v Ukázkách na str. 5 má býti mezi slovy poſly a pon udána stránka rukopisu *[318]*.

S. Nazaria.

Swati Nazarius muczedlnyk bozy byl ſyn gednoho zyda ſlowutneho. z rzyma. tomu rzekli afrykan. ale matka yeho byla nabozna krzeſtanka. gijz to krzſtyl byl ſwati petr apoſtol. Tey gmye bylo Perppetua. Kdiz byl ſwati nazarius dewiet let w ſtarz welmi ſie dywieſſe wida otcye a materz w rozlicznei wierzye bydlece. a tak ſie dywie myſleſſe. ke kterziei by wierzie przyſtupil. K zydowſkeyli ſ uotcem. czyli ke krzeſtanſkey wierzie ſ materzy. nebo oba yeÿ na ſwu ſtranu tahnyeſta. ale yakz tomu duch ſwati chtyel. po matcye k ſwatei wierzy krzeſtanſkey prziſtupil. yehozto ſwati Linul papez pokrſtil. To otecz zwiedyew yal ſie yemu velmi od toho odmluwaty pohrozugye rozlicznimi mukami. yakzto ſu krzeſtyene rozliczanye muczeny. a kdiz otcy nykakz nepowolil. ale wzdi krzeſtanſke wieri ſie przydrzal. przyetele yeho bogyece ſie aby proto nebyl zahuben gemu radu dali. ez pogem ſedm ſumnykow ſweho otcye. nabraw s ſobu wſſeho dobreho doſty. y bral ſye do wlaſkych wlaſty. a tu czoz miel to wſſe mezy chude. rozdal. Potom od toho czaſu deſate leto. do mieſta Mediolana prziſſed. ſwateho yerwazie a protazie tu w zalarzy wieziece nalezl. K nymzto prziſſed gych ſwatimi ſlowy poſilil. To lidye uſlyſſiewſſe yez on tyech wieznow poſilige. gemſſe yeho. k ſtaroſtye yenz mieſto cie*[373]*ſarzie tehdi tu bieſſe geho wedli. a tu kdez po gich zlei wierze poſtupity nechtyel. kygy bit. a tak z mieſta wypuzen. A kdiz po tey wlaſty chodyeſſe. matka yeho giez bieſſe dawno vmrziela. ta ſie gemu w nocy zziewila. a rzkuci Poſil ſebe w hoſpodynu. a wſtana gdyz do franczke zemie. To zzyewenye vzrziew ſwati nazarius odtad do yednoho mieſta u francij ſſel. gemuzto Gamellus diegy. tu prziſſed mnoho lidy na wieru krzeſtanſku obratyl. mezy nymizto yedna pocztywa pany yednoho ſyna ſweho mladeho robencie yemu poruczila. proſiecz aby ho pokrſtyl. To uſſliſaw tyech wlaſty ſtaroſta kazal ſwateho Nazarie y ſ tyem robencem giety. w zalarz wſadyty. a nazaitrzie wyweducz muczyty. Tehda toho ſtaroſti pany poſlala k ſwemu hoſpodarzy a rzkuzy. Nenye to prawedlni ſuud newynne lidy bez wyni zahubity. a wſſemohucie bohy naſſie yenzto ſami ſobie pomocy mohu. mſtyty To ſtaroſta uſlyſſaw. ſwate puſtyty kazal. ale aby tu ſwe wiery nekazali tyezcie zapowiedyel. Pro nezto ſwati Nazarius odtad ſye wzdwihl. y ſſel do mieſta trirzie. a tu nayprwny ze wſſie[ch] wieru krzeſtanſku kazal pro nezto ſie mnohy lid na wieru obratyw. koſtel bohu na czeſt vczynyli. To uſlyſſaw cornelius ſtaroſta nerow cyeſarzow yenz tehda nad tyem mieſtem wladnyeſſe. cyeſarzowi zalugie wzkazal. To nero uſliſſaw ynhed ſto rityerzow aby ho gyeli poſlal. Ty do triri przigyewſſe u geho modlitewneho pokogyka gei nalezſſe. ſwazali mu rucie a rzkucz Weliky Nero tye zowe k ſobie. K nymzto Nazarius wecye. Nepoczſtywy kral nepoczſtywe rityerzſtwo gma. Procz ſte ynhed

przigyewſſe ke mnye pocztywie nerzekli. Nero tye k ſobie zowe. a ya bych byl inhed [374] prziſſel. Tehda odtad tak ſwazana prycz k cieſarzowi wedechu tepucz celſa pacholika an placze welecz gemu ſpieſſe za nymi biezyety. A kdiz gye Nero vzrziel. kazal gye w zalarz wſadyty. az by wymyſlil kterim by gye muczenym vmorzil. W ti czaſy nero cieſarz ſwe lowcie lovit zwierzy poſlal. netahli pocziety lowity. az ſie welika mocz zwierzy wyrazywſſy w geden ſad w nerow ubiehſſy. mnoho lidy ranyla y zbila a ſam nero cieſarz odtad ſ urazenu nohu na ſwu ſien yedwa utekl. pro nenzto vraz mnoho dny lezal. az ſie w gednu hodynu na tato dwa ſvata rozpomanuw yal ſie myſlity a rzka. Nayſpieſſ mi ſie toto przihodylo yez ſie na mie mogy bohowe hnyewagy. proto ze ſem tito wieznye tak dluho zywil. Pro nezto ynhed kazanym cieſarzowym ſwateho nazarzie a toho pacholika celſa rozlicznye triznywſſe. przied cieſarzem poſtawichu. A kdiz Nero vzrzie ano ſie gych twarzy iako ſlunce ſtwie. muyeſſe by to gych czari bylo. protoz ynhed wecye zbawte ſie ſwych czarow a naſſym ſie bohom modlte. Tehda ynhed ſwateho nazarzie do chrama k modlam wedli. Tu poklek hoſpodyna poproſil. aby ſie ti modly zpadaly. netahl ſye pomodlity az ſie wſſyeczky zlamachu. To uſſlyſſaw Nero kazal gey v morze uwrcy a rzka Strziezte dobrzye. budelit chtyety vtecy. gmuce yeho vzzyete. a popel po morzy roſpiete. W tu dobu nazarius a ten pacholik celſus na barku wſazen. a tu na wiſoke morze wzpluwſſe z barky gye wywrhli a ynhed ſie w tu dobu welika burzie na morzy wztrhla. a kdiz ſie welmi ty gijz na barcye biechu bogiechu aby neztonuli. zielegycz toho czo ſu nad tyemi ſwatimi vczynyli we ſrziewſſe vzrziechu ano ſwati nazarius s ſwym pacholikem celſem po wodach weſele gdu k lody ſie bliziece [375] a tu na barku wſiedſſe, tito pohani ąny ſie yuz k wierzie krzeſtanſkey obratyli nalezli, Tu ſie bohu pomodlil a inhed ſie morze upokogylo. a tak ſpuolu po morzy pluli az bliz do yednoho mieſta w lumbardſkey wlaſty yemuzto ianua dyegy. Tu na brzieh z korabi wyſied. ſlowo bozie po mnoho dny kazal. Odtad do mieſta mediolana ſſel, tu yeſto ta dwa ſwata Gyeruazie a protazie v wiezyeny byl oſtawil. To zwiedyew anolius ſtaroſta cyeſarzow. ſwate° nazarie do dalekych wlaſty zaſlal. a celſus v gedne czne wdowy oſtal. Potom ſwati nazarius do rzyma przyſſed otcie ſweho yuz ſtareho an w gezukriſta wierzy. nalezl. Tu gey otecz radoſtnye vzrzyel. Tehda ho poczye ſwati nazarius tazaty a rzka. Otcze mily powiez mi. kak ſi ſie na wieru krzeſtanſku obratyl. K tomu otecz wecye. Synu mily zziewil mi ſie ſwati petr apoſtol. a rzka Nahle nemeſkay. yakeze twa hoſpodiny a twoy ſin Nazarius u prawey wierzie bydlee. takez ti obrat ſie k gezukriſtowy. W ti czaſi ſtaroſti zydowſke ſwateho nazarzie ſ weliku hanbu zaſie do mediolana poſlachu. a tu oba i ſ celſem pacholikem przied ſtaroſtu mediolanſkym poſtawichu. Tu gye na ſmrt otſudywſſe. przied mieſto wywedſſe. obiema hlawy

ſtyeli. gychzto tyela krzeſtyene vchopywſſe czſnye pochowali. Te nocy ta ſwata muczednyky. gednomu dobremu czlowieku gemuzto rzekli eracius zzyewila ſie a rzkuce. Tyela naſſye wezma pro zleho nerona hlube w ſwem domu pochoway. K nymzto on wecye. Pany mili vzdrawte mu dceru nemocznu. gijzto te dna zlamala. a ta ynhed vzdravena. a ten eracius ta ſwata tiela wzem w ſwem domu pochowal. Potom po mnohich czaſiech buoh ſwatemu ambrozowi ta ſwata tyela zgyewil. Na tom mieſtye ſwateho celſa tyelo oſtawiw. ſwateho *[376]* nazarie tyelo yeſcze w nowey krwi ſ wlaſi na hlawie y na bradye yako by toho dne vmrziel nalezl. y przyeneſl. do koſtela ſwateho petra apoſtola. a ſwateho pawla. a tu ſ weliku czty pochowal tu yeſto y dnes yeho ſwate tyelo hrzbi. Potom po niekterich czaſiech tyelo ſwateho celſa ſwati ambroz do tehoz koſtela przyneſl. O ſwatem nazarowi takto piſſe ſwati ambroz. O przieſczaſtni boyownyku bozy. yenzto gſy tohoto ſwieta moczneho dyabla przieboyowaw. bez czyſla lidem do wieczneho kralewſtvie dopomohl. w nemz brzyebywagy ſ bohem na wieky.

Swati felix mieſto liberye papezye papezem wolen y korunowan. a to ſie tak przyhodylo. gez ti czaſi bylo ſie rozmnozilo kacierſtwie onoho welikeho kacierzye arriana. gemuzto kacierzſtwi kdiz liberius papez powolity nechtyel. proto conſtantyn ſyn conſtātinow cierſarzow papezie liberie do dalekych wlaſty zaweſty kazal a tam trzy leta byl. Pro nezto wſſieczka obecz zakowſtwa y gyny lidye w rzimie wolili. aby ſwati felix papezem mieſto liberie byl. yakz su y vczynyli. W ti czaſi ſwati otec felix obeczne zakowſtwo wſſyech wlaſty zezwal. A kdiz tu oſm a cztyrzidciety buſkupow bylo przied tyemi prziede wſſyemi Conſtantina cieſarzye yakzto kacierzie a dwa knyezie ſlowutna yeſto ſ nym dyrzieſta. w arianowem kacierſtwi. z uobcye krzeſtanſke wypowiedyel. Pro nezto Conſtantin rozhnyewaw ſie. ſwateho felicie ſ papezſtwa ſehnal. a liberye papezie opiet zaſie na stolcy papezowem poſadyl. aby ktereze ſwati felix wyobczowal. ti giſte liberius odezwal. W tom zamutcye. liberius arrianowi kacierzſtwu powolil. a tak na knyezy y na wſſe zakowſtwo welika pohroma bieſſe. ez y koſtelow ne*[377]*cztyece. w koſtelech gye zabigyechu. a kdiz ſwateho felicie ſ papezſtwa ſehnali. w gednom ſwem dworzie prziebywaſſe. w gednu hodynu zli yeho protywnyci przyſſedſſe. z dwora gey wywedli a tu yemu hlawu ſtyeli. to ſie dalo po boziem narozeny trzy ſta let cztirzidczateho leta.

Swata dwa bratrzencye. Simplicius a ſauſtinus kdiz gſta ſie modlā modlity nechtyela, mnoho gſta od dyocleciana cieſarzie muk trpiela. a naypoſle hlawy gyma ſtenſſe. gych tyela w rzieku tyberis yeſto ſkrzie rzym tecze uwrhli ale ſeſtra gych gmenem beatrix. gych tyela z rzieky wywlekſſy. cznye pochowala. W ten czas lucrecius ſtaroſta yenzto mieſto cieſarzie za ſtaroſtu bieſſe zachtyew

yegy[e] ſbozy y gegye dworō kazal gy giety wele ſie giei modlam modlity. a kdiz ſwata beatrix nykakez nechtyela. kazal gi w noci meczem proklaty. Tehda yedna dyewka ſwata gyeyzto gmie bylo lucyna ta gegye tielo pochopywſſy podle ſwatich gegye bratrzy pochowala. Potom ſtaroſta lucrecius w ſwate beatricy dwor ſie wztyezyw. ſezwal ſwe przately. welike gym hodi vczynyl. a tu tak kwaſiece tyem ſwatim ſimplicio. a ffauſtinowi a gych ſeſtrzye beatricy ſie poſmiewaſſe. W tu dobu yedno dyetatko nedawno vrodyle. w lonye v ſwe matky lezye. ano to wſſyczkny ſlyſſye zawola a rzka. Slyſſ lucrecij. owrazdyl ſi ſie a w cizes ſie ſbozie newiernye uwazal. proto ſi poddan v mocz ſwemu neprzieteli dyablu. A yakzto dyetye brzo wecye. tak lucrecius poczie ſie welikym ſtrachem trzieſty. a w tu dobu dyabel wen wſtupil trzi hodyni gym w orlogi lomozil. a tak na tyech hodech necznye vmrzyel. To widuce yeſto tu biechu na wieru *[378]* ſie obratyli. wſſiem rozprawugycz. ez dyedyczſtwie ſwate beatricis newinnye odyate bohem na tyech hodech pomſczeno. Ty ſwiety vmuczeny ſu po boziem narozeny po dwu ſtu oſmdeſat ſedmeho leta.

S. Martha.

Swata martha ſczaſtna hoſpodiny yezukriſtowa. yehozto w ſwuoy duom mile przygymala. od kraloweho rodu poſla. Gegye otecz byl ſirus. matye gegye byla eukaria. Ten gegye otecz moczne knyezie byl nad nyekolikmi wlaſtmi wladl. a zwlaſcze magdal hrad a mieſteczko Betanij a weliku stranu yeruſalemie mieſta. dyedyczſky dirzal. Geho dcy ſwata martha czyſta dyewicie byla. A kdiz k nyey yezus criſtus kda w dō przyſſel. ſnaznye yemu ſluzila. a ſwu ſeſtru marigy magdalenu k ſluzbie gemu ponuczala. Neb ſie gyey tak widyelo. ez by weſwiet takemu hoſty nemohl duoſtoynye poſluzyty. A kdiz po boziem na nebeſa wſtupeny wſſyckny apoſtoli po ſvietu ſie rozeſli. Tehda ſwata martha s ſwym bratrē s ſwatym lazarem. a s ſwu ſeſtru marigy mandalenu a take s ſwatim maximinē od nehozto biechu krzeſt przigyeli. wſſyczkny ſpuolu na barku wſazeny. a tak na morzy bez weſl y beze wſſi[e] gyne przyprawy plowuce bozy nahodu do marſilie przypluli. a w tyech wlaſte[ch] mnoho lidy na wieru obratyli. Tyech czaſow byla yedna san hadowe poſtawy. nad rzieku rodanem w gednom leſie. bieſſe ſſyrſſye nez wuol. delſſie nez kuon. a zuby v ny[e] yako *[379]* meczs oſtre. miegyeſſe rohy welike. ſ uobu ſtranu. Ta ſan w rodany ſie krygyci. lodye ſ lidmi czaſto utopowaſſe. a lidy gyedieſſe. Tehda ſwata martha wſſyech lidy proſbuu tam ſſedſſy. tu ſan w leſie ana yednoho czlowieka gye nalezſſy na ny ſwacenu wodu lila. a znamenye ſwateho krzyzie proty yemu[gyey] vczinyla. A yakz ſie to brzo ſtalo tak ynhed ta ſan yakzto owcie pitomie ſtala. Tehda ſwata martha ſwym paſſem yu oſidlala. a lidie przibiehſſe. kopimi a kamenymi yu zabili. Ta ſan w tei wlaſty

flowieſſe tharaſcus yemuzto na pamiet to mieſto y dnes flowe tharoſcon. Potom tu ſwata marta ſ notazem ſweho miſtra ſwateho maximina a ſwe ſeſtri ſwate marzie mandaleni tu oſtala. v modlitwach. u poſtu. almuznami rozliczuye bohu ſluzyla a kraſni klaſter na czeſt bohu a ſwietyey kralewnye duchownim pannam vczynywſſy. ſ nymi u welikem utrpeny bydlila. Maſa uegiedla. wina nepila. ſira wagecz w obycziegy nemiela. yedynu za den gyedla. w. tom gegye nabozenſtwy. na kazdi den ſtokrat. na kazdu nocz tolikezkrat klekala. bohu ſie pokornye modlecz. Yednyech czaſow. kdiz mezy rzieku rodanem a mezy mieſtē animonē ſwata marta kazaſſe. yeden mladecz ſ druhe ſtrani rodana. gegye ſlova ſlyſſiety zadagye. nemagie ſie na czem przieweſty. rucho s ſebe ſwleka. przieſ rodan prziepluty chtye y utonul yehozto tyelo druheho dne nalezſſe. przied ſwatu martuu. zdaliby raczyla wzkrzieſity polozili. Tehda ſwata marta krzyzem na zemi padſſy. bohu ſie pomodlila a rzkucz. Wſſemohucy boze yezucriſte yenztoſ mi meho bratrcye nyekda wzkrzieſil. moy prziedrahy hoſty. wezrzy na tyechto lidy gijzto tuto ſtogye wieru. [380] wzkrzies tohoto mladeczka. a w tu dobu wzemſſy ruku yeho wzhuoru an zyw gey wzwedla a tu bohu chwalu wzdawſſe ten mladecz krzeſt ſwati przygal. Euſebius wiecy dawnich pamietnyk piſſe ze zena gijzto yezis od ſedmilete krwi vzdrawil yakzto ſie w ſwatem czteny piſſe. gieizto nemocy emoroida dyegi ta gyſta zena kazala ſobie vczynyty obraz wſſiemi czini k gezyſowi podobni, i twarzi i krogem rucha. ten obraz w ſwem ſadu poſtawila a gei u welikey poczty gmyela. To byle yeſto pod tyem obrazem v uokoli roſtlo. yeſto drziewe yzadne moci nemielo. yakz brzo toho obraza rucha doroſtlo. tak ynhed tak welike moci bylo yakz mnohe nemoczne vzdrawowalo. o tey zenye piſſe ſwati ambroz. yezto byla ſwata marta. O tom obrazie piſſe ſwati Jeronȳ Ez Julian cieſarz kacierz ten obraz z te zahradi wzal a gyni tu ſwuoy obraz poſtawil. a ynhed ten obraz przyſſed hrom rozrazyl na kuſi. Po tyech czaſiech kral nebeſki ſwietyey martye rokē naprzied gegye ſkonczenye gyey zziewil. toho wſſeho leta na nyey welika ſtudena nemocz ſtala. W gednu dobu przied tim dnem gegie ſkonczenye. w nemocy trudnye leziecy andyelſke hlaſi. any neſucz duſſy ſeſtry gegye ſwate marzie magdaleni do nebes. zpiewagy ſlyſſala. a to ſlyſſiecz takto rzekla. O prziemila ma ſeſtro. budyz yuz na wieky zywa s ſwym milym miſtrem ſ mym mylym hoſtem. ſ gezucriſtem. Tehda k ſobie wſſyech panen pozwawſſy k nym rzekla. me mile dcery. raduyte ſie ſe mnu. yez yuz andyelſczy korzy. me ſeſtrzyczky duſſy neſu radoſtnye u wieczni przyebytek. A to rzekſſy. ſwe ſkonczenye yuz bliz wzviedyewſſy ſwiecie roziehaty kazala. a tak u ſebe bedlywie ſedyety az do gegye ſkon[381]czenye. Tehda te nocy przied gegye ſkonczenym ſediecz okolo nye wſſyczkny zeſnuli. a w tu dobu ſie weliki wietr wztrhl. a wſſe ſwietlo zhaſil. tu ſwata marta welike mnozſtwie dyablow vzrziewſſy poczie ſie bohu ſnaznye modlity a rzkucz Boze

ıtcze moy. moy mily hoſty ſebrali ſu ſie ke mny[e] moyi ne-
ırzietele. aby mie ſehltyli a d*y*rzie *) prziede mnu wſſie me nedo-
tatky napſani. czo ſem kdi vczynyla. Pro nezto proſſy twe ſwate
nilosty newzdaluy ſie ode mne. racz mi moczni ſpomocznyk byty.
ı yakz tu*u* **) modlitwu doſpiela. tak vzrziela u widyeny. ano k nyey
ɟde gegye ſeſtra maria magdalena. dirziecz w ruku pochodny.
ı wſſieczka ſwietla zhaſla gij zazyehagicz. Tu sie poczieſta ſwymi
ɟmeni wzywaty a w tuuz hodynu yezus criſtus k nym wſtupil a takto
ɛ nyey promluwil. Pod ke mnye ma mila hoſpodiny. tu kdez
'em ya tu ti ſe mnu na wieky budeſſ. tis mie do ſweho domu
ırzygimala. a ya tye w ſwuoy w nebeſky prziebytek przygmu.
ı wſſieczky yeſto kdi gmye twe wzywaty budu. miloſtywie uſly-
ſym. Po maley hodynye gegye ſie ſkonczenye przyblizylo. Kazala
ie wen wyneſty. aby mohla k nebeſom lezyecy hledaty. Tu yakz
:adala na zemi popelē poſuwſſe polozena. Przied ſobu ſwati krzyz
lrziety kazala. y gala ſie bohu modlity a rzkuczy. Hoſty moy
lrahy yezucriſte. racz mne ſwe chude ſluzebnycie ſtrazie byty.
ı yakez ſi raczyl nyekda v mē domu hoſtynſky odpoczywaty.
akez mi yuz racz w ſwē wiecznem prziebitku hoſpodu daty.
W tu hodynu kazala przied ſobu paſſygy o boziem vmuczeny
ɟijzto ſwati lucaſ piſſe. czyſty. A kdiz toho ſlowa doczytu yeſto
'paſitel na krzizy pnye rzekl. Otcze w twogy rucye porucziegy
iuch moy. tak ynhed ſwata marta duſſy puſtyla. Na zaytrzi[e]
[382] kdiz podle ſwate cierkwe obyczyegye knyezie w trzety
ıodynu okolo gegye tyela ſlawnu ſluzbu tu w taraſkonye czy-
ıyechu. W ta doba odtad za nyekolik mil wzdal ſwati frontonius
biſkup mſſy zpiewagye. stran oltarzie po epiſtole yakzto biſkupi
ſiedagy. na ſwey ſtolici vſnul. Tu ſie yemu yezys zziewil arzka.
Moy mily frontonij chczeſli yuz naplnyty. czozs nyekda mey ho-
ſpodiny martye ſlibowal. wſtana ſpieſſnye podyz za mnu. W tom
ridyeny ſwati frontonius za nym ſſel. a tak ſ gezucriſtē yakzto
ſie gemu widyelo do tharaſkona wſſedſſe. nad ſwate marti tyelem
wſſiczku ſluzbu doſpiewſſe. gymaz zacy zpiewagycz odpowiedali.
:znye ſta yu ſwyma rukama pochowala. A kdiz u petragorzie za-
kowſtwo pyenȳ przied ſwatim cztenym doſpieli tehda yahen chtye
ſwate cztenye czyſty. k ſwatemu biſkupu frontoniowi przyſtupil.
chtye od neho pozehnanye wziety. gey na ſtolici ubudyl. Tehda
biſkup yedwa proczutyw wecye. E bratrzye mila. procz ſte mye
ubudyli. we t czas yezus criſtu[s] k ſwey dawney hoſpodiny martye
mie wedl. a tu ſwa gegye tyelo oba ſpuolu pochowala. a protoz
ynhed poſlete tam poſly at nam przineſu prſten a rukawicie geſto
ſmy tam oſtawili. nebo chwatagye ſyem. poruczyl ſem gye koſtel-
nykowi. ez ſte mie brzo ubudyli. W tu dobu poſli tam bieziewſſe
wſſe tak nalezli yakz ſwati frontonius rzekl. a tu prſtē a ruka-

---

*) *y* vyškrábáno.
**) *u* vyškrábáno.

wicy wzemſſe. ez druhe rukawicie za kriſta wratyty pro ſwiedeczſtwie nechtyel. zaſie ſie wratyli. a ten prſten a rukawicy biſkupu frontonij dali. Tehda ſwati biſkup frontonius. poczi[e] gym prawity a rzka. Jeſczet wam wiece prawi. Kdiz to ſwate tyelo pochowawſſe z koſtela wen ydyechom. ieden bratr vczeni odtad bydlem za nama wybieze *[383]* a yezucriſta otaza a rzka Ktos ti kako tobie dyeyu. K tomu yezys nycz neodpowiedyew. knyzky yeſto w rucie dyrzieſſe otewrziene tomu bratru ukazal. na nychz ten bratr nycz gineho pſano nenalezl. nez tato ſlowa. V wiecznej pamiety bude hoſty ma. a od uſlyſſienye zleho w den ſudni nebude ſie wztrachowaty. Po tom ſlawnem pochowany ſwate marti. hoſpodyn mnoho ſwatich dywow ukazal. a zwlaſcze czte ſie. Ez Clodoueus kral franczky od ſwateho remigye krzeſt przyyal. a kdiz weliku boleſt mnoho czaſow gmyew. k ſwate marti hrobu ſie bral. a tu ynhed z te nemocy vzdrawen byl. Pro nezto ten kral klodoueus. ten klaſter ſczedrzie nadal a ſlowutnye ſwoboden vczynyl. Potom ſwata Marcilla ſluzebnycie ſwate marti. gegye weſkeu ſwati zywot popſala. a odtad ſie do ſlowenſke zemie wzdwihſſy. tu ſlowo bozie kazala. a tak kagicz deſate leto po ſwate marti ſkonczeny. ſkonczala. a bohu ſie doſtala ſ nymz kraluge na vieky wiekom. amen.

Swata dwa muczennyky abdon a sennen za cieſarzie decye gſta vmuczena Nebo kdiz decius cieſarz babilonſku zemi a mnoho gynich wlaſty pod ſwu mocz bieſſe podbyl tu nyektere krzeſtani nalezl. giezzto zgymaw do mieſta Corduby s ſobu weſty gye kazal. Tu ſu rozlicznye muczeny. gychzto tiela abdon a ſennen pochopugycz taynye pochowali Pro nezto kdiz na nye zalowano przied cieſarzem ynhed ciesarzowym przykazanym ſwazany za nȳ do rzyma wedeny. a tu przied cieſarzem a przied rzymani oba poſtawena. tu gyma rzeczeno. anebo po naſſiey wierze poſtupte. a w ſwem ſbozy dobrowolnye *[384]* panuyte. anebo zwierzy ſnyeſty dany budete. A kdiz tomu ta dwa ſwata nepowoliſta. ale w noczy modlā pohanſkim plwaſta. do yedne ohradi gye wedu. a tu k nyma dwa lwy zywa a cztirzi medwiedi aby ta ſwata ſnyedli upuſtychu. Ta zwierz w zahradu wſſedſſy ſwatich ſie nykdyez nedotknula. to zle wieri lidye vzrziewſſe inhed meczy ta dwa ſwata protkli az do ſmrty. Potom tyela gich blazeni quirinus zak. yenz dwoge ſwiecenye miegyeſſe. pochopiw taynye w ſwem domu pochowal Dalo ſie to po boziem narozeny dwie ſtye paddeſat trzetye leto.

Swati Germanus byl welikeho rodu z toho mieſta yemuzto gmye alchiſidorus bylo. ten do rzima na uczenye poſlan. tu tak daleko w uczeny nad gyne proſpiel. az yeho rzimſka knyezata ſobie za wlaſczieho radcy woliwſſe. do rozlicznich zemi u pilnem poſelſtwi ſlachu. a potom nad burgūdi ſtaroſtu gey vczynychu. W tom ſwem ſwieczkem ſtavu tak buynye ſwe wiecy wedyeſſe.

ızto w lowiech y w rozlicznem gyeſſytnem weſelij. welmi myſlyw ıſſe. W tō prziebiezie nad tyem mieſtem alchiſidorem odnadz ɔzenym bieſſe moczuye wladna. miel yedno drzyewo dywnye ıſne. od ratoleſty vroſtlich. kraſnye rozwedle. Na nemzto drzie- ꝫ czoz zwierzy kde ulowil. wſſieczky hlawy zwierzyecye. pro w a pro geſſutnu chwalu na tom drzyewie powieſity kazal. kdyz gey ſwati amator tehdayſſy toho mieſta biſkup z toho ɔſſitenſtwie czaſto treſktal..... w geden czas kdiz germanus ma nebieſſe. ſwati amator to drziewo porubity kazal pro nezto rmanus wratyw ſie u welikem hnyewu biſkupowi zabitym hrozil. hda ſwati amator biſkup *[385]* zgyewenym ducha ſwateho iedyew, yez ſwatemu germanu po nem biſkupem byty. zawrziel s giermanem w koſtele. promluwil k nemu a rzka, Synu mily rmane potwrd tebe we wſſem dobrem hoſpodyn, ale tohot proſſy ːazy aby na to pomnyel yez yeſt tento ſwiet velmi neuſtawiczni. gez przydu ty czaſi, yakez ſu mnye za tebe powieſty. o twych ziedſſich kako gſu na ſwietye bydlili, prawieli czy krziwie. cznyeli y ſſerziednye mudrzieli czy gyeſſitnye. takez po malych czaſiech. tobie powieſty budu kak ſi ſie ti na ſwietye gmyel zleli do- zieli. pro neztot razy mne uposluchay, zakowske na ſwey hlawie ırzyzenye przygmy nebt yeſt to yuz hoſpodyn zpoſobil. yez mas ı mnye w tomto mieſtye biſkupem byty. Yakzto ſie y ſtalo. po ılych czaſiech ſwati amator biſkup vmrziel. a ſwati german ːeſto neho biſkupem vczynen. W tom biſkupſtwi kak yeſt ſwati wot wedl. o tom ſie mnoho piſſe. Nayprwe wſſeczkno ſwe ſbozie udi¯ pro buoh rozdal a potom ſwu hoſpodiny w duchownem ſtawu ːawil. Trzidciety let tak ukrutnye pro buoh ſwuoj zywot trudyl. kz nykda pſſenyczneho chleba. nykda wyna. nykda warzenye ne- ːuſil. Pakli kdi na wanocye neb na weliku nocz wyno pil. ale to tak ſczedrzie ſ wodu ſmieſil. yakz yeſt nepoznano wuodali czy no bylo. a to take w uobyczyegy gmiel, yez yednu dne gyedl. ale o buoh vtrpiel. a kdiz gieſty chtyel. nayprwe popela pozobal potom gyeczneho chleba pogyedl. Geho rucho y zymie y letye dyna zynye byla. a na nyey ſproſtna ſuknye. gijzto tak dluho ıſil. kromie acz by gy byl chudemu dal. wetchem ſ neho opadla. tom ſwatem nabozenſtwi wzdi wzdichal. rozlicznich ſwatich ıſty *[386]* na hrdle powieſyw noſyl. Geho take loze popel zyny[e] byla. Pro nezto ſie o nem piſſe. yez yeho ſwati zywot k yeſt byl ukrutni. z bi nebyl ſwatimi dywy potwrzen. nykte r tomu uwierzyty nemohl. A take czoz yest dywuow buoh rzien*) vczynyl kto by byl yeho ſwatoſty neprziedeznal. wſſe by ıl to ſobie za omyl poczetl. To ſie take o nem czte yez yeden ːas w gednom domu kdiz bieſſe weczeral pocziechu opiet znowa ɔly ubruſy przikrywaty. Tehda ſwati germanus otaza. komu to ıol przyprawiete. Ony odpowiedyechu. Przyprawiemy onyem dobrim

*) *i* vyškrabáno.

hoſtem yeſto w nocy chodye. To uſlyſſaw ſwati german bedliwie tyech hoſty cżakal. chtye widyety kacy by byli. W tu hodynu vzrzye ano dyabli w czlowiecziey twarzy w duom ydu. gymzu ynhe[d] bozy mocy przykazaw. aby ſie z domu nehibali. wſſychnu czeled wzbudyl. y otazal znagili ti giſte hoſty. a kdiz yemu po-wiedyechu ez ſu gych ſuſiedy a ſuſiedi. kaza ſwati german wſſyey czeledy do gych domow gyty. tehda ony ſſedſſe wſſieczky ſuſied doma nalezli. a tak nalezeno ez dyabli po domiech chodyece lidmi obluzowachu. Ti dyably ſwati German z domu bozy mocy zahnal. Yeden take czas do brytanſke zemie gducz. yeden vczennyk ſwateho germana na cieſtye ſie roznemohl. a w tō mieſtye yemuzto Cormandora dyegy ſleh y vmrziel a tu pochowan. A kdiz ſie zaſie z britanye wratil. kazal row toho ſweho vczennyka odkopaty a yeho gmenē zawolal a rzka kak ſie mas. chczes yeſcze ſe mnu na ſwietye popraczowaty Tehda tē ozyl vczennyk a k ſwatemu germanu pro-mluwil a rzka. Dobret bydlo nam. nechcit ſie opiet na ſwiet wratyty. ſwati german wecye. mily ſynu. a ti tu u bozie odpoczyway. W tu hodynu ynhed *[387]* ten vczennyk w hrobie ſedye hlawu opiet na zemi ſklonyw y vmrziel. a tu opiet zakopan. To ſie take piſſe. Ez kdiz ſwati germanus u britanſke wlaſty bozie ſlowo kazaſſe. na kralowy dwor s ſwymi mlazſſymi ſſel. tu yeho any kral any zadni vrziednyk ku pokrmu nepozwal. Tehda yeden kralow podratagye ſ paſtwy ſie wratyw vzrziel ſwateho germana an s ſwym towarziſtwem hlad a zimu trpi. wzem ſwoy obrok od dwora. do ſweho domku pozwal gych. a gedyni telczek magye doma. y tenz gym zabity kazal. A kdiz po weczerzy bylo. tehda ſwati germanus wſſyeczki koſty toho telete na kozy polozyty kazal. a tu ſie bohu pomodlil. a to tele z mrtwych wzkrzieſyw hoſpodarzzwi wratyl. Potom na zaytrzye ſwati germanus krale utkal. a yeho pilnye otazal. procz by gemu byl w ſwem dworzie hoſpodi nedal. To kral uſlyſſaw nycz yemu odpowiedy nemohl. Gemuz inhed ſwati german wecye. Ti ydy z kralewſtvie prycz. at lepſſy mieſto tebe kral bude. W tu dobu ſwati german bozym przikazanym ſweho hoſpodarzie oraczie y hoſpo-diny przied ſie pozwa[w] kralem yeho w tey zemi prziede wſſyemi vczynyl y potwrdyl. Od nehozto rodu ti giſty oraczowici knyezata w tey zemi yſu. az do dneſnyeho dne. To bylo yemu vczinyty ſnadno toho mocy. yenzto malym biczem ze chrama kupczowe lidy wyhnal. awſſak nykte nycz proty gemu rzecy neſmiel iakzto ſie we czteny piſſe. Take yeden czas przyſtupiw ſwati german k hrobu ſwateho kaſiana biſkupa ſtogie nad hrobem otazal a rzka. Kak ſie mas kaſſiane tehda hlas z hrobu ano wſſyczkny ſlyſſye od-powiedyel a rzka. Welmi w dobrem bydle gſem. a w ſladkem po[ko]gyku. odpoczywagi. czakagie dne ſudneho kdiz przide moy ſpaſitel ſudit ziwych y mrtwych. K nemuz ſwati german wecye. odpoczywayz na dluhe czaſy. v milem yezucriſtu. a za ni ſnaznye proſ aby-chomy mohli obdyrziety na bozie radoſtne z mrtwich wſtany[e] a w nebeſiech wieczne prziebywanye. Potom ſwati germanus za

eho zywota ſnaznye bohu ſluzye mnohe dywy czynye. roznemohl
:. a w ſedmi den poruczyw ſie bohu y vmrziel. To ſie dalo po
zie narozeny cztirzi ſta a trzidcieteho leta.

S. Evsebius.

[388] Swati Euſebius przieczyſteho zywota byl. gehozto ge
ſtyl Euſebius papez a gemu ſwe gmye euſebius wzdyel. O tom
znamenytye piſſe. kdiz yeho euſebius papez krſtyl mnozi lidye
dyeli, ano yey ſwiety andyeli z ſwateho krſtu wodi. wynymagy.
mnoho czaſiech. kacierſtwo arrianowo po wſſyey lampartſkey
mi moczny° ſie plodyeſſe. neb gym conſtantin cyeſarz przikla-
ſſe. Tehda Julius papez zamyſlil y k tomu przywedl. aby Euſe-
ıs w tom mieſtye wercellis biſkupem byl. neb to mieſto tehdi
yſlowutnyeyſſye bieſſe. To kacierzi vſlyſſyewſſe wſſyeczky dwerzy
koſtela zawrziety y zahradyty kazali. Tehda ſwati euſebius przy-
d do mieſta wercellis przied ſwym koſtelem yenz we ymie ſwate
alowni bieſſe poklekna bohu ſie pomodlil. a ynhed ſie wſſyeczky
erzie odewrziely. Potom ſwati euſebius tyem arrianowym ka-
rzom weliky protywnyk byl. pro nyezto. conſtantina cieſarzie
oty ſobie welikeho neprzietele gmyel. Protoz rozhnyewaw ſie con-
ntyn. cieſarz. kazal ſwateho euſebia giety. a gey v mocz ka-
rzom daty gijzto ſie wen uwazawſſe. yeho dluho byczowawſſe.
yſokeho wſchodu za *[389]* hrdlo yey dolow ſtirhſſe. nahoru ho
iet naſilim wztahli. pro nezto ſie welmi zbil. a tu mnoho krwe
olil. A kdiz gym w gich bludyech nepowolil. yeho rucye opak
azawſſe. prowazem yeho hrdlo ſwate oſidlawſſe. tak ieho po ſobie
yednoho mieſta yemuzto ſcitopolis diegy hanebnye przywedſſe.
gednom vzkem zalarzy gey zawrziechu. Ten zalarz tak ſtratni
eſſe gez any ſie wzklonyty any noh ztahnuty. any ſie obratyty
hl. yedyne ramenoma a loktoma hnuty mozieſſe. Po tyech cza-
ch conſtantinus cieſarz vmrziel. a po nem Julianus cieſarzem
l. Ten ſie chtye wſſyem ſlibity. wſſyecky biſkupy yate y zahnale
ezwaty kazal. a tu euſebius take wypuſczen byl. Potom po
rty Juliana cieſarzie po nyem Jowinian cieſarzē byl. za nehozto
cierzy bugyety neſmieli. Tehda ſye ſwati euſebius k ſwemu ko-
lu do wercelly wratyl. a tu gey weſken lid ſlawnye prziyal.
kdiz po malych czaſſiech opiet ſie kacierzy wzmohli. duom
ateho euſebie obſtupywſſe. odtad yeho tryznyecz wywedſſe. uka-
enowali. a tak ſie yeho ſwati zywot skonal. To ſie dalo po
ziem narozeny po trzech ſtech let. a padeſateho leta.

S 7. Bratruw.

Za ſtareho zakona bylo ſedm bratrzenczow zidow. gijzto tak
rdye gſu ſwuoy zakon dyrzieli. ez prwe nez by byli weprzowe
aſo gyedli. mnoho muk ſu proto trpieli. yakzto ſye o nych

w knyhach machabeorum piſſe. Tu ſluſſye znamenaty ez pro dwog wiecz kakz koliwiek gſu ſtareho zakona ſwiety. ſwata cierke gych den ſlawi. Nayprwe pro gich znamenyte utrpenye. ez ſ w ſwem uſtawiczēſtwi neſlychane muky tyrpiewſſe. ſweho zakon neruſſyli. Druhe pro ſwaty przikład. aby krzeſtyene od nych przy klad brali. yakez *[390]* ony uſtawicznye ſweho zakona branyec hrozne muky trpieli. takez ſluſſye krzeſtanom ſwate wieri krze ſtanſke branyty y zywot pro to waziecz trpiety. a tak odplatu o boha przigiety.

Swateho petra z uokow zproſczenye pro cztweru wiecz ſwat cierkew pamatuge. Nayprwe ez ſwati petr apoſtol byl yat a w za larz wſazen a rzetyezy okowan. a odtad yey miloſtywy hoſpody ſkirzie ſweho andiela z toho wiezienye*) dywnye zproſtyl. O tom ſie tak piſſe w ſtarem popſany ezz herodes agrippa do rzyma przi giel. a tu weliku prziezen s ſynowcem tyberie cieſarzie mezy ſobi a mezy nym vczynyl. pro nezto ten ſynowecz cieſarzow gmen Gayus ſ herodem ochotnye obczowaſſe. Tehda w geden czas te Gayus a herodes ſpuolu na wozie gyela. a tu herodes wezrziew yaſnye k nebeſom ſpen rucie wecie E bysta mogy oczy widiel ano tento ſtarzecz tiberius cieſarz vmrziel. a ti nade wſſym ſwie tem kralowal mocznye. Ta ſlowa wozatay yenz gye wezieſſe vſlyſſaw iakz brzo przigyel tak cieſarzowi ynhed proneſl. pro nezto roz hnyewaw ſie cieſarz heroda w zalarz wſadyty kazal. A kdiz yednoho dne podeprziel ſie yednomu drziewu wezrziel nad ſie ano na nym wyr ſedy poczie ſie dywity. W tu dobu yeden z wieznow vczeni w czarodyeynich wieſczbach. przyſtupiw wecye Neboy ſy herode dobrziet yeſt twa wiecz. budes ſkoro wypuſczen. a tak wyſocye proſpie*[391]*geſſ. ez netolik neprzietele ale take y przie tele zawidietyt budu. a w tom ſcziesty vmrzes. Kromie to pomny ez yakz brzo takyto ptak wyr nad ſobu ſedyecz vzrzys tak mimo piet dny dele zyw byty nemozes Tehda po nyekterich czaſiech Tiberius cieſarz vmrziel. a geho ſinowecz Gayus cieſarzem vczinen. Ten heroda z wiezenye wypuſtyl. a gey pro dawnu prziezn kralem w zydowſkei wlaſty vczynyl. W to ſie kralowſtwo uwazaw chtye ſie zydom ſlibity yal ſie krzeſtanow nenawidyety mezy togy kazal ſwateho iacuba bratra ſwateho yana zabity. a potom ſwateho petra gem kazal w zalarz wſadyty. chtye yeho po welicie nocy yenz ſie hod tehdi poczynaſſe. przied weſken lyud wywesty. Tehda te nocy angel bozy ſ weliku ſwietloſty w zalarzy ſie zgiewil ſwatemu petru a odtad ſwateho petra z uokow zproſtyw. bozie ſlowo gemu ka zaty kazal. A kdiz na zaytrzie ſtrazy zalarzowych kral przied ſie powolaty kazal chtye ſie nad nymi pomſtyty. tomu buoh ne chtyel by ſie czo zleho komu pro zproſczenye ſwateho petra stalo. odtad muſil w nahle do mieſta gemuzto ceſerea dyegy gyety. Tu

---

*) *i* vyškrábáno.

akzto piſſe yoſephus miſtr zydowſky yenzto geſt ſtare wiecy po-
ſal. kdiz herodes do ceſaree przygyel. ze wſſie wlaſty znamenyty
idye k nemu ſie ſnyeli. a kdiz tu krale heroda w kraſnem ruſſye
d zlata a od ſtrziebrª ſtwiece ſe na ſluncy vzrziechu pro weli-
eho poczeſtye wezrzienye yeho lidye nan hledagycz k nemu rzechu.
z do tohoto czaſſu tebe yako czlowieka czſty duoſtoyneho ſmy
e bali. a gyz tye wyſſe nad przyrozenye czlowieczye znamy. To
ochlebowanye herodes ſ weliku liboſty ſlyſſal. a tu kdiz yemu
aywieczſſy czeſt czynyechu. wezrzie^w *[392]* nad ſie vzrzie ano
yr nad nym ſedy. W tu hodynu herodes ſ weliku vzieſſy na lidi
ezrziew wecye. Ay tot iaz yehozto za boha miegieſte. yuz vmr-
iety muſſy. A tak ynhed czrwie yeho trziewa u brzyſſye boleſtywie
hrizli. pro nezto pati den hroznyᵉ vmrziel. To o nem yoſeph^us
iſſe w dewatichnazt knyhach ſtareho popſanye. A tak ſwata cier-
ew ſlawi zproſczenye ſwateho petra. Druhe tento hod yakzto ſie
iſſe proto uſtawen ieſt ez allexander papez ſeſti po ſwatem petru.
gednyem cieſarzowym ſtaroſtu gemuzto hermes rzekli. yehoz bieſſe
llexander papez na wieru obratyl. u kwyrina knyeziete rzymſkeho
ba ruozno wiezieſta. tehda yednu to rzymſke knyezie prziſſed k tomu
aroſtye cieſarzowu promluwil k nemu a rzka Dywi ſye do tebe. ez gſa
zlowiek mudri ſbawil ſie ſie duoſtoyneho ſtaroſtwie. a przydyrzis
ie gyneho prziebytka. genzto iako ſen nycz nenye. Gemuzto hermes
ecye. tez ſem ya przied nyekterymi leti mnyel. a poſmiewal ſem
ie wſſemu gynemu. a gen ſem ſie tohoto ſwieta przydyrzal. a bu-
ucieho ſem zywota nycz netbal. K tomu kwirinus odpowiedye.
kaz mi to ez yeſt buduci zywot a ynhed mie w ſwey vierzye
maſſ. K tomu hermes wecye. Swati allexander yehozto u wiezieny *)
yrzyſſ. ten tye tomu lepe nauczy To kwirinus uſlyſſaw zloſtnye
emu polaw wecye. Ya ſem tobie rzekl aby ti mie o buduciem
ywotye nauczyl. a ti mie pak ſſeleſſ. k alexandrowi yehozto ya
ro yeho zlę ſkutky u wiezieny*) dyrzy. Protoz wiez to ez chcy
a to wieczſſy ſtrazy nad wama miety. a naleznuli to a ti k ale-
androwi przyſſel anebo on k tobie to wſſe czoz mi dyeta tomu
m hotow uwierzyty a taz ſlowa kwirinus k alexandro*[393]*wi
owiedyel. Tehda w gednu hodynu kdiz ſwati allexander na mo-
litbach bieſſe. zgyewil ſie gemu angyel. a za ruk^r geho vgem
wedl k ermowi. genz ginde wiezieſſe. A tu gye kwirinus ſpuolu
ba nalez velmi ſie podywil. W tu dobu hermes poczye kwirinowi
rawity. kak yeſt ſwati allexander yeho ſyna z mrtwych wzkrzieſil.
wirin^us wecye Mam yednu dceru welikey nemoci poddanu. giezto
albina dyegy. uproſiſli gyey zdravie ſlibugy ezt chcy waſſy vieru
rzigyety. K tomu allexander wecie. Gdy byrzo ſwu dceru do
alarzie przywed kdez to ſem ya wiezal. Kwirinus wecye. Kak ia
ye tam naleznu. a ya tye tuto wizy. Allexander wecye. Gdy tam

---

*) *i* vyškrabáno.
**) *i* vyškrabáno.

brzo nebo ten yenzto mie ſiem raczil przyweſty. tent mie muoz ynhed tudyez poſtawity. W ten czas kwirinus dceru do zalarzie przywedl. a tu ſwateho allexandra ſtogiece nalezl. a ynhed przied yeho nohy padl. tehda balbina nemoczna dcy. kwirinowa poczie ſwateh° allexandra okowy cielowaty. zadagyci vzdrawena byty. K nyeyzto ſwati allexander wecye. Necyeluy mila dcy mych rzetyezow. ale gdy. ſwateho petra apoſtola rzetyezy gymizto byl okowan. opta... cieluy. a ynhed zdrawa budes Tehda kwirinus w zalarzy w nemz ſwati petr wiezal rzetyezow hledaty kazal. A yakz brzo nalezli tak balbynye cielowaty dali. a ynhed vzdrawena byla. To kwyrinus vzrzyew ſwateho allexandra z zalarzie wywedl, a ſe wſſy czeledy y ſ mnohymi gynimi lidmi. ſwati krzeſt przijal. Tehda ſwati allexãder papez koſtel we ymie ſwateho petra z uokow zproſczenye vczynyl. a tu ti rzetyezy w nychzto wyezal ſwati petr duoſtoynye [394] polozyl. protoz na ten den lidye k tomu koſtelu na put gdu a tu ti okowy cielugy. Trzetye pro nezto tento ſwati hod uſtawen yeſt. yakzto prawi ſwaty otecz Beda Byla ſta dwa cieſarzye Octawianus a drᵘhi antonius. Ta ſta ſobie przywuzna byla. pro nezto gſta mezy ſobu wſſeho ſwieta cieſarzſtwo rozdyelila Octauianus na zapad ſlunce. s ſie ſtrani morze. wſſe cieſarzſtwo dyrzal. Antonius wſſeczkno ſ uone ſtrani morzie gmyel. A kdiz antonius ſeſtru octauianowu za ſobu gmiel. pohrdaw gi. poyal z egypta kralownu gyeyzto Cleopatra rzekli. To octauianus uſlyſſaw ſ welikym hnyewẽ lid ſebraw proty anthoniowi tahl. a tu we wſſem nad nym ſwityezyl. pro nezto antonius s ſwu kralowu. kleopatru utekſſe. odtad u welike zaloſty oba ſie ſama zabila. A octauianus egyptſke kralowſtwo zruſſyw ti wlaſty pod rzymſke cieſarzſtwo. poddal. Odtad octauianus cieſarz do allexandrzye gyel. a tu welike ſbozie zdwih do rzyma s ſobu przyneſl. ten cieſarz octauian tak yeſt ſlawnye obeczne dobre po wſſem ſwietu wzplodyl. yakz czoz yeſt bylo drziewe za cztirzi penyezie. to za yeden penyez kupeno. pro nezto ez obeczne dobre tak ſporzie rozſſyrzil. yemu to duoſtoyne przygmie auguſtus. toczys przyſporzitel nayprwe ze wſſyech cieſarzow dano yeſt. a tak yuz wſſiczkny cieſarzy od toho mieſta do dneſnyeho dne auguſtowe. toczys przyſporzyteli ſlowu. yakzto od Julie cieſarzie vgcye yeho wſſyczkny ceſarzy cieſarowe ſlowu. a tak proto ez octauianus cieſarz prwy den toho mieſiece gemuzto mieſiecy drzewe ſſeſti rzekli welike wytyezſtwo [395] obdyrzal. potom ten mieſiecz od octauiana cieſarzye nazwan yest auguſtus. Jehozto mieſiecie prwy den na pamiet octawyana cieſarzye wityezſtwu. ten den rzymiene ſlawiechu, a to trwalo az do czaſow Theodoſiᵉ cieſarzie. yenzto kralowal po boziem narozeny cztirzi ſta patemezidcietma leto yehozto dcy eudoſia za walentinianem byla. Ta do yeruſalemie yednoho czasu przigiela. gyeyzto yeden zid za weliky dar dwa rzetyezye w nychzto wiezal ſwati petr wdyecznye dal. Potom ta giſta Eudozia ſ tyema rzetyezoma do rzyma ſie wratyla. a tu vrziewſſy ano rzymiene pohany. rzeczeneho mieſiecye prwy

den. octawianowi pohanowi na czeſt ſlawie. pomyſlila ſobie kako by ten obyczyey zatratyla. a potom s ſwatim otcem papezem gemuzto pelagius rzekli. ſnaznye ſie vradywſſy. lidem ponukli. a dobrotywu rzieczy uwedli. aby ten hod yenzto pohanſkemu cieſarzy na pamyet ſlawiechu. ſwatemu petru apoſtolu na czest yeho wyezyeny a zproſczeny ſlawili. A kdizto wſſyem lidem libo bylo tehda Eudoſia ta rzetyezie geſſto byla z geruſalemye przyneſla wyneſſy wſſyem lidem ukazala. A w tuz hodynu ſwati otecz pelagius ten rzetyez gymzto byl okowan ſwati petr za nera cieſarzye take przie[d] lidy wyneſl. A kdiz ten rzetyez ke dwyema onyema przylozychu. Tu boh ſwoy dyw vczynyl. ez tak ſie ty rzetyerzy (sic) ſpogychu. yakzto by wzdi yeden rzetyez byl. pro nyenz dyw papez a ta kralowna ti rzetyezie w koſtele yenz we ymye ſwateho petra wiezienye byl vczynen poloziſta. a papez pelagius ten den po wſſem ſwietu ſwietyty kazal. Sſkyrzie ti duoſtoyne rzetyezye buohdywow mnoho ſwietu ukazal. Tak ſie czte ez za to[396]ho cieſarzie yemuzto otta rzekli yenzto yest kralowal po boziem narozeny devie[t] ſet. cztirzidciety cztwrte leto Jednoho hraby rodycye cyeſarzowa dyabel tak mocznye poſyedl. ez ſie ſam rukama draſſe. a ſwymi ſie zuby kuſal. Tehda ho cieſarz kazal ku papezowy Janowi do rzyma weſty. aby nan ti rzetyezie ſwateho petra wlozyli. Tehda toho nyekterzy zkuſſygycz gyni rzetyez nan wlozyli. w nemzto nycz duoſtoyenſtwie nebylo. protoz nycz neproſpieli. Potom prawy rzetyez ſwateho petra na yeho hrdlo wlozyli a ynhed dyabel ſ welikym krzykem z neho wyſtupil. Cztwrte proto yeſt tento hod ultawen. na pamiet wſſyem hrzieſnim. aby yakez yeſt ſwati petr w tyezkych okowach wyezaw zproſczen. takez ten den ſlawity mamy. proſiecz ſwateho petra aby nas hrzieſnich z wiezyenye naſſych tyezkych hrziechow ſwu proſbu zproſtyl neb toho ſwati petr yeſt mocen yakzto prawy ſwate cztenye. ez mu hoſpodyn dal mocz klyczow nebeſkych ſwazaty i rozwazaty toczys zaklety. y rozhrzieſſyty a toho na wlaſſczye doſwiedczenye. tak ſie piſſe w knyhach o dywiech ſwate kralowni. Ez byl yeden duchowni w kolynye na rynye w klaſterzie ſwateho petra. a yez czaſto ſie to przyhazie. yenzto ſu doma zli u otcye. a u materze vrodyli. tyech y w zakonye duchowny. dobrich vczynyty nemohu. a takz ten zakonnyk welmi zly bieſſe. tehda ſie tak przyhodylo ez ten zly duchowni nahlu ſmrty vmrziel. yehozto dyabli pochopywſſe. yechu ſye nan zalowaty proty rozlicznim hrziechom Nayprwe yeden dyabel poczy[e] proty nemu takto rzecy Jat ſem lakomſtwo. tis ſtal po ſbozy lecykak tohoto ſwieta. a proty bozyemu [397] przykazany czaſtos czuzeho ſbozye zadal. Druhy dyabel zalowaſſe a rzka. Yat ſem gyeſſytenſtwie. gymztos ti hrziechem rozlicznye hrzyeſſyl. Trzety dyabel tak wolaſſe ya ſem lezz. gymzto hrzyechem tis mnoho hrzieſſyl. a tak wſſyczkny gyny hrzieſſyu zalowachu. Proty tomu dobrzy ſkutcy yeho omluwachu. Yeden dobry ſkutek rzekl. ya ſem poſluſſēſtwie yehoztos ſie ti przydyrzal. a ſwych ſtaroſt poſluſſen byl. Druhy dyeſſe. ya

ſem koſtelny pyewecz. a tis mnoho na hodynach y na gytrſny bohu na czeſt zpiewal. a tak yeho dobrzi ſkutcy dobrzye omluwachu. Tehda ſwati petr apoſtol z gehozto klaſtera ten duchowni byl. prziedſtupi przyed hoſpodyna y poczye proſity a rzka. o przyemiloſtywy hoſpodyne racz ſie ſmylowaty nad tyemto hrzieſnim Jemuzto hoſpodyn odpowiedye. a zdali to nenye wſſyem ſwiedomo ez czo ſem rzekl ſkrzie meho proroka dauida ez ſe mnu nykte bydlity nebude yen ten yenzto ke mnye wende bez poſkwrnenye. a yenzto prawedlnoſt plody. a protoz kak tēto muoz ſpaſen byty. an yeſt welmi poſkwrneni a u prawedlnoſty nebydlil. Tehda ſwata marzy matka bozye s ſwatim petrem wſtawſſe. poczyeſta zanſnaznye proſity. gychzto proſbu hoſpodyn vſlyſſal. tey ſie duſſy na ſwiet k tyelu wratyty kazal. w tu hodynu ſwati petr kliczem hrozye yenz w ruczye dyrzyeſſe. dyabla zahnal. a ten duchowni ſie na ſwiet wratyw mnoho dobreho vczynyl. a potom ſie bohu doſtal amen.

Swati ſczepan papez znamenyti bozy muczennyk. mnoho pohanſkich lidy bozym ſlowem y prziklademn na wieru obra*[398]*tyl. a mnoho ſwatich tyel ſwu ruku pochowal. To uſlyſaw valerianus kazal yeho i gynych krzeſtanow hledaty. a naleznucz przybezdyeczyty. aby anebo ſie modlam modlili. anebo zlu ſmrty ſſeſſli. a mezytogy kazano wolaty ktoz by gye polapil. w gich ſie ſbozie dyedyczſky uwazal, pro nezto yeho zakow deſiet naleſſe. beze wſſeho ſudu gim hlawy ſtyeli. Na zaytrzie ſwati ſczepan papez yat do pohanſkeho chramu weden a tu aby ſie anebo dyablowemu obrazu modlil. anebo na ſmrt ſſel. A kdiz ſwati ſczepan w chram wnyde tu boha poproſil. aby ſie ten chrā oborzyl. a ynhed w tu hodynu welika ſtrana toho chrama letyela. Lydye ſie vzaſſe rozbiehli. a ſwati ſcepan odtad na brzytow kyrchow*) ſwate lucye przyſſel. To uſſlyſaw walerianus wiece rityerzow nez drziewe k nemu poſlal. a ty inhed przyſſedſſe gey an ſluzy mſſy nalezſſe. hlawu yemu na tom mieſtye ſtyeli. a ta duſſye ſſla w angyelſke przyebytky. amen.

J. Lego.

Úvahy a zprávy.

Mnemosyne. Bibliotheca philologica Batava. Nova series. Volumen XIII. Pars II.

J. J. Cornelissen: Ad Frontonem, str. 115—134. H. van Herwerden: Herodotea, str. 135—175. C. M. Francken: Ad Ti-

*) Pozdější rukou psáno.

bullum, str. 176—187. J. J. C(ornelissen): Ad Taciti Annal. XII, 38, str. 187. Navrhuje se místo rukopisného čtení ac ni cito nuntiis ex castellis.... subventum foret: ac ni ocius atd. Dříve (v Mnemosyne, N. S. XII, str. 225) navrhoval Cornelissen vložiti mezi proximis a subventum: missis. Nuntiis škrtl jakožto glossu předchozích slov ni cito již Beuzekamp. J. van Leeuwen Ir: Disquisitiones de pronominum personalium formis Homericis, str. 188—221. Studie plná smělých kombinac a hypothesí; s podáním rukopisným zachází Leeuwen jako skoro všichni nizozemští filologové zcela libovolně. Spisovatel jedná nejprve o singuláru zájmen osobních a sice v §. 1. o elisi zájmen *με, σε, Fε, μοι, σοι, τοι, Foι*. Co se týká elise dativu singularis zájmen osobních *μοι, σοι, τοι* u Homera, sebral Cobet v Mnemosyne z r. 1875 str. 362 deset dokladů: *Α* 170, *Ζ* 165, *Ι* 673, *Κ* 544, *Ν* 481, *Ρ* 100, *Ψ* 579, *α* 60, *δ* 367, *ψ* 21. K těm přidati sluší dle mínění spisovatelova *Φ* 585 a *Τ* 213, kteréžto místo píše spisovatel: *τῷ μ' οὔτι μετὰ φρεσὶ ταῦτα μέμηλε*. Srov. též Aristof. Acharn. 189, Eq. 359, Vesp. 776, 1339, Thesmof. 406, Plut. 353, Sof. Aias 584, Eur. Hipp. 106. Méně jisté jsou doklady elise dativu pronomina *Foι*. Leeuwen soudí, že dokladem jest *ο* 105, kde původně prý psáno *ἔνθα F'* (= *Foι*) *ἔσαν πέπλοι*, *ι* 360, kde prý čísti jest: *αὐτάρ F' αὖτις ἐγώ*...., *Ε* 310 *ἀμφὶ δέ F' ὄσσε*, *Λ* 356, *Ε* 4 *δαῖε δέ F' ἐκ κόρυθος*, *Θ* 422 *αἰεὶ γάρ F' εἴωθεν*, avšak doklady tyto nemají veliké váhy, jelikož restituovány jsou pouze konjekturou. Ve verších *Δ* 390 a *Ψ* 770 vymýtil spisovatel slovo *ἐπίρροθος* a restituoval v prvém *τοίη F' ἐπιτάρροθος*, ve druhém *ἀγαθή μ' ἐπιτάρροθος*, zajisté neprávem. Na místě *Ψ* 500 mění vulgatu *μάστι δ' αἰὲν ἔλαυνε* v *μάστιγ' αἰὲν ἔλαυνε*, aby odstranil tvar dativní *μάστι* = *μάστιγι*, ale tvar ten hájen jest též accusativem *μάστιν* *ο* 182, kde ovšem také (!) Leeuwen násilně jej odstraňuje konjekturou *μάστιγ' ἔβαλ'* místo vulgaty *μάστιν βάλεν*. Místo *Ψ* 392 píše: *ἵππειον δέ F' ἔFαξε*, vulgata: *ἵππειον δέ Foι ἧξε*. Frase *ἀγχοῦ δ' ἱστάμενος* (resp. *ἱσταμένη*) zněla prý (!) původně: *ἄγχι δέ F' ἱστάμενος* (resp. *ἱσταμένη*).

Také adiectivum *πτολιπόρθιος* vymýtil spisovatel z obou míst Odysseie, kde přichází, totiž *ι* 502, *ι* 530; na prvém místě píše: *πτολίπορθόν σ' ἐξαλαῶσαι*, na druhém *πτολίπορθον Foικαδ' ἱκέσθαι*.

Pak podává spisovatel seznam míst, kde dle mínění jeho původní accusativ byl elidován, kp. *Α* 195 *πρὸ γὰρ ἧκε θεὰ λευκώλενος Ἥρη*, kde prý čísti jest: *πρὸ δέ F' ἧκε*; kde původní dativ byl elidován, na př. *Α* 446, kde čísti jest: *ὣς Fειπών F' ἐνὶ χερσὶ τίθει* atd. Ve verších *Ε* 309 a *Λ* 356 navrhuje na místo poněkud obtížného slovesa *ἐρείσατο*: *ἐδράξατο* (*Ε* 309: *ἐδράξατο χειρὶ παχείῃ γαίης*, *Λ* 356 *ἐδράξατο*... *κέραος*). Ve verši *Χ* 322 navrhuje místo nejasného *τοῦ δὲ καὶ*

20*

ἄλλο τόσον: τοῦ δ' ἔκτοσθ' ἄλλον.., kterýžto návrh sám si chválí na str. 208: Satis festivum est, quod eruisse videor atd. Ve verši *H* 447 čte *ἐνίσπῃ* místo vulgaty *ἐνίψει*. V §. 2. jedná spisovatel o formě genetivu singularis zájmen osobních, počínaje si i zde s libovůlí neslýchanou. Forma *Fεῖο* čte se pouze *Δ* 400, forma *ἐμέο* pouze *K* 124. Formy *ἐμεῦ*, *μευ*, *σεῦ*, *Fευ* pokládá spisovatel za nehomerské: „a contractionibus enim adeo abhorret lingua homerica, ut vix ullae, quae quidem vitari poterant, in ea sint ferendae“ (str. 215). Jelikož formy ty stojí skoro všudy před vokály, mění je spisovatel, na př. *ἐμεῦ* v *ἐμεῖ'* (= *ἐμεῖο*), *ἐμέ'* (= *ἐμέο*), *ἐμέθεν*, anebo zavádí jiné formy přestavením slov mnohdy velmi smělým. *Μευ* mění se v *με'* (= *μεο*) nebo *μεο*. Místo stálé frase *κέκλυτέ μευ* píše na všech 23 místech: *κέκλυτέ μοι* (!!). Dle toho by pak přicházela u Homera

forma *ἐμεῖο*	49krát
„ *ἐμέο*	1 „
„ *ἐμεῖ'*	2 „
za *ἐμεῖ* možno psáti *ἐμεῖ'* . .	8 „
„ „ „ „ *ἐμέ'* . .	7 „
„ *μευ* „ „ *με'* . .	19 „
„ „ „ „ *μεο* . .	6 „
	92.

Na osmi jiných místech mimo to lze *ἐμεῦ* odstraniti přestavením slov, a taktéž na osmi místech lze *μευ* týmže prostředkem vymýtiti. Dle toho jsou homerské formy pouze *ἐμεῖο*, *ἐμέο* a enklitické *μεο*, elidované pak: *ἐμεῖ'*, *ἐμέ'* a *με'*.

Co se druhé osoby týká, zavrhuje spisovatel opětně formu *σεῦ*, měně ji buď v *σεῖ'* (= *σεῖο*) nebo *σε'* (*σέο*) nebo *σέο*. Na šesti však místech (*T* 185, *Ω* 750, 754, *ν* 231, *τ* 108, *τ* 215) nelze *σεῦ* snadno odstraniti, to však spisovateli nebrání; praví zajisté sám: „Nihil enim valent loci duo vel tres ad infringendam regulam ex octoginta aliis locis constitutam“ (str. 219). I udává tuto statistickou tabulku:

Σεῖο přichází	31krát
σέο „	23 „
σεῖ' „	2 „
za *σεῦ* možno psáti *σεῖ'* . . .	7 „
„ „ „ „ *σε'* . . .	18 „
„ „ „ „ *σέο* . . .	2 „
	83.

Tvary homerské jsou dle něho tedy pouze *σεῖο* a *σέο*, nebo enklitické *σεο*, elidované pak *σεῖ'*, *σέ'* anebo *σε'*. Tvar *τεοῖο* *Θ* 37 a 468 mění spisovatel s Dronkem v *τεεῖο*, kterážto forma však nikde se nevyskytá. Co se týká třetí osoby, přichází tvar

Ϝεῖο jednou (*Δ* 400), tvar *Ϝέο* dvanáctkrát, tvar *Ϝευ* dvakráte (*O* 165 a *Ξ* 427), na obou však místech jej spisovatel odstraňuje; na prvém místě píše *Ϝέο*, na druhém *Ϝε'*. Na místě *T* 384 mění vulgatu *δ' ἕο αὐτοῦ* libovolně v *δὲ Ϝέ' αὐτοῦ*.

Rovněž genetiv zájmen tázacího a neurčitého *τίς* mění všude spisovatel v *τέο* resp. *τεο*, *τέ'* resp. *τε'*. V §. 3. počíná výklad o dativu singularis. Také zde spisovatel zcela libovolně zavádí některé formy kp. formu *τεῖν* (*A* 201, *δ* 619, 829, *λ* 560, *ο* 119, Herodot V, 60) na místech *β* 126, *λ* 252, 371. Forma *τιν* přichází u Pindara, na př. Olymp. XI, 114, XII, 4 a j.

J. van der Vliet: L. Apulei Apologia, str. 222—227. J. J. Hartman: Ad Sophoclis Antigonam, str. 227—228. Verše 395 nn. píše Hartmann takto:

μισῶ γε μέντοι μᾶλλον εἴ τις ἐν κακοῖς
ἁλούς, ἔπειτα τοῦτο καλλύνειν θέλει;
vulgata: *μισῶ γε μέντοι χὤταν ἐν κακοῖσί τις..*

Ve v. 790 čte Hartmann: *οὐθ' ἁμερίων ἀνθρώπων, ὁ δ' ἔχων μέμηνεν* a škrtá tedy předložku *ἐπ'* za *ἁμερίων*, v antistrofě pak píše: *θεσμῶν· ἄμαχος δ' ἐμπαίζει θεὸς 'Αφροδίτα*. Ve v. 1193 navrhuje čtení *κοὐδὲν παρήσω τῆς ἀληθείας ἑλὼν* místo rukopisného *τῆς ἀληθείας ἔπος*.

H. Vysoký.

Zur Geschichte des Perfects im Indogermanischen mit besonderer Rücksicht auf Griechisch und Lateinisch von Hermann Osthoff. Strassburg. Karl J. Trübner, London. Trübner & Comp. 1884.

O předmětě titulem označeném jedná větší díl knihy (str. 1—476), menší díl (str. 477—631) je věnován několika malým pojednáním a sdělením. Nejprvé jedná o perfektě sēdima, sēdimus, sētum. Víme, že v silném slovese germanských nářečí panuje střídání samohlásek nazvané stupňování, jež je v gotštině nejprůzračnější. Srovnávací jazykozpyt nás učí, že základ stupňování mají všecky jazyky indoevropské společný, totiž, že *e* v kmenu praesentním střídá se s *o* v kmenu perf. sg. 2. a 3. os. (v. 1. os. jest *e*) a že proti tomuto kmenovému *e*, *o* není v kmenu perf. plur. a perf. med. střídnice žádné. Podle toho je původní stupňování toto:

praes. kmen: *e*, *ei*, *eu*, perf. sg. kmen: *o*, *oi*, *ou*, perf. plur. kmen: —, *i*, *u*. Proto jest etymologicky zcela správné stupňování (když dbáme gotských hláskových zákonů) v gotštině toto: praes. *ei*, perf. sg. *ai*, perf. plur. *i* (beita, bait, bitum), praes. *iu*, perf. sg. *au*, perf. plur. *u* (biuda, bauth, budum). Podle toho očekáváme též stupňování na př. binda, band, bndum, při

čemž *n* v bnd by bylo samohlasné; protože však za samohlasné *n* je v germanštině střídnice *un*, máme binda, band, bundum a je tedy etymologicky správné též stupňování praes. *i*, perf. sg. *a*, perf. plur. *u*, protože za samohláskou následuje liquida nebo nasalis a ještě souhláska. Etymologicky správné je také stupňování praes. *a*, perf. sg. *ō* (slaha, slōh); v perf. plur. je pak *ō* analogií podlé singularu (slōhum). Zbývá vysvětliti stupňování praes. *i*, perf. sg. *a*, perf. plur. *ē* (giba, gaf, gēbum). Osthoff ukazuje, že perf. gēbum, sētum a pod. nevznikla stažením perfekt reduplikovaných u Germanův, neboť v sesetum nemohlo druhé *s* jsouc mezi dvěma samohláskami zaniknouti, ze sestum pak nemohlo vzniknouti sētum, neboť *st* se v germanštině drží (na př. nist —). Ale sētum může býti již z prajazyka, kde sēd mohlo vzniknouti; od kmene sed byly podle zákonův o stupňování kmeny tyto: km. praes. sed, km. perf. sg. se-sod, km. perf. plur. se-sd a sesd mohlo se stáhnouti v sēd. V germanštině z pravidla reduplikace zanikla i je za očekávané sesod v got. sat; ze sēd vypudití reduplikaci bylo by rekonstruovati dávný pratvar, v sēd se reduplikace necítila, nemohla tedy zaniknouti a za sēd- je správně v gotštině sēt.

S gotským sētum je zdánlivě téhož původu sansk. sēdima, ale sansk. *ē* není střídnicí za původní *ē*, za kteréž má sanskrta *ā*. Jak avest. hazd- ukazuje, zachovalo se původní sesd v indoeranštině, jako sazd, kteréž teprvé sanskrta samostatně změnila v sēd. Latinské sēd v sēdimus může býti buď téhož původu jako got. sēt- nebo jako sansk. sēd.

Téhož původu jako got. sēt v sētum je celt. míd- v mídar, sansk. sāh- v sāh-vān. Osthoff sebral veškery zbytky podobně vzniknuvších kmenů jako je got. sēt ze všech jazykův indoevropských a na konec ukazuje, že v germanštině podle sētum se utvořila perfekta gēbum, lēsum atd. (místo žádaných gbum, lsum) a tak vzniklo stupňování praes. *i*, perf. sg. *a*, perf. plur. *ē* u sloves, v nichž za kmenovým *i* v praes. následuje jednoduchá souhláska.

Po tomto jedná Osthoff o perfektech od kmenův *ed-*, *es-*, *ej-*, *nem-*. Od kmenův *ed-*, *es-*, *ej-* máme míti v perfektu tyto kmeny: pro 1. os. sg. e-ed, e-es, e-ej, z čehož *ēd*, *ēs*, *ēj* (srov. got. fr. *ēt*, řec. anal. *ἦσ-θα*, lit. ėj-au), pro 2. a 3. os. sg. e-od, e-os, e-oj, z čehož *ōd*, *ōs*, *ōj* (srov. řec. *ἐδ-ωδ-ός*, arm. ut-el), pro plur. e-ěd, e-ěs, i-ǐj, z čehož buď *ēd*, *ēs*, *īj* nebo *ĕd*, *ĕs*, *ĭj*. Pokud ve tvarech perfektních nenalézáme těchto žádaných kmenův, potud máme tvary vzniklé analogií, a Osthoff ukazuje, jakými processy tu analogie působila. Na mnoze máme tyto kmeny ve tvarech, v nichž podle etymologie býti nemají (na př. slov. praes. km. ěd, jad místo ed, jed), o čemž též spisovatel jedná. Podobně s uvedenými kmeny měl míti osudy kmen em; kmen 1. os. sg. pf. ēm máme na př. v lit. ėm-iaũ; kmen v plur. pf. má býti m̥m

(m̥ = samohlasné m), z čehož je v slov. ьm, lit. im, ger. um. Slov. ьm a lit. im se udrželo v kmenu presentním, kde původně nebylo (srov. ěd), v got. mělo býti partic umans. Vedle slovesa od kmene em žilo v germanštině sloveso kmene nem (nima, nam, srov. řeč *νέμω*) skoro téhož významu a obě slovesa se sloučila a tím z nima, nam a part. umans vzniklo nima, nam, part. numans; pf. plur. nēmum je buď podle sētum nebo je ēm původní perf. kmen 1. os. sg. analogií do plur. přijatý od slovesa em.

Dále pak jedná o latinském stupňování: praes. kmen *a*, perf. kmen *ē*. Ukazuje, že od kmenův ag, ap (ago, apio) byl kmen perf. plur. eäg, eäp, z čehož ēg, ēp (ēgimus, ēpimus); kmen ten se ujal pro perfektum vůbec a souvisí s mnoha střídnými v jiných jazycích indoevropských. Podle apio, aptus: ēpī tvořilo se od facio, factus, capio, captus, jacio, jactus též fēcī, cēpī, jēcī. Od frango, pango utvořilo se perf. frēgī, pēgī buď podle ēgī (jestliže souhlasilo part. āctus s frāctus, pāctus), buď podle ēpī (jestliže bylo frăctus, păctus shodno s ăptus).

Čtvrtá část jedná o flexi perfekta v staroitalštině. Žádaná flexe na př. slovesa videre byla by act. sg. l. veida, 2. voista, pl. l. vīdimus, 2. vīstis; med. sg. l. vīdai, 2. vīssai. Z té máme dochováno act. pl. l. vīdimus a med. sg. l. vīdai jako vīdī ve významu aktivném (srov. vīdī a stbul. vědě). Za voista máme vīdistī, v němž vīdi je podlé vīdimus a koncové *ī* je původu medialního jako v 1. osobě, za vīstis máme vīdistis podlé vīdimus. V 3. sg. je v starší době koncovka -ēt (fuēt a pod.), jejíž vznik vykládá Osthoff analogií; fuēt prý vzniklo podlé siēt, fuāt, pōnēbāt atd. ku žádané 3. os. plur. fuent, jež se shodovala se sient, fuant, pōnēbānt atd. Pozdější koncovka — īt má své *ī* podle 1. osoby. V 3. os. pl. máme koncovky ēre, ērunt, ĕrunt; ērunt z ēre snadno si vysvětlíme, ĕrunt je místo ērunt působením krátkých koncovek ĭmus, ĭstis, jde jen o vysvětlení vzniku koncovky ēre. Osthoff se o ně pokouší, ale potřebuje k tomu mnoha domněnek a rekonstrukcí, z čehož plyne nejistota jeho vysvětlení.

Shodou koncovek perf. vīdimus a sigm. aor. dīvīsimus dán byl podnět ku přenesení veškerých koncovek perfektních na aoristový kmen, čímž nastalo známé splynutí obou časů.

Téhož rázu jako vīdimus, vīstī (před vīdistī) je amāmus, amastī a pod. Tvary ty se udržely, vedle nich však máme flexi amavi, amavisti atd. Flexe ta vznikla analogií. Od mōv-eo máme pf. mōv-ī, od vōv-eo perf. vōv-ī, od jūv-o perf. jūv-ī; a jako bylo ku part. mōtus perf. mōvī, ku part. vōtus perf. vōvī, ku part. jūtus perf. jūvī, tak ku part. na ātus, ētus, ītus, ōtus vznikla perfekta na āvī, ēvī, īvī, ōvī. Obstály tedy vedle sebe tvary delší jako amavisti a kratší jako amasti; toho, že podobně neobstály kratší tvary jako visti vedle delších jako vidisti, jest asi příčina

ta, že v ama-sti cítila se shoda kmene s praesentním ama-s, podobně se cítila ve vīd-imus a vid-emus, ale necítila se ve visti proti vides.

Po páté jedná o samohlásce v perfektní reduplikaci. O této víme, že byla původně všude *e*. Místo *e* nalezáme však i jiné samohlásky. Pouze hláskovými proměnami mají v indoeranštině kořeny s náslovným *j*, *v*, po němž hned následuje samohláska, za reduplikaci *i*, *u* (na př. ijāža, uvāča). Podle nich pak se rozšířilo užívání hlásek *i*, *u* v reduplikaci kořenů hlásky ty obsahujících (mimo sansk. babhūva, sasūva, avest. bavāva) asi takto; od koř. vāp bylo part. uptas, perf. uvāpa, od koř. svap. part. suptas a k tomu vzniklo perf. sušvāpa. V latině místo memordi, dedici, tetudi atd. máme momordi, didici, tutudi, čili místo *e* máme samohlásku praesentu. Příčina je tato; ve správných perfektech pependi, tetendi shodovala se ovšem samohláska reduplikace s kmenovou, v povědomí pak toto faktum utkvělo a jako bylo pendo — pependi, vzniklo z mordeo — momordi (místo memordi), z curro-cucurri (místo cecurri) atd.

Dále pojednává o aspirovaném perfektu v řečtině. V této se záslovím shodovaly tvary na př. od *γράφω γράψω*, *ἔγραψα*, *γεγράψομαι*, *γραπτός* a od *τρίβω τρίψω*, *ἔτριψα*, *τετρίψομαι*, *τριπτός*, a proto vyrovnaly se též tvary *γεγράφαται* a *τετρίβαται* tak, že se podle prvého vyvinul místo *τετρίβαται* tvar *τετρίφαται*. Tím že analogie rozdílně z různých příčin působila, vznikly často doubletty i od kmenů na *π*, *β*, *κ*, *γ* i od kmenů na *φ*, *χ*, dále vnikla aspirace i do jiných tvarů mimo perfektní a naopak byla zastřena, což vše u jednotlivých sloves, jež slovníkovitě seřadil, Osthoff vykládá.

Po sedmé jedná Osthoff o *κ* ve tvarech řeckého perfekta. Podle něho je *κα* (souvisí s *κεν*) částicí adverbielnou střídnou se sansk. kam a značící asi tolik, co něm. wohl, jež význam slovesa valně nemění. Že částice může s hotovým tvarem v celek splynouti, dokazují perfekta v sanskrtě dadhāu, t. j. dadhā-u, taštāu t. j. taštā-u, a v litevštině dekaũ t. j. deka-ũ, ėjau t. j. ėja-u. Nejstarší perfekta s *κ* mají před ním samohlásku dlouhou. A tu tvar 1. os. sg. po odvržení koncovky *-κα* je zcela správnou střídnicí za 1. os. sg. perf. příbuzných jazykův, jako: *ἕστā-κα*, *ἕστā* = sansk. tasthā, *δέδη-κα*, *δέδη* = sansk. dadā, *τέθη-κα* *τέθη* = sansk. dadhā. Tvary jako *τέθηκα* shodovaly se koncovým *α* s tvary jako *λέλοιπα* a podle *λέλοιπας*, *λέλοιπε* vzniklo *τέθηκας*, *τέθηκε*, leč do dualu a pluralu *κ* hned nevniklo, protože tu byly samohlásky krátké; bylo *ἕστāκα*, ale *ἕσταμεν*. Že *κ* mohlo se usaditi jako kmenové, dokazují litevské imperativy, jako dů-k, plur. důkite, bú-k, plur. búkite. Protože byly vedle sebe tvary *θήσω* — *τέθηκα*, *δώσω* — *δέδωκα*, tvořila se později též perfekta jako *ἀφήρεκα* ku *ἀφέσω*, *ἐλήλακα* ku *ἐλάσω* a podobná, tedy perfekta s krátkou kmenovou samohláskou. Později vniklo

: též do dualu a pluralu i s délkou předcházející samohlásky, ako δεδώκαμεν. Tato délka na mnoze vniká pak i do media, indy zase krátká samohláska tohoto vniká do perfekta s *k*.

Po osmé jednaje o suffixech všímá si dvojitosti, jako je sanskrtě suf. ma a ima, v řečtině μεν a αμεν a pod. Vidí, že o dlouhých slabikách se tato dvojice vyskytuje, po krátkých šak bývá jen koncovka kratší. I vyvozuje zákon: *i*, *u*, *m*, *n*, *r*, před samohláskami stávají se souhláskami po krátké slabice, o dlouhé však mohou se též měniti v ij, uv, m̥m, n̥n, r̥r, l̥l m̥, n̥, r̥, l̥ = samohlasné m, n, r, l); v některých jazycích rozšířily se analogií všeobecně jen delší koncovky, jako v lat. perf. imus, v got. perf. -um. Mimo to sebral Osthoff veškery příbuzné evy zakládající se na hláskovém zákoně o změně i, u atd. jednak j, v atd. jednak v ij, uv atd.

Osthoff ve spise svém spracoval material ohromný. Vysvítá něho, jak mnoho jest obsaženo v jazyce, čeho jsme si dosud ievšimli, což ovšem přivodilo chabost dosavadních výkladů. Ale jazyce zajisté jest obsaženo ještě více, než Osthoff zpozoroval, proto všeliký jeho výklad nebude správný. Proto vybrali jsme en jádro spisu se zřetelem na jistotu výkladu.

E. Kovář.

Prace filologiczne wydawane przez J. Baudouina de Courtenay, J. Karłowicza, A. A. Kryńskiego i L. Malinowskiego. Tom. I. — Zeszyt 1. — Warszawa 1885. str. 268.

Utěšeně rozkvétající v Polsku filologie našla konečně ústřední organ, filologickým časopisům slovanským přibyl nový, nadějný druh! Program „Prací filologických“ obsahuje rozpravy z obecného azykozpytu, jak i ze slovanského a specialně polského, rozpravy písemnictví staropolského, materialy k historii jazyka i písemictví polského, zprávy bibliografické, rozbory i kritiky odborných děl. — První sešit v každém z uvedených odvětví filologických elmi šťastně se repraesentuje. — W. Nehring: O wyrazach wątlą samogłoską obok *l*, *r*, pomiędzy spółgłoskami (str. 1—13). . Baudouin de Courtenay: Z patologii i embryjologii ęzyka (str. 14—58): kdežto fysiologií se vyrozumívá popis a ysvětlování normalních úkazů jazykových, připadají pathologii normální úkazy jazykové, jazyk pak dětský jest předmětem mbryologie jazykové. V této stati popisuje se jazyk částečně fatického jednoho chlapce. — Adam Ant. Kryński: Powieść papieżu Urbanie, druk krakowski z r. 1514 (str. 59—90); jest o třetí tisk polský, zachovaný jen ve 2 neb 3 výtiscích; první isk polský jest z r. 1475, vytištěný toho roku ve Vratislavi synodalních statutech biskupa Konrada Otče náš, Zdrávas Věřím; druhý tisk jest Bogarodzica r. 1506 v Krakově v statě Laského. Pověst o papeži Urbanovi nalézá se konečně

v agendě pro duchovní v Krakově tištěné; vedle ní nalezají se tam i polské formule při křtu a sňatku. P. spis. oba tyto texty znovu vytiskl a přičinil výklad pravopisu i jazyka jejich. Čechismů neshledal. — M. Kruszewski — Przyczynek do historyi samogłosek długich (str, 91—101); jest to zpráva o H. Osthoffově „Die Tiefstufe im indogermanischen Vocalismus“ (Morpholog. Untersuch. IV), jmenovitě pokud se týká slovanštiny. — Jan Karłowicz — Projekt terminologii językoznawczéj polskiéj (str. 102—120); bylo by zajisté žádoucno, kdyby se jednak zachovávala obecná terminologie latinská, jednak aby se aspoň hledělo na to, by terminologie domácí v slovanských grammatikách byla co možná jednostejná, neboť není zajisté pochyby, že studium grammatické nic tak nestěžuje jako různá terminologie. — Týž: Jmiona zbiorowe polskie typu „bracia“ (str. 122—124) s dodatkem od A. A. Kryńského, „Wykrzykniki s końcówkami czasowymi“ (125—127), Uwaga do t. IV. str. 89 „Archiv f. slav. Philol.“ s dodatkem od A. A. Kryńského (str. 128—131), Asyn (str. 131 až 133). — Lucyjan Malinowski: Studyja nad etymologiją ludową (str. 134—158); o jménech rostlin, zvířat, léků, jídel, nápojů a j., v dialektickém polském kruszka m. gruszka sotva shledati možno tvar „lidovou“ etymologií vzniklý vlivem slovesa kruszyć: chrv. srb. taktéž jest kruška, blh. крушъ, i luž. krušva. Jan Karłowicz — Rękopis hiszpańskiego przekładu księgi „O wojnie“ (z dziela „De republica emendanda“) A. Frycza Modrzewskiego (str. 159—161). — Týž: Wisła (str. 162—167): V XXII. sv. Kuhnova „Zeitschrift für vgl. Sprachforschung“ dovozuje Jul. v. Fierlinger, že jméno řeky Visla znělo tenkráte, když Němci, Slované i Litvané tvořili ještě jeden národ Vīk'slā neb Veik'slā; později, když se Němci odtrhli, znělo u Němců Vīhslā, u Slovanů Vīslā a že Visla tedy již tvořila hranici mezi Němci na jedné a nerozděleným ještě kmenem litevsko-slovanským na druhé straně. Odtrhnutí se Němců klade pak do V. století před Kr., odvolávaje se na Herodotem zapsané jméno národní *Νευροί*, neboť v tomto jméně ještě nebyla dvojhláska prvotní *eu* přešla v *ou*, co se stalo teprve v jazyce litevsko-slovanském. Proti tomu činí p. Karłowicz námitky: dnešní hornoněmecké jméno Weichsel nemůže býti tak staré, že by se mohl utvořiti praněmecký tvar vīhslā; v starých památkách čtou se různé tvary tohoto jména, nepodobající se nikterak hněm. jménu; p. Fierlinger cituje tvar Vixel z XVI. stol. P. spis. odvolávaje se na něm. weichselkirsche i weichselzopf dovozuje, že z dolnoněm. wissel uděláno weichsel dle analogie dīssel-deichsel, voss-fuchs, lass-lachs atd. — O témže předmětu jedná dr. Jan Hanusz — Vistula, Wisła, Weichsel ze stanoviska gramatyki porównawczéj (str. 168—179): V předpokládaném něm.-lit.-slov. vīkslā jest buď vīks- kořen, taký se však v žádném indoevrop. jazyce nedá dokládati, neb jest kořen vīk- a příponou

lā, a tu jest ovšem kořen vīk všeobecně známý, ale obtíže jsou ět s příponou, která jest sice německému jazyku vlastní, ale tatním podle všeho i litevštině i slovanštině cizí. A jak pak má vysvětlovati jméno vīk¹sla semasiologicky? Mimo to není isla prvotní tvar slovanský než spíše Vistla, jak ukazují tvary io jména v latinských i řeckých památkách, ano i u Francouzů Angličanů, kam se přece mohlo dostati jen prostřednictvím něckým. P. Hanusz podává jiný výklad: Visla, praslov. vistla kořene vis- a přípony -tlo (indoevrop. -tro-); vīstlo znamenalo „to co močí, rozlévá", „to co se rozplývá" a pod. tedy vodu r. viš, vešati netzen, flüssig machen). Kmen vīstlo naskytuje v jménech Wisłok, Wisłoka (vīs-tlo-kъ, -kā); Wiślica opět i se ku Wisla jako pręslica k pręsla. Visla (vīs-tlā) byl by ď pl. neutr. g. neb tvar ženský na -ā. Kořen vīs, ano i kmen -tlā shledává p. Hanusz i v jménu Ἴστρος (m. Fίστρος). Do evsko-slovanské doby nesahá toto jméno, čekali bychom v lit. ȳskla neb vëskla, čehož nenalézáme, jest jen wyslà; tím ěně možno říci, že žilo v době společenství s Němci. — L. alinowski: Niektóre wyrazy polskie litewskiego pochodzienia r. 180—191). Týž: Drobiazgi gramatyczne (str. 191—198): lské nimam, psané i nié mam vysvětluje se jako staženina ńejìmâm, vlivem toho a pod. tvarů ujalo se ni i v ostatních arech, kde prvotně nebyl na i přízvuk tak i 1. pl. ńimâmy z ńe nâmy a j., taktéž vyvinulo se srb.-luž. nimam; pol. pak niogę, nimożesz, nimógł nelze jinak vysvětlovati, než vlivem ialogie tvarů nimam, nimasz atd.; poznámka o složených iénech ptáků v slov. nářečích jak havran, žavorenok, ovranьcь, taktéž jarębъ a rębъ, jastrębъ, jastkola, ›koli sova, soja: p. prof. vidí v nich na prvém místě 1. ja-, jast, 3. so, na druhém 1. rębъ, 2. kolъ, kola, bližšího výkladu ak nepřičiňuje; příspěvek, jak písař „bible královny Žofie" nerozuměním české své předlohy nadělal plno chyb, tak učinil „muzske wieci" Gen. 9, 23 „muchi gego wycey" (!) j. — Józef Przyborowski — Urywek kazań dla młodzieży kolnéj, z glosami polskimi w. XV. (str. 199—204): zlomek ýř listů zde vytištěn. — Pamięci Jana Kochanowskiego (205 206): báseň takého obsahu od kn. Nikodema Muśnického poč. XIX. stol. znovu vytištěna. — St. Windakiewicz — ieznane szczegóły o rodzinie Kochanowskich (str. 207—231). — ozbiory i sprawozdania (str. 232—268): recense od J. Hanusze A. A. Kryńského. *J. Polívka.*

Русскій Филологическій Вѣстникъ. Издаваемый подъ дакціею А. И. Смирнова. — 1884 sv. XI. až XIII seš. 1.

Sv. XI., seš. 1—2: „Обзор поэтических мотивов колядок щедровок" od A. Potěbnje (seš. I., str. 1—98, seš. 2. str.

168—282). V této nedokončené ještě studii jedná se o rozměru písní slovanských vůbec a koledních zvláště, o době, kdy tyto písně zpívány, o výrazích vzpomenutých v starých památkách ruských zároveň s koledou, o усень, овсень, авсéнь a pod. i плугъ; prvé slovo sbližuje p. prof. s lit. auszra, slov. u(s)tro a předpokládá v něm význam nom. agentis masc. a ne nom. actionis v. acti.; s ním souvisí lot. ûsiňš der bienengott; stran druhého poukazuje na stejné užívání u Malorusů ralce (ралéць) a jiné četné i cenné poznámky o slovanské poesii prostonárodní, mythologických tradicích, zvycích a j. — „Къ вопросу о заимствованіяхъ въ южно-славянскомъ народномъ эпосѣ“ od M. Chalanského (I. seš. 1., str. 99—115, seš. 2. 233—246): ukazuje se na shody mezi srbskými písněmi o únosu ženy Marka Kraljeviće s pověstí Šalomounskou a sice o únosu ženy Šalomounovy, na shody mezi srbskou písní o bratřích Jakšićích a pověstí o Devgeniovi; dokázáno tedy, že Jihoslované znali tuto pověsť, kdežto Veselovský ještě předpokládal, že přišla k Rusům prostřednictvím jihoslovanským; a konečně ukázáno na shody mezi jednou bulh. nár. písní a klassickým podáním o Semiramidě. — „Матеріалы для характеристики нарѣчій и говоровъ русскаго языка“ (seš. 1. str. 116—120). — Славянская нарѣчія — Лекціи проф. В. И. Григоровича (seš. 1. str. 121—131, a seš. 2., str. 262—268) — dokončuje se tím posmrtné vydání přednášek Grigorovičových o slov. nářečích; jsou celkem stručnější než Šafaříkův Slov. národopis. — „Нѣчто об аористах“ od R. Brandta (seš. 2. str. 161 až 167): aor. рѣхъ jest za starší *рѣксъ -х stojí ve slov. jak Joh. Schmidt ukázal za původní ks, skrt. kš, řecky i lat. ks- десьнъ- dakšina, δεξιός, dexter, lit. deszinė, tvar рѣсъ se nenaskytuje; aneb *рѣсъ ustoupilo pod analogií знахъ utvořené nové formě рѣхъ. — Aor. ведохъ utvořen takto: starší 1. pl. ведомъ i 1. du. ведовѣ analogií знахомъ, знаховѣ změnily se v ведохомъ, ведоховѣ, a podle těchto dále se utvořily tvary ведохъ, ведосте, ведома; 2. i 3. sg. se neměnily neboť „odpovídající tvaru зна *-ведо nebylo lepší starého веде“. — Народныя пѣсни z kurské gubernie (str. 246—254) sdělují se přesně fonetickým způsobem, čím vůbec se vyznamenávají dialektické ukázky v tomto časopise. — Замѣтки о русскихъ говорахъ Сѣдлецкой губерніи (str. 255—261). Sv. XII. (seš. 3—4): Историческій обзоръ важнѣйшихъ звуковыхъ и морфологическихъ особенностей бѣлорусскихъ говоровъ od J. Nedeševa (seš. 3, str. 1—54) — p. spis. spolu s Kolosovem považuje běloruštinu za část velikoruského nářečí vůbec a ne jako Potebnja za zvláštní podřečí jen jihovelikoruské, i ukazuje na základě starých památek, hlavně listin, že bělor. se začalo vyvíjeti v XIV. stol. a bylo vyvinuto v XVI. v. — Пѣсни крестьянъ села краснозадорья, Рославльскаго уѣзда. Смоленской губ. (seš. 3, str. 55—61). — Субституты отдѣльныхъ звуковъ и звуковыхъ сочетаній нормальной русской рѣчи в произно-

eніи индивидуума, у котораго вслѣдствіе рака (cancroides) шутирован язык od A. Aleksandrova (seš. 3, str. 62—93): — spis. sděluje svá pozorování učiněná v Kazani na jednom důojníku, jemuž amputován jazyk, z kterých vysvítá, že celkem bez jazyka možná jest dosti srozumitelná řeč; m. *o* slyšeti hlas dobný frac. *eu* (peuple), m. *u* *-ü*, *y* a *i* splývají v jeden hlas, erýž též stojí za bezpřízvučné *o*, *a* po přízvučné slabice před příučnou slabikou: *γώιδ* (górod), *δήιϑ* (dělát), *γιδιχώm* (jazykom), *ύχαϑ* (ponukáť); retnice znějí celkem stejně, za *t*, *s*, *š*, *č*, *c* yšeti interdentální *ϑ*, za *d*, *z*, *ž* interdentální *δ*, za *k*, *ch* temný as *χ*, za *g* faucalis *γ*, tatáž hláska zní m. *l*, *r*, *i*, *j*, jest-li se *r* nevysouvají; *n* samostatně v řeči operovaného neexistovalo, následující samohláskou splývá v retonosní samohlásku: *ῶϑ*(nos), *ιαϑῶ* (polotnó), *χῖγα* (kniga), *ῆϑ* (nět) a j. v., s předcházející mohláskou splývá v nosovou samohlásku; palatalních hlásek slyšeti. — **Два древних памятника галицко-волынскаго нарѣчія** A. Sobolevského (seš. 3, str. 94—105): dodatek ke spisotelovu spise „Очерки изъ исторіи русскаго языка." — Od hož: **къ исторіи русскихъ акающихъ говоровъ** (str. 106—108): jihovelikoruštině i v běloruštině bezpřízvučné *e* zní jako *ja*, p. is. dokazuje, že se nevyvinulo zde *ja* přímo z *e*, než toto rvotné přešlo v *o* (jo), a to pak jako původní *o* přešlo v *a* (ja). **урсъ грамматики русскаго языка** od B. Bogorodického (seš. 3, r. 109—123; seš. 4, str. 321—336) pokračování jednající ruském pravopise. — **Бѣлорусскія пѣсни** (seš. 3, str. 124 135). — **Великорусскія былины Кіевскаго цикла** od M. Chamského (seš. 3, str. 136—159; seš. 4, str. 218—250): zde st posud jen počátek rozsáhlé patrně studie uveřejněn; v úvodě ykládá p. spis. stručně své náhledy o původu velkoruských bylin ruhu Kyjevského: byliny tyto nejsou původu jihoruského, není ůbec pravda, že by po nájezdech tatarských se byl vystěhoval d jihoruský na sever a že by jich místo bylí zaujali maloruští ystěhovalci ze zemí pokarpatských; též Jihorusové měli epos době Vladimírovské, které se dle skrovných ovšem sledů značně usilo lišiti od velkoruského; vůbec mělo každé údělní knížetství uské své epos, „obecně ruské staré epos jest právě taková fikce, ak i starý obecně-ruský jazyk"; „obecně-ruským bylo v staré oesii ruské hlavně obecně-slovanské"; není nijakých důvodů iděti v bylinách kruhu Vladimírova jen starého jihoruského neb yjevského dědictví; jmény kn. Vladimíra a města Kyjeva v nich ohly býti spojeny poetické plody různých dob, různého rázu různých krajů staré Rusi. P. spis. rozdělil si látku tak, že ojedná *a*) o bylinách opěvujících bohatýry doby předtatarské,) bohatýry doby tatarské, *c*) doby potatarské čili moskevské. 1. části jedná ve 4. seš. Tomu předeslal ještě krátkou stať, ve teré dokazuje, že v době předtatarské užíváno ve smysle heros lova chrabrъ, a později teprve toto slovo ustoupilo slovu bohatýr,

багатырь, богатырь mong. baghatur, kteréž zprvu užíváno j o vojvodách tatarských. — Маймачинское нарѣчіе od A. Aleksa drova (seš. 3. str. 160—163): v Sibiři na hranici mezi Ruske i Čínou jest na ruské straně město Kjachta a na čínské mě Majmačin; Číňané zde bydlící i vedoucí obchod čajem s R přiučili se ruštině, změnili ji však dle své mateřské mluvy fo ticky, morfologicky i syntakticky. K tomu dodatek podal Schuchardt (ve 4. seš. str. 318—320), ve kterém praví, že takýn to jazykem se mluví po celé hranici ruskočínské, i ukazuje n podobné smíšené jazyky kreolské, čínsko-anglické, čínsko-fran couzské i čínsko-portugalské. — Похоронныя причитанья южнаг края od S Brajlovského (seš. 4, str. 179—187): — Особенност говора села Байтерякова (v Kazaňské gub.) od A. Aleksandrov (seš. 4, str. 188—205): podřečí toto liší se od velikoruštiny tím že též bezpřízvučné u (i ju) klesá v jakýsi pahlas, krátké y (ъ) ju v ь ve slabice po slabice přízvučné a druhé slabice před slabikou přízvučnou: gólъp', d'aedъšká, pólьďьm, mъžyki, ъbirá a j. v.; kde vr. má za bezpřízvučné *o* i *a* střední mezi oběma hlásku å, jest v tomto podřeči *o*, a konečně i ze *e* před pří zvučnou tvrdou slabikou jest *jo*: ťomnó, ѵ́ьsóló, gńozdó. — Нѣсколько вновь пріобрѣтенныхъ рукописей народной библіотеки въ Бѣлградѣ od K. Grota (seš. 1: str. 206—217); několik jest v ní středobulharských památek XIV—XVI v. a několik srbských vesměs mladších církevních knih, jeden pomenik a lětovnik Jiřího Hamartola. — Хожденіе архимандрита Греоенья во св. землю od J. Gorožanského (seš. 4, str. 250—312): památka tato napsaná v XV. stol. zachována v přepise z konce XV. neb poč. XVI. stol., jazykem přináleží k severozápadním Novgorodským památkám. — Стихотвореніе Константина Богослова od A. Sobolevského (seš. 4, str. 313—315): p. spis. dovozuje, že napsáno bylo veršem dvanáctislabičným. — Славянское миса od téhož (seš. 7, str. 316—317): slov. misa jest prý lat. původu, přešlo asi k Slovanům prostřednictvím řeckým, v prostonárodní latině říkalo se mesa m. mensa, v řečtině *μήσα* a v odvozeném slově *ἀντιμή(ν)σιον*, st.-rus. антимисъ; o pannonismu slova misa nemůže tedy býti řeči. — Při každém čísle jsou ještě bohaté bibliografické zprávy a zvláštní paedagogická příloha.

Svazek XIII. (1885) seš. 1.

Хожденіе архимандрита Греоенья во св. землю od J. J. Gorožanského (str. 143) viz sv. XII. č. 4. — Еще былины и пѣсни изъ Заонежья sděluje L. N. Majkov (str. 44—60). — O ятевыхъ и ижевыхъ глаголахъ od R. Brandta (str. 61—70): prvými rozumějí se slovesa, jichž inf. kmen končí na *ê* (ѣ), druhými, kde končí na *i*; prvé opět dělí a) na „сходнотемные“ (желѣти — желѣешн) a b) na „разнотемные“ neb „ижевоятевые“ (горѣти — горишн). Podlé Brandta slovesa III. a IV. třídy jsou praindo-

vropská slovesa na *eje* a *e*. V praes. byly vedle sebe tvary ghoréjesi *ghoréjeti a *ghoreimós, *ghoreité atd.; tak časovalo e желѣти: *ghelėjesi, -ti, *gheleimós, -té atd.; analogií pak !. i 3. os. jedn. č. utvořeny i v množ. č. *ghelėjemos, -te atd., :dežto u sloves горѣти dle analogie množ. č. *ghoreimós atd. tvořený jedn. *ghoréisi, -éiti. Jak горнши možno objasňovati твдрнши; ostatně by prof. Brandt přijímal i Miklosichův výklad ěchto tvarů. 1. os. sg. byla prvotně *ghorejeám stažené *ghoreím a vlivem mn. *ghoreimós později *ghorjám. желѣѭ pak m. іелѭ opět analogií желѣеши atd.; 3. pl. °горемть, °творемтъ si dle плетѫть v горать, творать, aneb přešlo *ghoréjenti spolu *ghoréjesi v *ghoréinti. Z *gheléjenti mělo býti °желѣмть, livem analogie несѫть, берѫть jest желѣѭть. хвалѥмъ, хвалимахъ lužno odvozovati z 1. os. jedn. хвалѭ jako несемъ, несѣахъ od есѫ. — Великорусскія былины Кіевскаго цикла od M. Chalanského (str. 71—139) viz sv. XII, č. 4.: dokončuje se přehled ady prvé: bohatýrů doby dotatarské a podává se dále přehled ady II. bohatýrů doby tatarské. — Къ вопросу о русск. начальюмъ $o =$ ц. -слав. ѥ od A. Sobolevského (str. 140—141): lovozuje se, že náslovná *o* v cizích řeckých jménech m. pův. *e*:)вдокимъ, Овдотья a pod. nevzniklo teprvé na půdě ruské, než e tento přechod *e* v *o* se udál již na řecké půdě a v tomto mění, že již řecká jména přišla na Rus. — Славянское тысяча d téhož (str. 142—144): poukazuje na různé tvary tohoto slova e slov. nářečích (uvádí i stč. „ťusíc,“ zapomínaje, že *ju* zde apsáno m. *i*, jak nezřídka v stč. památkách bývá: Gebauer: Über lie weichen a-, o- und u-Silben im Altböhm. str. 52 sl.), a to ıutí k náhledu, že bylo několik praslov. tvarů slova tisíc. ꞩotské thûsundja-, sthn. dûsund atd. podobá se příliš slov. slovu, ak že můžeme předpokládati užší spojení, než obyčejné příbuenství. Za slov. *s* mezi samohláskami, které odpovídá lit. *sz*, prus. a indoevrop. k_1, má býti v got. ne *s* než *h* (jako sъto-hund), blízká jest domněnka, že buď slov. slovo převzato z germ. nebo erm. ze slov., a že se to stalo již dávno v době, kdy ještě ne)yl dokonán přechod starého *t* v *th* i *d*. P. spis. dává přednost áhledu, dle kterého Germanové převzali je od Slovanů, neb ůzné tvary slov. nedají se vyvozovati z praněmeckého tvaru, dežto opáčné jest snadné. Kořenem тысѫшта jest tûk, tauk, příbuzný řeckému theb. *τῦκα*, obecně řeckému *σῦκα*, a slov. slovo znamenalo prvotně plnost, nadbytek. — Обзоръ поэтическихъ мотивовъ колядокъ и щедровокъ od A. Potebnje (str. 145—191) viz sv. XI, č. 1—2; obsahuje množství cenných poznámek jmenovitě pro bájesloví slovanské. — Recense Malorusko-německého slovníku Eugena Želechovského (vyšel posud 1. sv.; bohužel prof. Želechovský nedávno zemřel, nebylo mu popřáno dokonati dílo své; díky však nastřádaným jím už materialům jest dokončení prvního tohoto slovníku maloruského za-

bezpečeno). — Bohaté zprávy bibliografické, mezi jinými též obšírná (str. 211—217) o „Listech filologických a paedagogických" sv. X—XI.

J. Polívka.

Филологическія Записки. Изд. А. Хованскимъ. Годъ XXIII. 1884. Воронежъ. Вып. I—V.

Z obsahu toho časopisu uvádíme: **О словахъ съ противоположными значеніями или о такъ называемой энантіосеміи** od V. Šercla. — **Морфологическій анализъ словъ. I. Связь между словами** od A. Anastasijeva. — **Русское слогоудареніе (обстоятельныя разысканія и выводы о законахъ ударенія** od anonymního spisovatele (seš. 1—2): velmi zajímavé jsou zde ze slovníku Daljova sestavené řady slov s dvojím (ano i s trojím) přízvukem, ze kterých dá se souditi, že při různém přízvuku totéž slovo nabývalo různého významu, aniž by přízvuk měl základy své v etymologii, že tedy jazyk si zde vede libovolně; p. spisovatel domnívá se dále, že jisté hlásky vyhýbají se přízvuku, a jiné hlásky zase k němu mají náklonnost, a nelitoval práce, zajisté marné, aby percentualně vypočetl náklonnost či nechuť hlásek k přízvuku, domnívaje se, že tak objasní zákony přízvučné. — **Доисторическое единство симовскихъ и арійскихъ языковъ и народовъ. Отдѣлъ I. Тожественное наименованіе предметовъ въ еврейскомъ и арійскомъ языкахъ** od N. Bodrova (seš. 1-5). — **О названіяхъ цвѣтовъ** od V. Šercla. — **Этюды изъ народныхъ сказаній** od D. O. Šeppinga: jedná se o sv. Jiří, Borisu i Glébu, Kuzmě i Demjanu, božích kovářích; správně asi soudí, že bude třeba rozeznávati Jiřího spořadatele chaotické přírody a Jiřího křesťanské legendy. — **Изъ лекцій по латинской фонетикѣ** od J. A. Baudouina de Courtenay (seš. 3—5): pro klassického filologa nebude asi nezajímavý způsob, jakým jazykozpytec zabývající se hlavně živými moderními jazyky jedná o jazyce vymřelém. — **О конкретности въ языкахъ** od V. Šercla. — **Къ ученію о славянскомь глаголѣ** od V. Dobrovského: v tomto pokračování větší studie jednajícím o videch slovesních nalézáme nemálo pozoruhodných poznámek; hlavně ovšem jedná p. spisovatel o ruském slovese, menší měrou a srovnávacím jen způsobem povšimnul si ostatních slov. nářečí. — **Общеславянскій корень кл-, кол-, чел-** od Iv. Želtova: p. spis. dříve již odvozoval **человѣкъ** z kořene **кл** (**Фил. Зап.** 1882, sešit 1.), skr. kar scindere, κλάω; z tohoto kořene odvozuje zde slova koléno, člěnъ, čelo, čeljadь, čeljustь. Toto poslední jest prý „složenina z kořene čel- a subst. -ustь, naskytujícího se ve slově **наизусть**, při čemž y pod vlivem tekuté hlásky se změkčilo v ju"!

J. Polívka.

Příspěvky ke slovanskému jazykozpytu.

Sepsal Ant. Matzenauer.

Пас, p a s, kořen, coitum appetere, gignere: srb. o - p a s t i, -p á s e m vb. pf. coire (de equo), p a s - t i s e coitum appetere, praesertim de equā „kobila se pase“; p a s m i n a bulh. p a s m a, p a s m i n a srb. genus, progenies plémě, plemeno, „dobre pasmine ovca“, slov. p a s m i n a id. Od téhož kořene pocházejí: stslov. **пастоухъ** equus admissarius, suff. **-тоухъ**, **пастоухе да блюдоу оу кобилахь**, Chrys.-Duš. 49. — **бестоудьнь** Men.-Vuk. slov. charv. srb. p a s t u h admissarius hřebec — dle Šaf. Star. 997. také p a z d u h, kdež skupení hlásek z d jest obměnou staršího s t; **пастоушатъ** adj. stslov. coitum appetens „**кони нмь бьси-ти соуть**“ Alex.-Mih. 93. srb. p a s t u š a s t adj. admissarius, — k o n j; **при-пасъ**, **при-пасъкъ** stslov. fetus příplodek zvířat, také rum. p r i p a s fetus ze stslov. Sem náleží také čes. zastar. o - p e s - k a praeputium, kt. v. Srodná jsou: skr. p a s a s, n. pēnis, koř. p a s, jehož značení bylo asi coitum inire, gignere, lat. p ē n i s pyj ze staršího *p e s n i s: „p e s n i s, p e n n i s, ut Casmenas dicebant pro Camenas“. Fest. p. 205. řec. *πέος* n. pēnis ze staršího **πέσος*, *πός-θη* 1. id. 2. praeputium; stněm. f a s - a l, sřněm. v a s - e l n. fetus, proles, suboles, v a s - e l m. männl. Zuchtthier plemenník na př. býk, kanec, v e s e l adj. praegnans, fecundus, v i s e 1. sg. praes. (v a s 1. sg. praet.) coitum inire, v i s e l m. membrum virile, *i* jest z *a* seslabeno, kořen prvotně f a s, ags. f ä s - e l suboles.

Pa-skala f. slk. tumultus, strepitus, p a - s k a l o v a ť tumultuari, strepitum ciere; p a jest předpona, kmen s k a l jest sroden se stněm. s c a l, sřněm. s c h a l, m. sonitus, tumultus, strepitus, s c e l l - a n (praet. sg. s c a l) stněm. s c h ë l l - e n (praet. sg.

schal) sřněm. sonum edere, sonare, skand. skell-a (praet. sg. skall), také skjall-a sonare, personare. Prvotný tvar kořene slov german. skal. Srov. také lot. skalj-š, m. -a, f. clare sonans, sonorus, skalja rīkle vox clara, sonora, skalji adv. clare (de voce), sonore, pa-skalotê-s garrire.

Paskul bulh. crista kytice z peří, pérovec; cizího původu; fonéticky dalo by se sestaviti se řec. *φάσκωλος, φασκώλιον* mantica, řec. střed. *φασκώλιον* crumena, marsupium; avšak rozličnosť významu tu vadí.

Пастéль f. rus. = сухáя крáска suchá barva, čes. pastel, m. pol. pastel id. původu román.: vlask. pastello, fr. pastel, m. špan. pastél id.

Pasterica, pasterička, pastiričica slov. motacilla pliska. také pastirinka, pastirinkica (Janež.) na místě správného pastirinčica. V Ciz. Slov. str. 401. jsem ta slova považoval za cizí; jsou však původu slovanského i odvozena od pastir, -ster slov. pastor; také mrus. пастушка motacilla, pliska, vlastně pastýřka, též něm. dial. se pliska jmenuje hirtle a fr. bergeronette, kteréž jméno odvozeno jest od berger pastýř, bergère pastýřka ovec.

Pašanac, pašenog charv. srb. maritus sororis uxoris meae muž ženiny sestry, stsrb. пашеногъ id. slov. pašenog, pašanog id. pašenoga, pašanoga manželka svatova; slova ta možno pokládati za cizí; v turc. se totiž nachází badžanak Schwager svat, svak.

Paškrta f. a) slk. cupedium (paškrty pl. cupedia) b) m. liguritor, v tomto značení také místy v Čechách užíváno. paškrtiti vb. dur. ligurire, paškrtný adj. liguritionis amans, cupediorum amans; maškrta morav. slk. = paškrta a) i b), maškrtiti ligurire, maškrtný liguritionis amans. — Slova tato možno považovati za odrodky stslov. ласкръдъ adj. gulosus, ласкръдити cupere, ласкръдие n. liguritio, helluatio, ježto jsou stažena z ласко-сръдъ adj. edax, Ber. Alex. °ласко-сръдити cupere, ласко-сръдие, n. liguritio-Ber. a t. d. I čásť těch slov složených jest ve spojitosti s rus. dial. ласый adj. cupidus, pol. łasy a) id. b) cupediorum amans, łasić się appetere, cupidum, avidum esse, lit. api-lasus adj. vybíravý co do jídel „wählerisch, bes. in Bezug auf Speisen“, Ness. lot. at-lasas res exquisita — srov. také skr. laš (1. et 4.

par. âtm.) appetere, desiderare — II. část souvisí se zaniklým °срѣдо, od něhož срѣдьце cor, jehož značení v těchto složených slovech bylo asi: žaloudek ventriculus, stomachus, srov. srodné lot. sirds, které značí oboje: srdce i žaloudek. V uvedených slovech čes. i slk. proměněno starší *l* počátečné, nacházející se ve slovech stslov., napřed v *m*, *m* pak ve *p*. Maď. paskorta gulosus ze slk. paškrta.

Patalica srb. = samarna štica t. j. daštica assis clitellaris; cizího původu: řec. střed. *πατέλλα*, *πατέλλιον* (z lat.) patella, patina, lat. patella ploská nádoba, mísa, ploska; jablko kolena.

Patárka bulh. segmentum, zdá se býti cizím; srov. turc. padavra, pédyrva asserculus, z nichž by slovo bulh. mohlo býti přetvořeno.

Paterica bulh., патерица rus. sceptrum episcopi; ze řec. střed. *πατερίτζα* sceptrum seu baculus patriarchae. „Nonnulli derivant a *πατήρ*, quod per excellentiam Patriarcha pater vocatur". DC. Srov. však řec. střed. *πατερόν* trabs břevno, od něhož by ta slova odvozena býti mohla.

Pàtorka charv. prov. helleborus niger (Nem. 33.) — zdá se, že jest to slovo cizího původu, zvučně připomíná lat. eupatoria = agrimonia, Odermennig, Ackermennig řepík lékarský, starček, vlask. eupatorio Königskraut, Hirschklee konopěnec; řec. *εὐπατόριον* Diosc. pojmenování jakési byliny, odkud by pàtorka odražením počátečné slabiky eu, *εὐ* a proměněním koncovky pocházeti mohlo; rozličnosť významův tu však vadí i činí spojitosť těch slov pochybnou.

Patrika bulh. otčina? značení není jisté; cizího původu, asi z nřec. *τὰ πατρικά* pl. otcovské jmění, obyčeje předkův, praotcův.

Paturi, pl. bulh. femoralia nohavice; z nřec. *πατοῦρα* tibialium genus „Strumpfsocke" nebo z turc. potur femoralia.

Paulj m. srb. culmus stéblo trávy „nije ukosio ni paulja jednog sijena"; paulja f. herbae genus; asi na místě pahulj, pahulja; kořen pah (пах) z pas; srov. sřněm. vase fibra, caulis, radicula; v. Pahelj slov. pahalj charv. s nimiž slova srb. mohou býti stejnokořenná.

Павіанъ rus. papio, slov. pavian, pol. pawian, čes. pavián, jinak duran; cizího původu: švéd. babian, holld. baviaan, nněm. Pavian, Bavian; základem jsou slova román.: vlask.

babbuino, špan. babuino, fr. babouin id. — Diez I. 42. pokládá slova román. za stejnokmenná se fr. babine Affenlefze.

Павýнъ rus. bylina, jinak **ужóвникъ** scorzonera hispanica — možná, že jest přetvořeno ze stslov. **поланъ** *ποία* herba purgandi vim habens, neb i scorzonera hispanica spůsobuje průjem; **поланъ** jest vlastně řec. acc. sg. *πόαν*, *ποίαν*, k nom. sg., *πόα*, *ποία* (dor.) tráva, zelina.

Пазионъ stslov. lapis quidam **пазион' рьдръ есть** atd. Bus. 263. i. e. topazius, ze řec. střed. *πάζιον* id., kteréž utvořeno jest ze střec. *τοπάζιον* odražením první slabiky.

Pazmati srb. ineptire, v. Spazmati.

Pazouch čes. neužitečný výrostek na stromě, jinak vlk stolo, starší tvar pazúch, pazuch (°**пазоухъ**) „Pořezám pazouchy, aby stromu nehubily". Sychr. Phras. „Vidúci, ano pazuchy s ratolestmi, točiš zlí s dobrými sú smíšeni". Výkl. pís. Šal. 1., „Otřezání zlého obyčeje, jenž pochodí z bujnosti těla našeho, jako pazuchy vinné z bujnosti kořene vinného". Ib. 2. — b) pazouchy pl. die Zinken am Hirschgeweih, pazoušek dim. turio pupen bylin z krku kořenového vynikající; hluž. paznški pl. turiones; pa jest předpona; kořenná slabika zuch ze staršího gus může býti ve spojitosti s lit. gausùs adj. uber, copiosus, luxurians, gaus-ybė ubertas, abundantia, incrementum, gaus-u, -ėti abundare, redundare, gaus-inti augere, lot. gausa das Gedeihen, gaus-īt reichlich machen, gaus-igs adj. gedeihlich, verschlagsam, sporý, kořen gus, jehož prvotné značení bylo asi: růsti crescere.

Пазоуха f. stslov. a) sinus, -хы морьскыя (sinus maris) Ex.-Vost. 1. 267., b) *πτερύγιον* peruť (ala), také peruť rybí, plýtva (pinna), c) axilla, d) dorsum; značení jest nejisté v následujícím místě: **медвѣда своима пазоухама оудавлааше** Men.-Mik. bulh. pazuha sinus ňádra, také pazuva, pazva (zkaženě) Lex. II. slov. pazuha i pazduha f. také pazduh, m. 1. axilla, 2. fovea axillaris „vzeti pod pazuho", ala (Meg.); dle Lex. II. též paziha, pazdiha, charv. pazuha, f. i pazuho, n. axilla, srb. pazuho, n. id. také pazua, pazuo na místě pazuha, pazuho; rus. пáзуха sinus; fovea axillaris, pol. pazucha sinus ňádra, slk. pazucha a) fovea axillaris, b) žlab vzniklý stýkáním se dvou stran střechy,

3. Winkel im Backofen; rus. názушина gekrümmte Hölung (in Geschwüren) la sinuosité, cavité (d'une plaie), názушистый adj. incurvatus, sinuosus, stslov. пазоушьнъ adj. sinus, rus. názушный adj. id. — V uvedených tu slovech vyskýtá se toliko ve slov. *zd* vedle *z*; možno tedy za to míti, že *z* jest tu pravidlem, *zd* vyjímkou, že *d* teprva později k *z* přiraženo; па, p a možno považovati za předponu зоух (z u c h, z u h) z g u s za kořen s významem: inflexum, incurvatum esse; náležitého slovesa však není. Slova uvedená mohou býti stejnokořenná se řec. γαυσός adj. inflexus, incurvatus. *Zd* stává někdy ve slovech slovan. na místě *z*; srov. v té věci stslov. възгроздити tremere facere, Pat. Vost. гроздельство (horror?) огнью vedle obyčejných възгрозити tremere facere, гроза horror, грозити minari a jiných; dle lit. g r u m z d a minae, g r u m z d ž ù, g r ù m s t i minari mohlo by se snad mysliti, že ve slovech slovanských právě uvedených jest *zd* původnější než *z*; avšak tato slova lit. nesouhlasí se řečenými slovy slovan. za příčinou *um* kmenové slabiky naproti *o* slovan. kmene g r o z; zvukem bližší jest lit. g r a ž - ó t i, - ó j u minari, J. (G e i t l. 84. b) i K u r s c h. - W b.; to slovo může ale pocházeti z pol. nebo rus., nerozhoduje tedy v této příčině. Také ve kmenu празд, p r a z d jest, jak se zdá, *d* k *z* přiraženo (v. Праздь otium). Z jiných slovan. řečí uvedeny buďte tyto příklady, svědčící o *zd* na místě pravidelného *z*: slov. s t e z d a vedle správnějšího s t e z a semita, ž l e z d a vedle ž l ě z a glandula; srb. b r z d i c a vedle pravidelného b r z i c a locus ubi flumen per silices deproperat; rus. при-уздъ místo a vedle pravidelného при-узъ cep (Mikl. Lautl. II. 285. i 286.) = stslov. при-жзъ vinculum, kořen вжз: вжзати ligare. — Kdyby se mohlo dokázati, i že ve slově пазоуха, slov. také p a z d u h a, *zd* jest původnější, nežli *z*, pak by bylo volno, domnívati se, že *zd* tu stojí na místě *d*, jako na př. ve stslov. вездеть vedle a místo pravidelného ведеть nebo ve stslov. юздро vedle ядро cito, i že prvotný tvar slova řečeného byl °па-доуха, že tedy vhodno, sestaviti je s lot. d u s e, p a - d u s e f. fovea axillaris, skr. d ô s m. n. brachium. Toho důkazu se ale nedostává. — Lot. p a z u k a der Busen des Kleides z rus. nebo pol., lot. p a z u s ê unter dem Arm zdá se býti slovan. loc. sg.

a-zur pol. p a - z o u r čes., starší tvar p a - z ú r (°па-зоуръ)

unguis Kralle „Pazoury koho rozdrápati", hluž. pa-zor id. na místě správného *pa-zur; pa jest předpona, kořenná slabika zur, jak pravděpodobno, ze staršího gur, může býti ve spojitosti se skr. gûr, ghur i ghûr (4. âtm.) 1. laedere, 2. occidere.

Пазъ rus. stria, incisura; coagmentum, junctura, commissura, **пазить, пажу́** jungere, committere coagmentare Fugen machen, **пазникъ** Fügbobel, **пазо́вка, паже́нie** coagmentatio, **вы́-пазить** vb. pf. **вы-пáживать** vb. dur. striare, excavare, pol. paz, -u. m. stria, incisura, pazować, -zuję striare, čes. zastar. paz junctura tabularum, M. V. pažiti, také paždìti, za-pažiti obstruere, claudere, munire, pažiti koly palis firmare, pažení palatio; intergerium, paženie tabulata-Mm. Exod. 35. pažení ve stodole = oploteň, Tennenwand praesepia (Rohn.), pažení, přepažení ve chlévě Schlagbaum im Stalle, o-pažiti circumdare, tabulis circumdare, tabulare, opažení tabulata, laquearia, crepido, hluž. pažić sepire, claudere, (ligno) munire, tabulare. loculis instruere, paženie tabulatio, contignatio. Kořen paz z pag. Za srodná možno pokládati: 1. lit. požas stria, junctura, commissura, coagmentum, požyti, -yju striare — ač nepocházejí-li slova lit. z rus. — 2. stněm. *fuog-jan, *fôg-jan, fuogan, fuag-ên, sřněm. fuog-en, vüeg-en jungere. conjungere, compingere, stněm. fuog-î conjunctio, junctura, sřněm. vuoge, fuoge, nněm. Fuge junctura commissura, coagmentum, ststas. fôg-jan fôg-an, stfris. fôg-a aptare. ags. fêg-an conjungere, committere, fôg, m. junctura, commissura; samohlásky v kořenné slabice slov german. stojí na místě prvotného $\bar{a}$; 3. lat. pango, -ere, starší tvar pag-o -ěre upevniti, zaraziti, zasaditi, com-pingo, -pēgi, -pactum spojiti spojovati, pagmentum něco spojeného, com-pāges i compāgo f. spojení, spájka, spára, skladba, sklad — a jiná. kořen pag; 4. řec. *πήγ-νυμι*, aor. 2. *ἐ-πάγ-ην* upevniti, zaraziti, pevně spojiti, stavěti, budovati, *πῆγ-μα* něco spojeného, lešení, stavba, *πάγ-η* osidlo, léčka, smyčka, také síť rybářská, *πάγ-ιος* pevný, *συμ-πήγ-νυμι* spojiti, stužiti, *συμ-παγ-ής* spojený, *συμ-παγ-ία* spojení, složení, upevnění — a jiná; kořen pag.

Paže f. čes. a) brachium „Achilles měl paže mocné, brachia grossa". Troj. 8. „Jemu paži s mečem utne" Troj. 16. b) la-

certus Oberarm; c) humerus Knochen des Oberarms, „o vyvinutí paže od klubu svého“, laxatio ossis humeri. Ras. rkp. 3. 21. „Kdyby paže z plece neb z klubu svého vystupila, má býti na své miesto navedena.“ Ib. 3. 21. „Obtížen nemocí, maje dvě hlíze pod oběma pažoma“ St. let. 517. — fig. paže = sinus maris, brachium „Po sv. Jiří paži, totiž po zátoce mořské“. Mand. p a ž d í f. et n. ala, axilla Wn. 148. brachium Aqu. pod paždí sub brachiis. Aqu. *d* jest k *ž* přiraženo; p a ž n ý, -ní adj. lacerti kosť pažná Knochen des Oberarms Sal. rkp. 3. 21 p o d - p a ž í, p o d - p a ž d í, n. fovea axillaris, „ascella, locus sub brachiis“. Aqu. hluž. p a ž a f. fovea axillaris, p o d p a ž u unter den Arm, p a ž e pl. der Busen; w pažach in den Dünnungen (bei Thieren), dávněji také brachium, jak viděti z adj. p a ž a t y = ramenatý, dluž. p ą ž a, v. hluž. P a ž a z *p a g j a; za srodné možno pokládati: lit. p a ž a s t ì s f. i p a ž a s t ė f. fovea axillaris; nesloženého ž a s t i s, ž a s t ė není, možno se tedy domnívati, že p a tu není předpona, že p a ž jest kmen, -a s t i s, a s t ė suffix tak, jako v g y w - a s t ì s vita (od g ý w a s živý), r i m - a s t ì s pokoj quies, od kmene r i m: r ì m - t i quiescere, a jiných. Zdali uvedená slova slovan. i lit. jsou ve spojitosti se skr. b â h ú (z *b â g h u), m. zend. b â z u brachium jest pochybno, proto že ve příbuzných slovech slovan. i lit. stává skr. i zendskému *b* pravidelně též *b* na proti; ježto v řec. jazyku stává někdy na počátku kořenných slabik, zakončených aspirátou, *π* na místě skr. i zendského *b*, jest řec. *πῆχυ-ς* loket Armbug, Ellenbogen; předloktí antibrachium; rameno vůbec sice se skr. b â h ú - s i zend. bâzu srodné; co do uvedených slov čes. i lit. jest ale pochybno, zdali *πῆχυς* jest jim příbuzné.

Па-ѫкъ stslov. aranea, bulh. p a j ŭ k (ŭ = ъ z ѫ), slov. p a - j e k, starší tvar p a - j e n k, také p a - j o k, p a - v o k z *p a - j ą k, *p a - v ą k, staženě p a j k. charv. srb. p a - u k, rus. па-ýкъ z паѫкъ id. па-ýчище n. па-учúна f. augm. magna aranea, rus. dial. па-вокъ, павко, mrus. павукъ, pol. p a - j ą k 1. aranea 2. piscis marini genus, 3. fig. lychnuchus pensilis, čes. p a v o u k, zastar. p a - v ú k, p a - u k (z p a - v u n̥ k, p a - u n̥ k) „p a - u k, p a - u č e k“ (dim.) Aqu. p a - u c i pl. Leg. II. B. 12. vodní pavouk tipula, pavouk vlaský, tarantula; morský pavouk, jinak černokrevka, sepia; pavouk = kruh, ve kterém se lísa

nebo dvéře točí, skoba do půl kola, vlastně: junctura, hluž. dluž. pawk aranea — vysunutím samohlásky kořenné slabiky, polab. po-jaņk id. (po-iank D. po-janc Pf. po-janck S. po-jang J. P.); rum. pa-ing na místě -ink aranea ze stslov. i maď. pank, pók id. pochází ze slovan. Kořen stslov. jest ѫк z ank jungere, ligare, nectere, od něhož také stslov. ѫза z °ѫза junctura pochází, kt. v. Kořen ank jungere, ligare vyskýtá se také v lit. ánka smyčka, Schlinge, Schleife, bes. dio Schlinge, in der die Segelstange hängt. Slova odvozená: па-жучина stslov. tela aranea, — нами оуказающи не-моштьнѣйшаꙗ Greg.-Naz. také па-ѫчина Sup. 201. i па-ѫчиꙗ Psalt.-Pog. bulh. pa-jùžina f. Cank. id. na místě -jùčina, slov. pa-ječina, pa-jčina, pa-vučina, charv. srb. pa-učina, rus. па-утúна na místě па-учина, pol. pa-jęczyna, čes. pa-vučina, luž. pa-wčina id. polab. po-jaņcejnja id. (pojangzeinia J. pojangceina P.); rum. pa-unžin 1. id. 2. aranea i pa-indžine tela aranea (*ž* i *dž* na místě *č*); stslov. па-жучь adj. poss. araneae, také па-ѫчь Esai. 59. 5.-Mat. 49. z па-ѫчь; slov. pa-ječji, rus. па-ýчій, pol. pa-jęczy id. pajęcze siatki texta aranea, čes. pa-vučí, luž. pawči araneae.

Pągać, -am vb. dur. pol. grunnire, srov. lot. pôgāt, pôdzēt 1. tinnire, 2. canere (de luscinĭā) — *ô*, jak se zdá, z *ą*, an tak, jako v rôka manus, lit. ranka, stslov. рѫка; prvotné značení jak pol. tak i lot. slova bylo asi: sonum edere.

Peca srb. prov. cucurbita alba; cizí, stejně zní sice břec. πέτζα cortex, putamen; neshodnosť významův činí ale spojitosť obou slov pochybnou. Zda nestojí peca na místě pęca i nepochází ze vlask. pinca dlouhá tykev cucurbita longior?

Pecati, -cam vb. dur. pecnuti vb. pf. charv. srb. pungere, peckati dim. sticheln cavillari, pecati ribu hamo captare pisces, srb. také pèčiti pungere (mordere) „pečila ga zmija“ (had); zdají se býti cizími, asi ze vlask. piccàre pungere; fig. cavillari.

Peča bulh. corium, pečar cerdo, coriarius; z břec. πετζίον corium; zdali slovo břec. jest ve spojitosti se střec. πέκος lana, vellus, cutis, pellis, jest pochybno.

Pečárka čes. agaricus campestris, pol. pieczarka, srb. pečurka id. slov. pečarka Bratschwamm (Janež.); srov. lot.

p e k a boletus magnus. Jestli však uvedená slovan. slova jsou, jak se za to má, odvozena od kořene p̣ e k: stslov. пек-ѫ coquo, čes. p e k u, pak jest spojitosť jich se slovem lot. pochybná; neb stslov. пек-ѫ jest příbuzné lot.-ému c e p - t, c e p - j u, lit. k è p - t i, k e p - ù coquere, assare (přesmykem souhlásek na místě: *p è k - t i, -ù).

Pedānà charv. prov. circumsutura marginis vestimenti feminalis (Nem. 49.) obruba na sukni; ze vlask. p e d à n a id.

Pegla slov. pix smola, stojí buďto na místě p e k l a, anebo pochází ze vlask. p è g o l a id.

Пелá rus. palea, pol. o - p e ł k i pl. ohrabky „Überkehr, ausgesichtete Körner“, čes. o - p e l k a placenta fracium záboj; srodná jsou: lit. p e l a í pl. palea, sg. p é l a s Spelze, také p e l ù s pl. (Ness.) plevy, lot. p e l u s pl. palea, p e l - a i n s adj. paleatus; holld. p e l, p e l l e folliculus, gluma, cortex; *e* kořenné slabiky slov uvedených seslabeno z *a*; lat. p a l e a pleva, skr. p a l a - m, n. stramen.

Pela pol. tomentum sericum boura; zdá se býti cizího původu, srov. špan. p e l l a, portg. p e l l a klubko glomus, kteréž pocházejí z lat. p i l a míč, klubko.

Pelati, p e l j a t i vb. dur. slov. ducere, charv. p e l j a t i = voditi, slov. p e l a j c a vodídko vinculum, ad quod parvi discunt incedere, p e l j a v e c dux; kořen p e l; řec. kmen *πολ* ve složených: *αἰ-πόλος* na místě *ἀFι-πολος* opilio, *βου-πόλος* (Hes.) volopas, pastýř volův, *ἱππο-πόλος* adj. koně vodící, s koňmi zacházející, na koních jezdící, koně prohánějící, *θαλαμη-πόλος* 1. posluhující v pokoji paní, komorná, 2. = *Κύπρις* t. j. Afrodita, co chranitelka manželství; b) lat. kmen p i l v ō - p i l i o, starší ū - p i l i o, na místě *o v i - p i l i o, *o v i - p ă l i o, mohou býti příbuznými; samohláska kořenných slabik slov. řec. lat. vznikla, jak pravděpodobno, ze staršího *a*, tak že by za prvotný tvar kořenův tu uvedených mohlo se považovati p a l; Bopp uvádí ve glossáru skr. kořen p a l (10. par.) p a l á j â m i (K. V.) servare, tueri, jemuž by kmeny výše uvedené mohly býti příbuzné, kdyby byl dokonale pojištěn.

Pelenica slov. charv. peritonaeum srov. řec. *πέλλα* (Poll.) kůže, *ἄ-πελος*, n. nezacelená rána, vlastně rána, na kteréž povrchu se ještě neutvořila kožka, *πέλμα*, n. podešva; lat. p e l l i s kůže; kořen slov řec. i lat. p e l; got. f i l l, stněm.

fël, stsas. ags. fëll, skand. fell i fiall pellis, švéd. fäll, holld. vel id.

Пелери́нка rus. peleryna pol. Pelzkragen; ze fr. pélerine id. prvotné značení slova fr.: poutnice.

Пелесъ adj. stslov. *Φαιός* pullus černavý, tmavohnědý, snědý, hnědý, také **пелѣсъ**, **ризы пелѣсы** 3. reg. 10. 25.-Vost. **мозкь ꙗко бѣло и пелѣсо своимъ видѣниемъ** Pal.-Vost.-dle Beryndy = rus. **поло́вый** plavý, běložlutý; rus. **пеле́сый**, dial. **пелясый**, varius, versicolor, virgatus pruhovaný, **пере-пеле́сый**, **пере-пеля́стый** varius, versicolor, lentiginosus, stčes. pelestý discolor, *M. V.* v jiném stčes. pramenu se to slovo, pokud mi známo, nenachází, pelesta (v horách Krkon. pelesa, peleska) insectum varii coloris, coccinella, jinak slunečko, boží kravka, bedruňka, berunka, beruška. Srodná jsou: a) lot. pelēks adj. canus, glaucus, coloris cinerei, murini, ê-pelēks subcanus, pelek-ums sivá barva; možná, že uvedená lot. slova jsou ve spojitosti s lot. pele f., lit. pelė, f. myš, odkud také lit. pelěkas adj. colore murino pochází; b) stejnokořennými zdají se také býti řec. *πελ-ός*, *πελ-ιός*, *πελλ-ός* 1. = *Φαιός* černavý, tmavé barvy, tmavošedý, tmavomodrý, 2. olověné barvy, bledožlutý, bělavý, bledý, šedý, sivý; lat. pullus adj. tmavé barvy, černavý — ze staršího *pallus (koř. pal); c) uváženo buď také skr. pal-itá (th.) adj. canis capillis praeditus.

Peleš, m. srb. capilli, jak se podobá, cizí; srov. vlask. pelòso crinitus, hirsutus, villosus.

Peleše, f. i peleš f. čes. spelunca „I bieše peleše a kamen byl svrchu položen na ni“. Ioan. 11. 38. peleš spelunca Aqu. peleška dim. cavernula, Aqu. — spelunca, lustrum ferae. Jako štěnie lvové bydle u pelešiech-Ps. ms. 16. 12. peleš vlka caverna (lupi)-Jel. Petr. Učinili jste dům peleší lotrovskou. Mat. 21. 13. speluncam latronum. Vulg. V uzké peleši, tugurio angusto. Jel. Petr. Také pelech i pelouch (dial.) cubile „V tom místě jsem svůj pelech (cubile) měl“. Vrat. cest. pelouch pro psa. Us. Prvotné značení jest caverna, spelunca, pak lustrum ferae, konečně latibulum, cubile vůbec: pol. pielesz lustrum ferae, „gniazdo drapieżnego ptaka“. Mrong.-słown. Slova uvedená mohou býti ve spojitosti se skr. phal findi, dirumpi, dissilire, tak že by v nich *e* kmenové

slabiky bylo stenčeno z *a*. Srov. také řec. *σπήλαιον* doupě, jeskyně; hrobka, *σπῆλυγξ* doupě, jeskyně, skoula; se kmenem řec. *σπηλ* mohl by kmen čes. pel i pol. piel býti sroden. O lat. spēlaeum, spēlunca doupě, jeskyně má se za to, že 1. pochází ze řec. *σπήλαιον*, 2. ze řec. *σπῆλυγξ*.

Pelinhor srb. značení neznámé „Kroz lijepi pelinhor" (C. g.) — cizí, možná, že pochází z nřec. *περιχώριον* kraj, okres, krajina.

Peljati srb. (Dubrovn.) 1. s předlož. do- = dotjerati adigere, z lat. pello, -ere hnáti, puditi? 2. peljati privare, ze vlask. pelàre vellere, evellere škubati, oškubati (ptáka); fig. privare.

Пелынъ m. stslov. absinthium, **акы умшю -на**, Sborn. také **пелынь**, bulh. slov. charv. srb. pelin artemisia absinthium, srb. (C. g.) také salvia, rus. **полы́нъ**, pol. piołun, piołyń, čes. pelun, pelyn m. dim. pelunek, pelynek i peluněk, také peluň f., dim. peluňka, morav. polýnek, slk. polynjek, hluž. połoń, dluž. połyń artemisia absinthium; alb. rum. pelin, nřec. *πελῖνος*, turc. pelin otu id. ze slovan. — rovně tak zdá se i lit. pelinos pl. id. ze slovan. pocházeti, neb jinak by po *l* stálo asi *u*; srodné jest však lot. pelejumi pl. id. srov. také celt. a sice korn. fuelein, armor. vuelen absinthium; *f* tu stojí, jak se podobá, na místě prvotného *p*; ta bylina má jméno od bělavé, bledé barvy; za stejnokořenná možno také pokládati: lit. pel-iù, -ėti, lot. pel-ēt, -u, -eju situ obduci, pel-ejums situs; řec. *πελ-ός*, *πελλ-ός*, kteréž značí: olověné barvy, šedý, sivý, bledý, bělavý, i *πολ-ιός* sivý, šedý, bělavý, kořen byl prvotně *παλ*; skr. pal-itá (th.) adj. canus šedý, šedivý, o vlasech.

Пенька́ rus. pieńka pol. cannabis, zdá se, že to zvláštní druh konopí, neb obecné jméno konopí jest **конопля́**, **конопе́ль** rus. konopie, pl. pol. — ta slova mají sotva co společného s rus. **пень**, m. stirps, truncus caesae arboris, pol. pień, čes. peň, než zdají se býti původu orientál.: turc. beng konopě; také špan. bangí, bángo, bángue ostindischer Hanf — z některého asiat. jazyka.

Пе́нтюхъ rus. homo rusticus, rudis; etymologie toho slova není jasná, kdyby тюхъ bylo pouze obměnou přípony тухъ, tuch, která se nachází na př. v rus. **пас-ту́хъ**, pol. pas-tuch pastor, koř. pas pascere, pak by se mohlo mysliti, že to slovo

odvozeno od пень a) stirps, b) fig. stipes, caudex (convicium); podobně zní lot. pintikjis Laffe, dummer Junge, jehož původ ale není jasný.

Пеперментъ, пиперментъ rus. mentha piperata — z holld. pepermunt, f. id. nebo z angl. stejnoznačného peppermint.

Pera pol. prov. (Pozn.) penis pyj, dim. perka; perkać się coire (de avibus): slova ta mohou býti kořenem per ve spojitosti s lot. per-ēt, -eju incubare ovis, perināt, -aju pullos excludere, gignere, lit. per-iù, per-ėti incubare ovis, isz-perėti pullos excludere, pér-as, obyčejně ve pl. pér-ai fetus, progenies; lat. par-io, -ĕre roditi, ploditi, tak že by *e* kořenné slabiky slov pol. lot. lit. bylo z *a* stenčeno.

Pérgola charv. prov. uvarum genus (Nem. 37.); ze vlask. pérgola Laube, Weinlaube; sřlat. pergula vitis species.

Перхáть vb. dur. перхнýть vb. pf. першить, vb. dur. за-першить, -шý vb. pf. rus. screare, tussire, перхóта screatus, перхóтина sputum; kořen перх, stslov. byl by °прьх, mající prvotně samohlásku před *r*; obyčejně sice stává na místě stslov. ръ s předcházející němou, jehož samohláska prvotně před *r* stála, v rus. ор, někdy ale také ер, srov. stslov. прьстъ digitus a rus. перстъ id. — ch kořene перх, °прьх ze staršího *s*; srov. lot. spurslāt fremere, per nares strepere, de equis, *l* jest ke kořeni spurs přiraženo.

Perigel bulh. kružidlo circinus; cizího původu; turc. pergjar, pergjel id. Pramenem těch slov zdá se býti řec. *περι-γῦρίς* f. okruh; nřec. *περι-γυρίζω* otáčím, ve kruhu točím.

Perjoha slov. catalogus, z lat. řec. periocha, *περιοχή* obsah, udání obsahu.

Перкáль, m. rus. perkál čes. perkal, perkalik pol. pargal srb. bílá tenká tkanina bavlněná, cizího původu: fr. percale f. tissu de coton blanc, fin, špan. percal id. něm. Perkal — etymologie neznáma.

Перо, n. stslov. penna, — водениуно Misc.-Šaf. 172., bulh. péro penna, slov. pero, gen. -ra i -resa, n. 1. id. 2. folium arborum, také pere, gen. -reta penna, charv. pero, n. penna; folium nonnullarum herbarum, srb. pero a) id. b) pera u ribe pinnae ploutve, c) elater, d) dextrum acutum latus in cultro aratri, rus. перó, pl. пéрья, dim. пéрышко penna,

ры́бье перó pinna, крáсное перó pinna dorsualis, плáвательное — pinna lateralis; — (у веслá) Schaufel am Ruder, pol. pioro (dim. piorko, pioreczko) a) penna, b) stylus, c) palma remi, d) die Wirbel im Kammrade, e) macula in superficie equi spliha (jinobarevná) na povrchu koně, f) das Bohreisen, piora pl. také a) żebra zwierząt, b) seta szczecina u czarnej zwierzyny; čes. péro (dim. pérko, pérce, pérečko) penna; caulis pennae; elater; fig. stylus; germen pšenice pérka vystrkuje; botan. term. plumula, část semena rostlinného pněm býti určená; pérka neb nitky u prostřed květu stamina, filamenta, Wn. 88. — péra rybí pinnae; péro jelení neb zaječí cauda cervi vel leporis; pštrosové péro polypodium filix mas; péro (obs.) „penna apud veteres vocabatur, securis, quae ex unā parte acuta est et ex alterā fossorium“ M. V. — hluž. pjero (dim. pjerko, pjeričko) penna, rybjace pjero pinna, dluž. pjero penna, polab. pérü n. penna (pérj, J.). Slova uvedená jsou, jak se podobá, ve spojitosti se stslov. пьрати (obyčejně прати psáno) перѫ ferri, salire, currere, volare, kořen пьр z par, парити, -рѭ volare (2. fig. bacchari). Srodná jsou: zend. parena penna, npers. parr penna, balucī: phar id. Zeitschr. XXVII. 108. et 109. skr. parṇa pluma, ala ve složeném su-parṇá-s avis fabulosa, vlastně pulchras alas vel plumas habens, lit. spàrnas ala, sparnotas alatus, kořen spar, lot. spārns ala, spārnains adj. alatus, plumatus, spār-s der Flügel beim Spinnrad. Prvotný tvar kořene byl asi spar. Sem náležejí: perad, f. charv. perjad, perjadina slov. pecus volatile; peraja f. coll. srb. setae dorsi suilli, srov. pol. piora = štětiny černé zvěři; také něm. Schweinsfeder = Schweinsborste štětina; také peravica seta, Mik. — peraica, perajica pecten linarius, — od svinske peraje, e setā confectus, perajica gvozdena pecten ferreus; hluž. perjaso, n. pinna ploutev, pjeraty a) pennatus, b) longas paniculas habens, de avenā; slov. perésnica theca pennaria, perésnik scalprum librarium, peretnica Flügel der Spuhle, des Mühlrades, peretnina pecus volatile; перина stslov. culcitra, slov. charv. srb. perina, rus. пери́на, pol. pierzyna, čes. peřina id. hluž. pjerina pennae, dluž. pjerina pecus volatile; lit. peryna, maď. párna culcitra ze slovan. — pol. pierzysko panicula milii, caput

arundinis; rus. **перйстый**, pol. pierzysty plumosus; periš. m. charv. scalprum librarium; možná, že také srb. perišan i pl. m. ornatus quidam capitis feminarum sem náleží; stslov. **о-перити, -рѭ** alas addere, slov. o-perjiti plumas addere, rus. **перйть-ся (перю-сь)** vb. dur. **о-перить-ся** vb. pf. a) plumas ducere, b) fig. ditescere, pol. pierzyć -rzę a) plumas addere, b) plumas sternere, pierzyć się plumas ponere, čes. peřiti, o-peřiti, také péřiti, plumas addere, plumis obducere, hluž. pjerić plumas ponere, čes. peřiti kuroptve, hluž. za-pjerić kurotej Rebhühner mit dem Kiele töten; čes. peřitý, hluž. pjerity plumosus; **перие** n. coll. stslov. pennae, slov. charv. srb. perje id. srb. 2. folia nonnullarum herbarum, pol. pierze 1. pennae, plumae, 2. flocci, lanugo herbarum, na př. pierze cebuli, čes. peří, starší tvar peřie (Smil. prov.), a) = pol. 1. — b) crista „však i pod peřím chodila“ - Klat. 106. — c) alae „na peřij větrovém“ Stav. svob. 1526. f. 1. hluž. pjerje, n. polab. pére nebo pérje (pére, J.) pennae, plumae; rus. **перянóй** plumeus, hluž. pjerjan-y plumosus, pol. pierzan-y id. et plumeus, slov. charv. srb. perjanica crista, perjanik plumatus, cristatus, který jest ozdoben peřím, pérovcem, u Černohorců jistým důstojenstvím vyznačený; rus. **перяникъ** le marchand de plumes; pierzanka pol. peniculus plumeus, slov. perjast, pol. pierzasty plumosus, — kamień asbestus plumosus Federweiss; srb. perjat-an adj. pennatus, pol. pierzaty plumosus; °**перьнъ**: slov. perni, pol. pierzny pennatus, čes. pérný, plumeus, plumosus, slov. charv. pernica culcitra plumea, charv. také crista kytice z peří, čes. pernice, mor. pérník, pol. piornik theca pennaria, pierznik (obs.) culcitra; stslov. **перьнатъ** adj. pennatus, slov. pernat, rus. **пернáтый** id. et alatus, čes. pernatý pennatus, plumiger, pernatá drůbež pecus volatile; pol. piernat (dim. piernatek, piernacik) culcitra plumea; rus. zastar. **пернáта** Befehlshaberstab mit einem Knopfe mit Federn, čes. pernatice botan. trichinium, **пернáтка** rus. pennatula Seefeder (živok morský), čes. pernatka (živok) pennaria, pernatstvo coll. 1. aves, 2. pecus volatile; stslov. **о-пернатѣти, -тѣѭ** plumescere; možná, že také srb. peronika (bylina) cyperus sem náleží; pérovitý čes. pennae similis; rus **перовóй** adj. vom Wind-

mühlflügel, čes. pérový pennae, penarum, pisk pérový caulis pennae, pol. piorowy = čes. pérový; pérovec čes, crista, hluž. pjerowka theca pennaria, čes. pérovnice, hluž. pjerownica Federhaus in der Uhr, rus. перóвникъ theca pennaria, čes. pérovník struthiopteris (rostl.) hluž. pjerownik 1. id. (z čes.), 2. scalprum librarium; charv. srb. perušati = perutati, perušina (dim. perušinica) a) pennae, plumae, b) folia zeae pňové listy turkyně, slov. charv. srb. peruška ala abstersoria; slov. perôt f. et m. caulis pennae, z perąt, (tvar stslov. byl by °пєржть) perôtnica, perutnica ala, pinna, perôtnina, perutnina pecus volatile, perotnjak theca pennaria; charv. perut f. coll. pennae, plumae sparsae, srb. perut, f. a) id. b) furfures capitis, čes. peruť f. a) ala „na perutech větrových, super pennas ventorum“. Ps. ms. 103. 3. b) palma remi, c) pinna, slov. peruta ala, čes. perutí, n. coll. alae, pinnae; crista pérovec, peroutka (dim.) f. méně správně peroutko, n. peniculus plumens; charv. perućac, gen. -ćca, srb. perutac, gen. -tca eczema osutina, ohnipara, charv. také perućina id. charv. srb. perutati pennas evellere — ve všech tu uvedených s perut, slov. perôt, spojitých slovech byla před *t* (*ć*) nosová hláska; stslov. о-пєрѧтн сѧ, -ѧѭ сѧ plumas ducere, pennas habere; vlastně by mělo býti bez сѧ; srb. pa-perje n. coll. plumae die Flaumfedern; pá-per, m. také pa-pero, n. slk. — obyčejně ve pl. pá-pery, m. lanugo; plumae, páperky pl. Schneeflocken, pá-peří, n. coll. čes. pá-perje slk. plumae, pá-perka čes. = ostenka a) caulis pennae Kiel von geschlissenen Federn D. — b) pluma Flaumfeder c) peřina páperkami vycpaná Kielbett.

Perora pol. řeč, oratio — od lat. per-or-o, -are řečňovati.

Peršelj, m. slov. (ryba) perca fluviatilis; z něm. Bärschel id. — čistě slov. okún.

Pèsa charv. prov. červená řepa „rapa rubra“ (Nem. 20.), cizího původu; stněm. piozza, pieza, sřněm. bieze bílá řepa, nněm. dial. biesse beta cvikla; slova něm. z lat. beta.

Пестеря́ rus. le panier d'écorce de bouleau košík z kůry březové, пестерюга dial. corbula, fiscella e libro, jak se podobá od adj. пёстрый varius, versicolor.

Pesť, f. čes. zastar. vituperium, reprehensio, „barvu bez vsiej

(wsyey) pesti" — Kat. t. j. bez hany, bez úhony; kmen pes. jak se podobá, z пьс, *t* z *ti*, suff. — tvar stslov. byl by пьсть. Srov. skr. piš (7. par. interdum âtm. terere, conterere, s nímž jest také stslov. пьхати, ferire, icere, trudere, tundere, čes. píchati pungere ve spojitosti, kořen пьх z pís; v pesť by se tedy bylo starší *s* kořene zachovalo, tak jako v pol. pest. vyskýtajícím se ve složeném ostro-pest, m. carduus marianus, kteréž pochází od пьхати, pol. pchać, ve značení: pungere. Možno však také, že čes. pesť souvisí kořenem s jedním nebo druhým z následujících sloves: a) skr. pis (10. par.) laedere, ferire; b) lit. pesz-ù, pèsz-ti vellere, vellicare rupfen, zausen, carpere, peszti-s luctari, pa-peszti vellere berupfen; calumniari; instigare, concitare.

Peš, m. srb. = prednji kraj u haljine pars antica chlamidis; z turc. piš pars antica, vedle něhož nacházelo se také peš, jak se domnívati možno, z pešin vedle pišin napřed.

Пешня́, také пѣшня, což se zdá býti správnějším psání spůsobem, la pince, le pic, levier páka, sochor (železný), pačidlo, nosatec. motyka ostrokončitá; pol. piesznia „narzędzie z większej części żelazne z końciem płaskoostrym do rozbijania twardej ziemi lub lodu"; slova ta pocházejí od stslov. kořene пьх (z пьс) icere, ferire, trudere, tundere, kt. v. Jest však také možno, že slova rus. i pol. jsou kořenem ve spojitosti s lit. piszėti-s, isz-si-pieszyti sich ritzen (Bezz.), kořen pisz, jehož prvotné značení bylo asi: incīdere, scindere.

Pešnjati, -njam vb. dur. serb. inscienter facere, sarcire, zvláště neuměle šíti, látati, pešnjavina cento látanina srb. prov. (Bocca); jak se podobá, původu vlaského a sice z pezza lacinia, ra-pezzare látati.

Pete pl. srb. ornatus capitis, v. Петелька.

Петелька f. stslov. laqueolus Trigl. петля f. ἀγκύλη ansula, Exod. 26, 4. laqueus — Trigl.-Lex. II. p. 763. uvádí pod пят- také петель m. nodus (Ber.), петля id. Ziz., bulh. petelka Knopfloch, slov. charv. petlja laqueus, retinaculum, lemniscus, charv. také fibulae orbis, srb. petlja fibulae orbis, srb. petlja fibulae orbis, in quem unculus inseritur, petljica dim. id. slov. charv. srb. petljati fibulare — slov. petla, peteljka (dim.), charv. srb. peteljka stilus pomi, petiolus mohou býti jiného původu — rus. пе́тля, пе́телка (dim.) 1. nodus, laqueus,

lemniscus, macula Masche, 2. Knopfloch, 3. cardo, петлйца = петля 2. čes. petlice 1. fibula Klammer an einer Thür, Anlegkette, 2. Haspe am Schlosse, Schliesshaken, 3. ansa Schlinge spínadlo „padesáte petlic jedna koltra míti bude" Ben. Exod. 26. 5. „quinquaginta ansulas cortina habebit." Vulgata, ibid. petlice u klobouku Hutschlinge, petlice u přezky der Haft in der Schnalle. Slova uvedená jsou, jak se podobá, jiného původu, než pol. pętlica, pętelka nodus, laqueus, pętlina compes, kt. v. Kořen jest pet z pat ligare, jak se domnívati lze, dle skr. paṭ (1. sg. praes. act. paṭájâmi) ligare, vestire, paṭa-s, m. pannus, vestis, paṭṭa-s, m. fascia. Za srodná možno pokládati got. fet-jan ornare, ga-feteins ornatus, vestitus, ags. fet-an jungere, fetel, fätel cingulum, balteus, feter, feotur compes, angl. fetter vb. vincire (compedibus), fetters pl. vincula, compedes. skand. fetill, pl. fatlar nebo fetlar, vinculum, fascia, compes, také fjöttur m. id. fjötra, vincire, švéd. fjetter m. compes, fjettra vb. vincire compedibus, holld. veter ligula, fibula Nestel, veteren ligare, vincire, fibulare nesteln — prvotný tvar kořene byl, jak se podobá, fat; stněm. fazzil, fezzil, sřněm. vezzel vinculum, fascia compes, nněm. Fessel id.; srov. také stněm. fazz-ôn vestire. Stejnokořenné s uvedenými slovan. slovy jest také srb. pete f. pl. ornatus capitis.

Pètljarica charv. prov. mulier mendicans (Nem. 51.) — z něm. Bettlerin id. odražením poslední slabiky i nahrazením jí příponou -ica.

Petrel, m. pol. procellaria morský pták bouřevěstný, bouřevěstník; původu román.: fr. pétrel, špan. petrél id. také angl. peterel.

Петріéръ rus. starobylé dělo kamenometné, ze vlask. petriére Steingeschütz.

Péza charv. Prov. pondus, trutina (Nem. 25.) ze vlask. pèso onus, pondus.

Pętla f. pol. i pętel, -tla, m. laqueus, pętlica, pętelka nodus, laqueus, pętlina compes, kmen pęt; rus. пятá (°пѧта) vinculum januae 2. funiculus Schnur am Netze; stslov. съ-пѧтати, -аѭ affinitatem contrahere, kmen пѧт, kořen пьн tendere, nectere, ligare: с-пѧти -пьнѫ ligare, compedibus adstringere; téhož původu také stslov. пѧто pol. pęto compes, rus. пýты

f. pl. vincula, compedes, čes. pouto atd. Srov. lit. pintinis, pintinė funis, funiculus (scuticae), 2. fiscina pletený koš, kmen pint, kořen pin: pin-u, pin-ti (stslov. пѧ-ти) plectere, nectere.

Pęzieć, pęznieć s předlož. za- pol. prov. degenerare, deteriorari zakrsati, zešpatněti, verkommen, verkümmern, verbutten, za-pęziały, za-peźniały (Pozn.), zakrsalý misere adultus; kořen pęz z pęg, který by mohl býti srodný se švéd. dán. kořenem spink ve spink-ig adj. švéd. gracilis, macilentus, spink-el adj. dán. id. et parvus; v german. řečech stává častěji *k* na místě prvotného *g*, srov. v té věci stslov. брѣза betula z berza, kořen berg, se stejnoznačnými a příbuznými german. slovy: skand. björk, f. švéd. björk, ags. beorc, holld. berk, nněm. Birke, stněm. piricha, pircha, bircha, birca atd.

Piany pl. m. čes. kostice velrybí die Barten des Wallfisches, Techn. 1. 136. Ssav. 80. slovo záhadné, neznámo odkud do terminologie vědecké uvedeno; Jung.-slovn. srovnává vlask. piàna assis, tabula crassior; dens mollaris equi; s tím ale, ač podobně zní, nemůže název čes. býti ve spojitosti, ze fr. fanon (d'une baleine) die Barten des Wallfisches slovo české též nepochází, neboť z fanon by se byl jiný tvar vyvinul, nežli pian.

Pic, m. charv. ryba morská sargus puntazza; ze vlask. pizzo, spizzo id.

Pičel adj, slov. exiguus, miser, vilis; ze vlask. picciolo parvus, exiguus malý, nepatrný.

Pičel, f. hluž., pičołka dim., dolium, orca, cadus; něm. prov. pitschel id. — původu román.: špan. pichél cantharus, pichóla mensura quaedam vinaria.

Pienia pol. lis, causa rozepře, spor právní, pieniać litigare, pieniacz litigiosus milovník rozepří — jak se zdá, od kořene пьн: пьнѫ tendo, ve složených také complicare; pienia značilo prvotně asi „věc zapletenou"; srov. stejnokořenné lit. painė Verwickelung, Hinderniss, Händel, painioti -niůti implicare complicare, impedire od pin-ti, pin-ù plésti plectere.

Pierzeja pol. a) die Reihe Häuser, welche die eine Seite der Gasse bilden, b) die Seite latus, das Seitengemach, die Ab-

theilung, der Flügel eines Hauses, Raum, Ausdehnung srov. lot. pēre a) čelo frons, b) die flache, glatte Vorderseite einer Sache.

Pięgża pol. curruca pěnice (°пѧгъжа), kořen pięg (°пѧг) canere, náležitého slovesa není; za srodná možno pokládati lit. speng-iu, -ti i speng-ėti tinnire, canere (de lusciniā), prvotně vůbec sonum edere, kořen speng; lot. spīg-stēt sibilare, sonum edere, jak se zdá, ze *sping-; spêg-t pfeifen (wie eine Maus) asi ze *speng-t.

Pięk-ny adj. pol. pulcher, venustus, piękność pulchritudo, pięknieć, -nieję pulchrum fieri, pieknić, piękrzyć, častěji s předložkou *u-* pulchrum reddere, exornare, koř. pięk, stslov. bylo by °пѧк, čes. pěk-ný bellus, pulcher, venustus, decorus, comtus, pěkná řeč sermo comtus, pěknosť pulchritudo, venustas, u-pěkniti i. q. pol.; hluž. piek-ny pulcher, elegans, piekność pulchritudo, elegantia. Srov. lit. spìng-u sping-ėti splendere, jehož *g* může zaujímati místo staršího *k*; srov. co do záměny souhlásek *k* i *g* lit. spinkis i spingis Durchhau durch den Wald.

Пи́гусъ rus. „une soupe aigrelette avec des concombres“ nákyslá polívka s okurkami; buď pokládáno za cizí; možná, že jest společného původu s pol. bigos hachis, ragout „potrawa z posiekanego mięsiwa“ i že oboje pochází ze řec. πηγός, dle novořeckého vyslovování pigós, sražený, stlačený, silný, tučný.

Pihtosva sù (s předlož. *s-*) bulh. coagulari; cizí, z nřec. πηκτός adj. coagulatus, densus, condensatus, sražený, hustý (o tekutinách), střec. πηκτός id. πηκτίς coagulum — od πήγνυμι střec. coagulare, nřec. πήγω coagulari, condensari, koř. πηγ.

Pijal, f. slov. larus marinus Sturmmöwe, pijulh id. piúl na místě pijúl Seeente, kmen pij; slova ta mohla by býti ve spojitosti s charv. srb. pij-uk pipitus, prvotně asi vůbec: sonus, sonitus, pijukati slov. charv. srb. pipire, prvotně, jak se zdá, vůbec: sonum edere. — Ve stslov. se sice vyskýtá пнти, пиѭ clamare „грєдѣтє, пиющи“ Ant.-hom. 175. — kteréž ale stojí, jak pravděpodobno, na místě въпити (v. Lex. II. — p. 566.).

Pikalj, g. -klja m. srb. a) poples, b) klin, o koji se puške vješaju u kući hamus, c) roh cornu? „svaka koza za svoj

pikalj visi". Slovo, jak se podobá, cizí; srov. sřněm. pickel, bickel a) Spitzhacke, b) talus, alea.

Пи́кать, -аю vb. dur. пи́кнуть, -ну vb. pf. rus. pipire, пи́кание n. subst. vb. pipatus; kořen pik; stejnokořenným by mohlo býti stprus. picle, t. j. pik-le turdus pilaris „Ziemer" Voc. — Od téhož kořene pochází rus. dial. пичуга pták avis.

Пикъ rus. (Geogr.) der Spitzberg; původu román.: fr. le pic hora ostrokončitá, špan. pico, portg. pico id. od sloves: piquer fr. picár špan. piccàre vlask. píchati, bodati; také angl. peak = fr.

Pikulík slk. daemon quidam, v Jungm. slovníku vyloženo něm. jménem Alraun, jest, jak se podobá, společného původu se stprus. Pickuls 1. čert „der Teufel" Katech. na místě staršího pikulas, jak viděti z acc. sg. pikull-an; 2. pyculs Hölle, Voc. (metonym.), v Katech. piekullien acc. sg. pikullis gen. sg. id. (lit. peklà inferna ze slovan. peklo id.). lit. Pykùlas „der Gott des Zornes bei den heidnischen Litauern", Ness.-Wb. lot. pīkals diabolus, prvotně jistý bůh pohanský; kořen jest pik irasci, malignum esse: lit. pýk-ti. pykauti irasci, pìk-tas adj. malus, pravus, malignus, piktis m. čert, lot. pīk-t irā excandescere; srov. také skr. píśuna adj. malus, pravus, vilis; crudelis, piśâčá-s, m. nomen malorum daemonum, kořen piś z pik, zend. piśana, pišana adj. „méchant" zlý ve složeném vanaṭ-pišanô qui frappe le méchant (Beitr. VII. 318), piś z pik; stněm. fih-u, gafêh odiosus, Holtzm. p. 280. kořen fih. Stejnokořenným jest také slk. pikulka ein flinkes, vorwitziges, zorniges Mädchen. Pol. zastar. piekieł, gen. -kła der Teufel, ein höllischer Geist (Archiv III. 54.) jest však přetvořeno z lit. Pykùlas jako by ve spojitosti bylo s „piekło" inferna.

Pikulik pol. nanus (Mrong. II. pod Zwerg) — odvozeno od vlask. piccòlo malý?

Pikunàča charv. prov. ligonis genus (Nem. 61.) druh motyk; ze vlask. piccòne Spitzhaue.

Piljar charv. srb. institor překupník, piljarica institrix překupnice, piljariti vendere minutim; slova ta jsou, jak se podobá, ve spojitosti se sřlat. pila 1. porticus nundinaria seu locus, ubi merces venum exponuntur, 2. taberna DC. — Méně

příhodné jest to, co k vysvětlení těch slov uvedeno v Ciz. Slov. 276.

Piljiti srb. oculis attentis intueri, piljenje intuitus fixus; ze vlask. piglio pohled adspectus.

Pilnik, pol. 1. Ballhaus, také pilarnia, piłarnia id. — 2. palestra k házení míče, piłatyk id. — odvozena jsou od lat. pila míč, odkud také pol. piła, piłka a lit. zastar. pila, pilinė id. pocházejí.

Pilo srb. (Bocca) vasis olearii genus, „za ulje (olej) sud od kamena“ (Vuk.); ze vlask. pila Kübel, die Oliven zu stampfen, Mörser, steinerner Wasserbehälter; uváženo buď také střlat. pila 1. uter, 2. vas quoddam ad usum eorum, qui pannos parant, 3. mensurae frumentariae species.

Piloza charv. prov. druh hroznův uvarum genus (Nem. 40); ze vlask. pilòso, m. -sa f. rauh, haarig.

Пинáсъ rus. родъ корабля, pinas pol. id. — holld. pinas, f. něm. Pinasse, angl. pinnace loď, koráb jistého způsobu; slova tato jsou původu román.; fr. pinasse, pinace, špan. pináza, vlask. pinàssa, správněji pinaccia, eine Art Lastschiffe — od lat. pinus sosna, smrk; metonym. loď, koráb.

Pínca charv. prov. panis genus (Nem. 26.) — cizího původu, podobně zní vlask. pinzo voll gepfropft.

Pinela pol. pinus pinea klokoč, pinelka nux pinea; původu román.: vlask. špan. pino klokoč, strom, vlask. pinocchio, pignuolo, fr. pignon, špan. piñon nux pinea; pinela nebo pinella jsem však v román. řečech nenašel.

Пи́нка rus. родъ плоскодонныхъ кораблей, cizí: holld. pink f. rybárská loďka, dán. pink, angl. pink f. něm. Pinke navis genus, fr. pinque f. trojstežňová loď s ploským dnem, dosti široká, portg. pinque, špan. pínque, pingue, pincó, vlask. pinco id. — Slova uvedená pocházejí, jak se podobá, z lat. pinus sosna; loď.

Піóнъ rus. paeonia; ze švéd. pion nebo angl. piony id. základem jest řec. *παιωνία*.

Пи́па rus. dolium vinarium „винная бочка цилиндрическая“; původu román.: špan. pipa sud na víno neb olej, fr. pipe (obs.) velký sud „grande futaille qui contenait un muid et

demi" - Littré; sřlat. pipa cadus. Také holld. pijp, f. obdélný sud, z román.

Pipinjela charv. prov. pimpinella sanguisorba (Nem. 59.) ze vlask. stejnoznačného pimpinèlla — vyražením souhlásky *m* 1. slabiky.

Пипати, -пань vb. dur. stslov. palpare, о-пипати id. bulh. pipam tango, slov. pipati, -pljem palpare, vellere, pipati se rváti se luctari, charv. srb. pìpati, -pam contrectare, pípati srb. deglubere, decerpere, čes. piplati palpare, contrectare (*l* ke kořeni přiraženo) piplati se s něčím, také pípati se s něčím occupari aliquā re, segniter opus facere, prvotně asi „contrectare", o-pípati (obs.), o-piplati a) contrectare, attrectare „co v ruku vezmeš a opipláš" — Kor. b) sordidum reddere (contrectando); kořen пип, pip; rum. pip-èesk contrectare, ze slovan. Srov. řec. *παπ-άω* tango, contrecto: *i* kořenné slabiky slovan. slov může býti z *a* stenčeno.

Pira slov. granum degluptum kroupa; možná, že jest cizí, srov. řec. střed. *σπίρα* = *κόκκος* granum, sřlat. spera. DC. — Jest ale také možno, že pira jest ve spojitosti se stslov. пыро far, milium.

Pirjan srb. carnes vapore suo mollitae; z turc. bürjan pečený assatus.

Pirlitati, iz-pirlitati srb. texendo pingere vetkávati něco pestrého; cizí, asi z turc. türlü, obyčejně zdvojeně: türlü türlü diversus, varius —.proměněním počátečného *t* v *p*.

Pirostija bulh. tripus třínožka, z nřec. *πυροστία*, *πυρωστία* id. také pánev, komín, pec, pánev na uhlí (*πῦρ* oheň.)

Пиръ, m. stslov. compotatio, convivium, comissatio, natalitia; koř. пи, pi: пити, пиѭ bibere, ръ suff., slov. charv. pir nuptiae, srb. pir a) dies festus collegii cujuscunque opificum výroční slavnosť spolkův či pořádkův řemeslnických, b) (Dubr.) nuptiae. rus. пиръ, пирýшка (dim.) convivium, comissatio — a jiná. Společného původu jest lot. pa-pêres pl. Kopfweh vom Rausche, *i* kmenové slabiky slovan. jest v lot. sesileno v *ê*; náležitého slovesa lot. není.

Pistuga pol. der Raspelfisch, squalus squatina anděl morský? nebo perca radula druh okounův? Možná, že pistuga jest mrus. forma na místě *pěstuga i že to slovo odvozeno jest od subst. rus. пестъ na místě пѣстъ pistillum, tudicula, kt. v.

Pitara charv. prov. tabula in quā massam depsunt — odvozeno od p i t a placenta? v nřec. *πιθάριον* sud, hrnec, střec. *πιθάριον* soudek odchylují se významy.

Питати, -таѭ vb. dur. stslov. alere, nutrire, — **сѧ** luxuriari, deliciari, **питаниѥ** n. subst. vb. alimonia, **питѣти** luxuriari, Men.-saec. XI. — **класы главьныѥ** Krmč.-Mih. **питѣниѥ** subst. vb. lautitiae, **питовати, -тоуѭ** alere, **въс-питати, -таѭ** enutrire, educare, také **въс-питѣти, -ѣѭ** enutrire, kdežto bys očekával značení: nutriri, slov. charv. p i t a t i, - t a m pabulum, praebere, saginare, p i t a n slov. saginatus, pinguis, srb. p ì t a t i, - t a m nutrire infantem, — dijete, rus. **пита́ть -а́ю** vb. dur. **пи́тывать** vb. frequ. alere nutrire, **вос-пита́ть, -пи́тывать** educare, **воспита́нie** educatio; **питомъ** stslov. 1. saginatus, **кръвиѩ** — sanguinis avidus, Sup. 286. — 2. cicur **дивии и -ми** Pent.-Mih. — **скоть** Sim. 1. 29. — 3. cultus **виноградъ** (vinea) — **роукою истиньнаго дѣлателѩ бога** Men.-Mih. 354. vlastně jest to part. praes. pass. — bulh. p i t o m i p i t o m e n cicur, slov. charv. p i t o m, a, o cicur, slov. pitomec charv. pitomac alumnus, srb. p i t o m, a, o cicur, domesticus, — golub; 2. cultus (o půdě, ovoci, růžích atd.) p i t o m f. = p i t o m a z e m l j a terra culta, p i t o m i n a id. rus. **пито́мецъ** alumnus, **пито́мство** aetas nondum plena, aetas pupillaris, čes. p i t o m, p i t o m ý a) cicur, pitomý dobytek, Har. pitomý lev a okrocený, Kron. Tur. II. 271. b) mitis, c) stupidus, p i t o m e c homo stupidus, p i t o m i c e typhus contagiosus; stslov. **пишта** (z p i t j a) cibus, také cibi pl., epulum, deliciae, — **райскаѩ**-Svjat.-Op. 2. 2. 397. též na místě **мьзда** retributio, merces, premium, slov. p i č a nutrimentum, cibus, pabulum, charv. srb. p i ć a nutrimentum, pabulum, rus. **пи́ща** nutrimentum, cibus, vlastně tvar stslov., pol. p i c a pabulum, hluž. dluž. p i c a, čes. p í c e id. — a mnoho jiných. Co kořen slov uvedených možno stanoviti **пит** p i t. Stejnokořenná jsou: skr. vêd. p i t u cibus, zend. p i t u mléko, potrava, „lait, nourriture"; lit. p ë t u s pl. t. meridies, prandium, p ë t-ó t i, -o j u prandere, kořen p i t, skand. f i t - n a pinguescere, f e i t - r pinguis, f e i t i pinguedo, f e i t a pinguefacere, saginare, švéd. f e t pinguis, f e t - n a pinguescere, ags. f a e t - e d pinguis, stažené f a e t t, f a e t t i a n pinguefacere, angl. f a t 1. adj. pinguis, 2. vb. intrans. pinguescere, vb. trans. pinguefacere, saginare, střněm. v e i ʒ 1. adj. pinguis, 2. subst. n. pinguedo, adeps,

veiȝen pinguefacere, stněm. feiȝ-it saginatus, pinguis. Od kořene pit nutrire, curare pocházejí také slovesa: pěstiti pěstovati curare, kterých základem jest zaniklé subst. °пѣсть f. cura z pět-tĭ od kmene pět, jenž sesilením hlásky utvořen z kořene pit: pol. pieścić, -szczę molliter tractare, prvotně curare, pieścić się w mowie affectiert sprechen, čes. pěstiti molliter tractare, — koho i pěstiti se s kým. Lit. pėstiti curare „pflegen“ - Sz. (Geitl. 103.) asi z pol. nebo rus. dial. — zdá se, že by se správněji mělo pëstyti psáti: pěstek čes. (°пѣстъкъ) fascia „v piestek je (dítě) povije“ St. Skl. V. 148. пѣстовати, -стоуѭ stslov. curare, slov. pěstovati, pěstvati, curare parvulos, charv. pěstovati, -stujem id., srb. pljestovati - Živ. 27. 106. - rus. пѣстовать, -ую curare infantem, — ся amplexari infantem, blandiri parvulo hráti s dítětem, pol. piastować, -uję curare infantem, — urząd munere fungi, čes. pěstovati tractare, gestare infantem; educare, nutrire, alere, curare, colere, pěstovati se s kým amplexari aliquem, — s čím occupari re, пѣстоунъ m. stslov. paedagogus, také пѣстоунь m. id. pl. nom. -не Barl. 131. пѣстоуньць id. et praeceptor, rus. пѣстýнъ parvulorum custos, paedagogus, pol. piastun id. pater curā, educator. čes. pěstoun, starší tvar pěstún id. etiam nutritor - Jel. Petr. hluž. pěston, také pěsteń curator, tutor, parvulorum custos; stslov. пѣстоуна f. quae curat, пѣстоуница liberorum institutrix, slov. pestinja (°пѣстынꙗ) f. parvulorum custos. gerula, Lex. také pesterna id. charv. pestinja i. q. slov.. piastunka pol. ancilla curans parvulos, čes. pěstouna, pěstounka, stč. pěstúna a) nutrix „Jednú za den ot své piestuny pokrm přijímal“. Ms. Leg. 31. 2. b) quae curat parvulos, educatrix, také pěstounice id. hluž. pěstonča i. q. slov. pestinja, hluž. pěstonić, pěstonjować curare. custodire parvulos, stslov. пѣстоуновати, -ноуѭ pueros instituere, paedagogum esse, пѣстоунѣвати, -нюѭ curare, пѣстоуньство institutio puerorum, čes. pěstounství, stč. pěstúnstvo a) munus magistri, praeceptoris, educatoris, b) disciplina; hluž. pěstonstwo parvulorum curatio; stslov. пѣстоуньство-вати, -ствоуѭ pueros instituere, rus. пѣстýнствовать curare parvulos.

Пизда rus. cunnus, slov. pol. pizda, čes. pízda, pizda id. pol. piździć, piźdźę, čes. pizditi -dím futuere; slov. pizdo-

griz ranunculus, srb. piždra convicium in feminam; lit. pyzdà, lot. pīzda cunnus, stprus. peisda podex (Grun.) s proměněným významem; kořen jest vlastně pis: lit. pis-u -ti coire cum feminā, scortari, pisa, pisė cunnus, lot. pis-u pis-t i. q. lit.; s příčinou následujícího *d* proměněno v *z*.

Плаха f. stslov. segmentum, на плахы Greg.-Naz. rus. пláха, плáщка (dim.) pars ligni defissa, caudex ploský odštěpený kus dřeva, ploský odkolek dřeva, stslov. плашиѥ n. coll. assulae, -шья множьство Io.-Clim. pol. s-płacheć (°сѫ-плахъть m.) gen. -chcia, s-płachetek dim. frustum (decerptum, avulsum), fragmentum, lacinia, spłacheć roli ein kleines Stück Feld — kmen плах plach, jehož samohláska stála prvotně po *l*; *ch* ze staršího *s*; slova uvedená jsou kořenem ve spojitosti s lit. plėsz-iu, -ti, kořen prvotně plasz, scindere, findere, avellere, decorticare, rapere, dilacerare, dilanire, proscindere agrum, lot. plēš-u, plēs-u (1. sg. praet.), plēs-t scindere, plōsīt, -u, -iju scindere, dilacerare. — Sem náleží, jak se zdá, také čes. zastar. z-plasati dilacerare: „Rúcho na něm pes až do nahoty zplasa“. Leg. o sv. Petru, Výb. I. 279. — Płocha pol. Weberblatt jest jiného původu.

Plahta slov. linteum, charv. srb. plahta linteum, stragulum, mappa, obrus, rus. пláхта a) toga muliebris, b) obs. ein härnes Hemd, mrus. плахта vestis feminarum laxa, pol. płachta linteum Laken, 2. cassis venaticus, čes. plachta linteum, „pannus linteus, lodix.“ Wq. 1039. stragulum, plachta korábová, lodní, větrní = větrník velum, plachtice dim. linteum minus, velum parvum; hluž. płachta stragulum, polab. plochta linteum; kmen plach (plah), suff. ta; slov. také plah-úta stragulum linteum, stslov. -плаштаница linteum, stragulum, Ostrom. Sup. 346. — rus. плащаница pokrov pannus funebris; společného původu jsou, jak se podobá, lit. plósztė linteum ein Laken, das von den Schultern vorne über die Brust bis zu den Knieen herabhängt; stprus. ploaste „lylach“, Voc. Bettlaken.

Плакати, чѫ vb. dur. stslov. πλύνειν lavare, — мрѣжа Ostrom. Mat. 15. полокати мрѣжа Mat. 31. jest tvar rus. плакнѫти -нѫ abluere, о-плакнѫти, о-плаковати, -коуѭ lavare, abluere, bulh. plaknù, vb. dur. eluo, o-plaknù vb. pf. (fut.) eluam, slov. plaknoti, -nem, plahnuti (hung.), o-plaknoti, s-plaknoti vb. pf. plákati, o-plakovati, -kujem vb.

dur. eluere, abluere, charv. srb. plákati, -čem vb. dur. lavare, eluere, -se (srb.) perlavari, pláknuti vb. pf. eluere, o-plákati po-plákati eluere, s-pláknuti, s-plákati abluere, srb. s-plaka lacuna, s-plačine f. pl. eluvies pomyje, rus. полокать. mrus. полокати eluere, pol. płokać, -czę, s-płokać abluere. wypłokać eluere, wy-płoczyny eluvies, čes. plákati, -ám vb. dur. pláknouti, -nu vb. pf. vedle pozdějšího pláchati· pláchnouti abluere, vypláknouti eluere, s-pláknouti abluere, 2. svíčka na větru plákne nebo pláchne = plaví se. hluž. płokać i połkać vb. dur. płoknyć, -nu vb. pf. s předlož. po-, wo- wu- lavare lintea, dluž. pałkaś id. pałka lintea lavanda prádlo. Kořen плак vyvinul se přesmyknutím hlásek z palk; jiného původu jest плакати plakati flere, v jehož kořenné slabice stála samohláska už prvotne po *l*. — Za srodná s плакати lavare, abluere možno považovati: a) skr. sparś, sprś (6. par. interdum âtm.), ze spark, s předponami, jmenovitě s upa-, os abluere, se lavare, se baigner, koupati se, upa-sparśa-s, m. actio abluendi, praesertim os aquā eluendi; ve slovan. slovech odpadlo na počátku *s* a *r* kořenné slabiky proměněno v *l*; b) srodnými jsou také, jak se podobá, staroir. falc-aim, folc-aim humecto. lavo (Z. I. 423. i 431.) falc „a flood“ fluctus úplav, přítok. kteréž Pictet (Beitr. II. 88. i 90.) právem sestavuje se stslov. плакати, pol. płokać; pak kymr. golchi lavare na místě *gwolchi z *folchi, armor. guelchi, guelhy lavare. golchet lavatus.

Пламъ, пламы, пламень stslov. flamma, v. 3. Pláti ardere, flammare.

Планка, планочка (dim.) rus. asserculus úzká deštice, dlažice; slov. planjica assula; srov. lit. plónas adj. 1. tenuis, plona lenta asser tenuis, 2. subtilis, angustus, arctus, 3. planus. ploninti attenuare, pulsando complanare, subtilem reddere: lot. plāns adj. 1. planus, 2. tenuis, plān-ums planities; také plēns adj. tenuis.

1. Планъ adj. stslov. sterilis, e conject. мѣста плана - Lam. 1. 99. čes. plan-ý, forma indef. plan, a, o a) sterilis, aridus, země planá, vyprahlá - Br. Plk. b) vastus, planá místa - Joh. 30. 3. — c) vacuus, plané místo vacuum, d) silvester, agrestis, planý strom (arbor), plané ovoce poma ruralia, planá jabloň

malus silvestris, planá růže rosa canina, planý fík caprificus, Wq. 324. planý česnek scordium, plané víno labrusca, e) inanis, vanus: planá řeč, planá výmluva, pol. płony, nesprávně płonny, a) sterilis, aridus, płone zboże frumentum exsicatum, aridum, b) inanis, vanus, płone słowa, c) levis, inconstans; hluž. płon-y sterilis, silvester, agrestis (oppos. hortensis), płone drjewo arbor silvestris, płone jabłuko malum silvestre. — Плаиъ vyvinulo se, jak viděti ze tvarův pol. i luž., přesmykem hlásek z pal-nŭ; koř. pal. Slova odvozená: płonia pol. vyprahlá rovina, dle Jungm.-slovn. — v tom značení nenachází se ve slovníku Mrong. — pláně f. pláň, gen. -ni, f. čes. — také planě, plaň, — dim. pláňka, planka arbor silvestris, planta, talea Setzling „Šlechetný ščep bývá z plani, když se (rectius sě) starý peň oplaní.“ St. skl. II. 163. slk. planka, pol. płonka arbor silvestris; płonica dluž. malus silvestris et malum silvestre; planika srb. arbutus unedo, nejisto, zdali sem náleží; планина stslov. mons, bulh. planina id. planina slov. charv. srb. saltus, mens silvosus, dim. planinica — srov. skand. fjall mons, švéd. fjäll id. také pohoří, *j* po *f* zdá se býti pozdější vsuvkou — planina slk. sterilitas, płonina pol. hluž. solum sterile, полонина mrus. locus sterilis, pratum montanum, планиниие n. coll. stslov. montes; planinar srb. pastor alpinus, planinšar, planšar slov. id. planinec slov. planinac charv. srb. montium incola, planinka slov. charv. srb. ovium curatrix, „economa in una mandra“; planiti, -ním vb. dur. čes., płonić, -nię vb. dur. pol. sterilem reddere (agrum); planiště čes. plantarium „zahradník do planišť pláně sází“. Com.-jan. 381. płonnik pol. id. planosť čes. sterilitas, płoność pol., nesprávně płonność psáno, a) id. b) vacuitas, vanitas; planovati, -nujem vb. dur. slov. pastorem alpinum esse, Senner sein (Lex. II.), hluž. płonować i. q. płonjeć, płonowy adj. agrestis. silvester, płonowc arbor silvestris; płonuch, płonych hluž. arbor silvestris; planuška morav. slk. fructus pruni spinosae; °планѣти, -ѣѭ: čes. planěti, -ním, 3. pl. -nějí sterilem, viliorem fieri, degenerare „Planí a chudne lid.“ Com. o-planěti, z-planěti, na místě vz-planěti id. hluž. płonjeć id. — v. 2. °Планъ adj. aequūs, planus i Полъ adj. stslov. apertus.

2. °Плавъ adj.: slov. plan, a, o aequus, planus, „na planem“ sub dio. čes. plan-ý adj. obs. id. D. hluž. dluž. płony id. „tu je płono“ planum est, płóna, płonina hluž., planina čes. planities „lesy a planiny spatřovala.“ Háj. 8. hluž. płonješko (vlastně dim.) freier Platz, płono campus patens, pod płonom, pod płonem sub dio, plano čes. a) campus patens „Poď na plano, kdež obyčej jest, se potkávati.“ Aesop b) silva interlucata, plano dělati, činiti planare, complanare. slov. planiti, -nim vb. dur. čes. planiti, -ním aequare. complanare, čes. také exstirpare, collucare „Aby lesy planili a dědiny dělali, napomínal.“ Háj. 27. „Poče okolo sebe planiti a domek tudiež staviti.“ St. skl. I. 9. hluž. płonić aequare, complanare, płonačk Teller; slov. planja planjava planities, čes. planě, plaň, také pláně, f. id. „Němci přetáhše hory a husté lesy, do planí českých se pustili.“ Háj. 39. „kdež kniežata, mocní páni táhnú k sobě čirú pláni.“ St. Skl. V. 169. plaňava morav. 1. id. 2. silva collucata; dluž. płóń planities, slov. planota aequum, planities; planitas; srb. pro-planak, gen. -nka silva collucata „u planini mjesto gdje nema šume.“ (Vuk). Sem se odnášejí také hluž. płonc thymus serpyllum, płončik (dim.) 1. id. 2. calamintha acinos. dluž. płonjak serpyllum. °Плавъ plan aequus, planus, vzniklo, jak z hluž. toho slova formy vysvítá, přesmykem hlásek z *pal-nŭ, *pal-n i jest tak jako 1. плавъ ve spojitosti s Полъ adj. stslov. apertus kt. v.

Плапол ати vb. stslov. flammare v. 3. Pláti ardere, gliscere, flammare.

Плаоа stslov. zona „пать поıасъ соүтъ по всеи земли, рекше пласъ есть .е.; пласоү срѣднюю“ Ex.-Vost. srb. plasa frustum glaciei, charv. plasa arvum orná země, pole, role, charv. prov. plāsà terra silvis liberata (Nem. 29.) rus. полосá virga, linea. taenia pruha, pruh, zona, regio южная полосá Россіи; stratum vrstva, area, arvum, massa ferri vel cupri tyčka železa nebo mědi, lamina ensis, gladii čepel meče, kordu; fig. tempus infaustum, dim. полóска; полосáтый virgatus pruhovatý, mrus. полоса lamina ensis, gladii, e conject. „полоса сабли“; pol. płosa Strich Feldes, Landes arvum, zona, regio, čes. zastar. *plasa (?) v M. V. čte se „plazi (t. j. plasy?) tenie, infule, ligatura“, (taeniae sunt lingulae, quae dependent de mitrâ

pontificis. DC.); to slovo není náležitě ujistěno; ve Kroku III. 254. se sice nachází místo: „Ouzká plasa mezi dvěma jezery“; to však není důkazem, neb slovo řečené mohlo v novější době asi z charv. býti do čes. uvedeno; rus. полосовáть (vb. denom.) s předponami ис-, рас- dilacerare roztrhati na dlouhé pruhy. Sem by mohlo také slov. plasem Flor (Seide), Flocke náležeti. **Плаcа** vzniklo přesmyknutím hlásek z palsa, kmen jest pals, jehož *s* může zaujímati místo staršího *k*; kořen by mohl býti pal. Srov. ags. spelc, -e f. fascia, lamina lignea, quae fractis ossibus continendis accommodatur, holld. spalk, f. id. skand. spalk i spiålka asserculus; švéd. spjälka findere, spjälke lamina lignea dlažice, scandula; ags. spelc-ian accommodare ferulas membris fractis, holld. spalk-en id.

lasati čes. obs. (z-) lacerare, v. **Плаха** stslov. segmentum.

lasati, -sam, plasikati, plasanjati charv. flammare, ardere; kmen plas; srov. ags. bläse (blase) f. také blaese m. et f. flamma, fax, sřněm. blas n. flamma, lumen, fax, nizoněm. blas id. skand. blossi flamma, švéd. bloss n. lumen, flamma, fax, blossa candēre, flammare, ardere, gliscere, dán. blus ignis, flamma, fax, blusse vb. = švéd. blossa — *o* ve švéd., *u* v dán. slovech na místě původního *a*. Ve příbuzných slovech jazyka german. stává častěji *b* na proti slovan. a původnímu *p*; srov. také lit. plészk-u, -ėti fervere, strepere prasseln, su-plészk-u, -ėti comburi, conflagrare, su-plészkinti comburere; *k* může býti ke kořeni přiraženo.

ластъ m. stslov. *στρέμμα* tortum, něco skrouceného nebo překrouceného, **пластина** frustum, **пласто-главъ** latos vertices habens, slov. plasta tabulatum, stratum vrstva, — trave, řad nebo vrstva trávy, plast f. 1. stratum 2. meta foeni, plastje n. coll. Laubbuschen (Lex. II.) charv. plasta lamina, charv. srb. plast m. meta foeni, stsrb. **пластъ** vrstva stratum foeni, frumenti (e conject.) „**да косе бѣдьбоу накосицомь с пласти и здѣти**“ Mon.-serb. 489. 134., rus. **пластъ** 1. frustum, latus strana, stratum vrstva, **пластъ мёду** favus, **пластúна** 1. trabs diffissa, 2. — **соболя** pellis mustelae zibellinae detracta, **пластúнникъ** i. q. **пластъ** 1. stpol. płast favus Psalt. Puł. 18. 11. čes. plást, dim. plástek „něco širokého, co se vrstvou klásti může“. Jung.-slovn. plást medu favus, — kamene tabula, plástva i plástev (°**пластъвь**) favus, plástnice

apis melifera, plastovati melificare „včely plastují" ; 2. ordinare ukládati, uložiti po vrstvách, 3. favum eximere, plastování exemtio favi, mellis confectio, hluž. płast quidquid latum et planum est, tabulatum, mjedowy płast favus slov. plastiti, plastovati charv. srb. plastiti na prč sěno, sijeno metam foeni construere. Kmen jest plast, samo hláska stála prvotně po *l*; srov. lit. plaszt-aka palma dlaň plost-akė lamina; uváženo buď také sřlat. plasta, plastra lamina, quidquid planum est. Kořen slovan. by však mohl býti *plat, extendi, expandi; плáсть by mohlo státi na místě plat-tŭ proměněním prvního *t* v *s*; *s* by ale mohlo také býti vsunuto. Jestli plat skutočně kořenem slov uvedených pak jsou společného původu se stslov. платъ pannus detritus tortum, pallium etc. kt. v. — tam se porovnávají také slova z jiných příbuzných jazyků.

Płaszcz, m. pol. ryba morská pleuronectes, płaszczek rhombus ryba morská, płaszcza, f. každá ploská ryba, płaszczka pleuronectes platessa — od płaski adj. planus, čes. ploštice pleuronectes od ploský; srov. lit. pleksztis, f. i plēkszte pleuronectes Flunder, Schellfisch, *k* před *szt* může býti vsunuto, *e* kořenné slabiky z *a* stenčeno.

Плашкóтъ i плашкóутъ rus. 1. ploská loďka ein flaches Boot, Lichter, 2. ponton; jak se podobá, z holld. plat (ploský) † schuit, f. navis fluviatilis.

Плашмя́ rus. adv. du côté plat, ležíc (na ploské straně), положи́ть что плашмя́ něco (na ploskou stranu) položiti, плашмяной adj. pose à plat, плашмяна́я кла́дка vrstva egyptských cihel ležících na široké straně. Srov. lot. plaš's, m. plaša f. latus, spatiosus, extensus, amplus, plaši adv. late, ample, extense, plaš-ums rozlehlý prostor.

Platér polab. scutula, patina mísa; cizího původu, poukazuje podobností zvuku k řec. πλατέριον orbis talíř, ač slovo polab. sotva upřímo z řec. pochází; stejnokořenná jsou také: fr. plat, špan. pláto, vlask. piatto mísa; ta slova se odnášejí ku řec. πλατύς ploský, rovný, široký, πλάτη ploska, plata.

1. **Plati,** poljem slov. (°плати, полѭ) haurire, aquam agitare „voda se polje" das Wasser wogt, raz-plati, -poljem auseinander schöpfen; plati vzniklo přesmykem hlásek z palti, kořen pal; stslov. рас-полѣти сѧ, -лѭ сѧ effundi, полъ haustrum.

ис-полъ emunctorium, haustrum, srb. is-polac haustrum, stslov. съ-полъ haustrum, оу-полъ mensurae genus, оу-польникъ cyathus, rus. у-полъ quod despumatur, Abschaum, у-полóвникъ cochlear ad despumandum, trulla, ligula, čes. zastar. u-poleň (upolen, Bhm.) vas quoddam, trulla. Srodný kořen nachází se, jak se domnívati lze, v lot. palji pl. inundatio, lit. am-palas Aufwasser auf dem Eise, am praef. před retnou na místě an, kořen pal; slova uvedená jsou, jak se podobá, ve spojitosti se skr. par (10. par. pârâjâmi) implere.

2. **Plati,** poljem vb. dur. slov. evannare „žito plati" (Lex. II.) o-plati vb. pf. id. — pla-ti přesmyknutím hlásek z pal-ti, kořen pal; rus. prov. полоть, полю, pol. płoć, polę vannare, evannare, hlüž. płóć, płoju „płóć zorna" i płować, -wam agitare, ventilare, vannare, wu-płowka vannus v. O-pálati.

3. **Pláti,** plaji (na místě staršího plaju), 2. sg. plaješ čes. ardere, gliscere, flammare (intrans.) — stslov. by bylo °плати, °плаѭ — „lodie hromovým zapálením plají od ohně nebeského". Troj. 26. „Když ji uzřie Paris, počne ... pláti v jejie lásce". Troj. 7. „hněvem plaje" Troj. hluž. płać, płaju (obs.) flagrare, gliscere, ardere — dle hluž. stejnokořenného płomjo flamma i pol. płonąć ardere očekával bys ve hluž. *płoć, *płoju; plati °плати vzniklo přesmyknutím hlásek z pal-ti, kořen pal, stslov. планѫти сѧ, планѫ сѧ (z пал-нѫ) comburi, slov. planoti, -nem na koga irruere, charv. srb. planuti, -nem emicare, exardescere, pol. płonąć, -nę inflammari; erubescere, płonić się inflammari, čes. planouti, -nu ardere, gliscere, flammare (intrans.), hluž. płanyć, -nu id. očekával bys płonyć; stslov. въс-планѫти сѧ, -нѫ сѧ vb. pf. accendi, огнь -планеть сѧ, Lavr.-Op. 30., — uri; ис-планѫти -нѫ erumpere, de flammā „пламы ис пещи испланоу". Prol.-Mih. Slova uvedená jsou stejnokořenná se stslov. пол-ѣти, -ѭ uri, ardere, rus. полань flamma, stslov. пал-ити, -ѭ urere. Kořenem příbuzná jsou, jak se podobá, a) lit. pélenas i pélenis focus, stprus. pelanno (Voc.) na místě -na f. id. pelanne f. cinis ibid. lit. pelenaì pl. id. — pełanai, peałanai, Bezz. — lot. pelni pl. id. kořen pel, prvotně asi pal, ardere; b) skand. bâl rogus, poët. ignis, ags. bael incendium, ignis funebris, rogus. v germ. řečech se častěji vyskýtá *b* na místě slovan. *p*; c) skr. sphar (6. par.) 1. tre-

mere, trepidare; 2. micare, corruscare, splendere, c. praef. vi caus. 1. vibrare, 2. facere, ut quis micet, ardeat; dle skr. volno se domnívati, že na počátku slov slovan. lit. stprus. lot. a german. odpadlo *s* a *r* proměnilo se v *l*. Téhož původu jsou: **плámь** stslov. Šaf.-glag. flamma na místě **пламъ** z pal-mŭ, slov. charv. srb. plam id. stslov. **пламы**, gen. -**мене** m. i **пламень** m. flamma, rogus — **полома** Chron. I. 261. jest forma rus., slov. charv. srb. plamen flamma, rus. **плáмя**, gen. -**мени** m. i **пламень** id. jak se zdá, ze stslov. pravá rus. forma **полóмя**, mrus. **полóмя**, **поломѣнь**, pol. płomień, čes. plamen, stčes. morav. slk. plameň, hluž. płomjo, gen. -mjenja, dim. płomješko, dluž. płomjo flamma, stslov. **пламыкъ** (dim.) flamma, pol. płomyk, bulh. plamùk id. **пламѣнъ** adj. stslov. flammeus, -**миинъ** Ephr.-Vost. od **пламъ**, plamati, -mam srb. flagrare; plamtè bulh. flammo, charv. plamtiti, -tim flammare (intrans.), slov. charv. srb. razplamtiti se inflammari, exardescere; plápol, m. čes. (°**плапол̑ъ**) flamma. — lásky, Troj. **плаполати**, -**лаѭ** vb. dur. stslov. jactari, excitari, de igne, flammare (intrans.) **огнь плапола**, Men.-Mih. 267. **пламы** -**ла**, Vost. čes. plápolati, -lám a) flagrare, flammare, gliscere „z nich plápolá oheň“ Troj. „láskou plápolati“, Bib. plápolati hněvem Wq. 420. b) agitari, huc illuc moveri, vibrare, volitare, praporec (vexillum) plápolá; praporec plápolající, Wrat.-cest. plápoliti (zastar.) = plápolati „plápolíc svítila“ Štít. plapol- přesmykem hlásek z palpol-, kořenná slabika zdvojena.

Platič m. slov. lapis schistus — možná, že jest ve spojitosti se sřlat. plata lamina, quidquid planum est; řec. πλάτη ploska, plata.

Platnìci pl. charv. prov. orbile (Nem. 44.) — odvozeno od vlask. piàtto mísa, talíř — ze staršího *platto; sřlat. plata lamina, quidquid planum est v. Platér.

Платъ stslov. pannus (detritus); *στρέμμα* tortum; globus; pallium. — **ризьный** Prol.-Mih. **платн женьски на главе носити** Alex.-Mih. 127. **платъкъ** dim. pannus, **платие** n. collect. bulh. plat plagula, charv. plata mappa, linteum, rus. **плaтъ** mantele. **платóкъ** dem. pannus, sudarium, mrus. **платокъ** praeligamen zástěra (ve Trigl. **платокъ платочикъ** strophiolum, náprsní páska?), pol. płat lacinia, lamina, — złota bractea auri,

płatek, płatuszek dim. lacinia, sudarium, płatek złota bractea auri, — śniegu floccus nivis, čes. plát plátek dim. lamina, bractea, — zlata bractea auri, platec obs. dim. Rozk. lamella, pláty pl. thorax, lorica; hluž. płat, płaćik (dim.) tela, linteum, płata, lacinia, płatno pannus, sukno, dluž. płat tela, linteum. Co kořen slov uvedených možno stanoviti плат plat extendi, expandi, latum esse. Got. plat-s lacinia, stněm. plez, sřněm. blez, nněm. Bletz id. pokládá Grimm. v Hist. I. p. 300. za vzaté ze slovan., čemuž přisvědčiti možno. Kořenem srodná jsou lit. plat-ùs latus, plant-u, plat-au (1. sg. praet.) plas-ti (místo plat-ti) latum fieri, platinti dilatare, plotis 1. latitudo, 2. frustum, plotka pannus, linteum, involucrum; plot-as spatium, locus; lot. plat-s adj. latus, plat-ums latitudo, platīt, i plātīt, -iju dilatare, řec. *πλατ-ύς* adj. latus, planus, *πλάτ-η* planities, lamina, tabula, chartae folium, scapula, palma remi, *πλάτ-ος*, n. latitudo, planities, *πλατεῖα* platea; skand. flat-r planus, švéd. flat adj. id. flata f. planities, dán. flad adj. planus, flade planities — *d* tu stojí na místě staršího *t*; staroir. leth-an latus ze pleth-an (Beitr. I. 310.). *L* v uvedených slovech pochází ze staršího *r*, kteréž se vyskýtá ve skr. prath (1. âtm.) extendi, expandi, prath-atê 3. sg. praes. med. prthú-s latus, amplus ze *prathú-s, compar. práthîjâṅs; zend. perethu-s adj. latus, frathaś latitudo, stpers. frât'u široký ve složeném u-frât'u (na místě hu-frât'u) Euphrates (řeka) vlastně velmi široký. (Bopp.-Gramm. I. 5.) Stejnokořenná jsou: stslov. плататн, -аѭ i съ-плататн sarcire, платежь pallium, платнтн -штѫ consuere, за-платнтн sarcire, rus. платúть, -чý vb. dur. заплатúть, чý vb. pf. id. плачéніе actio sarciendi, čes. plátati, za-plátati, pláceti, -cím, za-pláceti, hluž. płatać, płatować sarcire; čes. plácanina, plácenina Flickwerk; stslov. за-плата resarcitio, pannus, rus. за-плата, čes. zá-plata, hluž. za-płata pannus, lacinia, assumentum; platina srb. segmentum ligni, tabula; платнште stslov. pannus detritus, pallium, rus. платнще augment. mantele; slov. platišče absis loukoť; płatnik, płatownik hluž. pannifex; платьннца stslov. značení neznámé, slov. charv. platnica assis, tabula, платьць m. stslov. pannus detritus, čes. zastar. platec lamina, bractea, — zlata bractea auri; o-plat slov.

ve průpovědi „vréči v oplat“ prosternere hoditi o zem, o-plat bylo prvotně subst. i značilo: solum, planities; o-plata srb. a) n. pr. oko vratā, Verkleidung margo (ligneus) januae, portae, fenestrae, b) linteum e stuppā, o-platiti, -tim vb. pf. o-plaćivati, -ćujem vb. dur. margine circumdare (januam, portam etc.) pod-platiti, pod-u-platiti vb. pf. srb. n. pr. košulju munire (indusium), subsuere opatřiti podšívkou, pod-plata, pod-u-plata munimentum interius (vestimenti) podšívka, charv. pod-plat planta pedis, corium soleae, slov. pod-plat solea, planta pedis, pod-platina corium soleae. pod-platiti soleas suppingere calceis podšiti boty, střevíce. po-plat m. charv. srb. planta pedis; s-plata charv. srb. (°съ-плата) ponto, scapha major, ratis (trajiciendo flumini — přešlo i do turc., kdež zní isplata id.

De codicum Platonicorum Parisini 𝔅 et Veneti 𝔱 auctoritate.

Scripsit Iosephus Král.

Martinus Schanz, vir de Platonis scriptis recensendis et emendandis optime meritus, in libro, quem de Platonis codice Veneto (append. class. 4 nr. 1) littera t signato conscripsit, atque in commentationibus singulis ephemeridibus insertis et in singulorum dialogorum quos edidit praefationibus contendit eam esse Platonis codicum alterius familiae condicionem, ut eos omnes ex codice Veneto t pendere existimandum sit. codicem enim illum Venetum fontem fuisse codicis Parisini *B* ex eisque duobus libris omnes quos nunc habemus codices deteriores fluxisse (l. l. 52) negari non potest hac sententia probata numerum codicum Platonicorum, quos adhibere debet is, qui in Platonis dialogis recensendis versatur, valde imminui. nam cum idem fere etiam de melioribus libris Schanz praedicet omnes eos libros meliores ex Clarkiano descriptos esse ratus, praeter Clarkianum et Venetum ceteri libri omnes auctoritate prorsus carent: apographa enim sunt lectionesque eorum a Clarkiani et Veneti scripturis discrepantes librariorum aut errori aut ingenio tribuere oportet. magna igitur codicum multitudine expulsa et immensa lectionum varietate sublata eius apparatus qui dicitur criticus ex paucissimis constat codicum Veneti et Clarkiani lectionibus. quare Schanzii sententia omnium, qui Bekkeri et Stallbaumii apparatum criticum semel perlustraverunt,

consensu comprobari posset, si modo vera esset. sed vereor, ne vir ille doctus pravo studio commotus, ut incompositas Bekkeri et Stallbaumii copias simpliciores redderet, a vero aberraverit. equidem cum Schanzium summa virium contentione sententiam suam contra Wohlrabium defendentem viderem, taedio tantam lectionum copiam perlustrandi deterreri non potui, quin hanc quaestionem iterum tractarem. si quid video, Schanzii sententiá partim vera, partim falsissima continet. neque enim negari potest multos codices aliorum esse apographa atque ex eorum codicum numero, qui ad Platonis scripta recensenda adhiberi debent, esse tollendos neque contendi omnes codices ex duobus tantum fontibus fluxisse.

In hac igitur disputatione de alterius tantum familiae codicibus quaestionem instituere libet; quamquam enim omnes hi codices paucis exceptis parvam utilitatem habent atque paucissimis tantum locis vera praebere videntur, tamen quaestionem de fide et cognatione eorum semel propositam ad finem quendam perducere necesse est. quaestionem vero ita institui, ut primum de ratione, quae inter Venetum illum et Parisinum intercedat, verba faciam, deinde de Schanzii argumentis, quibus sententiam suam probare conatur, quid iudicem, ostendam. hoc igitur persuasum habeo Parisinum *B* Veneti t apographum non esse; cuius rei argumenta ex Bekkeri et Schanzii collationibus petita ita in singulas partes distribui, ut a levioribus ad graviora procederem. sed priusquam ad rem ipsam accedo, legentes hoc admoneo nonnunquam me coactum esse ex Bekkeri silentio, quid codices haberent, iudicare. quod eos, qui Bekkeri apparatum criticum noverint, mihi vitio non esse versuros confido; ceterum vitia hoc modo orta neque multa sunt sane neque maioris momenti.

Leviores codicum *B* et t discrepantiae in dialogis a Schanzio editis (primae tetralogiae dialogis et Convivio exceptis) hae sunt:*)

1. Am. 133 E, 13 (286, 12) *ἡγεῖ δὲ* 𝔄, *ἡγεῖ δὲ δεῖ* t, *ἡγεῖ δὲ δή* B (ex sil.) r e c t e.

2. Am. 137 D, 14 (293, 16) *τοὺς μοχθηροὺς* 𝔄, *μοχθηρούς* t, ***πονηρούς*** B (ex sil.).

3. Am. 137 E, 26 (294, 7) *ἀγνοεῖ* 𝔄 t, *ἀγνοοίη* B.

4. Theag. 130 C, 25 (279, 9) *αἰσθάνομαι* 𝔄 t, *αἰσθάνωμαι* r e c t e ex sil. B, *αἴσθωμαι γρ.* B.

5. Theag. 130 C, 27 (279, 12) *προύλιπεν* r e c t e B (ex sil.), *προύλειπεν* 𝔄 t.

---

*) Prior numerus paginas editionis Stephanianae et versus editionis Schanzianae, alter paginas et versus editionis Bekkerianae significat. 𝔄 codicem Clarkianum significat. — In Convivio neque Bekker neque Stallbaum codicis Parisini lectiones commemorat. ex paucis autem huius codicis lectionibus in Rettigii editione adlatis nihil fere certi erui potest.

6. Crat. 385 C 18 (7, 7) *καὶ τὸ ὄνομα ἄρα τὸ τοῦ ἀληθοῦς λόγου λέγεται* 𝔄, *τοῦτο ὄνομα* t, *τοῦτο* omisso *ὄνομα*, ut mendum articulo *τὸ* non posito factum tollatur, B.

7. Crat. 388 C, 10 (13, 19) *χρήσεται* 𝔄 B recte, *κεχρήσεται* t.

8. Crat. 395 C 12 (28, 13) *ἄτρεστον* 𝔄 t, *ἄτρεπτον* B.

9. Crat. 401 C 8 (41, 9) *ἐσσίαν* 𝔄 t, *ἑστίαν* B.

10. Crat. 404 B, 5 (46, 14) *ἀειδοῦς* B recte, *αἰδοῦς* 𝔄 t.

11. Crat. 406 D, 20 (51, 12) *ἄρεως* 𝔄 t, *ἄρεος* B.

12. Crat. 407 E, 15 (54, 5) *κλοπικόν* 𝔄 t, *κλωπικόν* B.

13. Crat. 408 D, 21 (55, 20) *περὶ τῶν τοιῶνδε* 𝔄[1], *περὶ τῶν τοιούτων δὲ* t (ex scriptura *περὶ τῶν τοίων δὲ* vitium natum), *περὶ δὲ τῶν τοιούτων* B.

14. Crat. 409 A, 5 (56, 11) *ἐοίκοι δ' ἂν* 𝔄 t, *ἔοικε δ' ἂν* B.

15. Crat. 410 D, 18 (59, 20) *πρόσθεν* 𝔄 t, *ἔμπροσθεν* B.

16. Crat. 411 B, 15 (61, 2) *ὄντα, εἰλιγγιῶσιν* 𝔄[1], *ὄντα ἀεὶ εἰλλιγγιῶσι* t (vitium litteris *αει* iteratis ortum est), *ὄντα ἀεὶ ἰλιγγιῶσι* B.

17. Crat. 427 C, 4 (93, 17) *τὸ η* 𝔄 B recte, *τῷ η* t.

18. Crat. 438 D, 5 (118, 6) *ἐμφανιεῖ* 𝔄, *ἐμφανῆ εἶ* t, *ἐμφανῆ ᾖ* B.

19. Phaedr. 234 C, 8 (16, 14) *σὺ ὑποθῇς* 𝔄, *σὺ ὑποθεις* t, *σὺ ὑποθεὶς* B.

20. Phaedr. 245 A, 7 (37, 11) *κατοκωχή* B recte, *κατοικωχη* 𝔄[1], *κατακωχὴ* 𝔄[2] t.

21. Phaedr. 272 C, 20 (92, 3) *ἀπίῃ* 𝔄 t, *ἀπίοι* B.

22. Alc. I. 107 A, 26 (306, 9) *συμβουλεύσων* 𝔄 t, *συμβουλεύων* B.

23. Alc. I. 113 E, 27 (322, 13) *δὴ* 𝔄, ex sil. B recte, *δεῖ* t.

24. Alc. I. 124 C, 23 (346, 1) *σοί* 𝔄 t, *σὺ* B.

25. Alc. II. 139 D, 26 (274, 16) *πάλαι* 𝔄 t, *πάλιν* B.

26. Alc. II. 140 B, 19 (275, 22) *δέ φασιν* B recte, *δή φασιν* 𝔄 t.

27. Alc. II. 140 B, 26 (276, 6) *παμπληθεῖς* 𝔄 B, *παμπλήθεις* t.

28. Charm. 165 E, 2 (327, 6) *ποιεῖ τὴν ζήτησιν* 𝔄, *τὴν ζήτησιν ποιεῖ* t, *τὴν ζήτησιν ποιῇ* ex sil. B.

29. Lach. 187 E, 16 (270, 5) *ἐμπέσει* 𝔄 t, *ἐμπέσῃ* recte B ex sil.

30. Lach. 200 D, 30 (297, 20) *συμπροθυμήσει* 𝔄, *συμπροθυμηθήσει* t, *συμπροθυμηθήσῃ* B.

31. Lys. 206 A, 10 (113, 19) *δοκοῖ* 𝔄 t, *δοκῇ* B ex sil.

32. Lys. 208 A, 23 (117, 11) *ἁμιλλᾶται* 𝔄 t, *ἁμιλλῶται* B.

33. Lys. 210 D, 23 (122, 6) *οὔτε* 𝔄 t, *τε* B.

34. Euthyd. 287 C, 22 (424, 8) *ὅ τι χρήσωμαι* t, *ὅ τι χρήσομαι* 𝔄 B.

35. Euthyd. 298, B, 2 (445, 3) εἰ 𝔄 t, οὐ B.
36. Euthyd. 299 C, 22 (447, 13) ὅσος ὁ 𝔄, ὁ σὸς ὁ t, σὸς ὁ B.
37. Euthyd. 303 A, 12 (454, 15) πυππὰξ 𝔄, πύππαξ t, ύππυξ B.
38. Prot. 315 C, 10 (161, 14) εἴσιδον 𝔄 t, εἴσειδον B.
39. Prot. 318 D, 2 (167, 9) (ἐπιδώσει εἰς τί . . . καὶ) περὶ οὗ 𝔄^2, περὶ του 𝔄^1 t, περὶ τούτου B.
40. Prot. 327 D, 16 (183, 19) ἐντύχοις 𝔄, B ex sil., ἐν-ύχαις t (vitium ex ἀγαπήσαις paullo antecedente ortum).
41. Prot. 333 B, 36 (194, 5) ἐναντία 𝔄 t, ἐναντίον B.
42. Gorg. 453, E 31 (17, 19) λέγωμεν t, λέγομεν 𝔄, B ex sil.).
43. Gorg. 456 D, 30 (24, 2) οὐ 𝔄 t, οὐδὲ B.
44. Gorg. 457 B, 18 (24, 23) κἆτα ex sil. B recte; ατὰ 𝔄 t.
45. Gorg. 458 D, 7 (27, 15) τουτοισί B recte, τού-οισιν 𝔄 t.
46. Gorg. 468 D, 3 (47, 21) ἐκβάλλει 𝔄 t, ἐκβάλῃι B.
47. Gorg. 469 A, 33 (49, 6) οὐδὲ 𝔄 t, οὐδὲν B.
48. Gorg. 471 D, 18 (54, 17) ἄλλος 𝔄, B ex sil., ἄλλως t.
49. Gorg. 474 A, 3 (59, 19) ἔχεις ex sil. B recte, χῃς 𝔄 t.
50. Gorg. 474 B, 14 (60, 9) ἄλλον 𝔄, ex sil. B recte; ἄλλων t.
51. Gorg. 480 B, 34 (75, 2) (ἢ πῶς) λέγομεν ex sil. B ecte, λέγωμεν 𝔄 t.
52. Gorg. 480 E, 24 (76, 5) ὁμολογεῖται 𝔄 t, ὡμολογεῖται B^1, ὡμολόγηται B^2.
53. Gorg. 484 E, 3 (83, 19) τούτῳ 𝔄 t, τοῦτο B repug-ante metro.
54. Gorg. 484 E, 4 (83, 20) τυγχάνει t, τυγχάνῃ 𝔄 et B ex sil.).
55. Gorg. 497 C 31 (110, 3) ἀπέλιπες 𝔄 t, ἀπέλειπες x sil. B.
56. Gorg. 498 A, 32 (111, 14) πότεροι ex sil. B recte, ότερον 𝔄 t.
57. Gorg. 505 E, 1 (129, 5) ποιήσομεν ex sil. B recte, οιήσωμεν 𝔄 t.
58. Gorg. 511 A, 25 (139, 15) ἀφαιρήσεται 𝔄 t, ἀφαι-ήσει B.
59. Gorg. 514 C, 7 (145, 22) ἰδίᾳ 𝔄 t, ἴδια B.
60. Gorg. 517 D, 26 (153, 2) ἀλλ' ὧν ex sil. B recte, ἄλλων ὧν 𝔄 t (vitium litteris ων iteratis ortum).

v
61. Gorg. 524 B, 16 (166, 5) ἔχει 𝔄 t, ἔχει B.
62. Gorg. 525 A, 14 (167, 11) τεθράφθαι 𝔄 B, τετράφθαι t.

63. Men. 72 B, 17 (328, 16) ἠρόμην 𝔄, ex sil. B, εἰρόμην t.

64. Men. 74 D, 3 (334, 2) αἰεὶ 𝔄 B, ἀεὶ ex sil. t.

65. Men. 93 B, 4 (374, 20) τῶν προτέρων 𝔄 t, τῶν πρότερον ex sil. B.

66. Men. 94 A, 9 (376, 14) ὁτονοῦν 𝔄 t, ὁτωοῦν B.

67. Theaet. 146 B, 24 (183, 13) τοῖσδε δὲ 𝔄 t, τοῖς δὲ B.

68. Theaet. 149 C, 6 (190, 18) φαρμάκια ex sil. B recte, φαρμάκεια 𝔄 t.

69. Theaet. 149 D, 17 (191, 6) ἴσθ' 𝔄, ex sil. B, ἐσθ' t.

70. Theaet. 151 A, 7 (193, 16) οἷς B ex sil. recte, οὖς 𝔄 t.

71. Theaet. 152 E, 27 (197, 14) συμφέρεσθον t, συμφερέσθων ut videtur 𝔄, ξυμφέρεσθον B ex sil.

72. Theaet. 155 E, 16 (204, 3) αὐτῶν 𝔄 t, αὐτὴν B.

73. Theaet. 161 D, 9 (216, 20) λέγομεν 𝔄^2 B recte, λέγωμεν 𝔄^1 t.

74. Theaet. 202 B, 11 (303, 9) συμπλακέντα 𝔄, B ex sil. recte, συμπλεκέντα t.

75. Theaet. 207 A, 5 (314, 17) ἀποκρινομένους 𝔄 t, ἀποκριναμένους B ex sil. (vitium propter praecedens ἐρωτηθέντας ortum).

76. Theaet. 209 C, 21 (320, 3) εἴ σὺ ἐμὲ 𝔄, εἴσει ἐμὲ t, εἴση ἐμὲ B.

77. Hipp. II 371 A, 9 (215, 14) οὐδὲν t, B^2 ex sil., οὐδὲ B^1.

78. Menex. 238 A, 5 (384, 12) αὐτὴ B^1 recte, αὕτη B^2 t.

79. Menex. 240 B, 23 (388, 13) ἐχειρώσατο t, ἐχειρώσαντο B.

80. Menex. 248 E, 7 (404, 14) ὁτῳοῦν t, ὁτονοῦν B.

81. Hipparch. 225 A, 3 (231, 3) ἀξιῶσι 𝔄, ἀξιώσουσι t, ἀξιώσωσι B ex sil.

Plerasque scripturae discrepantias, quas modo adtulimus, itacismo quem vocant et vulgari verborum pronuntiatione explicare possumus; cf. 5, 10, 21, 28, 29, 30, 49, 54, 55, 63, 76. nonnumquam enim in utroque codice litterae ει et ι, αι et ε, οι et ει et η commutantur. saepius huius modi menda in codice B occurrunt; at non desunt loci, ubi is, qui codicem B scripsit, aut invitus aut errore deprehenso verum invenit (cf. 10, 29). aliis locis in codice B formae aliae verborum et singula verba, quae aut a vera lectione discrepant aut falsam codicis t lectionem emendant, inducuntur (cf. 2, 9, 9, 15, 20, 22, 24, 25, 32, 33, 34, 35, 40, 41, 47, 52, 58, 61, 66, 67, 71, 74, 75, 79, 80). quae lectiones quomodo ortae sint, in adnotatione supra posita nonnullis locis indicavimus; aut oculorum errore aut similium vocum et formarum commutatione aut alia librarii incuria, qui cum Platonis orationem scriberet, plura verba legeret neque inter scribendum immutata mente

servaret, ortas esse facile apparet. ex omnibus his locis nullus adferri potest, quo Schanzii sententia codicem B ex t esse descriptum, probari possit. at inveniuntur etiam loci, ubi is, qui codicem B scripsit, verba eius codicis, ex quo Platonis dialogos describebat, consulto immutasse videtur; sed nullus exstat locus ita comparatus, ut ex eo conicere possimus codicis B scriptorem ipsum codicem t fontem habuisse huiusque codicis mendosas lectiones emendavisse. certe cogitari potest ea, quae recte in B se habent, ex archetypo fluxisse iisque locis codicis Veneti scriptorem peccavisse. cf. locos sub *1*, *4*, *6*, 9, 13, *17*, 18, 19, 23, *26*, 36, 39, 43, *44*, *45*, 48, 50, 53, *56*, *57*, 59, *60*, 69, *70*, 72, *73*, 77, 78, 81 notatos.

Eis locis, quos numeris notavimus maioribus litteris impressis, B verum aut coniectura invenit aut ex archetypo descripsit. non omnes enim hos locos coniectura mutatos esse, sed nonnullos lectionem praebere codicis archetypi vel ex ea re elucet, quod codex B multis locis eandem lectionem praebet, quam codex 𝔄; cf. 17, 23, 27, 48, 50, 62, 63, 64, 74, 76. atque fieri quidem poterat, ut is, qui codicem 𝔄 scribebat, miro quodam casu aut eodem modo erraret aut eadem coniectura locum depravatum sanare studeret, qua scriptor codicis B; sed locorum eorum numerus maior est, quam ut ad hanc rationem confugere possimus. certe melius est hunc codicum 𝔄 et B consensum atque utriusque codicis a codice t discrepantias ita explicare, ut statuamus codicem B non ex codice t, sed ex alio quodam codicis t simillimo descriptum esse, qui nonnullis locis lectiones praebuerit etiam in codicibus prioris familiae occurrentes. omnes codicis B varias lectiones aut errore librarii aut coniectura ortas esse existimare falsissimum est. quod si concedo, negare non audeo codicem B librarii coniecturis prorsus esse destitutum; insunt etiam in hoc codice, ut in omnibus fere aliis, librarii coniecturae plures quidem quam in 𝔄 et t, sed eius modi, ex quibus clare elucet librarium non consulto artem criticam in Platonis oratione emendanda exercuisse, sed inter scribendum ea, quae mendosa videbantur, levissimis saepiusque perversis rationibus correxisse. velut Crat. 385 C, 18 in verbis **τοῦτο ὄνομα**, quae codicis t scriptor ita descripsit, ut in archetypo invenit, verbum **ὄνομα** omisit, ut mendum articulo non posito ortum corrigeret; Crat. 401 C, 8 **ἑσσίαν**, quod quid significaret nesciit, in **ἑστίαν** mutavit; Crat. 408 D, 21 in verbis **περὶ τῶν τοιούτων δὲ** (haec est lectio codicis t, qui archetypi pravam lectionem **περὶ τῶν τοίων δὲ** hoc modo emendat), ut inusitatum ordinem verborum tolleret, **δὲ** post **περὶ** transposuit atque scripsit **περὶ δὲ τῶν τοιούτων**. ne quis autem putet hunc locum Schanzii sententiae de codicis B et t cognatione esse adiumento, iam hoc loco monere oportet huiusmodi locis Schanzii sententiam minime probari. quid enim si codices B et t descripti sunt ex uno

eodemque codice, qui iam pravam lectionem *περὶ τῶν τοιούτων δὲ* praebebat, quam codicis t scriptor retinuit, alter librarius suo more emendavit? hoc autem fieri potuisse nemo credo negare audebit. Crat. 438 D, 5 ex *ἐμφανῆ εἶ* (t; codex 𝔄 habet *ἐμφανιεῖ*) prave fecit *ἐμφανῆ ἦ*, ut mendosum *εἶ* tolleret; Phaedr. 234 C, 8 ex *σὺ ὑποθεις*, quod t sine accentu ex archetypo descripsit, fecit *σὺ ὑποθεὶς*; qui locus satis superque demonstrat, quacum incuria et inscitia librarius in opere suo versatus sit. Prot. 318 D, 2 pro *περὶ του*, quod habet 𝔄[1] et t, scripsit pessime *περὶ τούτου*, utrum haec verba ita emendata aliquid significarent necne, plane incuriosus; similis est emendatio loci sub 72 notati; Euthyd. 299 C, 22, cum in archetypo *ὁ σὸς ὁ*, quod t servavit, deprehendisset, *ὅσὸς ὁ* scripsit, num verba recte emendaret dubitans. quae cum ita sint, negari quidem non potest nonnulla scriptorem codicis B levissimis coniecturis mutavisse, scriptorem codicis t verbum ex verbo plerumque descripsisse mendis non animadversis; sed omnes codicis B lectionum discrepantias vili eius scriptoris ingenio adscribere falsissimum est, praesertim cum nonnunquam hae eius lectiones cum meliorum codicum lectionibus consentiant.

Codex t etiam quod ad ordinem verborum attinet nonnunquam a codice B discrepat; sed ne hic quidem ullus est locus, ex quo iudicare possimus codicem B ex codice t esse descriptum. cf.

1. Ion. 538 B, 21 (188, 23) *πραγμάτων καὶ ἐπιστήμη* t. *B* ex silentio recte habet *καὶ ἐπιστήμη πραγμάτων*. erravit igitur t, sed errore inter scribendum deprehenso rectum ordinem signis transpositionis statim restituit.

2. Crat. 403 E, 19 (45, 21) *λόγους λέγειν* 𝔄 t, *λέγειν λόγους* B.

3. Crat. 409 C, 25 (57, 8) *τῶν ὀνομάτων καλοῖτο* 𝔄 B, *καλοῖτο τῶν ὀνομάτων* t, sed supra *καλοῖτο* signo transpositionis posito.

4. Crat. 426 B, 11 (91, 9) *ὦ σώκρατες ἄλλως* 𝔄 t, *ἄλλως ὦ σώκρατες* B, sed transpositione verborum indicata.

5. Crat. 428 C, 12 (95, 15) *λέγειν πρὸς σὲ* 𝔄 t, *πρὸς σὲ λέγειν* B.

Nonnunquam etiam B singula verba (articulum plerumque, pronomina alia verba minora) oculorum certo errore omittit, quae t praebet. cf. Crat. 416 A, 14 (70, 4), Hipp. II 373 B, 25 (219, 15), Theaet. 155 B, 19 (202, 19), Men. 86 B, 29 (360, 23), Gorg. 485 D, 27, (85, 1), 482 E, 11 (80, 3), 480 B, 5 (75, 6), 451 E, 8 (13, 19), Prot. 322 B, 9 (174, 2), Alcib. I. 109 A, 7 (312, 4), 118 D, 33 (334, 7), 123 A, 24 (343, 5), Theag. 125 D, 3 (269, 14), Men. 93 B, 2 (374, 18), 70 C, 17 (326, 3). Rarius B singula verba minora addit; cf. Crat. 403 B, 16 (44, 12), Prot. 315 A, 21 (160, 14), 315 B, 28 (161, 1).

Gorg. 450 A, 18 (9, 14), 506 A, 9 (129, 13), 452 A, 11 (13, 22).

Saepius etiam codex B singularum vocum litteras aliter ac t dividit; cf.

1. Crat. 397 E, 1 (33, 8) *νοοῖ τὸ ὄνομα* recte B, *νοοῖτο ὄνομα* 𝔄 t.

2. Crat. 419 C, 16 (77, 6) *ἡόνησις* t, *ἡ ὄνησις* B, *ἡονῆς* 𝔄.

3. Theaet. 178 E, 25 (252, 21) *ὑπισχνεῖτο* 𝔄, B ex sil., *ὑπισχνεῖ τὸ* t.

4. Hipp. II 372 C, 30 (218, 1) *μαθών τι* ex sil. t, *μαθόντι* B.

Sed exstant etiam graviores inter *B* et t discrepantiae, quae tum tantum explicari posse videntur, si statuamus Parisini scriptorem non codice Veneto, sed alio quodam minus accurate scripto usum esse, qui tamen nonnullis locis lectiones continuerit memoria dignas, quae neque erroribus neque ingenio huius scribae adscribendae videntur.*) conferas quaeso:

1. Hipp. II. 370 D, 24 (214, 11) *παρασκευασάμενος* ex sil. t, *παρεσκευασμένος* B.

2. Hipp. I. 295 E, 5 (440, 18) *ἆρ οὐ καὶ σοὶ δοκεῖ οὕτως* t, *ἆρ' οὖν οὐ καὶ σοὶ δοκεῖ οὕτως* B.

3. Hipp. I. 286 A, 35 (419, 18) *ἔστι γάρ μοι περὶ αὐτῶν παγκάλως λόγος συγκείμενος* t, *πάγκαλος* B.

4. Menex. 244 B, 1 (395, 20) *μετὰ δὲ τοῦτο παντελοῦς εἰρήνης ἡμῖν γενομένης* B recte, *παντελῶς* t.

5. Theaet. 150 B, 4 (192, 1) *ἔστι δ' ὅτε ἀληθινά* 𝔄, *ἔστι δὲ ὅτ' ἀληθινὰ* B, *ὅτε λίθινα* t; ceterum hae scripturae discrepantiae itacismo ortae clarissime ostendunt legendum esse *ὅτ' ἀληθινά*.

6. Theaet. 204 A, 7 (307, 15) *ταὐτὸν* 𝔄, ex sil. B recte, *αὐτὸν* t.

7. Gorg. 459 C, 9 (29, 5) *τῶν δημιουργῶν* ex sil. 𝔄 t, *τῶν ἄλλων* B.

8. Gorg. 473, C, 10 (58, 19) *εὐδαιμονέστατος* 𝔄 t, *εὐδαίμων* B.

9. Gorg. 475 B, 5 (63, 1) *λυπηρότερον* 𝔄 t, *λυπηρὸν* B.

10. Prot. 319 C, 31 (168, 4) *μαθητά* t, *μαθήματα* 𝔄 B.

11. Lys. 210 A, 30 (121, 2) *διανοίγοντες τοὺς ὀφθαλμοὺς* recte B ex sil., *διαγαγόντες* 𝔄, *διανύγοντες* t.

---

*) Huc eos potissimum locos congessimus, quibus Parisini cum Veneto discrepantia maior est, quam ut ex Veneti natura explicari possit. velut si in Gorg. 459 C pro *δημιουργῶν* in B legitur *ἄλλων*, certe existimandum est Parisini scriptorem aut summa cum neglegentia in opere suo versatum esse, aut codice alias lectiones continente neglegentiusve scripto esse usum. ex locis iam prius adlatis fortasse hic commemorari debebant loci sub 2, 7 et 8 notati.

12. Lys. 213 A, 20 (127, 1) ὁ μισῶν ex sil. B recte. ὁ φιλῶν 𝔄 t.

13. Lys. 223 B, 11 (146, 2) μέν 𝔄 t ex sil., δὲ B.

14. Alc. I. 112 C, 16 (319, 4) ταναγρᾳ ex sil. 𝔄 t, παναγρα B; hoc mendum, quod litterarum *T* a *Π* quas dicunt maiusculas commutatione ortum est, sane non admisisset scriptor codicis B, si codicem t fontem habuisset.

15. Phaedr. 247 C, 10 (42, 5) νώτωι * στάσας t, νώτωι ἱστάσας 𝔄 et B (ex sil.). Prava codicum 𝔄 et t scriptura iterata littera ι orta est; alteram ι scriptor codicis t, cum mendum deprehendisset, erasit veramque lectionem restituit. quod cum ita sit, aut codex B, si re vera ex codice t descriptus est, descriptus est prius, quam rasurae in codice t factae sunt, aut scriptor eius alio fonte usus est.

16. Phaedr. 274 E, 29 (97, 1 sq) ἃ λόγος πολὺς ἂν εἴη διελθεῖν add. t, om. 𝔄 et B; hanc verborum omissionem non ex codicis t natura explicari posse vel ex ea re discimus, quod haec verba non solum in codice B, sed etiam in 𝔄 desunt.*)

17. Crat. 416 B, 23 (70, 14) λέγει γε 𝔄 t, λέγουσί γε B; locus, ut videtur, corruptus.

18. Crat. 421 E, 11 (82, 8) ἐρήσεται 𝔄, ἂν ἐρήσεται t. ἀνερήσεται B; scriptor codicis B libro videlicet usus est, in quo haec verba aut paullulum evanuerant aut tam male scripta erant. ut satis bene legi nequirent; si enim librum t descripsisset, cur formam admisisset sensu carentem, cum eadem verba in codice t clare scripta essent?

19. Euthyd. 296 A, 14 sq. (441, 7) ἀλλ' ὅπως μή τι ἡμᾶς σφαλεῖ τὸ ἀεὶ τοῦτο; σφαλεῖ correxit Heindorf; σφήλη 𝔄 t, σφάλη B, quae scriptura itacismo quem dicunt orta verae propior est, quam scriptura codicum 𝔄 et t σφήλη.

Non contemnendi sunt ii loci, ubi codex B plura verba praebet, quam t continet; nam iis locis si demonstrare non possumus verba, quae in codice B abundant, manu quadam recenti esse adscripta, luce clarius probatur codicem B ex t descriptum esse non posse. sunt autem hi:

20. Theaet. 166 B, 25 (226, 21) εἶναι εἰδέναι 𝔄, B (ex sil.), εἶναι (omisso εἰδέναι propter alterum εἰδέναι, quod mox sequitur) t.

21. Theaet. 161 A, 16 (215, 17) ἢ (ἦ 𝔄[2]) αὖ οὐχ οὕτως ἔχει 𝔄, εἰ αὖ οὕτως ἔχει t, ἢ ἂν οὐχ οὕτως ἔχει B. erravit scriptor codicis t, qui vitiose οὐχ omisit; scriptura codicis B eadem fere est quae codicis 𝔄.

---

*) Quae aliis locis B omittit, incuria scriptoris omissa esse videntur. velut Men. 80 C, 21 (347, 3) ἀλλὰ — ἀπορῶν add. 𝔄 t (ex sil.), om. B; Charm. 170 C, 16 (336, 5 sq) τὸ δὲ ἁρμονικὸν — σωφροσύνῃ add. 𝔄 t, om. B, ubi librarius oculorum errore (vox σωφροσύνῃ ter occurrit) deceptus totum enuntiatum omisit.

Horum exemplorum numerum et singularem unius cuiusque oci condicionem si quis diligentius consideraverit, quam falsa sit chanzii sententia codicem B ex codice t derivantis, facile credo erspiciet; nam nullus ex locis hic adlatis talis est, ut conicere ossimus codicis B a codice t discrepantias coniectandi studio rtas esse. descriptus est codex Parisinus ex codice quodam, in uo iam scripturae illae discrepantes inveniebantur aut verba nonullis locis paullo neglegentius scripta vel aetate evanida satis ommode legi nequibant.

Haec mea de origine codicis B sententia etiam hac re, quam nodo exponam, probatur. Schanz ipse cum de nonnullorum odicum Platonicorum origine et auctoritate disputaret, hoc egit, t emendationes aut scripturae discrepantias a manibus recentiribus notatas diligenter observaret atque ex ratione, quae inter cripturas singulorum codicum a diversis manibus factas interederet, de codicum cognatione iudicaret. saepissime enim fiebat, t librarius, cum codicem quendam describeret, scripturas manuum ecentiorum supra versum vel in margine adnotatas aut scripturas ompendio γρ. signatas in textum reciperet, cum eas emendaiones verborum corruptorum esse putaret. si quis codex igitur nultis locis in textu habet, quae alius supra versum aut in margine scriptum exhibet, iure iudicare possumus priorem codicem x altero esse descriptum. sed in codice B multi exstant loci, uibus eadem, quae in textu codicis t, continentur recentiorum nanuum scripturis vel adnotationibus in margine factis prorsus eglectis. conferas de hac re hos locos:

1. Alc. II. 142 D, 32 (280, 22), *αὐτοὶ σφῆσιν* recens t^2 recte, *αὐτοὶ σφίσιν* t^1 B.

2. Alc. II. 143 C, 1 (282, 5) *ὅτῳ δὴ* t^2 recte, *ὅτῳ δεῖ* 𝔄 t^1 B.

3. Alc. II. 148 B, 17 (292, 11) *παλινῳδίαν εὐχόμενος* (mendum litteris male divisis et itacismo ortum; scribendum est *παλινῳδῇ ἀνευχόμενος*) 𝔄 t^1 B; *παλινῳδεῖ ἀνευχόμενος* t^2, quod verae scripturae propius est.

4. Alc. II. 150 B, 9 (296, 8) *ἧπερ* t^2 recte, *εἴπερ* 𝔄 t^1 B.

5. Charm. 158 E, 17 (313, 18) *τῇδε* t^2 recte, *τί δὲ* t^1 B, *τί δαὶ* (altera manu) t^2.

6. Charm. 159 A, 19 (313, 20) *αὐτῆς* 𝔄 t^2 recte, *αὐτὴν* t^1 B.

7. Prot. 312 D, 23 (156, 4) *τοῦ ποιῆσαι* t^2 recte, *τοῦ τὸ ποιῆσαι* 𝔄 t^1 B.

8. Prot. 326 C, 29 (181, 8) *εἰς διδασκάλων τῆς ἡλικίας ἀρξάμενοι* 𝔄 t^1 B (ex sil.), *τῆς ἡλικίας εἰς διδασκάλων ἀρξάμενοι* t^2.

9. Prot. 335 D, 33 (199, 1) *ἀνεστήκη* 𝔄, sed in margine vitii nota, t^2, *ἀνεστήκει* t^1, *ἀνεστήκειν* (littera *ν* recenti manu addita) B.

10. Prot. 336 B, 16 (199, 18) δοκεῖ 𝔄 t² recte, δεῖ t¹ B.

11. Prot. 336 D, 30 (200, 12 ἐγγυῶμαι t² recte, ἐγγυῶ καὶ 𝔄 t¹ B.

12. Prot. 339 D, 14 (206, 3) ἀληθείᾳ 𝔄 t¹, B (ex sil.) recte, ἀλαθείᾳ t².

13. Prot. 342 B, 20 (211, 7) ἀσκήσειν t¹ B (ex sil.), ἀσκήσειν τὴν σοφίαν 𝔄 t².

14. Prot. 351 C, 8 (228, 9) μή εἴ τι 𝔄 t¹ B, εἰ μήτι t².

15. Prot. 355 A, 5 (234, 20) ἢ ἄλλό 𝔄 t¹, sed ἢ delevit t²; ἢ ἄλλο B.

16. Euthyd. 287 D, 2 (424, 16) ἀμελήσας 𝔄 t¹, B ex sil.; ἀμελήσας τοῦ t².

17. Euthyd. 294 D, 18 (438, 13) ᾔτην t² recte, εἴτην 𝔄 t¹ B.

18. Euthyd. 295 A, 1 (439, 6) ἀλλ' ἦν ἔφη ἐθελήσαις μοι (legendum est ἐθελήσῃς μοι) 𝔄, γρ. t²; ἀλλὰ μὴν ἐὰν ἐμοὶ ἐθέλῃς t¹, ἀλλ' ἐὰν ἐμοὶ ἐθέλῃς B.

19. Euthyd. 303 C, 29 (455, 10) ἐξειργασθον t¹, sed ει ex ε, B, ἐξέργαθον 𝔄, ἐξειργάσασθον γρ. t².

20. Gorg. 454 A, 10 (18, 9) περὶ ὅτι 𝔄 t¹, sed ὅ in rasura 𝔄, B (ex sil.); ὅτου recens t².

21. Gorg. 458 B, 22 (26, 16) χρῆν 𝔄¹ t¹, ex sil. B (legendum est cum quibusdam codicibus χρή); ἔδει in marg. 𝔄² t².

22. Gorg. 465 D, 28 (41, 21) χρήσωμαι 𝔄 t¹ B (ex sil.), χρήσομαι t².

23. Gorg. 473 A 26 (57, 24) ἐξηλέγχθην 𝔄 t¹, B ex sil., ἐξελέγχθησαν t².*)

24. Gorg. 477 D, 33 (68, 21) ἀνιαρότατόν t² recte, ἀνιαρώτατον 𝔄 t¹ B (ex sil.).

25. Gorg. 491 A, 32 (96, 3) ὄντα 𝔄 t² recte, τα t¹ (nam apud Schanzium in apparatu critico legendum est h. l. T pro B) et B.

26. Gorg. 494 C, 9 (103, 5) ψωρῶντα 𝔄 t¹ B, ψωριῶντα recens t².

27. Gorg. 506 E, 9 (131, 3) ἑκάστου 𝔄, ex sil. B, ἑκάστου t¹, ἑκάστων t².

28. Gorg. 522 D, 14 (163, 5) καὶ εἰ διὰ 𝔄² t² recte, καὶ ἰδίᾳ 𝔄¹ t¹ B.

29. Theaet. 143 D, 13 (178, 6) ὀλίγιστοι 𝔄 t¹, ex sil. B, ὀλιγοστοὶ t².

30. Theaet. 170 C, 18 (235, 13) ἕτερον 𝔄 t¹, ex sil. B, ἑτέρου t².

---

*) Sed cum apographum codicis B manifestum, codicem C dico, scripturam ἐξελέγχθην (σαν superscr.) praebeat, erravit fortasse I. Bekker, cum alteram scripturam in codice B adnotatam non commemoraret.

31. Theaet. 174 A, 20 (243, 6) *τὰ δ' ἔμπροσθεν* 𝔄 t[1], x sil. B, *τὰ δ' ὄπισθεν* in marg. t[2].

32. Theaet. 175 B, 17 (245, 13) *γιγνόμενα* 𝔄 t[1], ex sil. ;; *ον* supra versum adscripsit t[2].

33. Theaet. 175 E, 9 (246, 12) *ᾧ* 𝔄, recens t[2], *ὃ* t[1] B.

34. Theaet. 183 C, 10 (262, 6) *ἢ εἰ μή τι* 𝔄 t[1] B; *εἰ μή τι* ', quod verae scripturae propius est.

35. Theaet. 188 C, 16 (273, 19) *ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶναι* t[2] ecte, *ἀλλὰ κατὰ τὸ εἰδέναι* 𝔄 t[1] B.

36. Theaet. 196 C, 12 (291, 8) *αἱρεῖ* t[2] recte, *αἱρῇ* t[1] B.

37. Theaet. 202 D, 1 (304, 8) *τοῦ λόγου* 𝔄 t[1], B ex sil., *ὄγου* t[2].

38. Lach. 183 E, 28 (261, 9) *παρήει τε ὡς* 𝔄, *παρείη έως* t[1], B ex. sil., *παρήει τέως* t[2] recte.

39. Lach. 186 A, 4 (266, 10) *αὑτοῖν* 𝔄, recens t[2] recte, *υτὴν* t[1] B.

40. Phaedr. 230 C, 15 (9, 12) *σὺ* rec. t[2] recte, *οὐ* t[1] B.

41. Phaedr. 230 D, 22 (9, 19) *σὺ* t[2] recte, *οὐ* 𝔄 B, *οὔ* t[1].

42. Phaedr. 237 C, 16 (22, 14) *προελθόντες* t[2] recte, *ροσελθόντες* 𝔄 t[1] B.

43. Phaedr. 245 E, 14 (39, 4) *γένεσιν* 𝔄 t[1] B, *γῆν* in arg. t[2].

44. Theag. 126 B, 1 (270, 21) *οἷς γρ.* t[2] recte, *οἷ* 𝔄 t[1] B.

45. Theag. 126 B, 1 (270, 21) *ἵπποι γρ.* t[2] recte, *ἱππι-κὶ* 𝔄 t[1] B.

Praeterea multi sunt in codice t loci, ubi aut prima manus it manus quaedam recens (cf. Schanzii ed. vol. I. p. XI) Pla-nis verba non supra versum aut in margine, sed in textu ipso aendavit. has quoque emendationes, sive primae manui sive recen-ori debentur, sprevit plerumque is, qui codicem B scripsit, si iidem usus est codice Veneto. cf. hos locos:

46. Phaedr. 242 B, 7 (31, 19) *πεποιηκέναι* 𝔄, ex emen-itione t recte; *πεπονηκέναι* t B.

47. Gorg. 457 B, 15 (24, 20) *δύναιτο* 𝔄 (?), ex ras. t ecte, *δύναιντο* ante rasuram t, B (ex sil.).

48. Gorg. 464 B, 27 (39, 2) *τῇ ψυχῇ* 𝔄, ex emend. t ecte, *τὴν ψυχήν* t B.

49. Gorg. 514 D, 17 (146, 10) *ἐγώ τε* ex emend. t recte, *ωγε* 𝔄 t, B ex sil. (fortasse Bekker erravit. nam in apographo dicis B — codicem C dico — legitur *ἐγώ τε*).

50. Theaet. 143 B, 21 (177, 4) *ἐρείνου* 𝔄, *ἐρεῖν οὐ* t, *εῖν οὗ* ex emend. t, *ἐρινεοῦ* ex sil. B; legendum est cum dice quodam *Ἐρινοῦ*.

Saepius in codice Veneto a prima manu lectiones in margine notatae sunt compendioque *γρ.* signatae, quas codex B non ntinet. cf.:

51. Hipp. I. 292 A, 36 (432, 17) *ἐφικέσθαι* t, B (ex sil.); *καταλαβεῖν* t in margine.

52. Theaet. 206 A, 21 (312, 11) *μῶν* 𝔄 t, B (ex sil.). *ἄλλων* in marg. *γρ.* t (cf. 206 D, 17 = 313, 22).

53. Gorg. 517 E, 3 (153, 12) *τούτων* 𝔄, *γρ.* t, *τοιούτοις* t B.

54. Gorg. 486 C, 4 (86, 16) *ἐλέγχων* omnes codices; in margine t adscriptum: *ἐν ἄλλῳ πρόσκειται παῦσαι ματαιάζων*, quae in B non leguntur.

55. Euthyd. 286 C, 13 (422, 14) *κάλλιστα* 𝔄 t B, *μάλιστα* in marg. t.

56. Lys. 208 C, 1 (118, 3) *καί μοι ἔτι* 𝔄, in marg. t *καὶ ἔτι μοι* t B.

57. Charm. 175 B, 21 (345, 16) *εὑρεῖν γρ.* t recte. *ἔχειν* 𝔄 t B.

Uno loco supra versum in codice t scriptura alia adnotata est atque in textu, qua codex B caret; cf.

58. Gorg. 514 B, 26 (145, 13) *οἰκονομικὴν* 𝔄, sed supra *νο* rasura; *οἰκοδομικὴν* t, sed *ν* supra *δ*; B ex sil. *οἰκονομικὴν* tantum habere videtur.

Ex his locis apparet nonnullas esse in codice t scripturas, quas in codice B frustra quaesiveris. aut igitur is, qui scripsit codicem B, si quidem codice t usus est, eas non vidit — quod, si eius studium Platonis verba emendandi spectamus, parum credibile videtur, praesertim cum multis his lectionibus corrupta Platonis verba recte emendari potuerint — aut codicem B ex codice t prius describebat, quam lectiones a manibus recentioribus factae in codice Veneto adnotatae sunt; quod ipsum, si consideramus etiam scripturas a prima manu adnotatas eum neglexisse, aeque est incredibile. cum igitur neutra ex his rationibus probari posse videatur, tertia restat ratio ad hanc rem explicandam librarium alio fonte, non codice t, usum esse, in quo illae scripturae discrepantes non inerant.

At non desunt loci, ubi codex t duas scripturas praebet a prima manu factas, quae etiam codex B eodem aut alio ordine descriptas exhibet. sed cum nullus sit locus ita comparatus, ut iudicare possimus codicem Parisinum ex Veneto illo fluxisse, hic codicum consensus ita explicandus est, ut utrumque codicem ex alio quodam nunc deperdito descriptum esse censeamus, qui iam omnes illas scripturas continuerit. cf.

1. Phaedr. 241 A, 16 (29, 11) *ἐκτίνειν* t[1], sed supra *ί* rasura et *ν* in rasura (scriptum erat supra *ί* sine dubio *ει*; nam *ἐκτείνει* aut *ἐκτείνειν* alii quoque codices praebent); *ἐκτίνει* (*ει* supra) B.

2. Phaedr. 246 A, 12 (39, 17) *ἐοικέτω δὴ ξυμφύτῳ* recte *γρ.* t[2] et B, *ἔοικε τῷ* 𝔄, *εοικε τῳ δὴ* t[1], *δὴ εοικε τῳ* signis transpositionis effecit t[1], *ἔοικε δή τωι* B[1], qui signa transpositionis, quae in fonte utriusque codicis erant, male interpretatus est.

3. Alc. II. 147 A, 24 (290, 3) πολυτεχνίαν 𝔄, φιλοτεχ-
πο υ
νίαν t[1], sed πολυ supra versum add. t[1]; φιλοτεχνίαν B.

4. Charm. 164 B, 4 (324, 6) πράττῃ 𝔄, πράξῃ t[1], τ in
ττ
marg. t[1], πράξῃ B, ubi scriptor codicis B melius fontem communem expressit, quam is, qui codicem t scripsit.

5. Alc. I. 126 A, 23 (350, 4): ad σώζεσθαι in t adiectum est γρ. verbo sequenti eraso (fuit sine dubio σῴζεται); γρ. σώζεται B. hic aut scriba ipse, cum animadvertisset scripturam σῴζεται pravam esse, verba iam adscripta erasit, aut postea a lectore quodam erasa sunt. Parisinum certe, si vera est Schanzii sententia de origine eius prolata, ante hanc rasuram in Veneto factam descriptum esse oportet.

6. Lys. 207 B, 20 (115, 20) εἵπετο 𝔄, in marg. t[1], ἕσπετο
εἵ
', ἕσπετο B.

7. Lys. 214 E, 23 (130, 9) αὐτῷ t[1], sed ὁ supra versum;
ὁ
αὐτῷ B.

8. Lach. 184 E, 9 (263, 14) κριθήσεσθαι 𝔄, in marg. t[1], γρ. B; κρίνεσθαι t[1] et ex sil. B.

9. Euthyd. 272 A 15 (394, 20) ἦν λοιπὴ αὐτοῖν 𝔄 t[1] B, ἔτι λοιπὴ αὐτοῖν ἦν γρ. t[1] B.

ω
10. Euthyd. 273 D, 25 (397, 19) ἀλλήλους 𝔄, ἀλλήλους t[1] B.

11. Euthyd. 273 E, 7 (398, 9) ἐπεδημησάτην 𝔄, γρ. t[1] B; ἐπεδημείτην t[1].

12. Euthyd. 275 D, 15 (401, 14) τῆς 𝔄 t[1] B, τοσῆσδε γρ. t[1] B.

13. Euthyd. 285 A, 21 (419, 21) διδόναι 𝔄 t, μετα in marg. t[1], μετὰ in marg. B.

14. Euthyd. 287 B, 14 (423, 21) οὕτως εἶ κρόνος t[1], οὕτωσὶ κενὸς 𝔄, γρ. t[1] B.

15. Euthyd. 289 A, 27 (427, 14) ὦ 𝔄, ἃ t[1], sed ὁ supra
ὅ
versum, ἃ B.

οι
16. Prot. 321 D, 17 (172, 18) τῷ t[1] B.

17. Prot. 338 B, 21 (203, 11) ἑλέσθαι 𝔄 t[1] B, αἱρεῖσθαι γρ. t[1] B.

τ τ
18 Prot. 357 A, 24 (239, 1) τῇ 𝔄, πῆι t, πηι B.

19. Gorg. 447 A, 3 (3, 3) ἀλλ' ἦ 𝔄, ἀλλ' ἦ t, ἄρα in marg. t[1], γρ. B.

π
20. Gorg. 491 B, 13 (96, 18) τότε 𝔄, τότε t[1] B.

21. Gorg. 526 D, 14 (170, 10) σκοπῶ 𝔄 t, ἀσκῶ γρ. t[1] B.

22. Men. 76 D, 30 (338, 10) σχημάτων 𝔄 t[1], χρημάτων γρ. t[1] B.

23. Men. 81 D, 4 (349, 7) *ἀποκάμνῃ* 𝔄, *ἀποκάμῃ*, sed
ν
ν supra versum t^1, *ἀποκαμῃ* B.

24. Theaet. 198 B, 31 (295, 8) *πρόσσχες* ut videtur t.
σ
πρόσχες 𝔄, *προσχες* B, qui archetypi lectionem accuratius quam t reddidit aut falsam lectionem errore animadverso inter scribendum ex archetypo ipso correxit.
έ
25. Theaet. 202 C, 20 (303, 18) *τελείως* 𝔄, *τελείως* t B.

26. Hipp. I. 289 E, 32 (427, 16) *κτημάτων*, *γρ.* *ἐρωτημάτων* in marg. t B.

27. Menex. 247 B, 1 (401, 11) *προγόνων*, *γρ.* *προτέρων* in marg. t B.

28. Am. 136 E, 11 (292, 6) *ἀχρείους* t, ex sil. B, *ἀχρήστους* 𝔄, *γρ.* t B.

Nonnulli exstant loci, quibus in utroque codice lectiones eaedem recentioribus manibus adnotatae sunt; cf. Crat. 438 C, 23 (117, 16), Phaedr. 251 C, 20 (49, 16), 253 B, 30 (53, 4), 253 D, 20 (54, 8), 255 A, 22 (57 2), Theaet. 159 B 32 (211, 22), 184 D, 3 (265, 3), Lys. 207 B, 22 (116, 1), Euthyd. 292 E, 5 (434, 21), Prot. 339 D 20 (206, 9) al. quorum locorum, cum ad quaestionem quam tractamus dirimendam nihil proferant, paucos tantum exscripsi; nam hae lectiones et ex codice Parisino in Venetum et ex Veneto in Parisinum transferri poterant.

Sed sunt etiam lectiones in codice Veneto a manu recentiore t^2 scriptae, quae in Parisino aut a prima manu cum compendio *γρ.* adscriptae leguntur aut in textu ipso reprehenduntur. qua re cum Schanz suam sententiam probari putet codicem Parisinum ex Veneto esse descriptum, hos locos diligentius inspicere necesse videtur. quae codex Venetus a recenti manu scriptum exhibet, cum compendio *γρ.* in Parisino a prima manu adscriptum invenitur his locis*):

1. Phaedr. 235 B 14 (18, 1) *μηδένα* 𝔄 t^1, B (ex sil.), *μὴδ' ἂν* in marg. t^2, *γρ.* B; legendum est cum Aldina *μηδέν' ἄν*.

2. Theaet. 146 E, 20 (184, 22) *τὸ δ' ἐπερωτηθὲν* 𝔄 t^1, B (ex sil.), *τὸ δέ γε* in marg. t^2 B.

3. Theaet. 147 A, 28 (185, 7) *ἰπνοπλαθῶν* 𝔄 t, B (ex sil.), *ἰπνοπλάθων* t^2, *κοροπλάθων* in marg. *γρ.* t^2 B.

4. Theaet. 156 B, 7 (205, 2) *καύσεις* 𝔄 t^1, B (ex sil.), *θερμάνσεις* *γρ.* t^2 B.

5. Theaet. 173 E, 12 (242, 17) *φέρεται* $𝔄^1$ t^1, B (ex sil.), *πέτεται* in marg. $𝔄^2$ t^2, *γρ.* B.

---

*) Utrum lectiones codicis B, quibus compendium *γρ.* adiectum est, primae an recentiori manui debeantur, Bekker non adnotat. ex silentio eius conicere licet eas omnes, nisi quid contrarium adnotatum est, a prima manu esse factas.

6. Theaet. 183 A, 27 (261, 15) ὀρθῶς λέγεις 𝔄 t[1], B (ex il.), ὀρθότατα λέγεις γρ. t[2] B.

7. Lach. 178 A, 2 (251, 3) συνθεάσασθαι t[2], γρ. B recte, υνθεάσασθε 𝔄, συντεθεᾶσθαι t[1], B (ex sil.).

8. Lach. 187 E, 16 (270, 5) πρὶν ἂν (manu satis vetusta) ', γρ. B recte, πρὶν 𝔄 t[1], B (ex sil.).

9. Lach. 194 C, 10 (284, 5) ἔκλυσαι t[1], B (ex sil.), ἐλύσαι 𝔄, γρ. t[2] B.

10. Lach. 197 B 3 (290, 7) διαγνοιαν (legendum est δι' γνοιαν) γρ. t[2] B recte, δι' ἄνοιαν 𝔄 t[1], B (ex sil.).

11. Charm. 156 E, 26 (309, 21) ἀγνοοῖεν 𝔄 t[1], ἀμελοῖεν tobaeus, γρ. t[2] B.

12. Prot. 320 C, 2 (170, 15) ἢ λόγῳ διεξελθών 𝔄 t[1], B ex sil.), ἢ ὡς νεωτέροις λόγον διεξέλθω γρ. t[2] B.

13. Prot. 324 E, 32 (178, 11) πόλις 𝔄 t[1], B (ex sil.), πολίτης γρ. t[2] B.

14. Gorg. 452 C, 31 (14, 20) τί δὲ ἂν ᾖι σὺ 𝔄[1], τι δὲ ἢ ἢ γρ. 𝔄[2], τι δε η σὶ t[1] (supra η ras.), τι δὲ δὴ σὺ B, ι δὲ ἂν ᾖ γρ. t[2], ἂν γρ. B.

15. Gorg. 492 B, 26 (98, 12) ἐπεὶ γε οἷς recens 𝔄[2], ἐπεὶ εοῖς 𝔄[1] t[1] B, ἐπεὶ τοῖς t[2], ἐπεὶ τοῖς θεοῖς γρ. B.

Plures sunt loci, ubi Parisinus in textu ipso prima manu scripum exhibet, quod in Veneto a recenti manu additum est. cf.

16. Theaet. 144 A, 27 (178, 21) γιγνόμενον ut videtur t[1], ιγνομένους 𝔄 t[2], ex sil. B.

17. Theaet. 144 B, 32 (179, 4) ἀπαντῶσι 𝔄, ex sil. B ecte, ἃ παντῶσι t[2], ἃ πάντων t[1].

18. Theaet. 145 A, 3 (181, 3) ἔμοιγε 𝔄, ex sil. B, t[2] ecte, ἐμοὶ t[1].

19. Theaet. 144 C, 6 (179, 13) ἑταῖροι 𝔄 t[2], B (ex sil.) ecte, ἕτεροι t[1].

20. Theaet. 147 D, 24 (186, 14) ἀποφαίνων om. t[1], in narg. add. t[2], in textu habet 𝔄 B ex sil. recte.

21. Theaet. 151 B, 19 (194, 7) ἄλλοις 𝔄[2] t[2] B recte, ἄλλους 𝔄[1] t[1].

22. Theaet. 152 D, 21 (197, 8) ἐὰν βαρὺ 𝔄 t[2], ex sil. B ecte, βαρὺ t[1].

22. Theaet. 153 E, 20 (199, 19) καὶ μένοι 𝔄 t[2], ex sil. B recte, κείμενον ut videtur t[1].

23. Theaet. 156 C, 17 (205, 13) πάντα μὲν 𝔄 t[2], ex sil. B recte, πάντα t[1].

24. Theaet. 157 B, 20 (207, 6) καὶ κατὰ 𝔄 t[2], B (ex sil.) ecte, κατὰ t[1].

25. Theaet. 157 C, 24 (207, 10) ὡς ἀρεσκόντων 𝔄 t[2], x sil. B recte, ἀρεσκόντων t[1].

26. Theaet. 158 B, 7 (209, 8) τις ἔχοι 𝔄 t^2, ex sil. B r e c t e, τις t^1 verbo ἔχοι errore oculorum omisso.

27. Theaet. 158 C, 14 (209, 15) ἐν τῷ ὕπνῳ 𝔄 t^1, ἐν τῷ ἐνυπνίῳ t^2, ex sil. B.

28. Theaet. 159 A, 16 (211, 6) τὰ πάσχοντα 𝔄 t^1, καὶ τὰ πάσχοντα t^2, ex sil. B.

29. Theaet. 160 D, 30 (214, 19) ὅπως οὔ t^1, ὅπως οὖν $𝔄^1$, ὁπωσοῦν $𝔄^2$, ὁπως οὖν t^2, ὁπωσοῦν ex sil. B.

30. Theaet. 160 E, 8 (215, 8) δή ποτε 𝔄 t^1, δή ποτε καὶ t^2, B (ex sil.).

31. Theaet. 161 D, 15 (217, 5) ὥστε 𝔄 t^2, B (ex sil.) r e c t e, ὡς t^1.

32. Theaet. 163 A, 5 (219, 18) ἔοικεν ὡς 𝔄 t^1, ἔοικεν ἄλλῃ ὡς t^2 B (ex sil.)*), quae scriptura voce ἄλλῃ, quae antecedit, male iterata orta est, nisi ἄλλῃ in margine quorundam codicum inveniebatur, ubi in textu cum t^1 pro ἄλλῃ δὴ illo, quod initio enuntiati legimus, ἀλλ' ἤδη scriptum erat, atque signis transpositionis prave explicatis alienum locum occupavit.

33. Theaet. 164 A, 29 (222, 6) ὁρῶν 𝔄 t^1, ὁρᾷ $𝔄^2$ t^2 B (ex sil.).

34. Theaet. 164 E, 33 (223, 23) ἀλλὰ πολλὰ 𝔄 t^2 B (ex sil.) r e c t e, ἀλλὰ· t^1.

35. Theaet. 164 E, 2 (224, 3) Θεόδωρος εἷς 𝔄 t^2, B (ex sil.) r e c t e, Θεόδωρος t^1.

σ
36. Theaet. 165 A, 10 (224, 12) προσέχων 𝔄 t^1, προσχὼν t^2 B.

37. Theaet. 165 D, 2 (225, 18) ἐλλοχῶν $𝔄^2$ t^2, ex sil. B r e c t e, ἐνλοχῶν $𝔄^1$ t^1.

38. Theaet. 166 B, 28 (227, 3) καὶ τούτους 𝔄 t^2, B (ex sil.) r e c t e, τούτους t^1.

39. Theaet. 166 C, 4 (227, 12) αὐτὸς ὑηνεῖς 𝔄 t^2, B (ex sil.) r e c t e, αὐτὸ συηνεῖς t^1.

40. Theaet. 166 D, 11 (227, 18) ὅς 𝔄 t^2, B (ex sil.) r e c t e, ὡς t^1.

41. Theaet. 167 B, 3 (228, 20) σώματα 𝔄 t^1, τὰ σώματα t^2, B (ex sil.).

42. Theaet. 167 E, 22 (229, 20) ἀλλ' ἤ 𝔄, recens t^2, B (ex sil.) r e c t e, ἀλλῇ t^1.

43. Theaet. 168 B, 12 (230, 19) τούτων 𝔄 t^2, B (ex sil.) r e c t e, τῶν t^1.

44. Theaet. 168 E, 34 (231, 20) τοῦτό γε t^2, B (ex sil.) r e c t e, τοι τοῦτό γε 𝔄, τοι τό γε t^1, sed γ in ras.

45. Theaet. 169 E, 18 (234, 2) καλλιόνως 𝔄 t^1, κάλλιον ὡς t^2, B (ex sil.).

---

*) Schanz (in Phil. 35 p. 669) dicit in B ἄλλως legi; quod unde sumpserit, nescio et falsum esse puto; etiam in B sine dubio legitur ἀλλ' ἤδη σκεπτέον ὡς ἔοικεν ἄλλῃ, ὡς.

46. Theaet. 170 A, 28 (234, 12) ἀνθρώπου μᾶλλον δὲ ὄντων om. t¹, in marg. add. t², in textu habet B.
47. Theaet. 170 C, 16, (235, 11) ἐθέλοι 𝔄 t² B, θέλοι t¹.
48. Theaet. 170 D, 23 (235, 19) πρός με 𝔄 t¹, πρὸς ἐμὲ , B (ex sil.).
49. Theaet. 172 B, 30 (239, 6) τολμήσειε 𝔄 t², B (ex sil.) ecte, τολμήσῃς t¹.
50. Theaet. 172 B, 31 (239, 8) συνοίσειν 𝔄¹ t¹, ξυνοίσειν 𝔄², συνοίσει t² B.
51. Theaet. 175 C, 23 (245, 20) χρυσίον 𝔄 t¹, χρυσίον t² B.
52. Theaet. 175 E, 11 (246, 14) ἐπισταμένου 𝔄 t¹, ἐπιστάμενος recens t², B (ex sil.).
53. Theaet. 175 E, 13 (246, 16) ὅ δ' t², B (ex sil.) recte, ὃδ' 𝔄¹ t¹, ὁδ' 𝔄².
54. Theaet. 176 C, 15 (248, 1) καὶ σοφίαι 𝔄 t², B (ex sil.), σοφίαι t¹.
55. Theaet. 177 D, 33 (250, 9) λέγομεν 𝔄 t¹, ἐλέγομεν t², (ex sil.).
56. Theaet. 178 A, 11 (250, 22) ἁμαρτάνειν 𝔄 t¹, διαμαρτάνειν t², B (ex sil.).
57. Theaet. 178 C, 1 (251, 19) καὶ ἔσεσθαι errore om. , add. t², B (ex sil.).
58. Theaet. 178 D, 12 (252, 8) ὅ om. errore t¹, add. t², (ex sil.).
59. Theaet. 178 D, 16 (252, 12) ἀκυροτέρα t², B (ex sil.) ecte, ἀκυρώτερα 𝔄 t¹.
60. Theaet. 178 E, 21 (252, 17) τό γε t² B recte, τό 𝔄 t¹.
61. Theaet. 179 D, 27 (254, 14) τῷ τοι 𝔄 t², τώ τοι B, ὕτο ut videtur t¹.
62. Theaet. 179 D, 27 (254, 14) μᾶλλον 𝔄 t², B (ex sil.) cte, μάλα t¹.
63. Theaet. 182 D, 30 (260, 9) τοῦτο 𝔄 t², B (ex sil.) cte, τότε t¹.
64. Theaet. 182 D, 31 (260, 10) τούτου 𝔄 t², B (ex sil.) cte, τοῦ t¹.
65. Theaet. 182 E, 16 (261, 4) ᾗν ταῦτα errore om. t¹, l. 𝔄¹ t², B (ex sil.).
66. Theaet. 183 D, 21 (262, 17) δώσεις 𝔄 t², B (ex sil.) cte, δώσῃς t¹.
67. Theaet. 186 D, 32 (269, 14) τοῦτο t², B (ex sil.) cte, ταὐτὸ t¹, ταὐτὸν 𝔄.
68. Theaet. 188 B, 36 (273, 3) ἀγνοεῖ 𝔄 t¹, ἀγνοεῖ αὖ B (ex sil.), ni fallor, recte.
69. Theaet. 188 C, 11 (273, 14) πάντα ᾗ t², ut videtur recte, πάντῃ 𝔄, πάντα t¹.

70. Theaet. 189 D, 13 (276, 19) ὡς ἕτερον 𝔄 t², B (ex sil.) recte, ὡς ἑτερόν τι errore propter praecedens ἑτερόν τι commisso t¹.

71. Theaet. 189 E, 18 (277, 1) ἅμα 𝔄 t², B (ex sil.) recte, ἀλλά t¹.

72. Theaet. 190 C, 17 (278, 9) καὶ ἐφαπτόμενος 𝔄 t² B (ex sil.) recte, ἐφαπτόμενος t¹.

73. Theaet. 192 A, 3 (281, 19) οἶδεν ἔχων t², B (ex sil.) recte, οἶδε σχὼν 𝔄, οἶδεν σχὼν t¹.

74. Theaet. 192 E, 8 (283, 13) ὡς 𝔄 t¹, ὅτι in marg. 𝔄² t² B.

75. Theaet. 196 C, 12 (291, 8) πότερα t², B (ex sil.) recte, ποτέραν 𝔄 t¹.

76. Theaet. 198 C, 5 (295, 18) πόσος 𝔄 t², B (ex sil.) recte, ὁποσός t¹.

77. Theaet. 198 C, 8 (295, 21) ἓν 𝔄 t², B (ex sil.) recte, ὢν t¹.

78. Theaet. 198 D, 14 (296, 3) οὕτως 𝔄 t² B recte, ὄντως t¹.

79. Theaet. 199 C, 16 (297, 12) πρόσθεν 𝔄 t¹, ἔμπροσθεν t², B (ex sil.).

80. Theaet. 205 E, 9 (312, 2) γνωστὸν 𝔄² t², B (ex sil.) recte, ἄγνωστον 𝔄¹ t¹.

81. Theaet. 205 E, 11 (312, 4) πειθόμεθα 𝔄 t¹, sed σ supra versum t², πεισόμεθα ex sil. B.

82. Gorg. 449 C, 20 (8, 6) ἔν ἐστιν 𝔄 t², B (ex sil. recte, ἔνεστιν t¹.

83. Gorg. 475 B, 1 (62, 20) κάκιον 𝔄 t², B (ex sil.) recte, κακὸν t¹.

84. Gorg. 481 A, 1 (76, 14) δῷ t² B recte, δώῃ 𝔄 t¹.

85. Gorg. 498 A, 26 (111, 7) οὔπω 𝔄 t², B (ex sil.) recte, οὐδέπω t¹.

86. Gorg. 501 E, 34 (120, 17) κινησίαν φροντίζειν τὸν vitiose t¹, φροντίζειν κινησίαν τὸν corr. recte t², 𝔄 B (ex sil.).

87. Gorg. 503 A, 26 (123, 9) διαμάχεσθαι 𝔄 t² B¹ recte, ἀεὶ διαμάχεσθαι t¹ B².

88. Gorg. 513 D, 5 (144, 13) ἃ τότε 𝔄 t², B (ex sil.) recte, ἅ τε t¹.

89. Gorg. 522 C, 7 (162, 19) ὃ σὺ 𝔄 t², B (ex sil.) recte, ὃς σὺ t¹.

90. Men. 70 B, 8 (325, 8) λαρισαίου 𝔄 t¹, λαρισσαίου t², B (ex sil.).

91. Men. 75 E, 20 (336, 14) λέγω 𝔄 t¹ recte, λέγων t², B (ex sil.).

92. Charm. 153 A, 7 (303, 7) εἶδον t², B (ex sil.) recte, ἴδον 𝔄 t¹.

93. Lach. 179 C, 13 (252, 18) πολέμῳ — ἐν om. t^1, add. ', 𝔄 B (ex sil.).

94. Lach. 179 D, 15 (252, 19) τὰ τῆς πόλεως t^1, τῆσδε ῆς πόλεως 𝔄 B (ex sil.), τῆσδε in marg. t^2.

95. Lach. 198 C, 21 (292, 18) καὶ σὺ (σοι $𝔄^2$) δοκεῖ $𝔄^1$, οκεῖ καὶ σὺ t^1, σοί t^2; B ex sil. exhibet δοκεῖ καὶ σοί.

96. Hipparch. 231 C, 5 (244, 11) πλέον κτήσηται t^2, B ›x sil.) recte, κτήσηται 𝔄, πλεονεκτήσηται t^1.

97. Hipp. I. 299 B 12 (448, 20) ἤ τι t^1, ἔτι in marg. ld. t^2, ἔτι in textu B.

98. Alc. II. 144 B, 11 (284, 2) ἀγνοοῖς 𝔄 t^2 B recte, γνοῖς t^1.

99. Prot. 323 A, 29 (175, 4) δεῖ 𝔄 t^2, B (ex sil.) ecte, δὴ t^1.

100. Prot. 325 D, 28 (179, 18) ὅπως 𝔄 t^1, ὅπως ὡς t^2, (ex sil.).

101. Prot. 327 A, 19 (182, 8) πόλις 𝔄 t^2, B (ex sil.) ecte, πολίτης t^1.

ω
102. Prot. 338 A, 12 (203, 2) κάλων (sic) t^2, κάλων recte : sil. B, κᾶλον 𝔄, sed in marg. vitii nota, κάλον t^1.

103. Prot. 338 B, 24 (203, 15) ηρήσεται 𝔄, ἡρήσεται t^1, ρήσεται t^2 B.

104. Prot. 357 A, 19 (238, 16) οὐκ ἐπιστήμη t^2, B (ex .) recte, ἐπιστήμη 𝔄 t^1.

105. Euthyd. 284 A, 4 (417, 16) ἂν 𝔄 t^1, ἂν ἄλλως t^2, (ex sil.).

106. Euthyd. 288 D, 6 (426, 13) πᾶν ὅπως 𝔄 t^1 recte, ν πως t^2 B (ex sil.).

107. Crat. 384 A, 9 (4, 9) εἴ σοι βουλομένῳ t^1, εἴ σοι βουλο- νῳ ἐστιν 𝔄 t^2 B.

108. Crat. 410 B, 31 (58, 21) ὁ δὲ ἀὴρ 𝔄 t^1, ὁ δὲ δὴ ρ t^2 B.

109. Crat. 413 A, 28 (64, 9) δίκαιον 𝔄 t^1, τὸ δίκαιον t^2 B.

110. Crat. 414 C, 6 (67, 6) ἐπεὶ 𝔄 t^1, ἐπεὶ καὶ t^2 B.

111. Crat. 414 D, 12 (67, 13) σφιγγὸς 𝔄 (legendum est n codice quodam φικός), φιγὸς t^1, φιγγὸς t^2 B.

112. Crat. 423 A, 7 (84, 20) τὰ κάτω t^2 B recte, κάτω 𝔄 t^1.

113. Crat. 425 B, 1 (89, 12) εἴτε μὴ 𝔄 t^1, εἴτε καὶ μὴ t^2 B.

114. Crat. 431 A, 19 (101, 22) οὕτως 𝔄 t^1, οὕτως ἔχον t^2 B.

Nonnunquam etiam B duas lectiones eadem, ut videtur, manu iptas exhibet, quarum altera cum t^2 consentit. cf.:

οἷοι
1. Gorg. 512 A, 26 (141, 7) οἷ 𝔄 t^1, οἷ B, οἷοι t^2.

2. Gorg. 525 A, 15 (167, 12) ἀκρατίας 𝔄 t^2, ἀκρασίας t^1,
τ
ρασίας B.

3. Charm. 165 A, 31 (325, 13) ἐγγύη t^1, ἐγγυῇ $𝔄^1$, ἐγγύα
η
t^2, ἐγγύα B.
ὸς
4. Charm. 171 A, 7 (337, 9) ἰατρικὸς 𝔄 t^1, ἰατρικὸς (i. e. ἰατρὸς) B, ἰατρὸς t^2.
ον
5. Theaet. 157 C, 1 (207, 12) πότερα 𝔄 t^1, πότερα B πότερον t^2.
τ
6. Theaet. 169 A, 11 (232, 8) τε 𝔄 t^2 recte, γε t^1, γε B.
ς
7. Theaet. 173 D, 4 (242, 10) τις t^2, τί B recte, τι 𝔄 t^1.

8. Theaet. 188 E, 33 (274, 16) τὸ ἓν 𝔄 ex sil. recte.
ὂ
ἓν t^1, τὸ ὂν t^2, ἓν B.

9. Phaedr. 248 D, 7 (44, 11) θήρειον t^1 recte, θηρειαν
αν
𝔄 t^2, θήρείον B.

10. Lys. 216 A, 3 (132, 13) ἀλλοκότων 𝔄 t^1, ἀλλοκότως
ς
t^2, ἀλλοκότων B.
γ
11. Prot. 351 A, 24 (227, 13) τε 𝔄 t^1 recte, γε t^2, τε B.

12. Lach. 178 A, 8 (251, 8) λέγουσι t^1 recte, νοοῦσι 𝔄.
νοοῦσι
γρ. t^2, λέγουσι B.

Consulto omnes quos indagare potuimus locos huc congessimus. videmus autem 46 locis t^2 et B^1 cum Clarkiani prima manu, octo locis cum Clarkiani manu secunda congruere atque plerumque meliores lectiones praebere quam t^1. quae si quis diligenter consideraverit, Schanzii sententia reiecta concedet credo codicis Parisini B lectiones cum t^2 et 𝔄 congruentes non ex codice Veneto fluxisse, postquam hic codex a manu recenti t^2 correctus esset, sed codicem Parisinum ex alio codice descriptum esse codicis quidem Veneti simillimo, sed nonnullis locis meliore, qui lectiones praeberet cum Clarkiano congruentes atque plerumque unice veras. sexaginta locis t^2 cum B^1 congruit, non quod scriptor codicis Parisini codicem Venetum describens quae t^2 praebebat in textum receperit, sed quod codex Venetus multis locis scribae erroribus et mendis inquinatus posteriore aetate secundum codicem Parisinum B correctus est.

Haec est causa, cur eae lectiones, meliores plerumque, quae in textu Parisini inveniuntur, a manu recenti adscriptae sint in codice Veneto. quae si quis accuratius percurret, perspiciet credo, quam perversa et omni ratione carens sit Schanzii sententia. codex Parisinus neque ex Veneto descriptus est et multis locis meliora quam t^1 atque cum optimo codice Clarkiano congruentia praebet. lectiones igitur recentis manus t^2 omnibus locis ex

apparatu critico expellendae sunt, quibus nobis praesto est codicis Parisini memoria, unde hae lectiones fluxerunt. lectiones Parisini cum 𝔄* congruentes ex Parisini archetypo fortasse fluxerunt, in quo iam hae scripturae prius supra versum adscriptae in textu legebantur. haec mea sententia eis quoque codicis Veneti locis probatur, quibus id, quod t^1 errore omisit, manus recens t^2 ex Parisino supplevit (cf. 20, 93, 94); nam his locis erravit Veneti scriptor, Parisini cautius egit, cum codicem describeret.*)

Qua re perspecta melius etiam de eis codicis Veneti lectionibus iudicare possumus, quae a manu recenti ut videtur ex emendatione factae sunt quaeque in rasura inveniuntur. eadem enim manus recens, quae Venetum secundum Parisinum correxit, nonnullos locos, quorum litterae evanidae non satis bene legi poterant aut correctori falsa praebere videbantur, secundum Parisinum emendavit nonnunquam etiam supra versum correctione adscripta. cf.

1. Men. 74 A, 2 (332, 12) *κελεύοις* 𝔄, B (ex sil.), ex emend. t^2 recte; *κελεύεις* t^1.

2. Men. 74 D, 6 (334, 6) *τοῦτο ὅ* B (ex sil.), ex em. t^2 recte, *τοῦτο* 𝔄 t^1.

3. Men. 81 B, 21 (348, 16) *κεινων ἐνατωι ἔτει* ex sil. B, ex emend. t^2 recte, *κεινων ἐνατῳ ἔτι* t^1, *κεινων ἐνατωι ἐτι* 𝔄.

ει

4. Gorg. 455 A, 33 (20, 23) *πειστικὸς* B recte, *πιστικὸς* t (si quidem *εἰ* a manu recenti scriptum est), *πιστικὸς* 𝔄.

5. Gorg. 509 A, 29 (135, 7) *λύσεις* B (ex sil.), ex emend. t^2 recte, *λύσῃς* 𝔄 t^1.

6. Charm. 168 E, 24 (333, 6) *ἔτι γε* t, sed *γε* ex emend.

γ

t^2, *τε* 𝔄 t^1, *ἔτι τε* B.

7. Charm. 170 A, 4 (335, 14) *διαιρεῖν* ex emend. t^2,

αι

διευρεῖν B, *διευρεῖν* 𝔄 t^1.

8. Lys. 204 C, 14 (110, 18) *ἐκκεκώφωκε* 𝔄 t^1 recte,

η

ἐκκεκώφηκε ex em. t^2, *ἐκκεκώφωκε* B.

9. Lys. 209 D, 14 (120, 7) *οἰκονομεῖν* ex em. t^2 recte,

ν

οἰκοδομεῖν B, *οἰκοδομεῖν* 𝔄 t^1.

10. Prot. 357 C, 6 (239, 15) *ὡμολογοῦμεν* ex emend. t^2,

ώ

ὁμολογοῦμεν B, *ὁμολογοῦμεν* 𝔄 t^1.

---

*) Velut in Gorg. 467 D, 17 (45, 14) verba *δῆλον ὅτι τὸ ὑγιαίνειν οὗ ἕνεκα πίνουσιν* incuria sane omisit t^1, in margine add. ut videtur eadem manus; B (ex sil.) haec verba in textu habet; Gorg. 486 C, 5 (86, 17) *καὶ ἄσκει* extra versum habet t^1, B (ex sil.) in textu; Gorg. 501 D, 24 (120, 7) in verbis *ἣ δ' ἂν μή, μὴ φάθι* alterum *μὴ* supra versum add. t^1, in textu habet B; Theaet. 153 B, 23 (198, 17) in verbis *ὡς ἐπὶ πολὺ* add. *ὡς* supra versum t^1, B habet in textu; Hipp. I. 286 E, 28 (421, 4) in verbis *σμικρόν τι που* habet t *τι* supra versum, B in textu.

11. Menex. 247 A, 18 (401, 7) *νικῶντες* t^1, *νικῴητε* ex
ητε
em. t^2 recte, *νικωντες* B.

12. Alc. I. 105 D, 24 (303, 4) *δεινομάχης* t^1 recte, *δει-*
εν
νομένης 𝔄, ex emend. t^2, *δεινομαχης* B.

Ceterum codex Parisinus nonnullas lectiones habet a recenti manu in margine vel supra versum adnotatas, quae ex aliis quibusdam codicibus originem duxisse videntur quaeque ab eo viro, qui secundum Parisinum codicem Venetum correxit, neglectae sunt aut in Parisino postea adscriptae. aliquot prioris familiae lectiones exprimunt. cf.

ε ή
Theaet. 201 C, 18 (302, 4) *ἐπεληλάσμην* B, *ἐπελελήσμην* 𝔄, *ἐπεληλάσμην* t; Gorg. 525 D, 8 (168, 14) *εἶναι τοὺς τούτων τῶν* B^2 cum 𝔄; *εἶναι τοὺς τῶν* t B^1.

Aliae correctiones Parisini aut supra versum scriptae aut a manu recenti factae cum recenti manu Clarkiani congruunt: cf. Crat. 413 E, 6 (65, 21) *ἀνρία* in margi $𝔄^2$ B^2; *ἀνρεία* t^1, *ἀνδρεία* $𝔄^1$.

Sed ne nimia horum locorum turba legentium fastidium moveamus, tantum dicimus Parisinum plures correctiones passum esse quam Venetum, quarum nonnullae cum aliorum codicum lectionibus congruunt, aliae unde ortae sint, difficile est diiudicare. Cf. Gorg. 465 B, 28 (40, 14); 466 B, 12 (42, 12); 475 A, 22 (62, 6); 497 E, 20 (111, 1); 503 D, 15 (124, 7); 505 E, 29 (129, 3); 511 B, 32 (139, 22); 512 E, 30 (142, 19); 523 D, 20 (164, 20); Charm. 175 B, 22 (345, 16); Hipp. I. 290 E, 14 (429, 23); 292 A, 2 (432, 19); Hipp. II. 364 A, 9 (200, 18); Theaet. 145 A, 34 (180, 22); 146 B, 22 (183, 11); 148 E, 8 (189, 6); 152 C, 11 (196, 21); 152 D, 21 (197, 8); 152 E, 2 (197, 17); 153 A, 8 (198, 1); 156 B, 10 (205, 5); 160 E, 7 (215, 7); 169 C, 30 (233, 5); 174 A, 15 (242, 21); Men. 86 B, 28 (360, 22); 94 A, 3 (376, 8); Euthyd. 300 A, 22 (449, 2); Lys. 213 C, 33 (127, 14); 208 A, 27 (117, 16); Alc. I. 129 B, 6 (358, 3); 105 D, 22 (303, 3) alia plurima, quae consulto omitto.

Paucissimis locis in codice Parisino adscriptae sunt a correctore quodam lectiones, quae in codice Veneto a prima manu in textu aut in margine scriptae inveniuntur. quae res manifesto documento est codicem Parisinum ex Veneto non esse descriptum; nam hac sententia probata satis explicare non possumus, cur Parisini scriptor lectiones codicis Veneti spreverit atque scribae cuidam recentiori permiserit, ut id, quod ipse describere poterat, in Parisinum transferret. cf.

1. Crat. 384 C, 21 (5, 1) *σκώπτειν* 𝔄 t; *σκοπειν* (sine accentu) in marg. add. t^1, *σκοπεῖν* B^2.

2. Crat. 397 B, 5 (32, 8) ἐσπουδάσθαι γὰρ ἐνταῦθα μα-
.ιστα πρέπει τὴν θέσιν τῶν ὀνομάτων 𝔄 t B²; πρέπει περὶ
et. B¹.

3. Crat. 405 E, 12 (49, 19) ἐμβαλόντες B¹ recte, ἐμβάλ-
οντες 𝔄 t B².

4. Alc. I. 109 A, 7 (311, 13) εἰς τὸ πολεμεῖν 𝔄 t B²,
πὶ τὸ πολεμεῖν B¹.

5. Alc. II. 141 B, 33 (278, 2) ὀρφῇ 𝔄 B¹ (ex sil.), ἐρώῃ
B adiecto γρ.

6. Theaet. 160 A, 32 (213, 7) καὶ ἄλλον ποιεῖ τὸ αἰσθα-
όμενον 𝔄, καὶ ἄλλο ποιεῖ τὸν αἰσθανόμενον t B², καὶ ἄλλο
οιεῖ τὸ αἰσθανόμενον B¹.

7. Theaet. 190 C, 14 (278, 6) βοῦν ἵππον 𝔄 t (ex sil.).
², ἵππον βοῦν B¹.

8. Theaet. 196 B, 30 (290, 15) μᾶλλον ἀριθμοῦ 𝔄, t (ex
l.), B²; ἀριθμοῦ μᾶλλον B¹.

Utrum hae scripturae cum lectionibus primae manus Veneti ongruentes ex Veneto ipso an ex alio codice cum Veneto cognato austae sint, diiudicare non audeo; certe Schanzii sententiae non unt adminiculo. nam his locis in textu Parisini aliud quid criptum est atque in Veneto et postea demum correctum; uod, si utriusque codicis discrepantias spectamus, certe non icuriae librarii adscribendum est, sed documento est codicem arisinum ex alio fonte, non ex Veneto, fluxisse.

Vidimus aliquotiens in commentatione modo absoluta Parinum plurimas quidem lectiones cum Veneto communes habere, agnam vero partem lectionum eius cum meliorum librorum cripturis congruere. uterque codex, ni fallor, ex eodem codice escriptus est litteris maiusculis scripto; id mendo Parisini loco uodam πάναγρα pro τανάγρᾳ exhibentis (conferas quae de hac e p. 362 commemoravimus) luce clarius probatur. Veneti scriptor unc codicem archetypum verbum de verbo fere descripsit neque usus est Platonis verba coniecturis tentare, Parisini scriptor mendandi pravo studio ductus nonnulla quidem novavit, sed ultis locis etiam meliora quam t servavit. Ambo igitur codices d eundem codicem archetypum referuntur, sed iuxta se ponendi unt amboque digni, qui diligenter examinentur. ceterum cum codex enetus saeculo XII, Parisinus XIII scriptus sit, fortasse inter coicem Parisinum et eius archetypum alius quidam codex ponendus st, quo usus est Parisini scriptor. quod etiam Parisini natura robatur.

Cum nostram de codicis B auctoritate et origine sententiam xposuimus, videamus, quibus argumentis Schanz usus Venetum t arisini B fontem esse contendat. Septendecim soli sunt loci, uibus suam opinionem satis firme munitam esse censet. quamuam autem huiusmodi quaestiones tum tantum ad certum quendam

finem adduci possunt, si maiorem locorum numerum diligentius consideramus, tamen vel in hac argumentorum penuria constare potest eius sententia, modo loci ad eam probandam adhibiti re vera ei sint, ex quibus aliquid certi conicere possimus. iam igitur singulos videamus.

Polit. 284, 18 (275 A) *εἴπομεν, καὶ ταῦτα θεὸν ἀντὶ θνητοῦ, ταύτῃ μὲν πάμπολυ παρηνέχθημεν· ὅτι δὲ ξυμπάσης τῆς πόλεως ἄρχοντα αὐτὸν ἀπεφήναμεν, ὅντινα δὲ τρόπον οὐ διείπομεν, ταύτῃ δὲ κ. τ. λ.* Post *εἴπομεν* rasura est in t, in qua *καὶ ταῦτα* scriptum est, in margine adscripta sunt a manu prima verba *θεὸν* — *ταύτῃ*. recte monet Schanz ante rasuram *ταύτῃ δὲ* scripsisse librarium, cum a voce *εἴπομεν* ad *διείπομεν* oculis aberravisset; deinde errore deprehenso *ταύτῃ δὲ* erasisse, horum verborum loco verba *καὶ ταῦτα* scripsisse et cetera, quae abesse postea animadvertisset, in margine addidisse. sed in his verbis in margine additis pro *τρόπον οὐ διείπομεν* legimus *τρόπομεν*.

Id altero librarii errore, quae omisit, addere festinantis ortum esse ego quoque crediderim. codex Coislianus *Γ*, Veneti *Ξ* apographum manifestum, *τρέπομεν* exhibet librarii perversa coniectura ortum, qui ex *τρόπομεν* sensu carente ceteris verbis neglectis Graecum sane verbum effecit. In B verba *οὐ διείπομεν* omissa sunt; nam quod Schanz contendit in B *τρόπον* pro *τρόπομεν* legi (quod librario deberi opinatur pro *τρόπομεν* Graecum verbum desideranti) falsissimum est. haec vox *τρόπον* non immutatione vocis *τρόπομεν* orta est; nam cum haec verba recte legi debeant *ὅντινα δὲ τρόπον οὐ διείπομεν*, verisimilius est credo putare eum, qui codicem B scripsit, in fonte suo *ὅντινα δὲ τρόπον οὐ διείπομεν* invenisse et verba *οὐ διείπομεν* quacumque de causa omisisse, quam contendere eum verba Veneti *ὅντινα δὲ τρόπομεν* ita emendasse, ut etiam in optimis codicibus (in Clarkiano) legitur. immo vero res ita se habet. Venetus et Parisinus ex codice quodam descripti sunt, in quo verba *οὐ διείπομεν* in margine adscripta erant. Veneti scriptor verbis *οὐ διείπομεν* sub oculos cadentibus deceptus omnia, quae inter *εἴπομεν* et *διείπομεν* leguntur, omisit et postea vitiose in margine adscripsit, scriptor Parisini *οὐ διείπομεν* in margine additum non animadvertit. ceterum notandum est partem codicum deterioris familiae (*Δ* E *F H C* a c) cum Parisino B *οὐ διείπομεν* omittere, partem (b) *διείπομεν* solum, partem (*Ξ Σ Υ*), si quid certe ex Bekkeri silentio conicere licet, haec verba integra servare atque cum prioris familiae codicibus consentire. quae cum ita sint, concludere possumus ex deterioris familiae archetypo quattuor codicum genera fluxisse, quorum uni adscribendus est t, alteri B, tertio b, quarto *Υ Σ Ξ*. quomodo vero quis in tanta lectionum varietate contendere possit omnes alterius familiae codices ex codice t descriptos esse, valde credo mirari licet.

Soph. 216, 14 (257 D) *διὸ πολλαὶ τέχναι τ' εἰσὶ λεγόμεναι καὶ ἐπιστῆμαι.* t exhibet *τισι*, sed cum ante prius *ι* una littera erasa sit, dubitari non potest, quin prius *τεισι* scriptum fuerit, quod Schanzii sententia lectoris cuiusdam infelici coniectura littera *ε* erasa in *τισι* mutatum est; id vero et apographum Veneti codicem Parisinum et omnes codices ex Parisino derivatos servare. quod quam caducum sit, ex ea re cognosci potest, quod etiam meliores codices (𝔄 𝔗 Π^1 excepto Π^2), si Bekkero fides habenda est, *τισι*, sine dubio prava enuntiatione ortum, servant, nonnulli vero deteriores (Flor. c et Reg.) *τ' εἰσὶ* recte exhibent. habuit igitur deterioris familiae archetypus *τ' εἰσὶ*, quod in t servatum est, in B et aliis codicibus deterioribus prave in *τισι* mutatum; quae correctio in Venetum t postea irrepsit; utrum ex melioribus an — quod verisimilius est — ex deterioribus codicibus, diiudicare nequeo. eius modi loci nihil valent ad Schanzii sententiam probandam; nam si lectio *τισι* in plerisque codicibus, non solum in t, reperitur, nullo modo iudicare possumus Parisinum eam ex Veneto hausisse; tum tantum constaret hoc argumentum, si probare possemus ex nullo alio fonte nisi ex t haurire potuisse hanc lectionem Parisini scriptorem.

Prot. 163, 8 (316 C) *ξένον γὰρ ἄνδρα καὶ ἰόντα εἰς πόλεις μεγάλας καὶ ἐν ταύταις πείθοντα τῶν νέων τοὺς βελτίστους — χρὴ εὐλαβεῖσθαι.* Schanz dicit lectorem quendam, cum *καὶ* corruptum putaret, pro *καὶ ἰόντα* — *κατιόντα* coniecisse; quam coniecturam a manu prima in margine Veneti adnotatam esse signo addito, quod ad *ἰόντα* pertineat. In *Γ* hanc adnotationem recte explicatam esse eaque de causa solum *κατιόντα* in eo legi, in B male; nam hic legi *καὶ κατιόντα.* quod secus est. nam cum nota in margine Veneti ad *ἰόντα* pertineat, librarius pro *ἰόντα* in margine aliam scripturam *κατιόντα* notavit, quae in aliis quoque codicibus reperitur, atque indicavit pro *καὶ ἰόντα* etiam *καὶ κατιόντα* legi. utraque lectio sine dubio iam in Veneti fonte exstabat. lectionem hanc alteram iam in archetypo notatam Parisini scriptor in textum recepit altera omissa, scriptor Veneti, qua erat prudentia, in margine reliquit. scriptor Coisliani, qui ex Veneto t codicem suum describebat, signum male interpretatus est atque male pro *καὶ κατιόντα* solum *κατιόντα* posuit. itaque cum codicis B lectio ex codice archetypo repeti possit, hic locus ad Schanzii opinionem firmandam nullius est momenti.

Theaet. 251, 5 (178 A) *τοῦτο δὲ μέλλον ὀρθῶς ἂν λέγοιμεν.* 𝔄 et t^1 exhibent *μᾶλλον*, t^2 supra *μᾶλλον* posuit *μέλλ.* In *Γ* legitur prave *μέλλει μᾶλλον*, in B *μέλλον μᾶλλον.* vidimus iam supra alterius manus t^2 lectiones ex codice B in Venetum esse translatas. hic quoque illud *μέλλ* ab recenti manu suprascriptum ex Parisino vel alio quodam deterioris familiae codice, qui omnes *μέλλον μᾶλλον* exhibent, hauriri potuit.

Phaedr. 5, 9 (228 B) ἰδ ὼν μὲν ἰδ ὼν ἥσθη exhibet 𝔄: in t alterum ἰδὼν ita scriptum est, ut ἰ finem versus efficiat, δὼν initium sequentis. supra δω duo puncta sunt fortasse a manu prima, ut ait Schanz, addita. quibus punctis Schanz totam vocem ἰδὼν circumscribi putat eaque re non perspecta scriptorem Parisini B, cum solum δ deleri debere putaret, ἰὼν scripsisse. haec quoque argumentatio valde debilis est. primum enim punctis supra δω positis non totum verbum, sed δ solum sine dubio expungitur; deinde si correctionum, quae in Veneto occurrunt, naturae rationem habemus, valdė probabile est puncta illa non a manu prima, sed a manu recenti, quae multa secundum Parisinum B emendavit, addita esse. hic quoque igitur Parisini falsa lectio non ex codice Veneto, sed ex alio quodam, fortasse ex communi Veneti et Parisini archetypo, explicanda est. ceterum commemorare libet lectionem optime firmatam ἰδὼν μὲν ἰδὼν veram mihi videri atque nonnullos deterioris familiae codices, quos omnes ex Parisino originem duxisse censet Schanz, alterum ἰδὼν servare (ΣH).

Eiusdem generis, ne legentis fastidium moveam singula Schanzii argumenta copiosis verbis refellens, sunt illa, quae adtulit Schanz (p. 47 sq.) ex Prot. 179, 14 (325 C), Menone 327, 8 (71 D), Phaedro 22, 15 (237 C), Prot. 176, 14 (323 D), Apol. 125, 15 (34 D) et 123, 19 (33 D). ne ex transpositione quidem verborum in t invito facta atque deinde a scriba ipso signis transpositionis emendata quicquam certi de codicis B origine eruere possumus. velut in Apol. 91, 13 (18 B) 𝔄 exhibet σωκράτης σοφὸς ἀνήρ, in t (et in Γ 3 e) σοφὸς σωκράτης ἀνήρ, in B (et ceteris codicibus deterioris familiae) σωκράτης ἀνὴρ σοφός legitur. hic quoque in archetypo turbae quaedam fuisse videntur: turbatum ordinem verborum animadvertit Veneti scriptor, cum iam verba ea retento archetypi ordine descripsisset, et secundum archetypi signa verum ordinem restituit, scriptor Parisini prius signis deprehensis ordinem fontis sui mutavit in textu, sed male.

Haec certe ratio restat lectionum discrepantiam explicandi. si vero praeter Schanzii rationem etiam alia restat, qua haec commode explicari possunt, quomodo quis ex talibus locis de codicis B et t mutua ratione aliquid conicere audeat, me perspicere non posse fateor. eodem pertinet locus Euthyphronis 366, 16 (8 E); etiam Soph. 196, 17 (249, B) ex archetypi natura explicari potest. certe talium locorum numerum maiorem esse oportet, si Schanzii coniecturae fides habenda est. restant duo loci Phileb. 239, 15 (61 A) et Parm. 38, 2 (143 E), de quibus ut paucis disseram, necesse est; nam Soph. 178, 21 (241 A) levissimum in codice B mendum praeterire possum neque incuriae suspicionem movebo.

Phil. 239, 15 (61 A) pro καὶ τὸ παντάπασιν ἀγαθὸν οὐ-έτερον ἂν τούτων εἴη; πῶς γὰρ ἄν; τὸ τοίνυν ἀγαθὸν κ. λ. t exhibet καὶ τὸ παντάπασιν ἀγαθὸν οὐδέτερον ἂν τού-ων εἴη; πῶς γὰρ ἄν· τὸ τοίνυν ἀγαθὸν οὐδέτερον ἂν τού-ων εἴη· πῶς γὰρ ἄν; τὸ τοίνυν κ. τ. λ. verbis τὸ τοίνυν — ἴη a manu recenti expunctis. In B et codicibus nonnullis deteri-ribus desideratur πῶς γὰρ ἄν. scriptor Veneti simili duorum ersuum initio (in fine utriusque ἀγαθὸν scriptum exstabat) de-eptus aliquot verba et ipsa illa πῶς γὰρ ἄν bis scripsit. cogi-mus igitur scriptorem Parisini ex Veneto t describentem. locum ivenit manifesto turbatum; quod aut non animadvertit et omnia escripsit aut errore animadverso, si sanae mentis erat, ea omisit, uae bis scripta erant in Veneto (verba τὸ τοίνυν — πῶς γὰρ ἄν). cur vero etiam alterum πῶς γὰρ ἄν a recenti manu non xpunctum atque sententia totius loci flagitatum omiserit (sententiae ero totius loci memor erat hic scriba, si quid ex suae mentis ngenio expungebat), perspici nequit, nisi librarium summae in-uriae et neglegentiae arguere volumus. potius ex hoc ipso loco onicere possumus Venetum Parisini originem non esse, sed lium quendam codicem, ubi πῶς γὰρ ἄν ita scriptum fuerit, ut acile posset omitti. certe hic quoque alia probabilis ratio in-enitur omissionis illius in Parisino occurrentis explicandae; nam i quis scribit, ea, quae bis scripta sunt neque punctis deleta atque deo sententia ipsa flagitantur, haud credo omittit.

In Parm. 38, 2 (143 E) et 80, 19 (164 D) in Parisino B missa sunt aliquot verba, quae in Veneto t unum versum effi-iunt. hoc etiam casu fieri potuisse quivis concedet, qui prioris loci lurima ὁμοιοτέλευτα novit. fortasse in codicis B et t archetypo itraque verba errore omissa in margine addita erant; hoc addita-nentum animadvertit scriptor Veneti, errore omisit scriptor Parisini.

Si vero ea, quae de mutua ratione codicum B et t protuli, era sunt, neque codex Parisinus apographum est Veneti et lectio-nes eius plurimis locis memoria dignae non librarii coniecturis, sed aut scribae erroribus aut melius servata archetypi memoria ni-tuntur. ea de causa nova, sed accurata codicis illius collatione nonnulla proferri posse censeo, quae ad Platonis verba emendanda profutura esse confido. deinde omnia, quae Schanz de deteriorum codicum origine pro-tulit, fluxa et falsa esse horumque codicum aestimationem et distributionem denuo esse instituendam apparet. ceterum etiam ea, quae Schanz de prioris familiae codicibus praedicat, nonnunquam ratione carere in alia commentatione mox demonstrabo, in qua de omnibus Platonis codicibus eorumque auctoritate et cogna-tione accuratius me disputaturum esse promitto.

Liviana.

Napsal Robert Novák.

3, 33, 10: in re iuxta manifesta atque atroci C. Iulius decemvir diem Sestio dixit et accusator ad populum extitit, cuius rei iudex legitimus erat, decessitque iure suo, ut demptum de vi magistratus populi libertati adiceret. K slovům *decessitque iure suo* poznamenáno ve vydání Weissenborn-HJMüllerově (5. vyd. z r. 1881): 'bei nicht lokalen Objekten hat *decedere* immer den blossen Abl. bei sich'; podobně vyslovuje se letos Luterbacher ve vydání této knihy vyšlém u Teubnera: 'in übertragener (nicht lokaler) Bedeutung hat *decedere* immer den blossen Abl. bei sich'. Vydavatelé tito asi svésti se dali touto poznámkou Harantovou k místu tomu (Emendatt. p. 22): 'codices habent *decessitque ex iure suo*. vocem pravam *ex* non resecandam, sed corrigendam fuisse puto, scribendumque: „. . . decessitque ei iure suo . . .' h. e. populo. Decedere alicui aliqua re non Livius modo, sed omnes dixerunt. Pravda jest, že v uvedeném případě *decedere* u Livia jen s pouhým ablativem se spojuje, ale omyl jest, že by tak u jiných spisovatelů sloveso to s abl. a předložkou se nevyskytovalo; srvn. Cic. pro Rosc. Am. 27, 73: tametsi statim vicisse debeo, tamen de meo iure decedam et tibi; Brut. ap. Cic. fam. 11, 3, 3: ac libertatis causa per edictum de suo iure decedere; Cic. div. Caec. 29; Verr. 2, 146.

9, 44, 4: memoriane fugerit in annalibus digerendis an consulto binos consules . . . transcenderit, incertum est. O čtení *memoriane fugerit* Madvig pochybuje a navrhuje buď *memoriane defuerit* neb *memoriane defecerit*; praví totiž (Emend.² p. 220): memoria fugere (aliquem) recte non dicitur. Než znám doklad tohoto úsloví, totiž Front. ad Anton. imp. 1, 2 (p. 99. 14 Nab.): sed me forsitan memoria fugerit. Proto dlužno asi ono čtení za neporušené uznati.

25, 40, 1 a násl.: ornamenta urbis, signa tabulasque, quibus abundabant Syracusae, Romam devexit, hostium illa quidem spolia et parta belli iure; ceterum inde primum initium mirandi Graecarum artium opera . . . . *Illa quidem* píše Zingerle ve svém vydání po návrhu Luchsově, *P* má obráceným pořádkem *quidem illa*. Konjektura ta jest svůdná, zvláště hledíme-li k mluvě Ciceronově, kde z pravidla quidem za zájmenem, zejména za *ille*, bývá. Ale u Livia má se věc trochu jinak; ten neklade vždy quidem za zájmeno, než za kterékoli slovo, jež s důrazem má vytčeno býti; srvn. 1, 29, 2: quae ubi intravere portas, non quidem fuit tumultus ille nec pavor; 2, 24, 4: ibi curae esse patribus

tendit, ut consulatur plebi; ceterum deliberationi de maxima ıidem illa, sed tamen parte civitatis metum pro universa re blica intervenisse; 42, 8, 2: dediderunt sese, nihil quidem li pacti; speraverant tamen non atrocius quam superiores inratores consulem in se saeviturum. Proto zajisté není na zpoınutém místě Luchsova domněnka nutna.

24, 27, 3 čtu: et ⟨in⟩ trahenda re esse; srvn. Gell. 3, 4; 3, 7, 12; viz též Liv. 36, 25, 4.

27, 1, 8: ceterum Hannibal signo equitibus dato, ut, cum destres acies occupassent praesenti certamine oculos animosque, :cumvecti pars castra hostium, pars terga pugnantium inderent, ipse Cn. Fulvi similitudinem nominis, quia Cn. Fulvium aetorem biennio ante in eisdem devicerat locis, increpans, similem entum pugnae fore adfirmabat. Čtení *pugnantium* mám dosud za jlepší. Ježto totiž má *P*: oppidantium a pouze *F*: oppugnanım a *VR*: pugnantium, hledali rŭzní kritikové v poslední době jaké jiné slovo v korruptele oppidantium, jako necopinantium [. Sauppe, Hertz, Zingerle), spectantium (Friedersdorff), pugnam ectantium (Mor. Müller), trepidantium a p. Než všechna čtení vpravují v uvedené místo pojmy, jež nejsou souvislostí žádány ıb jež jí nejsou ani přiměřeny. Jediné výraz 'bojujících' smyslu hovuje, odpovídajíc předchozímu 'cum pedestres acies occupasnt praesenti certamine oculos animosque'; něčeho jiného tu nekáme. Při čtení pugnantium jedná se pouze o to, jak vyložiti něho vznik *oppidantium*. Otázka ta není po našem mínění ısnadná; uvážiti jest, že terga předchází. Pugnantium totiž při:alo z *terga* konečnou samohlásku, čímž povstalo apugnantium. ɔ snadno způsobilo dále *oppugnantium*, jak jest v *F*, a *apud ıntium*, jež přešlo v *P* v oppidantium. Posléze podporou čtení ıgnantium jest toto místo Liviovo: 42, 7, 6 quod ubi consul dit nulla parte moveri Ligurum signa, imperat equitibus, ut ıuos conscendant ac tribus simul partibus in hostis, quanto aximo possent tumultu, incurrant. pars magna equitum mediam aiecit aciem et ad terga pugnantium pervasit; srvn. též 12, 10.

Ibd. 28, 3: ibi duo duces sagaciter moti sunt, alter l inferendam, alter ad cavendam fraudem. Slova *sagaciter moti ınt* bral nedávno Hachtmann (*Symbolae criticae ad T. Livi ecadem tertiam*, Gothae 1884) v pochybnost, jakoby obsahovala íraz podivný, a navrhl sagaciter moliti sunt, zvláště když *monti* ıá *P* a ne *moti*. Na prvý pohled zdají se vskutku slova ona ıdnými, ale uvážíme-li způsob mluvy Liviovy, vidí se, že jsou eporušena. Srovnávám tato místa: 23, 32, 13 et Romae conıles transactis rebus ... movebant iam sese ad bellum; , 20, 8: qui se moverit ad sollicitandum statum civitatis;

22, 43, 1: Hannibal postquam motos magis inconsulte Romanos quam ad ultimum temere evectos vidit. Že má *P* monti místo moti, nemá váhy; též *V* má 45, 27, 9 *admonta* místo *admota*.

30, 10, 19: hoc maxime modo lacerati ⟨primi⟩ quidem ordinis pontes, et vix transiliendi in secundum ordinem navium spatium propugnatoribus datum est. Tak píše místo to nyní Mor. Müller; čtení to podává sice smyslu správného, než není pravdě podobno palaeograficky; neboť místo ordinis má P: omnes, jež smyslem závadné není. Z té příčiny navrhl raději Hachtmann (u. m. str. 26): lacerati ⟨primi⟩ quidem ⟨ordinis⟩ omnes pontes. Než návrh ten jest v příčině palaeografické ještě násilnějším. Ze všeho, co za poslední doby o místě tom napsáno bylo, vysvitá, že před *quidem* jest mezera obsahující slovo, jež vytýkalo první řadu lodí. Ježto zde dotčená acies navium skládá se ze čtyř řad lodí (§ 5: onerariarum quadruplicem ordinem pro muro adversus hostem opposuit), možno snad *frons* jejich na roveň s první řadou položiti a psáti: lacerati ⟨frontis⟩ quidem omnes pontes. Frontis (= frōtis) po lacerati mohlo snadno vypadnouti.

42, 54, 1: Mylae, proximum oppidum, ita munitum, ut inexsuperabilis munimenti spes incolas ferociores faceret, non portas claudere regi satis habuerunt, sed probris quoque in ipsum Macedonasque procacibus iaculati sunt. Řídké této vazby, totiž *iaculari aliqua re*, pro niž uvádí Weissenborn pouze Quint. 9, 2, 29, vyskytuje se doklad i u samého Livia, totiž 26, 51, 4: tertio die rudibus inter se in modum iustae pugnae concurrerunt praepilatisque missilibus iaculati sunt. Proto nelze již o neporušenosti místa svrchu uvedeného pochybovati; srvn. Listy fil. IX, 251.

44, 14, 10: tertium se annum multa eius incommoda belli sentire mari interim intercluso; inopem insulam esse, ⟨*nisi ma*⟩ritimis iuvetur colendi * itaque commeatibus. O místě tom již jsme jedenkráte (Listy fil. X 30) jednali; vracíme-li se zde k němu, činíme tak, myslíce, že čtení jsme nalezli, jež nade všechny dosavadní návrhy, jež četny jsou, pravděpodobností vyniká. Po slovech insulam esse má *V* dle zprávy Gitlbauera, jenž místo to nejnověji srovnal, mezeru ne pěti neb šesti, nýbrž asi osmi písmen, tak že tu více obsaženo bylo, než *nisi ma*, jež nyní se zde doplňuje. Doplňuji tu *nec nisi ma* a s Madvigem transponuje slovo *commeatibus*, píši celé místo takto: inopem insulam esse, **nec** nisi **ma**ritimis iuvetur commeatibus, **colendam. itaque** cum id...

45, 28, 9: quo cum Perseus obviam Amphipoli nimis soluta custodia processisset — id diei iter est —, ipsum quidem benigne allocutus est. Slova *nimis soluta* jsou čtením opět velice sporným; *V* má: nimis solutis cuius custodia, což více asi

bsahovalo, než čeho poskytuje čtení svrchu uvedené. Navrhuji: imis *solu⟨ta⟩ digressus* custodia. Návrh ten ovšem není čtení ukopisnému zcela blízkým, než za rukopisné *tiscuius* vpravuje místo výraz, jenž velice tu přiměřeným jest, a tím zasluhuje nad předce povšimnutí.

Ibd. 34, 11. Domněnku, již jsem o tomto místě v Listech l. X, 21 pronesl, dosud schvaluji; toliko *ire*, za něž má *V*: *ibi*, ıěním nyní buď v *iere* neb v *ive⟨re⟩*, maje tu infinitiv historický a méně vhodný.

Ibd. 37, 12: haec... apud populum Romanum nihil valuissent, ui, ut vetera atque audita a parentibus suis non repetat, quae mbitione imperatorum clades acceptae sint, quae severitate imerii victoriae partae, proxumo certe Punico bello, quid inter I. Minucium magistrum equitum et Q. Fabium Maximum dictaɔrem interfuerit, meminit. itaque accusatorem * * hiscere poıisse et supervacaneam defensionem Pauli fuisse. Mezeru uznává ı Weissenborn, kdežto jiní potuisse za porušené pokládají. Tak ladvig navrhuje hiscere *prohibuisset* (neb: *non sivisset*), Harant *oluisset* (neb: *vetuisset*), a dále *fuisse* mění ve *fecisset*. Nejɔpším zdá se z toho *prohibuisset*, než to palaeograficky není ravděpodobno. Zcela jednoduchý jest návrh, jejž sám předkládám: aque accusatorem hiscere *puduisset* et supervacanea defensio auli fuisset. Žalobce vida, jakého jest lid v té příčině smýšlení, yl by se ostýchal před ním proti vojevůdci i jen hlesnouti tím by byla ovšem všeliká obrana vojevůdcova zbytečnou bývala.

Ke kritice textu Kurtia Rufa.

Napsal Robert Novák.

4, 1, 3: Onchas deinde pervenit, ubi excepere eum Graeɔrum quattuor milia: non segnius tamen (iam regius tum *A*) l Euphraten contendit, id demum credens fore ipsius, quod ɔleritate praecipere potuisset. Je-li Jeepovo *segnius* za rkp. ɔgius pravé, lze z *iam* pravděpodobněji *haud* (= haut) vytvořiti, ež *non*, jež rovněž Jeep navrhl a jiní v text přijali. V *tum* ůže arci obsaženo býti *tamen* (= tam̃), než raději bychom za ž četli *hinc*, jež tu souvislostí více jest žádáno a palaeograficky a snadě; srvn. ostatně List. XI, 14.

Ibd. 14, 25: in dextris vestris iam libertatem, opem, spem .turi temporis geritis. Nemám za nutnou změnu opem v *opes*, ž Kinch (*Quaestiones Curtianae criticae p. 40*) navrhuje; opem

může zde zajisté znamenati pomoc v příští době vůbec, ne pouze v nastávající bitvě. Vedlé Sall. Cat. 58, 8, kteréž místo Mützel srovnal, povšimnutí zde zasluhuje pro spojení *opem spem* Liv. 5. 40, 2 digredientibus qui spem omnem atque opem secum ferebant; id. 28, 39, 9: P. Scipionem — spem, opem, salutem nostram.

5, 8, 6: si cum ignavis . . . et pluris qualemcumque vitam honesta morte aestimantibus fortuna iunctus essem. tacerem potius quam frustra verba consumerem. I zde mylně pochyboval Kinch o neporušenosti textu. Praví totiž na str. 44. m. n.: paucis adnotabo in his verbis *qualemcumque vitam honesta morte pluris aestimare* ablativum alterius comparationis membri ab usu Latinae linguae abhorrere videri. quippe nisi quae me fugerunt, in *pluris, minoris aestimo, habeo simm.* post comparativum semper retinetur quam; itaque cum hic quoque accusativus 'honestam mortem' meliorum codicum sit scriptura et post 'vitam' facile 'quam' excidere potuerit, sic scribi censeo: *pluris qualemcumque vitam ⟨quam⟩ honestam mortem aestimantibus.* Vazba aestimo aliquid pluris aliqua re smyslem quam aliquam rem jest latinská; vyskytujeť se na př. u Seneky rhetora dvakráte, Contr. 1, 6, 6 (p. 115, 20 K): videat, an nuptias suas amet, an nil pluris faciat marito; ib. 2, 1, 5 (p. 155, 16 K): unam mehercule horam qua tibi irato satisfaciam ter pluris omni patrimonio puto. Ovšem u Kurtia jiného příkladu takového než svrchu uvedený nenacházíme, ale za to častou vazbou u něho, rovněž jako u Livia (cf. 23, 3, 4) jest abl. comp. místo akkusativu s quam; srvn. na př. 6, 6, 2 patrios mores disciplinamque Macedonum regum salubriter temperatam et civilem habitum velut leviora magnitudine sua ducens. A vazba pluris hoc duco illa re čím jest jiným než pretiosius hoc duco illa re?

8, 9, 11 praví se v popisu Indie: multis praeter hos amnibus tota regio dividitur, sed ignobilibus, quia non adeo interfluunt. Poslední věta nemá smyslu, jak samo sebou zřejmo; žádáme myšlénky: 'ježto tak lidnatými kraji netekou.' Nadto ignobilibus není v *P*, než ignobiles. Navrhuji: sed *ignobiles*, quia non *adcoluntur, fluunt.* Srvn. 3, 4, 8 Pyramus et Cydnus incliti amnes fluunt; 4, 7, 22: frigida eadem fluunt.

9, 1, 30. Když přišel Alexander k hlavnímu městu království Sopithova, vyšel mu tento vstříc, různé dary mu nesa. Baculum aureum berylli distinguebant: quo tradito precatus, ut sospes acciperet, se liberosque et gentem suam dedidit. *Sospes* asi stěží pochodí od Kurtia samého; spíše by slušelo, aby Sopithes Alexandra za přízeň žádal, než aby mu blaha přál, jehož tento velikou

ıěrou již požíval. Nadto nejlepší rukopisy nemají *sospes*, než *ophite*. Není-li čísti: ut *propitius* acciperet (aby laskavě dar odaný přijal)? Srvn. 9, 3, 6: praebe, quaeso, propitias ures imperium atque auspicium tuum constantissime secutis; .mm. Marc. 30, 5, 1: pedibusque eius prostrata orabat pacifica rece, ut propitius veniret et lenis; Liv. 24, 38, 8.

Ibd. 9, 16 navrhuji: sed duorum navale in⟨ci⟩disse (id esse 'hVogel) certamen. Srvn. Sen. Contr. I, 8, 12 (136, 14 K.).

Kritické příspěvky k textu spisovatelů historiae Augustae.*)

Podává Rob. Novák.

Hadr. 20, 11: omnes publicas rationes ita complexus est, t domum privatam quivis pater familias diligens non satis ovit. Nyní obecně se uznává, že *satis novit* jest porušeno; ekáme zde větu výslednou 'že kterýkoli pečlivý hospodář domu vého soukromého lépe nezná'; srvn. větu následující: equos et anes sic amavit, ut eis sepulcra constitueret. Srvn. též Maxim. ın. 28, (2) 5: vestibus tam adcuratus fuit, ut nulla mulier nitidior sset in mundo. Navrhuji: non *exactius* (důkladněji) *norit*; cf. iell. 1, 3, 21: exactius pressiusque quam Cicero disserit.

Ibd. 21, 3: unde extat etiam illud saeve quidem sed prope oculare de servis. *Saeve* má býti neutrum tvaru saevis (dle třetí leklinace) — kteréž sklonění, jak známo, u Ammiana Marcellina e vyskýtá —, odpovídající následujícímu ioculare. Avšak jinde ı těchto spisovatelů *saevus* ve tvarech třetí deklinace se nenalézá , na tomto místě jen z domněnky Bernhardyovy *saeve* položeno; B^1P^1V mají *seuero*. Po mém soudu jest v tomto čtení spatřovati *aevom* (= saevõ); neb ze *saevõ* snadno povstalo *severo* (= *sev'o*) áměnou značek zkracovacích.

Ver. 4, 4: ubi vero in Syria profectus est, non solum icentia vitae liberioris, sed etiam adulteriis et incestis amoibus infamatus est. *Incestis* jest čtení v palaeografické příčině nálo pravděpodobné, neb *B* má *iubentis*, P^1: *iuuentis*, z čehož *ncestis* asi stěží kdy mohlo se vytvořiti; navrhl pak je Bedř. Haase a v text přijal Peter. Po mém mínění psáno tu bylo: et *pudendis* (nestoudných) amoribus.

*) Srvn. List. fil. XI (1884) 194—206; Sborník prací filologických tr. 54 a násl.

Sev. 6, 9: eodem tempore etiam de Clodio Albino sibi substituendo cogitavit, cui Caesarianum decretum † aut Commodianum videbatur imperium. Za *aut Commodianum* mohlo by se dobře nepatrnou jen změnou čísti: *aut commodatum* (či též: aut commodatum iam) videbatur imperium (jemuž .... ustanoveno aneb již propůjčeno býti se zdálo). Srvn. Ant. Get. 2, 5: quod nemo ei videretur felicior imperator ad commodandum nomen eo principe.

Ibd. 20, 4: et reputanti mihi, Diocletiane Auguste, neminem † facere prope magnorum virorum optimum et utilem filium reliquisse satis claret. Myslím, že správně učinil Salmasius, uznav *fere* ve facere a vypustiv prope. Neb souvislost nežádá po neminem více než pojem 'téměř', a co by se nad to sem kladlo, činí řeč obtížnou. *Prope* není než druhé čtení za *fere*, čehož příklady vyskytují se porůznu ve všech rukopisech; co se týče korruptely *facere,* uvádím, by všechna pochybnost zmizela, Liv. 42, 56, 6, kde *V* má ad idem *facere* tempus místo ad idem *fere* tempus.

Ibd. 21, 2: quid de Caesare? quid de Tullio, cui soli melius fuerat liberos non habere. *Soli* nemůže býti při tomto textu správné; vždyť bezprostředně před tím se vykládá, kterak četní slavní mužové špatné dítky měli a kterak by jim bylo lépe bývalo, kdyby jich vůbec nebyli měli. Proto navrhuje Peter *(Misc. obs. IV p. 228)* non soli, než čtení to zahrnuje, jak samo zřejmo, výraz mdlý. Za pravděpodobnější mám čísti pouze 'cui soli melius fuerat' (= jemuž bezdětným býti lépe by bylo bývalo) a liberos non habere z textu vyloučiti jakožto cizí přídavek mající vysvětliti dativ *soli.*

Ibd. 21, 10: qui quidem divinam Sallusti orationem, qua Micipsa filios ad pacem hortatur, ingravatus morbo misisse filio dicitur maiori. idque frustra *.... et hominem tantum valitudine. Tak píše HPeter místo to i v druhém vydání, uznávaje mezeru po frustra. Jiní neuznávají žádné mezery, než všechny návrhy, které tu podávají, jsou málo pravděpodobny. I já nemyslím, že by tu co bylo vypuštěno, ale *et hominem* . . . *valitudine* mám za porušeno. Domnívám se, že tu byla myšlénka: 'a to marně, jakožto člověku jen zevnějškem' t. j. člověku zvrhlému, jen zevnějšek lidský majícímu, jinak však krutostí mysli zvířeti se rovnajícímu. Bylo by to vhodné označení Antonina Karakally, jenž později bratra svého zabil a vůbec velmi krutě si jako císař počínal. Proto navrhuji: maiori, idque frustra, *ut homini* tantum † ualetudine. V tomto valetudine tuším, jak řečeno, výraz značící 'zevnějškem'. *Habitu* nebylo by nepřiměřeno, ale konec *dine* by nevysvětlovalo. Bylo-li psáno *habitudine?* Srvn. Hadr. 26, 1: statura

ıit procerus, forma comptus .... habitudine robusta; Pert. .2, 1: fuit autem .... habitudine corporis pinguiore.

Ant. Geta 4, 1: fuit adulescens decorus, moribus asperis, sed on impius, † anarbo retractator, gulosus, cupidus cibo- um. Též o zhojení této korruptely četní kritikové se pokoušeli, ak viděti z nového vydání Petrova, ale marně. Můj návrh: *sine ubore iactator* (nestoudný chlubič) blíží se nejvíce čtení ruko- isnému a nepodává smyslu špatného. V příčině *sine rubore* srvn. Ieliog. 11, 2 a násl.: erubescentibusque senibus exclamabat: Erubuit, salva res est', silentium ac ruborem pro consensu ucens. addidit praeterea ipse, quae faceret, sine ullius pudoris elamento. Na *iactator* již i jiní pomýšleli.

Heliog. 16, 5 jest text těžce porušen i nemůže se najisto původní znění uvésti, ale tuto podobu lze celkem za prvotní jakousi pravděpodobností stanoviti: sed milites et maxime prae- orianus vel scientes, quae mala in ⟨se⟩ Heliogabalus pararet ıui mala in Heliogabalum pararant *BP*), vel quod sibi viderent ıvidiam ⟨factam, coierunt⟩ factaque conspiratione ad libe- andam rem publicam primum consci⟨os eius adfecerunt troci⟩ genere mortis, cum alios vitalibus exemptis necarent, lios ab ima parte perfoderent, ut mors esset vitae consentiens.

Alex. Sev. 33, 3 píši: non pretiosis sed speciosis [claris] estibus, maje claris za poboční čtení k speciosis, podobně jako ahoře měli jsme prope za vedlejší čtení k fere.

Ibd. 37, 10: pomis vehementer indulsit, ita ut secunda ıensa illi saepius ponerentur, unde etiam iocus exstitit non ecundam mensam Alexandrum habere sed secundum. Není-li ísti raději: *secundas*? Neb secundum mensam zdá se mi vtipem říliš barbarským. Navrženému mnou *secundas* nasvědčuje i 'saepius ponerentur'.

Ibd. 66, 3: huc accedit quod eunuchos nec in consiliis nec ı ministeriis habuit, qui soli principes perdunt ..... qui cum mpti † sunt et perui fuerit, quid tandem possunt boni ıpere. Myšlénka, jež v této korruptele se tají, jest po mém dání tato: 'ti když podplaceni jsouce vše provedou, co mohou moudrostí svou dobří?' Snad jest čísti: qui cum empti *uncta perfecerint,* quid tandem .... Vedlé *perfecerint* i *per- ılerint* neb *pervicerint* bylo by zde vhodné.

Maximini duo 2, 1: et in prima quidem pueritia fuit astor, nonnumquam etiam † procerte, qui latronibus insidia- etur et suos ab incursionibus vindicaret. V *procerte* obsaženo asi ubstantivum odpovídající předchozímu *pastor* neb vedlé substan-

tiva ještě *certe* ke *qui* náležející. Navrhuji: etiam ⟨*ra*⟩*ptor*, *certe* qui. Co tento návrh nemálo doporoučí, jest hříčka slovní *pastor* — *raptor*; neb v těch spisovatelé tito si libují; srvn. Alex. Sev. 33, 3 non pretiosis sed speciosis.. vestibus ornabat; Gord. 19, 4 Priapum, non Priamum saepe vocitarunt.

Gord. 30, 8: verum cum secum ipse cogitaret amore populi Romani et senatus circa Gordianum et totius Africae ac Syriae totiusque orbis Romani, cum et nobilis esset et nepos ac filius imperatorum et bellis gravibus totam rem publicam liberasset, posse fieri, ut flexa quandocumque militum voluntate Gordiano redderetur imperium, re recenti cum in Gordianum irae militum famis causa vehementes essent, clamantem e conspectu duci iussit ac dispoliari et occidi. *Re recenti* vystihuje sice čtení *B*: rerecenti, ale předce jest nemálo pochybné. Neb ježto zde souvislost žádá slov těch ve významu 'v nedávné záležitosti', čekali bychom in re recenti a tím smyslem navrhuje Peter in recenti (P: recenti). Než i tak činí slova ta postavení před *cum* podezřelými, neb to není pořádek slov u těchto spisovatelů obvyklý. Bezpochyby jest psáti: 'praesertim cum in Gordianum....'

Valer. duo 6, 3: tu aestimabis, qui manere in curia debeant, tu equestrem ordinem in antiquum statum rediges, tu censibus modum pones, tu vectigalia firmabis, divides, tu res publicas recensebis. Čtením *divides, tu* (rkpp.: divides, statu), nemyslím, že prvotní podoba textu jest vystižena. *Divides* bez *tu* a předmětu ruší symmetrii celého místa. Po mém mínění jest v *divides* hledati *tu* a akkusativ substantiva, *statu* pak za opakování *statum* z předchozího řádku pokládati a z textu vyloučiti. Nemálo blížilo by se rukopisnému čtení: firmabis, *tu cives rei publicae* recensebis.

Trig. 10, 16: et utinam vel illi, qui arripuerant imperia, regnare potuissent, vel eius filius in imperio diutius non fuisset, ut libet se in suo statu res p. nostra tenuisset. Za *ut libet*, jež dávno již podezřelým býti se vidí, navrhuji *inlibata* (bez pohromy), srvn. Trig. 25, 2: omnibus senatoriis honoribus functus est inlibato patrimonio, quod quidem ad suos posteros misit.

K Ammianu Marcellinu.

Napsal Robert Novák.

14, 9, 3: 'Proinde die funestis interrogationibus praestituto imaginarius iudex equitum resedit magister adhibitis aliis iam quae essent agenda praedoctis, et adsistebant hinc inde notarii,

uid quaesitum esset, quidve responsum, cursim ad Caesarem per-rentes, cuius imperio truci, stimulis reginae exertantis aurem abinde per aulaeum, nec diluere obiecta permissi nec defensi eriere complures'. Praví se tu, že královna záclonou ucho natrkovala, když choti jejímu o průběhu soudu jakýchsi proinilců zpráva podávána byla; jakoby nebyla mohla s dostatek še slyšeti, když jen opona od mluvících ji dělila! Slovo *aurem*, jž tu vydání mají, jest mi tím podezřelejším, ježto ani rukoisně zaručeno není; máť *VP*: *aura; aurem* jest domněnka Jeleniova.

Myslím, že jest čísti *ora*. Královna záclonou obličej vytrkovala, by posuňkem svým manželu označila, co jest mu učiniti vinníky. Plural *ora* byl by tu položen jako 16, 8, 10: Dionysius . . . tonstrices docuit filias, ne cui alieno *ora* committeret eviganda; 17, 12, 10.

Ibd. 10, 10: tentis igitur regis utriusque legatis et negotio ectius diu pensato cum pacem oportere tribui, quae iustis conlicionibus petebatur, eamque ex re tum fore sententiarum via concinens adprobasset, advocato in contionem exercitu imperator . . Ex *re tum*' psal Ascensius, *VP* má 'ex *rerum*'. Pravděpodobným by bylo tudy i čtení: *ex re Rom.* (= Romana). Srovn. 31, 4, 5; 31, 12, 9 a j. *Tum* jest zde skoro zbytečné a obtížné.

Ibd. § 11: pro suo enim loco et animo quisque vestrum reputans id inveniet verum, quod miles ubique, licet membris vigentibus firmus, se solum vitamque propriam circumspicit et defendit, imperator officiosus dum metuit omnibus, alienae custos salutis nihil non ad sui spectare tutelam . . . *Officiosus dum metuit omnibus* jest málo pravděpodobná domněnka Langenova a Eyssenhardtova; rukopisy mají: *officiorum dum equis omnibus.* O místě tomto jedná nyní Madvig v třetím díle svých Adversarií *(Hauniae 1884)* a nepochybuje, že jest čísti: officiorum *dumetis* omnibus. Mně zdá se navržený ablativ i u Ammiana z míry tvrdým a nesnesitelným; prve než návrh Madvigův jsem znal, tušil jsem v korruptele čtení: imperator vero, officiorum *magister* (= magis.) omnibus (pro všechny), alienae . . ., kterýž návrh dávám kritikům na uváženou.

Ibd. 11, 4: Cum haec taliaque sollicitas eius aures everberarent expositas semper eiusmodi rumoribus et patentes, varia animo tum miscente consilia, tandem id ut optimum factu elegit: et Ursicinum primum ad se venire summo cum honore mandavit . . *Et* před *Ursicinum* podivně počíná výklad předchozího *id*; bude je asi vyloučiti jako cizí přímětek vzniklý z koncovky slova elegit. Divím se, že již dávno vydavatelé tak neučinili; srvn. s tímto místem 20, 4, 9: ancipitique sententia fluctuans id

optimum factu existimavit: via sollemni cunctos e stationibus egressos, in quibus hiemabant, maturare disposuit.

Ibd. 4, 5 jest čísti: liberosque procul ⟨in⟩de educat (rkpp.: procul deducat). Neb bez inde nemá procul úplného smyslu.

15, 5, 5 imperatori avido scrutari haec et similia censuit offerendum. Se čtením tím nesnáší se v poslední době Madvig (u. m. str. 253), maje *avidus* s inf. i u Ammiana za nemožné, a navrhuje v spise shora dotčeném: *avide* scrutari... *consuetum*. Než námitka ona jest nepodstatna; avidus s inf. vyskytuje se u Amm. Marc. ještě 22, 6, 1: maximeque avidum multiplicatum reposcere a 26, 8, 14.

Ibd. 9, 8: et bardi quidem fortia virorum illustrium facta heroicis conposita versibus cum dulcibus lyrae modulis cantitarunt. euhages vero scrutantes seriem et sublimia naturae pandere conabuntur. *Seriem* jest domněnka Jindřicha Valesia za rukopisné *serviani*; Gardthausen přijímá ji v text, než v kritickém poznamenání klade znamení otázky k ní, maje ji za nejistou. I mně se takovou vidí, neb výraz *seriem* nezdá se mi tu případným. Možná, že rukopisné *seruiani et*[scrutantes] není než dittografií vedlejšího *scrutantes* (povstalou ze seruianiet) a že čísti jest pouze: scrutantes sublimia naturae. Srvn. 15, 11, 3 meanti meautesque *VP* místo meantes; 23, 6, 61 aura intra *VP* místo intra; srvn. též 20, 8, 5 *conscrutavi*[eruaui] *V* místo conservavi.

16, 7, 8 navrhuji: vel l⟨ar⟩gientibus (ligendimus *VP*) nimium blandus.

Ibd. 11, 9: ubi satietas cepit. Tak píše i Gardthausen, ač nejlepší rukopis *V* má *satias*. Není příčiny od tvaru tohoto se uchylovati; srvn. 19, 2, 14: tandemque nox finem caedibus fecit et satias aerumnarum indutias partibus dederat longiores: 18, 2, 4: alimentorumque in isdem satias condita; 31, 6, 5; Liv. 30, 3, 4: si forte iam satias amoris in uxore — cepisset.

17, 4, 15: sola post haec restabat erectio, quae vix aut ne vix quidem sperabatur posse conpleri: digestisque ⟨ad⟩ perpendiculum altis trabibus, ut machinarum cerneres nemus, innectuntur vasti funes. Tak psal místo to Gardthausen po návrhu Hauptově; *VP* má: *idestisque periculum*. Madvig, nemaje pojem ad perpendiculum tu za nutný, hledí jednodušeji místo poopraviti, návrhem totiž: *digestisque per circulum*. Než pak nevyhovuje digestis, neb žádáme tu pojmu 'postaviti', jehož v digestis není. Madvig sám, vykládaje svůj návrh, dí: trabes in

rbem circa obeliscum statuebantur. Myslím, že v rukopisém idestisque hledati jest ne digestisque, než *desti⟨tuti⟩sque* ; před *d* v idestisque vzniklo z vedlejšího conpleri). *Destituere* myslem *statuere* vyskýtá se několikráte u Livia, vzoru v neɔdněch věcech Ammianova; srovn. 2, 12, 8: ante tribunal regis estitutus; 3, 38, 4; 23, 10, 5 a j.

Ibd. 13, 26 čtu: hortatur recordatio rerum gloriose gestarum - gratior ea (*VP*: *gratiore*) admodum verecunde explicare, uae . . .

18, 1, 3 navrhuje Madvig: unum tamen sufficiet poni, ad ıius similitudinem ⟨alia⟩ acta vel dicta sunt. Než znal jsem ho návrh, četl jsem: ad cuius similitudinem acta vel dicta sunt *residua⟩*, což více jest po slohu Ammianově.

Ibd. 3, 1: in domo Barbationis pedestris militiae tunc retoris examen apes fecere perspicuum. Ježto *V* má t°ˣere ısto fecere, mám za pravděpodobnější čtení *iunxere*. V tomto ıkopisu častěji vyskytuje se *o* místo *u*; srvn. perlocibant m. ɘrlucebant 18, 6, 9; tumolos m. tumulos 18, 8, 3 a j.

19, 2, 15: alii confossi mucronibus prostrati in ora animis ı ventum solutis proiciebantur extincti. *In ora* není čtením ɔolehlivým, jest to domněnka J. Hermanna (*Observationes cricae Ammianeae* 1855 p. 17) místo rukopisného curam. Než ːídavek *in ora* zdá se mi nemístným, neb proč by byli bývali ·anění, o nichž tu řeč, *prostrati* právě jen *in ora* = *in faciem* ne též i naopak (srvn. 26, 10, 18)? Než Hermann sám mnoho ıvrhu tomu nedůvěřuje a Gardthausen jej přijal jen proto, že pšího čtení na ten čas nebylo.

Můj návrh jest čísti: prostrati *in auram* animis [in ventum] ılutis proiciebantur . . . Byl by to podobný případ interpolace ko 30, 8, 10: memorabat adsidue livorem severitatis rectae ɔtestatis [invidiam] sociam. Co do výrazu srovn. 19, 2, 8; ž korruptela u Catul. 4, 20.

Ibd. 8, 11 čtu: σπαρτοί vocitati humo exiluisse, vetustate **vide res** (codd.: uiatere) fabulosius extollente, sunt aestimati. ávrhy jinými podané jsou málo pravděpodobny.

20, 5, 6: post quae opinor tanta et talia nec posteritatem cituram de vestris, in rem publicam meritis in (codd.: que) entibus cunctis, ⟨si⟩, plene quem altiore fastigio maieatis ornastis, virtute gravitateque, si quid adversum ingruerit, ɔfendatis. V takové podobě nacházíme místo to u Gardthausena: advig jednaje o něm v Adversariích, správně vytknul, čím vadné st. Než ani jeho návrh nelze uznati za přesvědčující; navrhujeť:

meritis, quae gentibus cunctis splen⟨dent; nec dubito, quin⟩, quem ... Jednodušším prostředkem lze nabyti čtení vhodného, změnou totiž quegentibus ve *uigentibus* a doplněním *si* po plene. Tím pak má se takto místo to: nec posteritatem tacituram de vestris ... meritis *uigentibus* (cf. 27, 4, 10) cunctis plene, ⟨*si*⟩... defendatis (= o zásluhách, jež v plné platnosti vesměs potrvají, jestliže ....). Stranu postavení *plene* srvn. 29, 5, 18: cuius ibidem originem in Africae situ digessimus *plene*.

Ibd. 6, 2: cuius propugnatores viso hoste longissime, clausis ocius portis, ingentibus animis per turres discurrebant et *minas*. Výraz *minas* jest nesnesitelný, jak cítili mnozí, jako C.F.W. Müller, Madvig a j.; očekávali bychom aspoň ještě dodatek *turrium*, jak jest na jiných místech podobných, na př. 29, 6, 11. Ammianus psal, jak se velice podobá: per turres discurrebant et **pinnas**; srvn. 16, 4, 2: inter propugnacula visebatur et pinnas: 14, 2, 18: propugnaculis insistebant et pinnis.

Ibd. 7, 2 píše Gardthausen a jiní: petitusque ballistarum ictibus *certis et sagittarum densitate, opertus armorum* in modum testudinis contextorum abscessit innoxius. Není příkladu u Ammiana, kde by opertus, jako zde při tomto čtení, s genetivem spojeno bylo. A není třeba zvláštní této vazby tu uznávati: dlužnoť jen pozměniti interpunkci a máme místo v pořádku. Položiti totiž jest čárku po sagittarum a čísti: et sagittarum, densitate opertus armorum in modum testudinis contextorum .... Srvn. 24, 2, 5: clipeorum densitate contexti; 20, 7, 13: taurinis opertus exuviis. Místo *certis* mají rukopisy *cretis*; v tom obsaženo býti by mohlo též *crebris*; srvn. 20, 6, 6: nec sagittarum crebritate nec glandis hinc inde cessante; 20, 7, 10: illae tela torquentes, hi lapides crebros; 31, 10, 19: sagittarum pulsibus crebris.

Ibd. § 6 jest asi původním čtením: eaque (et quae *VP*) re sauciabantur.

Ibd. 8, 22 čtu: caritates eius cum re familiari intactas, publici cursus usu permisso, ad orientem *vehi* (codd.: redi) tutius imperavit. Srvn. 21, 9, 4: vectusque mutatione celeri cursus publici ... Florentium itidem praefectum secum abduxit. Podobně 23, 5, 6 má *VP rhens* místo *uehens*.

21, 5, 11 solus omnium licet proposito stabili (codd.: sgabili), audacter tamen praefectus repugnavit Nebridius. Nemám tu čtení obecné za zcela spolehlivé; neboť není řádné protiv mezi *stabili* a *audacter*. Psal-li Ammianus: licet proposito ⟨*de-te*⟩*stabili*, audacter tamen ...?

Ibd. 10, 5: magistro equitum illic relicto imperator re'ertitur Naessum copiosum oppidum, quo inpraepedite cuncta lisponeret suis utilitatibus profutura. Čtení *quo* jest mi podeřelé; čekámeť i u Ammiana 'in quo'. Ježto dále mají rukopisy *'ndepraepedite,* jest na snadě čísti: *de quo* inpraepedite . . . odkud by bez překážky . . .).

Ibd. 12, 6: pluteos igitur praeferentes oppugnatores ;ratesque densius textas, sensim incedentes et caute, murorum ma suffodere ferramentorum multitudine conabantur. Za prae'erentes mají rukopisy ẽ (= est) ferentes; myslím, že v tom)bsaženo *<pr>ae se* ferentes; srvn. 24, 4, 16: verum ubi vimineas :rates prae se ferentes oppugnatores iam moenia perurgerent.

Ibd. 13, 13: in noxam publicam (Iulianus) conspiravit, aequitate calcata, parente nutriceque orbis Romani, quam tumentes spiritus tamquam favillas esse facturam deinde ut sceleste factorum ultricem et ipse expertus et docente antiquitate facile credo. Čtení *esse facturam deinde* jest nemálo pochybné, ježto *VP* mají: favillas se facturamque deinde. Eyssenhardt navrhoval: favillas *istas efflaturam perinde*, což málo má pravděpodobnosti; navrhuji: tamquam favillas *<dis>sipaturam*, *quondam* ut sceleste factorum ultricem et ipse expertus.

22, 15, 16: ad cubitorum enim longitudinem octodecim interdum (crocodilus) extentus, noctibus quiescens per undas, diebus humi versatur confidentia cutis . . . *Versatur*, jež Henr. Valesius navrhl, málo vyhovuje čtení rukopisnému uituperatur (t. j. ueperatur) *V*, ueheperatur *P*. Ammianus psal: diebus humi **vaporatur** (vyhřívá se) confidentia cutis. Výrazu *vaporare* často užívá tento spisovatel; srvn. 29, 1, 13: nec privata domicilia sustinerent constipatione vaporata confertas; 28, 4, 18: cum id vaporato audeant tempore; 24, 4, 17: effervescente vaporatius sole.

23, 5, 3: 'nisi somnus est', inquit, 'en Persae' et retortis plebs universa cervicibus exacervantia in se tela declinans spargitur passim. Madvig zamítá čtení *exacervantia*, jež rukopisy mají ('neque *exacervare* alibi dicitur neque intransitive dici potest') a navrhuje *exuberantia.* Bližší rukopisů bylo by *ex acie ruentia*, jež též vhodno jest smyslem.

Ibd. § 17: nec erravere diu manes eius inulti, quod velut clarente iustitia omnes, qui in eum conspiravere, cruciabilibus interiere suppliciis. Místo to dosud není bezpečně opraveno; za clarente jest v rukopisech: elabrente *V*, elabente *P*. Myslím, že jest čísti: velut *relabente* iustitia; srvn. 22, 10, 6: et aestima-

batur per haec et similia, ut ipse dicebat adsidue, vetus illa Iustitia, quam offensam vitiis hominum Aratus extollit in caelum, imperante eo reversa ad terras; 25, 4, 19.

24, 2, 2 čtu: alia postridie castra ob muros invalidos derelicta praetereuntur *⟨inof⟩fensa* (*VP*: cen*s*a); srovn. 17, 4, 12: veterem principum translatis aliquibus hunc intactum ideo praeterisse.

26, 6, 15: stetit itaque subtabidus . . . hastatusque purpureum itidem pannulum laeva manu gestabat, ut in theatrali scaena simulacrum quoddam insigne per aulaeum vel mimicam (codd.: miciam) cavillationem subito putares emersum. Že závadným jest toto čtení, pozoroval nyní teprve Madvig (m. u. str. 268), jenž toto proti němu uvádí: Mirifice simulacrum per cavillationem, quae in verbis posita est, emersum dicitur et tamquam paria coniunguntur aulaeum et cavillatio. Dále navrhuje za rukopisné vel miciam cavillationem čísti; *vel machinationem.* V návrhu tom nedojde asi souhlasu, neb jest nemálo násilným. Myslím, že v rukopisném čtení obsaženo: vel *invisam cavationem* (neviditelnou dutinou). *Invisus* tím smyslem několikráte se vyskýtá; srovn. Cic. har. resp. 27, 57; Verg. Aen. 2, 574 a j.

27, 10, 10: quo, ut placuit, maturato Gratianoque . . . detento cet. Ježto *V* má *quod aut*, myslím, že původním čtením bylo: *quo ita ut* placuit maturato; srvn. 29, 5, 22: quo ita ut statutum est facto.

28, 1, 51 čtu: haec, ut gesta sunt, accitus (V^1: maugitus) ad principem Simplicius rettulit; srvn. 28, 3, 9.

Báje o Telefovi u Aischyla a Sofoklea.

Napsal Hynek Vysoký.

(Dokončení).

Mnohem ještě méně než z Mysů zachovalo se nám ze druhé tragoedie Aischylovy o Telefovi, z Telefa. Z celé této tragoedie zachovaly se totiž pouze dva zcela nepatrné jisté zlomky, z nichž jeden jest přímý a obsahuje pouze dvě slova, druhý zlomek jest nepřímý. Mimo to zachoval se jeden zlomek nejistý.

b) *Τήλεφος.*

O obsahu této tragoedie souditi můžeme z jednoho místa scholiasty k Aristofanovým Acharnským v. 332. Uvedeme nejprve

ituaci, jak se vyskýtá u Aristofana, poněvadž jest velmi důležitá ro poznání obsahu naší tragoedie, a pak uvedeme slova scho-iastova.

Bodrý Dikaiopolis, rolník z dému Cholleidského, hrdina této omoedie Aristofanovy, opatřiv si Amfitheem se Sparťany mír řicetiletý (vlastně víno míru třicetiletého) spěchá s radostí domů lavit Dionysií. V tom vystoupí s chvatem chor starců Acharn-ských a nesa kamení v šatech, stíhá a hledá Amfithea. Tu právě ychází Dikaiopolis se svou chotí, dcerou a otroky, by slavil elkou domácí slavnost Dionysií. Chor uzřev jej, ustoupí stranou, atím pak Dikaiopolis vykonává slavnostní akt obětní a pěje píseň allickou. Když dopěl, vyrazí chor ven a počne Dikaiopolida kameno-ati. Dikaiopolis vymlouvá se a když to nepomáhá a Acharnští řece jej ukamenovati se chystají, chopí se meče a chce jeden košů na uhlí, jenž jest majetkem Acharnských, rozsekati. To omohlo. Acharnští ulekše se počínání Dikaiopolidova, ustanou; bě strany složí své zbraně.

Taková jest situace u Aristofana. Scholiasta poznamenává ku lovům Dikaiopolidovým ve vv. 331—332:

βάλλετ', εἰ βούλεσθ'. ἐγὼ γὰρ τουτονὶ διαφθερῶ.
εἴσομαι δ' ὑμῶν τάχ' ὅστις ἀνθράκων τι κήδεται

nezi jiným toto: *Τὰ δὲ μεγάλα πάθη ὑποπαίζει τῆς τραγῳ-δίας, ἐπεὶ καὶ ὁ Τήλεφος κατὰ τὸν τραγῳδοποιὸν Αἰσχύλον, ἵνα τύχῃ παρὰ τοῖς Ἕλλησι σωτηρίας, τὸν Ὀρέστην εἶχε συλ-λαβών. παραπλήσιον δέ τι καὶ ἐν ταῖς Θεσμοφοριαζούσαις ἐποίησεν. ὁ γὰρ Εὐριπίδου κηδεστὴς Μνησίλοχος ἐπιβουλευό-μενος παρὰ τῶν γυναικῶν ἀσκὸν ἁρπάσας παρά τινος γυναι-κὸς ὡς ἂν παιδίον ἀποκτεῖναι βούλεται* [1]) . . .

Ze slov těchto můžeme ovšem dosti určitě souditi, co bylo asi obsahem tragoedie Telefos — obsah byl patrně týž jako obsah Euripidova Telefa. Telefos odebral se v tragoedii Aischylově do Argu, kde právě vojsko řecké bylo shromážděno, by tam došel vyhojení bolestné rány své a aby cíle svého tím spíše dosáhl a Agamemnon aby donucen byl postarati se o vyhojení jeho, uchopil maličkého Oresta, uprchl s ním k oltáři a hrozil jej za-biti, nebude-li vyléčen.[2]) Tím ovšem dohnán byl Agamemnon, jenž viděl život jediného svého mužského potomka v nebezpečí, prositi Achillea, by Telefa kopím svým vyléčil, k čemuž Achilleus konečně svolil.

---

[1]) Poslední slova scholiastova vztahují se ku známé rozkošné scéně v Aristofanových Thesmoforiazusách v. 689 nn.

[2]) Dle vypravování Hyginova fab. 101 učinil tak Telefos na radu Klytaimnestřinu: „Telephus Herculis et Auges filius ab Achille in pugna Chironis hasta percussus dicitur. ex quo vulnere cum in dies taetro cruciatu angeretur, petit sortem ab Apolline quod esset remedium. responsum est ei neminem mederi posse nisi eandem hastam qua vulneratus erat. hoc Telephus ubi audivit, ad regem Agamemnonem venit et monitu

Podivuhodnou podobnost s tímto mythickým vypravováním o Telefovi má jedna událost ze života Themistokleova. Cornelius Nepos 8, 3—5 vypráví totiž o Themistokleovi toto: „. . . ad Admetum, Molossum regem, cum quo ei hospitium erat, confugit. Huc cum venisset et in praesentia rex abesset, quo maiore religione se receptum tueretur, filiam eius parvulam arripuit et cum ea se in sacrarium, quod summa colebatur caerimonia, coniecit. Inde non prius egressus est, quam rex eum data dextra in fidem reciperet; quam praestitit.“ [3]) Vzhledem k této nápadné podobnosti mezi příběhem Themistokleovým a mythickým vypravováním o Telefovi jest zajisté oprávněna domněnka Geel-ova, že Aischylovi tanul v osobě Telefově osud Themistokleův na mysli, a to tím spíše, ježto Aischylos byl odpůrcem Themistokleovým a přívržencem Aristeidovým.[4])

Odebral-li se Telefos v tragoedii Aischylově do Argu v rouchu žebráckém jako v tragoedii Euripidově, to ovšem nesnadno jest

Clytaemnestrae Orestem infantem de cunabulis rapuit, minitans se eum occisurum, nisi sibi Achivi mederentur. Achivis autem quod responsum erat sine Telephi ductu Troiam capi non posse, facile cum eo in gratiam redierunt et ab Achille petierunt ut eum sanaret. quibus Achilles respondit se artem medicam non nosse. tunc Ulixes ait: non te dicit Apollo. sed auctorem vulneris hastam nominat. quam cum rasissent, remediatus est. a quo cum peterent ut secum ad Troiam expugnandam iret, non impetrarunt, quod is Laodicen Priami filiam uxorem haberet. sed ob beneficium, quod eum sanarunt, eos deduxit, locos autem et itinera demonstravit: inde in Moesiam est profectus.“

[3]) Vypravování Nepotovo jest zmatené a nedůkladné. Nepos čerpal zde poněkud povrchně z Thukydida, jako to vůbec častěji činil. Proč by na př. Themistokles měl uloupiti dceru Admetovu z kolébky, když měl s Admetem právo pohostinné? Proč se Admeta tak bál? Daleko pravdě podobněji vyprávějí Thukydides I, 136 a Plutarch Themistokles hl. 24, že Admetos žádal jednou Athéňanů za pomoc, že však byl přičiněním Themistoklea, jenž byl tenkráte hlavou obce, s potupou odmrštěn. Proto prý dle Plutarcha Admetos Themistoklea δι' ὀργῆς εἶχεν ἀεὶ καὶ δῆλος ἦν, εἰ λάβοι, τιμωρησόμενος. Také Thukydides, z něhož tu Nepos patrně čerpal, praví I, 136, že Themistokles uprchl k Admetovi ὄντα αὐτῷ οὐ φίλον. — Thukydides a Plutarch vykládají, že Themistokles vyrval Admetovi z kolébky chlapce, Nepos uvádí místo chlapce „filiam parvulam.“ Thukydides dále vypráví, že choť králova dala za nepřítomnosti manžela svého tuto radu Themistokleovi, a také Plutarch zná toto podání, pravě, že někteří (ἔνιοι) tvrdí, že choť králova Fthia (Φθία) radila Themistokleovi, by ku prostředku svrchu naznačenému vzal útočiště. Srov. poznamenání Sintenis-ovo ku Plutarch. Themistokles hl. 24.

[4]) Otto Jahn: Telephos und Troilos, str. 37. Srov. též poznamenání K. O. Müllera k Aisch. Eumen. str. 119 nn.

S míněním Geelovým souhlasí Welcker, O. Jahn, O. Ribbeck. Poslední praví (Die römische Tragödie, str. 105): „Die berühmte Scene, in der Telephos, um sich die Gewährung seiner Bitte zu sichern, den kleinen Orestes als Pfand ergriff und mit ihm auf den Hausaltar des Agamemnon flüchtete, war seine (totiž Aischylova) Erfindung. Vermuthlich hat ihm das Beispiel des Themistokles am Hofe des Molotterkönigs Admetos die Anregung hierzu gegeben.“ Viz tamže str. 345.

rozhodnouti. Jedna věc, jak se zdá, nasvědčuje tomu, že Telefos vystupoval v tragoedii Aischylově jako žebrák, a sice to, že také u Accia, jenž většinou Aischyla napodoboval, vystoupil Telefos v rouchu žebráckém.[5]) Avšak přece soudím, že Telefos Aischylův nebyl žebrákem, jelikož neshodovalo by se to s mohutnou koncepcí tragoedie Aischylovy uváděti na scenu bohatýry v — hadrech žebráckých. Mimo to pokládali, jak se zdá, staří sami uvedení žebravého Telefa na scenu za invenci Euripidovu, aspoň soudil bych tak ze slov scholiasty k Aristofanovým Oblakům v. 919: *διαβάλλει* (totiž Aristofanes) *Εὐριπίδην ὡς πτωχὸν εἰσενεγκόντα Τήλεφον.*

Co se týká námitky, že u Accia vystupoval Telefos také jako žebrák, možno odpověděti na to, že není dokázáno, že by byl Accius v Telefu svém obral si za vzor Aischyla; naopak zdá se býti pravdě podobnějším, že vzorem Acciovým byl Telefos Euripidův, jelikož právě tato tragoedie Euripidova byla daleko slavnější a známější nežli stejnojmenná tragoedie Aischylova.[6]) Snad zde také působil na Accia vliv Enniův, jenž v tragoedii své Telephus za vzor si obral Euripida.[7]) Avšak i kdybychom připustili možnost, že vskutku Accius napodobil v tragoedii své Telefa Aischylova, není přece ještě vyloučena možnost, že se v některých věcech od originálu svého odchýlil a že na př. v podání o žebráckém rouchu Telefově přidržel se Euripida, v jiných však věcech šel za vzorem Aischylovým.

Hlavní obsah tragoedie Aischylovy Telefos známe tedy ze zprávy scholiasty k Aristofanovým Acharnským v. 332. Avšak vyskytli se někteří učenci, kteří zamítali důležité toto svědectví scholiastovo vzhledem k Aischylovi, domnívajíce se, že scholiasta se zmýlil, maje napsati *κατὰ τὸν τραγῳδοποιὸν Εὐριπίδην.* První soudil tak Fr. Vater, po něm Hartung a Vilém Dindorf.[8]) Naproti tomu však již Jakub Geel,[9]) po něm Gottfried Hermann,

[5]) Accius frag. 3. Ribbeck: . . . ni vestítus taeter, vástitudo, | maéstitudo praédicarent hóminem esse . ., frag. 4: nam étsi opertus squálitate est lúctuque horrificábili. Že Accius napodoboval většinou Aischyla, o tom srov. O. Jahn: Telephos und Troilos, str. 37—38.

[6]) O. Ribbeck (Die römische Tragödie, str. 345) soudí, že přece u Aischyla vystupoval Telefos v rouchu žebráckém, poněvadž byl z říše své vypuzen, a dovolává se šestého zlomku z Acciova Telefa: „. . nam si a me régnum Fortuna átque opes | erípere quivit, át virtutem néc quiit. Avšak vypuzení Telefovo z říše jeho mohlo býti teprve invencí Acciovou, aby se v té příčině lišil od podání Euripidova a Enniova.

[7]) A. Nauck: Tragicorum Graecorum fragmenta, str. 457, O. Ribbeck: Die römische Tragödie, str. 105 a 344.

[8]) Vater: Über Sophocles Aleaden, str. 19, Hartung ve spise svém: Euripides restitutus I, 210 a ve svém vydání Aischyla v díle obsahujícím zlomky Aischylovy na str. 86, Dindorf ve svých Poetae scenici.

[9]) De Euripidis Telepho, str. 12 a 14. Ale ovšem nesprávné jest domnění Geel-ovo, že jenom v tragoedii Aischylově použil Telefos Oresta ku své ochraně, ne v tragoedii Euripidově. Srov. O. Jahn: Telephos und Troilos, str. 36, pozn. 38.

Welcker, O. Jahn, Nauck, Otto a Woldemar Ribbeck [10]) a j. hájili anebo aspoň podrželi čtení scholiastovo všemi rukopisy zaručené: *κατὰ τὸν τραγῳδοποιὸν Αἰσχύλον*.

Vater a Hartung opírali se hlavně o ty důvody, že jest známo, že v Euripidově Telefu vskutku Telefos uloupeného Oresta jakožto prostředku ochranného užil, o Aischylově Telefu však že to není dokázáno; dále prý jest patrno, že musí se čísti u scholiasty k Aristofanovým Acharnským v. 332 *κατὰ τὸν τραγῳδοποιὸν Εὐριπίδην* proto, poněvadž scholiasta hned potom přechází k Euripidovi a zmiňuje se o tchánu Euripidovu Mnesilochu a o známé jeho lsti v Thesmoforiazusách Aristofanových. Posléze jest prý pádným důvodem také to, že Aischylos nikdy nebyl parodován od Aristofana (scholiasta praví totiž: *τὰ δὲ μεγάλα πάθη ὑποπαίζει τῆς τραγῳδίας* . . .).

Co se tkne hned tohoto posledního důvodu, nebude asi nikdo nyní věřiti slovům Hartungovým: neque unquam Aristophanes Aeschylum risit (Euripides restitutus I, str. 210), neboť Woldemar Ribbeck sebral v dodatku svého vydání Aristofanových Acharnských značný počet míst Aischylových, jež řečtí komikové — a mezi nimi Aristofanes — parodují. Ostatně dobře podotýká O. Jahn,[11]) že Aristofanes neparoduje zde Aischyla, nýbrž *τὰ μεγάλα πάθη τῆς τραγῳδίας* vůbec. — Že o Euripidově Telefu jest známo, že Telefos v něm užil lsti svrchu naznačené, o Aischylově tragoedii však stejného jména že něco podobného od jinud známo není, to není podstatným důvodem, že by byl nemohl Aischylos téhož podání užiti jako Euripides. Co se pak týká toho důvodu, že scholiasta zmíniv se o Aischylovi, hned potom přechází k Euripidovi a že tudíž jest přirozeno čísti místo *κατὰ τὸν τραγῳδοποιὸν Αἰσχύλον*: *κατὰ τὸν τραγῳδοποιὸν Εὐριπίδην*, to jest též důvod velmi nedostatečný. Právě že scholiasta zřejmě vytýká jméno Euripidovo, jest důkazem, že dříve Euripida nejmenoval, neboť kdyby jej byl již dříve jmenoval, byl by mohl později užiti o něm zájmena osoby třetí a nemusil by jej znova výslovně jmenovati. Ostatně tragoedie Euripidova Telefos často jest citována od scholiasty Aristofanových Acharnských, poněvadž, jak známo, celá jedna část komoedie té jest věnována parodii Euripidova Telefa, a nikde scholiasta nezmýlil se v citování a není tedy zajisté ani zde podstatné příčiny pochybovati, že by se byl zmýlil a že by byl jmenoval Aischyla, maje mluviti o Euripidovi. Ostatně právem podotýká Woldemar Ribbeck,[12]) že není na celé věci nic nedůstojného, že

[10]) G. Hermann: Aeschyli tragoediae, díl II. frag. 254, Welcker: Die griechischen Tragödien, str. 31; O. Jahn: Telephos und Troilos, str. 36, pozn. 38; Nauck: Tragicorum Graecorum fragmenta, str. 60; O. Ribbeck: Die römische Tragödie, str. 105 a 345; W. Ribbeck: Die Acharner des Aristophanes, str. 213.

[11]) Telephos und Troilos, str. 36—37, pozn. 38.

[12]) Die Acharner des Aristophanes, str. 213, poznamenání k v. 302.

nohl zcela dobře Aischylos v tragoedii své použiti této lsti Telefovy , Euripides pak přejal tuto scenu ve svou tragoedii. Že ostatně Euripides častěji napodobil Aischyla, jest známo. Uvádím na doklad toho jen jediný, ale velmi poučný příklad, totiž že Euripides napodobil ve svých Foiničankách onu velikolepou scenu Aischylových Sedmi proti Thebám, kde posel vypravuje o počínání sedmi eků před branami Theb a popisuje válečnou jich zbroj.

Uvedeme nyní zlomky zachované z Aischylova Telefa.

Prvním zlomkem u Naucka (frag. 234) jest místo Aristofanovo áby v. 1270. Tam praví totiž Euripides — a slova jeho jsou parodií Aischyla —: *κύδιστ' Ἀχαιῶν Ἀτρέως πολυκοίρανε μάνθανέ μου παῖ*, k čemuž dodává scholiasta: *Ἀρίσταρχος καὶ Ἀπολλώνιος, ἐπισκέψασθε πόθεν εἰσί. Τιμαχίδας δὲ ἐκ Τηλέφου Αἰσχύλου, Ἀσκληπιάδης δὲ ἐξ Ἰφιγενείας*. Na tomto místě šak nemá nejlepší rukopis Aristofanův, známý codex Ravennas, nic jiného než pouze slova: *ἐκ Τηλέφου Αἰσχύλου*. Přes tuto autoritu nejlepšího rukopisu Aristofanova přidrželi se však skoro všichni vydavatelé zlomků Aischylových (mimo Naucka) svědectví Asklepiadova a soudí, že zlomek ten jest z Ifigeneie, ne z Telefa.

Náš zlomek hodí se ovšem stejně do obou tragoedií Aischylových (Ifigeneie i Telefa), neboť v obou vystupoval Agamemnon, mohla tudíž slavnostní tato allokuce v obou tragoediích své místo míti. Jsou-li slova ta opravdu z Telefa Aischylova, mohl je pronésti na př. Telefos neb Odysseus, jenž vyložil Agamemnonovi smysl věštby *ὁ τρώσας καὶ ἰάσεται*, nebo Achilleus. Otázku, jsou-li slova ta z Ifigeneie nebo Telefa, nelze na ten čas jistě rozhodnouti, jelikož nemáme vážných dokladů ani pro správnost mínění Timachidova ani pro správnost mínění Asklepiadova. Pro mínění Timachidovo jest aspoň jeden doklad, totiž autorita nejlepšího rukopisu Aristofanova.[13]) Soudím tudíž, že lépe jest přidržeti se mínění Timachidova, pokud není proti němu žádných důvodů podstatných.

. Za druhý zlomek (frag. 235) Nauck uvádí slova, jež Sokrates před smrtí svou promlouvá v Płatonově Faidonu p. 108 a: *ἔστι δὲ ἄρα ἡ πορεία οὐχ ὡς ὁ Αἰσχύλου Τήλεφος λέγει· ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἁπλῆν οἶμόν φησιν εἰς Ἅιδου φέρειν, ἡ δ' οὔτε ἁπλῆ οὔτε μία φαίνεταί μοι εἶναι.* [14])

[13]) Srov. O. Ribbeck: Die römische Tragödie, str. 346—347, pozn. 5. Nauck: Tragicorum Graecorum fragmenta, str. 60 praví: „Fortasse de sede Aeschylei versus coniecturam fecit Timachidas.“ Velmi duchaplnou domněnku pronesl O. Jahn: Telephos und Troilos, str. 41, jenž soudí, že Telefos byl jedním dramatem z trilogie Ifigeneia a že tedy obě mínění, i Timachidovo i Asklepiadovo, jsou správná, Timachidovo určitější a přesnější, Asklepiadovo všeobecnější. Že drama Telefos do trilogie Ifigeneia dobře se hodí, jest patrno.

[14]) K tomuto místu Aischylova Telefa vztahují se také slova Dionysia Halikarnaského v Ars rhetorica hl. 6, 5 (svazek V. str. 265 vyd. Reiske-ova) a Clementa Alexandrijského Strom. IV, str. 211 vyd. Sylburgova.

Z těchto slov Platonových pokusil se Heindorf[15]) sestaviti verš Aischylův takto:

ἁπλῆ γὰρ οἶμος πάντας εἰς Ἅιδου φέρει

anebo *ἁπλῆ γὰρ ἡμᾶς οἶμος εἰς Ἅιδου φέρει*, avšak o obou těchto verších právem soudí Gottfried Hermann, že tu Heindorf „parum Aeschyli gravitati prospexit." [16])

V jaké souvislosti bylo toto místo Aischylovo, jest velmi nesnadno určiti; hypothesí možno tu pronésti celou řadu. Že jsou to slova Telefova, jest patrno z místa Platonova. Snad na Telefa, jenž v náruči jako záruku držel maličkého Oresta, tasil někdo (Agamemnon?) meč, chtěje jej zabiti, načež Telefos snad řekl, že on dříve zabije Oresta a pak že se smrti neleká, neboť *ἁπλῆ οἶμος εἰς Ἅιδου φέρει.* [17])

Třetí zlomek z Telefa Aischylova jest u Naucka frag. 236. Jest to glossa Hesychiova (I, 297) *ἀμφιδεξίοις χερσί· ταῖς τῶν τόξων. διὰ τὸ ἑκατέραν χεῖρα ἐνεργεῖν ἐν τῷ τοξεύειν. Αἰσχύλος Τηλέφῳ.* Vilém Dindorf píše dle rukopisu *ταῖς τῶν τόξων*, ačkoliv již Gottfried Hermann právem emendoval: *ταῖς τῶν τοξοτῶν.*

Ἀμφιδεξίοις χερσί neznamená nic jiného než: hbitýma, obratnýma rukama. Snad řečeno to bylo o Telefovi, jenž obratnýma rukama ukradl Oresta z kolébky.

Na konec uvedeme stručně, jak Hartung naznačil obsah Aischylova Telefa.

Dle Hartunga prý po bitvě mezi Telefem a Řeky svedené učiněno bylo příměří a mrtvoly byly obapolně vydány. Při této příležitosti byl Telefos „ve své residenci" od Achillea, Aianta, Atreovců a jiných bohatýrů navštiven. Obě strany, Telefos i Řekové, litovaly svých ztrát; pak vyzvali Řekové Telefa, by je vedl proti Troji, což Telefos, maje dceru Priamovu za choť, odmítl, slíbil však, že jim ukáže cesty ku Troji vedoucí. Řekové jej za to vyléčili buď prý léky Machaonovými a Podaleiriovými nebo kopím Achilleovým. — Celá tato konstrukce jest velmi nejapná a smělá; Hartung byl k ní sveden tím, že neprávem tvrdošíjně zamítal svědectví scholiasty k Aristofanovým Acharnským.

III.

Báje o Telefovi u Sofoklea.[18])

Více než z Telefa a Mysů Aischylových zachovalo se nám přízní osudu z tragoedie Sofokleovy o Telefovi jednající.

---

[15]) V poznamenání k Platonovu Faidonu str. 221.

[16]) Nauck: *ἁπλῆ γὰρ οἶμος εἰς Ἅιδου φέρει.*

[17]) O. Jahn: Telephos und Troilos, str. 38. I v Euripidově Telefu byla podobná scéna, nebo slova v Euripidově Telefu frag. 705 Nauck. *ὦ Φοῖβ' Ἄπολλον Λύκιε, τί ποτέ μ' ἐργάσει;* jsou asi slova Telefa, jejž chce někdo zabiti.

[18]) Welcker: Die griechischen Tragödien, I. díl str. 414—416. Že Sofokles rád bral látky k tragoediím svým z kruhu kyklického, o tom

Jaké bylo vlastní jméno tragoedie té, nelze ovšem s určitostí stanoviti. Hesychios totiž cituje jednou Sofokleova Telefa, ale týž Hesychios cituje na pěti jiných místech Sofokleovy Mysy, a taktéž Strabon, Athenaios, Pollux, Stobaios a j. citují *Σοφοκλῆς Μυσοῖς*. Tu ovšem jest velmi pravdě podobna domněnka Welckrova, že Telefos a Mysové jsou jedna tragoedie. Věc dá se snad vysvětliti tak, že tragoedie Sofokleova měla název *Μυσοὶ ἢ Τήλεφος*, kterýžto dvojí titul pochází snad od pozdějších grammatiků, a že tudíž někteří citovali *Μυσοί*, jiní *Τήλεφος*. Titul tragoedie *Μυσοί* byl bez pochyby vzat od choru sestávajícího z obyvatelů Mysie (snad starců), jakož vůbec rádi tragikové i komikové jmenovali tragoedie své dle choru.

Co se týká obsahu tragoedie Mysové, Welcker soudí o něm takto: [19])

Telefovi poskvrněnému prolitou krví strýců dána byla věštba, by hledal očisty ve krajích mysických. Poslušen jsa této věštby, Telefos odebral se do Mysie, kde královal tehdáž Teuthras. Teuthranta svíral právě nepřítel mocný a obávaný — Idas, syn Afareův, nejsilnější svého věku muž, jenž odvážil se lukem svým i s Apollonem samým o Marpessu v zápas se dáti. Teuthras nevěda si rady, slíbil tomu, kdo by jej tohoto mocného nepřítele zbavil, království a Augu za choť. Telefos došed zatím očisty v řece Kaiku, podrobil se tomuto zápasu a v souboji, jejž zároveň s druhem svým Parthenopaiem, synem Atalantiným, podstoupil, byl Idas zabit. Auge stala se chotí syna svého Telefa. Když pak odebrali se spolu do komnaty svatební, Auge odhodlána jsouc zachovati Herakleovi věrnost, tasila na Telefa meč. V tom však vyrazil z komnaty had a vrhl se mezi Augu a Telefa a zabránil tak, aby matka nezabila vlastního syna. Tu zase vrhl se Telefos s mečem na Augu, následovalo však obapolné poznání matky a syna. Telefos odvedl pak matku svou Augu do Arkadie. [20])

Celá tato kombinace Welckrova jest velmi důmyslná a v některé příčině, jak níže dovodíme, skoro jistá. Jen poslední část tragoedie, jak ji Welcker naznačil, nezdá se mně býti ani vhodná ani Sofoklea důstojná. Scéna svatební, kde matka tasí na syna meč a syn zase matku chystá se zavražditi a jenom prostřednictvím hada jim jest v tom zabráněno, zdá se mi býti sice vhodnou látkou pro římský pantomimus anebo pro pyrrhichu, ne však pro tra-

---

zřejmě svědčí Athenaios VII, p. 277 E: *ἔχαιρε δ᾽ ὁ Σοφοκλῆς τῷ ἐπικῷ κύκλῳ, ὡς καὶ ὅλα δράματα ποιῆσαι κατακολουθῶν τῇ ἐν τούτῳ μυθοποιίᾳ.*

[19]) Základem jest tu vypravování Hyginovo fab. 100, srov. i Aelian, Hist. anim. III, 47. — Jen mimochodem zmíniti se třeba o podivném mínění Vater-ově (Ueber Soph. Aleaden, str. 31 nn.), jenž soudí, že Telefos Sofokleův bylo drama satyrské. Jaké momenty komické Vater v báji o Telefovi shledával, jest ovšem těžko uhodnouti.

[20]) Srov. Aelian, Hist. anim. III, 47, Epigr. Cyzic. 2 (Anth. Palat. III, 2.)

goedii Sofokleovu. Sofokles dovedl zajisté lepším, přirozenějším způsobem ἀναγνωρισμός provésti než tak, jak svrchu bylo naznačeno.

Ostatně objevení se hada mezi matkou a synem musilo by býti také scénicky působivé a tu by se zajisté staří o něm zmínili, jako vůbeč staří rádi o podobných effektech (na př. o chrobáku do nebe se vznášejícím, o supech ve vůz zapřažených atd.) se zmiňují. Soudím, že toto úplné mlčení starých jest závažným svědectvím proti mínění Welckrovu.

Jednu věc, jak se mi zdá, velmi důmyslně Welcker naznačil, totiž to, že Telefos vlastně hledaje v Mysii pouze očisty viny své, nalezne netušeným způsobem matku neznanou, což ovšem velmi mohutně na diváky působiti musilo. V takovýchto effektech uměleckých byl Sofokles mistrem.

V následujícím pokusíme se dle skrovných zlomků naznačiti ve hlavních rysech obsah tragoedie Sofokleovy. Dříve však třeba jest připomenouti, že ačkoliv Telefos byl u Sofoklea také stižen kletbou pro zavraždění strýců svých, což vysvítá ze zlomku 372., že přece mluvil dříve ještě, než od viny své byl očistěn, kdežto u Aischyla, jakož jsme svrchu vyložili, Telefos nepromluvil ani slova, dokud nebyla vina jeho smyta. Že Telefos u Sofoklea mluvil již před očistěním svým, to vysvítá ze zlomku 374., kde chor patrně Telefovi zjevuje, že země, v níž dlí, jest Mysie.

Sofokles odchýlil se tedy v této příčině od Aischyla a vystřehl se tím toho, že není u něho Telefos ani na počátku tragoedie κωφὸν πρόσωπον, kteréžto vadě se Aischylos ani v této tragoedii nevyhnul. Ve příčině naší tragoedie dá se ovšem Aischylos aspoň poněkud omluviti tím, že přidržel se tu obvyklého náboženského způsobu, dle něhož člověk poskvrněný krví nemá dotud promluviti, dokud není očistěn.

V prologu tragoedie vystoupil Telefos stísněný a zbědovaný mnohými strastmi, jichž na dlouhé pouti své ze vlasti byl zakusil. Jest v cizích končinách a nezná ani jména země, v níž dlí. Tu uzří sbor obyvatelů mysických. I kvapí k nim a táže se, jak sluje tato země, do níž právě přišel. Chor odpovídá mu slovy, jež zachovala se ve zlomku 374:

Ἀσία μὲν ἡ σύμπασα κλῄζεται, ξένε,
πόλις δὲ Μυσῶν Μυσία προσήγορος. [21])

Takto odpověděv chor na otázku Telefovu, cítí tak vřelou soustrast s nešťastným neznámým, že nemůže odolati soucitné otázce, kdo jest neznámý a odkud přichází. Tím způsobem podána jest básníkovi přirozená a zároveň nehledaná exposice. Telefos, jehož rány duševní se byl chor svojí otázkou dotekl, vypráví, jak již dlouho bloudí daleko od vlasti své, hledaje konce strastné pouti

[21]) Zachován jest zlomek ten u Strabona VIII, p. 356 na doklad toho že básníci užívají slova πόλις i o zemi.

své očistou, jedinou útěchou že jest mu zapomenouti aspoň na chvíli strastí, jež jej svírají. Sem patří zlomek 372:

ὡς τοῖς κακῶς πράσσουσιν ἡδὺ καὶ βραχὺν
χρόνον λαθέσθαι τῶν παρεστώτων κακῶν.[22])

Snad také Telefos naříkal na krutost osudu, že není mu ani to dopřáno, by ve vlasti strasti své snášel, krutý osud že jej vleče daleko z vlasti do krajů cizích: zlomek 379: ἀποσύρει· ἀποσπᾷ. Σοφοκλῆς Μυσοῖς, zachovaný u Hesychia I, p. 489. Pak vyprávěl asi Telefos o bludné pouti své a o tom, jak po lodi přeplavil se do Asie. Sem náleží snad zlomek 378., zachovaný u Hesychia I, p. 455: ἀποβάθρα· ἀποβατηρία, ἡ κλῖμαξ νεώς. Σοφοκλῆς Μυσοῖς. Srov. též Bekker, Anecd. str. 426, 18: ἀποβάθρα· ἀποβατήρια. οὕτω Σοφοκλῆς. Někteří čtou zde ne ἀποβάθρα (lodní žebřík), nýbrž ἀπόβαθρα (= oběti při připlutí do nějaké země konané na poděkování za šťastný příchod) a ovšem čtení ἀπόβαθρα zdá se býti vhodnější.

Pak chor zapěl píseň, jejíž hlavním účelem bylo těšiti Telefa. Z písně té jsou snad slova zachovaná ve zlomku 373:

ἄμοχθος γὰρ οὐδείς· ὁ δ᾽ ἥκιστ᾽
ἔχων μακάρτατος.[23])

To, co posud bylo o obsahu tragoedie řečeno, dalo se více méně určitě ze zlomků zachovaných dokázati — další postup tragoedie jest však zcela záhadný. Soudil bych, že tragoedie asi takto se vyvíjela: Chor vede Telefa do paláce královského, v němž nádherný slaven kvas po způsobě orientálním. Sem patří snad zlomek 375., v němž připomínají se zvuky frygické lyry a lydské citery:

πολὺς δὲ Φρὺξ τρίγωνος ἀντίσπαστά τε
Λυδῆς ἐφυμνεῖ πηκτίδος συγχορδία.[24])

Král Teuthras přioděn jsa nádherným rouchem orientálním[25]) vítá vlídně cizince a zvěděv od choru, že příchozí jest potomkem královského rodu, svěřuje mu strasti, jež připravuje mu mocný jeho nepřítel Idas, jakož i to, že odhodlán jest tomu, kdo by jej tohoto úhlavního nepřítele jeho zbavil, dáti trůn Mysie a dceru svoji (totiž Augu, kterou Teuthras za vlastní byl přijal) za choť. Telefos ihned jest odhodlán za takovou cenu v zápas se dáti a ujistiv krále, že buď Idas padne anebo on sám více se nenavrátí, spěje v souboj. Chor pěje zatím svoji píseň. Když po-

[22]) U Stobaia, Florilegium 26, 4.
[23]) Zlomek zachován jest u Stobaia, Flor. 98, 23.
[24]) Zachován u Athenaia IV, p. 183 E a XIV, p. 635 C.
[25]) Sem vztahuje se snad zlomek 376. zachovaný u Polluka, Onomastikon 10, 186:

ψαλίδας, τιάρας καὶ σισυρνώδη στολήν,

místo ψαλίδας (= nůžky) musí se však asi čísti s Bergkem ψέλλια (= ψέλια), nebo ψαλίδας nehodí se k tiarám a šatům vlnou podšitým.

slední zvuky stasima dozněly, přikvapí posel a zvěstuje radostnou zprávu, že král zbaven jest nejurputnějšího svého nepřítele, Idas že nežije více a popisuje pak obšírně celý souboj. V tom již také blíží se Telefos a radostně vítá jej král. Z rukou králových přijímá Telefos cenu zápasu — Augu a s ní žezlo královské. Po té následovala píseň sboru rázu zajisté plesného, jásavého. V následující sceně bylo poznání (*ἀναγνωρισμός*) matky a syna. Jak Sofokles *ἀναγνωρισμός* provedl, jest ovšem nesnadno určiti; že obratně a uměle, to můžeme a priori tvrditi, jelikož v takovýchto scénách byl Sofokles mistrem. Snad Auge poznala syna svého po nějakém znamení nebo snad Auge, když ji Teuthras odevzdával Telefovi, v zoufalství svém volala Heraklea, chotě svého, o pomoc, slibujíc, že mu zachová věrnost, což vzbudilo pozornost Telefovu a tak věc se poznenáhlu vysvětlila. Tento druhý způsob poznání jest snad pravdě podobnější.

Tak pozná syn matku, již dávno hledanou, a ten, jenž jako bídný cizinec přišel do Mysie, stává se králem země té a shledá se s matkou svojí, kterou měl za ztracenou. Dojemnou tuto scenu provází chor písní svou, v níž velebí božskou, nevýzkumnou a nezměnitelnou prozřetelnost. Odtud snad jsou slova ve zlomku 382., zachovaném u Hesychia I, p. 642: *ἀφθίτους γνώμας· ἀμετατρέπτους. Σοφοκλῆς Μυσοῖς.*[26])

Na konec třeba ještě se zmíniti o zlomcích, jichž místo určiti jest zcela nesnadno. Jsou to tyto zlomky:

Frag. 377: *ἄβολον ἵππον.*[27]) *Ἄβολος ἵππος* jest kůň, jenž ještě neztratil svých prvních zubů. Snad přicházel výraz ten v nějakém přirovnání.

Frag. 380: *ἀπύρου· ἀθύτου.*[28]) *Ἄπυρος* užívá se vlastně o oběti, při níž nic se nespaluje, pak o oběti nedobře vykonané, zločinné; srov. Aisch. Agamemnon v. 70 nn.:

οὔθ' ὑποκάων οὔθ' ὑπολείβων
ἀπύρων ἱερῶν
ὀργὰς ἀτενεῖς παραθέλξει.

Snad v tragoedii naší užil výrazu toho Telefos, pravě někde na začátku tragoedie, kde naříkal si choru na bídný osud svůj, že nesmí ani bohům obětovati, poněvadž by taková oběť byla zločinná. ježto jsou ruce jeho potřísněny krví strýců jím zabitých.

Posléze patří sem zlomek 381: *ἀστραφής· σκληρός.*[29])

Epitheta *ἀστραφής* mohlo ovšem užito býti o rozmanitých osobách aneb věcech, na př. o krutém dosavadním životě Telefově nebo o jeho strastné pouti nebo o přísném trestu bohů.

---

[26]) Dindorf chybně píše: *ἀμετρέπτους*.

[27]) Zachován jest zlomek ten u Antiatt. p. 83, 22 s dodatkem: *Σοφοκλῆς Μυσοῖς* (rukopis: *μούσαις*).

[28]) Zachován jest zlomek ten u Hesychia I, p. 504 s dodatkem: *Σοφοκλῆς Μυσοῖς.*

[29]) Zachovaný u Hesychia I, p. 586 s dodatkem: *Σοφοκλῆς Μυσῶν.*

Ku poměru Jindřichohradeckého a Svatovítského rukopisu české Alexandreidy k latinské Alexandreidě Gualtherově.

Napsal A. Havlík.

AlxV. 1186, 1187.

Zda by to darius zwyeda
Potkal gey whorach *przyedgeda.*

AlxH. sloupec 1., verše 17, 18.

zda by to darius wzwieda
potkal gho w horach *przigieda.*

Oba texty liší se tu mezi jiným tím, že H*) má przigieda a V przyedgeda, z nichž poslední lépe do smyslu se hodí. Jak z textu latinského, od českého zde poněkud odličného, patrno, překládá tu „przyedgeda" asi latinské *„praevertere"* G II, 95; „przigieda" vzniklo asi chybou opisnou z „przyedgeda".

AlxV. 1214—1220.

Przedſaſtupem prawye wczele
Genz pohanſka wyera wele
Tahnucz woz oſmy kony
Aty byechu wſyczkny brony
Natom woze zlatta ſkrzynye
Wnyez lezeſye gych ſwaczynye
Sobu ſtranu toho woza
. . . .

AlxH. sl. 2., v. 4—12.

Prziedzaztupem wzamem chzele
wnyems pohan^zka wiera wele
tahniechu woz ozzm kony
athy byli wſſiczi brony
natom wozie zlata ſſcrzinye
wnys leſala gich zwatinie
ohen prons podle gich wieri
pop miewal chzazte offiery
zobu ztranu toho woza
. . . .

G II, 104—106.

Ignem quem Persae sacrum aeternumque vocabant
Axibus auratis argentea praetulit ara:
Alba Iovis currus series ducebat equorum.

---

*) Mimo citaci označuji pro stručnost AlxV. = V, AlxH. = H a báseň Gualtherovu (ed. Müldner Lipsiae 1863) = G.

Jelikož latinský originál zmínku o ohni má a H též, viděti, že v českém originále našich textů místo to bylo a nelze si tedy zmizení jeho ve V jinak vysvětliti, než mezerou chybou opisovače povstalou a to tím spíše, jelikož oba texty tu jen nepatrně se liší.

AlxV. 1240—1245.

Sam kral gedyeſye vproſrzyedku
Genz prowelyke bohatſtwo
Pro rozkos yproſtraczſtwo
Nazlattem woze gedyeſye
Aten probleſk weſken horzyeſye
Nad wozem . . . . .

AlxH. sl. 2., v. 35 — sl. 3., v. 6.

zam kral ydyeſſe naprozriedku
iens prowelike oraſztwo
prorozkos yprobohacztwo
gedyeſſe na wozie wizatem
aten weſſ horzieſſe zlatem
awſſak netolik pozlatye
gims bie woz zdielan bohatye
powſſiech ztranach obapoli
yaks ogyemí tako koly
ale podrahem kameny
dal zie bie wtakem znameny
iakos wte vprawie bylo
se gho moczi nícz nezbylo
nad wozem . . . . .

G II, 114—117.

Mole gravi medius *radiis stellantibus auro*
Invehitur Darius curru, quem stipat utrimque
Effigies numerosa deum, *quem praedicat ardor*
Gemmarum et luxus opulentia barbara regem.

Slova G „radiis stellantibus auro“ a „quem praedicat ardor gemmarum . . . . regem“ v V nejsou přeložena. Zdá se, že tu jest mezera, kterou vyplňují dobře verše AlxH. sl. 2., v. 39 až sl. 3. v. 5.; podlé veršů (AlxH. sl. 2. v. 37, 38) 1244 podobá se, že tu H jest obšírnější. Chyba ve V asi povstala nedopatřením. Opisovač, který dostal se veršem 1244 na konec listu 13 (rkp.), snad při obracení se přehlédl.

AlxV. 1251—1254.

Podle woze genz byechu
Gez ſſye wdy krale drzechu
Geho blyſſye przyrozenye
Kralowſkeho pokolenye
Dwye ſtye gynochow . . . .

AlxH. sl. 3, v. 12—14.

owozie pak bez odenie
geho blizne przirozenye
Dwieztie ſunoſſ . . . . . .

G II, 112—113.

Praeterea Darius praeclaros *sanguine regum*
Contiguos lateri praeceperat ire ducentos.

H překládá „sanguine regum“ „jeho blizne przirozenye“, V dolovněji „kralowſkeho pokolenye“, jest tu tedy V opět originálu bližší. H jakoby se slovu královský zúmyslně vyhýbal klade i ve verši 23, sl. 3. „knyezieczimi“ místo správnějšího variantu V 1258 „kralowſkymy“.

AlxV. 1257—1264.

Malo dale pak przyed tyemy
Kralowſkymy gynoſemy
Deſſettyſſyczew wzaſtupye
Gyez dyechu wſy wgednom ſlupye
To wſye wyborny rytyerzy
Tyech komonſtwo podkropyerzy
Ratyſtye gych poſtrzyebrzyena
Apye wſye pozzlaczena.

AlxH. sl. 3., v. 22—37.

awſſak naprzied prziedewſſiemi
knyezieczimi yunoſſiemi
diechu zpolu yako ztlupem
dirsiecze zie zwim zaztupem
dwadczieczi czizuczow ponye
kaſſdy vzweho komonye
zdrahotu przieliſſ nemalu
zwim odyenym yzwim ſchzitem
ypak prziedrahim kurſzitem
wiprawiw zie naprziech^w^alu
athy wſſi byli rytyerzi
tyech komonztwo podkropierzi
bez pozlathy poluzene
kopie magie neruzene
barbu od czinobra wzatu
ale wlaztnye rudu zlatu.

G. II, 120—121

Hunc hastata decem praecedunt milia, quorum
Aurum cuspis habet, argentea candet arundo.

V jest tu G patrně bližší než H, udávaje počet vojínů ve shodě s G na 10.000, H pak odchylně na 20.000. Případ ten

nad jiné jasněji ozařuje poměr obou recensí H i V k originálu a dokazuje jakož předcházející tak i následující doklady, že V jest celkem originálu české Alexandreidy bližší, než H, neb jest ve srovnání s G i správnějším i doslovnějším jeho překladem než H. — Verš G II, 121 přeložen ve V několika slovy a předce úplně, v H slova „argentea candet arundo“ přeložena nejsou; mohli bychom tu v H supponovati mezeru, spíše však básník H při předělávání původního textu české Alexandreidy na slova verše AlxV. 1263 zapomněl.

AlxV. 1271—1278.

Bye obyczey czaſa toho
Jakoze doma nykoho
Swe czeledy neoſtawyly
Zeny dyety wſye pogely
Abyeſye kral wzal w tu dobu
1276 Matku zenu dyety ſſobu
Aczot mzhow patſet mozechu
To ſſnym poklada neſſyechu
Zatyem lechczeyſy lyd przyde
Genz mnozſtwem zczyſla wynyde.

AlxH. sl. 4 v. 7—24.

ybyl ten zwyſzey wtudobu
se wſſdi poygmaly zobu
czos kake chzeledy mieli
kdyſto nawoynu kam gieli
y wzal byl kral tese chwile
zobie nawietſſie vzile
13 maters yzwu seztru senu
naztratu zobie zuzenu
nechtye by czo w tom by mina
poyal byl zobu y zina
17 weza zie take zewſſiemi
18 zwe kralowe yunoſſiemi
czos gich paddezat woz tahlo
wſſe ſey gmu k boyu nenahlo
a czos pak trzizta welbludow
apatczet mzhow zilnych vdow
poklada znym mohli nezzty
to bylo wſſdy znym nalezty
satyem gina zbrogie wſſdi sla
ies zobie neymiela chzizla.

G II, 127—134.

Subsequitur Medi plenus genitrice tyranni
Currus, et uxor adest, natique et tota supellex

Regia: pellicibus totidem sub pondere tanto
Quinquaginta fere suspirant plaustra vehendis.
Moris erat Persis ducibus tunc temporis amorem
Ducere in arma domum, cum tolli signa juberent.
Sexcentis sequitur invecta pecunia mulis
Tercentumque onerat dorso surgente camelos
Plurimus hoc ambit centenis milibus agmem
Funditor, et levibus fundae jaculator habenis.
Ultima procedit levis armatura virorum
Excedens numerum pedibusque attritus et axe
Aurea pulvereus involvit sidera turbo.

Po verši AlxV. 1276 jest mezera, kam patří obsah veršů xH. sl. 4. v. 18—21. v G vyjádřený slovy: „pellicibus totidem b pondere tanto quinquaginta fere suspirant plaustra vehendis" „Tercentumque onerat dorso surgente camelos". Že V na tomto stě vůbec porušení vzal, viděti i z nesprávného rýmu „neostavili - pojěli" (1273—1274), který rovněž poukazuje na mezeru. k jak tu jest nedá V smyslu; „čeledi doma neostavili" (proč?) - „ženy děti všě pojěli". (kam? kdy?), sem nutně náleží to, co G vyjádřeno slovy „cum tolli signa juberent" a v H „kdyžto vojnu kam jěli". Poslední slovo opravuje pak i rým „pojěli - jěli" a jiný verš měl asi rým k „neostavili". Chybí tu tedy AlxV. 1273 dva verše. Naopak zase dokladem toho, že text jest tu původnější než H, jest verš AlxH. sl. 4. v. 13 neb zmínku „sestře", která ani v G na tomto místě není, sluší asi klásti vrub patrného tu v H rozhojnění. Substratem byl tu však sníku H zajisté text zachovaný v V, což jasně vysvítá z toho, básník H již by byl málem verš 13. sl. 4. položil jako V ada „mateř ženu", ale pak se rozmyslil, položil slovo „ženu" na konec verše, pro rým přidělal nový verš 14. (cf. lg. Jid. 16, 147 a AlxV. 2070, 2071) V rozhojnění textu naproti G V v následujících verších pokračoval vyjádřiv „nati (G II, 128) V doslovně „děti" přeložené, volněji a nesprávněji dvěma verši lxH. sl. 4. v. 15—16. Konečně se mu ani doslovný překlad tinského „excedens numerum (G II, 138). AlxV. 1280 „jenž nožstvem z čísla vynide" nelíbí a klade volněji „jěž sobě neěla čísla" AlxH. sl. 4. v. 26.

AlxV. 1267.

Dwakrat tyſſyczew trzydczety

ekládá latinské „*ter denis milibus* agmen" (G II, 127); H tu bec číslovky nemá.

AlxV. 1924—1934.

Nad wſye krale ſyeho ſwyeta
Bylby yakozto oſwyeta

1926 *Take bye wnyem myloſrdye*
Ale kdyz yuz zbozym wzhrdye
Dobroſt wzlobu ſye obrazy
Dobra waſnye ſye pokazy
I pocze ſwych byty dawczye
Genz prwe byes obranczye
Poruſyw wſye prwnye ſlowa
1933 Izamyſly prawa nowa
Promeny wſye lepſye prawa
. . . .

AlxH. sl. 6. v. 14—26.

nadwſſie krale zeho zwieta
byl by wiecz yako ozwieta
chzty kazny y mílozirdie
ale kdys pak zboſſím wzhirde
pochzie byty ludzky dawczie
byw drzewe gich chzty oprawczie
y zmíeny wſſie pirwnye zlowa
zamízliw gím prawa nowa
22 wzbludy zie myzlu wemmnohem
achtye zie wziwaty bohem
ztyırpıety to moha wiekem
by zie ius wzíwal chzlowıekem
samíſſluv wſſıe horſſıe prawa
. . . .

G III, 241—257.

Tantus enim virtutis amor tunc temporis illi
Pectore regnabat: si perdurasset . . . . .
. . . .
248 *Corrupuit fortuna physim, cursuque retorto*
Substitit unda prior, vitiorum cautibus haerens
Qui prius ergo pius erat hostibus, hostis amicis
Impius, in caedes et bella domestica demum
Conversus, ratus illicitum nihil esse tyranno.
253 Praeterea qui praetereat summum sibi patrem
Usurpasse Iovem? nam se genitum Iove credi
Imperat: excedit hominem transgressa potestas,
Seque hominem fastidit homo, minimumque videtur
Esse sibi cum sit inter mortalia summus.

Verš G 241 překládá V doslovně:

Take bye wnyem miloſrdye
Tantus regnabat pectore virtutis amor

H volněji a to z té příčiny asi, že slova ta vlastně částečně již byla přeložena veršem AlxH. sl. 6. v. 12.:

tak bye Miloztyw za mladu
temporis illi

erý asi stejně zněl ve V (1922). Příčinou proč v původním ctu tentýž verš přeložen vlastně dvakráte byl asi rým, neb sník český přeložil verše G 245, 246, 247 slovem „vzhrdě“ na slovo to hodil se mu dobře rým „milosrdie“. Následující rše V 1928, 1929, překládající verše G 248, 246 nejsou v H jest tu tudíž mezera dvou veršů, za to však nejsou v V opět rše AlxH. sl. 6. v. 22—25 překládající verše G 253—257 jest tudíž po verši AlxV. 1933 mezera čtyř veršů, povstalá i chybou opisovatele, který se snad přehlédl konče verš 1933 ›vy „práva nová“ a to maje na paměti, chopil se potom verše '34, kde četl „lepšie práva“.

AlxV. 1964—1972.

Verše AlxV. 1964—1972 jsou naproti AlxH. sl. 6. v. 29 40 patrně porušeny, neb tyto dají lepší smysl (snad tu jest ed veršem 1969 V mezera, která asi obsahovala slib městu iněný, na který naráží verš V 1975 „jemuž po slibě sě sta.“). ž slovo „*gazae*“ překládá H lépe „*poklad*“ než V „*plat*“, ač o poslední slovo snadno mohlo chybou opisovačskou z předeho vzniknouti.

AlxH. 6, 41—7, 24.

Verše ty jsou opět ve srovnání s V rozhojněním neb o všem m, oč je v H více, není v G ani zmínky, srov. i verše:

G III, 264—266.

. . . . sic unius uno
Crimine *Persarum caesis tot* milibus ipse
Cum reliquis cecidit.

AlxV. 1984—1985.

Nebyakz ty lyudy pobychu
Gemſye ho na kolo zbychu.

AlxH. sl. 7, v. 16, 17.

se zi zhinuchu boy wzemſſe
gemu hlawu ztiechu gemſſe.

V překládá latinský ablat. absol. „*caesis*“ větou jakž ty udy pobychu“, H volněji „se zi zhinuchu“, v čemž opět vidím ětší příbuznost G s V nežli s H.

AlxV. 1993—1995.

Zyſk zeztratu wzdy na wazye
Neb ſye to czaſto przyhazye
Gyez zle z *dobrym przychazye.*

AlxH. sl. 7, v. 33—35.

protos yprzikaſſdem zkutczie
zizk we ztratye radoſt w zmutczie
zu zprziezena wgedno putczie.

Obě trojverší mají smysl stejný, ale trojverší V těsněji lne ke slovům G III, 272—273:

. . . . sic paene malorum
Omnia cum quodam *veniunt incommoda* fructu.

AlxH. sl. 8, v. 4.

O mezeře po verši tomto viz Listy filologické 1884 str. 60.

AlxV. 2012—2021.

Allexander kdyz to wzwyedye
Ze ty lyude k brany rzyedye
2014 By tyem radoſten tolyko
2015 Newyedy rzyeczy kolyko
2016 Wyz ſrdcze wytyeze toho
2017 Vzrzye nazdy lydy mnoho
2018 Gezſſye gynym zda pakoſtno
Tyem gmu by welmy radoſtno
Wyda czaſta wyeze wezdy
Wſak ſye muto nyczſye nezdy

AlxH. sl. 8. v. 8—15.

aius nazdy luda tolik
yaks newiedie rzeczi kolik
gims zie by wzirdczu raduge
vzrziew se tolik luda tu ge
wſſaks czos ginemu vzilno
toy gmu zie zda wſſe pochilno
neb kaks mnoho wies bie wezdy
wſſak zie gemu nicz to nezdy

G III. 278—282.

. . . . . . quos omne paratos
Martis ad examen murique abrupta tuentes
Gaudet *Alexander*, suspecta cominus urbe
Invenisse viros: tot propugnacula muris
Edita dispositae longo stant ordine turres,
Quae . . . . . .

V se mi tu zdá opět v tom G bližší (než H), že se v něm i v latinském textě Alexander výslovně uvádí, v H však ne. — Ostatně jest pořádek veršů v V nemálo spletený. Verš 2017 který na svém místě nedá smyslu, hodí se přirozeně před verš

)14, 2015, ale pak se musí i verš 2016 položiti po verši 2017 před veršem 2014 a pak dostaneme text zcela bezvadný a s po-dkem v latinském textě G úplně se shodující:

llexander kdyz to wzwyedye } = quos omne paratos Martis ad
; ty lyude k brany rzyedye } examen
:rzye(w) nazdy lydy mnoho = murique abrupta tuentes
Wyz ſrdcze wytyeze toho }
By tyem radoſten tolyko } = Gaudet.
Newyedy rzeczy kolyko }

AlxV. 2024.—2025.

Wſyudy ſye ſtwye ſtyty zlatty
Gymyz ſye bye zaſtyeraty,

překládá verš G III 285

Adsunt objecta *clipeorum* crate clientes;

H o štítech není zmínky, možnost mezery tu není vyloučena. jinak liší se tu H od V ve verších AlxH. sl, 8. v. 17—41. n, že v V jako v G nevede útok Alexandr osobně, kdežto H ! verše 21. sl. 8. Alexandra v popředí staví. Též verše

AlxV. 2061, 2062.

Wſſady byezye yako mſſyczye
Zeny dyety a krzyczyecze

G III, 304.

Aurea *femineus* perstringit sidera *clamor*

nepřekládá, což zdá se býti opět vinou nového předělávání.

AlxH. sl. 9, v. 13—14.

kdes nedal b(raty pot)rawie
konzke pycy(e ku pot)rawie

Je-li toto místo dobře doplněno, pak by asi překládalo tinské „viduatos gramine colles“ G III, 476 a pak by byla V po verši 2299tém mezera dvou veršů, čemu by i to na-ědčovalo, že proti čtrnácti veršům AlxH. sl. 9 v. 1—14. má na tomto místě skutečně jen dvanáct veršů (2296—2307) ejného obsahu a téměř stejných rýmů.

AlxV. 2341 sl.

Po verši AlxV. 2341 jest mezera, kam náleží obsah G III, 38, 489

Velle hominum dominos *diis indignantibus* esse
Astra infensa sibi, solitumque negantia lumen,

)ž vyjadřuje AlxH. sl. 10. v. 10—15 takto:

yaks y mluwie giny mno(zi)
se zie ius *hnyewayu ybož*(i)
yakos *ypochziesiech* zna(my)
wníchſto zazraky widamy
giz su *wſſe ztraty zamen*(ye)
achz bohow mílozty nen(ye).

AlxV. 2344—2347.

Pokaza ſye *zwyerzynycze*
Jakzto zyutra domownycze
Potom pak myeſſyecz wznyde
Inhed mu w ſwyetloſty ſnyde.

AlxH. sl. 10. v. 16., 17.

Te rzechzı mnoho przieg(ide)
zatyem inhed mıeziecz (wznide)

G III, 467.

Hesperus irrignum iam maturaverat ortum,
Iamque minante occulis caligine sidera solis
Supplere officium luna mediante parabant,

H poukazuje ku předešlému reptání a ihned přejde k zatmění měsíce, o „*večernici*" (jako V a G) ani se nezmíniv. Je-li text v závorkách dobře doplněn, pak musíme nutně položiti to na vrub nové recense a možnost mezery jest tu vyloučena.

AlxH. sl. 10. v. 21., 22.

as pak owſſem y pobledye
wnus by krwu bie oblil w(ſſady)

G III, 472—474

. . . . . Phoebe . . . . . .
Palluit, et primo defectum passa nitoris
Demum sanguineo penitus suffusa rubore
Foedavit lumen . . . .

Ve V tyto verše nejsou, příčinou toho asi ihned po verši 2349 nastalý zmatek. Následují tu verše (2350—2353), které v H na jiném místě teprvé se objevují a V i na tomto místě částečně se opakují (2400, 2401).

AlxV. 2385 sl.

Ten ſtworzytel wſeho lyuda
I wſ*ye wyeczy* ſwyeta ſeho

Czoz gyeſt vſtawenye gyeho
Ot nayprwnyeho poczatka.
W tom nenye nyczſye przyewratka
Slunczye myeſſecz y planety
Ot poczatka wſyemy lety
Wzdy ſye drzye ſweho byeha
Morzye rzyeky ſweho brzyeha
Acz kdy zly deſt ſpadne
Neb ſye kde myeſto propadne
. . . .

AlxH. sl. 11. v. 19—28

(netba two) rzecz zwieta wſſeho
(od uztawen)ye pirweho
(yaks chz)as poſſel od pochzatka
(w tom nen)ye wiecz nícz przíewratka
(tak zu wſſeczky) wieczi ztale
(yaks wemn) ozie tak vmale
(tak gezt wezźw)iet w geho chtyeny
(ṡe zie ius) wiecz nepromeny
(acz kdy zl)y mor nazkot zpadne
(neb kde miez)to zie propadne

Oba texty překládají verše (G III, 504—510) ale V úplněji. tellas překládá V „slunce, měsíc i planety", Thetis = moře, ̇ky; vůbec měl by po verši AlxH. sl. 11. v. 21 následovati bsah V 2390—2393; zdá se, že změna ta povstala novým přeracováním.

AlxV. 2404—2409.

A pod zemy yuz pomyeny
W tu dobu ſye wzdy promyeny
Swyedcze take myſtrzy vmny
Ze ſye gmu ſwyetloſt vmny
Kdyz przyſtupy k ſlunczy blyzye
I mluwye tak myſtrzy tyze
. . . .

AlxH. sl. 12. v. 3.—11.

(k) *zapadu dolow* pr̥(omien)y
(tu) zie mnohokrat p(romien)y
(m)ínuge proluky h(orzke)
(ta)hna zie pod me^zie (morz)ke
(n)íekdy zie‿pak zta(wa tak)e
(n)e wſſaks chwíle (wſſelyka)ke
sl. 12. v. 8. (ya)kos mluwie m(iſtrzy) tyse
(s)e kdys przide k zlu(nczu) blise

(te)hdy zie gmu zwie(tloſt) vmny
(y) mluwie tak miſt(rzy vm)ny.

V překládá latinské „terram subitura“ G III, 527 doslovně, H volně „k západu dolóv.“ Zajímavé jest přesmyknutí rýmů veršů AlxH. sl. 12. v. 8—11 V totiž mluví o „mistrech umných“ a poukazuje k nim v následujících verších slovy „mistři tiže“, ale básník H rýmy „mistři tiže — blíže“ a „mistři umní — umní“ přesmykl, nepozoruje, jaké chyby se tím dopustil, že položil napřed „mistři tiže“, ačkoliv o mistrech v řeči Aristandrově dosud zmínky nebylo.

AlxV. 2424—2427.

To powyedye ten ſtaroſta
I byeſye to wſye rzyecz proſta
Neb to dolyczichu ſſamy
Starych kralow przyhodami

AlxH. sl. 12. v. 35—38.

y byla to wſſie rze(chz pro)zta
czos gie mlwil te(n ſtar) oſta
neb to zliſſiechu y(zamy)
dawních hrzekow p(rzyho)dami.

G III, 526, 527

Dixit et exemplis veterum pro teste revolvit
Persidis acta ducum . . .

H proměnil tu „starých králów“ v „dávných Hřeków“, aniž dle svého mínění pochybil, jelikož v ústech tu mluvících Řeků oba výrazy zdály se mu identické, ale pochybil předce, neb nevěděl, že „starých králóv“ překládá latinské veterum Persidis ducum, kde „Persidis“ schválně nepřeloženo, poněvadž autor české Alexandreidy se slovu „Peršan“ zúmyslně vyhýbá.

Uvedené tu doklady myslím alespoň tolik dokazují, že mylný jest náhled Hattalův, že prý nejmladší rkp. české Alexandreidy, totiž AlxV., představuje nám i „nejmladší“ její recensi (srov. Hattala Alexandreis XX, ř. 42.). Recense V zajisté povstala v době, kdy přehláska *u* v *i* nebyla ještě provedena. Důkazem toho jsou rýmy: blúdí — lidi 26, lidé — posúdie 36, všidy — onudy 493, bludné — neklidné 1808, lidi — blúdí 844, v zemi — svému 936, liudi — zbudi 1915, lidi — vylúdi 1979, lidi — připudi 2004, obluda — liuda 2385, liudi — vzbudí 2397, tuje — okrašlije 243, ochotywye — slibuje 1483, potiežiuce — v rucě 2138, pečujíce — jdúce 2335, a pak i ta okolnost, že ve všem rkp. V nikde *i* povstalé přehláskou z *u* není v rýmu s původním *i*, jak toho jsou mnohé příklady v každém textě po přehlasování *u* v *i* povstalém, — na př. v Nové Radě:

stojí — k pokoji (*ju) 50, u-věří — mezi zvěří 60 atd. Důvody ty jsou tím závažnější, že rýmy: liudi — zbudi 1915, lidi — vylúdi 1979, obluda — liuda 2385, pečujíce — jdúce 2335 jsou na místech, kde H má jiné rýmy a jinou recensi. Srovnáme-li s tím dále faktum, že H naproti V jest znamenitě rozhojněn (za 406 V má H 493 verše, tedy má více o čtvrtinu veršů než V), pak nebude, tuším, pochybnosti, která z obou recensí jest původnější. Vše poukazuje k tomu, že text V jest originálu české Alexandreidy mnohem bližší než-li text H. — Což se pak mezer ve V dotýče, nesmějí nám býti s podivením, jelikož již v H jich asi drahně bylo a V o tolik později než H psán jest a tedy bůhví kolikátým již jest opisem.

Klasobraní po rukopisích.

XVIII. Z Passionalu Musejního (v. Listy filol. 1885 291).

(O) ſwateho ſczepana tiela nalezenye. truogy wiecz znamenaty ſluſſie. Nayprwe o yeho tyela nalezeny. Druhe o yeho tyela przyeneſeny. Trzetye o yeho ſwatich koſty s ſwateho wawrzyncie koſtmi ſlozenye. O nalezeny takto ſie pyſſe. ez byl geden knyez bohoboyni gemuzto rzekli lucianus. yehozto pamiet mezi doſtoynimi dawneho czaſſu miſtri napſana yeſt. Ten lucianus yeden czas any ſpal any bdyel. ale *[399]* w kakeyſi otrapie poczywaſſe. a tu ſie mu zgiewil yeden muz ſtary nadobni ſ uobroſtlu bradu. na nemzto bieſſe plaſcz zrziedlne barwy ſwietly. krzizy wyrazani. na yehozto take nohach obuw bieſſe pozlacena. ten muz w rucye zlati prut dyrzie, tyē prutem luciana knyezie pomrſczyl a rzka. Snaz ſie na to aby naſſye hroby otewrzyel. nebot tyela naſſye ne v poctywem mieſtye lezye. Protoz ydy k yanowi biſkupu. yeruſalemſkemu. at naſſye tyela u pocztywyeyſſyem mieſtye polozy. nebo kdiztot buoh bude chtyety przyepuſtyty na ſwiet kteru przyepuſtu naſſy proſbu obleui. Toho muzie lucian knyez otaza a rzka. Powiez mi kdo yſi. K nemuzto wecye. ya yſem Gamaliel yenzto ſem ſwateho pawla apoſtola wzchowal. a przied ſobu chowagye prawemu piſmu nauczyl. znamenayz dobrzye ez ten yenz ſe mnu w rowie lezy. yeſt ſwati ſczepan yehozto ſu zydye ukamenowali. a yeho tyelo przyed mieſto wywrhli. aby tam od zwierzi bylo ſnyedeno. ale ten k nemuzto yeſt cyelu wieru gmiel. ten yeho tyelo bez vraza ſchowal. a ya to tyelo pochopyw v mem rowye ſem pochowal. Druhy take yenzto ſe mnu w rowie lezy. yeſt wnuk moy nycodemus, yenzto przyſſel w nocy k gezyſſowi od ſwateho petra a ſwateho Jana krzeſt przyyal. Pro nezto zydowſke ſtaroſti byly by gey zabili. by mne na tom neucztyli. awſſak z toho malo oblewywſſe gemu wſſe ſbozie pobrali. a welmi yey ubili.

yehozto ſem ya w ſwuoy duom vwedl. a tu nyekolik dny pracznye
zyw prziebyw y vmrziel. a ya ſem ho w nohach ſwateho ſczepana
pochowal. Ale trzety yenz ſe mnu tuto take lezy. yeſt [400]
abybas ſyn muoy yenzto dwadciety let ſtar yſa ſe mnu ſwaii
krzeſt przyyal. a ſ pawlem apoſtolem ode mne ſwatemu piſmu
ſie nauczyl. ale ma zena Etea a ſelemias ſyn muoy yenz wieri
krzeſtanſke nechtyeli przygyety. naſſeho pohrzebu duoſtoyny ne-
byli. ti gyſte gynde pochowani naleznes. ale gyz rowy gych
prazdny gſu. To rzek ſwaty gamaliel y zmiſal. W tu dobu lucia-
nus knyez z toho widyenye ſie probraᵛ poczye boha proſity. byloli
by to widyenye prawe. aby ſie yemu druhe y trzetye zgyewilo.
Tehda potom prwy patek opiet tez widyenye lucianus wydyel.
a tu treſktan byl proczby to czoz mu bylo u widyeny rozkazano
obmeſkal. K tomu lucianus vecye. Neobmeſkal ſem ale boha ſem
proſyl aby mye tyem widyenym po trzetye vgyſtyl. Gemuzto ga-
maliel wecye Wiedye ez ſi na to myſlil naſſie tyela nalezna ke
czye tyelo kak by poznal. pro neztot ta znamenye dawagy. ez
nalezneſſ cztyrzi koſiky. w gednom ruozy czrwenu. a we dwu
koſſiku ruozy bielu. a cztwrti koſſik yeſt ſtrziebrni. ſſafrana plni.
Ty koſſykowe ſu naſſeho pochowanye truhly. a ti ruozye gſu naſſie
blazene koſty. Prwy koſ ſ czrwenu rozy yeſt hrob ſwateho ſcze-
pana. yenz yedyni z nas ſwati muczedlnyk yeſt. ale dwa koſſye
s bielu ruozy. tot ſta dwie truhle. ma yedna. a nykodemowa
druha. yeſto ſwa w uſtawiczenſtwi wiery ſwate ſeſſla. a cztwrti
koſſ ſtrziebrni ſſafrana plni. yeſt ſyna meho abyba. yenzto yeſt
w doſtoyney czyſtoſtye ſ tohoto ſwieta ſſel. To lucianus znamenaw
u patek na druhu nedyeli tez widyenye trzetye widieʷ a hnye-
wiwie napoma[401]nut. procz by tak yakz mu vczynyty roz-
kazano pozdyl. u brzkoſt y wſtaw do geruſalemye ſſel a tu Janowi
biſkupowi yakz mu bylo rozkazano wſſeczkno porzad rozliczyl. To
Iohanes uſlyſſaw k ſobie gynich biſkupow pozwal ſ nymi na to
myeſto kdez bylo lucianowi zgyeweno ſſel. A kdiz pocziechu zemi
kopaty. zemie ſie potrzaſla a wuonye przyedobra odtad wyſſla.
a ſedmdeſat czlowiekow proſbu tyech ſwatich od rozlicznich ne-
mocy w tu hodynu vzdraweno. A tak ty biskupi ti ſwate koſty
pobrawſſe w tom koſtele w nemzto nyekda byl ſwati ſczepan
alcyprzieſtem. ſ weliku czty ſchovali. O tyech ſwatich tyel na-
lezeny ſwati Beda w ſwem popſany pyſſe. a wlaſczy pamiet oſtawil.
Druhe o ſwateho ſczepana tyela przyeneſeny tak ſwati auguſtyn
piſſe. Ez allexander knyezye rzymſke yeden czas s ſwu pany do
yeruſalemie przieſ morze przieplul. a tu ſwatemv ſczepanu kraſni
koſtel udyelal. a po tyech czaſiech vmrziew w tom koſtele przy
hrobu ſwateho ſczepana ſie pochowaty kazal. Potom po ſedmi
letyech yeho pany Iuliana od rozlicznich knyezat weliku krzywdu
trpiecz do ſweho ſie kragye wratyty zamyſlywſſy chtyeſſe rada
tyelo ſweho hoſpodarzie s ſobu neſty. za nezto aby gyey to od-
puſtyl. poczye biſkupa welmi proſity. tehda gyey biſkup vkazaw

dwie ſtrziebrnyey truhle wecye. Newidyet w ktereyt yeſt truhle tweho hoſpodarzie tyelo. K tomu ona wecye. as ya widye a to rzekſſy polapi ſie truhli ſwateho ſczepana. mnyecy truhlu ſweho hoſpodarzie. a tak ſ tyem tyelem na korab na morze wſiedla. [402] A kdiz tak przieſ morze plowyeſſe. tehda ſwiety andieli pod nebeſa ſie wznaſſiegycz na czeſt ſwatemu ſczepanu ſladcye zpiewachu rozkoſna wonye nad tyem ſwatim tyelem povietrzie naplnowaſſe. W tu dobu uſlyſſany ſu hlaſi. ano dyabli wolagi a rzkuce. kde gſi naſſe knyezye pekelne procz teto korabi nezazzes. w nyeyzto yeſt protywnyk naſſ ſczepan. W tu hodynu pekelne knyezye piet dyablow poſlal aby tu korab zazzhli. ale andyel bozy obranyl. a diably hluboko v morze potopil. A kdiz odtad do mieſta yemuzto kalcedon diegy przypluli. pocziechu dyabli wolaty a rzkucze. Ay tot ſie k nam blizy ſluha bozy. ſczepan yehozto ſu nemiloſtywi zydie ukamenowali. Odtad pluli do Conſtantinopoli a tu iakz prawi ſwati auguſtin tyelo ſwateho ſczepana w gednom koſtele cznye pochowali. Potom pak kak ſta ſie tye dwie tyele ſwateho ſczepana a ſwateho wawrzyncie ſnyele. O tom ſie takto piſſe. ez yednoho czaſu dceru cieſarzowu Theodoſie gyeyzto eudoſia rzekli dyabeł tye(z)cye poſiedl. A kdizto gegye otcy yenz tehdi w conſtantinopoli bieſſe. wzkazachu kazal gy do conſtantinopoli przyweſty. zdali by tu ſwateho ſczepana koſty dotknucy ſie zproſczena byla od dyabla. A kdiz yu tam przywedu. poczie dyabel znye wolaty a rzka. Newyndu odtadto dokad ſwati ſcepan w rzymie nebude. neb tak tomu chtye ſwati petr a ſwati pawel. apoſtoli. To cieſarz wſſlyſſaw na wſſyey obcy ſ weliku proſbu obdrzal aby ſwateho ſczepana tyelo do rzyma dali. a tyelo ſwateho wawrzincie mieſto toho do conſtantinopoli wzali. Ten czas pelagius papez cardinaly do conſtantinopoli poſlal. a tu tyelo [403] ſwateho ſczepana wzemſſe do rzyma neſli. S nymizto take hrziekowe z conſtantinopoli po tyelo ſwateho wawrzyncie pluly. A kdiz do rzyma wnydu chtyechu tyelo ſwateho ſcepana w tom koſtele we ymie ſwateho petra zproſczenye genzto byl vczynen. polozyty. tehda ty giizto tyelo weziechu dale nemohucz ſtachu. W tu dobu dyabel z gedne dyeweczky poczie wolaty a rzka. Kam ſie ſ nym praczugete. wolillit yeſt ſobie ne tuto. ale s ſwym bratrem wawrzyncem odpoczywaty. To vſſlyſſiewſſe tyelo ſwateho ſcepana przyneſſe k tyelu swateho wawrzyncie przilozychu. Dywm buoh w tu hodynu w nyzto ſwateho ſczepana w hrob k ſwatemu wawrzinci kladyechu swati wawrzynecz iakz tyby ſwemu bratru mile vitanye dawal na ſtranu w hrobu polehl a polowici mieſtyſſczye poſtupil. W tu dobu hrziekowe chtyecz tyelo ſwateho wawrzincie wziety k hrobu prziſtupichu. a ynhed na zemi yako mrtwy padli. A kdiz ſie papez ſe wſſy obcy za nye poczie bohu modlity. weczer ſie z te otrapy probrali. ale potom w deſiety dnech wſſiczkny zemrzieli. a ty wlaſſy gijzto hrziekom powolili. wſſyczkny ſmyſla zbyli. az yeliz ta ſwata mu-

czedlniky ſpolu w hrobie lezala. toliz tyto vzdraweny byli. W tu dobu hlas z nebes ſlyſſan yeſt. O rzyme mieſto ſczaſtne ez tye dwie ſwatyey tyele ſwateho ſczepana a ſwateho wawrzincie v malem prziebyteczku zawieraſſ. Potom hoſpodyn mnoho dywow ſkyrzie ſwateho ſczepana vczynyl. a zwlaſcze ſſeſt mrtwych wſkrzieſil. Dalo ſie yeſt to po boziem narozeny ctirzi ſta a dwadciety cztwrte leto.

J. Lego.

O přízvuku slovanském, zvláště českém.[1]

Napsal Ferd. Jokl.

Úvod.

§ 1. Předmětem naší zde podané studie jsou především dějiny přízvuku českého. K dějinám přízvuku českého není zpráv přímých: ve starých našich památkách kvantita sice jest označována druhdy i velmi zevrubně, ale o přízvuku nemáme svědectví žádného, byl-li taký, jak jej známe z přítomné češtiny, či byl-li snad nějaký jiný. Nemajíce svědectví přímých, vynasnažíme se poučení potřebné odjinud si zjednati. Pramenem nám budou poměry přízvukové slovanštinou současnou vládnoucí. Ty budeme srovnávati. řídíce se

1. zásadami, které na mysli míti dlužno, při srovnání příbuzných nářečí k účelu jakémukoli, a

2. zásadami, které vyplývají z dějin přízvuku tam, kde o jeho osudech za různých dob bezpečně jsme poučeni.

§ 2. ad 1. Jednotlivá nářečí jsou různě zachovalé reflexy svého původního stavu,[2]) ve kterém ještě různost jejich nebyla skoro žádná. V tom právě je kořen individualit dialektických, že jejich původní tvářnost u všech skoro stejná teprv časem četných a charakteristických známek nabyla tím, že se mnohdy různě měnila, tak že na př. dialekt *A* proměnil již původní rys *b* v mladou obměnu *β*, kdežto dialekt *B* proměnil již původní rys d_1 v novou obměnu δ_1, zachoval však dosud původní rys b_1 [3]) atd. Z toho je patrno, že formy, které jdou v jednom dialektě různých dob za sebou, mohou se naskýtati, a velmi často se naskýtají v jedné době v různých prostorách (dialektech) téhož jazyka vedle sebe. Srovnávání dialektů po-

[1]) Celé tituly pramenů, kterých užito, uvedeny jsou na konci stati.

[2]) Při tom nevadí, představujeme-li si původní stav dialektů jako jednu prařeč nebo jako veliký počet jen málo odchylných nářečí. Držíme se náhledu posledního, jak z dálejška ještě vysvitne.

[3]) Rysy *b* a b_1 (s ukazatelem a bez něho) jsou totožny, rozlišujeme je ukazateli pouze proto, že chceme, by *b* naznačovalo společný onen rys, pokud náležel dialektu *A*, b_1 pak, pokud náležel dialektu *B*.

nahá nám tedy velmi mnoho tam, kde nás dokumenty historické opouštějí. Pátrání dialektologické naráží však na větší překážky potud, pokud nebývá jasno, co ze srovnávaných dvou věcí je prius a co posterius. V historických dokumentech chronologie bezpečně na tuto otázku odpovídá, takže nezbývá než vyložiti proč a jak prius *x* splodilo posterius *y*. Dialektologie však opáčně, znajíc již běhy i cesty proměn z dějin jazyka, třeba cizího [4]), dospívá spekulací k rozeznávání, co je prius a co posterius.

§ 3. ad 2. Poněvadž pak postup změn přízvukových není historicky ve slovanštině dosvědčen nikde, ohlédneme se po cizí pomoci, ospravedlníce ovšem dříve půjčku svou. — Miklosich míní totiž, že „nehodí se, by kdo zákony jazyka jednoho spravoval jazyk druhý; každý ať zkoumá se o sobě a teprv z výsledků takových zvláštních bádání vyplývají zákony vládnoucí všemi.“ [5])

Této methodologické zásadě příčiti se nás ovšem nenapadá, ale napomenutí v ní obsažené se přítomné studie netýká. A netýká proto, že kde bychom ho na první pohled nedbali, bráti se budeme cestou aprioristickou, [6]) opírajíce se o zásady, jež, podaří se nám snad ukázati, není proč nepokládati za zásady platné pro změny přízvuku vůbec.

§ 4. Zbývá jen ještě obhájiti oprávněnost methody aprioristické ve zkoumání jazykovém. Obecně se uznává, že veliký postup bádání jazykozpytného jest aposteriorní. Připouštíme, že tak se děje nejčastěji, ale přes to myslíme, že by bylo bezdůvodností, nepřipouštěti methody aprioristické. Omezení takové bylo by absurdní proto, že by se jen a priori státi mohlo a tedy vlastně se toho drželo, co by omezovati chtělo. Z té příčiny nevidíme nejmenší překážky, proč bychom při své studii neužili methody aprioristické, trváme docela oprávněné.

Známé změny přízvuku v jazycích indoevropských.

I. Sanskrt, řečtina.

§ 5. Jen sanskrt a řečtina připouštějí v rodině indoevropských [7]) jazyků rozsáhlé srovnání ve příčině přízvuku (Bopp. III). Zejména zevrubně probral Bopp tvoření slov a výsledky toho srovnání sestavil v tabulky, z nichž vysvítá, že v příčině přízvuku obou srovnaných jazyků „ani tisíciletím, jež řečtinu od sanskrtu dělí, se nepodařilo takové změny způsobiti, které by

---

[4]) Ovšem jen z nouze.
[5]) Altslovenische Formenlehre in Paradigmen. Str. XIX. Vycitováno též v Listech fil. 1877 (IV.) str. 300.
[6]) Jen z části studie naše béře se cestou aprioristickou a to tam, kde by nás snad někdo káral výše vycitovanou zásadou.
[7]) Pojmenování Boppovo.

jen na okamžik dovolovaly o původní jejich identitě pochybovati.“ (VI). „Odchylky mezi sanskrtem a řečtinou zaviněny jsou nejčastěji zákonem řeckým, který dovoluje přízvuku pohybovati se jen na třech posledních slabikách, čím se stává, že na př. v konjugaci formy jako φερόμεθα nemohou se dopíti přízvukové výše střídného tvaru sanskritského (bhárâmahê). Tím také se vysvětluje nejhojnější shoda ve tvoření slov, kde spojováním kořene (jednoslabičného) se suffixem jednoslabičným nebo dvouslabičným. jen slova o dvou nebo třech slabikách povstávají a zákonu řeckému tedy příležitost odepírají rušiti shodu v přízvuku“ (VII).

§ 6. Vývody ze srovnání přízvuků sanskrtského a řeckého.

1. Sanskrt a řečtina vyznamenávají se shodou přízvuku, ač jsou to jazyky každý z jiného pořadí indoevropské rodiny.

2. Neshody v přízvuku nestaly se maně a v každém případě jinak, než na základě principu t. j. na základě zákona, že v řečtině přízvuk nejde za třetí slabiku s konce.

3. Zákon, kterým se řecký přízvuk v určité meze vměstnal, zakládá se na principu uniformace.

4. Z obojího přízvuku je mladší, který podlehl uniformaci, a starší, který jí nedoznal: pestrost přízvuku (jeho místa) je ve fasi starobylejší větší.[8])

II. Přízvuk latinský (romanský).

§ 7. *a)* V době předhistorické.[9])

Corssen dokázal, že v některé době dřívější latinský přízvuk byl jiný než přízvuk latiny historické; a lišil se od něho na dvě strany:

α) Ve starší době mohla třetí slabika míti přízvuk i tehdy, když předposlední byla dlouhá (*putávīstis z čeho jednou putâstis a podruhé putavístis atd.).

β) Ve starší době mohl přízvuk býti také na čtvrté s konce (*déhibeo = debeo, *cónficio = confício atd.).

§ 8. *b)* V době historické

zůstal přízvuk nezměněn až do našich dob. Všechny romanské jazyky zachovaly přízvuk původní. Velmi často zachovala se z celého slova pouze slabika přízvučná (ve frančině), na př. nítidus — net, rotúndus — rond, hóspitem — hôte, cólligo — cueille atd.

Odchylek jest jen velmi málo a, pokud se vyskytají, lze je velmi snadno vyložiti buď *α*) z analogie, buď *β*) z jiných příčin psychologických, jež podnět vzaly si ze zvláštních poměrů hláskoslovných (frančina).

---

[8]) § 7. 5. Mimo to budiž poznamenáno toto: Nová řečtina v podstatě shoduje se v přízvuku se starou: řecký přízvuk tedy do našich časů nezměněn trvá. Brandt str. 42.

[9]) Corssen, 2. sv., str. 894—898.

ad *α*). Připodobením ke cólgo it. (lat. colligo) povstalo it. cógliere proti lat. collígere. Připodobením ke couds fr. (lat. cónsuo) povstalo cóudre proti lat. consúere. Připodobením ke bátto it. (lat. báttuo) bats fr. povstalo it. báttere fr. battre proti lat. batúere. Někdy a to zřídka přízvuk s druhé nebo třetí slabiky přechází, ale jen analogií takovou: coopério it. cuópro šp. cúbro, fr. coúvre přizvukováno parallelně se slovesy jako asi sentire praes. it. sento (lat. séntio).[10])

§ 9. ad *β*). Frančina řídí své hláskosloví těmito dvěma hlavními zákony: 1. přízvučná latinská samohláska nosí též ve frančině přízvuk, 2. francouzská přízvučná slabika je poslední pravou slabikou (za kterou již jen *e* = asi slov. *ъ* doznívati smí). Aby se oběma těmto pravidlům vyhovělo, není někdy (u sloves složených) naprosto možná, leč by se přetrhal duchový svazek sloves složeného a prostého, zničením podoby do nepoznání. Příklad takový jeví se ve výše uvedených tvarech: coud (cón-suit) atd., v nichž nikdo by nehledal příbuznosti se *seut (tak by znělo súit, podobně jako plúit zní pleut). Tak i compte a comte (obojí z cóm-puto), souffre (ze súf-fero) ničím neupomínají na slovesa jednoduchá puto, fero. Ale u jiných sloves složených, kde se jejich tvary nesložené uchovaly, nátlakem příbuzného významu se stalo, že přízvuk nesměl svazků příbuzenských mezi nimi trhati. Pomoc nalezla se v dekomposici: ze

súbvenit = sub + vénit = souvient
démorat = de + mórat = demeure
ádcapo = ad + cápo = achève atd.

Tento poslední případ (a ten způsobil hojně odchylek) není vlastně úchylkou od původního přízvuku: důraz se jen položil na hlavní část složeniny a přízvukovalo se dle původního systemu. Rozdíl mezi súbvenit a sub + vénit jest pouze ten, že súbvenit se pokládá za jednotu, kdežto sub + vénit se jaksi tendenčně za složeninu vyznačuje. — Ostatní romanské jazyky mají v přízvuku úchylek ještě méně.

§ 10. Vývody:

Vzhledem k *a*).

1. Přízvuk latinský předhistorický byl pestřejší než přízvuk historický: *α*) směl býti i na čtvrté slabice, *β*) na třetí pak i při dlouhé předposlední.

2. Přízvuk latiny historické odlišil se od dřívějšího, ale změny ty nestaly se ledabylo a bez systemu: zjednodušení stalo se na základě dvou principů vysvítajících z *aα*) a *aβ*).

Vzhledem k *b*).

3. Přízvuk latinský nezměnil se do našich dob. Pokud se odchylky vyskytají, nestaly se ledabylo, nýbrž pouze působením příčin psychologických.

---

[10]) Diez I[4], 502.

4. Zákon, kterým se dle *aα*), *aβ*) přízvuk latinský v určité meze vměstnal, zakládá se na principu uniformace.

5. Z obojího přízvuku — předhistorického a historického — je mladší, který podlehl uniformaci a starší, který jí nedoznal: pestrost přízvuku je ve fasi starobylejší větší.

III. Germanský přízvuk.

§ 11. Ten je v podstatě ve všech germanských jazycích stejný a již v gotštině taký, jak jej na př. z nynější hornoněmčiny známe. — Ale, že se ode vždy neřídil svými nynějšími prostými pravidly, vysvítá z některých hláskových germanských změn (na př. při reduplikujících slovesech), které jen za jiného statu přízvukového než za nynějšího vyvinouti se mohly.

§ 12. Z dějin přízvuku čistě germanských jazyků vysvítá tedy:

1. Přízvuk nynější germanský je starší než historie germanských jazyků.

2. Přízvuk nynější vyvinul se ze statu přízvukového staršího, který nemoha býti ovládán prostými zákony historického přízvuku, byl zajisté pestřejší.

§ 13. IV. Angličina,

která svým základem je jazyk germanský — ovšem silně promíchaný zvláště živly francouzskými — vykazuje dějiny přízvuku pro nás zajímavé. Podáváme je dle Kochovy mluvnice historické.

„Dle živlův anglické řeči stojí proti sobě dvojí zákon přízvukový: germanský, který anglosaštině je vlastní, a v cizí látce jazyka především francouzský, který s Normany vniká (§ 200)“. [11])

Germanské pravidlo platí původně pro anglosaštinu výhradně: dokonce i cizí slova zdomácnělá (kterých je v této periodě velmi málo) se mu podrobují. „Francouzské přízvukování vniká na francouzském živlu, a s ním, a to již před Vilémem Dobyvatelem. Vzdělání, jež si král Eduard a později šlechta v Normandii osvojili, četní Normanové, kteří před invasí se do Anglie nastěhovali — vše to zavedlo francouzské přízvukování. § 211.“

„Toto přízvukování nemohlo se nedržeti, pokud frančiny vedlé saštiny ve veřejném životě se užívalo; přistěhovalci se ještě sílilo a ve školách podpory docházelo. Když však frančina vyloučena byla ze škol (1349—1389), ze soudů (1362), z parlamentu (1483), kdy v angličině jen trosky z ní zůstaly, nastalo přetváření cizího živlu. A třeba mezi vyššími stavy francouzská výslovnost dlouho zaznívala, v ústech lidu francouzská slova se sasky přízvukovala. § 211.“

---

[11]) (§ 200), t. mluvnice Kochovy.

Dle Kocha § 254. boj končí se tak, že „v nové angličině evní se germanská část řeči v přízvuku svém, francouzská pak ď uchová svoje nebo podlehne germanskému přízvukování.“

§ 14. Výv o dy:

1. Na angličině pozorujeme, že obojí přízvuk germanský romanský při velice pohnutých osudech jazyka anglosaského houževnatostí nadobyčejnou existence své hájil, takže do dnešho dne dva principy přízvukování angličinou vládnou.

2. Část romanského živlu, která germanskému přízvukování dlehla, podlehla mu v ústech lidu, který byl zapomněl, že to ˈel romanský a proto (z příčiny psychologické) s ním jako domácím zacházel.

V. Přízvuk litevskolotyšský.

§ 15. Litevský přízvuk vyskýtá se na různých slabikách slova; tyšský pak vyskýtá se vždy na první slabice. Pro velikou pří-.znost litevštiny a lotyštiny nelze rozdílu toho v přízvuku do-ıstiti od pradávna, než přízvuk lotyšský za obměnu litevského nati, poněvadž přízvuk jednomístný mohl se vyvinouti z víceístného, nikoli však naopak. (Bopp V.).

§ 16. Výv o dy:

1. Lotyšský přízvuk je mladší obměna původního stavu, jaký ›b aspoň jehož zachovalý reflex jeví se v přízvuku litevském.

2. Změna přízvuku stala se na základě uniformace tím, že ;asté přízvukování první slabiky výhradnou normou se stalo“ 3opp V.).

VI. Změny v přízvuku slovanském.

§ 17. Zde dotýkáme se jen těch změn, jichž původ bezprostředým srovnáním na jevo vychází; o změnách složitějších níže.

§ 18. V ruštině:

молодéцъ a **мóлодецъ**. Přízvuk na slabice **мó-** opírá › zajisté o nominalné tvary adjektiva, z něhož toto subst. od-ɔzeno: **мóлодъ, мóлоды** atd. a dle toho **мóлодецъ** vedlé мо-›дéцъ (srvn. от-éцъ, город-éцъ atd.).

общúна a óбщина. První opírá se o tvary nominalné djektiva fem. общá n. общé, druhé o tvary složené óбщій, бщая, óбщее.

дѣвица a дѣвúца. První přízvukování vyskýtá se u podobých deminutiv: srvn. **кни́жица, кáшица**. Druhé přízvukování snadno ˈe vyložiti snahou, aby změnou přízvuku deminutivům vlastního ›to slovo z jejich spolku se vytrhlo a vyhovělo se jeho významu ynějšímu, který v něm deminutiva nedává cítiti.

нýжда a нуждá. K druhému přízvukování svedla koncovka дá, která po většině přízvuk nosívá (srvn. бородá, бороздá, раждá etc.) (Brandt str. 28 a předcházející).

§ 19. Ve slovinštině.

Ve slovinštině se přízvukuje imperat. v duale a plurale takto nesíva, hodímo. V singularu však přízvuk na *i* vyskýtá se pouze v Rybnici a u Rezjanů v Benátsku: biži, rici, nisi (= č. nesi. Ostatní slovinština v singularu však přízvuk posunula k začátku slova, ba na mnohých místech i dual a plural příkladem singularu přízvuk posunul, takže se také nèsiva, hòdimo atd. místo nesíva, hodímo atd. mluví. (Valjavec v Arch. f. slav. Phil. V.

§ 20. V srbochorvatštině.

Srovná-li se přízvuk štokavštiny s přízvukem čakavštiny, vychází na jevo, že je souvislost mezi oběma přízvuky, a to taká, že ve štokavštině je přízvuk vždy o slabiku blíž u začátku slova než v čakavštině, takže pro oba dialekty tento rozdíl vyplývá: štokavština nemá na poslední slabice nikdy přízvuk, kdežto na první mnohem častěji než čakavština.[12])

VII. Úhrn.

§ 21. Uvážíme-li všeliké změny přízvuku v různých jazycích dotčených, vychází z nich toto úhrnné poučení.

1. Změny přízvuku, pokud se vyskýtají, nestaly se nikde mané, než všude se vyvinuly na základě nějakého principu a za příčinou uniformace (§ 6. 2, 3; § 10, 2, § 7 *αα*), *αβ*); § 12, 2; § 14, 1, 2; § 16, 2).

2. Přízvuk je ve slově změně nejméně podroben a to tak málo, že v té příčině hláskový material v trvalosti s ním srovnávan býti nemůže. V přízvuku zachovala se mnohdy identita mezi jazyky obou pořadí naší jazykové rodiny (řečtina, sanskrit § 6, 1). Přízvuk novořecký srovnává se se starořeckým (§ 6, 5); přízvuk staré latiny vládne dodnes romanskými jazyky (§ 8, b), ba i v germanské angličině udržel si jisté panství vedlé přízvuku germanského (§ 13); přízvuk stejný vládne jazyky germanskými déle, než kam jejich historie sahá (§ 12, 1).

3. Princip, podlé kterého změna přízvuku se děje, záleží v tom, že jazyk, měně dřívější status přízvukový, činí tak vždy ve smyslu nějakého schematu.

4. Status přízvukový, který vyznamenává se větší pestrostí, je starší. (Viz jednotlivé „Vývody“).

§ 22. Pokud se slovanštiny týká, všechno, co jsme dosud o změně přízvuku v ní si připomenuli, souhlasí s pravidly, jež jsme si nyní vyvodili. Jen princip přesunu, na základě kterého povstal rozdíl v přízvuku čakavštiny a štokavštiny, má na sobě cosi nového. Ostatně nevadí nám, chce-li kdo, bychom přesun připustili za prostředek uniformační výlučně slovanský.

---

[12]) Na změny přízvuku ostatních slovanských jazyků přijde řeč níže. Stane se tak proto, že u nich bezprostřední srovnání, pro komplikovanost vztahů ve změnách přízvuku, není možné.

VIII.

Tyto zásady (§ 21 a počátek § 22) majíce na mysli, [13]) deme vyšetřovati původní stav přízvuku slovanského a potom něho se vynasnažíme vyložiti známou podobu přízvuku českého.

Srovnáme-li jednotlivé přízvukové systemy slovanské, vidíme trnou souvislost jen v těchto kusích:

a) Přízvuk čakavský a ruský se nápadně shodují.

b) Dle § 20 je patrno, že zde (§ 22 *a*) jeden přízvuk ze uhého povstal, zrovna tak jako je zřejmo, že princip proměny kládá se na pošinování přízvuku o slabiku. Který z obojího ízvuku je starší, o tom nás poučí úvaha následující. Štokavský ízvuk lze z čakavského vyložiti přesunem o slabiku v levo, ale opak nelze čakavský vyložiti ze štokavského. Z této okolnosti tně vyplývá, že čakavský přízvuk je prius a štokavský posterius.

§ 23. V ostatních slovanských jazycích nevidíme na prvý hled takové rozsáhlé shody, neb aspoň snadno průhledné souslosti. A priori se rozumí, že všechny slovanské přízvuky víží ať vztahy sebe složitějšími v jednotu původního systemu. Abyom pronikli do tmy těchto vztahů, budem uvažovati takto: erý z nynějších přízvukových systemů je *a)* nejuchovalejší *b)* lze-li z hláskosloví neb akcentologie ostatních slovanských zyků sílu této zachovalosti určiti.

§ 24. (ad *a*). Nejpestřejší system přízvukový je ruský nebo ıkavský: je tedy přízvuk rusko-čakavský nejvěrnějším reflexem ůvodního přízvuku.

§ 25. (ad *b*). Hláskosloví slovanských jazyků, které nemají řízvuku shodného s ruštinou, vykazuje tvary, které nemohly postati, leč za poměrů přízvukových jiných než přítomných, a to ıkových, jaké se jeví v ruštině.

Pro příklad uvedeme jen tyto případy:

Stbh. **pьją** a obdoby jeho ve starších fasích slovanských emohly povstati než za systemu přízvukového, který zde kladl řízvuk na slabiku poslední. Polské *go*, *mu* a české *ho*, *mu* neıohly vzniknouti než za statu přízvukového jiného, než jaký je polštině a jiného než jaký je v češtině, a to takového, jaký se ›ví v rusk. eró, емý. Srv. J. Gebauer, Listy filol. 1880 str. 300, 882 str. 104, a Staročeské skloněni zájmenné (v Pojednáních r. Č. spol. nauk 1885) str. 22 a 25.

Stbh. **rьci** atd. a české **rci** předpokládají přízvukování rьcì.

Stč. **ktvu** předpokládá ***kvьtą̀** atd. Srovn. Listy filol. 1880 l. c.

České hra předpokládá igrà.

České jdu ukazuje na idą̀, a aoristové jíd- zase na *ìd- atd. Srovn. Listy filol. 1883, 113.

---

[13]) a **předpokládajíce** t. j. a priori (ještě toho nedokázavše) pro slovanštinu za platné kladouce.

Tyto příklady ať stačí za ostatní, jichž by se mnohem více sehnalo, kdyby se mezi ně vzaly i stopy bývalého přízvuku ve kvantitě. Uvážíme-li, že tyto a podobné tvary, jež se po celé slovanštině vyskýtají, docházejí skoro vždy výkladu z přízvuku ruského, nelze upříti, že by přízvuk slovanských nářečí v nejstarších fasích nebyl s ruským skoro veskrz totožný.

§ 26. Ruský přízvuk se tedy během času jen velmi málo změnil a to jen sporadicky. Není zajisté ani jediného jazyka a ani jediné stránky jeho, by analogie v něm a v ní aspoň nějakou změnu nezpůsobila. Tak zajisté i s ruským přízvukem se něco stalo. I nelze tedy říci, že ruský přízvuk v každém případě se uchoval, ovšem ale, že se skoro v každém uchoval. Srovnáme-li totiž tvary různých jazyků slovanských, skoro vždy jejich podoba předpokládá přízvuk shodný s ruským, ale někdy, poměrně jen velmi zřídka, se ukáže, že v ruštině analogie poškodila původnost, která ještě někde jinde se uchovala. Tak na př. srovnáme-li přízvuky rus. оróнь a novbh. óгън, uznáme přízvuk novobh. za uchovalejší než ruský z těchto příčin:

α) Novobulharština ráda původní přízvuk posouvá ke konci.[14] Zde však má přízvuk blíž kraje než sama ruština. Již tato okolnost sama radí k pozornosti.

β) Ruské оróнь vykazuje v ostatních pádech přízvuk na koncovce to jest též na poslední slabice.

Namítá se tedy sama sebou domněnka, že původně se přizvukovalo v ruštině nom. óгонь gen. огня́ atd. a že teprv později nominativ posunul také přízvuk na poslední slabiku po příkladu ostatních pádů.

§ 27. O veliké zachovalosti přízvukování ruského svědčí také některé shodné jeho rysy s přízvukováním litevským, řeckým a sanskrtským. Bopp praví (viz § 5.): „Jen sanskrt a řečtina připouštějí v rodině indoevropských jazyků rozsáhlé srovnání v příčině přízvuku. Ale také litevština a některé slovanské jazyky, zvláště ruština, jeví potud shodu se sanskrtským přízvukováním, že u mnohoslabičných slov mohou na kterékoli slabice míti přízvuk, netěsníce ho v meze posledních tří slabik. Též v mnohých podrobnostech ukazují litevština a ruština pozoruhodnou shodu se sanskrtským přízvukováním, jak v konjugaci tak i v deklinaci. Ve příčině deklinace bylo pro mne zvláště důležito konstatovati, že jmenované jazyky jako sanskrt a řečtina silné a slabé pády přízvukem rozlišují, že v prvnějších přízvuk výše, v poslednějších pak níže bývá . . .“

§ 28. Na uchovalost přízvuku ruského ukazují též přízvuky ostatních slovanských jazyků. Vylíčíme poměr jejich přízvuků k ruskému podlé Brandtovy akcentologie.

[14]) Srov. § 28. a).

a) v jazycích jihovýchodních:

Srbský přízvuk jak vypadá i jak k ruskému se má, vyvítá z §§ 20. a 22. *b)*.

„Slovinský přízvuk buď 1. vůbec padá na tytéž slabiky ık i ruskočakavský, buď 2. zároveň vedlé zvláštního slovinského řízvuku v nářečích vyskýtá se též i rusko-čakavský. Jestliže . některá slova, snad i vůbec odchylují se od ruskočakavského řízvuku, tož značná část těch slov má v kořeni samohlásky *e* a *o* v jich širokém vyslovení uchraňuje sled jiného přízvukování, ıodného s ruskočakavským (str. 112).“ (Ostatek viz § 38.).

„Bulharský přízvuk ve většině případů shoduje se s ruským. est však celá řada odchylek od tohoto pravidla: neřídko přízvuk tává o slabiku blíže ke konci než u Rusů, nebo též blíže k poıtku (jiného rodu odchylky vesměs řídky) (str. 113).“

b) v jazycích západních. Viz níže o tom.

§ 29. Na konec uvedeme ještě jednu velmi důležitou okolost, která svědčí pro starobylost ruského přízvuku. Okolnost ta ychází na jevo ze slov Brandtových (str. 11): „V ruské řeči luší diviti se ne jednotlivým, různě přízvukovaným slovům, ale aproti tomu, poměrné jednotě výslovnosti po všem obšírném rostranstvu jejím.“ Brandt těmito slovy konstatoval důležitou ıto okolnost, ale neobrátil jí k důkazu o starobylosti ruského řízvuku. To stane se, připomeneme-li si ještě, že ruský přízvuk . nejen po všem prostranstvu je skoro týž, ale že je 2. též řízvukem volným a tak pestrým, že v té příčině s ním jen řízvuky velmi uchovalé (sanskrtský, řecký, litevský) srovnány ýti mohou. Z těchto dvou spolu v úvahu vzatých okolností utivě vychází úsudek, že ruský přízvuk je neobyčejně uchovalý.

X. Přízvuk v jazycích slovanských západních.[15])

§ 30. Přízvuk český.

Prvý o přízvuku českém se zmínil Dobrovský ve svém „Lehrebäude“ a potom poněkud obšírněji ještě v „Ausführliches Lehrebäude“ atd. na str. 10—13. Tam popisuje český přízvuk, o jeho táří se však nezmiňuje.[16]) — O poměru českého přízvuku k ostatím slovanským a zvláště k ruskému prvý promluvil Fr. Bopp 854 ve svém „Vergleichendes Accentuationssystem“. Tam mluvě ı způsobech, kterými přízvuk se uniformuje, dotýká se češtiny

[15]) Máme na mysli jen češtinu, polštinu a obě lužické srbštiny. 'olabské slovanštiny a kašubštiny nebéřeme v úvahu, poněvadž u prvıější poměry přízvukové jen málo bezpečně a kuse jsou konstatovány, ı poslednější pak dosud zevrubně popsány nebyly.

[16]) Dle Brandta (Акцент.; [kapitola чешская акцентовка]) vyslovil ıý Dobrovský, že český přízvuk nebyl nikdy jiný. Brandt sám se neozpomíná, kde u Dobrovského tento výrok četl. Nám se také nepodailo najíti tvrzení toto, aspoň ne na místech, kde by je každý hledal. — Srov. také § 37, pozn. 1.

a zároveň polštiny těmito slovy: „Mezi jazyky přísně slovanskými čeština za výhradnou normu vyvýšila přízvukování začátku slovného, jaké v ruštině a některých jiných nářečích této větve jazykové ve shodě s původním přízvukovacím systemem našeho velikého kmene jazykového zhusta se vyskýtá; polština zase k panství přivedla paroxytonování, kterého také v nejstarší fasi indoevropské rodiny jazykové zhusta se užívalo (V.).“ Později o stáří přízvuku českého psali Truhlář (Čas. Č. M. 1872), Fischer (Arch. f. slav. Phil. III, 525) a Brandt. Všichni tři (nejzevrubněji z nich Brandt) se vyslovili, že ve staré češtině se přízvukovalo jinak než v nynější. Poněvadž Brandt do svého spisu pojal vše, co Truhlář a Fischer pověděli, vycitujeme v překladě nejdůležitější místa z kapitoly o českém přízvukování (чешская акцентовка str. 148—160).

§ 31. Brandt [17]) myslí, že přízvuk český někdy byl docela jiný, co „vidno (str. 153) z toho, že ve mnohých slovech vypadla prvá samohláska, která by nemohla vypadnouti, kdyby souhlasně s nynějším zákonem, byla nositelkou přízvuku“. — Za důkazy toho uvádí:

„mene — mne; jeho — jho; kehdy — kdy; vezdy — vždy; kъde — kde; sьde — zde; bez — bzu; ves — vsi; игра — hra; déšť — dště; deska — dska; leb — lbu; lež — lži; lep — lpu; missa — mše; mech — mchu; přátelé; rváč; zblo — stьblo = stéblo; trest — třti; Cheb — Chbu; třmi; žehl — žhla; sechl — schla; četl — čtla; biju — bju; beru — bráti; deru — dráti; zovu — zvu; lízati — lzáti; lesknu — lsknu.“

§ 32. „Proti těmto důvodům neprvopočátečnosti jednomístného přízvukování, které již (str. 154) Truhlářem spozorovány byly a mnou toliko přimnoženy, možno učiniti některé námitky“:

a) „Prvé, možno vůbec povstati proti takové methodě určování dřevního přízvuku, vzhledem k tomu, že na úkor vystavované některými učenci zásadě, vypadati i odpadati mohou i přízvučné samohlásky (?!) [18]) Vskutku, nutno připustiti, že v litevských slovech akìm, dangùm místo akimì, dangumì; mergoms místo mergomìs, szirdýs m. szirdysè vypuštěna přízvučná samohláska, kdyžtě není přechodných forem akìmi, dangùmi, mergómis, szirdýse. Podobné tomu příklady vyskýtají se i v ruském jazyku: vyslovujeme принестй i принéсть, отвестй i отвéсть, грестй i грéсть, než nikdy neužíváme zdánlivě nutných přechodných mezi nimi forem принéсти, отвéсти, грéсти. Nesluší však zapomínati, že to případy vesměs řídké, a že sotva [19]) máme právo viděti

[17]) Poznámky, které si dovolujeme činiti k výrokům Brandtovým, budou níže zvláštním paragrafem odůvodněny.

[18]) Otazníku a vykřičníku není u Brandta.

[19]) Myslíme, že na žádný způsob.

nich zjevy fonetické povahy: já aspoň jsem úplně přesvědčen, e zásada naše je správna, i že v slovech na pohled odporujících i, změna stala se analogií: slovo гресть na příklad, přijalo za-:ončení ть po analogii většiny našich infinitivů na způsob дать, ить atd."

b) „Druhé, může se mně poznamenati, že v některých pří-adech Češi vypustili zejména tu samohlásku, která podlé rozvíjené mou theorie, prvopočátečně byla nositelkou přízvuku a do těch lob ostává jí v ruském jazyce. — Za příklad tomu ukáží na slova ho; jméno (stč. jmě, jmene); lest, lsti; trest, trti; čest, ti; na některé formy slovesa chtíti, chceš, chce, chceme, hcete: slova ta vskutku neodpovídají ruským íго; íмя; лесть, ести; тросгь, трóсти; честь, чéсти; хóчешь, хóчемъ, хóчете."

„Prvé z vypočítaných slov u nás není národní, ale knižné , může býti, pronáší se nesprávně: praslovanské přízvukování eho mohlo býti *иго́, souhlasně s řeckým ζυγόν i se sanskrit-kým jugám. Formy jmě, jmene, jméno objasňuji vlivem nnožného čísla: rus. имена́, имéнъ, именáмъ, именáми, srb. имѐна, ıмéнā, именима. Totéž objasnění hodí se i pro slova lest, trest čest, která po vší věrojatnosti, zdávna měla přízvukovány pří-ony v kosých pádech množ. čísla a taktéž i v lokale jednot.: rus. ъ честú, srb. y чàсти (Mažuranić, Slovnica hervatska str. 48). ' přítomném čase slovesa хотѣти (хътѣти) vypuštění o, po vší 'ěrojatnosti, mělo místo toliko v 1. osobě jednotného čísla chcu = rus. хочý, srb. хòħу a ve formách choceš, choce, chocem ıedopouštělo se leč tehdy, když[20]) pronášely se bez přízvuku staročeský jazyk, vskutku, znal formy chōceš, chōce atd.)."

c) „Závažnější námitka bude následující: skoro ve všech vy-:tených mnou slovech vypadší samohláska je němé ъ nebo ь; i vy-ıadlo prostě na základě obecného všem novoslovanským jazykům :ákona, že němé samohlásky v otevřených slabikách se vynechávají.)becnost tohoto zákona mluví v prospěch toho, že český jazyk ıikdy neznal forem na způsob rъvati a šьvьcь, ale že s samého ıačátku vyslovovali rvati a švьc; jest-li tomu tak t. j. jestli vy-ıuštění ъ a ь v podobných slovech stalo se do vydělení českého azyka v samostatný celek, tož ono svědčí toliko o neexistenci ıůvodního přízvukování v periodě západoslovanského jedinstva. Možno však i to, že ъ a ь v otevřených slabikách třebas už značně sesláblé a odsouzené na jistou záhubu, držely se ještě ıěkterý čas na půdě jednotlivých slovanských jazyků."

d) „Přiznavše sílu poslední námitky, v důkaz existence u Čechů různomístného přízvukování bezpečně můžeme se jen odvolávati na ta slova, v kterých vypuštěna čistá samohláska

[20]) Představujeme si věc tak. Původní přízvuk chocú = chcu, chóceš, chóce atd. — Chceš, chce atd. jsou utvořeny anal. dle chcu.

jako bju, pju, řku, přátelé, ptáti. Ostatně i v těch případech, kdy vypuštěna hluchá samohláska, jejíž vypuštění vedlo k nepohodlnému skupení souhlásek, — jak na př. ve slovech hřbet, střmen, dštíti, lsknu, křtíti — zdá se mi vesměs věrojatným, že skrácení stalo se teprve na české půdě, teprve posléze toho, jak vytvořilo se nynější jednomístné přízvukování t. j. že Češi s počátku pronášeli chrъbět, strъměn, dъščíti, lъsknú sě, krъstíti a vypustili jery němé již tehdy kdy k požadavkům zvukového zákona připojil se požadavek přízvukového, by přízvuk přicházel na prvou slabiku."

e) „Nemyslím však, že by při tvoření nynějšího českého přízvukování hrály hlavní úlohu etymologické příčiny, než domnívám se (157), že rozvilo se z dřevního obecněslovanského, mechanickým způsobem podobně jako francouzské přízvukování vyvinulo se z latinského. Jen že věc není tak jednoduchá jako tam: u Francouzů všechny slabiky za přízvučnou oněměly a když ustanovil se takým způsobem zvyk, držeti přízvuk na poslední slabice, tož vedlo to k násilnému přestavování přízvuku v těch slovech, která[21]) obstála proti zkáze koncovek, jako pendule, facile, habit, indigène = péndula atd. Slov s přestaveným přízvukem není mnoho — hromadná většina zachránila přízvuk na starém místě, ale slabika, která byla v latině druhá nebo třetí s konce, ukazuje se nyní koncovou (comble — cumulus; larme — lacrima; hôte — hospitem; carême — quadragesima). Podobného vztahu mezi českou výslovností a ruskočakavskou nepozoruje se! Ale pro to nicméně já, podlé analogie francouzského jazyka stavím pro český následující předpoklad: následkem jakýchkoli zvukových proměn přízvuk ve větší části slov ocítil se na prvé slabice, a potom mocí analogie přešel na ni i v ostatních slovech."

Brandt pátrá nyní po příčinách, které mohly přízvuk přenésti na prvou slabiku a myslí, že snad to byly tyto:

1. Hojné užívání předpony vy-, která i v ruském jazyce skoro vždy mívá na sobě přízvuk.

2. Hojné užívání předpony pa-.

3. (str. 158.) Skrácení předložek vъzъ a izъ v bezslabičné formy *vz* a *z*; v slovech, složených s těmi předložkami, za nimi obyčejně následuje přízvukový kořen, který po skrácení je prvou slabikou: změna, zkáza, zpráva, vztek, vzdělati.

§ 33. Těchto příčin však není Brandtovi dosti, by se jimi vysvětlila změna původního přízvuku v nynější jeho podobu. Proto ohlíží se po jiném vysvětlení: „Jednomístné přízvukování vyvinulo se nepřímo z dřevního, shodného s rusko-čakavským, ale z přízvukování posunutého, shodného — aspoň ve příčině místa pří-

[21]) To jsou vesměs slova „učená" t. j. učenci a spisovateli přímo z latiny zavedená a dosud zaváděná. Nedbají ani hlavních pravidel hláskoslovných (srov. § 9.).

vuku — se štokavským. Padaje na tytéž slabiky jako v nynějším rbském jazyce, přízvuk většinou přecházel na kořen nebo na ředponu; později ztratil se kvalitativní rozdíl přízvuku, a přívukování kořene nebo přípony, kde nějaká je, bylo zavedeno za becný princip. Objasním věc příklady. Pro Srba slova му̂ка мêх (gt. смêха), да̏ти, пп̄шē nijak nejsou jednorodny se slovy зда, грêх (gt. грéха), рѐћи, грйзē, pročež i, spojovány s předožkami a se záporem, akcentují se nejednako: о̀д мукē, бѐз мêха, о̀тдати, по̀пп̄шē, нѐ пп̄шē, ale од у̏здē, без грéха, одрѐћи, агрйзē; Čech pak, když vyslovuje b̏ez muky, d̏o smíchu, ddati, př̏ipíše, n̏epíše nevidí žádné příčiny nevyslovovati rovna tak b̏ez úzdy, ̏od hříchu, ̏odříci, z̏ahryze, n̏eryze. Ukázanou cestou mohlo se ustáliti začátkové přízvukoání u sloves neodvozených i odvozených, s přízvukem na kořeni ebo na praefixu."

§ 34. Vyloživše náhledy cizí o přízvuku českém a přervavše ím postup úvahy, budeme v ní zase pokračovati.

Ze západoslovanských statů přízvukových není lze ani český ni polský pokládati za původní, poněvadž oba tyto staty přívukové, jsouce beze vší pestroty v místě slabik přízvučných podlé § 21, 4), jsou nejvíce vzdáleny původního přízvukování. v polštině i v češtině bylo původní přízvukování zajisté jiné, ež jaké je nynější.[22]) Poněvadž pak (*a*) původní přízvukování e všech slovanských nářečích bylo jedno a (*b*) o ruském přívuku jsme ukázali (§ 24. nn.), že je nejuchovalejším reflexem akového přízvukování, vidíme na přízvuku ruském, jak vypadal ůvodní český. Přesvědčuje nás pak o tom ta okolnost, že ty měny hláskové české, které se nemohly udáti za nynějšího statu řízvukového, předpokládají přízvuk takový, jaký je v ruštině viz § 31. nn.).[23]) Někdy ovšem v češtině vypadla ta slabika, terá v ruštině je pod přízvukem. Ale v těch případech se nám en zdá, že přízvučná slabika vypadla, poněvadž na takových láskách v ruštině původně přízvuku nebylo, nýbrž ten se tam ozději nějakou analogií (vždy zřejmou) dostal.

§ 35. Jak vyvinulo se nynější přízvukování české z takoého, jaké je v ruštině? — Nejčastěji se ruský přízvuk vykýtá na některé z posledních tří slabik a to bez patrného rozlílu v hojnosti i na prvé i na druhé i na třetí s konce. Tím e stává, že (přibližně) stejně oblíbenými sídly ruského přízvuku sou tato troje místa slov: 1. konečná slabika, 2. předposlední, . začáteční.

---

[22]) Ovšem jen, představujeme-li si trvání polštiny i češtiny zrovna a tak dlouhé jako trvání slovanštiny samé. Kdybychom však se drželi heorie štěpení, ukážeme níže, že bychom vznik nynějších přízvuků olského a českého odkázati směli na samý počátek doby „polské" „české".

[23]) Odkazujeme zde k §§ 31., 32. a), b), c), d) (citat z Brandta).

§ 36. Jazyk vůbec velmi nerad (§ 31, 2) přízvuk mění. Nemohla tedy zajisté čeština pohnuta býti, by analogií svésti se dala k výhradné oblibě jednoho z těchto hojností stejně mocných případů. Okolnost, že první slabika je často přízvukována, nestačí, by analogie si ji vzala za východiště své uniformace, poněvadž slabiky druhá s konce a poslední jsou každá stejně často s ní přízvukovány. Nějaká velmi působivá okolnost to tedy byla, která češtinu přivedla k prvoslabičnému přízvuku.

§ 37. Schmidt[24]) vidí v českém přízvukování vliv německého. A vskutku německé přízvukování, velikou většinou držíc se slabiky prvé, podobá se neobyčejně českému. — Dobrovský zase myslí,[25]) že v českém přízvukování možná je viděti grammatický smysl, protože prvá slabika je buď kmenem slova, buď praefixem[26]) měnícím význam slova. Důmyslným výkladem Dobrovského bylo by sice lze vysvětliti úplně, kterak se přízvuk český zjednodušil; ale výkladu toho nelze připustiti z těchto příčin: *a*) Vykládá původ jednomístnosti přízvuku českého, ale na výklad původu jednomístného přízvuku polského (jehož prius je zrovna takové jako prius nynějšího českého přízvuku), nijak nestačí. *b*) Základem jeho je moment etymologický; ale nikde ve slovanštině není příkladu, že by moment etymologický byl direktivou přízvuku. *c*) Neužívá — zajisté jen proto, že tehdy známy nebyly — prostředků, kterými se přízvuk ve slovanštině mění (přesunu) a nepokusil se těmito prostředky (přesunem) vyložiti zároveň jednomístnost přízvuku v dialektech lužických, českých, polských a poněkud i maloruských (haličských).

Výklad Schmidtův hledaje rovněž jako výklad Dobrovského osnovu změny přízvuku českého v momentě etymologickém, trpí nejen nedostatky výkladu Dobrovského, nýbrž ještě i jedním nadto, a to tím, že němčinu vyhlašuje za vzor češtiny u příčině přízvuku. Co pravda není i[27]) z té příčiny, že *a*) přízvuk český je

[24]) Příbuzenské poměry atd.

[25]) Dobrovský u Pelcla, Grundsätze der böhmischen Grammatik. 2. Aufl. Prag, 1798 § 84.

[26]) Jím (syntakticky) je zajisté i předložka, která ve všech jazycích se slovem na ní závislým a jí ve smysle blíže určeným tvoří jednotu „pád předložkový".

[27]) Ostatek i z jiných důvodů nemohla němčina býti vzorem českého přízvukování. Uvedeme z nich jen dva. *α*) České přízvukování vyskýtá se po celé Moravě mimo severových. cíp její a skoro po celém uherském Slovensku, kde o vlivu německém přece ani vážně mluviti nelze. *β*) Polský přízvuk pak (jednomístný jako český) není naprosto možná, by byl z původního povstal vlivem německým. Vyvinul-li se tedy polský přízvuk (jednomístný jako český) z původního bez vlivu německého, nesmí se připouštěti působení přízvuku německého v český vůbec, zvláště pak ne vzhledem k důvodu *α*) této poznámky. Důvod sub *β*) staví se proti všelikému momentu etymologickému v českém přízvuku; obrací se tedy také proti výkladu Dobrovského.

ıa prvé slabice vždy (nejen většinou) a na všech praefixech ne jen na některých) a že *b*) předložky v češtině nejsou proklitika, než naopak závislé pády jsou k nim v poměru enklise.

§ 38. Vynasnažíme se tedy přízvuky jednomístné vyložiti prostředky slovanskými. — Analogie, nejobecnější měnitelka přízvuků, nám nevyložila zde ničeho. Přesun, který v jižní slovanštině hojně změn způsobil, snad v západní slovanštině také je v souvislosti se změnou přízvuku. Ohlédněme se, nenajdeme-li nějaké podoby mezi přízvuky západoslovanskými a jihoslovanskými. Nejpodobnější ze všech přízvuků slovanských českému je srbský, který velikou většinou drží se počátku slov. Přízvukování polskému je nejpodobnější přízvukování některých dialektů slovinských. Slovinský přízvuk vylíčen v § 28. *a*. Tam je řečeno, že slovinský přízvuk padá na tytéž slabiky jak i ruskočakavský, ale zároveň poznamenáno, že vedlé tohoto ruskočakavského přízvuku vyskýtá se také i zvláštní přízvuk slovinský. A taký zvláštní přízvuk slovinský „nejčastěji padá na předposlední slabiku: dle slov Svetcových jsou dokonce krajiny, kde se tak děje pravidelně, skoro bez výjimky" (Brandt, str. 90.). Brandt pak velmi pěkně vykládá původ tohoto „zvláštního" slovinského přízvuku z ruskočakavského působením přesunu. „V slovinském jazyce jeví se týž posun, se kterým se známe ze štokavštiny, jen že zde přesun proveden nedůsledně: 1. přesun někdy se stal, jindy ne, 2. přesunu podléhají obyčejně jen oxytona, řídčeji paroxytona" (Brandt str. 90.). Poněvadž tedy přízvukování srbské a české, polské a slovinské jsou si neobyčejně podobna, staly se zajisté u nich změny podobné.

§ 39. Přízvuk český vyložíme tedy tak. Jako v srbštině provedl se i v češtině přesun důsledně a tím způsobem přízvuk byl u daleko převážné většiny slov (jako v srbštině) na slabice první. V češtině pak analogie zrušila nestejnost, pravidlu většiny slov podčinivši ostatek[28]) (menšinu slov). — Polský přízvuk vyložíme pak takto. Jako v některých dialektech slovinských tak i v polštině působil přesun nedůsledně, a to tak, že v polštině podléhaly přesunu oxytona vždy (ve slovinštině „obyčejně"), paroxytona však nikdy (ve slov. „řídčeji"). Není divno tedy, když ve slovinštině nejčastěji, ba sem tam skoro výhradně vyskýtá se přízvuk na předposlední, že v polštině podlé toho, co jsme právě řekli, se na ní vyskýtá vždy.[29])

---

[28]) K rozdílům kvalitativním slabik přízvučných u jazyků západoslovanských a severoslovanských nepřihlížíme, poněvadž myslíme, že takých rozdílů zde nikdy nebylo, pokud jich tam dosud není. Na území jihovýchodním se asi časem vyvinuly. Příčin, které by nám tak smýšleti vadily, neznáme.

[29]) Přízvuk v lužických srbštinách obou je taký jako v češtině. Jen o dolní lužičtině hlásá jediný Pful, že má přízvuk polský. Srov. Brandt str. 160 a 164.

Poznámky k stati Brandtově o přízvuku českém.

§. 40. V §§ 31.—32. vycitovali jsme v překladě nejdůležitější místa o českém přízvukování. K jednotlivým myšlénkám dovolujeme si přičiniti své poznámky.

ad § 31. m e n é — m n e, j e h ó — j h o, v e z d ý — v ž d y (ırpá — jhra atd.). Konkurrující tvary tyto vysvětlujeme takto. V době (podlé theorie štěpení) „předčeské“ z m e n é mohlo povstati vedlé něho také m n e. Oba konkurrující tvary přešly na „půdu českou“, kde ovšem se již přízvukovati mohlo m é n e. Na půdě předčeské zrovna tak mohly vzniknouti (a s plnějšími tvary konkurrovati) j h o, k d y, v ž d y. Konkurrující tvary na půdě české mohly ovšem již zníti j é h o, v é z d y, m é n e. Podobně vysvětlujeme tvary s t e b l o a z b l o atd. U slov jako j h r a, tvar *i h r á nedočkal se ani půdy české.[30])

ad § 32. *a)* „. . . na úkor některými učenci vystavované zásadě mohou odpadati a vypadati i přízvučné slabiky.“ Brandt ovšem sám hned dokládá, že sotva vypadly přízvučné slabiky. Nicméně se divíme, že jen na okamžik připustiti mohl myšlénku, kteréž absurdnost se zračí ve slovech Ascoli-ho i Brandtem jinde (str. 153.) citovaných: „Mínění, že přízvučná samohláska může vypadnouti, drží v sobě vnitřní odpor.“ W. Corssen, Aussprache etc. d. lat. Spr. II.[2] 894 takto o této věci smýšlí: „Takového nepřirozeného vysutí samohlásky dosud jediného platného příkladu se nenašlo.“

ad § 32. *b)* Stčeské tvary c h c u, c h ō c e š, c h ō c e atd. vysvětluje: „Vypuštění *o* mělo místo toliko v 1. osobě jedn. čísla a ve formách c h ō c e š, c h ō c e, c h ō c e m, c h ō c e t e nedopouštělo se leč tehdy, když pronášely se bez přízvuku.“ Takým výkladem nelze se spokojiti, poněvadž bychom podlé něho i při jiných slovesích dvou řad forem žádati směli. Raději vysvětlíme dvojí formy tak: c h c u, c h ō c e š atd. (rusky х о ч ý, х ó ч е ш ь, х ó ч е т ъ, х ó ч е м ъ, х ó ч е т е) jsou tvary organické; c h c e š, c h c e, c h c e m e, c h c e t e nepovstaly foneticky z c h ō c e š atd.: nýbrž oporou o c h c u a podlé něho analogicky.

§ 41. ad § 32. *c)* *α*) „. . . český jazyk nikdy neznal slov na způsob rъvati a šьvьcь (t. j. ъ a ь vypadlo v otevřených slabikách).“ *β*) „. . . západoslovanské jedinstvo.“

---

[30]) Jako m e n e a m n e sluší vyložiti d e s k a a d s k a, l s k n u a l e s k n u. K t v u nepovstalo z k v e t u nýbrž přesmykem z kvьtú (stbh. cvьtą), srov. Listy filol. 1880, 300; k v e t u jest analogicky utvořeno podlé k v e t l atd.; l ī z a t i utvořeno analogicky dle l ī ž u atd. (Srov. pīšu — psāti, zovu — zvāti, līžu — lzāti). Jako l ī z a t i (m. *lьzāti) povstalo dialektické pīsati (m. *pьsāti).

α) Domněnku, že by český jazyk nikdy nebyl znal ъ a ь v otevřených slabikách, sluší zamítnouti a raději přidati se k druhé domněnce též Brandtem vyslovené, „že ъ a ь v otevřených slabikách třebas už značně sesláblé a odsouzené k jisté záhubě držely se „ještě některý čas na půdě jednotlivých slovanských jazykův." — Sestavme si historická data, která v otázce této rozhodují.

V EJ (z X. stol.): *tema*, *temy*, v přípiscích Alberta Bohema (z polovice XIII. století): *keněze* (gt.), ve sudě *derivěnéme*, v ŽaltW.: *leva*.

Tři písaři označují slova česká způsobem takým, že v pravopise jejich vidíme literu *e*, kteréž v češtině pozdější žádná hláska neodpovídá. Na nějakou písařskou manýru pomýšleti nelze, poněvadž nanejvýš nesnadno imputovati třem písařům i věkem značně od sebe vzdáleným (X.—XIII. stol.) touž manýru, naprosto však nemožno prohlásiti zřetelný etymologický vztah mezi ь, ъ a tímto *e* za náhodu. Literou touto s novočeského stanoviska nadbytečnou označovala se hláska nyní scházející. Jaké bylo její znění? Pomoc odpovědi se nabízí se dvou stran *a)* ze souvislosti etymologické *b)* z historie pravopisův. Souvislost etymologická ukazuje, že s tímto naším *e* střídají se ь a ъ starobulharské (tьma, lьva, kъnęza). Domněnka, že toto *e* označovalo zvuky ь a ъ v češtině, je velmi blízka a, snad ukážeme, i správna. Pro přesnost výrazu chceme však dříve ještě něco poznamenati. Pokládajíce češtinu (t. j. české dialekty) za tak starou jako slovanštinu vůbec a neznajíce [31]) se tedy k „prařeči" slovanské, beze všeho předpokládáme pro některou minulou dobu (snad ještě i historickou) 1. docela zřetelné znění jerů a 2. přesný rozdíl mezi ъ a ь. Je však ovšem možno a velmi podobno, že časem rozdíl mezi ъ a ь zmizel. Připustiti zánik rozdílu toho pro poslední stadium života zvuků těchto se zamlouvá. Mohlo pak tedy *e* označovati toto obojetné jer. Kdyby však rozdíl jerů až do jich zániku se byl choval, nic by nás nezaráželo, že dva podobné zvuky byly označeny literou jednou. Mohlo-li se literami stejnými označovati *s*, *ś*, *š*; *r*, *rs*, *rz*, ba dokonce *š*, *s*, *z*, *ž*, *ś*, *ź*, není nejmenší příčiny se strany grafické se diviti, že ъ a ь (hlásky minimalně jen různé) by nebyly bývaly značkami rozlišeny. Měj se však věc jakkoli, za jisté pokládejme, že aspoň obojetné jer označovalo [32]) se literou *e* ve staré češtině tam, kde v stbulh. některému z jerův odpovídá. Znění hlásky té bylo velmi neplné, poněvadž byla blízka již svého

---

[31]) Viz níže § 53.

[32]) Mluvíme o výjimečném označení literou *e*. Veliká většina písařův ovšem nevyznačovala hlásky této nijak přímo. Nepřímé označení vidíme v přesném lišení a etymologicky správném psaní takých sousedních souhlásek, které jen za vysloveného mezi nimi jeru byly tak slyšeny jak jsou napsány: *sbožie* atd.

zániku. Z dějin slovanských dialektů pak víme, že plné samohlásky, mimo ve stahování, jen sporadicky se tratí. Z těchto dvou příčin bezpečně uzavíráme, že samohláska[33]) ta byla neplná. Její stbulh. střídnice byla také samohláska neplná. Je tedy jisto, že hláska tato zněním stbh. jerům byla velmi podobna. — Ačkoli na náhodu v uvedených příkladech nikdo se odvolávati nesmí, přece snad mohou vzniknouti námitky, že v nejstarších **historických** dobách jer dokonávalo a již zrovna jako v písmě i ve výslovnosti jen sporadicky se vyskýtalo. Nepopíráme, že celé kategorie jerů (za určitých podmínek, v určité poloze atd.; srvn. Leskienem vyšetřené hynutí stbulh. jerů) mohly již býti v těchto dobách vyhynulé, nicméně pokládáme za jisté, že trvaly celé kategorie jerů ještě aspoň fakultativně (t. j. vedlé konkurrujících již nejerových tvarů) ve svém znění. Není totiž možná, aby písař některý byl graficky označil zvuk tak prchavý, kdyby nebyl měl hojně příležitosti si jej uvědomiti. Vždyť jest o počátcích pravopisů známo, že písaři prvotně jen velikých rozdílů (se stanoviska latiny u západníků) zvukových dbají, malé a minutiosné docela pomíjejíce. Kdyby jer se nebylo vyskýtalo po kategoriích, byl by si ho písař nikdy tak neuvědomil, by pro ně písemného výrazu hledal. Známo je na př. že ve francouzských mluvnicích i od rodilých Francouzů sepsaných dlouhá léta se učilo, že *e* se na konci a druhdy i prostřed slov „nečte.“ A přece žádný z původců této theoretické poučky nebyl spokojen, když cizinec přesně dle jeho poučky vyslovil na př. mala*t*, *d*ma$_n$*t*, par*l*-man atd. Nedopatření vězelo v tom, že grammatikové, ač výtečně sami vyslovovali, myslíce, že „*e* se nečte“ ani netušili, že „němé“ *e* tvoří slabiku — ovšem neplnou. Francouzské polohlasné *e*, jsouc jako oboje jer hláska seslabená, může se k nim výborně přirovnati svou relativní nespozorovatelností. A když ani rodilí Francouzi si tohoto „jeru“ v transskripcích (pro cizince) nevšímali, ba — ovšem nevědomky — falešně o něm učili, že mu nepřísluší hodnota hlásková, jak možno se diviti, že z písařů staročeských pouze několik jich sem tam připadlo na myšlénku označiti jer?

Za velmi pádný důkaz existence jerů pokládáme tu okolnost, že staří písaři velmi často psali sousední souhlásky tak, jak je slyšeti nemohli, nebylo-li mezi nimi jeru. A souhlásky ty psány jsou zároveň tak, jak je etymologie žádá. *S*božie *d*ci božský

[33]) České jer původně bylo dvojí: *ъ* a *ь*, ale v době pozdější a blízké zániku hlásek těchto, myslíme, rozdíl mezi *ъ* a *ь* již byl zmizel. Že zvuk slov. jerů byl irrationalný vysvitá z osudů jejich: buď zanikly nebo se nahradily plnými hláskami *e*, *a*, *o*, *u* jak se děje z pravidla zvukům irrationalným. Na př. franc. e sourd se cizinci buď ani nerespektuje: šval (cheval), dma$_n$t (demande), nebo se nahrazuje plnými hláskami *e*, *a*: d*e*mant, š*e*val, Parl*a*ment, regl*a*má, a-bo-n*a*-ma$_n$, nevyslovuje-li se docela nesprávně: parl-, regl- atd. A výslovnost vlastně je: d'-mā$_n$-d', š'-val, rè-gl'-ma$_n$, par-l'-ma$_n$. Apostrofem označena hláska (*ne* litera) e sourd.

nnožstvie[34]) atd. starý písař napsal buď slyše mezi nimi jer, uď jsa o etymologii poučen. Poněvadž etymologa v písaři hledati elze, nezbývá než v napsání jeho viděti napsání fonetické. ysiologie zas nás učí, že *sb*, *dc*, *žs*, atd. bezprostředně edlé sebe zřetelně zníti nemohou.[35]) Z dilemmatu nevyvázneme eč předpoložíce mezi *s* a *b* atd. nějakou samohlásku t. j. jer.

ad § 31. *d*). Ve příkladech uvedených na důkaz, že prvá amohláska v některých slovech českých vypadla, vytýkáme. V bju ievypadlo *i*, nýbrž jak v dodatcích na konci knihy sám p. Brandt e domýšlí, bju jest starší. Že staroč. biu (dříve *bьju) je starší než iju, dokázal prof. Gebauer. Čím ovšem zároveň dokázal, že stb. ьją je starší než biją. Listy fil. IX, 101—104.). — Ve zvu neypadlo *o*, nýbrž vedlé zovu povstal nový tvar (analogický) oporou infinitiv zváti zrovna tak jak biju povstalo oporou o infinitiv íti; sr. Listy fil. XI, 100. Novotvary biju a zovu, povstavše nalogií, jsou pro vyšetřování poměrů přízvukových bez ceny, poěvadž k takému účelu jen změny fonetické sloužiti mohou.

Souvislost mezi přízvukem a kvantitou.

§ 42. Již Puchmayer (Lehrgebäude der russischen Sprache) kázal na pravidelnou střídu těchto slabik ruských a českých: ópó, оло́ — rā, lā; na druhé straně pak: óро, óло — ră lă. Příklady: воро́на, боло́то — vrāna, blāto; го́родъ, во́лосъ, борода́, голова́ — hrad, vlas, brada, hlava atd. Co mimo to kde a kým důležitějšího o souvislosti přízvuku a kvantity pověděno bylo, sneseno Brandtem a vyloženo s vlastními jeho náhledy spolu na několika místech akcentologie. Vycitujeme je v českém převodě: „Myšlénka o existenci nějaké souvislosti mezi ruským přízvukem a polskou, taktéž českou i lužickou délkou i mně samému zdá se býti velmi pravděpodobna. Ale, začav sestavovati srovnávací tabulky, jednak západoslovanských dlouhých a sžatých[36]) samohlásek, jednak ruských přízvučných, přesvědčil jsem se, že ji — tuto souvislost — nesnadno potvrditi fakty, která snad po podrobném a pečlivém rozboru a při úplně novém[37]) osvícení budou mluviti v její prospěch. Ale i když dopustíme správnost této myšlénky, ani tak nemáme práva pokládati ruský přízvuk za záměnu původní (prý) v staré polštině

[34]) Že druhdy již i ve starých rukopisích se místo etymol. *sb* atd. píše fonetické *zb*, nevadí. Mohlyť tvary jerovaný a nejerovaný konkurrovati: sъbožie a zbožie, božьský a boský atd.

[35]) Tvrzení toto dlužno zmírniti. *Gb.*

[36]) na př. v polských slovech: Bóg, chléb atd.

[37]) Srov.: „V některých případech ukazuje se zajímavá shoda české kvantity fonetické s jinými hláskoslovnými proměnami jiných jazyků slovanských.... Z toho zajisté vysvítá, že kvantitativní rozdíly mezi prach a prách, soud a sudí atp. na nějaké mocné příčině se zakládají, třeba nám dosti patrna nebyla, a že jsou původu prastarého.“ Gebauer, Hláskosloví (1877) str. 138.

uchrániviší se délky; neboť zrovna tak věrojaten jest opačný předpoklad, že Rusi uchránili původní přízvuk a Poláci že zaměnili jej délkou; to také se více zamlouvá, prohlédáme-li k tomu, že dloužení krátkých přízvučných skutečně se vyskýtá v několika jazycích na př. v německém, v italském atd.; Hahn stn. hāno, it. pādre lat.[38]) pāter (str. 41.). A tak mínění Katkova i Malinowského o poměrně nedávném původě ruského přízvuku, které sdílí také P. A. Lavrovskij, není osnováno na positivných základech (str. 42). Zcela je věrojatno, že u severozápadních Slovanů délka je produkt přízvuku: v začátečné t. j. ve přízvučné slabice u Čechů dosti často vyskýtá se zdloužení samohlásek, krátkých u Srbů, v začátečné pak slabice u Lužičanů především nalézáme sžaté *o*. Za správnost této myšlénky hrubě nestojím: jak už poznamenáno v kapitole o ruském přízvuku (str. 41 sl.) pravidelného souhlasu(¹)[39]) severozápadní délky s ruským přízvukem nikde se nepozoruje, i jsou toliko osamělé případy, ve kterých česká nebo lužická délka může se pokládati za záměnu původního přízvuku (blāto, krāva, klāda atd.) (str. 208). V českém jazyce pohyblivost kvantity analogickou ruské hybkosti přízvuku možno viděti v následujících formách; koli — kůleš, zovu — zůveš, stoni — stůněš, mohu — můžeš, beru — bēreš, plači — plāčeš, staré chocu — chůceš; formy tyto se mají k sobě zrovna tak, jako ruské гоню́ — го́нишь, ищу́ — и́щешь, дремлю́ — дре́млешь, — Třeba však poznamenati, že toliko(²) čtyři z těchto sloves nacházejí příslušný souhlas v ruském jazyce: колю́ — ко́лешь, — стоню́ — сто́нешь, могу́ — мо́жешь, хочу́ — хо́чещь, kdežto зову́, беру́ ve všech osobách zachovávají násuffixné přízvukování, пла́чу pak nákořenné. Ostatek ruskému беру́, бере́шь odpovídá výslovnost obecné mluvy: běru, běreš místo bēru atd. Ruským neodpovídají také formy 3. os. mn. č. — koli, stonī, mohou: u nás v hybkých praesentech toliko 1. os. jed. č. odklání se od ostatních, ale 3. mn. s nimi shoduje se.(³) Slováci v těchto slovesech mají slabiky vesměs krátké. Také ukázati se může na kolísavou kvantitu v čes. hora — hůra, kosa — kůsa, rosa — růsa, smola — smůla, pero — pēro (перó, пéра)(⁴); v polském: góra, pióra.“

„Miklosich dosti značný počet délek (ne toliko u severozápadních, ale i u jihozápadních Slovanů) vyvodí z přízvuku (Über die langen Vocale str. 42—50), s čím souhlasiti nemohu. Já aspoň nemohu připustiti zároveň s Miklosichem, že české slovo výbor délku začátečné slabiky dlužno přízvučnosti její: nemohu už pro to, že vedlé něho stojí sloveso výbrati s krátkým, ale také pří-

---

[38]) Správněji pātrem.

[39]) K těmto číslicím budou se níže odnášeti poznámky týkající se míst jimi označených.

ıučným a dle svědectví ruského jazyka původně přízvučným y (5)."
délce ve slovech odvozených příponami -ъka, -ьka: č. děva, aluz, ruka, paměť — dívka, halouzka, roučka, paātka; pol. noga, woda, ręka, pamięć — nōżka, wōdka, ączka, pamiątka; luž. noha, rola, rosa — nožka, rolka, oska atd. myslí Brandt, že povstala ne přízvukem, nýbrž počí. (6) Dle Brandta by se komparativy krátiti neměly (tuto jejich astnost spozoroval Miklosich: Über die langen Vocale str. 49). ı př.: čes. blízký, krātký, ūzký — blížší, krātší, ūžší, ɔl. gorący, mądry, skąpy — gorętszy, mędrszy, skępszy ęższy; srb. цр̂н, драг, кра̂так, те̂жак, врућ, жив — цр̂њӣ, ра̂жӣ, кра̂ћӣ, те̂жӣ, вру̂ћӣ, жи̂вљӣ; štyr. drāg, hūd, krātek, ɔp — drājši, hūjši, krājši (krāči), lěpši(7) (str. 210). Nevím také, máme-li právo vysvětlovati délku působením příıuku v dvouslabičných slovech českého jazyka na způsob: bříza, āti, slāma, sīla a v infinitivě bīti, lhāti, bȳti: faktum ɔpopíratelné je, že samohlásky *a*, *i*, *y* a *ê* v kořeni dvouslabičých slov obyčejně bývají dlouhými aneb aspoň obojetnými; ale, -li tomu příčinou přízvuk, tož nastává otázka, proč přízvuk také ɔpůsobí v počáteční slabice tříslabičných slov: proč na př. při ɔm. māti stojí gen. māteře?(8) Některé jiné obtíže, zdá se, ıohou býti odstraněny. Tak, neprodlužování hlásek *o* a *e* — ena, sestra, bedro, voda, osa, dobro možno objasniti m, že kořenné *o* i *e* velmi řídko mají původní přízvuk. Infinivy na způsob nēsti, rōsti (rus. нести́, рости́) možno objasniti ɑalogií většiny infinitivů, ve kterých přízvuk zdávna padá na ořennou slabiku .... Starám se odstraniti tyto obtíže, protože ıyšlénka, že původně přízvučné slabiky v českém jazyce se prodloužily, mně zdá se velmi pravděpodobnou. Mluvím o původím přízvuku. Kdybychom připustili prodlužnou sílu vlastního ɔského přízvuku připuštěnou, rozumím-li mu dobře, prof. Miklochem, rozhodně bychom musili očekávati, že všechny počáteční abiky budou dlouhými." (9) Ke slovům „rozumím-li mu dobře" atří poznámka Brandtova: „že v inf. bīti, brāti, bȳti, krȳti td. délka je produkt přízvuku, praví on (Über die langen Vocale r. 50), vysvítá z předložkových sloves zabiti atd.: patrno, Iiklosich, bera na př. slabiku bi- v zabiti za bezpřízvukou, ere v úvahu pouze české přízvukování a nijak nezabývá se tázkou, je-li toto přízvukování dřevní čili nic."

§. 43. „Katkov a po něm Davydov na základě toho, že dřevních indoevropských jazycích (latině, řečtině a sanskrtě) vantita samohlásek hraje důležitější úlohu[40]) než přízvuk, myslí, e silné rozvití kvantity, které se pozoruje v českém jazyce, dlužno

[40]) Myslíme, že pouze v metrice. Ostatek přízvuk je a byl daleko ůležitější kvantity. Tato se v jazycích jen fakultativně vyskýtá, kdežto nen je každému jazyku nevyhnutelně potřeben.

pokládati za črtu dřevnosti a že nepřítomnost kvantity v ruském jazyce sluší vysvětlovati tím, že se skryla v přízvuku t. j. že když dlouhé slabiky začaly se pronášeti s přízvukem" (str. 38). „Malinowski (Beiträge zur slavischen Dialectologie. Oppelnsche Mundart. Leipzig 1873) obrátil pozornost na tu okolnost, že v polském nářečí sžetí samohlásek (woda wōdka), zastoupivši, jak důvodně se domnívají, délku v některých případech, koinciduje s přízvukováním jich u Rusů, a myslí, že ruský přízvuk představuje sle… původní délky (40)."

Dle předchozího výkladu několikerá mínění o souvislosti přízvuku a kvantity byla vyslovena: Puchmajer přestal na tom, že upozornil na kategorii slov, kde se mezi ruským přízvukem a českou délkou (krátkostí) jeví zřetelná souvislost. Katkov, Davydov a Malinowski jdou již dále vykládajíce, v čem souvislost tato se zakládá. Domnívají se pak, že ruština původně měla kvantitu (obvyklou západním dialektům slovanským) a teprv časem že ji zaměnila přízvukem známým: že přízvuk ruský je tedy posterius a kvantita západoslovanská prius. Brandt však opíraje se o své přesvědčení o původnosti ruského přízvuku, prohlašuje za stejně věrojatný předpoklad, podlé kterého se přízvuk a kvantita opačně k sobě mají. Mínění Brandtovo se nám zamlouvá a to tak velmi, že nepokládáme je za pouze stejně věrojatné s opačným, nýbrž za jedině věrojatné. Činíme tak z těchto důvodů.

Přízvuk a kvantita souviseti mohou tak, že buď *a)* kvantita je prius a přízvuk posterius aneb *b)* věci se mají naopak. Předpoklad *a)* je nemožný. Ruský jazyk v době kvantity zajisté měl nějaký přízvuk — držíme-li se výkladu *a)* — ovšem docela jiný, než jaký známe. A k vůli tomuto neznámému přízvuku výklad *a*) ukládá svým původcům tyto velmi nesnadné otázky: 1. Kam se „původní" přízvuk poděl? 2. Jaký byl ten přízvuk? 3. Proč „starý" přízvuk ustoupil novému? Uspokojivé odpovědi jsou tím nesnadnější, čím mocněji tyto myšlénky samy se nám vnucují. Ad 1. „Původní" přízvuk se ztratil beze stopy. Ad 2. Sotva je možná si pomysliti, jak by „původní" ruský přízvuk byl vypadal, aby novému byl mohl ustoupiti. Ad 3. „Starý" přízvuk zanikl bez příčiny; neboť je nemožno, aby přízvuk se dal vytlačiti nějakou příčinou mimo něj ležící. Přízvuk totiž jak z předchozího uvažování o bezpečně známých změnách v přízvuku různých jazyků vysvítá, přísně vzato, nikde nehyne, nýbrž pouze se jednoduší tím, že některá kategorie (z příčin jinde jiných, ale všude za zjednodušením jdoucích) mnoho jiných kategorií, někdy všechny ostatní (češt., polšt.) zatlačí.[41]) Tak

---

[41]) Jednoduchosti přízvukové jazyk si tak horlivě hledí, že se někdy až i prostředky fonologickými (srovn. přízvuk francouzský a … tinský!) domohl.

ta př. přízvuky český a polský jeden i druhý je vlastně minimalně pestrý přízvuk původní. „Původní“ ruský přízvuk vytlačený „kvantitovým“ novým přízvukem, neměl by souvislosti ani „nynějším“ ruským, nerci-li s ostatními. Mohl by snad někdo amítnouti, že „původní“ ruský přízvuk vypadal buď tak jako olský nebo český. Ten by však zapomínal, že všechny změny řízvukové jdou za zjednodušením kategorií přízvukových. Zde y však se věci byly zrovna naopak sběhly!

K těmto třem okolnostem přistupuje ještě čtvrtá. Z dějin měn přízvukových je *vůbec* známo: Kdykoli se přízvuk změní, ždy kolik utrpěl změny, tolik získal jednoduchosti. Kdyby ruský řízvuk nynější byl mladý a kdyby původ svůj byl dlužen dalekoáhlým změnám výkladu *a)*, docela jinak by vyhlížel: byl by přívukem jednoduchým (asi jako francouzský, český, polský) nikoli šak přízvukem, který svou pestrostí ani nejpestřejším systemům řízvukovým neustupuje. Jen z těchto důvodů — nehledíc ani celému dřívějšímu uvažování o poměru ruského přízvuku ke šem ostatním slovanským ba poněkud i k litevskému a řeckému řízvuku — slušno nemožný výklad *a)* pustiti a držeti se výkladu *)*: *přízvuk (ruský) je prius a kvantita posterius*. by se nám zle nerozumělo, vytýkáme výslovně toto: 1. V přívuku nevidíme pramene všelikých délek českých, nýbrž délek en v těch slabikách, které v souvislost s přízvukem (buď původím, buď novým) uvésti lze. Etymologických délek na př. ovšem evyvodíme z přízvuku. 2. Za prameny délek uznáváme *a)* přívuk, *b)* příčiny etymologické (stahování). 3. Nepopíráme, že by dřevních fasích slovanské samohlásky nebyly mohly také býti louhé; pokládáme to však za velmi pochybné.

§ 44. Jak výše vyloženo, několik slavistů vyslovilo *domněnku*, že mezi přízvukem ruským a kvantitou českou je souvislost. Z nich shodujeme se pouze s Brandtem, ale i s ním ozcházíme se v těchto kusích: 1. výklad jeho pokládáme ne za *také* možný, nýbrž za *pouze* možný a 2. souvislost mezi přízvukem a kvantitou pokládáme ne za pouze věrojatnou, nýbrž za jistou. Své mínění ospravedlniti dovolíme si níže. Již Brandt, chtě původ kvantity v přízvuku zamluviti, ukazuje na analogické případy v italštině a v němčině. Nám nezbývá než ukázati ještě na jednu okolnost sem spadající. Míníme výslovnost ruských přízvučných samohlásek. Společné ruským přízvučným slabikám s přízvučnými slabikami jiných jazyků je to, že nad ostatní slabiky zřetelně se slyší. Zvučnost těchto slabik jest však větší než jaká jinde bývá, takže na př. české a francouzské přízvučné svou zvučností se ruským zdaleka nerovnají. Ruské přízvučné však mají jednu zajímavou zvláštnost: dělají dojem slabik ne sice dlouhých, ale *dlouhým velmi podobných*, poslouchá-li je na př. Čech. Zdá se nám, že přílišná nápadnost ruských přízvučných nevězí snad — sit venia verbo — ve vykřikování těchto slabik, nýbrž

značnou měrou v jakémsi dloužení jdoucím hned za dobře markovaným sice, ale ne chargeovaným, přízvukem. Ruská přízvučnost imponuje — pozorně-li si jí všimneme — dvojí věcí: především zřetelností, která je všude znakem přízvučné samohlásky, mimo to však (čeho snad v známějších aspoň jazycích není nikde příkladu) jakýmsi prodloužením samohlásky. Tomuto prodloužení však již se odepírá ten veliký náklad hlasu, kterým se přízvuk ohlašuje: ruský přízvuk příchod svůj hlásí bleskem, ale zánik jeho trvá déle a je tišší. Kdybychom dobu velikého nákladu hlasu znázornili tečkou a dobu zániku (o menším nákladě hlasu) přímkou, vyhlížel by obrázek takto: ᑊ. Ve příčině doby věnované samohláskám Rus stejně bohatě obmýšlí přízvučné samohlásky, jak nuzně bezpřízvuké odbývá.

Že přízvučná slabika se dlouží,[42]) je zjev, kterého příklady se vyskýtají, jak uź řečeno, na př. v italštině a němčině. Mezi dloužením v těchto jazycích a mezi dloužením českým jest však rozdíl: tam přízvuk slabiku prodlouží a zůstane na ní, zde však přízvuk slabiku prodlouží a (není-li to slabika prvá) přejde s ní na začátek slova. Právě z té příčiny je důležito uvážiti to, co jsme o vlastnostech ruského přízvuku řekli: z okolnosti, že přízvučná slabika česká (zrovna jako ruská) zněla jaksi dlouze, lze si vysvětliti, že délka zůstala a se dále vyvinula na svém místě, kdežto přízvuk vlastní se přestěhoval.

§ 45. Poněvadž ve vývoji českého jazyka sluší rozeznávati dvojí přízvukování t. j. *A)* přízvukování původní, shodné s ruským, a *B)* přízvukování nové, je nevyhnutelno ve příčině kvantity k oběma přihlížeti. O přízvukování *B)* víme z dialektických případů (dcēra, bōže,[43]) mōře, pēre atd.), že má sílu prodlužnou. Že zde délka nepovstala ničím jiným než přízvukem, víme odtud, že, kde se mōře atd. vyskýtá, bezpřízvuká slabika nikdy délkou proti jiným dialektům se nevyznačuje. Že zde délka povstala přízvukem *B)* (nikoli však *A)*), víme odtud, že na př. prodloužení bōže je mladší než proměna ó-uo, co zase je zřejmo odtud, že proměna ta (ó-uo) by byla zasáhla slabiku bo-, kdyby v ní nebyla ō zastihla. O přízvukování *B)* víme tedy bezpečně, že — ovšem jen fakultativně — dlouží; kdyby dloužilo obligatně, neměli bychom jediné krátké slabiky na začátku slov. Co se týká dloužení *A)* (přízvukem původním), věci jsou mnohem spletenější a žádají všestranné úvahy a výkladu podrobného, aby nedorozumění se nehromadila.

[42]) Pozoruhodny jsou tyto okolnosti. Brandtovi se (str. 152.) zdá, že ve slově vojăk atd. je slabika -jăk přízvučna více než vo-. Němci pletouce délku českou s přízvukem často v místních jménech kladou přízvuk tam, kde nalezáme v češtině délku: Kremsier (Kroměříř, Kroměříž), Hulein (Hulīn) atd.

[43]) Něco jiného než stč. *bōže, buože! Stč. tvar zahynul a nč. bōže s pův. *bōže nemá mimo stejné znění nic společného.

Brandt sám snesl značné množství případů, kde česká délka odpovídá ruskému přízvuku. Souvislost taková se mu a priori velmi zamlouvá a pokládá ji za velmi pravděpodobnou — ale, stěžuje si, většina případův odepírá prý potvrzení této souvislosti, kdyžtě se česká délka tam často vyskýtá, kde není v ruštině přízvuku, a nezřídka tam chybí, kde by ruský přízvuk zastupovati měla. Zkoumejme, zdali Brandtův stesk a jeho skepse jsou oprávněny.

Brandt dopouští se, zdá se nám, dvou methodologických omylů. Prvé předpokládá: *a)* že prodlužná moc přízvuku jest obligatní; *b)* maje na mysli prodlužnost přízvuku, zapomíná v úvahu bráti jiné faktory, které příčinou neladu býti mohly.

ad *a)*. Z italštiny a z češtiny (pokud se dloužení přízvukem *B* týče), víme, že přízvuk prodlužuje někdy (ne vždy!); z němčiny pak víme, že přízvuk prodloužil slabiky za jistých podmínek. Zkušenost nás tedy učí, že přízvuk nemusí dloužiti obligatně. Nesmíme tedy ani o přízvuku *A)* se domnívati a priori, že by musil veskrz dloužiti.

§ 46. Důkazy fakultativně prodlužné moci přízvuku *A)*. Již A. J. Puchmayer ve svém Lehrgebäude der russischen Sprache ukázal na pravidelné střídání jistých slabik ruských přízvučných s českými dlouhými, na druhé straně pak upozornil na pravidelné střídání jiných určitých slabik ruských s krátkými slabikami českými. Ph. Fortunatov věc tu vzal zevrubněji do úvahy (Arch. f. slav. Phil. IV, 575.) srovnávaje *α)* slova jako: ворóна (vrāna), берёза (břīza), болóто (bláto).. a *β)* slova jaka: вóронъ (vrăn), бéрегъ (břěh), зóлото (zlăto), жóлобъ (žlăb). — Srovnáme-li slova řad *α)* a *β)*, je zřejmo, že ve slabikách оло, оро ruskému přízvuku odpovídá pravidelně délka jen tehda, když přízvuk padá za *r*, *l*. Vidíme v řadě *α)*, že ruský přízvuk bez výjimky je zastoupen délkou, vidíme však také, že v jiných případech *β)* ruskému přízvuku bez výjimky odpovídá česká krátkost. Máme zde velmi vzácný, ba jediný příklad, že můžeme určiti, kdy ruskému přízvuku odpovídá délka a kdy ne. Úplně pravidelná středa slabik оpó —, олó —, = rā, lā a slabik óро, óло = ră, lă živí v nás naději, že se časem podaří vyložiti veskrz, proč jednou ruský přízvuk je zastoupen délkou, podruhé zase krátkostí českou. Fonetickou[44]) překážku střídné délky vidíme v tom, že *l*, *r* stojí před přízvukem. Podobně snad vyhledá se časem celá řada překážek fonetických anebo snad všechny se uvedou na společný princip. Dosud pak nezbývá nám než ukázati, že a kde přízvuk je zastoupen kvantitou.

---

[44]) Nefonetická překážka souhlasu mezi kvantitou a přízvukem jest analogie, tato nejneunavnější měnitelka jazyka.

Dalším dokladem fakultativné střídy kvantity s přízvukem buďte příklady Brandtem již uvedené. Zde dovolíme si kritický rozbor poznámek k jednotlivým případům učiněných. Místa, ke kterým se odnášíme, jsou označena číslicemi.

ad 1. Souhlas mezi přízvukem a kvantitou jeví se ovšem zřejmě pouze v o s a m ě l ý ch případech — srovnáváme-li b e z p r o s t ř e d n ě ruské tvary s českými. Nesmí se však zapomínati na ty okolnosti, o kterých se zmínka stala za řeči o přízvuku *B*. Srovnej ostatek následující poznámky.

ad 2. Nacházejí-li čtyři z těchto sloves souhlas s ruským přízvukem, ostatní se mohla těmito čtyřmi říditi tím dříve, když dvě z nich (m o c i, c h t í t i), jsouce slovesa z míry obvyklá, se hodí velmi dobře za východiště nivellisující analogie.

ad 3. Co se 3. os. mn. těchto sloves (мóгутъ atd.) týče, měla by organicky zníti *mōhū, zní však mŏhū. Analogie věc velmi snadně vyloží. V ruštině je -u t ъ velmi často přízvučno, čeština tedy méně časté případy -ŭ podřídila velmi častým ū. Mohū nesvědčí tedy proti souvislosti kvantity a přízvuku, nýbrž povstalo působením této souvislosti ovšem ne přímým nýbrž prostředečným: podlé velmi častých organických tvarů n e s ū (несýтъ) ū zavedeno analogicky v 3. os. mn. č. vůbec.

ad 4. Kolísavost tvarů h o r a — h ů r a, k o s a — k ů s a, r o s a — r ů s a, s m o l a — s m ů l a atd. vyložíme si takto. Napišme si theoreticky žádané tvary pro celou deklinaci.

горá	horā*	гóры	hōry*
горы́	horȳ	гóръ	hōr
горѣ́	hořie*	горáмъ	horām
гóру	hōru	горáхъ	horāch
горóю	horū	горáми	horāmi.

Instr. sg., dat. pl., loc. pl. žijí podnes ve spisovné řeči tak, jak tabulka žádá. Instr. pl. v nářečí kopaničárském zní horāmi. Genitivy dūš, hōr atd. známy jsou ze staré češtiny. Zbývá nám tedy hledati dokladů pouze pro nom. pl., nom. sg., gen. sg. a dat. sg. Ze článku prof. Gebauera o staročeské kvantitě v List. fil. V přivádíme pro gen. sg. tyto doklady (délka v rukopisích značena obloučkem): jiezdý V, 226, zwodý V, 226, té senÿ (= ženy) V, 226.[45]) Všechna tato 3 slova jsou téhož typu přízvukového, co горá. Nedoložena zůstává délka tedy pouze v nom. sg., v dat. sg. a v nom.[46]) pl. Možná však, že doklady pro tyto pády najdou xyz

---

[45]) *ý* má tu trvám příčinu jinou, v, Listy filol. l. c. *Gb.*

[46]) Že i hōry se vyskýtalo lze souditi z příkladů jako vuody Listy filol. V, 221. Příklad tento sice je genitivem v textě, ale tvar tento není organický (gt. sg. organický zní vodȳ) nýbrž analogický. Snad povstal působením žádaného n. pl. vōdy. Bez něho ovšem vyvinouti se také mohl.

se ještě (jako osamělá vzácnost) v některém rukopise nebo v některém zákoutí oblasti našeho jazyka. A kdyby konečně se nenaezlo dokladu pro tyto 3 pády, nevadilo by nic, poněvadž střídná délka je častá, ale ne obligatní. Zbývalo by jen vyzkoumati přeážky střídné délky ať v oboru příčin fonetických ať v oboru příčin psychologických. Vezmeme-li do úvahy pestrost kvantity v kořenné slabice vzorce sestaveného na jedné straně, na druhé straně pak dvě plné řady konkurrujících tvarů **h o r a** a **h ů r a**, výklad, že tyto konkurrující řady pocházejí z dvou východišť analogie, zrovna se nám vtírá a živě nás upomíná na obdobné změny: třasu, třeseš, třese atd., z čeho dvě řady tvarů: **t ř a s u**, **t ř a s e š**, **t ř a s e**; třesu, třeseš, třese atd. — Tak jako zde východištém analogie byla jednou slabika **t ř a s-**, podruhé **t ř ĕ s-**, zrovna tak tam byla její východištěm jednou slabika **h ŏ r-**, podruhé slabika **h ō r-**. Odtud rosa — růsa, smola — smůla, sova — sůva atd., odtud také analogický gen. sg. vuody místo organ. vodȳ (водѝ). — Jazyk někdy význam konkurrujících tvarů differencoval (hora, hůra), jindy jednomu tvaru přeje a jiný moří: růsa, růsa nyní spisovně sotva se vyskýtají. Někdy u nás vyskýtá se jeden tvar (hora), u Poláků druhý (gōra). Může se snad naskytovati otázka: proč česky hŏra a proč polsky gōra? Na to odpovíme tak. Věc zajisté má své příčiny, ale ty jsou tak jemné a četné jako předivo pavučiny. Kdo nám poví, proč v Čechách zvolili si tvary okřál, okřáli atd., kdežto na Moravě (zvláště východní) není jinak slýchati než **o k ř í l**, **o k ř í l i**? Jako si jední obrali **o k ř í l i**, druzí **o k ř á l i**, zrovna tak si jedni vyvolili hŏra, druzí gōra. — Jak u nás se nyní matou slabiky **t ř a s-** a **t ř e s-**, zrovna tak se zajisté kdysi mátly slabiky **h ŏ r-** a **h ō r-**, takže gen. sg. měl jednou ŏ a podruhé ō v kořeni atd. Výše jsme citovali stč. (organický) gen. sg. zwodȳ L. f. V, 226; vyskýtá se však vedle něho také gt. sg. (analogický) vuody: hnutyee vuody J. E, 19 L. f. V. 221. Těmito doklady doličujeme, jak dalekosáhlé změny v kvantitě analogie může spůsobiti. Vždy jde o to, její východiska vyslíditi, co se konstrukcemi tvarů často stává a potom doklady, k nimž klíč nalezen, potvrzuje.

ad 5. „Já aspoň nemohu zároveň s Miklosičem atd. . . . . přízvučným *y*.“ Srovnáme-li slova **n ă d ī t i s e** — **n ā d ě j e**; **z ă- t o u p i t ī** — **z ā - s t u p**; **v ý - k o n a t i** — **v ý - k o n** atd., vidíme, že je zvykem českého jazyka předponu jména dloužiti, slovesa však ne. Je pravda, že вы́- je přízvučné a že by i v češtině mělo býti vždy dlouhé. Možná však, že vy- je ve vý-brati krátké nikoli jako zástupce přízvučné slabiky вы́-, nýbrž — ve svazku s ostatními předponami — jako předpona slovesná hovící pravidlu, které se časem ustálilo. Že se pravidlo tak utvářiti mohlo, aby se předpona jednou dloužila, jindy nedloužila, mohlo se státi tím snáze, když ruské předpony (snad až na вы́-) jednou mají přízvuk, podruhé jsou bez něho. V češtině asi vidouce v délce

a krátkosti předpon matenici, nepořádku[47]) tomu kázní svého pravidla učinili konec.

ad 6. Deminutiva odvozená příponami -ъка, -ька a mající v ruštině přízvuk bezprostředně před těmito příponami, mají v záp. slovanštině bezprostředně před nimi délku prý ne pro to, že jsou ve střídě s ruským přízvukem, nýbrž délka prý je zde vyvolána posicí. — Kdyby posice byla příčinou délky, nebylo by v posici-krátkých slabik: mātka, trūbka, bītka, blīžši, ūžši, hēzký, pēstrý atd. atd. V češtině posice není příčinou dloužící. Česká délka stojíc zde pravidelně proti původnímu (ruskému) přízvuku není tedy než jeho prodlužný zbytek.

ad 7. Co se týká posit. blīzký a komp. blīžši atd. a jich obdob jinoslovanských, neznáme příčiny, proč komparativy[48]) mají kořennou slabiku krátkou. Poněvadž však zjev tento ve slovanštině jest obecně rozšířen, je velmi věrojatno, že příčina jeho vězí v nějakém momentu slovotvorném (srov. vāleti, vāliti), který snad je na přízvuku osnován. Komparativy tyto však nesvědčí proti souvislosti přízvuku a kvantity, poněvadž, opětně vytýkáme, střídné délky nejsou obligatní, nýbrž pouze fakultativní.

ad 8. Ovšem sluší vysvětlovati délku přízvukem ve slovech nazpůsob: břīza, māti, slāma, sīla; neboť všechny české délky souhlasí s ruským přízvukem: берёза (srv. výše воро́на — vrāna), ма́ть, соло́ма, си́ла. Co se dlouhých dvouslabičných infinitů týče, Brandt sám v poznámce uklízí své skrupule: „infinitivy nazpůsob: nēsti, růsti (rus. нести́, рости́), možno objasniti analogií většiny infinitivů, ve kterých přízvuk zdávna padá na kořennou slabiku. Proč proti māti a māteř je gen. mäteře (srov. kāmen, kāmene) udati neumíme. Věc ta má hlubší základ zajisté. Domýšlíme se toho aspoň odtud, že beznutivé nějaké příčiny nebyla by vznikla nestejnost v začátku různých tvarů téhož slova.[49])

ad 9. Prodlužnou sílu „vlastně českého“ přízvuku (B) nutno připustiti, jak výše jsme dokázali. Ovšem nenásleduje z existence prodlužné moci její obligatnost. Mínění Miklosichova nelze tedy přivésti ad absurdum konklusí, že všechny prvé slabiky, kdyby Miklosich pravdu měl, nutně by byly dlouhé.

§ 47. Za další doklady souvislosti české délky s původním přízvukem uvádíme několik příkladů, kde staročeská kvantita, líšíc se od novočeské, je v souhlase se střídným přízvukem ruským. Dokladů nemáme mnoho, poněvadž čerpáme z dokladů sestavených za jiným účelem, které mimo to ani samy nečiní nároků na úplnost, jíž pouze slovník hověti může. Příklady ty

[47]) Přízvučnost a nepřízvučnost (délka, krátkost) předpon zakládá se zajisté na nějakém principu. Ale v češtině časem necítil se tento princip a v původně zajisté přesném střídání viděl se nepořádek.

[48]) ovšem ne všecky tvary komparativní. *Gb.*

[49]) Srv. § 49.

ať svědčí spolu o tom, že ještě za doby historické zastihujeme kvantitu ve značném kolísání, které zajisté bylo ještě větší v dobách, ze kterých kvantity neznáme.

na jednū Listy fil. IV, 310 a V, 225, jednū závislé na předložce na nemůže býti než acc. sg. f.; rusky одну́ — ničehō, ničehuož, ničemū L. f. IX 120 a IX 121, ničehůžť, ničemauž L. f. IV 310, niczehuoz, nyczemuvz L. f. V 221: rusky ничегó, ничему́, oný (několikrát) L. f. V 223: они́ — akk. onū (dvakrát) L. f. V 225: оны́ —. Přípony -dý: tdý, wſſdý, gdýs, wesdý L. f. V 226: тогдá, когдá, всегдá — cěpȳ (akk. pl.) L. f. V 226: цѣпы́. — Genitivy jiezdý, wodý, té sený (= ženȳ) L. f. V 226: воды́, жены́, ѣзды́ — vuody (gen.) L. f. V 221 a yazýkow nedopouštějí přímého srovnání s příslušnými ruskými tvary (воды́, языкóвъ), ale prostředečně lze je uvésti ve shodu s přízvukem, připomeneme-li si ruské tvary n. sg. язы́къ a n. pl. вóды, odkud anorganicky mohly vzniknouti vuody a yazýkow. — Stčeské niktē a nicē L. f. IX 120 a 121 přirovnáváme k ruským никтó a ничтó. Slabiky -ктó a -чтó nejsou sice aequivalenty českých -ktē a -cē, ale jsou zajisté nástupci zaniklých ruských aequivalentů (srov. тебя́ za stb. tebé).

§ 48. Příklady v koncovkách ohybacích.[50] Dle Brandta rozeznávají se tyto typy hybkých substantiv:

I. U mužských.

1. мечъ, -á atd.; пѣту́хъ, -á atd.: přízvuk na koncovkách.

2. слой, слóя atd., pl. слои́, -éвъ atd.; чинъ, чи́на atd., pl. чины́ чинóвъ atd.

3. волкъ, вóлка, v plur. přízvuk veskrz na koncovkách mimo n. pl. вóлки.

4. „Velmi mnoho slov, která jsou v sing. barytona, oxytonují celý plural a kromě toho tvoří loc. sg. na -u.“ Odtud Brandt se domnívá, že u těchto slov (typu садъ) spleten typ a-kmenů, s typem u-kmenů (str. 25—27). Podlé toho a-kmeny přízvukovaly na koncovce, u-kmeny pak na kmeni.

Společno všem těmto typům (mužským) je to, že v plur. přízvuk bývá vždy na koncovce až na jediný tvar jediného typu (n. pl. вóлки). V češtině zrovna tak v plurale máme dlouhé koncovky: -ův, -ům, dial. -āmi, nom. stč. a dial. -ī, v akk. (ruský nom. u mužských jest do funkce nom. vzatý akk.), pak máme krátké *y*. Krátké *-y* v akk. typu волкъ poutalo svou úplnou osamělostí v koncovkách pluralných u maskulin: tak se mohlo státi východištěm analogie, která tuto vlastnost tohoto akkusativu rozšířila na akkusativy všech typů. Ostatně archaisticky vyskýtá se i v akkusativě pluralis jednou (v užitých dokladech) -ȳ: cěpȳ L. f. V 226. V dobách předhistorických kvantita česká mohla

[50]) Brandt bere pouze substantiva do úvahy.

býti v úplné shodě s ruským přízvukem, časem mohlo -ȳ akkusativu začíti hynouti výbojem analogie vzmíněné: tak cěpȳ již pro stčeštinu historickou pojímáme za archaismus.

Co se singularu týče, lze se domýšleti, že v češtině byly všechny typy různé kvantitou ve střídě s ruským přízvukem. Ještě v dobách historických lze doložiti na př. typ 2. (слой, чины): buoh, buoha, buohu, buože, buozě L. f. IV 310: rusky Бóгъ, Бóга atd. Nyní však skláníme proti staré češtině a proti ruskému přízvuku: Bůh, Boha atd. Tak jako ještě v dobách historických byly tvary buoha atd. ve shodě s přízvukem proti novočeským tvarům, tak v době předhistorické kvantitou střídné typy ruským typům mohly býti proti pozdějším nám známým. V singularu jsou vlastně pouze dva typy: buď přízvuk zůstává na kmeni, buď přechází na koncovky. Časem se pestrost tato zjednodušila tím, že dvojí tyto typy se slily v jeden (koncovek krátkých), který jeví stopy obojích typů: krátkými koncovkami připomíná typy слой, слóя atd., vysutými samohláskami (lev, lva), kmenovou samohláskou v nom. dlouhou a ostatek krátkou (Bůh, Boha) ukazuje zase na typy мечъ — мечá atd.

II. Co se středních na *-o* týče, o těch platí pravidlo toto: u dvouslabičných v sing. přízvuk je buď vždy na koncovce ohybací, buď nikdy: окнó, -á, -óмъ; мя́со, мя́са atd. Přízvuk pluralový je pak vždy opačný singularovému: sg. мóре, pl. моря́; sg. яицó, pl. я́йца; sg. винó, pl. ви́на (Brandt, str. 29, 30). Čeština západní i moravská má singularové koncovky vesměs krátké, koncovka -a v plur. je také vždy krátká. Slovenština (uherská) však u tohoto typu vykazuje pozoruhodnou zvláštnost: gen. sing. slovă, nom. akk. pl. slovā atd. u všech středních o-kmenů. Slovenština ukazuje zde kvantitou svou souvislost s ruským přízvukem. Rozdíl vězí v tom, že ve slovenštině -a v sing. je vždy krátké (v ruštině někdy), v plur. vždy dlouhé (v ruštině někdy). Protiva mezi sing. a plur. potrvala, ale z křížové (яйцá sg., я́йца pl.; мóря sg., моря́ pl.) ruské zjednodušila se v jednoduchou: gen. s. slovă — slovā n. pl.

III. Ženské a-kmeny. U těch jsou oxytona hybká, jedna méně, jiná více.

1. Nejméně hybká jsou (měníce místo přízvuku pouze v gt. pl.) slova typu: бѣдá, радá, похвалá.

2. Přízvuk pouze v nom. a akk. pl. chýlí se k začátku: блохá — n. pl. блóхи, женá — n. pl. жéны, свѣчá — n. pl. свѣ́чи.

3. V nom. pl. (akk. pl.) a akk. sg. přízvuk se chýlí k začátku: водá — вóду — вóды; горá — гóру — гóры; доскá — дóску — дóски; землá — зéмлю — зéмли. Barytona jsou nepodvižná t. j. nemění místa přízvuku. Hybkost přízvuku ruského odrážela se asi v měnivosti kvantity české. Ovšem, již záhy protivné kategorie mohly se analogií tak měniti

a vyrovnávati, že nastal zmatek, ze kterého teprv v dobách historických pořádek se ustálil. Tak na př. gen. sg. dle водӹ vyskýtá se zcela správně vodȳ[51]) (L. f. V 226), vedlé toho však čteme také gen. sg. vuody: hnutyee vuody L. f. V 221. Je zřejmo, že původně přesně různěné tvary gen. sg. vodȳ a akk. (n.) pl. *vōdy se spletly vyrovnáváním růzností ve slabice kmenové a v koncovce. Nelze přece připustiti, že by gen. sg. jednou byl zněl vodȳ a podruhé vōdy, leč šla-li změna ta na účet analogie. Co se singularu týče, v historické době vyvinuly se tvary tak, že gen. sg. má vždy krátké *y*, slabika kmenová ani v akk. sg.[52]) ani v nom. (akk.) pl. není jiná než v ostatních pádech. U všech substantiv jsou v češtině dlouhy tyto koncovky: sg. inst. (-ou), dat. pl. (-ām), loc. pl. (-āch) a dialekt. instr. pl. (-āmi). V ruštině také u daleko převážné většiny substantiv na těchto slabikách je přízvuk.

§ 49. Srovnáme-li tvary zĭma — zīm; slāma — slăm, vidíme mezi nimi vzájemnost v různé kvantitě slabik kmenových. Zĭma — zīm shoduje se s ruským přízvukem (зимá — зи́мъ), ale slāma — slăm neshoduje se s ním (солóма — солóмъ); neboť podlé ruštiny měl by i gen. pl. zníti slām jak skutečně na Moravě zní. Odkud slăm? Představujeme si věc takto. Rozdíl mezi zĭma a zīm pozoroval se se stanoviska toho, že nom. sg. atd. na jedné a gen. pl. na druhé straně mají ve kmeni různou kvantitu. Tuto různost organicky povstalou u zĭma — zīm jazyk rozšířil analogií i na ostatní ā-kmeny. Vida u mnohých ā-kmenů kvantitu kmene v gen. pl. jinou než na př. v nom. sg. atd., chtěl různost tuto i u ostatních ā-kmenů (proti shodě s ruským přízvukem) zavésti. Aby gen. pl. slova slāma ve kmeni měl opačnou kvantitu než jakou má na př. nom. sg., proto proti brāna je brăn. Jazyk totiž appercipoval tak a s takého stanoviska, že nevynikala ani tak různost mezi zīm a slăm, nýbrž že v popředí stál symmetrický zjev: gen. pl. má opačnou kvantitu ve kmeni než na př. nom. sg. Pokládáme tedy gen. pl. slăm (proti slāma) za útvar analogický, který povstal již za dob, kdy ještě organické genitivy pl. zīm, zēm, dūš atd. byly pravidlem. — Co se týká tvarů slămou, slămām, slămāch, slămami t. j. původně slămāmi, o těch smýšlíme tak. Původně asi ve tvaru žádném nesměla se vyskýtati více než jedna délka přízvuková. Poněvadž pak se ustálily[53]) veskrze koncovky instr. sg. *ū*, dat. pl. -ām, loc. pl. -ách, instr. pl. -āmi, jazyk netrpě dvou délek přízvukových neprodlužoval kmenových slabik v těchto pádech.

---

[51]) Zrovna tak gtvy: ženȳ L. f. V 226, jiezdȳ L. f. V 226 v souhlase s rus. gtvy женӹ, ѣздӹ.

[52]) Archaisticky dosud žije vzhůru.

[53]) V těchto pádech nejčastěji se vyskýtá v ruštině přízvuk na koncovkách. Tím se stalo, že dlouhé koncovky v češtině — analogií, která podřídila menšinu většině — staly se pravidlem.

Teprve později asi jazyk snášel více délek[54]) přízvukových vedlé sebe. Prvý začátek toho může býti ten, že k délce etymologické přistoupila délka přízvuková. Na př. ve tvaru pāsōv slabika pās- je dlouhá etymologicky (pojas), -ōv pak je dlouhé, poněvadž původně přízvučné (-óвъ).

Poněvadž povědomí rozdílu mezi délkami etymologickými (staženinami) a přízvukovými dlouho trvati nemohlo, mohly se brzy bez závady již i samé přízvukové délky vedlé sebe vyskýtati. Moravské tvary slāmū, slāmāch atd. vykládáme si tak, že povstaly ze *slămū atd. tím, že z jiných pádů (slāma atd.) kmenové ā zaneslo se do kmenových slabik těchto tvarů. Podlé toho tvary brănou, děr, měrách žīlami; kōží, lžících, chvīl atd. pokládáme za poslední zbytky původního pravidla — za archaismy. Příčina krácení kmenové samohlásky nevězí tedy tam, kde se dosud hledala (konkretnost významu, jedna souhláska za dlouhou kmenovou samohláskou). Že archaistické tvary se vyskýtají vesměs u srostitých (až na sīla, vīra, chvīle, prāce), není nic divného. Podobně na př. archaisticky u neživotných mužských *a*-kmenů se drží posud koncovka -*a* u slov v obecném životě běžných a skoro vesměs srostitých. Tak se vůbec archaistické tvary (školní mluvnice je v lat. a řečtině nazývají anomalními) vesměs vyskýtají u slov z oboru všedních a obecných pomyslů.[55])

Ze zjevu slāma slăm slămami (slabiky: 2, 1, 3) mohlo se vyvinouti teprv pravidlo, že dvouslabičné slovo, stane-li se trojslabičným, nebo jednoslabičným se krátí. Tím se vysvětlují tvary măteře proti māti, kămene proti kāmen. Kvantitativných růzností ve tvarech slova penīz na ten čas vyložiti neumíme.

IV. *I*-kmeny. O těch byla již řeč v Brandtově kapitole o českém přízvuku. Zde jen dodáváme, že pravidlo; sōl, sŏli atd. není asi původní. Domníváme se, že v pádech přízvukovaných na koncovce *o* kmenové bylo krátké, v pádech pak přízvukovaných na kmeni, že *o* kmeovné bylo dlouhé. Časem však poměry kvantitativné opustivše bývalou pestrost ustálily se v pravidle výše znázorněném asi za příkladem slov na způsob snīh sněhu atd.

V. Z kmenů souhláskových uvádíme vzor íмя nom. sg. íмя gen. íмени atd. veskrz v sing. n. pl. имена́, gt. имéнъ, dt. именáмъ, loc. именáхъ, instr. именáми. Proti íмя atd. mohlo býti původně česky *īm'a, *īmene atd., proti имена́ — jmenā (dosud slovensky) gt. jmēn (slov.). Koncovky -áхъ, -áмъ, áми přejaté ze ženských *a*-kmenů viz na svém místě. *īm'a, *īmene

---

[54]) Tím se vysvětluje, že slovo může míti několik délek ač pouze jeden přízvuk.

[55]) Podobně jest prodloužení archaistické ve vzhůru a najednou. Ač staročeské akkusativy *hōru a *jednū dávno již analogií byly vyhlazeny, památka jejich žije nicméně ve vzhůru a najednou, poněvadž nepovědomostí syntaktickou z oboru jmén byly vytrženy a vlivu analogie usunuty.

ıtd. oporou a analogií pluralu jmenā atd. se proměnilo ve m'a (jmě), jmene atd.

Dodatkem u substantiv ještě poznamenáváme toto. Konkurrující ,vary deska a dska vysvětlujeme zrovna jako hora hōra ; původního dvojího přízvuku: *dъská (доскá) gen. *dъský (доскѝ) ıcc. *dь́ską (дóску) n. pl. *dь́sky (дóски) dat. pl. *dъskáchъ 'доскáхъ). Konkurrující tvary stēblo a zblo vykládáme tím, że přízvuk slova tohoto v jedné řadě tvarů byl na kmeni, v druhé ıa koncovce. Z původního stьblo atd., které původně mělo přízvuk jednou na ь, jednou na koncovce vyvinulo se jednak zblo, jednak stēblo. Ve spisovné ruštině vyskýtají se pouze ,vary стéбель masc. a diminutiva стебелёкъ a стебелёıекъ,, *stьblo nemá ruského aequivalentu. Ale ať v nom. sg. byl přízvuk stьbló a v nom. pl. stь́bla nebo v nom. sg. stь́blo ı v nom. pl. stьblá, důsledek je vždy týž.

§ 50. Co se přípon týče, jeví se v nich také veliká shoda.

-áчъ = -āč: богáчъ — bohāč, бородáчъ — bradāč, колáчъ — kolāč atd.

-áшъ = -āš: мурáшъ, торгáшъ, velikāš (slov.)

-ýнъ = ūn: болтýнъ, пискýнъ, плавýнъ *piskoun (kdo píská), běhoun, křikloun atd.

-áнъ = -ān: голованъ, великáнъ, брюхáнъ velikán, dlouhán.

-анйнъ = -ěnín: гражданйн, мирянйнъ, Hraženín, dvořenín, měštěnín.

a) -нйкъ: двоpнйкъ, должнйкъ, клеветнйкъ роднйкъ atd.

b) ́-никъ: язы́чникъ, наéмникъ, мýченикъ, шкóльникъ. Česká slova viz níže.

-ы́шъ = -ȳš: олупы́шъ, голы́шъ slepȳš, chřestȳš, hroznȳš.

-áрь = -āř: звонáрь, овчáрь kovāř, kolāř.

́-арь = -āř: лѣкарь lēkāř.

-éлъ: козéлъ, котéлъ, орéлъ.

-елъ: дя́телъ, пѣтелъ. Viz níže.

-éжъ мятéжъ, платéжъ krāděž! loupěž!

Neshody zde spatřujeme pouze tyto. Přípona -ьnikъ *a)* má přízvuk *b)* nemá přízvuku; v češtině spisovné tato koncovka je vždy dlouhá. Na Moravě však je tato přípona vždy krátká: ftāčnĭk, školnĭk, pĭlnĭk atd. Podobá se, že původně ve shodě s ruským přízvukem byly koncovky dvě *a)* ьnīkъ *b)* ьnĭkъ a že časem opanovala z nich v Čechách *a)* a na Moravě *b)*. Podobně asi se věc má s koncovkou -elъ: na Moravě slýchati vedlé osěl také osēl. Větší obtíž jest s koncovkou ež (r. -éжъ). Zde však si rozdíl vyložíme působením psychologického momentu. Slova tato původně (jako dosud v ruštině) byla masculina, v češtině pak přijala ženský rod a tím se vytrhla ze spolku koncovek mužských. Přízvučnými koncovkami totiž, které jsme uvedli, vesměs se tvoří masculina. Podobně latinské fem. aestát(em) ve frančině přešlo mezi masculina (l'été m.) působením ostatních tří masculin

(na romanské půdě) značících roční počasí: primum tempus, auctumnus, hibernum. — Odstranivše zdánlivé neshody vidíme, že ve střídných délkách za přízvučné koncovky vládne vzorná pravidelnost.

Velmi spletenou otázku souvislosti přízvuku a kvantity vzali jsme jen kuse do úvahy. Úplné vylíčení souvislosti této nebude možno, pokud kvantity staročeské (historické aspoň) nebudeme znáti zevrubně a pokud se různosti kvantitativné v dialektech (zvláště uherskoslovenských) nevyšetří. Platné pomoci lze se také naditi z prozkoumání kvantity polské a lužické i historického i dialektického. Příklady naše nechtí býti než hojnější ukázkou doličitelných souvislostí. Šlo nám hlavně o to, abychom dotvrdili správnost zásad, kterými jsme se řídili.

§ 51. Vyčteme tyto zásady a připojíme k nim některé domněnky.

1. Přízvuk zůstavuje stopy ve kvantitě nikoli obligatně, nýbrž fakultativně pouze.

2. Přízvukování bylo v češtině za různých dob dvojí. Obé přízvukování (i původní i nové) mělo moc prodlužnou. Rozdíl je v tom, že přízvukování nové poměrně jen zřídka dloužilo, přízvukování původní však velmi často.

3. Vyrovnáváním (analogií) zrušila se často bývalá shoda ve střídě kvantity a přízvuku. Právem tedy v takých případech přestáváme na tom, uspějeme-li vysliditi křivé cesty, které nás k původní shodě vedou.

4. Již výše (sub 1. a sub 2.) jsme řekli, že původní přízvuk prodlužuje sice zhusta, někdy však předce ne. Vzhledem ke konstantním případům (болóто — blāto, ale зóлото — zlato lze se domýšleti, že v jistých určitých okolnostech vězí překážky, které rušily prodlužnost původního přízvuku.

5. Z té okolnosti, že v jedné skupině dialektů slovenských (oravské) dvě dlouhé nesmějí státi za sebou, lze se domýšleti, že se časem vyvinula některá eufonická pravidla, která mohla také někdy rušiti původní shodu.

6. I když všemi těmito případy nepodaří se někdy (ovšem jen zřídka) vyložiti porušený souhlas, nemáme práva nesouhlasu tohoto užívati proti principu souvislosti potud, pokud nedokážeme, že per absolutum není možná, aby nějaká (nám neznámá) příčina jiná byla tento souhlas porušila. Poněvadž pak souvislost je velmi věrojatna, na druhé straně je zase velmi nevěrojatno, že by všeliká agentia, jichž předmětem byla kvantita, nám známa byla, nesmíme v podstatě bezpečného principu dotýkati se, leč v podrobnostech jej modifikujíce.

7. Kvantita staročeská může býti a beze vší pochyby je o celá století starší než její prvé označení. Analogie a jiné rušivé překážky zřetelné shody měly tedy dosti kdy napůsobiti hojně změn.

8. Odečteme-li délky, které 1. přízvukem a 2. etymologicky povstaly neb aspoň u kterých taký původ je možný, zbývá jich již jen málo, které lze pokládati za primarní t. j. původně (za dob původního přízvuku již) slovanštině vlastní. Nečetnost jejich vybízí nás, bychom se pokusili také je přízvukem vysvětliti. Je snad možná, že všechny slovanské délky jsou teprv sekundarní (buď etymologické [ve slabikách stažených], buď přízvukové) a že tedy slovanština původně délek neměla. Neopovažujeme se ovšem domněnku tuto bez dalšího vyšetření za věrojatnou vyhlašovati, ale myslíme, že za diskussní se pokládati může.

O stáří nového českého přízvuku.

§ 52. Z vysutí samohlásek v prvé slabice některých slov vyvozuje se, že ve staré češtině někdy byl přízvuk jiný než jaký známe z nynější řeči. Z toho, že v českých slovech vypadla někdy prvá samohláska, soudíme ovšem, že „kdysi“ nebyl na ní přízvuk. Tímto neurčitým udáním času ale je také obsah úsudku z daných praemiss úplně vyčerpán. Kdo, stoje na stanovisku štěpení, tvrdí, že ve staré češtině tyto samohlásky vypadly a že v ní tedy byl jiný přízvuk než nyní, domnívá se omylem více věděti, než kolik vskutku věděti může. Není totiž nejmenší příčiny, proč by samohláska ta nebyla mohla vypadnouti na půdě „předčeské“. Je tedy docela možno — se stanoviska štěpení — že ve staré češtině hned od jejího „vydělení ze západoslovanského jedinstva v samostatný celek“ (выдѣленіе Чешскаго языка въ самостатное цѣлое Brandt, kapitola o českém přízvuku) byl přízvuk zrovna takový jako dnes. Z praemiss užitých vychází (ve smyslu theorie štěpení) na jevo pouze, že nynější česká slova měla kdysi přízvuk jiný. Toto „kdysi“ blíže určeno není: můžeť spadati v dobu již „předčeskou = západoslovanskou“ zrovna tak dobře jako teprv v českou.

§ 53. Ve příčině původu dialektů, jak už výše jsme naznačili, smýšlíme docela jinak. Nemyslíme totiž, že četné dialekty slovanské povstaly z „praslovanštiny“ jednotné. Naopak jsme přesvědčeni, že v nejstarších již dobách slovanských bylo hojně dialektů slovanských. Rozdíl však mezi dialekty dob prastarých a doby naší je ten, že dialekty nebyly ještě tenkráte rozděleny dle skupin, jaké rozeznáváme dnes: dialekty české, polské atd. Každý dialekt byl každému[56]) jinému velmi příbuzen, ale přece od něho všeličím různ, takže dialekty byly vedlé sebe a přecházejíce jeden v druhý, nekupily se ve sku-

[56]) Tak dosud na př. na Moravě všechny dialekty se od sebe různí a všechny jsou si velmi podobny. Ještě lépe snad si znázorníme původní stav dialektů slovanských, připomeneme-li si kraje (na vých. Moravě), kde co ves to odchylka aspoň maličká, pro neznalce nebo cizince třeba ani ne patrná.

piny. Teprvé později, když cizí[57]) vzdělanost s různých stran (a) východní z Byzance, b) západní, α) z Němec, β) z Italie) mezi Slovany vnikati počala a konečně — niveau kulturní značné vyvýšivši — i k užívání slovanského jazyka v písmě vedla, jednotlivá kulturní střediska v různých prostranstvem obvodech začala všechno svým středům přizpůsobovati a individualitu středu (cizí školou i praevalentního i poněkud změněného) velitelsky vtiskati okolním dialektům jak daleko a jak hluboko mohouc. Tento centralism, který z každého centra když ne všechny přece aspoň nejpodstatnější rysy individuality centralné roznášel po celém svém obvodě, spůsobil dvě veliké změny. A) Ve svém obvodě na subalterných centrech (kazatelny atd.) individuality dialektické úplně zničil, ostatek aspoň rozrušil a záhubě ovšem velmi zdlouhavé, ale neustálé a jisté vždycky vydával a dosud vydává. Tím se stalo, že celý každý obvod aspoň na nejdůležitějších místech a mezi nejobratnějšími mistry slova (města, kazatelé, učitelé atd.) přijímal stejnou tvář. B) Každé veliké sousední centrum učinilo a činí tolikéž, takže na pomezných bodech, kde původně byly mezi dialekty rozdíly nepatrné, vyskytla se **hráz** příkře již dělící **skupiny dialektů**. Přechod nenáhlý a nepozorovaný úplně byl zničen na místech kultuře přístupných, kdežto na místech mimo civilisační proudy ležících přechody posud — ovšem ne v míře nezkrácené, ale přece velmi ještě značné — [58]) trvají. Místo mnohem četnějších původních [59]) dialektů povstalo časem několik jen skupin dialektických, kterých každé korrelatem je **spisovná řeč**. S tohoto stanoviska, vidouce v „praslovanštině" pouze společné jméno pro nejstarší fase slovanských dialektů, pravíme, že v češtině byl kdysi přízvuk jiný, v podstatě s ruským shodný.

§ 54. Ovšem názor náš nutí nás smýšleti o „germanskolitevsko-slovanské" prařeči podobně jak o „praslovanštině", takže ani jednotné indoevropské „prařeči" připustiti nemůže. Než kmen

[57]) Slované, působíce sami v sebe, dospěli ke značné domácí vzdělanosti. Důkazem toho společný slovník pro značnou kulturnou oblast myšlénkovou.

[58]) Dosud jsou pruhy země, o kterých nikdo nerozhodne, jsou-li české či polské (ve Slezsku), jsou-li české (slovenské) či ruské (v Uhřích. Rozumí se samo sebou, že vzdělanost je tam velmi nízká proti ostatku. Přestáváme pouze na těchto pohraničných pruzích, které se vyskýtají na pomezí nejcivilisovanějších slovanských jazykových obvodů. Jinde ovšem příkladů daleko více.

[59]) Nepopíráme, že bylo-li ve století $n$tém dialektů a, později v některém století $(n+b)$tém mohlo rozlidněním a stěhováním povstati dialektů více než jich bylo ve století n-tém, takže jich potom bylo $a-c$, značí-li c přírůstek. Centralism však, mezi stoletím $n$tým a $(n+b)$tým nezaháleje, mohl původní počet (a) zmenšiti o nějaký počet dialektů d, takže ve století $(n+b)$tém počet dialektů byl by $a+c-d$. Tak dialekty, bylo-li d veliké, mohly přece vykazovati počet menší a menší. Kde však d (v nevzdělaných okresích) je nepatrné, výsledný počet se může většiti.

ndoevropský dospěl k řeči *artikulované*, zajisté dlouho užíval ·eči *mimické*. Z této mimické řeči kmen indoevrop. rozvětvený iž v četné čeledi mohl snadno za neustálého působení čeledi / čeleď a za skoro identických podmínek (stejné praedisposice)sychické, stejné výše intellektualné, stejného podnebí atd.) do- ;pívati na *několika* místech současně k prvým počátkům řeči ırtikulované. Čeleď mohla čeledi, jsouce ve styku již dávném, ıkázati svoje linguae rudimentum. A tak za společné práce a za pokroku třeba ne vždy, ale *často na různých místech sou- ;asně* se jevícího mohla vznikati a se vyvíjeti *artikulovaná* řeč na různých místech v podstatě ovšem stejná, ale přece místně)oněkud rozdílná. — Nemajíce zde místa názor svůj zevrubněji)důvodňovati, přestáváme na výkladě jeho podstaty.

§ 55. Ve které době původní přízvuk český byl zastoupen ıovým? — Doby této přesně udati nelze. Z některých okolností .ze však najisto dokázati, že nový přízvuk aspoň tak starý jako ioba (XIII. století), ze které teprve památky se hojněji vyskýtají.

Ze souvislosti původního přízvuku a kvantity vyplývá, že ,ánik původního přízvuku byl začátkem délek přízvukových. Mohlo by se snad namítnouti, že (původní) přízvuk slabiku prodloužil ı na ní dále zůstal. Na to je odpověď: kdyby se věci tak měly, přízvuk původní by nebyl měl kdy zaniknouti a vznik nového byl by nemožný, poněvadž nový přízvuk se jen přesunem t. j. změnou místa původního přízvuku vyvinouti mohl. Jak stará je kvantita česká, nevíme; jisto však je, že není mladší XIII. století. Odtud soudíme, že český *nový* přízvuk naší řečí vládne aspoň od r. 1200. Je však možno a věrojatno, že je ještě *mnohem* starší. — Ohlédněme se po jiné pomoci určiti dobu, kdy vznikl nový přízvuk. Přízvuk nynější nemohl dříve nastati než jery vyhynuly. Vypadlé jery vyskýtají se často v prvých slabikách (viz příklady Brandtovy), takže, pokud se vyslovovaly, přízvuk nemohl býti na nich t. j. na prvé slabice. O jerech možno se domnívati, že snad ještě i ve XIII. století se ozývaly. Poněvadž však o přízvukové délce se domýšleti můžeme, že je značně starší r. 1200., přicházíme vzhledem k dřívější konklusi do kollise, ze které nás jen jedna ze dvou cest vyvede: buď přízvuk původní trval déle než do roku 1200, a potom se vyskýtá spor s dřívější konklusí, buď sluší pro dobu jerovou předpokládati takovou modifikaci nynějšího pravidla přízvukového, která by tuto kollisi uklidila. Že by přízvuk původní byl trval přes XIII. století, odporuje vývodu ze souvislosti jeho s kvantitou plynoucímu. Již tím se nám ukazuje na cestu druhou. Touto tím dříve se bráti budeme, uvážíme-li, že důsledky [60]) jistých okolností, nám prvou zavírají. Již výše srovnávali jsme jery s francouzským polohlasným *e* (e sourd). Francouzský přízvuk je zrovna tak jednomístný jako

[60]) Viz níže § 56.

český: ten se drží začátku, onen konce slov. Francouzské pravidlo přízvukové nezní však: přízvuk padá na každou poslední slabiku, nýbrž: přízvuk padá na každou poslední plnou slabiku. Naše nynější pravidlo zní: přízvuk padá na prvou slabiku. Francouzské pravidlo nabízí nám pro dobu jerovou tuto modifikaci: přízvuk padá na prvou plnou slabiku t. j. vyskýtá-li se na začátku slova slabika jerová, teprv na slabiku druhou. Přízvukovali se tedy na př. dъská (доска́), tьmá (тьма́), akk. dъ́sku = desku (до́ску).

§ 56. Jisté okolnosti nám brání připustiti, že by původní přízvuk byl trval přes XIII. století. Okolnosti ty jsou:

1. Nejstarší historická čeština vypouští množství slabik původně přízvučných: vedlé toho, jeho, koho jsou zaručeny tvary (ne skratky! L. f. VI. Drobnost 2.) toh, jeh, koh proti того́, его́, кого́. U Štítného vyskýtá se tvar jēho,[61]) kde délka povstala přízvukem. — U mnohých jā-kmenů odsouvá se koncová samohláska v jednotném nom. a akk.: hrāź, meź, zem, pūšč, správec, roveň proti межа́, земля́ atd. Listy filol. VI, 51.

2. Prvé slabiky vysuly se jen v dobách předhistorických. Když tedy v dobách předhistorických se působením přízvuku vysulo mezi jinými nejvíce slabik prvých, není možná, aby na př. od r. 1200. se nebyla ani jediná prvá slabika vysula, leč že v dobách historických (snad už v pozdějších předhistorických) nastalo nové přízvukování. Není možná ze dvou příčin: především poněvadž přízvuk různomístný, jsa mocný, má schopnost zahlušovati slabiky, podruhé, poněvadž od r. 1200.—1500. je doba tak měnivá, že by bylo zrovna nepochopitelno, jak by mocný různomístný přízvuk nebyl zůstavil stopy působení svého. Kolik změn napůsobil přízvuk latinský (na př. ve frančině a provençalštině), kolik německý! Že přízvuk v těch dobách (od r. 1200.) maloúnko změn vůbec spůsobil (požičiti — požčiti — půjčiti, veliký — velký, laciný — lacný, dial. chalupa — chalpa, konisko — koňsko, dožadovat se — dožōvat se[62]) a že zahubil vždy slabiku jinou než prvou, z toho všeho nutno uzavírati, že tou dobou byl přízvuk velmi slabý (tedy jednomístný, poněvadž jen taký je nápadně slabý) a prvoslabičný (pro naprostou šetrnost k prvé slabice) t. j. nový. Odvolal-li by se kdo k ruštině, že v ní přízvuk skoro ani změn nezpůsobil, nic nápadného neřekne, poněvadž měnivost ruštiny a češtiny je neobyčejně různá: jeť ruština mezi slovanskými jazyky daleko uchovalejší než italština mezi romanskými, kdežto o češtině lze říci, že se uchovalostí hlásek má k ruštině asi tak jako frančina k italštině.

---

[61]) od nijeho t. j. nieho Štít. řeči nedělní 250b.

[62]) ō znamená dlouhé otevřené (ne přízvučné) *o*.

3. Důležito je též, že přízvuk v rukopisích českých není nikde označen. Na jedné straně víme, že přízvuk bývá označen na př. v rukopisích německých, francouzských, provençalských a j., na druhé straně pak jest známo, že mezi písaři českými vyskytlo se dosti takých, kteří velmi jemný sluch osvědčili značíce na př. přesně jasné a temné *ř*, slabiky krátké a dlouhé, jemné rozdíly stčeské jotace (je, jě atd.) a j. p. Bylo by s podivením, kdyby tito písaři všeho si byli všímali a jen přízvuku nedbali, který, byl-li jiný než nynější, byl zajisté mocný. Opomenutí tomu přestaneme se diviti, připíšíce staré češtině (historické) týž přízvuk, jakým se nynější vyznačuje. Dvě vlastnosti prvoslabičného přízvuku činí jej jednak nepozorovaným, jednak, všimne-li si ho kdo, radí k tomu, aby ho neznačil. Jsou to stálost jeho místa a přílišná slabost. K čemu označovati prvou slabiku za přízvučnou, když ani jiná přízvuku nemívá?

§ 57. Německé názvy českých míst svědčily by vesměs, kdybychom jich užiti směli, že již v době kolonisace německé nynější přízvuk vládl jazykem: Graetz — Hradec (Городéцъ), Horenec — Horschentz, Hradiště — Radsch, Kyjov — Raya, lok. Zābražas — Saras, Borovany (Borovās) — Borvies — Forbes, Vé Lhīně — Wélbine, Vé Lhani — Wélhan, Vé Lhotě — Welhotten — Wehlhüten — Mehlhütten, Ná Lhotě — Nalhütten, Vé Mřičně — Wémritsch, Vé Třti — Wetterstein Č. Česk. Mus. 1847, I. str. 131—136. Všimneme-li si německé mapy zemí českých, vidíme podobných případů na sta. Velmi mnoho jmen z nich mohli bychom listinně stopovati až do kolonisace. Než práce ta byla by zbytečna, poněvadž německá jména místní jsou v naší otázce bez ceny. Němci totiž každé cizí jméno appercipovali německy t. j. pokládali je za (nesložené) slovo (na př. Vé Třti bylo pro ně jedno slovo) nerozumějíce jeho částem a proto prvou slabiku pokládali za kmen. Jen z té příčiny kladli přízvuk na prvou slabiku a za ní často slabiky vysouvali. Že se o cizí přízvuk docela nic nestarali, vychází na jevo z přetvořených původně latinských místních jmén: Colónia — Köln, Confluéntia — Kóblenz, Monáchium — München, Monastérium — Münster, Veróna — Bern. Šetrnost k zahraničným přízvukům (París, Bordeáux, Studént, Residénz atd. atd.) jest původu učeného a pozdějšího.[63]) — Ani takých příkladů, jako Vé Mšeně, k ničemu užiti nelze: ať podlé původního přízvuku ve byla předklonka k přízvučnému substantivu, ať podlé nového přízvuku předložka ve, jsouc prvou slabikou přízvukového

[63]) Vyjma koncovku -ei: Bäckeréi atd. Tato koncovka zdávna přejata z romanštiny, do které vnikla také z ciziny. Vulgarní latina totiž z řeckých slov na spůsob φιλοσοφία atd. (srov. německou koncovku ve slovech vulgarní češtiny: fasuňk, lāduňk, mustruňk) zavedla do latiny cizí původem koncovku -ía (přízvuk na *i*).

celku, nesla přízvuk: Němec vždy, slyše v těchto třech slabikách pouze jeden přízvuk, appercipoval je za jedno slovo ovšem způsobem svým t. j. vida v prvé slabice přízvukového celku kmen jména místního.

Rozšířenost českého přízvuku.

§ 58. Přízvuk, jakým se vyznamenává spisovná čeština, vládne převážnou většinou západních slovanských dialektů v Čechách, na Moravě, ve Slezsku i na Slovensku (uherském). Je však celé pásmo dialektů (severozápadní cíp Moravy, Těšínsko, Uhry na straně polské), které přízvukují způsobem polským. Polsky přízvukující dialekty, ve příčině kvantity, shodují se úplně s polštinou t. j. pravých dlouhých slabik již ani nemají (měly-li kdy jaké). Zdá se, že „polský“ přízvuk vládl kdysi také na Hané. Aspoň každý Hanák, který příliš a dlouho nepílí akademické výslovnosti, v proudu řeči sem tam přízvukuje „polsky“. Z toho souditi lze, že na Hané „polský“ přízvuk podlehl se západu se naň tisknoucímu „českému“. Že však na Moravě aspoň jižní a jihovýchodní nikdy nebylo přízvuku „polského“, vysvítá odtud, že na Slovensku uherském přízvuk český až na nepatrné výjimky vládne všude. Předpokládati, že by na uherské Slovensko se český přízvuk byl dostal vlivem učeným, nelze; neboť týmž vlivem byl by dříve ještě vnikl i na severovýchodní cíp Moravy, která tomuto vlivu vždy více než Slovensko byla vydána.

Spisy a články, kterých užito:

Franz Bopp Vergleichendes Accentuationssystem des Sanskrit und Griechischen. Berlin 1854.

Начертаніе славянской акцентологіи. Сочиненіе Романа Брандта. Санктпетербургъ 1880. (Извлечено изъ V. тома Извѣстій Историко-филологическаго Института князя Безбородко въ Нѣжинѣ).

W. Corssen Über Aussprache, Vokalismus und Betonung der lateinischen Sprache. 2. Auflage. Leipzig 1870.

F. Diez, Romanische Grammatik. Bonn 1876.

Ph. Fortunatov, Zur vergleichenden Betonungslehre der lituslavischen Sprachen. (Archiv für slav. Philologie IV.).

Dr. Jan Gebauer, Hláskosloví jazyka českého. V Praze 1877. Mimo to užito téhož článků, které se týkají staré kvantity české (Listy fil. IV., V., VI., IX.), jakož i jiných výkladův o staré češtině.

Fr. Koch, Historische Grammatik der englischen Sprache. I. Band. Kassel 1882.

Pokud cizích pramenův užito, ať doslovně (tak skoro vždy), ať obsahem, na svých místech všude udán pramen na stránku.

Polština v horní stolici Oravské.

Napsal J. Polívka.

Mezi jazykozpytci moderními jest právě tuhý spor o vzájemném poměru jednotlivých indoevropských jazyků k sobě i jednotlivých nářečí jednoho jazyka k sobě vespolek. Jedni tvrdí, že možno stanoviti přesné hranice nejen mezi jazyky než i mezi nářečími, druzí popírají možnost toho snažíce se dokazovati přechodních nářečí Zakladatel theorie přechodové čili vlnivé snažil se dokazovati správnost její jmenovitě na půdě německých i slovanských nářečí (Zur Geschichte des indogerm. Vocalismus II). K týmž náhledům dospěli též romanisté. Hugo Schuchardt ve své nejnovější knize „Slavo-Deutsches und Slavo-Italienisches" (str. 6) poukazuje na svou přednášku úvodní (r. 1870) právě „eine kartographisch dargestellte beständige Farbenabstufung erschien mir als das beste Mittel die Art der romanischen Sprachdifferenzirung anschaulich zu machen". Podobně Pavel Meyer tvrdil, že není hranic mezi nářečími než jen mezi jednotlivými úkazy jazykovými. Naproti tomu Baudouin de Courtenay prohlásil se rozhodně proti theorii přechodové pravě, že všude snadno jest ohraničiti nářečí slovanská i popíraje, že by bylo přechodních mezi nimi podřečí (Übersicht der slav. Sprachenwelt, Leipzig 1884, str. 21.).

Na mých cestách o letošních prázdninách po Slovensku zabývala mě velice tato otázka. Slovenský živel hraničí na severu s polským, na severovýchodě s maloruským. Theoreticky měla by zde tedy býti přechodní nářečí a moje povrchní znalost podřečí slovenských čerpaná ze skrovně posud vytištěných ukázek dokazovala jaksi oprávněnost této theorie. Vypravovalo se mi o smíšeném polsko-slovenském či slovensko-polském podřečí v horní části stolice Oravské. Jelikož nebylo mně z knih nic známo o tomto podřečí, vydal jsem se sám do těchto krajin, chtěje je pokud možno sám poznati.

Hledal jsem tedy přechodní nářečí se slovenštiny do polštiny a jedním slovem řečeno nenašel jsem ho. Naopak překvapila mě poměrná ryzost polštiny. Uváží-li se, že polští obyvatelé pohraničních krajin uhersko-haličských ve veřejném životě jen se slovenštinou se stýkají — ovšem pokud tato se připouští do veřejného života — tedy veskrze v kostele, nyní též ve škole a kde dovoleno v úřadních, soudních záležitostech, ano že lid tamější se i modlí z českých neb slovenských knížek modlitebních, a že se v nejužších stycích nalézá se slovenskými svými sousedy, tak že každý téměř mluví více méně plynně slovensky a jen ve své rodné vísce i ve své domácnosti mluví mluvou otců svých, jest

*) Tak mluví též R. Pokorný v právě vyšlém II. sv. svých „Potulek po Slovensku" na str. 258. o „Polopolácích".

Habramčik, Hajdučak, Hájek, Halabar, Haľak, Halka, Heretyk. Herhoň, Herud, Hopjak, Hrabjak, Hrubjak, Hrustek, Hucel, Hucul, Hujas, Chmeňa, Chodura (psáno Hodura), Chromčak, Chromý, Chudičak, Chutňak, Ignaťak, Ilorek, Imbrik, Imbriček, Iskerka, Ivančak, Jablonský, Jadvaš, Jadvidzak, Jadvidžar, Jager. Jomčak, Jozefjak, Jurčak, Jurčik, Juritka, Jurčak, Kabač, Kačmarčik, Kadłub, Kakaľak, Kakušak, Kalfas, Kaňa, Kapala, Kapraň, Kapusňak, Karľak, Karnafel, Karolčik, Kašprak, Katrak. Katrušak, Kečka, Kekeľak, Klacek, Klapiš, Klenčak (či Klęčak?), Klepak, Klinovský, Klobučnik, Kloska, Kloščak, Klozik, Kluska. Klušak, Knapčík, Kobyľak, Kobroň, Kocur, Kocúrek, Kohutar. Kolčak, Komin, Koňarčik, Kostyra, Košut, Kovalčik, Kozák, Kožarka, Kramár, Križak, Krokač, Krupka, Krušetňan, Kubačka. Kubala, Kubiš, Kubišak, Kubov, Kucek, Kučak, Kuďa, Kufel, Kuchťak, Kulačka, Kulak, Kuľavjak, Kuliga, Kuližak, Kulka. Kupčík, Kurak, Kurek, Kurtak, Kutľak, Kvak, Kvaček, Kvasničak, Kvasňak, Kydaň, Kytka, Lach, Lašak, Lašťak, Laťak. Latavňak, Lechner, Lihosyt, Lipjak, Lisčar, Liska, Liška, Litva. Ližak, Lokčanský, Lovas, Ľuďma, Luka, Lukašak, Lukaštik, Lušťon, Mačas, Mačuga, Mačura, Mačuš, Madigan, Machaj, Machajčik, Machajda (židovského nepochybně původu, pokřikuje se na židy: žid machaj, riť mi pachaj!), Majerčík, Majchut, Majkul. Maľak, Malík, Malkusak (-šak?), Malysa, Marciňak, Mareňak, Margošak, Markovič, Marmuľa, Maršálek, Martauz, Martyňak, Maslaňak, Masničak, Matonog (slovenskopolský tvar, buď Miętonog neb Matonoh), Maťuga, Matušak, Mazurak, Merta, Měšťančik. Mičiňak, Migoň, Michaľak, Michalec, Michalov, Miklušak, Mikulský, Misaga, Mlynarčík, Mocňak, Morava, Morčiňak, Mordel, Moskaľak (moskal jmenuje se chlébo ovesný), Motolik, Motyka. Mucha, Mularčik, Murin, Murenský, Mydlarčik, Myšak, Mytnik, Neděľak, Němec, Noga, Novák, Očko, Odbežak, Odrobiňak, Odumorek, Ogurek, Olearčík, Oleš, Omasťak, Omeľa, Omiľak, Ordiš, Oršuľak, Ošelský, Ošišek (tak psáno v matrice Lipnické, zdá se, že jest českého původu), Oškvarek, Otiepka, Ovšak, Pača, Pacholský, Pakoš, Palęga, Páleník, Palitevka, Palovčík, Paľušak. Pardenek, Parigal, Pastorčík, Pastva, Pašťak, Pavľak, Pavľas, Pavluš, Pečušak, Pekelnický, Pekelničan, Perko, Perveka, Pezdek. Pienčak, Pientak (Pię-?), Pilarčík, Pilch, Pinda, Pinďak, Pirok (-g), Pisárčik, Plaščak, Plaský, Platek, Plevjak, Pňaček, Poláček, Polanský, Polhorek, Poper, Popieráček, Portala, Potaraný, Privara, Puchala, Pytak, Radvanský, Ratica, Rejňak, Repura, Revaj, Rezutko, Rokycký, Rolník, Rozgon, Ruf, Rusňak, Ryš, Sabala, Salajčík, Satan, Sedmina, Sikora, Simalčík, Simurda, Siveň, Sižinka. Skočík, Skosak, Skurcoňak, Skurčak, Skurka, Slabý, Slanický, Slezák, Slovaňak, Smetek, Smich, Smoľar, Smrečak, Sobek, Sojka. Sopčak, Spuchľak, Sťahuľak, Staněk, Stanislav, Stas, Staš, Stašík. Stašiňak, Stercula, Stoch (= Stách, *á* pochylone = *o*), Stopjak,

Strakuľa, Strelka, Strýček, Styruľa, Sučak, Suchoň, Sulkovský, Surma, Surmak, Svačak, Sviderka, Svidroň, Sviňak, Svinka, Svrček, Syrek, Šabala, Šalata, Šaliga, Šarečka, Šarečňak, Ševčík, Šimala, Šimalčík, Šimanský, Šimčak, Šimek, Šimurda, Šiška, Šivjak, Šivoň, Šklárik, Škoľan, Školník, Šľachta, Špirka, Šprľak, Šťávnický, Štefaňak, Štěťár, Štrbatý, Šturek, Šubjak, Šurin, Šurina, Šurinčík, Šurovčík, Švec, Talaga, Tavan, Tarčak, Tatarka, Tatík, Tchorik, Tokarčík, Tomala, Tomčak, Tomeček, Trešňák, Tropak, Tulaľak, Turač, Tvarožek, Tvorik, Tyrala, Tyrol, Uram (maď. = můj pán), Urbánek, Urvyšný, Vacur, Vajda, Valek, Varecha, Varešak, Varmuzek, Varmužak, Vdovjak, Velkovič, Velký, Veselovský, Vilčak, Vilček, Vilk, Vilkolak, Vilkovič, Viňar, Vinarčík, Vítek, Vitališ, Vnemčak, Vojčak (-tšak), Vojtas, Vojtašak, Vojtek, Vojtkovec, Vojtolík, Vojtušak, Vojtyľak, Vorčak, Vorek, Vretenár, Zápotočný, Zárečňak, Zběžek, Zbeňak, Zboroň, Zelina, Zeman, Zemančík, Zimuň, Zmaltak, Zolta, Znbrický, Zurek, Žigmon, Žilčak, Žitňak, Živel, Živčak, Živjał, Žufa.

Mnohý má, jak i jinde, i dvojí jméno, rodní i přezdívku. Tato má zajisté hlavně účel rozeznávati osoby téhož rodného ména. A tak zhusta čteme: na př. Ignatius Jurčak Hovaněc, Maria Malkušak Kulačko, Vincent Martyňak Seraphinov, Seraphin Pastva-Drobný, Jano Pastva Vojocek, Rosa Herhoň-Stanislavek, Andrej Tašura Dźisek, Jano Jędruš Němec, Jozef Bartoš Jonecek, Jano Vilk Velký, Josef Maďar Kobyľak. Ano někdy má jeden i tři jména: na př. Laurentius Pastva-Gančar-Grabala, Anna Ćiščoňak Vojtka Morąg aj. Přezdívky pak stávají se rodnými, vlastními jmény.

Jak smíšeno jest obyvatelstvo vzpomenutého kraje, viděti z toho, že dle matriky nositel slovenského jména se přistěhoval nezřídka z vesnice polské na př. Štrba z Pekelníka, Straka z Chyžného, Šprľak jeden z Jablonky, druhý z Oravky a j. Tu ondy se připomíná, že se někdo přistěhoval ze sousedních osad haličských. Celkem však nezdá se, že by byl zvláštní, silný proud stěhovalecký, naopak lid sedí dosti vytrvale na své rodné, nerodné roli.

Mluva obyvatelů jmenovaných nahoře vesnic jest co do svého základu ryze polská a sice dosti blízká podřečí Zakopanskému, jak níže ukážeme. Pod silným vlivem slovenštiny převzato ovšem nemálo slov slovenských, aniž by se byl valně setřel slovenský jich ráz fonetický. Hovoří-li s námi neb i se Slovákem vesničan polský, přizpůsobuje se nám ve své mluvě, jakoby se nám chtěl ukázati srozumitelnějším a pak slýchati náramnou míchanici, *ř* i *r*, nosovky i slovenské jich střídnice, *š*, *ž*, *č* i *s*, *z*, *c* atd. vedle sebe, na př. přiśęgać i prísaha. Tím způsobem ujímají se u nich slovacismy, a užívají jich i mluví-li mezi sebou a též ve svých písních a pohádkách. Lid není si nikterak vědom své polské národnosti. On ovšem velmi dobře ví, že mluví jinak než Slováci, že mluví „po nasemu", avšak upozorňuje-li ho člověk, že vlastně

mluví polsky, popírá to rozhodně. A tážeme-li se ho po rozdílech, praví, že za Babí Horou — která leží na hranicích uhersko-haličských nad Polhorou i Rabčicí — zaćągają, že tam godają, kdežto tu před Babí Horou gvařą, tam že říkají źiniok (slov. i na Moravě zemjak), kdežto oni nazývají brambor buď svapka (slc. v horní Oravě švapka) neb řepa, tam že se jinak nosí atd.

Vliv slovenštiny ne nepatrný vidíme i v jiných podřečích polských, hraničících se slovenštinou. Ze slovenštiny převzata nepochybně slova, jichž dle dra. J. Kopernického (Rozpravy akad. krak. filolog. III, 343—379) užívají horalé Beskydští: hruby, kapka za ob. p. kropla, šumny, statek za ob. p. bydło, dobytek, za které polský lid okolo Těšína užívá českého slova hovado,*) pekńe, ńeskoro, hory: jak se ja zaśpiewam pójdzie hory mój głos, vnuka: zewnątrz mię paliło a vnuka zimno było. Rovněž v podřečí Zakopanském: moc, siła za ob. p. mnóstwo wiele; ńeskoro, hnet, jar = vesna, płony (špatný, pod. slov. planý), wirch, wirsek, kohut, pocta, celadnik = sl. čeladník, ćert, idź do ćerta, hruby, huba, na mój dušu. hybać, chyrny, nohavice, nukać, śumny, smrek (= ob. pl. świerk) zahubić, někdy užívá se i slova uherski m. a v. węgierski (A. A. Kryński: Gwara zakopańska Rozpr. krak. filolog. X, 170—224, Wł. Kosiński: Przyczynek do gwary zakopańskiej ib. 225—309). — Jak podřečí zakopanské i beskydské nemá ani oravské přízvuk na předposlední slabice, spíše zdá se jako by býval obyčejně na prvé slabice, v čem zajisté dlužno shledávati vliv slovenštiny. Vlivem polštiny naopak klade hornooravské podřečí slovenské častěji přízvuk na předposlední slabiku; jím také pozbylo kvantity t. j. dlouhých slabik. Jinak však není vliv polštiny na slovenštinu tak silný, jen tu ondy lze zaslechnouti nějaký polonismus, jako na př. v týchto stronách, sykavky před měkkou samohláskou znějí měkce: źeńak, źeman, budźe, užívá se slovce bardzo neb bar-zo a j.

Jak řečeno rovná se celkem hornooravské podřečí polské sousednímu podřečí zakopanskému, ač tu ondy se od něho liší.

V slabikách zavřených slýchati „pochýlené“ *á*, *é*, *ó*, *á* i tam v zásloví, kde etymologicky vzniklo stažením z aja, aje; hlásky tyto znějí tedy jako *o*, *i*, *u*: kozoł = kázáł, vołoł — voláł, jo = já, roz = ráz, goj = gáj vrbina, spod = spádł, ale spadła, 3. sg. pożero = pożerá, nom. fem. sg. miło = miłá, młiko, pieniądzę, un = ón, nimug = niémógł. Jak *é* = *i* taktéž *ę* = į: pięć, dźevįć, dźeśįć. Někdy nalézáme hlásku „pochýlenou“, kde hláskoslovně se nedá vysvětliti, než jen analogií, na př. zona (= žena

*) Vliv češtiny na polštinu v Těšínsku vysvítá rázně z knihy „O mowie polskiéj w dorzeczu Stonawki i Łucyny w księstwie Cieszyńskim. Napisał Jan Bystroń. W Krakowie 1885.“ (str. 110).

— gen. pl. zun = žón a dle toho intr. sg. na př. ze zunom, ano nom. sg. zuna. Za *o* náslovné, někdy též i středoslovní jest *uo*: uośm ale ośminoś, guodźine (sc. kieszenowe) = hodiny (kapesní), jak též v Těšínsku se říká až po levý břeh Olze (hodźiny českým způsobem za ob. pol. zegarek) uoś, uobręc (obruč), uoveś, kuopa, kuonicena = koničyna jetel, ale osła, oselka brus, jímž sekáčové brousí své kosy na rozdíl od brusu točeného, točence, kterýž jen se nazývá brus, taktéž u Slováků; chojina = chvoj(ina) — *y* zní jako temné hrdelné *e*, asi *oe*, však bližší k *e* než k *o* na př. mlen, ser, beł, ńebeło (přízvuk na 1. slabice), v příponě 1. os. pl. praes. — me: přidzeme, taktéž po *č*, *ž*, *š*, které znějí jako *c*, *z*, *s*: cetać, zet = żyd, zeto, též po původním *c*: cegon = cygán, ale po *ř* zní *i*: tři, křiz.

Nosovky znějí rázně, vyjma v zásloví a bede, bedźes atd., instr. sg. u žen. a-kmenů končívá na -om: babom, zunom, za sopom (slc. šopa) v Rabčici, kdežto v sousední vsi, v Lipnici se říká za stodolom. Tento instr. na -om slýchati též ve slovenštině hornooravské. Vedle prose = proszę říká se i slovenským způsobem prośim. Ve slově mandel vyslovuje se nosové a_n. Part. praet. act. II. sloves I. tř. 5 od. končí na -on: vźon, pocon, ale pl. masc. vźeni, poceni = począł, -częli, vźął, vźęli; analogií těchto sloves užívá se tvaru přigon = ob. giął: (gnąć jako pnąć, pnę, pniesz — gnę, gniesz, piął — giął, piąć — giąć) srv. české se-, na-, pohla, zap, zapla a p. Filolog. listy X, 133; XI. 265. O nosovém į za *ę* stala se již zmínka: zlink = zlękł. V násloví předsouvá se samohlásce *v*: voba, voberać, voboveł śe = obávął śę, též *j*: jaze = aże. Místo *č*, *š*, *ž* jest veskrze *c*, *s*, *z*, jak výše povéděno, ale místo *ř* není *s*, *z*, jako v podřečí zakopanském, než zní rázně jako v češtině a v polštině Těšínské. Za *šč* jest *sc*, v zásloví *s*: des (= dešč), jako ś = ść: ṕeś = pieść, seś = sześć, jedenoś, dvanoś, třinoś, sternoś, ṕetnoś (bez nosovky), sesnoś, śimnoś, ośminoś, dźevitnoś (bez nosovky) m. ść = ście. Slovacismus jest čert, poloviční vsečko vedle vsetko. Ve śli, sg. seł jest *s* sekundarním způsobem změkčeno v *ś* vlivem měkkého *l*; tímže způsobem jest ś ve třeśńa, śiroko. Takým způsobem nelze vyložiti štere neb śtere vedle sternoś, jak též v Zakopaném se říká (Rozp. X, 179) možno snad v tom viděti slovacismus. Ze slovenštiny převzaty číslovky dvacać, třicać a ńeru = 40, ale dále polsky se počítá ṕįćdźesąt, śedźemdźesąt. ṕįćśedźemdźesąt (75) atd. Že by *ch* se zde tak slabě vyslovovalo jako v Zakopaném (sować, pře[h]odzą, ja[h]ać, jaal, jāl (X, 180) nespozoroval jsem, ani že by znělo jaké *h* v násloví i někdy v středosloví, jak tamže zní (ib. 181); ale v zásloví jest stejně za *ch* — *k*: nik = nich, též povedzałek m. powiedzałech a *-m*. Tvrdé *ł* zní rázně, ač nemožno říci, že jako krátké ŭ, jako v Zakopaném (ib. 182). Part. praet. act. II. sloves IV. tř. končí masc. gen. sg. na -uł t. t. j. ół: osłobodźuł, puśćuł ale obrócıła, puśćiła; nejspíše viděti zde dlužno vliv tvrdého ł.

Na ukázku sděluji ještě následující pohádku:

Zaklęty sałas.

Beł roz jeden sałas a ten beł zaklęty. Majićelie tego sałasu beli be radźi tek kuźlokov ktoři tam garaźdźili*) na tem salaś ś ńego vegnać a ten sałas osłobodźić. I ślubili temu dobro o[illegible]miane, kto ten sałas be osłobodźuł. I naseł śe jeden cegon, kto[illegible] śe přiślub́ul, ze tek kuźlokov z tego sałasu vezeńe. I přiseł ten cegon na ten sałas i pocon robić s temi kuźlokami patalo, i kozoł tem kuźlokom aby śe probovali ś nim. Naseł śe z pomędzi nik jeden, ktore beł gotovem śe sprobovać. I kozoł ten cegon tem[illegible] kuźlokovi abe śćisnoł skałe tak, ze jaze mliko ś ńej pudźe; jeze[illegible] tego ńeurobi ze sałasu vestompić muśi. I vźon kuźlok skałe śćisnoł je tak, ze śe mu na proch w gorśći obróciła — ale mlika ńevećisnoł. Potem śćiskał cegon, ale zamast skałe vźon kęs sera śćisnoł i puśćiło śe ś ńego mliko. — I vidźoł kuźlok ze nic ve[illegible]konać nimug, ale ze sałasu śe mu jesce iść ńekćało, ale voło cegana aby śli voba třeśńe vob́erać. I přiśli ku jednej třeśni povedźoł kuźlok, kto vęce třeśni naob́ere, tego sałas bedźe. I po[illegible]ceni vob́erać, kuźlok rafoł pazduřiskami i z liśćami ze sećkim — i beło jesce na verchu tek třeśni, ktore nimug ze źeme do[illegible]stać, vźon kuźlok za verch, přigon ku żemi i doł přidźerze[illegible] ceganovi, tu kuźlok puśćuł, tu miło třeśńa śe veprośćiła a cegana přehodźiło vesoko a zahodźiło daleko, ale spod tak, ze śe mu nic ńestało. I zavołoł na kuźloka: vidźis, teś naob́eroł třeśni, ale teroz přeskoc s temi třeśńami tak jako jo přeskocuł. I kuźluk śe nimug na to odvozeć. Ale ńebeło jesce na tem doś. I mieli kuźloce na tem sałaśe jedne velko centovo zelezno kijoń. I po[illegible]vedźoł kuźlok kto vese te kijoń vehodźi, tego ten sałas bedźe. I povedźoł cegon: hodzoj te pervij. Vźon kuźlok kijoń vehodźuł tak vesoko, ze jaze na třeći dźeń spadła na źem a vbiła śe ta[illegible] do źeme ze je mało vidno beło. Tu cegon śe voboval ze un t[illegible] tego ńeurobi, a v tem chodźi około tej kijańe i poźero na t[illegible] kijoń a zaś hore do ńeba. I spetoł śe kuźlok tego cegana c[illegible] tak hładźi hore do obłakov a ńevehadzuje tej kijańe. I povedźoł ze přeto hładźi do ńeba ze tam mo brata a ze ke te kijoń ve[illegible]hodźi, ten brat te kijoń dołapi a juz je ńepuśći na źem. I kuźlo[illegible] śe zlink o kijoń i ńedoł je vehadźić ceganovi. — Tu juz ńe[illegible]vedźeli co se poconć s ceganem a uradźili śe, ze go v noci, k[illegible] bedźe społ, porombajo a tak śe od cegana ośłobodzo. Ale mił[illegible] cegon to posłesał te řec a co ńeurob́ul, zoblůk śe i voblůk jedne bervine a připravuł te bervine tak, ze veźerała jako te[illegible] cegon a un śe skovoł. — Tu v noci veźńe kuźlok śikire a id[illegible] tam, gdźe lezoł ten přeoblecone cegan, jak veźńe romba[illegible]

---

*) též slovensky na př. zbojníci v horách sa boli uhniezdili a zl[illegible] nedobre garazdovali: Dobšinský: Prostonár. slov. povesti, seš. 2, str. 76. garazda slov. = nepokojný človék.

i rombać jaze porombał do znaku. Tu kuźloce beli v radośći ze śe juz cegana pozbavili. Ale rano přidźe cegon a povi dobre rano kuźlokom a speto śe jik jako spali? Oni mu poveďźeli ze dobře. A teś jako społ? spetajo śe go. On povedźoł, ze dobře, ale ze śe mu zdało jako be go dakto beł dva alebo tři raze bicem přeposoł, sebnoł. — Tu juz kuźloce śćerpli ze juz nic z ceganem ńevekozajo ani śe go ńe střonsno.

Tak muśeli sałas zańechać a cegon ḿoł vegrane.

Úvahy a zprávy.

Latinská mluvnice, kterou ku potřebě žáků zvláště nižších a středních tříd gymnasijních sepsal Jos. Kořínek. Čtvrté, opravené vydání. V Praze. Nákladem knihkupectví I. L. Kobra. 1884.

Vydání čtvrté liší se od předešlých — jak sám p. spisovatel v předmluvě ke IV. vydání praví — „hlavně tím, že pod čarou umístěny jsou některé důležitější zvláštnosti mluvy básnické a prosy pozdější, zvláště Tacitovy.“ Vyhověl tím p. spisovatel zajisté jen naléhavé potřebě: vyhověl-li úplně, ukáže se teprva ve školní praksi.

Že p. spisovatel i v jednotlivostech mluvnici svou hleděl zdokonaliti, rozumí se samo sebou. Celkem tedy sluší uznati, že grammatika p. Kořínkova hojnou měrou vyhovuje školám, pro které byla složena. Ano možná říci, že obsahuje — zvl. ve tvarosloví často více, než žák gymnasijní pro kanon klassiků přesně osnovou vymezený potřebuje, a že mnohé bude asi ze tvarosloví vypustiti, aby žáci nebyli zbytečně přetěžováni výjimkami, kterých často vůbec nepotřebují, nebo jedinkráte za celou dobu gymnasijní. Myslím tedy, že hlavně ve dvou příčinách bude možno ještě grammatiku — jinak velmi vhodnou a dosti praktickou — zdokonaliti a to:

1. vyloučiti jak ze tvarosloví, tak ze skladby vše to, co v četbě školní vůbec nepřichází,

2. označiti takové výjimky, které se vyskytnou v četbě školní jednou nebo dvakráte (a to obyčejně teprva ve třídách vyšších) tak, aby se jim žák ihned poprvé učiti nemusil, ale aby je mohl vždy vyhledati, když na ně v četbě přijde — tedy: buď umístiti je pod čarou, buď je označiti zvláštním drobným tiskem.

Co se týče skladby zvláště, tu by si přál referent, aby pan spisovatel více dbal frasí a obratů, kterých užívá Kornelius Nepos a Caesar, neboť dle instrukcí (str. 48. vydání vdovy Pichlerové) má učitel vybírati z mluvnice hlavně to, co přichází v četbě. (Bei dieser Auswahl ist auch der Sprachgebrauch des in der Schule zu lesenden Autors genau in Betracht zu ziehen.)

Dbáti by měl tedy p. spis. v pádosloví fraseologie Kornelia Nepota, v ostatní pak části skladby hlavně se opírati o Caesara.

Mimo to jest mi s podivením, že p. skladatel dosud se neodhodlal říditi se zvl. v nauce o pádech řeckou mluvnicí Niederlovou. Mohl to pak tím spíše učiniti, ježto ji Bartoš i své výborné české skladbě za základ položil. Myslím totiž, že mnoho má do sebe zásada, aby školské grammatiky (pokud to ovšem není na úkor duchu a stavbě toho kterého jazyka) dbaly v té příčině jakési shody. Zvláště pak ve skladbě české, latinské a německé měla by býti shoda ta provedena, ježto se v tercii a ve kvartě skoro týmž časem i pořadem žáci učí skoro týmže věcem. Proč tedy nepodávati jim tutéž věc týmiž skoro slovy? Zvláště na našich gymnasiích českých mělo by se toho dbáti, ježto bez toho mládež naše příliš je obtížena, učíc se mimo jiné i německému jazyku. Mimo to na realných gymnasiích čeština, majíc v III. a IV. po dvou hodinách týdně, musí se opírati o latinu a to je stíženo nyní tím, že Kořínkova mluvnice není ve shodě s mluvnicí Bartošovou, ač by byl p. spisovatel latinské mluvnice mnohdy tím získal větší jasnosti a mnohdy mohl výklad stručněji podati odvolávaje se na mluvnici Bartošovu. Jest si tedy přáti, aby p. spisovatel v budoucích vydáních ku přání tomu prohlédl a skladbu ve shodu uvedl se skladbou Bartošovou a Niederlovou.

Co do označování délek vedl si p. spisovatel sice o něco důkladněji než ve vydáních dřívějších, ale důsledně nevedl si ani tehda, ač máme nyní dobré pomůcky, mezi nimiž zvláště Hülfsbüchlein für die Aussprache der lat. Vokale in positionslangen Silben von Anton Marx" dosti podá poučení.

Je zajisté nutná toho potřeba, aby ve školské grammatice **důsledně** byly označeny **všechny** délky. Neboť hochovi má býti grammatika všude spolehlivým vůdcem, jinak se doma učí chybně. Proto myslím, že by i přízvučníky měly se tam položiti, kde se často chybuje (ku př. intér se). V té příčině poukazuji na desáté vydání Schmidtovy latinské grammatiky, kde označování slabik věnováno píle největší. Zvláště jeví se potřeba označovati délky u perfekt a supin nepravidelných sloves, ježto se tu nejvíce chybuje. Tak, abych vytknul případy určité, mělo býti označeno (§ 124. 5.) tōstum, (v § 127.) 1. indūlsī, indūltum; 4. lūxi, lūctum, 5. ālsī, 6. fūlsī a tak na pořád. Zvláště vīxi, vīctum měl označiti p. spisovatel, aby hned vynikl rozdíl mezi tvary tohoto slovesa a slovesa vinco, vīcī, vīctum.

V jednotlivostech mám toto připomenouti:

§ 8. 2. Po slovech „přede skupením alespoň dvou souhlásek" jest dodati: „mimo němou s plynnou, kromě gen.: ténebrae, Pátroclus".

§ 8. pozn. Zde poukázati by bylo na rozdílnou výslovnost stejných slov nestejného významu: os — ōs, populus — pōpulus. (Instrukce, str. 32. vyd. Pichlerové.)

Str. 4. sld. Rodová pravidla dle významu dosud jsou ve veršících, ač už mnoho důvodů proti způsobu tomu bylo sneseno. Tuším, že by přehledné pravidel těch sestavení lepší službu prokázalo.

§ 16. a § 17. Přehled přípon bylo by lépe umístiti až po deklinacích všech.

§ 18. Oddělovati *a* od rana není zcela správno, lépe by bylo vytisknouti tvary rana, ranae atd. dohromady, ale hodně tučným písmem vytknouti *a*, *ae*, *am* atd. Poukazuji v té příčině na latinskou grammatiku Schmidtovu, 6. vydání. „Slova ku cvičení“ jsou v mluvnici zbytečna: poskytujeť jich cvičebnice hojnost.

§ 19. 3. Tento celý odstavec mohl by přijíti pod čáru; za to měla by se k tomu přidati i jiná slova, která místo koncovky arum mívají -um, zvláště u básníků, ale i u prosaiků.

Takový genitiv na -um zvláště je častý 1. u řeckých a barbarských jmen národních: Metropolitum Caes. B. C. 3, 81, 2. Crotoniatum Liv. 24. 3. 9. Lapithum Verg. Aen. 7, 305. (Viz sebrané příklady v Neueově lat. Formenlehre I, str. 21.), 2. u patronymik: Aeneadum velmi často u Vergila a Ovida, Dardanidum (Verg. Aen. 5, 622., 10, 4.), Ausonidum, Pelopidum atd. (viz tamtéž).

§ 23. Veršíky jsou zbytečny. Dostačilo by vyjmenovati nejobyčejnější jména s genitivem. Méně obyčejná a básnická bylo by lépe umístiti pod čarou.

§ 26. 3. Tvary dii a diis je nutno úplně vypustiti, ježto jsou v rukopisech jen k tomu, aby dlouhé *i* naznačily.

§ 26. 4. Ku slovům zde vytčeným přidal bych i deûm místo deorum, které se často vyskýtá (v jistých spojeních) u spisovatelů i ve školách čítaných: u Livia (3, 67, 7. 44, 38, 10.), u Sallustia, Cicerona, Vergilia. Pod čáru mělo by přijíti také virum m. virorum (u básníků: Verg. Aen. 1, 87. 101. 119. atd.). Časté je -um u jmen národů: Achivum n. Achivom, Argivum . . . (Viz Neue, I, str. 114).

§ 28. Colus může se vůbec vypustiti, jako se už vypustila slova: vannus a carbasus.

Z neuter by dostačilo uvésti vulgus, ačkoliv se často vyskýtá masculinum; už u Caes. b. g. 6, 14, 4. čteme vulgum, taktéž u Sallustia, Jugurtha 69, 2; 73, 5, a u Livia často. Virus a pelagus jen pod čáru: prvé je monoptoton [viri a viro velmi zřídka, na místech rukopisně nejistých] a přichází jen snad dvakráte ve školní četbě, pelagus vyskytne se ve školní četbě jen u básníků.

§ 30. Tohoto paragrafu nebude ovšem žádný učitel tak probírati, jak je proveden ve mluvnici. To, co chce spisovatel tím paragrafem docíci, musí docíleno býti vokabulářem knihy cvičebné. Proto myslím, že celá tato stať pět stránek obsahující jest ve praktické, školské mluvnici zbytečna; místo všeho toho bylo by

třeba pravidélka o tvoření nominativu a o tvoření pádů ostatních od kmene.

§ 31. je dosti přehledný; přece však i tu možná leckteré provésti změny. Velmi vhodně spojuje p. spisovatel substantiva s adjektivy. Koncovky genitivu klade však pod čáru a to rozhodně stěžuje učení; lépe by bylo koncovky genitivné položiti hned ku substantivům do závorky, tedy na př. serm-o (-ōnis) latinus atd.

Pravidlo výminek na *o* bude lépe takto stilisovati: na -do, go- jsou všecka feminina, na io jen abstracta. Concreta na -io jsou masculina.

Harpago lze vůbec vypustiti, ježto rod jeho je záhadný (Neue, F. I, 653), pod čáru dáti jest tato substantiva zřídka se vyskýtající: margo (commune dle Prisciana), cardo (pořídku u Verg. a Ovid.), papilio (ve školní četbě jen jednou: u Ovid. met 15, 376).

ador vyskýtající se (jen v N. a Acc. S.) u Horáce pod čáru; tamtéž patří i eos. Nominativ sing. od verbera se nevyskýtá, jen verberis a verbere vyskýtají se v sing. Docela je vynechati spinther, které jsouc monoptoton čte se u Plauta. Tuber u Plinia vícekráte; u Hor. v sat. 1, 3, 73, v přeneseném smysle a v plur.: ne tuberibus propriis offendat amicum. Proto pod čáru, kam patří i ubera equina.

Tvar compes se nevyskýtá: v prose jen compedes; jen básn. abl. sing. compede. Merges, itis jen*) u Verg. G. 2, 517., teges vůbec nepřichází ve školní četbě, adamas u básníků (Verg., Ov.) a u pozdějších. K elephas sluší připomenouti, že casus obliqui tvoří se v klass. prose od elephantus.

Z 29 substantiv na -is, která jsou masc., bylo by záhodno vybrati jen ta, která velmi často přicházejí. Mimo to možno všechna subst. na -nis shrnouti a říci o nich, že jsou masc. Z nich nejčastěji přicházejí panis, crinis, finis, ignis, cinis, amnis, funis. Mimo tato je v Kořínkově mluvnici ještě 22 jiných, z nichž jsou tato nejdůležitější: piscis, sanguis, unguis, collis, ensis, orbis, mensis, lapis, pulvis. Ostatní možno dáti pod čáru.

Codex (caudex) v čtbě školní sotva se vyskýtá, vervex vůbec ne.

Fornix, phoenix a calix mohou směle pod čáru přijíti, vyskýtajíce se velmi zřídka.

Zřídka se také vyskýtají: rudens (Verg. Aen. 1, 87 rudentum), turtur (Verg. ecl. 1, 58.) je commune, incus jen u básníků, subscus u Plauta, pecus, -udis velmi řídké.

§ 34. Ze substantiv na -is je potřebí vzíti jen sitis a vis, ostatní: amussis (jen adverbialně: adamussim a examussim), buris

*) Kde pravím „jen", rozuměj všude: ve školní četbě, kterou tu mám na zřeteli.

(burim u Verg. Ge. I, 169), rāvim ve školní četbě vůbec se nevyskytají, tussis u Hor. tuším jednou. Vůbec buď vynecháno pelvis (jen mimo školní lekci); ostatní: messis a clavis raději zcela buďte opomenuta, poněvadž tvary na -im nepřicházejí ve školní četbě. Navim ať přijde pod čáru, poněvadž nejlepší rukopisy mají navem (viz Neue, F. I, 200).

§ 35. 2. Pravidlo není dosti přesno. Mělo by zníti: Neutra zakončená slabikami al, ar (v gen. ālis, āris) atd.

Potom nejsou tvary: farre, hepate, nectare nepravidelny a mohou se vůbec vypustiti tím spíše, že far a nectar zřídka, hepar vůbec ve školní četbě se nečte.

§ 38. Genitivu panum není znám žádný příklad (viz Neue, I, 259), glirium čte se jen u Plauta, Varrona, Plinia.

Apis má prý častěji um než ium; to však není zcela správno: apum čte se jen u Liv. 21, 46, 2.; 24, 10, 11. U Cicerona naproti tomu jest apium „entweder völlig gesichert, oder es hat doch überwiegende Auctorität.“ Mimo to čte se u Ovida Met. 15, 383., u Livia: 4, 33, 4, 27, 23, 3, 38, 46, 5. Také u Plinia čte se na přehojných místech apium. Naproti tomu je volucrum dle Neuovy F. I, 260. „die einzige bei unseren Schriftstellern sicher stehende Form.“ Tak se čte častěji u Verg. Aen., u Plinia a jinde.*)

Nostratium vyskýtá se jen mimo školní četbu.

Ke slovům: „U některých ženskou syllabou tas zakončených“ — dodal bych: Velmi často vyskýtá se civitatium, u Livia často: aetatium.

§ 44. Výjimky zde vytčené možná z části vůbec vypustiti, ježto se nečtou ve klassicích školních, z části pod čáru dáti, ježto přicházejí velmi zřídka (obyč. u básníků). Vypustiti vůbec možná jest: arcubus, které u spisovatelů dob pozdějších šestkrát se vyskýtá, ve školní četbě nikdy; artubus (čte se u Cic. de orat. 1, 26, 121), specubus (Verg. Ge. 3, 376, které místo ve školách se nečítá). Specibus je v bellum Alex. a jinde. Verubus ve školní četbě se nevyskýtá, ovšem u Properce, Iuvenala, Petronia, Claudiana atd.). Za to nalézáme veribus u Verg. Ge. 2, 396., Aen. 1, 212., 5, 103.; Ovid. Mat. 6, 646; fasti 2, 463. a 373. Mimo to čte se acubus dvakráte u Celsia (7, 16), acibus nikde. Pecu vypouštějí už novější školní mluvnice vůbec.

Pod čáru mohou přijíti lacus (lacubus u Ov. met. 12, 278., fasti 4, 888), partus (partubus u Hor. Epod. 5, 5). Zbylo by tedy pouze tribubus, které se čte čtyřikrát u Livia a jednou u Cicerona de rep. 2, 9, 16.

Portus má prý vedlé portubus též portibus. U Cicerona však je dle Neue (F. I, 365): „in den vorzüglicheren Büchern“ portibus, a na všech místech u Caesara (2krát v B. G., 4krát v B. C.)

---

*) Místo Cic. fin. 2, 33, 110. je rukopisně nejisto.

dal Oudendorp „nach überwiegenden Auctoritäten“ portibus. Tak píší nejnovější vydavatelé (srov. Prammerovo vyd. Caesara B. G.). Taktéž čte se i u Ovida Met. 11, 474. a Trist. 3, 2, 11. — Portubus čte se pak u Ovidia v met. 13, 710, Trist. 3, 12, 38., Her. 16, 125., která místa se ve škole nečtou, taktéž u Livia na místech, která se ve školách nečtou (27, 30. 7. 32, 21, 31. 36, 5, 5. 39, 26, 3.). Přijde-li tedy tvar portubus pod čáru, dosti cti se mu ve školní mluvnici prokáže.

§ 45. Pro větší průhlednost bylo by ve pravidle o domus toto přidati: Domus sklání se dle čtvrté, jen ve třech pádech dle druhé a to v abl. sing. vždy domo (velkým tiskem); v gen. a acc. plur. obyčejně domorum a domos).

§§ 51.—53. Z hojných substantiv měla by se ve školské mluvnici uváděti jen ta, kterých se velmi zhusta užívá.

§ 54. Arcus možná úplně vypustiti, ježto tvar arci (G. S. a N. P.) nevyskýtá se ve školní četbě. Mimo to třeba ještě slov: conata (u Caes. B. G. 1, 3. u Liv. 21, 50) a vesper. Ostatní substantiva mohou se směle ze školních mluvnic vyloučiti: slovník ať je zaznamenává.

§ 55. Z těchto je třeba probrati iocus, locus (rozdíl významu lze krátce označiti pomůckou: loci librorum, loca terrarum) a frēnum.

Pod čáru nechť přijdou: sibilus (sibila jen u básníků); taktéž básnické tartara a carbasa; caeli básnicky a v církevní latině; jinak vyskýtalo se dle svědectví Caesarova (de analogia) jen v singularu. Také epulum, ač přichází jednou u Cicerona (Mur. 36) a v Horaciu (sal. 2, 3, 86), může se dáti pod čáru.

Hlava XIII. Sklánění řeckých jmen probírá se obyčejně teprva v tercii, když žáci už znají sklonění řecké. Probírá se však také příležitostně. Známo pak jest, že prosaikové slovům řeckým dávali co nejvíce koncovek latinských, kdežto básníci pilněji si hleděli koncovek řeckých. Dle toho lze pravidla, kterých je nutně třeba pro každodenní potřebu, shrnouti v několik pravidélek, ostatní vše dáti pod čáru.

§ 59. Lacer vyskýtá se jen v mluvě básnické a pozdější; lāniger jen u básníků, taktéž puter; mimo to mohou ve školské mluvnici vynechány býti tvary saluber, silvester a terrester, ježto ve klassické prose obyčejny jsou tvary masc. g. na is.

§ 62. Pozn. 1.—3. Tu nalézáme mnoho věcí důležitých, které neměly býti odbyty malým tiskem. I tu bude potřebí odděliti méně důležité věci od veledůležitých.

Tak caelebs vyskytne se žákům až u Horacia, nom. deses vůbec se nevyskýtá, abl. deside ve školní četbě nepřichází, ani pubere. Sospite zřídka a to u básníků, taktéž uber i vigil zřídka, dēgener u básníků a pozdějších, versicolor zřídka kdy (Cic. Orat. 12, 39).

Kdyby se tato adjektiva odloučila, mohla by se slova zbylá v přehlednou tabulku pojmouti.

§ 64. Ludicra, ludicrum a heteroclita vůbec mohla by přijíti pod čáru.

§ 73. Ve slově maximus bylo označiti *a* co dlouhé, poněvadž se tu přečasto chybuje.

Hlava XVI. Numeralia. V nauce o číslovkách je více změn proti vydání třetímu než v partiích právě probraných.

Ve quinque mělo *i* dlouhým označeno býti, v octoginta *o* tučným písmenem vytištěno, aby žáci byli upozorněni na zvláštnost toho tvaru.

§ 82. Poznámka o unus, kterou p. spisovatel rozmnožil, patří do skladby.

§ 83. 1. Toto číslo 1. patří pod čáru.

§ 84. quartus má *a* dlouhé, ač je quattuor. Proto měla délka zvláště býti označena.

§ 87. 3. oddíl i s příklady, které ve 4. vyd. jsou přidány, patří spíše do skladby.

§§ 88. a 89. jsou tu zajisté jen pro úplnost; učitel vrátí se k nim jen po příležitosti.

§ 93. *I* v nobis a vobis mělo býti dlouhým označeno. Nobiscum a vobiscum měly býti opatřeny přízvučníkem.

§ 95. ēī často u starších básníků (u Plauta, Terentia, Lucretia); často však bývá i jednoslabičné. Zdá se, že v časech pozdějších se vyslovovalo ĕī.

Od idem byly stažené formy v plurále v užívání, tedy īdem, īdem. (Viz Brambach, Hülfsbüchlein, str. 15., L. Müller, orthographiae et prosodiae latinae summarium, s. v. idem.)

§ 96. Poznámka o cum quo není zcela správna. Srovn. poznámku Lupovu ku Nep. Milt. I, 2. Dle toho je quocum ve vzorné latině daleko obyčejnější než praeposice cum.

Poznámce, že za abl. quo užívá se i qui, ale j e n s cum, odporuje Corn. Nep. v Arist. 3, 2: qui efferretur. Dle toho buďiž znění opraveno. Pod čáru bude třeba vložiti starší tvar quīs m. quibus.

§ 98. Tvary uterque, utervis, uterlibet, alteruter bylo by záhodno opatřiti přízvučníky.

§§ 103.—107. Látku možná obmeziti ve školské grammatice na to, čím se latina liší od češtiny.

§ 110. Part. praes. ens buď vypuštěno.

§ 111. Abfui je tvar řidší než āfui; záhodno by bylo přidati i tvary: afuturus, afore. K adsum záhodno přidati tvary adfui i affui; k obsum offui, k subsum jen suffui. (Brambach, § 20, I, 8 a 10; Müller, § 15, I et III.)

„Časoslovo prosum proměňuje všude před *e* pro v prod" — není ovšem správno. Mělo by asi zníti: prōsum povstalo z prodsum; *d* trvá před tvary slovesa sum, která začínají *e*, tedy prodes . . .

§ 115. 4. „Místo koncovky endus v partic. fut. pass. užívá se v některých případech tvaru v undus.“ Pravidlo nabylo by přesnosti, kdyby se přidalo po slovech „partic. fut. pass.“ 3. a 4. konjugace, před „tvaru“ staršího a kdyby se přidalo: zvláště u výrazech ku právu se táhnoucích.

§ 116. Ke slovesům tu vyjmenovaným třeba je přidati české významy. Mimo to bylo by záhodno ty tvary, kde *i* trvá, vytknouti větším tiskem.

§ 116. 2. Ke složeninám sloves tu vyjmenovaných mohlo se přidati (aby nevznikly omyly) maledic (Cic. Sest. 37, 80). Jiné složeniny s dicere v imperativě nevyskýtají se vůbec.

§ 119. 1. Discrepare nemá supina. 2. Accubare nemá ani perf. ani sup. 4. consonare ani resonare nemají supina.

§ 121. 1. Do poznámky bylo by bývalo lépe dáti pravidélko: ā jen v dās, dā a v dāns, všude jinde krátké *a*.

ib. 2. antesto chybno místo antisto, antisteti.

§ 130. 7. ferbui ve školní četbě jen u Hor. Serm. 1, 2, 71; 2, 4, 67. Proto označiti tento tvar jako zřídka se vyskýtající.

§ 135. 10. recido má v perf. lépe reccidi než recidi.

ib. 14. Přidej: retundo — rettudi (Cic. Catil. 3, 1, 2).

ib. 32. Ku peto je daleko častější tvar v 1. os. sing. petiit ve 3. petiit vedle petivi a petivit (srv. Brambach, § 19. II. 2)

§ 138 9. U repello má státi perf. reppuli.

ib. 23. dēsino má obyčejně desii, desiit, také desiimus (staženo desīmus), co sluší přidati.

§ 143. Slovesa měla zde býti jen ta, která velmi často se vyskýtají.

§ 144. Poznámka ku mereor zdá mi se býti poněkud příliš rozsáhlá a nepřehledná. Takhle sotva bude ku praktické potřebě. Myslím, že by se dala výhodně skrátiti.

§ 150. Refero mělo důsledně položeno býti též mezi „odchylky ve předložce.“

§ 152. poznámka „Perfektum a vedené od něho tvary jsou pravidelné: ivi.“ Ale často se vyskýtá v 1. os. sing. ii, ve 3. iit.

§ 153. Ke slovům o složeninách přidati jest, co praví Brambach (§ 19. II. 2): „Contraction tritt häufig ein vor *st, ss*, z. B. adisti(s), adisse, adissem.“ Neue (F. II, 514) praví: Bei allen diesen Verba sind die Formen mit doppeltem *i* gewöhnlich schwach, oder gar nicht beglaubigt. Jen ve složeninách s ire a petere jsou formy s *ii* i v nejlepších rukopisech a metrem chráněny: abiisti, periisti, prodiisset, petiisse (Verg. Aen. 2, 251; 3, 603. Hor. Carm. 3, 14, 2). Ale i tu jsou obyčejnější tvary s jedním ī.

§ 154. Od sloves queo a nequeo pouze praesentia indicativi častěji se vyskýtají, všechny ostatní tvary právem může učitel odložiti do vyššího gymnasia, kde se passim vyskytují. V sekundě bylo by zbytečno je probírati.

§ 155. Od fio nenalézáme fimus a fitis u lat. auktorův.

§ 158. Con. praes. mohl by směle odpadnouti, ježto se ve školní četbě nevyskytne.

§ 178. Mezi předložkami postrádám ante, které se mění v původnější anti ve dvou slovech: antisto (od toho antistes a antistita), i anticipo.

Hlava XXXIV. Nauka o tvoření slov vyniká krátkostí a přehledností. I nemám co vytknouti.

§ 194. Pozn. 1. Tu měl býti položen zvláštní důraz na případ, kde v češtině v záporných větách podmět do genitivu klademe. Případ ten byl lépe a zřetelněji vytčen ve vyd. 3.

§ 205. Sem mohla vřaděna býti poznámka o postavení přívlastku a přístavky (Viz instrukce, str. 39.).

§ 208. Znění pravidla (str. 148 dole) je těžké a pro hochy nejasné. Místo „výrokový přímětek substantiva" bylo by srozumitelněji říkati s Bartošem „výrokový doplněk."

§ 209. sub 3. a 5. Příklady tu uvedené nejsou úplné. Bude dobře je doplniti.

§. 212. a 213. Slovesa vymáhající dvojího nominativu mohla zde vypuštěna býti; příslušnou o nich poznámku bylo by lze vložiti ku § 227 a 228, kde se znova slovesa ta vypočítávají.

§ 216. Druhý odstavec vytištěn je drobným písmem, ač je velmi důležit. Bylo by tedy třeba vyznačiti jej větším tiskem. (Srv. Niederle, § 514, Bartoš, str. 34.)

§ 224. Anteeo pojí se jako antecedo a praecurro s dat. i s akk.; proto je lépe slovesa ta spojiti. Praecedere pojí se ovšem jen s akk.

§ 226. Ku paenitet me přidej překlad: žel mi, líto mi, želím.

§ 230. jak nyní je sestaven, je velmi nepřehledný. Přehlednosti docílíme jednak tiskem (viz Schmidtovy gramm lat. vyd. 6.), jednak vynecháním některých podrobností.

§ 232. Bylo by záhodno přidati, že jména měst, jsou-li spojena s epithetem stálým, neb náměstkou, nebo s totus, stojí na otázku kde v ablativě: ipsa Roma, tota Corintho, Athenis tuis, Alba longa atd.

§ 272. Důvod poznatku uvádí se pouhým ablativem u cerni (také in aliqua re), řídčeji u cognoscere, intellegere, scire místo obyč. ex aliqua re. (Viz Haacke, Lat. Stil. 2. Aufl. str. 147.).

§ 360. Co by z § tohoto mohlo vypuštěno býti, vysvítá z časopisu: Wochenschrift für klass. Philologie 1884. str. 682.

§§ 376—378. Bylo by záhodno zvláště v této partii říditi se rozdělením, jehož užil Niederle a kterým se řídil i Bartoš: rozděliti tedy věty žádací na účelné, rozkazovací, snahové a obavné. Tím docílíme shody mezi oběma jazyky a větší jistoty u žáka, který zná rozdělení to už z jazyka mateřského.

§ 379. I tu jest litovati toho, že se p. spisovatel neřídil rozdělením Niederlovým. Celý ten odstavec byl by tím nabyl větší

jasnosti i přehlednosti a byl by bližší novému bádání o těch větách. V té příčině bude třeba nutně nápravy.

§ 380. a 381. měl p. spisovatel zařaditi pod účelné věty a tak učiní taky zajisté každý učitel ve škole.

§ 382. U quin mohlo býti poznamenáno, z čeho povstalo, a mohlo jasněji býti vytčeno, že zápor ve quin obsažený se záporem hlavní věty dá vždy smysl kladný.

ib. pozn. 1. Dubito num je poklassické a mělo tedy přijíti leda pod čáru.

§ 387. 3. Pro větší jasnost mělo se vytknouti, že „obsah věty hlavní stojí v protivě k obsahu věty spojkou cum uvedené.

V témže § postrádáme cum s konj. po neurčitých výrazech: est cum, tempus est atd., má-li se vyjádřiti výsledek, který plyne z povahy času, ku př. Fuit tempus, cum rura colerent homines neque urbem haberent.

§ 414. 1. neškodilo by poznamenati, že se (podmět) se někdy vynechává. Srv. Lupus ku Corneliu Nepotu, Milt. 2, 4. Tak taky často u Caesara.

§ 425. Výklad o řeči nepřímé vyniká jak stručností, tak přehledností a patří k nejlepším partiím celé knihy.

Pouze jedné věci zde postrádáme, a to, jak se proměňuje konj. optativný nebo potencialný řeči přímé v řeči nepřímé (velle nebo posse s infinitivem příslušného slovesa).

Str. 362. „Souhláska i činí syllabu položením dlouhou již sama o sobě... vyjmouc ve složení: bĭ-iugus.“ Sem položiti jest (aspoň do poznámky) i složeniny slovesa iacio: obicio, adicio, prŏ-icio, kde od prvého století po Kr. často se samohláska předložky zkracuje.

Str. 374. (§ 20.) K caesuře mužské bylo by poznamenati, že je zvláště u Římanů oblíbena, kdežto ženská u Řeků.

Str. 387. Dle Brambacha je *K*alendae lépe než *C*alendae. Ve zkratkách užívalo se pouze K. Tak by mělo býti také psáno všude na str. 388., nikoli Cal., čeho se užívá hojněji teprva od Commoda.

Str. 390. Jméno Gaius (ne Caius!) zkracovalo se vždy v C., Gnaeus (ne Cnaeus) v Cn. Proč, praví L. Mueller v Orthographiae et prosodiae latinae summarium § 7. Viz i Brambach sub C a Cn.

Co se týče mluvy české, dlužno poznamenati, že je nyní přesna. Mezi nedopatření zajisté patří genitiv kněh (m. knih) a mnoho-li (ku př. na str. 197.) místo slovanského kolik. Spůsob píše p. spisovatel dosud *s*, ač Brus ve II. vyd. schvaluje *z*působ.

Některé zvláštnosti své v terminologii měl by p. spisovatel obětovati prospěchu školy a psáti místo zájmeno, časoslovo, přímětek, syllaba — slova, jichž se nyní veskrze ve školách užívá: slabika, dodatek, sloveso, náměstka.

G. Šuran.

